

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ
VE GENİŞLETİLMİŞ

4. BASKI

MAZERETE MAHAL YOK

SOSYAL BİLİMLER ÖĞRENCİLERİ İÇİN
EĞLENCELİ(K) BİR ÖDEV, LİSANSÜSTÜ ÖĞRETİM
VE ASİSTANLIK KILAVUZU

AYHAN YALÇINKAYA

MAZERETE MAHAL YOK

AYHAN YALÇINKAYA

MAZERETE MAHAL YOK!

SOSYAL BİLİMLER ÖĞRENCİLERİ İÇİN
EĞLENCELİ(K) BİR ÖDEV, LİSANSÜSTÜ ÖĞRETİM
VE ASİSTANLIK KILAVUZU

Ayhan Yalçınkaya

Mazerete Mahal Yok

Sosyal Bilimler Öğrencileri İçin Eğlenceli(k) Bir Ödev, Lisansüstü Öğretim ve Asistanlık Kılavuzu

Ayhan Yalçinkaya

Kapak Tasarım: Harman Şaner

Kapak Fotoğrafı: Jana Sterbak, *Sisyphus Sport*-1997

ISBN: 978-975-6325-13-1

©**Siyasal Kitabevi**, Tüm Hakları Saklıdır.

1. Baskı: 2004

2. Baskı: Nisan 2011, Ankara

3. Baskı: Ekim 2012, Ankara

4. Baskı: Mayıs 2017, Ankara

Siyasal Kitabevi

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı

Desen Ofset A.Ş.

Sertifika No: 11289

Birlik Mah. 448. Cad. 476. Sk. No: 2

Çankaya/ANKARA Tel: (312) 496 43 43

Dağıtım

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

MAZERETE MAHAL YOK!

**SOSYAL BİLİMLER ÖĞRENCİLERİ İÇİN
EĞLENCİLİ(K) BİR ÖDEV, LİSANSÜSTÜ ÖĞRETİM
VE ASİSTANLIK KILAVUZU**

Ayhan Yalçınkaya

**GENİŞLETİLMİŞ VE GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ
4. BASKI**

Ankara

Ayhan Yalçinkaya, (Prof.Dr.) Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, siyasal teoriler bilim dalında öğretim üyesi. Son yıllarda lisans düzeyinde *Siyasal Düşünce Tarihi*, *Siyaset Bilimine Giriş* ve *Türk-İslam Düşünce Tarihi*, lisansüstü düzeyde, *Siyasal Antropoloji* (Prof. Dr. Zeliha Etöz ve Yrd. Doç. Dr. Pınar Ecevitöğlu'yla birlikte, her ikisi de 07.02.2017 tarih ve 686 sayılı KHK ile ihraç) ve *Toplum, Siyaset ve Alevilik* dersi ile *Şamaniliğin Evrimi*, *Siyasal'ın dönüşümü* adlı bir seminer yürütüyor idi. Meslektaşlarının ihraçlarının ardından lisansüstü derslerini kapattı. Nöbetçi olarak, atılan meslektaşlarının kimi lisans derslerini üstlendi. Artık emekli olup SBF'ye veda etmeye hazırlanıyor.

Bu kitap, yazılmaya başladığı günden beri, bağışlanma dileğiyle, eziyet çektirdiğim tüm öğrencilerime adak olarak kaleme alınmıştır. Ancak, son kez yeniden yazılan bu kitap öğrencilerimle birlikte, bağışlayıcılıklarına güvenerek, 1 Eylül 2016 tarihinden beri fakültelerinden, işlerinden, hatta hayatlarından edilen ve ne yazık ki daha da edileceğe benzeyen, “sahip çıkamadığımız için” belki bir parça bağışlanabiliriz umuduyla tüm genç akademisyen adaylarına adanmıştır.

İçindekiler

4. Baskının, Üçüncü Yeniden Yazımın ve Bu Kitabın Son Önsözü.....	11
3. Baskı'nın Önsözü	17
2. Baskı'nın Önsözü	19
1. Baskı'nın Önsözü	23

BİRİNCİ KESİM LİSANS ÖĞRENCİLERİ İÇİN ÖDEV “EZİYETİ”/31

GİRİŞ: ÜÇ KURUŞ VER, KONUŞTUR.....	31
------------------------------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

KAPIYI ÇALAN KİMDİR?	37
A. DİLİM DİLİM BU DİLİM	37
B. “SEN İNSAN MISIN? SEN BİR...”	46
C. BİR MELEĞİN KANAT SESLERİ	53

İKİNCİ BÖLÜM

“BİR KÜÇÜCÜK FIÇIÇIK”	63
A. “AÇ KAPIYI BEZİRGANBAŞI”	66
1. Ey Ruh Geldinse Üç Kere Vur: Konu Seçimi ve Sorun	66
2. Çevir, Çevir Oku Beni: Bir Ödev Çalışması Olarak Kitap İncelemesi.....	75
3. “Bildiğim Tek Şey Hiçbir Şey Bilmediğimdir”: Ön Araştırma ve Ödev Önerisi	79
4. “Ödevi Tuttum Yüzüme, Kapak Göründü Gözüme”	83
5. “Öndeng Songung Gürgele” ya da Önsöz Mahkûmları.....	86
6. Ele Kolay Olan Bana Zor Gelir: Kısaltmalar	88

7. "Alla Beni Pulla Beni:" Tablo, Çizelge ve Grafikler	95
8. "Bir Ben Vardır Bende, Benden İçeru": İçindekiler	97
B. "YAZMAK ÖDEVİ/ ÖDEVİ YAZMAK:" "ÖRGÜTLENELİM ABİLER!" .	104
1. "Üslub-i Beyan Aynıyle İnsan": Ödevde Biçem (Üslup)	110
2. Böl, Parçala, Yönet: Sözcükten Paragrafa	115
3. "Adımı Koy, Sonra Doğur Beni" : Başlık Atıyoruz!	121
4. Recep, Şaban, Ramazan, Üç de Ondan Doğan: Bölüm mü Görmüş Senin Araştırmam!	127
a. İki Kapılı Bir Handa: "Giriş"	129
b. Han Duvarları: Gelişme ve Serimleme Bölümleri	131
c. Yalan Dünya Her Şey Bomboş, Yolcu Sarhoş, Hancı Bir Hoş: Sonuç	136
C. "ALIRLAR BİR SÖZÜ BİN SÖZ EDERLER": ALINTILAMA VE GÖNDERME YAPMA	140
1. Söz Üstüne Söz Kurdum, Aslı Neydi Unuttum: Kaynakça Bağlantılı Metin İçerik Aktarma ve Gönderme	152
2. "Kalbimi Vatanıma Gömün": Geleneksel Dipnot Yöntemi	158
3. Dünyanın En Ünlü "Yazarları": Ibid., Op.Cit., A.g.y.	165
Ç. "KIRK KÜP, KIRKININ DA KULPU KIRIK KÜP": KAYNAKÇA	171
1. "Attın Beni Gurbet Ele, Unuttun": Metin İçinden Kaynakçaya	172
2. "Yüksel, Yüksel ki Yerin Bu Yer Değildir": Sayfa Dibinden Kaynakçaya	180

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"KÜÇÜĞÜM, DAHA ÇOK KÜÇÜĞÜM"	185
A. "UNUTMAK SEVMEKTEN DAHA ZOR GELİYOR"	186
B. "DERDİ VEREN DERMAN VERMEZ"	190
SONUÇ: BEŞ KURUŞ VER, SUSTURAMA!	195

İKİNCİ KESİM
LİSANSÜSTÜ: BAŞVURU, DERSLER, DANIŞMAN VE TEZ

GİRİŞ: “YÜREĞİNİN GÖTÜRDÜĞÜ YERE” SAKIN GİTME!.....199

BİRİNCİ BÖLÜM

LİSANSÜSTÜNE KAÇMAK: FİRARİYİM, FİRARİSİN, FİRARİ.....	205
A. “NEREYE PAYIDAR NEREYE?”: BAŞVURU	208
B. “ELEDİM ELEDİM ÖLLÜK ELEDİM”: MÜLAKAT SÜRECİ	222
C. DERS SEÇİM SÜRECİ	232
Ç. “YETEM DEDİM YETEMEDİM ARDINDAN”: DOKTORA YETERLİK SINAVI	239

İKİNCİ BÖLÜM

MAŞUKTAN ÖTE, ÂŞIKTAN BERİ: TEZ DANIŞMANI.....	247
A. “KARPUZ KESTİM YİYEN YOK...”	252
B. DANIŞMAN: KAĞIT ÜZERİNDE KAĞITTAN	258
C. DANIŞMAN: ORMANDA ON KAPLAN	261
1. Danışman: ...Olmasın Yeter!	261
2. Danışman: Olsun ama Olmasın.....	265
3. Danışman: Olsun, Olsun	270

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LAHMİKE LAHMİ, DEMMİKE DEMMİ, CİSMİKE CİSMİ, RUHİKE RUHİ: OPUS MAGNUM	275
A. HA... HAH... HA... HAPŞUU: TEZE DOĞRU	276
B. DİNMEYEN ATEŞ, SÖNMEYEN OCAK: TEZİN TEZİ	283
C. “EL VURUP YAREMİ İNCİTME TABİP”	289
Ç. “İKİ HEKİM GELDİ ÜSTÜME”: TEZ JÜRİSİ VE SAVUNMA	293
SONUÇ.....	299

ÜÇÜNCÜ KESİM
ARAŞTIRMA GÖREVLİLİĞİ YA DA ASİSTANLIK: MESLEĞE GİRİŞ

GİRİŞ: “GELME GELME, DÖNME DÖNME”	305
--	------------

BİRİNCİ BÖLÜM

“İNSAN YAŞADIĞI YERE BENZER”	317
A. HAYALLER SORBONNE, GERÇEKLER SÜTÇÜ İMAM	320
B. “AİLE SALONUMUZ VARDIR”	342

İKİNCİ BÖLÜM

“EFENDİMİZ ACEMİLİK”	363
A. “İŞLER GÜÇLER”	375
B. “TEHLİKELİ İLİŞKİLER”	391
1. “Seç, beğen, al”	391
2. Şebekesiz misiniz? Şebeke sizsiniz	407
SONUÇ.....	419

KAYNAKÇA	425
-----------------------	------------

4. Baskının, Üçüncü Yeniden Yazımın ve Bu Kitabın Son Önsözü

Bu kitabın uzun yıllara yayılan serüveni, okur için daha ne kadar devam eder bilmiyorum ama benim için burada bitiyor. Kitabın, 2004 yılında küçük bir hacimle ilk kez basıldığında, doğrusu bu günlere erişebileceğine ilişkin hiçbir fikrim yoktu; dahası bu bir kitap olarak bile tasarlanmamıştı. Tasarladığım şey, ödev yaptırdığım öğrencilere derdimi sözlü olarak anlatmakta yetersiz kalınca, “bari merak etikleri soruların yanıtlarını oturup yazayım da, her birine dert anlatmaktan kurtulayım” diye yazmaya giriştiğim küçük bir kılavuz metin yazmaktı. Ama o yıllarda yayınevinde editör olarak çalışan eski bir öğrencimiz, Erdem Türközü’nün talebi üstüne, söz konusu kılavuz kitaplaştı- rıldı. Devamında da ilk üç baskının kapak fotoğraflarını da hep o buldu ve o günlerden bugünlere geldik. İlk metni olabildiğince eğlenceli bir biçimde kaleme almayı ve öğrencilerimi eğlendir-meyi hedeflemiştim. Gönül isterdi ki kitabın bu son yazımı da aynı eğlenceli ruh haliyle bitsin.

Bu baskıda kitaba üçüncü bir kesim daha eklendi. Daha ön- ceki iki baskıda söz verdiğim şeyi nihayet gerçekleştirebildim. O yüzden kitap bu kez hacimli bir biçimde karşınıza çıkıyor. Üçüncü kesim, serüvenlerini lisanstan beri izlediğim öğrencile- rimi asistanlığın kapısından içeri sokuyor ve asistanların, aka-

demisyenlerin dünyasını onlara açıyor. Asistan kimdir? Asistanlar ne iş yapar? Hocaların dünyasında bir asistan nasıl var olabilir? Çoktandır büyüğü bozulmuş olsa da, çoğu lisans öğrencisi için hala büyüğü bir dünyaymış gibi görünen akademik dünyanın, aslında onların zaten içinde yaşadıkları dünyadan pek de farklı olmadığını göstermeyi denedim. Ama yine gönül isterdi ki akademisyenlerin ya da asistanlığın dünyasına eğilirken, geride akademi kalaydı....

Kitabın bu son yazımı Türkiye’de akademinin tümüyle bir yıkıma uğratıldığı, “tasfiye” sözünün yetersiz kalacağı ve belli ki yeni bir üniversite inşasına girileceği bir dönemde kaleme alındı. Üstelik bu süreçten en çok ve en acı bir biçimde etkilenen bir fakülte, Siyasal Bilgiler Fakültesi-Mülkiye’deki deneyimlerden hareketle yazıldı çoğu şey. Bu satırların yazıldığı günlerde bu fakültenin onlarca öğretim üyesi, bir o kadar araştırma görevlisi bir gecede, isimleri topu sürekli birbirine atarak failin kim olduğunu gizlemeye çalışan birden çok fail tarafından bir listeye yazıldı diye kamu görevinden çıkarılmış, yüzlerce lisansüstü tezi danışmansız kalmış; fakülte, lisans derslerini verebilmek için başka fakültelerden öğretim elemanlarına muhtaç bırakılmış, fakültenin lisansüstü programı tümüyle çöktürülmüş; daha da yetinilmemiş, fakültesinden koparılan öğretim elemanları kapıları tutan güvenlik görevlileri ve polis engeliyle içeri adım atamazken, okul eli sopalı, satırlı saldırganlar için yol geçen hanına döndürülmüş durumdadır. Bırakalım herhangi bir etkinliği, bir toplantıyı, emekliliği gelen hocalarına bile emeklilik töreni yapılmasına izin verilmeyen, duvarına bir tek afiş asılamayan, sürekli polis kuşatması, toma tehdidi altında yaşayan, kapısından içeri gazetecilerin sokulmadığı, öğrencilerinin her fırsatta gözaltına alınıp ardından disiplin kovuşturmalarıyla derslerinden ko-

parıldığı, geride kalan bir iki öğretim üyesinin de üst üste disiplin soruşturmalarıyla sistematik bir biçimde tacize uğradığı ve okuldan ayrılmaya zorlandığı bir fakülteden söz ediyoruz. Belki de artık tümüyle yapısı değiştirilmeye, adı ve tarihi belleklerden kazınmaya çalışılan ve yeniden, büyük bir göçe zorlama planlarının yapıldığı bir fakülteden. Belki de 2017-2018 eğitim öğretim yılında bu fakülte, burada, Cebeci kampüsünde, bu üniversiteye bağlı, kaldığı kadarıyla son bileşeniyle bile yer alamayacak. Bütün bunlar hepimizin gözü önünde oldu. Asistanlıkla ilgili yazdığım bölümleri okuyup bana köpürecekler, dönsün aynaya baksın; her şey tam da o köpüreceklerin sayesinde oldu! Ama Siyasal, yine de Siyasal'dı ve ne mutlu bize ki 1 Eylül 2016'dan beri hem akademik dünyanın, hem de muhalif enerjinin üstüne örtülen ölü toprağını, Siyasal, 7 Şubat 2017 tarihli 686 sayılı KHK ile topluca öğretim elemanlarını kaybedince, son bir kez ayağa kalkarak görkemli 10 Şubat protestosuyla toz etti, hem de çok farklı zeminlerde yeni bir umut ışığına da perdeyi araladı. Sönen bir mumun son aydınlığı mıydı? Ölen bir sardunyanın can havliyle çiçeğe durması mı? Bunu hep beraber göreceğiz.

Akademik dünyamızın tüm bileşenleri, öğrencilerimiz hariç değil, ağır bir sınavdan geçerken aynı zamanda bir tarihin nasıl yapıldığına ve yazıldığına da tanıklık ediyorlar. Bugünlerde yaşananlar elbette ileride çok farklı kitaplara konu olacak; ona şüphe yok. Şu an, akademinin, içinde yaşadıkları fakültelerinin tuğla tuğla sökülmesine ses çıkarmayanlar ve hatta ses çıkaranları “aman başımıza bela açıyorlar, aman hedef küçültelim, aman bu dönemde sessiz kalalım ki fakültemizi savunalım” diye bastırmaya, susturmaya ve beceremedikleri yerde suçlamaya çalışanlar o kitaplarda tek tek yerlerini alacaklar, almalılar; almalılar ki Siyasal'ın ölüsü kokuşup kurtlanana kadar onların boyunlarında

asılı kalsın. Onlar siyasal ve Siyasal'ı öldürmenin ne olduğunu, hayatın öğretmediği bu şeyi, öldürdüklerinin ölüsünden öğrensinler ve böylece, belki de bizden sonrakiler aynı şeyleri yaşayarak öğrenmezler.

Önceki baskılarda olduğu gibi, bu kitapta da birden çok kişinin emeği var. Onlara teşekkür etmeden sözü bağlamak istemem. En başta, hep ihmal ettiğim, bu kitabın ilk haliyle okuyucunun huzurun çıkmasına vesile olan Erdem Türközü'ne nihayet teşekkür borcumu ödemeliyim. Genellikle yayınevlerine ve çalışanlarına teşekkür etmeyi tercih etmem; nasıl ki kimse bana fakültede ders veriyorum diye teşekkür etmiyorsa, ben de teşekkür beklemiyorsam onların da beklemediğini kabul ederim. Ama artık, mademki -bu kitap bundan sonra da basılır, basılmaz, hiçbir fikrim yok- bir daha önsöz yazmayacağım, o halde eğer borçluysam borçlu gitmem istemem. Sevgili Erdem'e teşekkür ediyorum. Bir önceki baskıları yeniden okuyan ve her seferinde yeni yeni hatalar bulan SBF uzmanlarından Reşide Adal Dündar'a, eski baskıyla birlikte yeni yazılan kısımları da okuyup düzeltmelerini gerçekleştiren ve üslubuma dokunmamaya da özen göstererek metni cinsiyetçi ibarelerden ve örneklerden arındırmak için büyük çaba gösteren,¹ Eylül 2016 KHK'sı ile akademideki görevinden uzaklaştırılan Niğde Üniversitesi için yetiştirmeye çalıştığımız, SBF siyasal teoriler kürsüsünden asistanım N. Ezgi Oral'a ve devamla, 7 Şubat 2017 KHK'sı ile atılan, yine asistanım ve bu metnin son okumasını yapan Metin Öztürk'e, (her iki asistanı da atılmış ve kendisi –her ne kadar soruşturmalarla canından bezdirilmiş olsa bile- geride kalmış bir akademisyen olarak ister istemez o klişe sözü hatırlıyorum: Barış zamanı oğullar-kızlar, analarını-babalarını gömer; savaş zamanı ise analar-babalar oğullarını ve kızlarını) her zaman açıklı-

ğı, sözünü sakınmazlığıyla, sivri dilliliğiyle metni zenginleştiren ve değerli önerileriyle yol gösteren SBF'nin son birkaç öğretim üyesinden biri, Prof. Dr. Melek Fırat'a; nihayet, “mademki bu son yazımdır, öyleyse kapağı da, biçimi de farklı olsun” deyip kolları sıvayan, SBF’de gerçekleştirdiğimiz hemen tüm etkinliklerimizin gönüllü grafikeri, dolayısıyla bu kitabın kapağını da tasarlayan sevgili Harman Şaner’e borcum hiçbir teşekkürle ödenmez.

Bu kitap bağlamında benim için artık söz bitti. Lisanstan beridir peşleri sıra koştüğüm öğrencilerimi (öğrencileri çoktan doçent olmuş ve artık yaşlı sayılabilecek bir hoca olarak) artık akademik dünyanın yasadışı ormanına, kendi başlarına bırakıyorum. Elbette biliyorum; bazıları hayatta kalacak ama ben “öleydim de bu utancı yaşamayaydım” diyeceğim belki; bazılarının tozu bile kalmayacak ama ben “her bir zerre canım kurban” diyeceğim belki; bazılarının bedeni her yerinden öyle yaralanacak ki “Muş bırakıp Tatvan kanayacak” ama ben “demmi demmi”den gayrı diyecek söz bulamayacağım. Kim, kimdir? Hangisi, hangisidir? Bilmiyorum, bilmiyoruz. Mademki bilmiyoruz ve mademki bu kitaba eğlenerek başladık; eğlenerek bitirelim: Hadi eller havaya! Ama teslim olmak için değil; dans etmek için. Teslim olanların başı çoktan yerde, burunları Kaf dağında yağmur topluyor olsa da; meğerki bir cem bulalar özlerini dara çeke! Öyleyse dans etmeye, dans etmeye! Kahkahalarımız Siyasal’ın Son Günü’nü yazacakları, yeni bir Siyasal’ın, artık Mülkiyeliliğiyle hesaplaşmış bir Siyasal’ın ilk gününe taşısın diye....

Ayhan Yalçınkaya
13.04.2017
Batıkent, Ankara

3. Baskı'nın Önsözü

İtiraf etmeliyim; bu kitabın üçüncü baskısı beni gafil avladı. 2. Baskı'nın 1. Baskı'ya göre daha uzun sürede tükeneceğini ve uzunca bir süre bu metne yeniden dönmeyeceğimi düşünürken, tersine 2. Baskı çok daha kısa bir sürede tükendi ve 3. Baskı kaçınılmaz hale geldi.

Bu kitabın 1. Baskı'sı özellikle lisans öğrencilerine dönük bir borç ödeme girişimiydi. 2. Baskı'sı ise, lisansüstü öğrencilerden gelen istek üzerine ve onların gereksinimleri gözetilerek düşünüldü ve *Mazerete Mahal Yok* bu baskıda yepyeni bir metin haline getirildi. Yine itiraf etmeliyim ki kitabın 3. Baskı'sı için düşündüğüm şey de metni yeni bir kesimle zenginleştirmek ve mevcut sözün üzerine bir tuğla daha koymaktı. Buna göre, lisansstan beri izlemeye çalıştığım bu kitabın okuru öğrenciyi nihayet lisansüstünden, eski ama benim için hala anlamlı karşılığıyla asistanlığa ya da araştırma görevliliğine uğurlayacaktım. Anlaşıldığı gibi 3. Baskı için düşündüğüm 3. Kesim genç bir akademisyen için kaleme alınacaktı. Asistanlığın ilk adımlarından başlanarak atılacak adımlara, anlamlandırma girişimlerine, karşılaşılan ve karşılaşılabilecek güçlüklerle ilişkin bir kesim olacaktı bu. Eğer boyundan büyük söz etme olarak nitelendirilmezse, bir anlamda Cornford'un eskimeyen "eski" sesini tazeleme girişimi olarak düşünülmüyordu bu kesim: "Gençsen okuma bu kitabı, sana uygun değil. Yaşlanmışsan fırlat bir yana; sana ne öğretebilir ki? Gözün yukarılarda değilse ateş tutuştur bu kitapla; kılavuzluğu işine yaramaz. Yok, yirmi beşten genç, otuzdan da yaşlı değilsen, tutkun da varsa, akademik politika özlemi sarmışsa

seni, oku bu kitabı; oku da ruhun –bir ruhun varsa eğer– selamete erişsin.” Elbette Cornford’un vaat ettiği “selameti” vaat etmek gibi bir niyetim ve iddiam olamazdı ama en azından genç bir akademisyene cehennemin sıcaklığını tecrübe etmek için ateşine dalmadan önce, hiçbir şey yapamasam da, belki kendi bedenimin ısıyla “bir şey taşıyabilirdim.” Niyet buydu ama akıbet bu olmadı. Olmadı, çünkü dediğim gibi, 2. Baskı beklediğimden daha kısa sürede tükendi ve ben gafil avlandım.

Bu nedenle bu baskıda istediğim hiçbir değişikliği yapamadım. Vardır bunda da bir “hikmet” deyip boynumu kırmaktan başka çarem yok. Ola ki bu metinle vedalaşma vaktimin henüz gelmediğidir, “hikmet” dediğim şey de. Çünkü bir gün “vakt irişip” sözünü ettiğim kesimi de yazabilirsem, bu kitapla artık tümüyle vedalaşma zamanım da gelmiş olacak. Söz, kendine vaat ettiği “tamam”a erdiği anda eskimiş de olacak... Artık bu kitabı okuyanların yazma vakti demektir bu; benim devam etmem değil.

Şüphe var mı, bütün teşekkürler, bütün minnetler, bütün yoksunluklar ve noksanlıklar... bakidir.

Ayhan Yalçınkaya
Ankara, SBF
15 Ekim 2012

2. Baskı'nın Önsözü

Bu önsözü yazmaya belki de gerek yoktu; eğer ben, hadi itiraf edeyim, bir kitaba, gerçi o kitap aynı kitap olmaktan çoktan çıkmış, genişletilerek yeni bir metne dönüştürülmüş olsa da, ikinci kez önsöz yazmanın tadını merak etmeseydim. Şaka bir yana, gerçekten de elinizdeki metin ikinci baskı olarak sunulsa da ilk baskının olduğu gibi, yeniden basılmasıyla sınırlı değildir. Birinci baskıda olmayan ama ondan yararlanan hemen her öğrencimin neredeyse ittifakla talep ettiği bir bölüm yeni baskıda nihayet yerini aldı.

Birinci baskı yalnızca lisans öğrencileriyle sınırlı olarak düşünülmüştü ve onların ödev süreci içinde gereksinim duydukları ya da duyabilecekleri unsurlar gözetilerek kaleme alınmıştı. Lisansüstü öğrencilerinin gereksinimlerine, özellikle tez süreci içinde karşılaşılan ya da karşılaşılabilecek olan sorunlara ilişkin yaklaşımlara bu baskıda değinilmektedir. Ancak bu değininin de *tüketici* bir karakter taşıdığı kesinlikle ileri sürülemez. Şundandır ki “ömür biter, tez bitmez” ve hiç kuşkusuz “en iyi tez hiç yazılmamış tezdır.”

Yeni eklenen bölümler nedeniyle kitap, her biri ayrı ayrı giriş ve sonuç bölümlerine sahip, iki ana kesime ayrılmıştır. Birinci kesim, büyük ölçüde kitabın birinci baskısının gözden geçirilerek düzeltilmesinden ve yeni bir bütünlüğe uyarlanmasından ibarettir. İkinci kesim ise lisansüstü öğrencilerine dönüktür ve tümüyle yenidir. Bu yeni kesimde lisansüstü öğrencilerin gereksinimleri üç ayrı düzlemde ele alınmıştır. Lisansüstüne başvuru aşamasından derslerin tamamlanmasına ve yeterlilik sınavına

kadar olan dönem ilk bölümü, danışmanlıkla ilgili süreç ikinci bölümü ve nihayet tez, üçüncü bölümü oluşturmaktadır.

Okurlar, kitabın eski, birinci kesimi ile yeni, ikinci kesimi arasındaki temel bir farkı hemen görecektir. Birinci kesim lisans öğrencilerine, hatta lisans eğitimine yeni başlayanlara dönük olduğu için olabildiğince rahat, esprili, öğrenciyi mümkün olduğunca eğlendirecek bir dille kaleme alınmışken, yeni eklenen, ikinci kesim tam tersine, okuru eğlendirmeyi, azıcık güldürmeyi hiç mi hiç düşünmemekte; sanki olabildiğince okurun moralini bozmaya, gözünü korkutmaya çalışmaktadır. Ancak yine de bunun pek doğru olduğu söylenemez. Burada söylemeliyim ki bu kitabın okuru olan lisans ve lisansüstü öğrencileri, ne birinci bölümün rehabetine kapılıp eğlenceye dalarak ödevin ciddiyetini unutmaları, ne de ikinci bölümde *terörize* olarak bir tezin eğlenceli olabileceğini göz ardı etmelidir: Öğrenciler, ödevde de, tezde de, ne bu kitabın, ne de benzerlerinin yarattığı havaya hiç aldırmandan kendi öğrencilik sezgilerine kulak vermelidirler. Bu anlamda gönül ister ki bu kitabın okurları yazılanlara harfiyen *iman ederek* okumak yerine, bunları kendi deneyimleriyle, sezgileriyle birleştirerek okumayı tercih etsinler. Bu, yalnızca metnin okunması babında değil, ortaya atılan önerilerin uygulanması ya da uygulanmaması, ödev ve tez süreçlerinde karşılaşılan sorunların çözüm arayışı babında da akılda tutulmalıdır.

Bu önsözü yazmak çok keyifli bir deneyim olabilirdi; eğer birinci baskıda böylesi bir kitap için asla kabul edilemeyecek olan eksiklikler, dil ve yazım, hatta neyse ki sayıları az da olsa bilgi yanlışları olmasaydı. Bu bakımdan ikinci baskının önsözü aynı zamanda bir özür dileme girişimidir. Umarım ki bir gün bu metne, aynı minvalde başka bir önsöz yazmak zorunda kalmam ve aynı kuvvetle umarım ki bu baskıda, ilk baskının zaafı az çok giderilmiştir.

İlk baskıda olduğu gibi bu kez de benimle birlikte emek veren ve ilkinden daha temiz bir metin ortaya çıkması için katkıla-

rını esirgemeyen akademisyen arkadaşlarıma teşekkürlerimi ve minnet borcumu belirtmek isterim. Bunların başında kuşkusuz metnin yeniden titiz bir okumasını yapan Doç. Dr. Bülent Duru geliyor. Aynı şekilde Doç. Dr. Erel Tellal da okuma konusunda katkılarını esirgemedi. Ayrıca, özellikle son bir-iki yıldır ne zaman yardım istesem hiç ikiletmeden desteğini sunan siyasal teoriler asistanları Ezgi Ören ve tez izleme komitesinin toplanma döneminde olmasına karşın metni hızla okuma inceliğinden kaçınmayan Duygu Türk özel bir teşekkürü hak ediyorlar. Ayrıca hem metni okuyan, hem de metni zenginleştirmek üzere kendi lisansüstü deneyimlerini paylaşmaktan ve bu anlamda esin verici katkılarını sunmaktan geri durmayan Dr. Pınar Ecevitoglu'na da minnet borçluyum. Son olarak, hali hazırda doktora tez yazma sürecinin tam ortasında bulunan ve bu bağlamda, hem metnin yeni kesiminin üretiminde teşvik edici ve hem de metnin ön okuyucularından olan SBF'nin çiçeği burnunda uzmanlarından Reşide Adal Dünder'a teşekkür borçluyum. Bütün bu isimler bir yana, hiç kuşkusuz asıl büyük teşekkür ve minnet borcu lisans ve lisansüstü öğrencilerinedir.

Özel bir teşekkürü ise en sona sakladım. Önce küçük bir not: Bir akademisyenle evli olmanın ne demek olduğunu bilenler bilir ama ben bir cümleyle söyleyeyim yine de. Bir öğretim üyesiyle evli olmak demek, hiç mezun olamayan bir lisans öğrencisiyle evli olmak gibidir; yani evde, sürekli okuyan ve sanki *kalın kafalılığından* bir türlü mezun olamayan bir öğrenci vardır! Yüksek lisans dersleri biter, tezi başlar; doktora dersleri biter, yeterliliği başlar; *yeter yetemez*, tezi başlar; tezi biter, vay efendim, yardımcı doçent olacakmış, bilmem kaç yayın yapması lazım; bitmez, tövbe bitmez; doçentlik hazırlıkları, şartsa doçentlik tezi, değilse yayınlar, sınav stresi, doçent olur, kadro için de ayrıca bir şeyler istenmektedir zaten; derken profesörlük... tam artık mezun olacak gibidir: Bu kez de tutturur; “yahu şimdiye kadar onun için, bunun için yayın yaptım durdum; mademki sonuna geldim, şöyle çatlata çatlata, keyfini süre çıkara

hayatımın eserini yazacağım” der; öğrenciliği gene başlar... Yazar mı yazmaz mı orası bilinmez. Bütün bunlar yaşanırken elbette gündelik hayatın bütün yükünü öğretim üyesinin eşi üstlenmektedir. Bu bakımdan öğretim üyelerinin yazdığı her satırın üstünde, eşlerinden *çalınmış* zamanların, onların üstüne *yıkılmış* gündelik hayatın ağırlığının izi vardır. Yazar neyi, nasıl söylemeye çalışırsa çalışsın, duygularını nasıl ifade ederse etsin, satırların üstündeki bu ağırlığın hakkını vermeyi başaramayacaktır. Öyleyse sözü çok uzatmayayım; bu metin, herkes bir yana, herkesin hakkı saklı ama öncelikle ve özellikle eşim Birsal’e teşekkür ve minnet borçludur. Umarım ki yazdığım iki satır, tez ya da ödev başında kara kara düşünen bir öğrencinin derdine, hiç değilse bir anlık merhem olur, geçici de olsa, yarasını sıcak tutar, yangınını söndürür de kendisinin de öğrencileri olan ve onlara sadakatle bağlı Birsal bu teşekkür ve minnet borcunu kabul eder; umarım.

*Ayhan Yalçınkaya, Doç. Dr.
2 Ocak 2011, Batıkent-Ankara*

1. Baskı'nın Önsözü

Ödev, koca rolündeki bir erkek kadar sıkıcıdır; adı üstünde, matah bir şey olsaydı “koca” değil, “gonca gül,” “ödev” yerine de başka bir şey derlerdi. Hele, ödevi biçimsel kurallara olabildiğince uygun olarak yapmaya çalışmak iyice sıkıcıdır. Bu katmerli sıkıcılığa, ödevle ilgili kılavuz kitapların ciddiyeti eklenildiğinde, durum katlanılmaz olurur! O halde, yayın dünyamızda birçok örneği varken, niçin yeni bir kılavuz daha? Yoksa, “niçin yazdım” diye mi sormalıydım? Bakmayın siz yukarıda, öğrenciler için yazdığımı “söyleyen” ithaf bölümüne. Aslında kendim için yazdım. Zaten dikkatlice bir okur yukarıdaki ithaftan bile bunu çıkarsayabilir. Her “bağışlanma” dileyen, gerçekte iflah olmaz bir bencil, bir benmerkezciden başka nedir ki? İşi gücü, varsa yoksa kendisidir. İlle de kendisini, “bağışlanması gereken, bağışlanmaya değer bir şey yapmış olan biri” olarak kurmak ister.

On yıldır Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin çeşitli sınıflarına siyasal düşünce tarihi ve siyaset bilimine giriş dersleri veriyorum; dersine girip de ödev vermediğim ya da ödev yaptırarak “verdiğim dersi burunlarından getirmedik” bir sınıfım olmadığı gibi, her “ödev mevsimi”nde ödevleri burumdan getirmeyen bir sınıfım da olmadı. Oysa her seferinde onlara nasıl bir ödev istediğimi sözüm ona güzel güzel anlatmıştım, hatta ödev kılavuzları dağıtmıştım ve hatta bu konuda metot kitapları önermişim; öyleyse, aman Tanrım, kusur bende miydi yoksa?

Hazırladığım ödev kılavuzları tehdit ediciydi, korkutucu, asık suratlı. Aynı zamanda, önerdiğim metot kitapları da fazla ağırbaşlı ve çok değerli olmalarına karşın, hiçbiri “beni oku” demiyordu. Kılavuzları ve kitapları okutmak için, içeriklerini sınavda soru olarak soracak değildim herhalde, metot dersi vermediğime göre; belki bunu yapanlar da vardır. Bunun üzerine eğlenceli bir yol izlemeye karar verdim. Hem ödevi veren öğretim elemanlarıyla biraz eğlenmek istedim, hem de ödevlerle ve öğrencilerle. Eğlencenin bu tür kılavuz kitaplarında boş bir sayfa olduğu ne kadar doğruysa, bir diğer doğru da öğrencilerin öğretim elemanlarını ödev bağlamında tanımak arzularının karşılıksız bırakılmasıdır. Hiçbir kitap, doğal ve belki, haklı olarak, buna yer vermiyordu. Hem böyle deyip hak verirken, hem niye bunun aksini yapıyorum? Dedim ya, ben eğleniyorum ve tek umudum öğrenci arkadaşların da biraz eğlenmesi...

Öyleyse bu bir “eğlenelim, öğrenelim” kılavuzu mu? Hiçbir öğrencimin bu kadar klişe bir espri anlayışına sahip olduğunu sanmıyorum. Umarım bu doğrudur da, ben de “eğlenmek büyük bir ciddiyet ister” gibi çok klişe bir yanıt vermek zorunda kalmam!

Bu metin benim imzamı taşısa da gerçekte kolektif bir çabanın ürünü sayılmalıdır; hata ve yanlışları hariç. Kolektiftir çünkü bu çabanın en önemli aktörlerinden biri elbette öğrencilerdir. İkinci olarak öğretim elemanları; özellikle fakültemizin sosyologlarından, Dr. Arif Geniş ve Yrd. Doç. Dr. Zeliha Etöz’ün ödev ve seminer kılavuzlarından bu metinde bolca yararlandı. Ayrıca bir diğer sosyolog Dr. Metin Özuğurlu ile siyasal tarihçi Yrd. Doç. Dr. Erel Tellal da ellerindeki materyali paylaşma inceliğini gösterdiler. Kendilerine teşekkür borçluyum. Bu isimler dışında, metnin ham halini okuyarak incelikli önerilerde bulunan sosyoloji asistanı Pınar Ecevitoğlu’na ve yukarıda ismi geçenlerle birlikte metnin ikinci düzey okumasını yapan, Doç. Dr. Melek Fırat, Yrd. Doç. Dr. Alev Özkazanç, Yrd. Doç. Dr. Filiz Çulha ve siyasal teoriler asistanı Zafer Yılmaz’a teşekkür.

kür etmeliyim. Bir teşekkür de SBF dışına gitmeli elbette: “Dışarıda” da olsa metni okumak ve katkılarını sunmaktan kaçınmayan Funda Karapehlivan’a ve SBF’nin emekli öğretim üyelerinden Doç. Dr. Alaeddin Şenel’e. Alaeddin Şenel yoğun emek vererek hem metnin çok titiz bir redaksiyonunu gerçekleştirdi, hem de metni zenginleştirdi. Son olarak, bütün değişiklik önerileri doğrultusunda metnin yeniden düzenlenmesinin ardından son okumayı yapan Dr. Bülent Duru’ya da bir “minnet” borcum var.

Ayrıca, özel olarak teşekkür edilmesi gereken iki kişi daha olduğunu düşünüyorum. Biri, bu metinle özel bir ilişkisi olmasa da üslup konusundaki özgürlükçü tutumuyla üniversitenin hiç de belirli, kuru ve sözde tarafsız bir üsluba mahkûm olmadığı bilincini desteklemesinden ötürü Prof. Dr. Mehmet Ali Ağaoğulları ve ikincisi, “her şeye eyvallah ama şimdi, tam bu noktada, burada, ne demek istiyorsun?” sorusuyla yalınlığa sürekli çağrı çıkartan tutumuyla Prof. Dr. Ömür Sezgin.

Elbette bu kılavuz kolektif olduğu ölçüde, kolektif çabayla gelişecek, değişecek ve bir metnin sonu diye bir şey varsa, son halini alacaktır; bu da öğrencilerin ve öğretim elemanlarının katkılarına bağlıdır. Eğer bu kılavuz girişimi lisans öğrencilerini biraz eğlendirebilirse, yüksek lisans ve doktorasını yeni tamamlamış genç arkadaşları arkada bıraktıkları süreç üzerine yazmaya ve deneyimlerini paylaşmaya teşvik edici olabilirse, öğretim üyelerini, özellikle “sosyal bilimlerde metod” gibi dersler verenleri, bu alandaki yayınları güncelleme yolunda kısıktatabilirse, kılavuzun yazarı kendisini mutlu hissedecektir; yoksa, gene mutsuzluğa mahkûm mu?

Ayhan Yalçınkaya
16.09.2004, Batıkent, Ankara

*“Gönül çalamazsan aşkın sazını
Ne perdeye dokun, ne teli incit
Eğer çekemezsen gülün nazını
Ne dikene dokun, ne gülü incit.*

*Bekle dost kapusun sadık kul isen
Gönüller fethetyle ehl-i dil isen
Sevda sahrasında Mecnun değilsen
Ne Leyla’yı çağır, ne çölü incit.”**

Bu kitabın ilk baskısında şu not vardı: “Bu dizelerin kime ait olduğunu saptayamadım. Ama ben, Ali Ekber Çiçek’in, Harika Plakçılık’tan 4065 sıra numarasıyla yayınlanan *Gönül Gel Seninle* adlı albümünden alıyorum. İlgili parça, semah tarzında olup “Döndüm Mecnun ile Leyla’ya” adıyla albümün B yüzü, son sırasında kayıtlıdır.” Ancak belli ki köprülerin altından çok sular akmış; bu dizeler çok yayılmış. Dizelerin, asıl adı Sabri Orak olan, Göksun’un Yoğunoğlu köyünden Aşık Hüdai’ye ait olduğu artık orta malı bilgi düzeyinde. 1940 doğumlu Aşık Hüdai’nin 2001 yılında öldüğü not ediliyor. Ancak Aşık Hüdai konusunda güvenilir bir kaynak bulmak zor görünüyor. (Bu konuda bir örnek için, bkz. İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 5. Cilt, Ankara, Saypa Yayınları, 1994, s. 497 ve devamı. İnternette birbirinin benzeri olan biyografik notların biricik kaynağı da sanırım bu kitap.) Hüdai konusunda epeyce birikimli olduğunu belirten bir *Ekşi Sözlük* yazarına atfen, yaşamı gibi ölümünün de trajik olduğu görülüyor. Ömrünün otuz yılını Sirkeci’de otel köşelerinde tamamlayan Hüdai, Ankara’da tek göz bir evde Hakka yürümüş ve ölüsü üç gün sonra fark edilmiştir. (http://www.eksisozluk.com/show.asp?t=asik_hudai), (infect, 02.12.2005 03:42 ~ 03.04.2006 23:55) Yukarıda yer verilen dizeler, internet ortamında, çeşitli forumlar, türkü siteleri, vb. tarafından epeyce yaygınlaştırılmışa benzemektedir. Ancak yine yaygınca yapılan bir şey Hüdai’nin de başına gelmiştir: Şiirin bütünlüğüne ve dizelerin yapısına dikkat etmeden, keyfe keder bir biçimde dizelerle oynanmaktadır. Örneğin yukarıda “sadık kul” ibaresi nedense tüm kaynaklarda “sadık dost” olarak değiştirilivermiştir. Aynı şekilde “fethet” çağrı da “tamire” çağrıya dönüşmüştür. Alevi-Bektaşî kültürünü fütursuzca yağmalamakta ve keyfince çarpıtmakta hiçbir beis görmeyen *tuhaf* zihniyet, Hüdai’nin bir praksi dillendirdiğini hiç mi hiç gözetmeden onu tasavvufun pek istenir ve makbulmüş gibi dayatılıp pazarlanan *aşk dünyasının* bir parçası olarak kutsamaya devam etmektedir.

Birinci Kesim

Lisans Öğrencileri İçin

Ödev “Eziyeti”

Giriş: Üç Kuruş Ver, Konuştur

Ödev yapmaya başlarken akılda tutulması gereken ilk şey, öğretim elemanına ödev beğendirmenin, deveyi iğne deliğinden geçirmekten ya da bir zengini cennete sokmaktan daha zor olduğudur. Siz ne yaparsanız yapın, ödevi sunduğunuz öğretim elemanı onda mutlaka bir kusur bulacaktır. Öyleyse bundan çıkarmamız gereken sonuç, “amaan, nasıl olsa bir kulp takacak, en iyisi ben kulağımın üstüne yatayım, fazla titizlenmeyeyim” mi olmalıdır, yoksa mükemmellik takıntısından daha en başta kurtulmuş bir titizlik mi? Unutmayın ki ‘yalnızca bir ödev’ yapıyorsunuz; bir gökdelen değil! Hayatınızın romanını yazmayacağınız gibi, kendinize, hayatınıza verdiğiniz değer ya da bunlara yüklediğiniz anlam da bu ödevde kendisini göstermeyecek. Ödevi altın bir tepsi gibi süsleyip üzerinde kimliğinizi, kişiliğinizi öğretim elemanına sunacak değilsiniz. Aynı şekilde entelektüel, zihinsel, duygusal bütün becerileriniz bu ödevde yer almayacağı gibi, bu ödev çalışkanlığınızın ya da tembelliğinizin, eksiklik ya da fazlalığınızın bir göstergesi de olmayacaktır. Bir ödev neyse odur; yani “ödevdir” ve ödevden başka, ödevden fazla bir şey değildir.

Buradan çıkarmamız gereken bir sonuç acaba şu olabilir mi: Bilgi sınırsızdır? Sınırsızlığı ölçüsünde paylaşım yoluyla üretilir, çoğalır, zenginleşir, çeşitlenir. O halde, siz ne yaparsanız yapın, sizin söz aldığınız alanda söz almaya hazır başka birileri, en başta da ödevi sunduğunuz öğretim elemanı vardır. Bu açıdan, ödevinizde bulunacak her eksiklik gerçekte sizin için bir katkıdır. Dileyin ki birkaç eksiklik bulunsun. Bunun anlamı,

ödevi kime sunuyorsanız, onun, söz söylediğiniz alanda sizinle bir sözü paylaşmak isteği, size yeni bir söz söyleme olanağı yaratma arzusudur; özetle bu sizi ciddiye aldığını gösterir. Eleştirilen, kusur bulunan bir ödevden dolayı değil, suskunlukla karşılanmış bir ödevden dolayı üzülmek gerekir!

Neden öğretim elemanları mutlaka bir kusur arayıp bulur diye soruyorsanız, soruyu yanlış soruyorsunuzdur. Bir ödevde iki aktör bulunur. İlk aktör, ödevi yapandır, yani siz. İkinci aktör, sunduğunuz kişi, yani öğretim elemanıdır. Bu iki aktöre, üçüncü bir öge olarak ödevi, yani metnin kendisini de eklemek gerekir. Bu üç ögenin mükemmel uyumundan söz edebilirsiniz, mükemmel bir ödevden de söz edebilirsiniz. Dolayısıyla, öğretim elemanının ödevi beğenmemesi diye bir şey yoktur. Beğenmeme dediğimiz şey, üç ögenin aralarındaki uyumun sorunlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu üç ögeye, yan başka ögeler de eklenebilir; örneğin ödevi hangi ders için yaptığınız gibi. Öyleyse ne yapmalı?

İşte bu kılavuz bu sorudan yola çıkılarak hazırlandı. Bir ödevde bir araya gelen bu üç ögenin aralarındaki diyalogu kolaylaştırmak amacıyla. Ancak burada öğretim elemanlarına verilecek bir ders, gösterilen bir yol, işaret edilen bir yön yoktur. Bu kılavuz onlar için değildir. Neden mi? Basit bir nedeni var bunun; bir ödevin bedelini döne dolaşa, not olarak öğrenci öder de onun için. Sonuç olarak bu kılavuz, olabildiğince bu bedeli azaltmak amacına yönelecektir.

Bu amaç doğrultusunda, ödev yapacak öğrencilerin akıllarını karıştıran ya da çeşitli şüphelere düşüren, işlerini zorlaştıran ana noktalar üstünde tek tek, olabildiğince ayrıntılı bir biçimde durulacaktır. Fakat, yayın dünyasında birden fazla örneği bulunan kılavuzlardan farklı bir çizgi tutturulmuştur burada. Bu tip kılavuzlar genellikle bir ödevin biçimsel, teknik yanları üzerine odaklanmakta; mümkün olduğunca soyut bir düzeyde, ödevi adeta bağımsız bir bütünlük olarak sunmaktadır. Bunun hak verilebilir, anlamlandırılabilir bir mantığı vardır elbette. Fakat

bu kılavuzda ödev, kesinlikle kendinde bir bütünlük ve amaç olarak ele alınmayacak, ödevin öğretim elemanı ile öğrenci arasındaki etkileşim içinde anlamlı bir bütünlük oluşturduğu varsayımıyla, olabildiğince bu etkileşim süreci üzerinde odaklanılmaya çalışılacaktır.

Bu etkileşim sürecinde öğrenciler, daha ödev yapacaklarını ilk duydukları anda, ödev konusunu, nasıl yapacaklarını, nelerden yararlanacaklarını vb. soruları düşünmeden, adeta refleks olarak ödevi “kime yapacakları” sorunuyla “dehşete düşerler” ya da “sevinçten uçarlar.” Bir öğretim elemanı ilk dersine girmeden çok önce, aynı dersi önceden almış öğrenciler, çoktan onun hakkında gerekli bilgiyi yeni öğrencilere aktarmışlardır bile. Eğer ilgili öğretim elemanının adı “cimri,” “cebinde akrep var”, “san-ki babasının kesesinden not veriyor” gibi sıfat ve benzetmelerle ilişkilendirilmiş ya da benzeri nitelemelerle anılmaya başlamışsa, öğretim elemanı ağzıyla kuş da tutsa kolayca bu yargıları değiştiremez. Bundan ötürü, bir önceki kuşaktan aldığı bilgilerle öğretim elemanının karşısına gelen öğrenci, ödevi ilk duyduğu anda, edindiği bilginin niteliğine göre “yandık” ya da “yaşasın” diyecektir. Fakat nakil yoluyla edinilen bu “bilgiler” çoğu kez eksik, hatta yanıltıcıdır. Belki de aynı bilginin birden fazla çeşitlenmesi öğrenciler arasında bir “okul söylencesi” (yoksa “okul geyiği” mi demeli?) olarak dolaşmaktadır. Hele bir de bu “bilgiler” birbiriyle tutarsız bir yığın oluşturuyorsa öğrencinin akli iyiden iyiye karışacaktır. Oysa öğrencinin tam da bu noktada bir açıklığa, güvene gereksinimi vardır. Ne var ki, bu giderilmesi olanaksız bir gereksinimdir. Olanaksız, çünkü “insan kısım kısım, yer damar damar.” Dünyada özellikleri standart olarak tanımlanmış, ölçeklendirilmiş bir “homoacademicus” türü olmadığına göre (her ne kadar son dönemlerde “evrensellik” kılıfı altında ABD merkezli bir bilim ve bilim insanı anlayışı tüm dünyada hastalık gibi yayılmakta ya da özellikle bilim insanlarına dayatılmaktaysa da) bu giderilmesi olanaksız gereksinimi, olanaksızlık vasfı nedeniyle yine de bir kenara koymalı mıyız?

Bu kılavuz, söz konusu olanaksızlığı kabulle birlikte, en azından ve yalnızca onunla sınırlı olarak, ödev bağlamında ilk ögeyi, öğretim elemanları cephesini az da olsa öğrenciye tanıtmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden, kılavuzun ilk kesiminin ilk bölümü ödevin kime sunulduğundan hareketle “kime” başlığı altında öğretim elemanlarının “ödev dünyası”na ayrılmıştır.

Öğrenciler, öğretim elemanı engelini bir biçimde aştıktan sonra ödevde yöneldiklerinden, kılavuzun birinci kesiminin ikinci bölümü ödevde, başka bir ifadeyle “ne” sorusuna ayrılmıştır. Burada ödevin anlamından konu seçimine, kaynak taramasından ödev yazımına, kapak düzenlemesine kadar, öğrencilere yardımcı olabilecek teknik, biçimsel ya da içeriğe ilişkin bilgiler verilmektedir. Bu bölümü kullanarak öğrenciler, nerede dipnot verilmesi gerektiği ya da gerekmediği, kaynakçanın nasıl düzenleneceği gibi sorulara yanıt bulabilirler. Bu bilgiler gerek AÜ SBF öğretim elemanlarının ödev kılavuzları ve sözlü açıklamaları ve gerekse yayın dünyasında bulunan çeşitli kaynaklar ile üniversitelerin konuya ilişkin yönergeleri taranarak hazırlanmıştır. Ancak başta belirtmeli ki bu bölüm şimdilik lisansüstü öğrencilerinin gereksinimlerini karşılayacak nitelikte değildir. Lisansüstü öğretimi görenlerin böylesi temel bir kılavuza gereksinimi olmayacağı varsayılmıştır. Bu nedenle belirli özgüllükler içeren tez formatı ve tez sürecinin sorunlarına burada değinilmeyecektir. Bu ve benzeri sorunlar ikinci kesimin konusudur. Bir diğer sınırlama fen bilimleriyle ilgilidir. Yazarın fen bilimleri alanındaki “cehaleti” yüzünden, fen bilimleri öğrencilerinin ödev hazırlama sürecinde ne gibi sorunlarla karşılaştıklarına dair bir deneyimi olmadığı gibi, öğretim elemanlarının dünyası hakkında da (tıp doktorlarının dünyasını hasta olarak gözlemlemek dışında) bir bilgisi yoktur.

Bu kesimin üçüncü bölümü ise tümüyle öğrencilere, yani “kim” sorusuna ayrılmıştır. Öğrencilerin birçoğu, büyük olasılıkla bu bölümü gereksiz görecektir. Öyle ya, bu kılavuzda konuşan kişi bir öğretim elemanı olunca, kolaylıkla “hoca, hoca,

bizi bize anlatma; tereciye tere satma” denebilir ve bunda haklı da olunabilir. Zaten bu kısmın amacı da öğrenciyi öğrenciye anlatmak değil; daha çok bir ödev yaparken, öğrenci konumundan kaynaklanan ve ödev yapmayı güçleştiren kimi noktalara değinmek ve bunları olabildiğince ortadan kaldırmaya yardımcı olmaya çalışmakla sınırlıdır.

Birinci Bölüm

Kapıyı Çalan Kimdir?

A. DİLİM DİLİM BU DİLİM

Bir ödev sunacağınız öğretim elemanıya ilgili olarak bilmeniz gerekenlerin başında, size biraz garip görünse de, onun bir dil emekçisi olduğu gerçeği gelmelidir. Sınırlı bir anlamda, diyebiliriz ki bilim yapmak zaten bir dili özgün bir biçimde kullanmak ya da özgün bir dili kullanmaktan başka bir şey değildir ve üniversitelerin size kazandırmaya çalıştığı ilk şey de bu özgün kullanım biçimleridir. Her ne kadar ülkemizde sanat, magazine; edebiyat, belirli çevrelerin ticari yatırımına; sözlü gelenek, kahvehanede futbol “muhabbetine” ve kahve falına; bilim, yalnızca ve yalnızca ABD standartlarını tutturmaya indirgenmiş; dolayısıyla Türkçenin bütün kan damarları kesilmiş ise de bir ödev yapmak, sözcüklerden kırılğan, billur bir saray kurmak demektir. Bu billur sarayın malzemesi, mimarisi, statüğü, dinamiği hakkında en duyarlı olanların başında ise elbette ödevi vereceğiniz öğretim elemanı gelecektir. Bunun altındaki nedenlerden biri, öğretim elemanlarının, size garip gibi görünse de, yabancı dil bilmeleridir.

Fakat öğretim elemanlarının yabancı dille ilişkilerinden daha önce değinilmesi gereken şey, “düşünme ve araştırma etkinliğinin” kendisiyle ilgilidir, yani düşünce üretimiyle. Düşünmek ya da düşünce üretmek dediğimiz şey, gerçekte dil içinde olup biten bir süreci işaret eder. Ancak bunun anlamı, herhangi bir

dili, herhangi bir biçimde konuşabilen kişinin düşünce üretimi için gerekli “ehliyete” sahip olduğu değildir. Eğer öyle olsaydı, topu topu üç yüz kelimeyle, üstüne üstlük “Türkangle” ya da “Türkilizce” diye adlandırabileceğimiz tuhaf bir dille konuşan “Bağdat Caddesi’nin bütün çocukları” başımıza birer “düşünür” kesilirdi. Keşke kesilebilselerdi. Belki bu sayede, en azından gazetelerin köşelerini tutmuş, “ünlü Türk düşünürleri ya da büyüklerinden” kurtulmuş olurduk. Ama ne yazık ki bu mümkün değildir. Bir dili rahatça konuşabilmek bunun için gerekli koşulu oluşturur; yeterli koşulu değil. Düşünme eylemi dili bilme, kullanma, zenginleştirme eylemleriyle birlikte gelişir. Hatta giderek özel bir dil ortaya çıkmaya başlar ki işte bu özel dil, hem kullanıcıya özgü üslubu (biçemi) işaret eder, hem de onun düşünme biçimini bünyesinde barındırır. Bunun için bir öğretim elemanınızın yazıp çizdiklerine bakmanız yeterlidir. Yazılarından yola çıkarak nasıl düşündüğünü kolayca çıkarsayabilirsiniz. Aynı süreç yabancı dil için de geçerli sayılabilir.

Bir ya da iki, belki daha fazla sayıda yabancı dili bilmek demek, öğretim elemanı için en başta o dilde okuyabilmek ve belki de yazabilmek demektir. Yabancı bir dilde okuyup yazma etkinliği ise, yabancı dile karşı duyarlılığı geliştirmekten daha çok, ana dile karşı duyarlılığı geliştirir. Hele bu okuyup yazma etkinliğine bir de çeviri etkinliği katılırsa, bu duyarlılığın daha da artacağı açıktır. Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Bugün birçok kişi kendi ana dili İngilizceymiş gibi bu dile hâkim, bu dilde okuyup, yazıp, konuşabiliyor ama bu onların ana dillerine gösterdiği bir duyarlılığa karşılık gelmediği gibi, tersine ana dile tecavüzle sonuçlanıyor; öğretim elemanlarının onlardan farkı ne? Yerde bir soru gibi gözükse de, vurgulanmamış kimi noktalar var burada. Birçok kişinin İngilizceyi anadili gibi bildiği, konuştuğu doğrudur. Yazdığı da doğrudur. Ama “konuşmak” hangi seslerin hangi anlamlara karşılık geldiğini bilerek ses çıkarmak değildir; aynı şekilde yazmak da o sesleri çeşitli simgelere dönüştürmek sayılamaz.

Dil, öncelikle bir ustalık, zanaatkârlık ister. Çeşitli düzeylerde bir zanaatkârlıktır bu. İlk düzey “tesisatçılık”, ikinci düzey “su ustalığıdır.” Buna ilerde bir üçüncü düzey eklenecektir: Mimarlık ya da yapı ustalığı.

Geçmeden hemen belirtmeli ki “ustalık, zanaatkârlık” sözcükleri boşuna seçilmemiştir. Zanaatkârlık, bir yandan ilgili olduğu alandaki temel, vazgeçilmez bilgileri özümlemeyi ve bu bilgileri belirli araç gereçlerle (örneğin el becerisiyle, çünkü elimiz ilk ve hala en önemli aracımızdır) gerçek yaşamda uygulamayı öne çıkarırken, öbür yandan da sürekli bir “çıraklığa” çağrıdır. Zanaatkârlığın okulu yoktur. Her ne kadar kimi teknik lise ve yüksek okullar, zanaatkârlığın karşılık geldiği bilgi bütününü kazandırma amaçlı kurulmuşsa da, bu okullar yalnızca gereken bilgiyi kazandırmakla yükümlüdür, fakat zanaatın gerektirdiği “ahlak” buralarda kazanılmaz. Zanaatkârlık yaşamı ve pratiği içinde, sürekli çırak kalınarak kazanılır. Ahlak, ‘ben-olmayan’ın fark edildiği anda başlar ve ‘ben-olmayan’ın ‘ben’e dönüştüğü yerde biter. Bütün bunların ödevle ne ilgisi var?

Dilin babalarınızdan miras kalmış ya da tersine, çocuklarınıza miras bırakabileceğiniz ama her iki durumda da “miras konusu olan bir şey,” dolayısıyla mülkiyeti, tasarruf hakları vb. her şeyiyle size ait ve istediğiniz gibi “har vurup harman savurabileceğiniz” bir mal olduğunu düşünmekten hemen vazgeçin! Siz dile, dil size dönüşmedikçe dil ile ilişkinizde bir ahlaka gereksiniminiz var demektir; bir insanın yaşamı boyunca böyle bir dönüşümün olanaksızlığı da vurgulanırsa yaşamınız boyunca diliniz sizden kendisine karşı ahlaki bir tutum içinde olmanızı bekleyecek demektir. Terside doğrudur. O da size karşı ahlaki bir tutum içindedir adeta. Ödev bağlamında dil ve ahlak ilişkisine ilerde yeniden döneceğim. Şimdi “tesisatçılık” ve “su ustalığı”yla neyi kastettiğimi anlatmayı deneyeceğim.

Tesisatçılık zanaatı, akışkanlık denetimiyle ilgilidir. Akışkan olanın insan istencine ve gereksinimine göre yönlendirilmesi için gerekli araç ve gerecin geliştirilmesi, bu araçların gündelik

yaşama uygulanması tesisatçıların işidir. Bu açıdan tesisatçı, akışkanın doğasıyla ancak araçsal düzeyde ilgilenir. Akmakta olanın ve denetlenmek istenenin temiz su ya da lağım suyu olması, tesisatçıyı, kullanacağı malzemeyi etkilediği oranda ilgilendirir. Pis su ya da atık su sisteminde kullanacağı dirsek ile lavabo giderinde kullanacağı dirseği birbirinden ayırdığı ölçüde suyla ilgilenir o. Yani varsayımsal bir “su doğasından” söz edebilseydik, tesisatçının bu doğayla ilgilenmediğini kolayca söyleyebilirdik.

Oysa su ustalığı, daha çok suyun kendisiyle ilgilenir. Tesisatçıya göre yeni taktığı dirseğin contalarının iyi oturmuş, kelepçelerin tam sınırında sıkılmış olması ve su kaçırmaması zanaatkârlık için yeterlidir. Oysa bir su ustası, yeni takılan dirseği zorlayan ve daha ilk damladan başlayarak ek yerlerinde kireç biriktirerek çatlatmaya çalışan suyun “ruhunu” okumaya çalışır. Peki, bu çok mu gizemli bir şeye karşılık gelmektedir? Hayır. Gerçekte “okunan şey,” suyun tarihinden başka bir şey değildir. Siz, masumane “elma” dediğinizde gerçekte yalnızca yeşil ya da kırmızı, yuvarlak, kolay yenebilir, ağaçta yetişen bir meyve türünü kastettiğinizi ileri sürebilirsiniz ama sizi okuyan yalnızca bunu anlamayacak, anlamayabilecektir. Çünkü “elma” onda bütün sessel, anlamsal, sözdizimsel, tarihsel, mitolojik yükleriyle tınlayacaktır ki gerçekte siz de “elma” dediğiniz anda sözcüğü böyle bir yükte söylemiş oluyorsunuz; farkında olun ya da olmayın. İçtiğimiz su, nasıl binlerce yıllık kaynaklardan süzüle tortulana, döküle saçıla bize kadar geliyorsa dil de biraz buna benzer. Siz yalnızca konuştuğunuzu, yazdığınızı düşünüirken, gerçekte diliniz binlerce yıllık bir “mirası” dile getirmektedir. İşte su ustalığı diye adlandırdığım şey, bu dilsel bilinç ya da farkındalık halinden başka bir şey değildir. Dilsel ahlak da zaten buradan türeyecektir.

Dil “tesisatçılığı” ise bundan farklı olarak bir dilin araç-gereç setine hâkim olmak anlamına gelmektedir. Yani sözcüklerle, terimlere, kavramlara, noktalama işaretlerine, bağlaçlara, vs.

hâkim olmak. Bu araç gereçler, doğası gereği akmak, yayılmak, sonsuza uzamak isteyen, elinizden durmaksızın kaçma eğilimi taşıyan dili denetlemenizi, istenciniz doğrultusunda yönlendirmenizi sağlar. Bu araç-gereçler hakkında yeterli bilginiz ve ustalığınız yoksa dil sürekli elinizden kaçacaktır.

Burada başa dönersem, iki şeyi birbirinden ayırmakta yarar var: Öğretim elemanları “dil emekçisidir” derken kastedilen, bugün kimi günlük gazetelerde “dil yaresi” cinsi köşeleri hazırlayanlar gibi, onların da bir “dil polisliği” yaptığı değildir. Öğretim elemanı, ödevlerinizi değerlendirirken tek tek yanlış avına çıkmış bir avcı hiç değildir. O, genel olarak dile karşı tutumunuza, dil ile ilişkinizin niteliğini, dil ahlakınızı görmek istemektedir. Öğretim elemanı, eğer dil içinde, zücaciye dükkânına dalmış bir fil gibi hareket ettiğinizi düşünüyorsa, ödeviniz geri döndüğünde kapak sayfasında şöyle ibareler görmeye hazırlıklı olun: “Türkçe ehliyetini kasaptan mı aldın? Ana dilin uydurukça mı?” Ya bu duyarlılığın yabancı dil bilmeyele ilişkisi nedir?

Bir yabancı dili öğrenen çoğu kişi gibi, öğretim elemanı da o dili kendi ana dili üzerinden öğrenir. Bu öğrenme sürecinde de öğrendiği dille birlikte kendi ana dilini yeniden keşfeder. Bu keşif ne kadar yoğun yaşanırsa duyarlılık o düzeyde artar. Ayrıca, öğrenilen yabancı dile karşı sürekli tetikte olma hali bir süre sonra ana dil dâhil bütün dillere karşı, size abartılı gelebilecek bir duyarlılığın yerleşik hale gelmesine yol açar. Şöyle ki, basit gibi görünen akademik bir metinde bile, dile karşı bu duyarlılık yaşamsal bir önem taşır. Örneğin Mesianizm üzerine Fransızca bir metin okuyan bir akademisyen şöyle bir cümleyle karşılaşmaktadır: “Tu es un roi *gentil*.”¹

Sözcüğü sözcüğüne yapılacak bir çeviriyle bu cümle “Sen asil (nazik, kibar, iyi) bir kralısın” anlamına gelmektedir. Eğer okuyan kişi bununla yetinirse metni yanlış anlayacaktır. Çünkü dikkat edilirse “gentil” sözcüğü italik yazılmıştır. Okurun dikka-

¹ David Banon, **Le Messianisme**, (Que sais-je?), Paris, PUF, 1998, s. 4.

ti özellikle buraya çekilmek istenmiştir. Ayrıca bu cümle bir konuşma metninden alınmaktadır ve konuşan kişi bir Yahudi'dir. Öyleyse, "gentil" sözcüğünün sözlüklerde başka anlamları olup olmadığına bir kez daha bakmakta yarar vardır. Eğer bakılırsa bu sözcüğün aynı zamanda "Yahudiler için Yahudi olmayan, yad, yabancı; Hristiyanlar içinse müşrik, putperest, kâfir" gibi anlamlar taşıdığı görülür.² Böylece, konuşmayı yapan kişi bir yandan seslendiği kişinin asaletini, zarafetini, iyiliğini vurguluyormuş gibi görünse de, öbür yandan da ona ilişkin dışlayıcı bir vurguda da bulunmaktadır.

Bu çerçeve içinde öğretim elemanı ödevinizde yalnızca tesisatçılık becerinize bakmaz. Aynı zamanda su ustalığınıza bakar. Kullandığınız dilin ne kadar farkındasınız, ona karşı kendinizi sorumlu hissediyor musunuz? Ama elbette hiç kimse bu ustalığı ana karnında edinerek doğmaz. Her öğretim elemanı elindeki bir ödev, belki de ilk kez ciddiyetle yapılan bir ödev olduğunun farkındadır ya da bunu veri sayar. Onun orada görmek istediği şey, bu açıdan mükemmel bir iş çıkarmış olmanızdan çok, dili özgün bir biçimde kullanmanız ya da özgün bir dili kullanma arzunuzdur. Dille ilişki kurma biçiminizdir.

Bu ilişki, ödevinizde, siz isteseniz de istemeseniz de acımadan esirgemeye; şefkatten sevgiye; sevgiden erotik bir çekime; şehvetten tutkuya ve nihayet tutkudan aşka kadar değişik biçimlerde, kendisini gösterir. Bir öğretim elemanı, taş üstünde yılanın izini görecektense kadar keskin gözlere sahip olmayabilir ama keskin bir buruna sahiptir, hiç kuşkunuz olmasın.

Size öğretim elemanlarının yabancı dillerle, dolayısıyla (aslında) kendi ana dilleriyle de ilişkileri hakkında küçük bir ipucu daha. Wittgenstein'in sözünü bilir misiniz? "Dilimin sınırları dünyamın sınırlarını imler."³ Yabancı dillerle ve kendi ana dille-

² İsmail Hakkı Danişmend, vd., **Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu**, İstanbul, Kanaat Yayınevi, t.y.

³ Ludwig Wittgenstein, **Tractatus**, Çev. O. Aruoba, İstanbul, BFS Yayınları, 1985, s. 127.

riyle yoğun ilişki içinde olan öğretim elemanları ister istemez, hele de uzun yıllar boyunca yurt dışında bulunma fırsatını ele geçirmişlerse zorunlu olarak, “dünyalarının” sınırlarını da genişletme fırsatını bulmuşlar demektir. Bu “sınır genişlemesinin” gerçek anlamı “deneyim, düşünce ve dil” arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması ve karşılıklı olarak birbirlerini koşullayarak geliştirmesidir. Bu da dünyaya bakışlarında, kültürel evrenlerinde o yabancı dil ya da dillerin etkilerinin hissedileceği anlamına gelir. Özellikle bu öğretim elemanı kırk yaş ve altındaysa. (Yaş konusuna biraz ileride döneceğim.) Bu kültürel evren, bir ödev verirken, okurken, konu seçimi yaptırırken etkisini hissettirir.

Marksizm ya da daha özel ve dar anlamda Marx’ın düşüncesi için yapılan bir saptama adeta öğretim elemanlarımız için de yapılmıştır. Bu düşüncenin arka planında nasıl İngiliz iktisadî, Alman felsefesi ve Fransız siyaseti varsa; bizde de genellikle iktisatçılarımız İngilizce, sosyolog ve felsefecilerimiz Almanca, siyaset bilimcilerimiz Fransızca “konuşur.” (Gerçi artık hemen hepsi yalnızca ve yalnızca İngilizce “konuşuyorsa da.”) Bu konuşma bağlamında birincil dili İngilizce olanlar, sizden daha çok, özgün konulu, mümkünse istatistikî olarak ölçümlenebilen veriler içeren, olabildiğince kuramı kendilerine, sahayı size bırakan ödevler isterler. Birincil dili Almanca olanlardan hiç korkmayın; ödev konunuz ne kadar “küflü” olursa olsun, onlar zaten “gökyüzünün altında yeni bir şey olmadığının” bilinci içindedirler; sizden bekledikleri, taam (yemek) eski de olsa, ağzın disiplinli olmasıdır. Fransızcacılar gelince; onlar en “zor” gruptur. Ödev konunuz özgün, “ağzınız” disiplinli de olsa şunu duymaya hazır olun: “Bu ne biçim bir ödev; takır takır?” Sanki ödev limonlu bir bisküvidir de, ağızda bir kelebek tozu gibi dağılıvermeli, dağılırken bir bisküvi olduğunu insanın başına kakmamalı ama unutmamalı da ve fakat “Biz Heybeli’de her gece”ye açılan bir kapı da olabilmelidir! Bu grup her ödevde ayrı bir ateşte yanmak ister. Bu yüzdendir ki ödev veren öğretim elemanlarının hemen çoğu bu gruba dâhil olmaz ya da dâhil olmak istemez!

Her köşe başında, kendilerini bir düş kırıklığının beklediği gibi bir korkuya sahiplerdir de belki ondan.

Öğretim elemanınızın sizden beklediği ödev bağlamında, size, sizin dille ve metinlerle, çeşitli kaynaklarla ilişkinize yönelik temel bir beklentisi vardır. Bu beklenti üç boyutludur: Metin ya da kaynak fetişizmine kapılmamanız, onların altında ezilmeniz ve metin ya da kaynakları yok saymamanız! Bu her boyut, ayrı bir sorun olarak da ele alınabilir.

Bir fıkrayla başlayalım mı? Bir İngiliz, Bir Alman ve bir Fransız (bunlara bir de Türk'ü ekleyelim) bir araştırma-inceleme yarışmasına katılmışlar. Süre üç aymış. Araştırmanın konusu “fil”miş. İngiliz, bütün gerekli malzemelerini toparlayıp ilk uçakla hemen Afrika'ya gitmiş. Sürenin bitimine on beş gün kala jürinin kapısını çalmış ve 250 sayfalık bir incelemeyi teslim etmiş. Başlık şu: “Davranışbilimsel Çerçeve Fil Davranışları: Ampirik Bir İnceleme.” Alman'a gelince... O, hemen üniversite kütüphanesine koşup bulabildiği bütün kaynakları toplamış ve eve kapanmış. Derken yarışmanın son günü gelip çatmış ve süre bitimine bir saat kala Alman çıkagelmiş; elinde 1000 sayfalık bir inceleme. Başlığına gelince; “Fil Davranışlarında Kategorik ve Hipotetik İmperatif: Eleştirel Bir Değerlendirme.” Artık herkes Fransız ve Türk'ten umudu kesmişken, süre sonuna on dakika kala, Fransız, salına salına gelmiş. Elinde toplam beş sayfalık bir inceleme yazısı varmış: “Yeni Bir Devrim İçin Fil Davranışlarının Kolektif Niteliğinin Önemi: Siyasal Bir Çözümleme Denemesi.” Bizim Türk'e gelince... O, daha konuyu ve süreyi öğrenir öğrenmez hemen üniversitesine başvurmuş ve ilk bir ayı burs bulmak için harcamış. Bursu elde eder etmez soluğu ABD'de almış ve nihayet sürenin bitimine beş dakika kala alı al, moru mor, kucağında güç bela taşıdığı 2500 sayfalık bir incelemeyle jürinin karşısına çıkmış. Başlık şuymuş: “Fil Davranışlarının Gözlenmesi, Çözümlemesi ve İşlevleri Üzerine Bir Kaynak Taraması: Bibliyografik Bir Çalışma.”

Fıkranın da söylediği gibi, ülkemizde giderek artan bir “metin bağımlılığı” var. Bir araştırma, başkalarının çalışmaları olmaksızın

elbette yapılamaz. Bu bilimin doğasından kaynaklanır. Başka çalışmalar kendi çalışmalarımız için bir kalkış noktası, bir esinlendirici, bir tartışma zemini, vs. olabilir ama eğer çalışmamız, başka çalışmaların özeti, onların yalnızca elden geçirilmesiyle (ve özel olarak amacımız bu değilse ki bu tip literatür ya da bibliyografya çalışmaları son derece yoğun emek isteyen, nankör, saygıya değer çalışmalardır ve çok önemli bir işlev üstlenirler; konumuz bunlar değil) yetiniyorsa, ortada bir gariplik var demektir.

Öğretim elemanınız, bir ödevi yaparken temel kaynaklara eğilmiş olmanızı kesinlikle bekleyecektir ama bunun anlamı, onları fetişleştirmeniz ve dolayısıyla onların karşısında kendinizi yok saymanız; “adam yazmış abi, daha ben ne diyeyim ki...” ruh haline girmeniz değildir. Aksine, “adam yazmışsa” sizden istenen ne yazıldığını okumanız, anlamaya çalışmanız ve gerekiyorsa, yazılan her satırla tartışmaya girmeniz ve yazılanın hatalı olduğunu düşünüyorsanız açıklıkla bunu belirtip, gerekçelendirip kendi görüşlerinizi savunmanızdır. Özetle, metinle ilişkiniz içinde metni önemsemediğiniz kadar, kendinizi önemsemenizdir! Ama bu arada “kantarın topuzu da kaçmamalı!” “Metinlerin karşısında ezilmeyeyim” derken, metinleri yok saymaya, ciddiye almamaya, umursamamaya da kalkmayın. Unutmayın ki kullandığınız kaynaklar, sizden önce ilgili konuda emek vermiş insanların ürünüdür ve emek saygısı hak eder! Öncelikle başka metinlerin “emek hakkı”nı teslim edin, sonra istediğiniz kadar “hırpalayabilirsiniz”; yeter ki siz hırpalayabileceğinize, tartışabileceğinize, buna hakkınız olduğuna inanın! Bu uyarıları, şu an okumakta olduğunuz metin için de geçerli sayın. Bu metin, size ödev yapmanın çok ciddi bir iş olduğu konusunda gereğinden fazla “yükleniyor” ve hatta sizi “terörize ediyorsa” kaldırıp atabilirsiniz. Bu metin dâhil, hiçbir metin ve kaynağa kendinizi ezdirmeyin!

Dil ve metinler üzerinden öğretim elemanınızla ilgili bu küçük ipuçlarından sonra, öğretim elemanınızı ödev bağlamında tanımak için başka boyutlara geçebiliriz.

B. “SEN İNSAN MISIN? SEN BİR...”⁴

En başta, elbette öğretim elemanları da herkes gibi insandır. Bütün insanlar gibi, belli cinsiyetleri, belli sınıfları, belli yaşları, belli dünya görüşleri, ideolojileri ve belli ilişki kurma ya da kurmama tarzları vardır. Doğal olarak, bir öğretim elemanı öğrencilerin ödevlerini okurken ya da onlara ödev konusu dağıtırken, daha önceden onlara duyurmuş olması beklenen temel ilke ve anlayışlarla kendisini bağlar. Bu açıdan onun kişisel ve toplumsal özelliklerinin ya da düşünüş, davranış tarzlarının ödevlerin seçiminde ve değerlendirilmesinde etkili olmaması beklenebilir. Ama bunun **mutlak olarak** böyle olduğunu savunmak ve buna inanmak, “tarafsız bir bilim” savı kadar safsatadır; gerçekte bir “ideolojiden” ibarettir. Bilim nasıl tarafsızlığın değil, nesnellüğün peşindeyse ve bizzatı bu nesnellik bile bilimin bir nesnesiyse, bilim insanının kendisi de bu ve benzeri özellikleriyle bilimin, en başta bizzat o bilim insanının kendisinin nesnesidir. Sonuç olarak bir safsataya inanmak yerine, bilim insanının bizzat kendisini nesne olarak alabildiğine, bunun bilimin “doğasında” olduğuna, kendisinin farkındalığı ölçüsünde, kendisini eleştirel olarak “okuyabildiğine” güvenmek daha yerindedir. Şimdi içinizden “aman hocam, kendinizi değil, bizi okuyup anlamaya çalışın, yeter ama hepiniz öğrenci olduğunuz günleri unutmuş gibisiniz; hele bu gençler, bu genç öğretim elemanları...” diye sitemkâr bir tepki gösterebilirsiniz. Bunda kendi cephenizden haklı da olabilirsiniz. Ama bir-iki küçük ek bilgi göz çıkarmaz, değil mi?

“Genç” öğretim elemanları, biraz da yaşları ve bulundukları akademik basamaklar, ya da içinde bulundukları üniversite rejimi gereği, dayanışmadan çok hırslı öne çıkaran bir “kötü yola düşürülmüş” olabilirler. Öğrenciden daha yüksek bir perfor-

⁴ Kemal Sunal ve Halit Akçatepe’nin (Şaban ve Ramazan tiplerleriyle) efsaneye dönüşmüş film repliklerinden esinle.

mans, daha yüksek bir ilgi, daha nitelikli ödevler bekleyebilirler. Diğer olası nedenler saklı kalmak üzere, unutulmamalıdır ki bu, gerçekte, öğrenciyle daha yoğun bir ilişki kurma istemine, onlara daha çok emek verme arzusuna, öğrenciyle aralarındaki “iktidar” ilişkilerini ödev ve benzeri uygulamalar aracılığıyla yumuşatma niyetine de karşılık gelebilir. Varsayalım bu istemleri, yumuşatmaya değil, tersine iktidar ilişkilerini belirginleştirmeye dönük bir tutum olarak okunsun. Şu yoruma ne dersiniz? Öğrenciyle arasındaki mesafeyi daha da açmak üzere öğrenciye ödev yaptıran bir öğretim elemanı gerçekte sizde, sanki siz bir aynaymışsınız gibi, kendisini seyretmek için mesafeyi açıyordur. Aynaya burnunuzu değdirirseniz ayna size hiçbir şey göstermez. Ancak belirli bir mesafede gerçeğe en yakın görüntüyü üretir. Ola ki mesafe koymanın nedeni budur. O zaman bunu iyi değerlendirin. Onun aynadan en iyi görüntüyü alabilmek için girişeceği her temizlik ve parlatma çabası, sizin kazancınızdır. Üstelik onun elde edeceği yalnızca bir görüntüyken, sizin elde edeceğiniz şey, yağmur sonrası dupduru bir gökyüzüdür ve ne şüphe, o sizsiniz!

‘Genç öğretim elemanlarıyla ilgili, belki bilmenizde yarar olan bir diğer nokta, öğretim elemanınız meydan okunmayı sevmeyen biriye, kesinlikle onun yüksek lisans ya da doktora tezi konusuyla aynı alanda yer alan bir ödev yapmamanız gerektiğidir! Hem, alana hâkim olduklarından ve biraz da alan özel ilgi konusuna dönüştüğü için, hem de bu alandaki yazını genellikle izlediklerinden hata affetmezler! Hele bir de kullanacağınız kaynakları zaten okumuş olduğunu düşünürseniz, küçük-büyük hiçbir “ödünç” düşünce almanın gözünden kaçmayacağından da emin olabilirsiniz. Ayrıca bunların dışında, kendi alanları olduğu için, bazıları daha zor not verir.’ Bu düşüncüyü çoğu öğrenci taşır. Aman dikkat: Bunun tersi de doğru olabilir. Öğretim elemanı ile birebir ilişkinizde zaten bunu hissedersiniz. Sandığının aksine, öğretim elemanı kendi ilgi alanından bir ödev konusuna daha çok “sevgi ve anlayışla” da yaklaşabilir.

Genç ğretim elemanlarından yakınabildiğiniz gibi, yaşlı ğretim elemanlarından da yakınabilirsiniz. Gençlerin öğrencilik yıllarını çabucak unutmaması bir sitem konusu olabileceğı gibi, yaşlıların “Ohoo...çoktan unutmuş” olması da benzer bir biçimde sizi üzebilir. Ama bu noktada açık ve kesin olarak yanılıyor-sunuz. Belki, dev veren ğretim elemanınız, yaşı nedeniyle, dün yediğı ögle yemeğini unutmuş olabilir ama emin olun ki otuz yıl önce, sizinle aynı dersi almışsa eğer (siyasal etkilere karşı son derece açık ve duyarlı bir akademik rejime sahip bir ülkede bu olasılığı hayal edebilirsek) o derste yaptığı devi satır satır anımsıyordur! Bu sizin hem lehinize, hem aleyhinizedir. Lehinizedir, nkn aynı derste o da dev yaptığından, sizi anlayabilir. Aleyhinizedir, nkn onun otuz yıl önce yaptığı bir ödevden daha kötü bir dev yaparsanız, vay halinize! Fakat genel olarak şu söylenebilir ki elli yaş üstü bir ğretim elemanına dev yapıyorsanız, içiniz rahat olsun. Onun elinden sizin yapacağınız gibi kaç dev geçmiştir, Tanrı bilir! Dolayısıyla sanki o konuda o devi ilk kez siz yapıyorsunuz gibi bir beklenti içine girmediği gibi, değerlendirmesi de daha serinkanlı, esnek ve anlayışlı olur. Neden? Sizi belirli bir zincirin halkası, belirli bir sürecin parçası, belirli bir mirasın sürdürücüsü olarak gördüğünden. Sizin devinize verdiğı not, aslında adeta sizin üzerinde bulunduğunuz çizgiye verilmiş nottur. Ama bunun aynı zamanda sizi “tarih”e karşı sorumlu kıldığını ve dolayısıyla alacağınız not için bir risk içerdiğini de göz ardı etmemelisiniz. Buna karşılık, genç ğretim elemanları sizi ve ödevinizi başı başına bir özgünlük olarak kavrama eğilimindedir. Onların değerlendirmeleri, sizin tarihinizi dışta bırakarak, daha çok bugnnze yöneliktir. Bu, genç ğretim elemanlarının not vermekte daha cimrice davranacakları anlamına gelmez her zaman. Ama siz de bilirsiniz ki onlar daha zor not verir; herkesin bildiğini kendimizden saklamanın alemi var mı? Ama sizi tarihinizden soyutlamaya yönelik bu tutumun lehinize olabileceğini de unutmayın. Sonuç olarak, avantajları ve dezavantajlarıyla ğretim elemanlarınızın yaşlılığı

ya da gençliği gerçekte birbirini dengeleyen bir özellik gösterir ki, anlamı da, bu değişkenin sizin için bir sorun oluşturmaması gerektiğidir.

Aynı şeyi, farklı bir biçimde, öğretim elemanlarınızın cinsiyetleri ve kişilikleri için de düşünebiliriz. Belirtilmesi gereken ilk nokta şudur: Eğer öğretim elemanınızın kadın ya da erkek oluşunun ve beraberinde sizin kadın ya da erkek oluşunuzun, şöyle ya da böyle bir kişilik yapısı taşımasının/taşımanızın bir ödevin değerlendirmesinde önemli bir öge ya da ölçüt olduğunu düşünüyorsanız, vahim bir yanlışta olma olasılığınız vardır. Öğretim elemanları kimi zaman öğrencilerine “sen en iyisi git, zengin bir kapıya gelin ya da damat ol; burada zaman har-cama” diye “cinsiyetçi” bir biçimde takılabilirler. Bu tip eğleş-meleri eğleşme olmaktan öteye anlamlandırarak ciddiye almak “fazlasıyla alınganlık” göstergesidir. (Ama siz, yine de unutma-yın: Paranoyak olmanız, takip edilmediğiniz anlamına gelmez!) Şu düşünülebilir: Öğretim elemanının ve öğrencinin kadın ve erkek oluşu değil, bu her iki grubun kadınlık ve erkeklik halleri-ne nasıl yaklaştığı; şu ya da bu nitelikte bir kişiliğe sahip olması değil, kendisinden farklı kişilik yapılanmalarına karşı tutumunun ne olduğu bir ödev değerlendirmesini etkileyebilir ama bu olabi-lirlik, değerlendirme ölçütleri içinde son derece sınırlı, küçük bir rol oynayacaktır. Öğretim elemanı temel olarak öğrenciden bir ödev isterken, öncelikle bir ödevin gerekliliklerini yerine getirmiş olmasını bekler. Eğer bu beklenti karşılanamıyor ama öbür yandan, öğretim elemanını değerlendirme yaparken ikirciklendiren kimi şeyler varsa, işte o zaman bu son sıralarda yer alan küçük ölçütler sürece kendiliğinden katılabilir. Sonuç olarak öğrencilerin aslında dert edilmeye değmez bir ayrıntıya takıldıkları söylenebilir ama mademki takılmaktadırlar, birkaç şey daha eklenebilir.

Eğer bir öğretim elemanı kadınlar ya da erkekler lehine negatif ya da pozitif bir ayrımcılık içinde olduğunu açıkça belirtiyorsa, bunun anlamı, öğrencilerine bununla baş etmenin yol haritasını da

veriyor olduğudur. Öyleyse kaygılanmaya gerek yoktur. Yok eğer (her neden kaynaklanırsa kaynaklansın; dinsel ya da dindışı herhangi bir ideoloji gibi) öğretim elemanı açıkça böyle bir tutumu olduğunu beyan etmediği ve böylesi bir tutumun içinde bulunduğu nun belirtisini göstermediği halde, öğrenci yine de “bunun böyle olduğu” konusunda kesin bir kabule sahipse, bu kılavuzun önerebileceği tek şey, ödevin öncelikle gerekli bütün koşulları taşıması için elden gelenin yapılmasıdır. Her nice bir zihniyete sahip olursa olsun, hiçbir öğretim elemanı kendi dünya görüşünden kaynaklanan nedenlerle, riske girmeden ve bilimsel ahlaki ayaklar altına almadan, böyle bir ödevi “gözden çıkarmaz, çıkaramaz.” Öğrenci bunun aksi konusunda ısrarlıysa, bu kılavuzun önerebileceği hiçbir şey yoktur; hele de pragmatizm, oportünizm ve en kaba anlamıyla Makyavelizm ve nihayet “profesörlük” (“hocam” yardakçılığı) (profesörlüğü belirli bir akademik derece anlamında değil, genel anlamda öğretim elemanlığı, “hocalık” anlamında uydurarak kullanıyorum) bu kılavuz yazarının öneriler listesinin son sıralarında bile yazılı değildir.

Öğrencilerin öğretim elemanlarına karşı, kimi ölçütler kullanılarak (cinsiyetleri, kişisel özellikleri vs. gibi) bir refleks geliştirmesi gibi, öğretim elemanları da bu tepkilerden beslenerek (bu yalnızca kaynaklardan biridir) öğrencileri için bazı karşı tepkiler geliştirebilir. Ahlakı, pedagojik ilkeleri, bilim etiğini ayaklar altına almadıkça ve negatif bir ayrımcılığa yol açmadıkça, öğretim elemanının bunu saklamayıp belli etmesi gayet insancadır. Ama öğrencileri ödevleri değerlendirirken kaygılandıran noktalardan biri de budur. Şu sözü sıkça duymak mümkündür: “Bu hoca beni sevmiyor, ağzımla kuş tutsam bana not vermez!” Oysa bu çok yaygın bir yanlış kanıdan başka bir şey değildir. Tersine daha doğrudur: “Bu hoca beni seviyor galiba, ağzımla kuş tutsam bana not vermez.” Aslında öğretim elemanının sevdiği öğrenciler risk altındadır. Çünkü “kasap sevdiği eti döver, debbağ⁵

⁵ Tabak, sepici, deri terbiye eden kimse. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 16. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınla-

sevdiği deriyi yerden yere çalarmış!” Öğretim elemanı pek tanımadığı bir öğrencisine kolaylıkla vereceği bir notu, sevdiği bir öğrenciye verirken kırk kez düşünür. Çünkü ondan beklentisi hem daha yüksektir, hem de öğretim elemanlığının gerektirdiği sorumluluk ve ahlak adına, duygularının kendisini yanıltmasına karşı sürekli tetiktedir ve doğal olarak, o öğrenci de aynı notu hak etmiş olmasına karşın, çubuğu tam tersine, yani daha az not verme yönüne bükme eğilimindedir.

Yukarıda cinsiyet ve kişisel ilişkiler adına söylediğim şeyleri, öğrencileri sıkça düşündüren bir diğer öge olan, öğretim elemanının siyasal görüşleri için de geçerli sayabiliriz. Çoğu öğrenci, öğretim elemanına yüklediği siyasal görüşler nedeniyle, ödevlerde kendi görüşlerini yeterince açık seçik bir biçimde yansıtmamaya çalışır, daha doğrusu olabildiğince “orta yolcu” bir tutum izler. Oysa ödev hazırlamanın gereklerinden biri de öğrencilerin kendilerine ait görüşleri, ödevin konusu çerçevesinde eleştirel olarak sunabilmeleri, savunabilmeleri ve araştırmaya dayanarak geliştirebilmeleridir. Hiçbir öğretim elemanı dogmatik olmayan, bilimsel çerçevenin dışına taşmayan, belirli bir tutarlılık taşıyan ve araştırmaya dayanan bir tartışma içeren bir ödevi salt siyasal içeriği nedeniyle olumsuz bir biçimde değerlendiremez, değerlendirmemelidir.

Tam burada, “hocaları” yücelttiğim, idealleştirdiğim ya da “nalıncı keseri misali hep hocalara yonttuğum” gibi bir karşı çıkış dillendirilebilir. “Tamam, öğretim elemanları ‘şöyle yapmamalı, böyle yapmamalı’ ama ya yapıyorsa?” Örneğin, gerçekten kadın öğrencileri cinsiyetçi bir ideolojiyle aşağılıyorsa, öğrenciler üzerinden kendi komplekslerini doyuruyorsa, ödevleri

rı, 1999. Bu örnekte olduğu gibi, debbağ vb. sözcükleri sizin kuşağınız bilmiyor olabilir. Bu durumda yapılması gereken şey hemen ilgili bir sözlüğe başvurmak olmalıdır. Bu vesileyle belirtmeli ki bir ödev yazılırken elde olması zorunlu olan kaynakların başında Türkçe-Türkçe, Türkçe-Osmanlıca sözlükler ve ayrıca başka bir dil kullanacaksanız o dile ait do-yurucu bir sözlük gelmektedir.

okurken temel ölçüt olarak kendi siyasal ideolojisine yakınlık ya da uzaklığı kullanıyorsa? Böylesi durumlarda öğrenci ne yapmalı? Yukarıda Makyavelizm, pragmatizm, oportünizm ya da “profesörizm” gibi “izm”leri önermediğimi kesinlikle söylemiştim. Öğrenci, yanlış olduğunu düşündüğü böylesi tutum ve tavırlarla karşılaştığında kendi ahlakına, kendi değerler sistemine göre doğru bildiğini yapmaktan çekinmemelidir! Ancak, “her doğru tutumun bir bedeli vardır; neme lazım” diyor ve yukarıdaki “izm”lere uymayı “doğru” sayıyorsanız, sizin doğrunuzla bu kılavuzun doğruları kesinlikle aynı adreste oturmamakta ve hatta aynı gezegende yaşamamaktadır!

C. BİR MELEĞİN KANAT SESLERİ

Bu genel bilgilerden sonra, şimdi daha özel bir soruyu yanıtlamaya çalışacağım. Bir öğretim elemanı ödevi nasıl okur? Elbette bu konuda her öğretim elemanı için geçerli, standart bir reçete verilecek değildir. Yalnızca kimi noktalara dikkat çekmekle ve dolayısıyla öğrencilerin bunlara karşı duyarlılık geliştirmesine yardımcı olmaya çalışmakla yetinilecektir.

Eğer öğretim elemanı bir ödev kılavuzu dağıtırsa, nasıl okuyacağını ve değerlendireceğinin ölçütlerini de vermiş demektir. Açıkça olmasa bile, satır aralarında bu ölçütler vardır. Bunu hemen fark edemiyorsak, bir de satır aralarını, aslında öğretim elemanının zihnini okumayı denemeliyiz.

Öğretim elemanının zihni, kayıp kıta Atlantis ya da “kırk küp, kırkının da kulpı kırk küp” misali, içinde kırk tilkinin kuyruğunun birbirine değmeden dolaşabildiği bir harman yeri olmadığı gibi, içine düşünce kafanızın parçalanacağı bir katılıkta da değildir; böyle olmaması beklenir. Dolayısıyla öğrencilerin bağlantıları izlemesi yeterlidir. Bugün ülkemizde kimi üniversiteler, (üstelik bunlar ünlü üniversitelerdir) öğrencilerine hazır bilgi kazandırmaktan çok, bilgiyi çözümlemeyi, onu, kendisini oluşturan öğelere ayırtırmayı ve ardından ayırtırılan bu öğelerin bağdaştırılmasını, kısacası yalnızca “okumayı,” yani “bilgi üretiminin bilgisini” kazandırmaya çalışmaktadırlar. Eğer öğrenim gördüğünüz üniversitede, herhangi bir derste, size kitaplardan daha çok makaleler ya da kitap bölümleri öneriliyor ve bunların haftalık toplam sayıları onu buluyorsa, kısaca o ders için okuduğunuz makale ya da kitap bölümü bir dönem içinde yüz dolaylarında ise, bilin ki o üniversitede size kazandırılmak istenen temel formasyon hazır bilgiye değil, bilgiler arasında bağlantı kurma bilgisine dayalı bir formasyondur. Böyle bir yaklaşım, kimi eleştiriler saklı kalmak üzere, yanlış sayılabilebilir. Çünkü hazır bilgiyi öğrenci herhangi bir yerde bulabileceği gibi, hazır bilgi herhangi bir yolda karşısına da çıkabilir. Karşı-

sına asla çıkmayacak olan şey, karşısına çıkanı nasıl “okuyacağının,” ondan nasıl yararlanacağının bilgisidir. Buna bir isim uydurursak, bu bilgi türü “bağlantı bilim” disiplininin ilgi alanına girmelidir. İşte öğrencilerin yapması gerekenlerin başında bu disiplini öğrenmek gelmektedir.

Bunun anlamı, tek cümleyle şudur: Öğretim elemanının verdiği ödev kılavuzundaki bilgilerin birbirleriyle ilişkilerini görmek, bu ilişkilerden yola çıkarak nasıl bir ödev beklendiğinin bilgisini elde etmek. Kaldı ki bunun için öğretim elemanının mutlaka bir kılavuz dağıtması bile gerekmez. Ödev veren her öğretim elemanı, bu süreç içinde çeşitli dolayımrlarla nasıl bir ödev istediğine ilişkin açıklamalarda bulunur. Öğrencinin yapması gereken şey, parçaları birleştirmekten ibarettir. Bu parçalar birleştirildiğinde, ilgilinin nasıl bir ödev istediğinin resmi çıkacaktır. Ama bunun için her öğrencinin öğretim elemanı üstüne biraz “mesai yapması” gerekmektedir. Eğer “haramzade” değilsek, emeksiz yemek olmadığını hepimiz biliriz, değil mi? Zaten ödev sürecinin size yaşatmak istediği şeylerden biridir bu; öğretim elemanı ve dersle ilişkinizin sıkışması, diyalogunuzun yoğunlaşması; özetle tarafların birbirlerine emek vermesi!

Bu zihin okuma etkinliğine daha çok zaman ayırabilmeniz için kimi hazır bilgiler verilebilir. Öncelikle öğretim elemanları, sıra bir ödevi okumaya geldiğinde, ellerine kırmızı-yeşil-mor ama asla mavi ya da siyah olmayan bir kalem alıp pat diye okumaya girişmez. Bu cümlede doğru olan tek şey kalemlerin rengidir; hem öğrencinin dikkatini çekmek için, hem de ödevin rengiyle aynı olmasın, bir not düşülecekse notun öğrenci dışında biri tarafından düşüldüğü belli olsun diye.⁶ Bazen de sırf keyif-

⁶ Tam burada Alaeddin Şenel’in Ahmet İnam’a atfen anımsayıp bana aktardığı bir soruyu hep birlikte “zikredebiliriz.” Şöyle: “Eline bir kırmızı kalem alıp bir öğrencinin kağıdını kan içinde bırakma hakkını sana kim veriyor?” Benim yanıtlım “öğrenci, öğrenci olmaklığıyla bu hakkı veriyor.” Bir öğrencinin olası karşı sorusu: “Öğrencinin öğrenci olmamak gibi bir şans var mı?” Bu, böyle uzar gider!

ten. Okumak keyifli bir iştir. Ödev okumak da keyiflidir; öğrenci onu zehir etmedikçe. Sevdığınız renkte bir kalemi elinize alıp altını, üstünü çize çize, kenarlara notlar düşe düşe okuduğunuzu düşünün bir! Ama hiçbir ödev, kapağı kaldırılır kaldırılmaz kendisini ele vermez. Bunun törensel bir yanı da yok değildir.

Öğrenciler, her ne kadar öğretim elemanlarının ödevi elle-rine aldıklarında şöyle bir kapağına baktıktan sonra, “içindeki-ler”, dipnotlar ve referanslar, “kaynakça” kısımlarına bakıp öde-ve not verdiğini sansalar da, çoğu öğretim elemanı ödevlerin “giriş” ve “sonuç” bölümlerini de okur! Elbette şaka yapıyorum. Ama öğrencilerin yakınma konusu yaptığı şey, gerçekte öğretim elemanının denize dalmadan önce yaptığı ısınma hareketlerinden başka bir şey değildir. Böylece, hem kendisini ödev hazırlar, hem ödev hakkında ilk ve temel biçimsel bilgileri edinir. Bu açıdan öğretim elemanlarının öncelikle yukarıdaki bölümlere bir göz attığı gerçektir. Ama gerçek olmayan, bununla yetindikleri-dir. Yapılan ilk inceleme, teslim ettiğiniz ödevle karşı gösterdiğiniz sorumluluk düzeyini açığa çıkarır. Bu inceleme yoluyla, öğretim elemanı, hele de bir ödev kılavuzu dağıtmış ya da kılavuz-a benzer bir kitap önermişse, bu önerilere ne ölçüde uyup uymadığınızı görür. Eğer bu önerileri kulak arkası etmişseniz, örneğin “kaynakça” düzeniniz yanlışsa, daha baştan ödevin bütün keyfini kaçırmış, ödev okumayı bir eziyete çevirmişsiniz demektir. Bunun ne tür bir düş kırıklığı yaratacağını az çok anlayabilmek için öğrenci kendisini öğretim elemanının yerine koyabilir. Düşünün ki bir dönem boyunca nasıl bir ödev istediğinizi anlatmaktan dilinizde tüy bitmiş ve nihayet ödevler dönem sonunda teslim edilmiş, heyecanla ilk ödevin kapağını açı-yorsunuz; o da ne, ilk sayfada karşınıza “kaynakça” çıkıyor. Oysa hem kılavuzlarınızda kaynakçanın ödevin neresinde yer alacağını yazmışsınız hem ilgili yöntem kitaplarını önermişsiniz! Gelin de şimdi bu ödevi keyifle okuyun!

Öğretim elemanı, keyifle ya da keyifsiz olarak ilk biçimsel incelemenin ardından, ödevi okuyacaktır. Gerçekten de bazı

öğretim elemanları ödevlerin “giriş” ve “sonuç” bölümlerine karşı özel bir duyarlılığa sahiptir ve bunda da yerden göğe kadar haklıdırlar. Çünkü, biraz ileride üzerinde durulacağı gibi, “giriş” bölümü gerçekte ödevin başında yer alsa da ödevin kalbi durumundadır. Eğer bu bölüm sorunluysa, büyük bir olasılıkla ödev tümüyle sorunludur. “Giriş”i iyi kurgulanmamış bir ödevin yazarı kendisine kılavuz olarak kargayı seçmiş demektir. Karganın ödevi götürebileceği yer kestirilebilir. Dolayısıyla “sonuç” da girişten pek farklı olmayacaktır. Yani daha “giriş” bölümünde öğretim elemanının ödevi fırlatıp atabileceğini düşünmek istemiyorsanız, bu bölüme özel bir çaba harcamanız gerekmektedir. Bunun bir ödevi okutmakta ne kadar yaşamsal bir rol oynadığını tam olarak anlamak istiyorsanız, vahyedildiği ve kutsal olduğu kabul edilen temel dinsel metinlerin ilk bölümüne bakın! Hatta ilk cümlelerine!

Bununla birlikte çoğu öğretim elemanı, “giriş” bölümü ne kadar bozuk ve kötü olursa olsun, ödevin tamamını okur. En azından, ödevin iler tutar bir yanını bulup not verebilmek için okur! İnanılmaz gelse de, hele de söz konusu olan ödev oldu mu, öğretim elemanları not verebilmek, daha yüksek not verebilmek için canlarını dişlerine takarlar!

Öğretim elemanı “giriş” engelini aştıktan sonra, sırayla ödevin diğer bölümlerini ve sonunda tamamını okuyup bitirir; sıra not vermeye gelir. Eğer dağıtılan ödev kılavuzunda ya da sözlü açıklamalarda ödevin nasıl bir değerlendirmeye notlanacağı açıklanmışsa görece kolay bir sürece dönüşür bu iş. Çünkü baştan örneğin, “biçimsel kurallara uygunluk beş puan,” “konunun özgünlüğü beş puan,” “dil kullanımı on beş puan” gibi ölçütler üzerinden verilecek puanlar bellidir; sonunda bunların toplanmasıyla yetinilir. Ama bu düzeyde bir ayrıntılandırma yapılmamışsa, öğretim elemanının işi zordur.

Çoğu öğretim elemanı ödevi notlandırırken bir taban puan uygulamasına başvurur. Yani, ödevin niteliğinden ve hak edip etmediğinden bağımsız olarak, yalnızca ödev yapmış olması ve

teslim etmesi nedeniyle, öğrenciye belirli bir not verir. Örneğin elli puanlık bir ödev için beş puan tabandır ve ödev yapan herkes, bu taban notu daha teslim ettiği anda hak etmiş olur. Arkasından, önceden açıklanmamış bile olsa, ödevin biçimsel yapısına belirli bir puan verilir. Burada ödevin sunum biçimi çok önemli değildir. (Dikkat! Eğer ödeviniz, asıl amaçlarından biri zaten araştırma yaptırmak ve bunu yazdırmak olan bir seminer dersiyle ilgiliyse, “sunum” önem kazanır. Anlaşılabileceği gibi, buradaki “sunum” yazılı ödevin öğretim elemanına sunuş biçimini ifade etmemekte, ödevinizin sınıfta sunulup tartışılmasını belirtmektedir. Bundan ötürü, değerlendirme aşamasında bu sunum son derece önem kazanır!) Bu puanı ödevin örgütlenmesi, bölümler arasındaki ilişkilerin kurulması, alıntı kurallarına uyulup uyulmadığı, “kaynakça”, “içindekiler” gibi düzenlemelelerin doğruluğu ya da yanlışlığı belirleyecektir. Devamla ödev konusunun özgünlüğü ya da konunun bir sorunsala dönüştürülüp dönüştürülemediği -ki biraz sonra üzerinde duracağım- ve buna bağlı olarak yapılan araştırma ve çalışmanın doyurucu olup olmadığına bakılarak bir puan kotası ayrılır. Sonra, elbette öğrencinin dile karşı tutumu önemli bir puanı kazandırır ya da kaybettirir. Nihayet, kaynakçanın içerdiği yapıtlar önemli bir puan kaynağıdır. İlgili ödevi yapabilmek için öğrenci, “olmazsa olmaz” kaynakları keşfetmeyi, onlara ulaşmayı ve kullanmayı başarmış mıdır? Eğer bunun yanıtı “evet” ise öğrenci önemli bir puan engelini daha aşmış demektir. Değerlendirme süreci daha da ayrıntılandırılabilir ama sanıyorum bu kadarı yeter.

Bu aşamada öğrencileri ikileme sürükleyen bir noktaya, ödevin sunum biçimine de değinmek yararlı olabilir. Öğrencilerin birçoğu sunum biçimlerinin notu etkileyeceği gibi garip bir sanıya sahiptir ancak bu, adı üstünde, çoğunlukla sanı olmaktan öteye geçmez. Ödevinizi belirli bir biçimde sunmanız özel olarak istenmediği sürece, derli toplu, eli yüzü düzgün bir sunum yeter de artar bile. Bunun için fiyakalı “paper holder”lar, “klips”ler, özel üretim dosyalar ve kağıtlar kullanmanıza ve

dolayısıyla öğrenci bütçenizi zorlamanıza gerek yoktur. İtiraf etmeli ki öğretim elemanları öğrenci ödevleri sayesinde kırtasiye dünyasındaki son gelişmeleri yakından izleme şansına sahip olurlar ki bu da öğretim elemanına yapılan fena bir katkı değildir; aldıkları maaşların gülünçlüğü göz önünde tutulursa! İşin şakası bir yana, öğrenci ne denli çarpıcı bir “paket” içinde sunarsa sunsun, emin olmalı ki kendisi daha odadan çıktığı anda, ilgili kişi, o ödevi en rahat okuyacağı şekle sokacaktır; örneğin sizin özene bezene her bir sayfasını özel şeffaf naylon kılıflara koyduğunuz ve tümünü birden özel üretim bir dosyaya yerleştirdiğiniz ödeviniz, iki dakika içinde, kolayca okunacak şekilde üst üste, alelade bir tel zımbayla tutturulmuş ya da bir karton telli dosyayla dosyalanmış hale gelecektir!

Kimi öğretim elemanları teknolojiyle fazla haşır neşirdir ve buna bağlı olarak ödevlerinizi elektronik ya da dijital ortamda sunmanızı isteyebilirler. Dolayısıyla daha baştan daktilo kullanma şansınız ortadan kalkmış demektir; bilgisayar kullanacaksınız. (Daktilo, asar-ı atika müzesindeki yerini çoktan almış bulunduğundan ve bu metni okuyanların çoğu çok yakında daktilonun ne olduğunu bile görmemiş olacağından, bu cümlelerin de asar-ı atika müzesine gitmesi gerekiyordu ama hiç değilse daktilo bir cümle içinde kalsın diye, kıyamadım silmeye.) Ama bilgisayar kullanacak olmanız, bilgisayarın bütün “numaralarını”, özellikle çeşitli ofis programlarının ve sözcük işlemcilerinin her tür çarpıcı özelliğini seferber etmek anlamına gelmemektedir. Burada da tıpkı daktilo ya da elle yazmış gibi, olabildiğince sade bir sunumu tercih etmek yerinde olur. Örneğin, çeşitli ofis programları size bol miktarda punto, font, renk vb. kullanma olanağı sunar. İlle de “artistik” araçlar kullanmanız gerekmez. Bir öneri: Sade bir ödev için, örneğin MS Office, Word programında 1.5 ya da en fazla 2 aralık (asla tek aralık kullanmayın), 11 ya da 12 punto ve yazı karakteri olarak “Times New Roman, Bookman Old Style, Arial, Palatino Linotype, Book Antiqua,” daktilo tarzı karakter seviyorsanız “Courier New” yeter de artar bile. “Dakti-

lo ya da elle yazmak”tan söz etmişken, iki cümleyle buna değinmek de yararlı olabilir.

Çoğu öğretim elemanı ödevin elle yazılmasını tercih etmez. Elbette el yazılarından hareketle her bir öğrenciye ayrı ayrı öyküler uydurmak son derece keyiflidir ama öte yandan onlarca ödevin okunmayı beklediği düşünülürse, ödevi okuyacak olanın buna pek zamanı yok demektir. Dolayısıyla mümkün olduğunca elle yazmaktan kaçının. Eğer çoktan tarihin çöp sepetini boyladığını düşünmüyorsanız (ki boyladı) ve elinizin altında bir tane varsa, atadan kalma da olsa daktiloyla yazın ya da bilgisayar kullanın; özellikle F klavyeyi öğrenmekte ve kullanmakta inat edin. Evrensellik taslayan Q klavyenin gözünüzü boyamasına izin vermeyin.⁷

⁷ Klavye düzenleri, yani harflerin klavye üzerindeki diziliş sıraları ve biçimleriyle diller arasında, biz farkında olmasak da, bir ilişki vardır. (O dilde daha çok ve daha az kullanılan harflerin, daha az ve daha çok kullanılan “parmaklara” göre dağılımı ve bu dağılımın klavyeye uyarlanması, bu ilişkinin boyutlarından yalnızca biridir.) Zaten dünyadaki klavye farklılıkları da bu ilişkinin özgünlüğünden kaynaklanmaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki “evrensel bir klavye” yoktur ve olamaz da. Ne zaman evrensel bir dilden söz edebilirsek evrensel bir klavye düzeni de o zaman olacaktır! Yani hiçbir zaman! Latin Abecesi’ni kullanan ülke ve dillerde yaygın olarak üç klavye düzeni bulunur. Bunlar “F,” “A” ve “Q” düzenidir. (Klavye adı, harf dizilimi gözetilirse, sol-üstte yer alan ilk harfe göredir. Ayrıca “P” ile başlayan Dvorak klavye de unutulmamalı.) “Daktilo Çağı”nda bu düzenlerden birine sahip klavyelerde, diğer düzenlerin harfleri bile bulunmazdı. Örneğin “A” düzenli bir daktiloda “Ç” harfini bulamazdınız. Aynı şekilde, “Q” düzeninde “(Büyük) İ” yer almazdı. Fakat bilgisayar teknolojisinin gelişimi ve tümüyle kültür emperyalizminin yayılmacılığıyla koşullu olarak “Q” düzenli klavyelere diğer klavyelerden de harfler “transfer” edilerek çözüm ona “evrensel” bir klavye “icat edildi” ve “Türkçe Q Klavye” gibi komik adlandırmalar olağan karşılanmaya başlandı. Fakat bu klavye tümüyle uydurma bir düzene sahiptir. (Tıpkı bizatihi Q düzeninin kendisinin bile uydurma oluşu gibi; uydurma çünkü bu düzen kullanıldığı dillerle uyumu gözetilerek değil, belli bir mekanik boyut gözetilerek tasarlanmıştır). İki uydurma düzenden bir doğru düzen çıkmaz. “Türkçe Q,” Türk dilinin inceliklerini ve bunun parmaklarla ilişkisini hesaba katmayan, bu nedenle öğrenmesi son derece zor bir klavye düzenidir. “Ama ne yapalım, evrensel, herkes bu düzeni kullanıyor” mazereti de aslında bir yalandan ibarettir. Öyleyse, gidin –bırakalım Fransa,

Ödevin dijital ortamda teslim edilmesi bir yanıyla öğrencinin lehinedir. Çünkü bir öğretim elemanı, elle ya da daktilo ile yazılması durumunda, bir ödevi en fazla iki yıl boyunca saklar ve öğrenciye genellikle ödevin aslı verilmez. Öğrenci ödevini inceleyebilir ama ödev, geri verilmemek üzere öğrenci tarafından alınamaz. Oysa dijital bir ödev, size abartılı gelse de, öğretim üyesinin bilgisayarında ya da elektronik kütüphanesinde siz ya da o ölünceye kadar saklanabilir ve çoğu öğrenci, dördüncü sınıfa geldiğinde birinci sınıfta nasıl bir ödev yapmış olduğu merakına kapılabilir. İşte teknoloji, bu merakı doyumlayı sağladığı gibi, eğer iyi bir ödev sunduğunuzu, o ödev için yaptığınız araştırmanın başka derslerde de işinize yarayacağını düşünüyorsanız, bu olanağı da sağlar. (Elbette öğrenci ödevinin dijital kopyasını kendisi de saklayabilir ki çoğu öğrenci kendisi için de bir kopya çıkarır ama sonradan bu kopyanın nerede olduğu unutulur ve öğretim elemanına mecbur kalınır.)

Bu arada, küçük bir ipucu: Bir öğretim elemanı uzunca bir zamandır tüm öğrencilerinden ödevlerini dijital ortamda istiyorsa, bunun anlamı eskiden yapılmış bir ödevle öğretim elemanının gözünü boyayamayacağınızdır! Öğrencinin ilk görevi tabii ki kopya çekmektir, buna kuşku yok; tıpkı mahkûmların ilk göre-

Almanya gibi ülkeleri- İngiltere’de bu düzeni kullanın bakalım! Kullanamazsınız, çünkü orada da karşınıza “İngilizce Q” çıkar ve Türkçe’deki kimi harfler yoktur! Yani her koşul altında, bu harfleri klavyede farklı tuşlara atamak ve yerlerini yeniden öğrenmek zorunda kalırsınız ya da yanınızda “Türkçe Q Klavye” taşımak; eğer dilinizin güzelim seslerinden ödün vermek istemiyorsanız. Sonuç olarak, “Türkçe Q” Türkiye “pazarına” dayatılan melez, “ikinci sınıf” bir klavye düzeninden başka bir şey değildir. Oysa tüm dünyada “Türk klavyesi” diye tanınan “F Klavye” ciddi çalışmalarla geliştirilmiş (bu vesileyle F klavyenin “babası” İhsan Sıtkı Yener’i de anmış olalım); ve nihayet son halini alarak bize kazandırılmış, dilimizle son derece uyumlu bir bütünlük oluşturan bir düzendir. Bu düzenin dille arasındaki uyumun en güzel örneklerinden biri olarak Türkiye’nin “F Klavye” ile girdiği, dünya ölçeğindeki bütün “Daktilografi” yarışmalarından uzun yıllar boyunca birinci çıkması gösterilebilir. Bu klavye (eğer Türkçe yazacaksanız), öğreniminin kolaylığı, kullanımının hızı ve verimliliğiyle rakipsizdir; özellikle on parmak yazıyorsanız.

vinin kaçmak, vicdani retçi askerlerin fîrar etmek olduğu gibi! Ama geçmiş yılların bütün ödevlerinin elektronik bir pranga olarak öğretim elemanın elinde olabileceğini unutmayın! Ayrıca bu risk başka dersler için de geçerlidir. Öğrenciler nasıl kendi aralarında arkadaşlık ilişkileri içindeyse, öğretim elemanları da aynı ilişkilerin içindedir ve birbirlerine kendilerine sunulan ödevlerden söz ederler, bunları birbirlerine gönderirler, okuturlar!

Dijital ortamla ilgili son bir not: Ödevinizi böyle sunmanız istenmişse ve özel olarak taşınabilir bir medya aygıtıyla istenmemişse (örneğin artık kullanılsa da bir disket gibi ya da cd, dvd, çeşitli “flash bellekler” ya da dijital kartlar, vb.) masrafa girmemek için elektronik ileti yöntemini kullanabilirsiniz; çoğu öğretim elemanı bunu kabul eder; o belirtmemişse önermekten çekinmeyin.

Bu bölümde son olarak önerilebilecek tek bir şey kaldı: Ödev notu açıklandıktan sonra, öğretim elemanınızdan ödevinizi görmek üzere, eğer zaten bunu rutin bir uygulama olarak yapıyorsa, mutlaka görüşme isteyin ve ödeviniz hakkında ne düşündüğünü sözlü olarak bir de ondan dinleyin. Böylece, hem hangi noktalarda yanlış yaptığınızı görmüş olursunuz, hem de ödev bir kez daha işlevini yerine getirmiş ve diyalogu yoğunlaştırmış olur.

Bu çevre gezisinden sonra, artık ödev konusuna doğrudan yaklaşmayı denemeye hazır mıyız?

İkinci Bölüm

“Bir Küçücük Fıçıık”¹

Bir ödev nedir ya da ödev yapmak ne anlama gelir? Önce öğrencilere kulak vermekte yarar var. Bakın öğrenciler için, ödev ne anlama geliyor:

“Varlığıyla insanda kötü hisler yaratan sorumluluk türü. Eğlenceli türevlerine Türkiye sınırlarında rastlanmaz. Verim açısından en azından araştırmaya dayanması beklenirken, ülkem okullarında ezbere ve işkenceye dayalı olması ayrı bir yanlışlıktır.” Bir diğer tanım: “Bazen yapabilmek için kendinizi aşmanız gereken ve bunu fark ettiğinizde çok geç olan sorumluluk,” “öğretmenlerin bir konuyu anlatması yerine o konudan kurtulmak için kullandığı en kolay kaçış yolu.” Başka tanımlar da var: “Bir hocamız tarafından “ödeviniz sizin entelektüel üretiminizdir” diye tanımlanan, aslında yararlı olmasına rağmen bir türlü sevemediğimiz öğrenci olayı.” İşte biri daha: “Üzerinde hep “Avrupa’da vermiyorlar” geyiği çevrilen, öğretmenlerin küfür yeme sebeplerinden en büyüğü.”²

Elbette ödevle böyle yaklaşan öğrenciler bundan kurtulmanın ya da bu yükümlülüğü yerine getirmediklerinde, aşağıdaki ifadeler-

¹ “Bir küçücük fıçıık, içi dolu turşucuk?” Bir bilmece. Yanıtın limon olduğunu hemen herkes bilir. Limon da ödev gibidir; daha adı geçtiği an insanın ya ağzı sulanır, ya yüzü buruşur!

² Tanımlar *Ekşi Sözlük*’ten alınmış, ancak ifadeler kısmen düzeltilmiştir. Bkz. “Ödev,” <http://sozluk.sourtimes.org>, (19.7.2004).

den de anlaşılacağı üzere, uygun bir mazeret bulmanın peşine düşeceklerdir. Bu yaklaşımdaki öğrenciler ödevi eğlenceli bir biçimde tanımladıkları gibi, yaratıcılıklarını da sergiliyorlar:

“Evim yandı, elektrikler kesildi.” “Ödev mi? Bırakın bu küçük burjuva dayatmalarını, sizi feodal düzen kuklası sizi.” “Yapmadığım bir şey yüzünden sorumlu tutulamam diye düşündüm.” “Hocam kolum kırıldı. İyi de alçısı nerde? Evde unuttum!” “Rüyamda bugün öleceğimi görmüştüm, o yüzden yapmadım ödevimi.” “Hocam, ödev gibi çıkar amaçlı yaptırımlara karşı bir tutum sergilemekteyim.” “Eskiden ödev mi vardı?” “Ödev-hak dengesinin aleyhime olduğunu düşünüyorum.” “Ödev denen meselenin eğitimin çok gereksiz bir parçası olduğunu düşünüyorum hocam; zaten depresyon olacak.”³

Doğal olarak bu kılavuzda ödevden kastedilen, yukarıda tanımlandığı gibi bir şey değildir. Burada ödev dediğimde anlatmaya çalıştığım şey, öğrencinin, araştırmaya dayanan, en az birkaç kaynaktan yararlanarak, belirli bir konu ve sorun hakkında, kendi kaleminden, az çok özgün, yazılı bir ürün ortaya çıkarmasıdır.

Ödev, genel bir terim olarak kullanılmaktadır. Ödev çok çeşitli biçimlere bürünebilir. Örneğin, öğrenciden belirli bir konuda araştırma yapması ve bunu raporlaştırması istenebilir; bir kitap incelemesi yapması beklenebilir ya da öğrenciye bir makale yazdırılabilir; çeviri yaptırılabilir, bibliyografya hazırlaması söylenmiş olabilir. Öğrenciye anket uygulaması ya da derinlemesine görüşme teknikleri kullanarak sözlü kaynaklardan çeşitli konuları derlemesi söylenebilir. Bu biçimlerin sayısı daha da çoğaltılabilir. Öğrenciden istenen biçim, ister istemez ödevin “formatını” belirleyecektir. Bu nedenle burada tek tek bütün biçimlerin yaratabileceği sorunlar üzerinde durmayacağım. Öğrenciden özel olarak beklenen her ne olursa olsun, nihayet iste-

³ A.g.y.

nen şey yazıya dökülecektir. İşte burada ödev konusunun belirlenmesinden başlayarak yazıya dökme sürecinin sonuna kadar geçilen aşamalar ve karşılaşılan sorunlar üzerinde durulacaktır.

Ancak en başta uyarmalıyım ki öğrencinin ödev yapmaya başlarken, olabildiğince özgün bir çalışma yapma arzusuyla, en azından dile karşı ahlaklı bir tutum takındığı varsayılmaktadır. Yani öğrenci işin kolayına kaçacak ve “kes-yapıştır” tarzında bir ödev yapacaksa bu kılavuzu kullanmasının bir gereği yoktur.

“Kes-yapıştır” ya da “kopyala-yapıştır” bilişim teknolojisinin sunduğu bir olanaktır. Buna göre, öğrenci interneti kullanarak elektronik kaynaklara ulaşır ve buradan aldığı bilgileri, yeniden yazma gereği bile duymadan, teknolojiyi kullanıp birbirine ekleyerek az çok bir bütün oluşturur. Aynı şekilde, bilgisayar teknolojisinin bu olanağını kullanmasa bile, farklı kaynaklardan ya da aynı kaynaktan peşi peşine alıntıların birbirine eklenmesiyle oluşturulmuş ödevler de “kes-yapıştır” içinde değerlendirilebilir ve böyle ödevler kesinlikle ödev kavramının çerçevesi içine sokulamaz; en azından dile karşı ahlaksızlık yapılmaktadır. Dile karşı ahlaklı bir tutum takınılarak “kes-yapıştır” tekniğinin gerçekleştirilebileceği varsayılsa bile, bu kez de karşımıza çıkan şey gerçekte “hırsızlık” ya da “çalıntı”dan başka bir şey olmaya-caktır.

Bu küçük uyardan sonra “ödevi yapmaya başlayabiliriz.”

A. “AÇ KAPIYI BEZİRGANBAŞI”⁴

Bu kısımda bir ödevin ön aşamaları ya da ön bölümleri olarak adlandırabileceğimiz öğeleri üzerinde durulacaktır. Bunlar, sırasıyla “konu seçimi,” “ön araştırma ve ödev önerisi ya da taslağı,” “kapak,” “önsöz,” “kısaltmalar,” “tablo ve grafikler” ile “içindekiler” olacak.

1. Ey Ruh Geldinse Üç Kere Vur: Konu Seçimi ve Sorun

Konu seçimi, eğer öğretim elemanı tarafından yapılmıyor ve konuyu o dağıtmıyorsa, öğrencilerin en büyük yakınma konularından birini oluşturmaktadır. Oysa, tersi bir durumda yakınılmalıdır; yani konu seçimini öğretim elemanının yapması durumunda. Çünkü yaygın olarak bir ödev, ilgili dersin ve dönemin başladığı ilk günlerde verilir ki öğrenci ödevini rahatlıkla hazırlayabilsin. Bu uygulama öğrenciye zaman kazandırır ama öbür yandan ne öğretim elemanı, ne de öğrenci henüz birbirini tanımaktadır. Dolayısıyla öğretim elemanının verdiği bir ödev konusu, büyük bir olasılıkla öğrencinin istemediği bir alandan olacaktır. Hele her öğrenciye özel, bütün sınıf için standart olmayan ödev konuları veriliyorsa, öğrenci benimseyemeyeceği bir ödev konusunu işlemeye mahkûm olabilir. Diğer olasılık da bundan parlak değildir. Yani ödev konusu bütün sınıf için aynı ya da standartsa öğrenci sevmediği bir konuya mahkûm olacaktır. Bu yüzden ödev konusu bulamama kaygısıyla, seçimi öğretim elemanına yaptırmak, yapılmaması gerekenlerin başında yer alır. Eğer öğretim elemanınız seçimi size bırakıyorsa, kesinlikle seçme hakkınızı kullanın. Seçimi sizin yapacak olmanız, öğretim elemanından yardım alamayacağınız anlamına gelmez.

⁴ Bir çocuk oyunu ve buna bağlı şarkıdan esinle. (“Dijital çağ”dan önce bu dipnot gereksiz, işlevsiz ve metni şişirmek için konulmuş gibi görünürdü!)

Ödev, sizin için, bütün sınıfa dağıtılmış olması gereken ders planının dışında ama dersle yakından ilgili, merak ettiğiniz, okumak, araştırmak istediğiniz, keyif aldığınız alanlarda, yalnızca size özgü bir çalışma fırsatı yaratmalıdır. Dolayısıyla, seçimi öğretim elemanına bırakarak bu fırsatı baştan harcamayın ve kendiniz için bir eziyete dönüştürmeyin. “Dersin erken aşamalarında, dersin içerdiği konularla ilgili yeterince fikrinizin olmadığı bir evrede, bir araştırma konusu belirlemek elbette zordur. Bu nedenle, öğrencilerin hocadan kendilerine “konu vermesini” istemeleri yaygın olarak karşılaşılan bir durumdur. Şüphesiz, böyle bir yöntem de uygulanabilir. Ancak, konu seçimi de araştırmanın önemli ve öğretici bir parçasıdır.”⁵

Nasıl başlamalı? Çok kolay; kendinizle başlayın. Hayatınızın anlamını sorgulayarak değil elbette. Neleri merak ediyorsunuz, ne gibi ilgileriniz var, ne gibi sorular kafanızı kurcalıyor, liseden hangi konuların tadı damağınızda kaldı, boş zamanlarınızda ne yapıyorsunuz? (Sakın “kitap okuyoruz” demeyin, kitap okumak –en azından bir sosyal bilimler öğrencisi için- boş zaman etkinliği değildir.) Bu ve benzeri soruların yanıtlarını verdikten sonra, ikinci adımı atabilirsiniz. Ödevi hangi ders için yapıyorsunuz? Devamla, bu dersin planı elinizde var mı? Olağan koşullarda olmalı. Burada da olduğunu varsayıyoruz. Yoksa da ilk derslerde öğretim elemanı ders kapsamı ve kaynakları hakkında öğrencileri bilgilendirmiş olmalı. Şimdi üçüncü adımı atıyorsunuz: İstenen ödevin hacmi nedir? İstenen yalnızca birkaç sayfalık, son derece sınırlı, hatta baştan belirtilmiş bir iki kaynakla yapılacak bir ödev mi, yoksa daha geniş kapsamlı, dolayısıyla az çok araştırma yapmayı mı gerektiriyor?

Bu soruların yanıtlarını verdikten sonra, şöyle ya da böyle somut girişimlerde bulunabilir hale gelmişsinizdir. Bunun için, öncelikle ilgi alanlarınızla koşutluğunu fark ettiğiniz ya da hakkında bir

⁵ Arif Geniş, **Yayınlanmamış Ödev Kılavuzu**, Çalışma Ekonomisi Bölümü, 3. Sınıf, Çalışma Sosyolojisi Dersi, Ankara: AÜ SBF, 2004. (Bu kılavuzun elektronik kopyası kullanıldığı için sayfa numarası verilmemektedir.)

bilginiz yoksa, size ilginç gelen ders planı başlıklarıyla ilgili bir araştırma yapmak yararlı olacaktır. Özellikle ders kaynakçasında önerilmiş olan metinlere hızlıca bir göz atmak, oldukça önemlidir. Bu ilk basit ve hızlı okuma etkinliği aracılığıyla, ilgi alanlarınız, ders bağlantısı ve ödev ilişkisini görece sınırlandırmış ve açıklığa kavuşturmuş olursunuz. Eğer o metinlerden yola çıkarak bir ödev konusu seçilirse, bir daha, hatta belki üçüncü-dördüncü kez aynı metinler incelenecektir. Olsun; bu ilk okuma en önemlisidir. Ardından, bu başlıklarla ilgili bir katalog ya da internet taraması yapmak seçim konusunda son derece yararlıdır. Bu süreç içinde çok işlevsel olan bir diğer yol, ansiklopedi ve sözlük gibi temel başvuru kaynaklarına yönelmektir. Bu ilk ve genel kaynaklar, ilgili konu hakkında bir yandan genel bir düşünce oluşumunu sağlarken, öbür yandan böylesi bir konuyu ele alırken kullanılabilecek temel terim ve kavramlar hakkında yardımcı olurlar.

Öğrencilerin hemen çoğu ödev konusu seçerken temel bir hata yapar. O da konunun altından kalkılamayacak kadar geniş olarak belirlenmesidir. Gerçi burada bir tür kurnazlık yok değildir. Konu ne kadar geniş tutulursa, o kadar şeyi içerir, yani “her şey gider” bir hal alır ama öbür yandan bu kurnazlığın göremediği şey, ödev konusunun genelliği ve kapsamı genişledikçe, sınırlarının bulanıklaştığı ve nihayet ne söylendiği belli olmayan bir duruma düştüğüdür. Oysa bir üniversite ödevi yapılyorsa, asgari bilimsel ölçütlere uyulmalıdır. Bunun “asgarisi” ise sınırlandırmak ve sınıflandırmaktır. Bilimi iki sözcükle tanımlamak istesek, hemen akla sınırlandırma ve sınıflandırma sözcükleri gelmelidir. O halde, başlangıç olarak çok genel ve kapsayıcı bir konu başlığı ilgimizi çekmiş olsa da yapılması gereken şey o konuyu hemen sınırlandırmak, daraltmak, çerçevesini olabildiğince netleştirmektir.

Unutulmaması gereken şey, ödevin bir zaman koşulunun olduğu kadar, bir sayfa sınırının da olduğudur.⁶ Bu çok somut

⁶ Bazı üniversitelerde bu sınırlama abartılı bir biçimde karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin öğrencinin, daha en başta, ödevinin en az ve en çok kaç

bir sınırlılıktır ve dolayısıyla konunun daha baştan açık seçik bir biçimde çerçevelenmesini dayatır. Bundan öte, ödevin daha en başta belirli bir düzen kazanması için gereklidir. Bu gereklilik nasıl yerine getirilecektir?

Araştırma konusunu daraltmak için birden fazla araç vardır elimizde. Araçlardan biri, ödev konusunu zamansal olarak dönemlere ayırmak ve konuyu bu dönemlerden biriyle sınırlamaktır. Örneğin “Türkiye’de Ordu ve Siyaset” gibi bir konu başlığını Türkiye tarihini göz önünde tutarak 1923’ten 1938’e kadar, 1938 ve 1946 arası, devamla 1946-1960 gibi dönemlere ayırabiliriz ve yalnızca bir dönemle sınırlayabiliriz. Bir diğer aracımız, ödev konusuyla ilgili toplumsal grup ya da kesimleri gözetmek ve bunlara uygun bir sınırlama yapmaktır. Aynı örneği kullanırsak, “Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisinde Harp Okulu’nun İşlevi ve Teğmenlerin Rolü” gibi bir sınırlama yapabiliriz. Üçüncü bir sınırlama aracımız, genel konunun altında yer alan alt konular ya da barındırdığı dinamiklerdir. Yine aynı örnek üzerinden gidersek, “1960 Darbesi sürecinde (dönem sınırlaması), teğmenlerin (grup sınırlaması), ailevi kökenleri (daha da sınırlamak istersek; ailevi gelir düzeyleri) ve bunun siyaseti kavrayış biçimleri üzerindeki etkisi (alt konu sınırlaması).” Bir diğer sınırlama aracımız da mekânsal sınırlamadır. Bunu da basit olarak eklersek, ödev konusu şu hale gelecektir: “1960 Darbesi sürecinde (dönem sınırlaması), askeri lojmanlarda oturmayan (mekânsal sınırlama), teğmenlerin (grup sınırlaması), ailevi kökenleri (daha da sınırlamak istersek; ailelerinin gelir düzeyleri) ve bunun siyaseti kavrayış biçimleri üzerindeki etkisi (alt konu sınırlaması).”

Bir örnek daha verebiliriz. Genel konu başlığımız: “AKP ve Faşizm.” Bunu sınırlandırabilmek için ilk adım şu olabilir: “AKP’nin Örgütlenme Tarzı ve Faşizm.” Yeniden sınırlandırıyorum: “Faşist bir Örgütlenme Olarak AKP’nin İstanbul Örgütlenme Deneyimi.” Biraz daha sınırlandırmak istiyorum: “Kuruluşun-

sözcükten oluşacağını bildirmesi istenmektedir. (Essex Üniversitesi’ne ait bu küçük ayrıntıyı F. Karapehlivan’a borçluyum.)

dan İktidar Olana Değın, Faşist bir Örgütlenme Olarak AKP'nin İstanbul Örgütlenme Deneyimi.” Daha da daraltıyorum: “Kuruluşundan İktidar Olana Değın, Faşist bir Örgütlenme Olarak AKP'nin İstanbul, Fatih Bölgesinde Örgütlenme Deneyimi.” Görüldüğü gibi, genel konu, alt konu, mekân, bölge, zaman gibi ölçütlerle konuyu iyice daralttım ama hala bu konu çok geniş. Ödev konusu AKP ve Faşizm ilişkisi olduğuna göre, “faşizm” boyutuyla da sınırlandırabilirim. Örneğin: “Faşist Örgütlenmede Kadınların Rolü ve Kuruluşundan İktidar Olana Değın, Faşist bir Örgütlenme Deneyimi Olarak AKP'nin İstanbul, Fatih Bölgesinde Örgütlenme Deneyimi.” Biraz daha sınırlandırmaya ne dersiniz: “Faşist Örgütlenmede, 18-25 Yaş Aralığındaki Genç Kadınların Rolü ve Kuruluşundan İktidar Olana Değın, Faşist bir Örgütlenme Deneyimi Olarak AKP'nin İstanbul, Fatih Bölgesinde Örgütlenme Deneyimi.” Bu şekilde, genel konuyu istediğimiz kadar sınırlandırabiliriz. Son bir girişimde bulunup bırakıyorum ve ödev konusu şu hale geliyor: “Faşist Bir Örgütlenmede, 18-25 Yaş Aralığındaki Genç Kadınların Kapıdan Propaganda Tekniklerinin Rolü ve Kuruluşundan İktidar Olana Değın, Faşist Bir Örgütlenme Deneyimi Olarak AKP'nin İstanbul, Fatih Bölgesinde ‘Ev Ziyaretleri ve Konukluk Tipi’ Örgütlenme Deneyimi.”⁷

Konunun daraltılması sorununu biraz daha açmak için bir başka örnek üzerinden de gidebiliriz. “Örneğin, “emek süreci,” çalışma sosyolojisinde çok genel ve çok geniş bir başlıktır. Buradan, örneğin, “çağdaş emek süreci tartışmalarında vasıf sorununa nasıl yaklaşıyor?” gibi ya da “esnek emek süreci örgütlenmesinde emek denetiminin özgül mekanizmaları nelerdir?” gibi ya da “Ankara’daki konfeksiyon atölyelerinde emek süreci denetiminde cinsiyetin rolü” gibi araştırma sorularına ulaşabilirsiniz.”⁸

⁷ Ola ki bu örnek ödev konusundan hareketle AKP'nin faşist bir parti olduğunu düşündüğüm gibi bir sonuç çıkarmayın. Elbette olabilir de ama bunun için özel bir “ödev” yapmak gerekir, değil mi? Böyle bir çalışma yapmadığıma göre, burada yalnızca dikkat çekici bir örnek olsun diye kullanıyorum, hepsi bu.

⁸ Geniş, a.g.y.

Konuyu biraz daha sınırlandırmak istiyorsak, -biz istesek de istemesek de aslında şimdi söyleyeceğimiz araç, doğası gereği sınırlılıklar içerdiğinden bize karşı/bizimle birlikte konuyu zaten sınırlandıracaktır- en etkili araçlardan biri ödevimizi yaparken kullanacağımız kavram setini daha baştan itibaren içerik düzeyinde ya da tarihsel dönemler açısından sınırlandırmaktır. Örneğin siyaset kavramıyla ilişkili bir ödev yapıyorsanız ve bu kavramı “hükümet etme sanatı” olarak kullanacaksanız, bu terimin anlamı “iktidar ilişkileri olarak siyaset”, “bilim olarak siyaset”, “şiddet tekeli olarak siyaset” gibi anlamlandırmaları dışta bırakabileceğiniz, kavramın bu anlamlandırmalardan getirdiği tüm yükleri boşaltabileceğinizdir. Ama sırf konuyu daraltıp işimizi kolaylaştırmak adına kavramı “hadım etmekten” mümkün olduğunca kaçınmalıyız. Aksi takdirde kavram boş bir şablona, ödev ise anlamsız bir derlemeye dönüşecektir.

Konuyu, öğrencinin istemi dışında sınırlandıracak bir diğer etken, elbette kaynaklardır. Eğer öğrenci belirli bir ödev çerçevesi kurmuş ve kaynak araştırmasına başlamışsa, birdenbire şu gerçeğe yüz yüze gelebilir: Onun kurduğu ve anlamlandırmaya çalıştığı çerçevede yapılmış hiçbir araştırma bulunmayabilir ya da öğrenci bu araştırmalara ulaşamayabilir. Dolayısıyla ödev tümüyle kendi görüşlerinden ibaret bir deneme olma tehlikesini içinde taşımaktadır. Burada tehlikeli olan şey, öğrencinin kendi görüşlerini sunmak zorunda kalması değildir. Bu zaten yapılmaması değil, yapılması gereken bir şeydir. Tehlikeli olan, daha önce yapılmış, örnek alabileceği, yararlanabileceği, geliştirebileceği, tartışabileceği, karşılaştırabileceği, sınayabileceği, kavram-sallaştırabileceği ya da içine öğrencinin kendi görüşlerini oturtabileceği kuramsal bir çerçevenin yokluğudur. Böyle bir durumda, ödev konunuzun son derece özgün olduğunu ya da konu özgün değilse bile sizin bakışınızın kesinlikle özgün olduğunu düşünüyorsanız, öğretim elemanınızdan gerek kaynak, gerekse bundan sonra nasıl bir yol izlemeniz gerektiği konusunda yardım istemekten çekinmeyin.

Ödev konusu belirlerken izlenebilecek en kestirme ve kolay yollardan biri de genel bir başlık aramak yerine akla takılan basit sorulardan yola çıkmaktır.

“Örneğin, “bir devlet memuru ile bir fabrika işçisi arasındaki farklılıklar nelerdir?” şeklindeki bir soru bir araştırma konusuna temel oluşturabilir. Fakat bunu yapabilmek için bu soruyu çalışma sosyolojisi alanındaki bir kuramsal zemine çekmek ve ona uygun kavramsal araçlarla formüle etmek gerekir. Böyle bir soru, örneğin, beyaz yakalılarla mavi yakalılarının emek süreçlerindeki karakteristik farklılıklarını karşılaştırarak ya da sınıf ve tabakalaşma kuramları zemininde devlet memurlarının sınıf konumlarını araştırarak ya da kamu ve özel sektör ücretlileri arasında çeşitli açılardan karşılaştırmalar yaparak incelenebilir.”⁹

Hemen bu arada, öğrencilerin genellikle içine düştükleri bir yanılgıya da değinebiliriz. Öğrenciler, ödev konusu ile ödev başlığını birbirine karıştırmak gibi bir eğilime sahiptir. Ödev başlığı bulunduğu an, sanki ödev konusu bulunmuş sanılır. Elbette başlık ile ödev konusu arasında bir ilişki vardır, olmalıdır da. (Başlıklar konusuna ilerde ayrıca değineceğim.) Ama ödev konusu, nihayetinde ödev başlığı demek değildir.

Fakat ister genel başlıklardan, isterse somut sorulardan yola çıkarak bir ödev konusu belirlerken asla unutulmaması gereken şey, ödev konunuzu ödevi hangi ders için yapıyorsanız, onunla ilişkilendirmeniz gerektiridir. Aklınıza geliveren bir konu başlığı bir derse uyarsa da başka bir derse uymayabilir. Ama “ben zeki, çevik ve ahlaklıyım; öyleyse kim tutar beni; uymasa da uydururum” diyebiliyorsanız, bu uyarıyı kulak arkası edebilirsiniz. Örneğin “SBF öğrencilerinin cinsel bilgi düzeyi ve bu bilgilerin kendi toplumsal cinsiyetlerini anlamlandırmadaki işlevleri” konulu bir ödevi Siyaset Bilimine Giriş dersinde yapamazsınız. Ama şu hale dönüştürürseniz, kim karşı çıkabilir: “SBF öğrenci-

⁹ Örnek, Geniş, a.g.y.

lerinin cinsel bilgi düzeyiyle sınırlı olarak toplumsal cinsiyeti anlamlandırma biçimleri ve bunun siyasal tercihlerindeki yansımaları.” Fakat bu son cümleyle ilgili olarak “gerilmenize” gerek yok. Çünkü ödev konunuzun ders içeriğiyle ilişkisinin nasıl kurulacağı biraz da öğretim elemanının takdiriyle biçimlenen bir sorundur. Dolayısıyla burada, benim “olmaz” dediğim bir ilişkilendirmeyi, öğretim elemanınız “olur” sayabilir; rahat olun.

Son olarak ödev konusu ile ödevin temel sorunu arasındaki farka değinmekte yarar var. Konuyu seçmiş olmak, ödevde başlanabileceği anlamına gelmez. Bu konu içinde ödev kendine yanıtlayacağı temel bir soru kurmalı, bir sorun alanı tanımlamalıdır. Örneğin sosyoloji dersinden bir ödev yapacaksınız. Sosyolog bir öğretim elemanına kulak verelim mi?

“Araştırma konusu, en temelde genel terimler ve kavramlarla ifade ettiğimiz, çoğu kere çalışmamıza başlık oluşturan, toplumsal yaşama özgü olgu ve olaylardır. Gençlik, aile içi şiddet, kentleşme, sapma vs. gibi olgu ve olaylar araştırma konumuzu oluşturabilir. Ancak, bu şekilde ifade edilmeleriyle bunlar araştırma sorunumuzu oluşturmazlar. Bu konuların araştırılacak bir soruna dönüştürülmeleri gerekir. En basit ifadesiyle bir soru şeklinde formüle edilmeleri gerekir. Örneğin, bir toplumsal kategori olan gençlik ya da çocukluk konusunda çok çeşitli araştırma sorunları inşa edebiliriz. Çalışan çocuklar arasında arabesk müziği tercih etmenin, değiştirmelerinin zor olduğu belli bir toplumsal konumlanış içinde kalmaya zorlanmış olmalarına bir karşı çıkışın ifadesi olup olmadığı [sorusu] konusu çocukluk/gençlik olan bir araştırma sorunudur. Kısaca söylersek araştırma sorunu, araştırma konusuna “nesi”, “hangi yönü”, “hangi boyutu” vs. soruları yönelttiğimizde aldığımız yanıttır.”¹⁰ Açalım biraz: Araştırma konumuz çocukluk/gençlik ve arabesk müzik diyelim ve sora-

¹⁰ Zeliha Etöz, **Yayınlanmamış Seminer Kılavuzu**, Kamu Yönetimi Bölümü, 3. Sınıf, Güncel Toplumsal Sorunlar, Ankara, A.Ü. SBF, 2004. Arif Geniş’in kılavuzunda olduğu gibi, bu kılavuzun da elektronik kopyası kullanıldığından sayfa numarası verilmemektedir.

lim, peki, araştırma sorunumuz gençlik ve arabesk müzik ilişkisinin “neyi, hangi yönü, hangi boyutu?”

İşte bu sorunun yanıtı hemen yukarıda.
Fakat bununla bitti mi? Elbette hayır.

“Herhangi bir araştırma konusu seçtiğimizde üzerinde düşünmemiz gereken bir diğer yön, araştırma sorunumuzdaki analiz birimidir. Analiz birimi, bireyler, örgütler, gruplar, toplumsal kurumlar olabilir. Betimlemeye ya da analiz etmeye çalıştığımız kimdir veya nedir? [Örneğin] Daha geniş ve büyük örgütlerin küçük olanlara göre daha bürokratik kurallara ve düzenlemelere sahip olup olmadığını araştırmak istiyorsak, analiz birimimiz örgüttür, bireyler ya da gruplar değil. Ya da yukarıdaki çalışan gençlik örneğinden gidersek analiz birimimizi tek tek çalışan gençlerin oluşturduğunu kolayca görebiliriz. Çünkü araştırmamız için ihtiyaç duyduğumuz verileri onlarla yapacağımız görüşmelerden, onları gözlemlerken elde ederek açıklama ve çözümlememizi inşa edebiliriz ancak.”¹¹

Seçtiğiniz bir konudan emin olabilmek için, en yalın haliyle “Kim, ne, ne zaman, nasıl, ne kadar, niçin, nerede vb.” soruları bu konu içinde yanıtlayıp yanıtlayamayacağınızı bir kez daha gözden geçirin. Bu soruları yanıtlatabiliyorsanız, dönüp bir de konunuz içindeki temel sorununuza yeniden göz atın. Ama bunu yaparken, özellikle “bu sorunsal içinde temel bir teziniz var mı?” sorusuyla birlikte düşünün ve bu tezi nasıl formülleştirdiğinizi göz önünde tutun. Çünkü aslında bütün ödevde yapacağınız asıl şey, bu temel soruyu yanıtlamaktan ibaret olacaktır. Bu nedenle, daha başta bu sorunun ne gibi özellikler taşıdığına dikkat etmek gereklidir.

Burada temel tezle ilgili bir uyarıda bulunmak yararlı olabilir. Öğrenciler genellikle “temel tez”i “genel geçer bir iddia ya da sav” ile karıştırırlar. Temel tez genel geçer bir iddia olmanın

¹¹ A.g.y.

ötesinde olmalıdır. Örneğin, Türkiye’de siyasal partiler rejimini inceleyen bir ödevin temel tezi “Türkiye’de demokrasinin olmadığı” ise, aslında temel tezi yoktur! Bu anlamda temel tez ya da iddia son derece “özel” olmak gibi bir niteliğe sahiptir. Bir ödev konusunu nasıl sınırlandırma işlemine tabi tutarak özgün bir sorun alanına dönüştürüyorsak, benzer işlemi bu ödevin temel tezi ya da iddiası için de yapmak gerekir.

Bu bilgiler ışığında ödev konusu seçildikten sonra, yapılacak ilk şey bir ön araştırma yapmak ve ödev önerisi hazırlamaktır. Ancak bu aşamaya geçmeden, konunuzu belirledikten sonra kendinize şu soruları mutlaka bir kez daha sorun:

- 1) Seçtiğiniz konu gerçekten ilginizi çeken, merak ettiğiniz ve araştırmaya değer gördüğünüz türden mi?
- 2) Bu konuda yapacağınız bir ödev, not getirisinin dışında size bir şeyler katacak mı?
- 3) Böyle bir konuda ödev yapmaktan keyif alacak mısınız ve gerçekten bu ödevi zamanında tamamlayıp sunabileceğinize inanıyor musunuz?
- 4) Bu konu üzerinde çalışırken, yeterli kaynak bulabilecek misiniz?
- 5) Bu konuyu dersinizle ilişkilendirebilecek misiniz?

Eğer bu soruların tümünü olumlu bir biçimde yanıtlıyorsanız, artık o konuda bir ödev yapabilirsiniz. Olumsuz yanıtlarınız varsa, lütfen bir daha düşünün.

2. Çevir, Çevir Oku Beni: Bir Ödev Çalışması Olarak Kitap İncelemesi

Sizden yapmanız beklenen şey bir araştırma ödevi değil de bir kitap incelemesi ya da değerlendirmesiye, yukarıda anlatılanlar dışında birkaç ek ayrıntıya daha gereksiniminiz olacaktır. Kitap incelemesi üzerinde özellikle durma gereği duydum. Çünkü çoğu öğrenci kitap incelemesinden, kitap özeti çıkarmak gibi garip bir şeyi anlamaktadır.

Kitap incelemesi, kitabı ve yazarının yaşamını özetlemek demek değildir. Hele seçtiğiniz kitap zaten çok bilinen bir metin, yazarı çok tanınan bir yazarsa böyle bir şey yapmak ödevi şişirmek anlamını taşıyacaktır. Bu nedenle zorunlu olmadıkça yazarın hayatına ve metnin özetine ayrı bölümler halinde yer vermeyin. Gerekli olduğunu kesin olarak düşünüyorsanız, metin içinde göndermeler yaparak bunu aktarma yolunu seçin ki niçin buna gerek duyduğunuz, göndermenin yapıldığı yerde geçen konuyla ilişkisi içinde değerlendirilebilsin.

Kitap incelemesi demek aslında “eleştirinin eleştirisinin eleştirisi” demektir. Ancak, eleştiri, neredeyse “körler, sağırklar birbirini ağırlar” düzeyinde bir “alkış seansı” olmadığı gibi (ülkemizde böyle olduğunu düşünüyor olsanız bile), ille de metnin olumsuz yönlerini öne çıkarmak da değildir. Eleştirinin eleştirisinin eleştirisi ise özellikle dikkatinizi üç noktaya çekmelidir. İlki, ele aldığınız metin, türü her ne olursa olsun, gerçeklik karşısında belli bir duruşu, tutumu temsil etmekte ya da açığa vurmakta, onunla bir ilişki kurmaktadır ki ilk “eleştiri” burada ortaya çıkar. Metnin ve yazarın ele aldığı konuya, ifade ya da temsil etme savında olduğu gerçekliğe yönelik eleştirisidir bu. İkinci eleştiri, metnin ve yazarın gerçekliğe yönelik bu “eleştiri”sini kendine konu olarak alan, metin ve yazar dışı, örneğin eleştirmenler, akademisyenler ya da araştırmacılardan vs. gelen eleştiri ve değerlendirmelerle ortaya çıkar. Üçüncü eleştiri ise sizin yapacağınız, hem metne ve yazara, hem de onu eleştirenlere yönelik eleştiridir. Aslında bu son eleştiri, yani sizin yapacağınız eleştiri ikinci “eleştiri” terimi tarafından içerilmektedir. Yani siz, ilk eleştiriye yönelen evrenin bir parçasısınız. Ama genellikle öğrenciler, sanki kendilerinin hiçbir önemi, değeri, düşüncesi olamazmış gibi, örneğin bir romanı eleştiren Ahmet Oktay’la, Fethi Naci’yle kendilerini aynı cümle içinde hayal bile edemezler. Oysa örneğin, Ahmet Altan’ın bir romanından Fethi Naci tiksinebileceği gibi, sıradan okurmuş gibi duran bir öğrenci de tiksinebilir. Fethi Naci’nin bunu böyle söylemeye ne kadar hakkı

varsa, sizin de o kadar hakkınız vardır!¹² Yeter ki bunu ifade edebilmek için gereken çabayı gösterin. Bu vurguyu öne çıkarmak için ben “eleştiri” terimini üç düzeye yaydım. Yoksa “kitap incelemesi yapmak demek, eleştirinin eleştirisidir” de diyebilirdim. Sonuç olarak, kitap incelemesi öncelikle bir araştırma yapmak demektir. Bu nedenle, yukarıda olağan bir araştırma için söylenen her şey burada da geçerli olacaktır.

Bir kitap incelemesinde öncelikle araştırmanız gerekenler şunlar olmalıdır: Elinizdeki metni kuşatan insani-tarihsel-coğrafi koşullar ve ortam nicedir? Metnin ve gerek duyuyorsanız yazarın bu ortamla ilişkisi nedir? Metin ve yazarın “bu dünyada” ilgili konu ya da temaya yönelmesinin nedenleri neler olabilir? Bu temayı nasıl ele almakta, nasıl anlamlandırmakta ve dolayısıyla gerçeklik karşısında nasıl bir duruş sergilemektedir; örneğin gerçekliği kapsayıcı bir biçimde temsil etme savıyla tümenden yeniden üretmeye ve onaylamaya mı yönelmektedir, yoksa tersine, gerçekliği çarpıtmanın peşinde midir, yoksa gerçekliğe karşı tam anlamıyla muhalif bir duruşu mu kışkırtmaktadır? Bu ve benzeri sorular çoğaltılabilir. İkinci adımda sormanız gerekenler şunlardır: Bu metni sizden önce değerlendirenler hangi etkenlerle bu metne yönelmişler, onları kuşatan toplumsal-tarihsel-coğrafi ortamın koşulları neler? Hangi ön kabul ya da varsayımlardan yola çıkmışlar ve hangi perspektifleri kullanarak metni değerlendirmişlerdir? Üçüncü adımda yanıtlanması gereken sorularsa şunlardır: Siz neden bu metne yöneldiniz? Metin ve yazarla aranızda nasıl bir ilişki kuruyorsunuz ve bu ilişkinin arka planında hangi toplumsal-tarihsel-coğrafi vb. etkenler var? Hangi kavramsal araçları, hangi bakış açılarını ve kaynakları kullanarak metni değerlendireceksiniz? Bu ve benzeri soruları yanıtlamadan ve bu soruların gerektirdiği araştırmayı yapmadan ödev yapmak demek, aslında ödevin gereklerini yapmamak demek olacaktır. Fakat bunları yapmakla da iş bitmiş sayılmaz.

¹² Fethi Naci, **Eleştiri Günlüğü**, İstanbul, Özgür Yayın-Dağıtım, 1986, s. 227 vd.

Bir kitap incelemesinde yaşamsal önemde olan başka sorular da vardır. Özellikle incelediğiniz metin (akademik nitelikli olsun olmasın) bir araştırma metniyse, roman, şiir gibi, özel bir edebiyat türüne girmiyorsa şu sorular çok önemlidir: Yazarın konusu nedir? Bu konu içinde ana sorunu nedir? Bu sorunu hangi kavramlarla ele almaktadır? Hangi varsayım ve ön kabullere yaslanmaktadır? Hem niceliksel, hem niteliksel olarak nasıl bir yöntem izlemektedir? Ne gibi sonuçlar çıkarmaktadır? Çıkardığı sonuçlar, “giriş” bölümünde bize vaat ettikleriyle aynı mıdır? Bu sonuçlar, kullandığı araç-gereçlerle gerçekten çıkarsanabilir mi? Baştaki varsayım ve ön kabullerle tutarlı bir bütünlük oluşturuyor mu? Yapacağınız kitap incelemesi bütün bu soruların hiç değilse büyük bir bölümüne yanıt verebilmelidir.

Ancak, size verilen ya da seçtiğiniz kitap yazınsal bir metinse, “vay başınıza geleceklere.” Neden mi? Çünkü öncelikle inceleyeceğiniz kitap hangi alandaysa, o alanın kavram setiyle çalışırsınız. Örneğin Mehmet Ali Ağaoğulları’nın *Kent Devleti’nden İmparatorluğa* adlı kitabını inceleyecekseniz, siyasal kuramın “cephaneliğini” kullanacaksınız demektir. Bir siyaset bilimi öğrencisi olarak bu ve benzeri araç gereç setine de az çok aşinasınızdır. Ama Dostoyevski’nin *Suç ve Ceza*’sını inceleyecekseniz, disiplinlerarası bir çalışma yapmak zorunda kalırsınız. Yani, hukuk, özellikle ceza hukuku, psikoloji, psikanaliz, sosyoloji ve elbette tarih; devamla roman kuramı, modernite ve modernleşme kuramları vs. önünüzde dağ gibi durmaktadır. Üstelik, dersiniz bir edebiyat dersi değil de, siyaset bilimi gibi, sosyoloji gibi bir ders ise, bir de sizden, bu metni ders içeriğiyle ilişkilendirerek incelemeniz beklenecektir. Böyle bir ödev yapmak zorundaysanız, öğrencilik yaşamınızda “hiç böyle zulüm görmediğiniz” duygusuna hazır olun! Ancak bir üniversite öğrencisini hiçbir şey yıldıramaz, hele böyle “küçük” engeller!

Gerçekten de, öğrenciler kitap incelemesi yapılacak bir ödev söz konusu oldu mu genellikle edebi metinlere yönelme eğilimi gösterirler. Bu kılavuz yazarının önerisi, edebiyat, yaşa-

minızda özel bir yer tutmuyorsa, dil ve yazıyla şimdiye değin özel bir ilişki türü geliştirememişseniz, “ödev yapmak istiyorum, edebi metin incelemek istiyorum, yoksa ölürüm” duygusuna sahip değilseniz, daha en başta, kişisel olarak, ölünceye kadar edebiyata yakın olun ama ödev olarak edebi metinlerden uzak durun derim ben. Hele bir de ödevi sunacağınız öğretim elemanı edebiyatla özel bir ilişkisi olduğunu hissettirmişse, kesinlikle uzak durun! Çünkü bu tür öğretim elemanları, ne kadar şanlı şöhretli de olsa, bir bilim insanının ya da araştırmacının metninin, yapacağınız kitap incelemesi yoluyla “heder edilmesini” belki sindirebilir ama Bachmann’ı ya da Gogol’u ya da Turgut Uyar’ı “heder” ederseniz, sizi “beter etme damarı” nüksedebilir! Bu iki farklı tutum nereden kaynaklanıyor dersanız, belki de öğretim elemanınız da kendisini bir edebiyatçı kadar dil emekçisi olarak görüyor ve daha ötesi, dilin ancak ve özellikle, öncelikle edebiyat içinde serpilip büyüdüğünü düşünüyordur; dil ahlakının en çok orada gerekli olduğu kanısındadır ya da yalnızca, incelediğiniz edebi ismi çok seviyordur da ondan, kim bilir?

3. “Bildiğim Tek Şey Hiçbir Şey Bilmediğimdir”¹³: Ön Araştırma ve Ödev Önerisi

Anımsanırsa, “ödev konusu seçimine nereden başlamalı?” sorusuna, yanıt olarak kendinizi ya da sizi göstermiştik. Artık konuyu seçtiğinizi –ve bu konunun edebi bir metin incelemesi olmadığını- varsayıyorum. Devam ederken, yine ilk adres “kendiniz” olacaktır. Dolayısıyla, bu kısımda anlatılacak olanların bir bölümü aslında daha önce yapılmış olmalıdır. Burada ise yalnızca biraz daha geniş bir araştırma önerilecektir.

Konunuzu belirledikten sonra, araştırmaya belirli bir disiplin kazandırabilmek için, elinizdekileri ve gereksinimlerinizi saptamanız gerekir. Elinizdekiler, bir önceki bölümde geçtiğiniz ilk

¹³ Antik Yunan dünyasının en bilinen filozoflarından Sokrates’in en bilinen sözü.

aşamada, aşağı yukarı belli olmuştur da şimdi sırada gereksinimleriniz vardır. Aynı şekilde, yalnızca ödevi hazırlayan olarak sizin gereksinimlerinizin neler olduğu değil, burada, seçtiğiniz ödev konusunun gerektirdikleri de açıklık kazanacaktır. Bu adımda özellikle nasıl bir yöntem izleyeceğiniz belli olmaya başlar. Örneğin, yalnızca kaynak taramasına bağlı bir araştırma mı yapacaksınız, yoksa gözlem, anket, mülakat gibi tekniklere de başvuracak mısınız? Baktınız olmadı, arşiv taraması mı yapacaksınız; olmadı, istatistiksel verilere dayalı bir çalışma mı olacak bu ödev; yoksa gazete haberlerinin taranmasıyla mı oluşacak? Sonuç olarak, seçtiğiniz ödev konusunun gerektirdiği teknik araç-gereç takımının adını koymanız gerekmektedir. Örneğin yalnızca anketlere dayanarak yapılabilecek bir konuyu, salt kaynak taramasıyla çıkarmazsınız. Ya da sözlü tarihin ilgi alanına giren bir çalışma yapma savındayken, “derinlemesine görüşme tekniğine başvurmayacağım” demek anlamlı olmayacaktır. Sosyal bilimlerle ilgili yöntem derslerinizde size kazandırılmaya çalışılan çok çeşitli teknikler gerçekte, sizin başınıza bela olsun diye değil, somut sorunları çözebilmek için geliştirilmiş araçlardan ibarettir.

Ödevin gerektirdiği yöntem belirlendikten sonra, ön araştırma kapsamında, sıra ana ve yardımcı kaynakların belirlenmesine gelmiş demektir. Artık sizden beklenen, çeşitli türden kaynaklara yönelmeniz, bunları elden geçirmeniz, hangilerinin birincil, hangilerinin ikincil olduğuna karar vermenizdir. İlkesel olarak, öncelikle kullanmanız beklenen kaynaklar, elbette “olmazsa olmaz” cinsinden birincil kaynaklardır. Bunun anlamı, hem ödev konusuyla doğrudan ilgili kaynakları kullanmanız, hem de bu kaynakları mümkünse özgün dilinden, o dili bilmiyorsanız çevirisinden ama mutlaka yazarının kaleminden okumanız gerektiğidir. Ancak, o dili bilmiyorsanız ve ilgili metin kendi dilinize çevrilmemişse, o kaynaktan yapılan aktarmaların yer aldığı ikincil kaynakları da belirli bir kuşkucu tutumu, eleştirel mesafeyi gözeterek kullanmanızda sakınca yoktur.

Kural olarak, öğrencinin üniversite sıralarında kaynak taramasını nasıl yapacağını, ele aldığı kaynağın işe yarar olup olmadığını nasıl anlayacağını bildiği varsayılır. Çünkü çoğu sosyal bilimler eğitimi veren fakültede, daha ilk yıllarda “Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Yöntem” gibi dersler verilir. Eğer bu ders, içinde olduğunuz programda verilmiyorsa, talep edin! Düşünülenin aksine, öğrenciler genelde derslerden yakındıkları için, herhangi bir dersi almak istediklerinde güle oynaya bu istekleri yerine getirilir. Yeter ki bu dersi veren bölüm ya da bilim dallarıyla ya da bunların öğretim elemanları ile istekte bulunanlar arasında bir sorun olmasın!!! Eğer bu dersi alamıyorsanız, o zaman, bu konuda az çok bilgi edinmek için öğretim elemanınızın ve aynı zamanda, bu dersle ilgili diğer öğretim elemanlarının kapısını çalmaktan çekinmeyin. Bu önemli bir sorundur ve gerek üniversite yaşamınız boyunca, gerekse daha sonra iş yaşamınızda ya da akademik yaşamınız süreceksa akademide, bu konuda eksikseniz, ciddi sorunlarla karşılaşacaksınız. Bu yüzden, kırk kapıdan kovulsanız da kırk birinci kapıdan umut kesmeyin! İsteyenin bir yüzü kara!

Hemen çoğu öğretim elemanı ödevden önce, nasıl bir ödev yapacağınızı görmek ve sürece zamanında müdahalede bulunabilmek için bir ödev önerisi ister. Hatta seminer derslerinde, sizden istenen ödev önerisi ara sınav olarak değerlendirilebilir. Bu, dört başı mamur bir ödev önerisi olmayabilir; bir taslak çalışması da olabilir.

Ödev önerisi ya da taslak kısa ve özlü bir metindir; önemli birkaç şeyi içermesi gerekir: Ödevde araştıracağınız konu bütün açıklığıyla ortaya konmalıdır; bu konunun, hangi ders için yapılıyorsa, o dersle ilgili hangi genel başlığa ya da alana girdiği açıkça belirtilmelidir; bu konunun neden önemli ya da araştırmaya değer görüldüğü, ayrıca sizin kişisel merakınız dışında neden önemli görülmesi gerektiği açıklanmış olmalıdır. Devamla, bu konuda nasıl bir kuramsal perspektif benimsediğinizi, gerekçesiyle birlikte açıklamanız beklenecektir. Bu da yetmez; peki, hangi araçları kul-

lanacaksınız, ne tür bilgi kaynaklarına yöneleceksiniz? Kullanacağınız araçlar ve yönteminiz konuya uygun mu?

Şimdi bazılarınız içinizden “aman be, bütün bunları açık seçik ortaya koyabilsem zaten ödev bitmiş demektir” diye geçirebilirsiniz. Yanılıyorsunuz. Öncelikle, sizden istenen çok da ahım şahım bir şey değildir. Bütün bunlar iki üç sayfa içinde kolayca toparlanabilir ve toparlanmalıdır da. İkincisi, gerçekte bütün bunları yapmanız demek, ileride üzerinde durulacağı gibi, ödevin “giriş” bölümünün ana çizgilerinin neredeyse belirlenmesi demektir ki, “giriş” bölümünün en zor bölüm olduğu düşünülürse, ödev önerisi ya da taslak, bu konuda işinizi kolaylaştırır. Ayrıca, öğrenci yukarıdaki soruları yanıtlatabiliyorsa, ödevi zihninde tasarlamış demektir ki bu, onun kolaylıkla ödev önerisine ya da taslağına geçici bir “içindekiler” bölümü ekleyerek çalışmasını zenginleştirebileceğini gösterir. Bu aşamada, yazacağınız araştırma raporunun yapısı konusunda kafanızda yeterli bir taslak oluşmuşsa, geçici bir “içindekiler” planı ekleyebilirsiniz.

Ödev önerisinde yer alan “içindekiler” kısmı sizi korkutmamalı, çünkü bu kısım tümüyle geçicidir. Bu planda istediğiniz zaman, istediğiniz türde, ödevin ana konu ve sorununa zarar vermedikçe değişiklik yapılabilir. Böyle bir tablonun hazırlanması, gerçekte ödevin izleyeceği çizginin baştan belirlenmesini sağlar ve öğrenciyi belli bir çizgi üzerinde tutar. Bu açıdan son derece işlevseldir.

Son olarak, sunacağınız öneriye ya da taslağı, yine geçici bir “kaynakça” bölümü koyun ve burada ödevde kullanacağınız kaynakları belirtin. Bu konuda bazı öğretim elemanları sınırlar koyabilir. Yani, öğrenciden, ilgili konuda en az on kaynak ya da beş kaynak, her neyse, belirtmesini isteyebilir. Buna dikkat edin.

Ödev, nasıl kimi biçimsel kurallara uygun olmak zorundaysa, ödev önerisi de bu biçimsel kurallara bağlı ve bağımlıdır. Dolayısıyla aşağıda anlatılacak olan kuralları ödev önerinizde de uygulamanız istenecektir. Örneğin, önerinizin de bir kapak bölümü olacaktır; bu kapağı da ödev kapağı gibi yazmanız istenecektir.

En genel anlamda, sunulacak bir ödev önerisi ya da taslağı gerçekte öğrencinin işini kolaylaştırmak için istenir. Çünkü öğrenci bir ödev önerisi sunduğunda, öğretim elemanı daha baştan bu planı inceleyecek ve ödevin gerçekten yapılabilir olup olmadığını, süre kısıtlılığı açısından ne ölçüde gerçekçi olduğunu, kaynakların ve yöntemlerin doğru ve yerinde seçilip seçilmediğini değerlendirecek ve öğrencinin karşısına bir öneri demetiyle çıkacaktır. Bu yüzden, öğretim elemanınızı kendi ödeviniz için, “çalıştırmak” istiyorsanız ödev önerisi sunmaktan kaçınmayın; hatta o istemiyorsa bile, siz hazırlayıp kapısına dayanın!

4. “Ödevi Tuttum Yüzüme, Kapak Göründü Gözüme”¹⁴

Aslına bakılırsa, böylesine iddiasız ve eğlencelik bir kılavuzda kapak için özel bir kısım ayırmaya bile gerek yoktur. Çünkü ilke gayet basit: Açıklık ve yalınlık. Bu ilke ödevin tümü için geçerli olduğu gibi, en başta kapak için geçerlidir.

Liseden yeni mezun olmuş, dönüp arkaya baktığınız zaman, hala sizi nasıl dayandığınıza ve hayatta kaldığınıza ilişkin kuşuklara boğan sancılı bir giriş sınavı sürecinden yeni çıkmış ve “dakika bir, gol bir” birinci sınıf, birinci derste bir ödev yükümlülüğüyle karşılaşmış olabilirsiniz; ama bu sizin artık bir üniversite öğrencisi olduğunuz gerçeğini değiştirmez. Dolayısıyla, sanki lisedeymişsiniz gibi, bir ödevin kapağına (ödev konusuyla ilgili bile olsa) beğendiğiniz bir fotoğrafı ya da aklınıza gelen herhangi bir görsel unsuru koyamazsınız. Hele hele gözünüze ve öğretim elemanının gözüne hoş görünsün diye, ödevi süslemeniz

¹⁴ 19. yüzyıl Bektaşî şairlerinden Mehmed Ali Hilmi Dede Baba’nın dizelelerinden esinlenerek. Şiirden kimi dizeler şöyle ilerler: “Ayine tuttum yüzüme, Ali göründü gözüme/ Nazar eyledim özüme, Ali göründü gözüme/(...)/ Ali candır Ali canan, Ali dindir, Ali iman/ Ali rahim Ali rahman, Ali göründü gözüme./(...)” Bkz. Turgut Koca, **Bektaşî Alevî Şairleri ve Nefesleri**, (13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar), İstanbul, Maarif Kitaphanesi Yayınları, 1990, s. 570.

asla istenmez. Eğer görselliğe, sunuma ve görünümüne çok önem veriyorsanız, kapak düzeninde simetriye dikkat edin yeter. Kapak bilgilerinin biri dağda koyun otlatıyor, öteki bağda şarap kuruyor ya da teke zortlatıyor olmasın!

Kapakta yer alması zorunlu bilgiler, düzenleme ve yerleştirme sırasıyla şunlardan oluşur: [Ödevin **Başlığı**], [öğrencinin **Adı, Soyadı, Numarası**], [**Dersin Adı**], [Ödevin niteliği, (**Dönem Ödevi**)] [Sorumlu Öğretim Elemanının **Adı Soyadı**], [Ödevin yapıldığı yer, **Ankara**], [Ödevin yapıldığı **Ay, Yıl**]. Ayrıca bunların dışında, istiyorsanız, kapak sayfanızın en üstüne, orta kısmına (**Üniversitenin Adı**, Ankara Üniversitesi), (**Fakültenin Adı**, Siyasal Bilgiler Fakültesi), (**Bölüm Adı**, Uluslararası İlişkiler Bölümü) ve (**Sınıf**, 1. Sınıf) eklenebilir. Sonuç olarak, kapak şöyle bir görünümle karşımıza çıkacaktır:

(Seçime bağlı olarak; bu nedenle bu bilgilerin tümü paranteze alınmıştır.)

(ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ, 1. SINIF)

**MARX'DA VE WEBER'DE SINIF KAVRAMI:
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

Alaz Deren Okudan
03080201

Siyaset Bilimine Giriş

Dönem Ödevi

Öğretim Elemanı
Tuluğhan Berktaş

Ankara
Ocak 2005

Tablo 1: Kapak

Kapağı hazırlarken, kendi adınızı büyük ya da küçük, öğretim elemanınızın adını ise kendinizinkinin tersine bir biçimde yazmak gibi, alttan alta hiyerarşi, iktidar, “profesörizm” kokan uygulamalardan kaçının. Kendinize neyi reva görüyorsanız, öğretim elemanınıza da onu reva görebilirsiniz. Aynı şekilde, tüm kapak bilgilerinde belli bir standarda bağlı kalın. Örneğin, yalnızca ödev konunuzun adını (ödev başlığınızı) büyük harflerle yazın, gerisinin tümü için küçük harf kullanın. Kapak içinde birden fazla “punto, font, stil” kullanmaktan uzak durun.

Kapakta öğretim elemanının adına yer verirken genellikle karşılaşılan yanlışlardan biri de öğretim elemanının unvanıdır. Kimi öğrenci bu unvanı yazar, kimi yazmaz. Ama daha kötüsü, öğrencilerin çoğunun bu unvanı yanlış yazmasıdır. Kişisel önerim bu unvanın yazılmaması yönündedir. Ama eğer ille de yazmak istiyorsanız, lütfen öğretim elemanınızın unvanını kesin olarak doğruladıktan sonra yazın. Bilmiyorsanız ya da emin değilseniz, kesinlikle yazmayın. Oysa çoğu öğrenci, ödev kapağında, öğretim elemanını bir üst unvana “terfi ettiriverir.” Yani, yardımcı doçent ise doçent, doçent ise profesör diye gösterir.

Son bir not olarak şunu ekleyelim: Siz, kapakta nasıl bir “artistik” çaba gösterirseniz gösterin, unutmayın ki öğretim elemanınız kapağı şöyle bir gözlüklerini hizalayarak süzecek ve geçecektir. Sizin bütün çabanız, en fazlasından dudağının ucunda bir gülümsemeye yol açabilir ya da tersine, bir hoşnutsuzluğa.

5. “Öndeng Songung Gürgele”¹⁵ ya da Önsöz Mahkûmları

İşte ödevlerde çok, hatta hiç gerekli olmayan bir bölüm. Gerekli değildir ama nedense çoğu ödevde de adı konulmuş ya da konulmamış olarak bulunur. Kiminde adı konulmuştur ama içeriği uygun değildir, kiminde adı konulmamıştır ama içeriği tam da buna layıktır. Niçin? Çünkü öğrencilerin hemen büyük çoğunluğu “önsöz” gibi çok gerekli olmayan bir bölümle, “giriş” gibi olmazsa olmaz bir ana bölümü birbirine karıştırır!

Hemen başta belirtilmeli ki “önsöz” kısmının ödev içinde sıralaması kimi kaynaklarda farklılık gösterebilir. Bazı kaynaklar bu bölümü “içindekiler”den sonraya yerleştirir, başka bazıları ise ödevin hemen başında buna yer verir. İlle önsöz koyacağım diyorsanız, herhangi birini seçebilirsiniz. Ama gerçekten önsöz koymak zorunda mısınız? Bir düşünün.

Önsöz, ödevi hazırlayanın kişisel olarak -dikkat, *kişisel* olarak- o konuyu niye merak ettiğini, niye araştırdığını ya da araştırırken, yine kişisel olarak, ne gibi güçlüklerle karşılaştığını ve bu güçlükleri aşmak için kimlerden yardım aldığını, dolayısıyla kimlere teşekkür ettiğini içeren bir bölümdür.

En az öğrenciler kadar, öğretim elemanları da öğrencilerin ödev yaparken birbirlerine yardım ettiğini, en azından bilgisayarı olanların ya da klavye kullanma hızı yüksek olanların diğerlerine yardım ettiğini bilir. Dolayısıyla çok çok özel bir rol üst-

¹⁵ Yeniçeriliğin kuruluşuna ve bu yeni ordunun Hacı Bektaş-ı Veli tarafından “kutsanmasına” ilişkin söylencesel bir gönderme. Hacı Bektaş-ı Veli, “askerlerden birinin başına sağ elini dayamış dua ediyordu; (...) Sözüünüz üstün, yüzünüz ak olsun; (...) ve Öndeng, songung, gürgele (Sonunuz, önünüzden hayırlı olsun) diyerek, Türkmen lehçesi ile hitab etmişti.” Bkz. Şevki Koca, **Öndeng Songung Gürgele, Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler**, İstanbul, Nazenin Yayınları, 2000, s. 24.

lenmediği sürece ödev sürecindeki yardımlarından ötürü öğrencilerin öğrencilere teşekkür etmesi çok gerekli değildir.

Asıl “gerekli olmayan teşekkür” ise öğrencinin öğretim elemanına teşekkür etmesidir. Unutmayın ki bu ödevi zorunlu kılarak “başınıza bela eden” öğretim elemanınızdır; böyle düşünüyorsanız böyle düşünüyorsunuzdur, öyleyse teşekkür gerek yoktur. Yok, böyle değil de, ödevin sizin için ne bulunmaz bir nimet olduğu gibi, gerçek olamayacak kadar içtenlikli bir düşünceğiniz varsa, yine teşekkür gerek yoktur çünkü bu, öğretim elemanınızın ahlakıyla ilgili bir şeydir. Çünkü öğrenciye ödev vermek, öğretim elemanının kendisinin de ödev üstlenmesi demektir ve bu bilinçle verilmiş bir ödev için ayrıca teşekkür gerek yoktur. Öğretim elemanınızın çok çok özel ve sıra dışı bir yer tuttuğunu düşünseniz bile ona teşekkür etmeyin! Eğer ona ve ödevinize bu kadar önem veriyorsanız, ödevinizi bir yayın organında yayımlatmayı deneyin¹⁶ ve yayımlatabilirseniz, öğretim elemanınıza orada teşekkür edin; öğretim elemanı için -orada teşekkür etmeseniz de olur ya- kendisine yapılmış bir ödevin yayınlanmasından büyük bir teşekkür olamaz. Hem, azıcık aklınızı başınıza devşirin; henüz teslim edilmiş, notla değerlendirilmemiş bir ödevde öğretim elemanına teşekkür etmek ne anlama gelir ve öğretim elemanınız bunu nasıl değerlendirebilir? Bir düşünün, karşı karşıya olduğunuz risk gözünüzde canlanıyor mu? Hele de öğretim elemanınız bir ahlakçıysa!

Görüldüğü gibi, “önsöz” bölümü, ödevin temellerinin atılıp çatkısının çatıldığı “giriş” bölümüyle (ki birazdan daha ayrıntılı olarak bu bölüm üzerine konuşulacak) uzak ara ilgisizdir. Bu nedenle, sakın ola ki önsöz bölümünde “giriş” bölümündeki bilgilere ya da tersine, giriş bölümünde önsözde yer alması ge-

¹⁶ Son yıllarda çeşitli fakültelerde, çoğunlukla öğrencilerin çalışmalarından oluşan dergilerin yayınlanması son derece sevindirici bir gelişmedir ve umut edilir ki öğrenciler bu çeşit çalışmalarını daha da yoğunlaştırırlar.

reken bilgilere yer vermeyin. Hatta mümkünse, önsöz bölümüne hiç yer vermeyin. İlle de yer vermek gerektiğini düşünüyorsanız, mümkün olduğunca abartılı değişlerden kaçınarak kısa bir önsöz yazmakla yetinin.

6. Ele Kolay Olan Bana Zor Gelir: Kısaltmalar

“Mrb, nbr? Nsl? Bdiy. Grşlm. By. Muck. Öpldnz.” Her ne kadar birileri bunun bir “dil” yani kabaca bir iletişim biçimi olduğunu söylese ve “sosyolojik” olarak bunu temellendirse, hatta bunu özel bir dil olarak kabul etse bile, bu bildiğimiz anlamda dil ve iletişim değildir. Aksine, bu belirli bir dilsel sistem ya da söylemden beslenen, anlamlandırılması için beslendiği ve içinden çıktığı o söylemin anlamlandırma sistemini bilmeyi gerektiren özel bir kodlamadır; yaşı elli civarında olan öğretim elemanlarının canavar görmüş gibi baktıkları bir kodlama; daha ötesi, onlar birilerinin birilerine küfür ettiğini sanacaklardır ya da en iyisinden bunun dile karşı bir küfür olduğunu düşüneceklerdir.

“Merhaba, ne haber? Nasılsın? Benden de iyilik. Bye. Muck. (Öpme sesi) Öpüldünüz” olarak deşifre edebileceğimiz yukarıdaki kod, gerçekte ne yapıyor? Sözcüğü geleneksel, tarihsel bütün yüklerinden arındırıyor; bambaşka bir söylem kuruyor. Kuşkusuz, bu yeni söylemin de “tarihsel bir çözümlemesi” yapılabilir. Farkı anlatabilmek için şöyle bir örnek verelim: “Adama bak yahu, topu topu “Mrb.” dedik, “merhaba” demedik ya, herif kendisinde gözüm olduğunu sandı!” Geleneksel, tarihsel yükünden arındırma ve yeni bir söylem kurma derken işte bu farkı kastediyorum.

O halde, buradan çıkaracağımız ilk ders şu olacaktır: Bir ödevde asla bu anlamda kısaltmalara başvurulmamalıdır; eğer azıcık dilinize saygınız, sevginiz, ona karşı bir sorumluluğunuz varsa. “Yok, bunlar bende yok” diyorsanız, öğretim elemanınızı hesaba katın, olur mu? Belki onda vardır!

Yapılmaması gereken ikinci kısaltma türü, öğrencilerin sınavlardaki zaman kısıtlılığından dolayı geliştirdikleri bir alışkanlıktır ki o da kişi isimlerinin kısaltılmasıdır. Bir ödevde bunu yapmanız demek, öğretim elemanınızın kanının beynine sıçraması demektir. Yok, ona kastınız var, beyin kanamasından gitmesini istiyorsanız Rousseau yerine Rss., Montesquieu yerine Mntq. kısaltmasını kullanabilirsiniz! Ama öğretim elemanınız ölmez, sağ kalırsa, size layık göreceği ödev notunuzdan bu ödev kılavuzunun yazarı sorumlu değildir.

Aynı şekilde, ödevde kullanılacak kavramların kısaltılması yoluna da gitmeyin. Gerçi kimi kaynaklarda bunun yapılabileceğine dair bilgilere rastlayabilirsiniz ama bu tercih edilen bir yol olmamalıdır. Örneğin “anarko-sendikalizm” yerine “as.” gibi bir kısaltma kullanmak çirkindir. Fakat bir istisna olarak, eğer kullandığınız kavram ikiden fazla sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu bir kavramsa, alışkanlık haline getirmemek kaydıyla kısaltma yoluna gidebilirsiniz. Örneğin “devletin ideolojik aygıtları” yerine “DİA” gibi bir kısaltma yapılabilir. Böylesi bir durumda, kısaltma özel bir kavramsallaştırmayı temsil ettiği için, sanki özel bir adı kısaltıyormuş gibi işlem yapın; yani aralarına nokta koymadan bütün harfleri büyük olarak yazın.

Yapılabilecek istisnai bir kısaltma türü de kitap adlarının kısaltılmasıdır. Eğer ödevinizde bir yazar üzerine çalışıyorsanız ve o yazarın çok sayıda yapıtının adını metin içinde yeniden yeniden kullanıyorsanız, bu yapıtların adlarını kısaltabilirsiniz. Ama kullandığınız kısaltmaların hangi yapıtı temsil ettiğini mutlaka ilk geçtiği yerde bir dipnotta açıklayın. Örneğin Althusser üzerine bir ödev hazırlıyorsanız. *Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi* ile *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* için, sırasıyla “FBAKF” ve “İDİA” kısaltmalarını kullanabilirsiniz. (Burada söz edilen kısaltma tarzının referans verme sistemiyle bir ilişkisi yoktur; onlara ayrıca değineceğim.)

Bütün bu kısaltmaların arkasında ne yatmaktadır? Özellikle kısaltılan şeyin ödev içinde sıkça geçmesi ve ödev yazarının aynı sözcüğü defalarca yazmak istememesi, değil mi? Bilgisayar ve baskı teknolojisi bu sorunu çözmüş durumdadır. Dolayısıyla artık bu tip gereksiz, anlamsız, dile saygısız kısaltmalara mahkûm değiliz.¹⁷

Buna karşın, bir ödevde kısaltmalara yer verilebilir. Ama kısaltma ne demektir? “Kısaltmalar, günlük yaşamın o ülkenin kendi ulusal sınırları içerisinde kabul edip, uyguladığı ve çoğunlukla da bu konuda herhangi bir yasal düzenleme, kural tanımadan kendiliğinden oluşan sözcüklerdir.”¹⁸ Dikkat edilirse, bu tanım fazlasıyla esnektir ve bir tanım olmanın gereği olan, herhangi bir sınır çizgisi çekmemektedir. Bu tanıma, bir ödevde, gündelik hayatta kısaltılsa bile -Ekrem’e Eko demek gibi-, en başta özel kişi isimlerinin kısaltılamayacağını not olarak ekleyelim. İkinci bir not olarak belirtilmelidir ki, her ne kadar kısaltmalar özel bir kurala bağlı değilmiş gibi gözüküyorsa da gerçekte dilin genel mantığına ve işleyişine tabidir. Dolayısıyla, istenildiği gibi kısaltma yapılamaz. Örneğin Birleşmiş Milletler’i, keyfi bir biçimde BİM diye kısaltamazsınız; doğrusu BM olacaktır. Aynı şekilde Güneydoğu Anadolu Projesi’ni GÜAP ya da GDAP diye kısaltamazsınız; doğrusu GAP olacaktır. Özellikle son yıllarda sıkça karşılaştığımız keyfi kısaltma biçimlerinin başlıca sorumluları kendi kısa ve orta erimli ticari ve ideolojik çıkarlarının gerektirdikleriyle gözü dönmüş reklam sektörü ve medyadır; elbette buna çeşitli alanlardan aktör-

¹⁷ Bu kitabın ilk baskısında MS Office, Word programı temelli kimi örnekler, pratik açıklamalar yer alıyordu. Ancak bilgisayar teknolojisi alanındaki hızlı, hatta baş döndürücü gelişmeler ve buna koşut yazılım çeşitlenmesi ve zenginliği gözetildiğinde, Office-word temelli açıklamaların hem diğer platformlara karşı bir haksızlık, hem neredeyse bedava reklam ve hem de gelişmeyi fazlasıyla ihmal etmek anlamına geldiği düşünülerek bununla ilgili tüm açıklamalar bu baskıdan çıkarılmıştır.

¹⁸ Aysel Aziz, **Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim**, Ankara, İletişim Araştırmaları Derneği (İLAD) Yayınları, 1990, s. 128.

ler de eklenebilir. Örneğin “AKP” olarak kısaltılması gereken Adalet ve Kalkınma Partisi’nin adının ısrarla “AK Parti” diye kısaltılması bu türdendir. Aynı şekilde, Halkın Sesi Partisi, “HAS Parti” diye kısaltılamaz. Parti, kendi kurucu metinlerinde, kendi adını dilin genel mantığına aykırı olarak dilediği gibi kısaltamaz ve bu metinlerde kısaltsa bile, kimseyi kısaltmayı bu biçimde kullanmaya çağıramaz. Bilindiği gibi, bu parti siyasal ömrünü doldurdu. Onun yerine başka bir örnek verebiliriz. Örneğin AKP ve MHP’lilerin HDP kısaltmasını ısrarla eski bir başka partiyi anıştıracak şekilde, ideolojik-politik çıkarları gereği HADEP diye kısaltıp telaffuz etmeleri kabul edilemez.

Bir kısaltmanın doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda kuşkunuz varsa, hemen bir yazım kılavuzuna başvurun. İşiniz acele ise ve yazım kılavuzu elinizin altında değilse, ki bir ödevi yazarken el altında bulundurulması gereken ilk ve kesinlikle vazgeçilmez araçtır, yaygın kullanımın ne olduğunu anımsamaya çalışın ama doğruluğuna da çok güvenmeyin hani! Yerleşik bir argo sözcükle karşılaşabilirsiniz ve siz onun kendi başına, bağımsız bir argo sözcük olduğunu fark etmeksizin, kısaltma sanabilirsiniz.

Bir ödevde kısaltma kullanacaksanız, işinizi kolaylaştırmak için kimi temel kuralları kısaca anımsatmak yararlı olacaktır. Öncelikle kısaltacağınız şey bir kurum ve kuruluş adı ise ve birden fazla sözcükten oluşuyorsa, bu sözcüklerin baş harflerini alın ve büyük harfle, sonuna nokta koymadan birleştirin. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı için MEB, Atatürk Orman Çiftliği için AOÇ gibi. Burada dikkat etmeniz gereken şey, ilgili kurumun tam adını kısaltma olarak kullanmıyor olma olasılığıdır. Örneğin Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü MTAE olarak değil, MTA olarak kısaltılır. Bir diğer örnek TRT’dir. İkinci olarak, kısaltılan şey bir tür adıysa bu kez küçük harf kullanacaksınız ve sonuna nokta koyacaksınız. Bir anımsatma daha; kimi özel adlar da tür adı gibi küçük harf kullanılarak kısaltılır ama baş harfi büyüktür ve yine tür adı gibi sonuna nokta konur. Örneğin, İngi-

lizce için “İng.” ya da Arapça için “Ar.”, Ankara için “Ank.” gibi. Tür adlarına örnek vermek gerekirse, fizik için “fiz.”, kimya için “kim.” gibi. Bir bileşik sözcüğü kısaltacaksanız ilk sözcüğün ilk üç harfi ve ikinci sözcüğün ilk harfi, küçük harflerle birleştirilir ve sonuna nokta konur. Örneğin yerbilim için “yerb.”, dilbilim için “dilb.” gibi. Son olarak, tek heceli bir sözcüğü kısaltacaksanız, ilk harfini alın, küçük harf olarak yazın ve sonuna nokta koyun. Örneğin cilt için c., yer için y. gibi.

Kısaltmalarla ilgili en önemli sorun bunların sonuna gelen eklerin nasıl yazılacağıdır. Şu ilkeyi akılda tutun: Sonunda nokta yoksa, büyük harfli bir kısaltmayla karşı karşıyaysanız buna gelen ek, kesme işaretiyle ve kısaltmanın son harfine uyum göstererek eklenecektir; Örneğin “TRT’nin, ODTÜ’nün, SBF’nin” gibi. Eğer kısaltmanın sonunda nokta varsa zaten ek bir işarete gerek yoktur. Ama bu kez gelen ek, sözcüğün kısaltılmış haline değil, tam haline uyum göstermelidir. Yani “Fransızca’yı “Fr.” diye kısaltmışsak, “Fransızca’dan” diyeceğimiz zaman “Fr.den” değil, “Fr.dan” diye kısaltmayı sürdürmeliyiz.¹⁹

Ödevinizde yer alan bütün kısaltmaları bir liste halinde ve tam karşılıklarıyla, eğer yabancı dilden bir sözcüğün kısaltmasıysa o dildeki tam açılımı ve gerekiyorsa Türkçe karşılığıyla, “içindekiler” bölümünden önce (burada da farklı bir uygulama olarak, bu bölümden sonraya koymayı öneren kılavuzlara rastlayabilirsiniz) vermeniz gerekir. Verilecek liste şöyle bir şey olacaktır:

¹⁹ Bu bölümde Ali Püsküllüoğlu’nun kılavuzundan yararlanılmıştır. Bkz. Ali Püsküllüoğlu, **Türkçenin Yazım Kılavuzu**, Ankara, ABC Yayınları, 1991, s. 66 vd.

Kısaltmalar²⁰

AB, Avrupa Birliği

ABD, Amerika Birleşik Devletleri

AFP, Agence France Presse (Fransız Basın Ajansı)

a.m., Ante mortem (ölümden önce), Ante meridiem (öğleden önce)

Ass., Asistan

Astsb., Astsubay

B. Elçi, Büyükelçi

Bkz., Bakınız (kısaltmadan önce nokta yoksa küçük harfle başlar)

CBD, c.b.d., Cash before delivery (Teslimden önce peşin)

CD, Corps diplomatique (Kordiplomatik)

cm., Santimetre

Çev., Çeviren

D. Litt., Doctor of Literature (Edebiyat Doktoru)

DCL, Doctor of Civil Law (Medeni Hukuk Doktoru)

DD, Doctor of Divinity (İlahiyat Doktoru)

DDT, Dichlo-diphenyl-trichlor-aethan (Zararlılara karşı bir ilaç)

DİE, Devlet İstatistik Enstitüsü

Dipl., Diploma, diplomalı

DİSK, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

Doç., Doçent

Dr., Doktor

DVM, Doctor of Veterinary Medicine (Veteriner doktor)

Ed. F., Edebiyat Fakültesi

Ens., Enstitü

²⁰ Aşağıda yer alan bazı kısaltmaların farklı kılavuzlarda, farklı biçimlerde verildiğine tanık olabilirsiniz; sakın şaşırmayın. Örneğin “Bakınız” için “bkz.” yerine “bak.” ya da “bk.” biçimine rastlayabilirsiniz. Burada gözetmeniz gereken nokta, tutarlılık ve açıklıktır. Bir yerde “bkz.”yi kullanmışsanız sonuna kadar aynı kısaltmayı kullanın ve kısaltmalar listeniz karışıklığa meydan vermeyecek açıklıkta olsun! Burada yer alan kimi kısaltmalar daha önce adı geçen Püsküllüoğlu kılavuzundan alınırken, kimileri de **Yeni Yazım Kılavuzu**, 10. Baskı, Ankara, TDK Yayınları, 1980, s.258-266’dan alınmıştır.

Fak., Fakülte
GSMH, Gayri Safi Milli Hasıla
IRO, International Refugee Organization (Uluslararası Mülteci Örgütü)
Kom. Şrt., Komandit Şirket
Osm., Osmanlıca
Öğ., Öğretmen
PhD., Philosophiae Doctor, (Felsefe doktoru)
p.m., Post meridiem (öğleden sonra)
Prof., Profesör
s., Sayfa
SBF, Siyasal Bilgiler Fakültesi
SSCB, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAO, Türk Anonim Ortaklığı
TASS, Telegrafnoe Agentstvo Sovetskovo Soyuza (Sovyet Haberler Ajansı)
TİSK, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TSK, Türk Silahlı Kuvvetleri
WB, World Bank (Dünya Bankası)
YÖK, Yüksek Öğretim Kurulu
Yun., Yunanca

(Virgüller kısaltmalarda yer almamaktadır. Açılımından ayırmak için kullanıyorum.)

Tablo 2: Kısaltmalar

Kısaltmalar listenizin, yukarıdaki örnekte olduğu gibi, abecesel (alfabetik) bir sıralama içinde olması beklenir ki okuyucu aradığını kolayca bulabilsin.

7. “Alla Beni Pulla Beni:”²¹

Tablo, Çizelge ve Grafikler

Hemen bir uyarı: Ödevinizin başında yer alacak olan “Tablo, Çizelge ve Grafikler” listesinde bulunan öğelerin tümü metin içinde mutlaka olmalıdır. Yani, metnin içinde verilmeyen, verme gereği duymadığınız, ancak tamamlayıcı, ek bilgi kaynağı niteliğinde görerek metnin sonuna eklediğiniz tablo, çizelge, grafik, harita, fotoğraf, resim, gazete kupürü ve benzeri unsurlar bu listede bulunmayacak, ayrıca hazırlayacağınız bir “Ekler” listesinde yer alacaktır ki o liste ödevin sonunda sunulur. (Fakat bu kılavuzun kapsamı dar bir ödevi öngördüğünden buna değinmeyeceğim.) Ama ille de “bir de onu hazırlamakla uğraşamam, hazırlamışken buraya yazıversen ne olur sanki” diyorsanız, sizin bileceğiniz şey; Tanrı kelamı değil ya! Gerçekten de kimi kılavuz metinler böyle de yapılabileceğini söyler. Ama bu kılavuzun yazarı aynı kanıda değildir. İki tür materyal arasında niteliksel bir fark vardır: Biri tamamlayıcıdır, öteki metnin organik bileşeni. Dolayısıyla, tamamlayıcı olanın “Ekler” kısmında, organik olanın ise bu listede verilmesi beklenir.

Yaptığınız ödevin konusu, türü her ne olursa olsun tablo, çizelge ya da grafik gibi görsel öğeler kullanmak zorunda kalabilirsiniz. Ancak burada ölçü, gerçekten de bu araçları işlevsel olarak kullanmak, bunların ödevi “şişireceği” ve “hoş göstereceği” gibi bir sanıya kapılmamaktır.

Bu araçları, herhangi bir başka kaynaktan devşiriyorsanız, aslına tümüyle sadık kalarak ve kaynağını açıkça belirterek kullanmalısınız. Yok, eğer kendiniz üretmişseniz son derece dikkatli olmanız gerekir. Dikkatli olmalısınız, çünkü metin içinde ko-

²¹ Bir halk türküsünden esinle. Bilindiği gibi, “al koynuna yar” diye devam eder. Yani, bir birleşmeye, bütünlüğe çağrı çıkartır. Tablolar da bir süs malzemesi değil, aksine bir bütünlüğün organik bileşenleridir.

layca gözden kaçırılabilir ya da göz ardı edilebilecek bir hata bir saman çöpüken tablo içinde merteye dönüşür! Dolayısıyla bu araçlar, bir lüks eşya muamelesi görmemeli, hele hele makyaj aracı hiç sayılmamalıdır. Bazen bir tablo ya da grafik bütün ödevinizin çöpe gitmesine neden olabilir. Bu nedenle, bu araçları kullanırken bir daha düşünün ve şu soruyu kendinize sorun: Bu aracı kullanmak zorunda mıyım? Yanıtınız olumluysa kullanın; hata yapma olasılığından korkmayın. Gerekli bilgileri edindikten, gerekiyorsa yardım aldıktan sonra grafik çizmenin, tablo yapmanın tadını çıkarın; bu zevki bilgisayara bırakmayın; her ne kadar sizin bir saatte yapacağınız bir tablo ya da grafiği muhtemelen birkaç saniye içinde yapacak olsa da.

Söz konusu araçları metin içinde kullandıktan sonra, bunları bir liste halinde sunmanız beklenir. Bu listede, kullandığınız **aracın cinsi** (tablo, grafik, çizelge), **adı** ve yer aldığı **sayfa numarası** olmalıdır ve belli bir sıra numarasını izlemelidir. Örnek verecek olursak:

Tablo ve Grafikler

Tablo 1: Töre Cinayetlerinin Kentlere Göre Dağılımı	33
Tablo 2: Töre Cinayeti Kurbanlarının Yaşa Göre Dağılımı	37
Tablo 3: Töre Cinayeti Sanıklarının Yaşa Göre Dağılımı	41
Grafik 1: Töre Cinayetlerinin Zaman İçinde Değişimi	56

Tablo 3: Tablo ve Grafikler

Tablo ve grafik gibi araçlarla bilgisayarda kolaylıkla çalışabilirsiniz. Ancak bu kılavuzun yazarı bu konuda size yardımcı olmayacaktır. Her ne kadar göz zevki gelişmiş bir zat-ı muhterem olsa da sözün yerine gözü geçirmeye bir türlü alışamamıştır! Bu nedenle de sırf bir parça belki işinizi kolaylaştırır diye, burada basit

tablolar vermeyi denemektedir, hepsi bu. Aynı mazeret nedeniyle bu kılavuzda bir tablolar listesine de yer verilmemiştir.

8. “Bir Ben Vardır Bende, Benden İçeru”²²: İçindekiler

Aslına bakılırsa, “içindekiler” bölümü bir ödevin, özellikle de bilgisayarda ya da daktiloda yazılıyorsa, hazırlanacak son bölümüdür. Ama burada bir ödevin standart sıralaması gereği öne alınmıştır. Bu bölüm son olarak hazırlanır, çünkü ödev tam olarak bitmeden sayfa numaraları, başlıklar, alt başlıklar, tablolar, kaynaklar tam olarak kesinleşmiş ve bitmiş olmaz. Ödevde yapılacak en küçük bir değişiklik ise koca bir sayfayı harcamanıza neden olabilir ya da en azından, sayfa numarası kayar. Bu nedenle, özellikle bilgisayar ve daktilo kullanıcıları bu kısmı en sona bırakır.

Ancak, buna gelene kadar, bu bölümde çok daha ciddi bir sorunla karşı karşıyayız. O da bizzat bu bölümün metnimizi nasıl örgütlediğimizi açıklayan yer olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bölüm metnin yol göstericiliğini, okurun kılavuzluğunu üstlenir. Şöyle ki “plan, başlangıçta araştırmacıya yol gösterici olmasına karşılık, araştırma metninin yazılmasından sonra, araştırmadan yararlanacaklara yol göstericidir.”²³ Yani burada ödevi

²² En çok bilinen Alevi aşıklarının başında gelen Yunus Emre’nin en çok bilinen dizelerinden esinle. Şiir şöyle ilerler: “Dinin terk edenin küfürdür işi/ Ol ne küfürdür, imandan içeru/ Beni bende demen, bende değilim/ Bir ben vardır bende, benden içeru/ (...) Süleyman kuş dilin bilir dediler/ Süleyman var, Süleyman’dan içeru/ (...) Senin aşkın beni benden alıptır/ Ne şirin dert bu, dermandan içeru/ (...)” Bkz. Burhan Toprak, **Yunus Emre Divanı**, 5. Baskı, İstanbul, İnkılap ve Aka Yayınevi, 1972, s. 182.

²³ Aziz, a.g.y., s. 127.

yapan öğrenci, ödevi yaptığı öğretim elemanına yol göstermektedir. Ama bu yolu nasıl gösterecektir?

“İçindekiler”in işlevi nedir? Birincisi, ödevin neleri içerdiğini göstermek; ikincisi, ödevin nasıl örgütlendiğini göstermek; üçüncüsü, ödevi okutmak; son olarak ödevden yeni “esinler” türetmek. Buna göre, öğrenci ödevinin “içindekiler” kısmını hazırlarken kendince bir “strateji” geliştirmelidir. Bunu yaparken belli birkaç noktaya dikkat etmelidir. Bu noktalar da temelde ödevi yapanın bir araştırmaya ve hatta daha genel olarak bilime nasıl yaklaştığıyla, yani yöntembilimle ilgilidir. Elbette bu çok ayrıntılı ve verimli bir tartışmanın kapısında durduğumuz anlamına gelir ama yalnızca kapısında ve orada da kalacağız. Yine de ipucu olur diye birkaç küçük noktaya dikkat çekmeliyiz.

Varsayın ki elimizde birbirinden farklı “içindekiler” dizilişine sahip iki ödev var. İlkinde, şöyle bir dizilişle karşılaşırız:

İçindekiler
Giriş
Birinci Bölüm
A
1
2
a
b
İkinci Bölüm
Sonuç
Kaynakça

İkinci ödevdeki “içindekiler” ise şöyle diziliyor:

1.Giriş
2. (1. Bölüm Başlığı)
A
1
2
a
b
3. (2. Bölüm Başlığı)
4. Sonuç
5. Kaynakça

Bu iki farklı “içindekiler” tablosu gerçekte iki ayrı zihniyet dünyasının, iki ayrı geleneğin ürünüdür. (Eğer ikincisinin de artık bir gelenek haline geldiğini kabul edersek.) Bu arada geçmeden minik bir ipucu daha verelim: Üniversitelerin bu konularda kendi gelenekleri vardır ve öğrenciler metinlerine belirli bir biçim uygulayacakları zaman bu gelenekleri gözetmelidirler. Örneğin, birinci örnekteki “içindekiler” dizilişi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin geleneği sayılabilir.²⁴

²⁴ Bir fakültenin geleneğinin ne olduğunu anlamanın en kestirme yolu, normal olarak, o fakültenin yayınladığı periyodik yayınlara bakmaktır. Ama bu normal yol çoğu kez yanıltıcı da olabilmektedir. Örneğin SBF’nin geleneğiyle uzak ara ilgisiz olmasına karşın, şu anda yayınlanmakta olan **SBF Dergisi** kendisine yabancı bir formatta çıkmaktadır. **SBF Dergisi** yıllardır kullandığı geleneksel formatını değiştirdiği gibi, kapak tasarımından kağıt seçimine kadar tümüyle yenilenmiştir. Eski dergi daha kapağında “akademi, akademi” diye seslenirken, yeni dergi yine kapağından başlayarak “piyasa, piyasa, entegrasyon, entegrasyon” diye bağırmaktadır. Daha da garibi, yeni kurulan kimi üniversitelerin dergi formatı olarak eski **SBF Dergisi**’nin izini sürmeleridir. Bu yüzden, siz periyodik yayınlara bakın ama bununla yetinmeyin, bir de emekliliğine yaklaşmış öğretim üyelerinin yayınlarına biçimsel olarak bir göz atın. (Bu not bu kitabın ilk baskısındaki haliyle, özellikle korunmuştur. En azından pek geleneksel olduğu düşünülen şeylerin bile, bir gecede nasıl değişebileceğinin trajik bir örneği bilinsin

İki örnek arasındaki temel fark, ilkinde metin bağlantılarının apaçık bir hiyerarşiye bağlanmış olmasıdır. Yani önce “giriş” bölümünde temel sav ve yöntemler içerilmekte ve bu bölüm diğer tüm bölümleri kendine bağımlı kılmaktadır. Benzetme yaparsak, bu bölüm temeli oluşturmakta, bununla koşullu alt bölümler (1. ve 2. bölümler olarak geçen bölümler) duvarları, bunların alt bölümleri (A1 ve A1.1 gibi, ki alt bölümleri de istediğimiz kadar alt bölümlere ayırabiliriz, yeter ki gerekli olduğunu düşünelim) tuğlaları ve nihayet “sonuç” bölümü çatıyı oluşturmaktadır. Ya da başka bir benzetmeyle, “giriş” bölümü girdileri, sonuca kadar olan bölümler imalat sürecini ve “sonuç” bölümü çıktıyı biçimlendirmektedir. Bu dizilişte ana bölüm olmalarına karşın “giriş” ve “sonuç” bölümlerine numara verilmekte ve farklılıkları vurgulanmak üzere, numarasız, yalnızca kendi adlarıyla yer almaktadırlar. Bu dizilişin açık anlamı şudur: Önce mehdiliğinizi ilan etmişseniz, sonra veliliğinizi ilan edemezsiniz. Yani “giriş” her şeyi belirler ya da “giriş” ve “sonuç” rastgele bir bölümmüş gibi numaralanamaz!

Bu sıralama içinde “giriş” bir vaatler ülkesidir. Ödev burada kendisini sınırlar, programını açıklar ve bu programa göre, sürece bakılır ve sonucun buna uygun olup olmadığı görülür. Bu dizilişin bir diğer farkı, hiyerarşik bir örgütlenmeyi içerdiği için, daha ilk bakışta metnin nasıl örgütlendiğine ilişkin apaçık bir fikir vermesidir. Böylece ödevi okuyan kişi, hemen başta neyin nereye bağlandığını görür ve eğer okuma sürecinde bir kafa karışıklığı ortaya çıkarsa, kolayca “içindekiler” kısmının kılavuzluğunda yol alabilir.

İkinci diziliş tarzında ise okur kılavuzdan yoksundur. Öncelikle, “giriş” de “sonuç” gibi herhangi bir bölümmüşçesine numaralanmış ve “hizaya sokulmuştur.” Aslında verilmek istenen mesaj bellidir: “Bu metinde metin içi bir iktidar yoktur! Girişin herhangi bir bölümden farkı yoktur! Bu metnin bütün katmanları

diye. Şu anda yakınma konusu olan **SBF Dergisi** formatı değiştirilmiş ve geleneksel haline olabildiğince yaklaştırılmaya çalışılmıştır.)

aynı değerdendir!” Dolayısıyla ilk bakışta bu diziliş çok demokratik, çok eşitlikçi bir görünüm taşır gibidir. Bu dizilişin seçimi bile, eğer rastlantıyla, bir yerde görüp üzerinde düşünmeden seçilmemişse, okura belli bir dünya görüşünü, örneğin postmodern bir kavrayışı işaret eder. Bir karşı çıkış olarak, “giriş” bölümünün 1. sırada numaralanmış olması belirtilebilirse de, burada “giriş”in 1. sırada yer almasının anlamı “eşitler arasında birinci” olmaktan öte değildir.

Peki, gerçekte öyle midir? Elbette hayır. Elbette daha ilk söz, “giriş” bütün metni yine belirlemeye devam etmektedir. Yalnızca bu okurdan kaçırılmakta, okur sözüm ona serbest bırakılmakta ya da özgür bir okuma olanağı işaret edilmektedir. Ama gerçekte “son tahlilde” efendim, “altyapı üst yapıyı belirleyip durmaktadır.” (Niye “belirlemektedir” demiyorum da “belirleyip durmaktadır” diyorum diye merak edenlere not: Gözümüz her ne kadar onu bir anda fark etse de “belirleme” dediğimiz şey bir anda olup biten, bir ana karşılık gelen bir şey değildir de ondan.) Öyleyse okurun gözünü boyamak, “Tanrı’nın bildiğini kuldan saklamak” yerine, metin içi hiyerarşiyi apaçık gösteren bir dizilişi tercih etmek daha anlamlı ve işlevseldir. Ancak bu yolla, “içindekiler” tablosu, yukarıda sıraladığım ilk üç işlevini yerine getirir.

Sonuncu işlevini yerine getirmesi ise, sizin dil bilgi ve bilincinize, dil ustalığınıza, başlık atmaktaki becerinize, bu başlıkları içeriğiyle ilişkilendirme gücünüze kalmıştır. Bu konuya ileride değinilecektir, kaygılanmayın. İleride değineceksem, niçin burada yazdım? Şundan dolayı: Sonuçta “içindekiler” bölümü bir tablodan, ayrıntılı bir listeden başka bir şey değildir ve ana işlevi de, buna uygun olarak hangi bölümün hangi sayfada başlayıp bittiğini göstermektir; kabul, ama başlıklarınız burada, içeriklerinden bağımsız olarak dururlar. (Henüz ödevin okunmadığını varsayıyorum.) İçerikleriyle nasıl bir ilişki biçimi içinde oldukları okudukça ortaya çıkacaktır. Ama ilk elde, burada, içeriklerinden bağımsızken, yine kendisi gibi içeriğinden bağımsız başka başlıklarla birlikte okuyanın karşısına çıkarlar. İşte bu

andaki ilişki kurma biçimleri yeni esinlere kapı açar! O yüzden “içindekiler”in sonuncu işlevi olarak bunu saydım.

Sayfa numarası içermeyen ya da yanlış sayfalara işaret eden bir “içindekiler” bölümü hiçbir işe yaramaz. Onun için buna özellikle dikkat edilmelidir. Aynı şekilde, bilgisayar teknolojisiyle allanıp pullanmış bir “içindekiler” bölümü de bir işe yaramaz. Belki esinleyici olur ama nereye, nasıl esinler bilemem! O halde, mümkün olduğunca yalın, bütün başlık ve alt başlıklarınızı, bölümlendirmenizi içeren bir “içindekiler” tablosu hazırlamalısınız.

Hazırlayacağımız tablo aşağı yukarı, küçük farklılıklarla şöyle olacaktır: (Ancak unutmayın, aşağıda yer alan her bir başlığın karşısına mutlaka sayfa numaraları konmalıdır. Asıl örnek olarak elinizdeki kılavuzun “içindekiler” bölümüne bakın lütfen!)

İÇİNDEKİLER²⁵	
ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR	iii
TABLO VE GRAFİKLER	iv
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: MODERN TOPLUMLARDA DEMOKRASİ	
A. DEMOKRASİ DÜŞÜNCESİ	15
B. MODERN TOPLUMLARIN DEMOKRATİKLEŞMESİ	19
1. Modern Demokrasilerin Doğuşu	21
a. İngiltere Örneği	24
b. Fransa Deneyimi	28
2. Kapitalizm ve Demokrasi	35
3. Sosyalist Demokrasi	39
II. BÖLÜM: MODERN DEMOKRASİNİN SINIRLARI	
A. FİİLİ DEMOKRASİNİN KOŞULLARI	43
B. TOTALİTARİZM SONRASI TOPLUMLAR	47
SONUÇ	55
KAYNAKÇA	57
EKLER	60

Tablo 4: İçindekiler

²⁵ Zeliha Etöz’ün bir örneği, kısmen değiştirilerek kullanılmaktadır.

“İçindekiler” tablosuyla ilgili olarak son bir not, sayfa numaralama sistemiyle ilgilidir. Ödevin ana gövdesi, yani “giriş”ten başlanarak “sonuç”un sonuna kadar Arap rakamlarıyla (bildiğiniz 1, 2, 3 gibi) numaralanmalıdır. Yaygın olarak “giriş” bölümünün ilk sayfasında numara gösterilmez, bir sonraki sayfanın numarası 2 diye görünür. “Giriş” bölümüne kadar olan kısım ise Romen rakamlarıyla numaralanır. (Yani i, ii, iii, iv gibi.) Kimi kitapların kaynakçalarına bakarsanız, örneğin bir kitabın sayfa sayısı verilirken “316+XIX” gibi ibarelerin varlığını görürsünüz. Bunun anlamı kitabın ana gövdesinin 316 sayfa, diğer bölümlerinin ise (özellikle Romen sayılarıyla sıralanan sayfalarla, sayfa numarası konmayabilen kitap sonuna ekli fotoğraf vb. sayfaları olarak) 19 sayfa olduğudur.

B. “YAZMAK ÖDEVİ/ ÖDEVİ YAZMAK:”²⁶ “ÖRGÜTLENELİM ABİLER!”²⁷

Bir ödev yazmak bir örgüt kurmaktır.

Bu saptama çok abartılı gibi görünebilir. Hele de ülkemizde örgüt kurmanın ne kadar zor ve sonuçlarının ne kadar ağır olabileceği düşünüldüğünde, ödev yapacak bir öğrenciye böyle bir benzetmeyle ödevi anlatmaya kalkmanın pedagojik olarak yanlış olduğu bile ileri sürülebilir; ancak böyle bir karşı çıkış, yalnızca, bu ülkede örgüt kurmanın ne belalı bir şey olduğunun artık bilinçaltımıza bile kazındığını, suçluluk duygumuzun içselleştğini göstermekten başka da bir anlam taşımamaktadır.

Örgüt ne demektir? TDK sözlüğüne göre örgüt, “Genişçe bir işin şurada burada [ne demekse?] sağlanması için meydana getirilen kollardan herhangi biri, teşkilat.” Örgütlemek ise “Belli bir işin gereği gibi görülebilmesi için ona örgütler sağlamak veya o işi görecektik olanlara örgüt düzeni vermek, teşkilatlandırmak” olarak tanımlanmaktadır.²⁸ Burada ödev yapanı ilgilendirecek asıl kısım “örgüt düzeni vermek” kısmıdır. Ödevin tümünü bir örgüt sayarsak, ödevin birimlerine belli bir iş ya da amaç için örgüt düzeni verilerek örgüt kurulmaktadır. Demek ki örgüt

²⁶ Ferit Edgü’nün bir kitabından esinle. Bkz. Ferit Edgü, **Yazmak Eylemi/ Eylemi Yazmak, Bir Toplumsal/ Siyasal Olay Üzerine 101 Çeşitleme**, 2. Baskı, İstanbul, Ada Yayınları, 1980.

²⁷ Ece Ayhan’ın bir şiirinden, *Mor Külhani*’den, esinle. Şiirden küçük bir bölüm: “1. Şiirimiz karadır abiler// Kendi kendine çalan bir davul zurna/ Sesini duyunca kendi kendine güreşmeye başlayan/ Taşınır mal helalarında kara kamunun/ Şeye dar pantolonlu kostak delikanlıların şiiridir// Aşk örgütlenmektir bir düşünün abiler// 2. Şiirimiz her işi yapar abiler// Valde Atik’te Eski Şair Çıkmazı’nda oturur/ Saçları bir sözle örülür bir sözle çözüldür/ Kötü caddeye düşmüş bir tazenin yakın mezarlıkta/ Saatlerini çıkarmış yedi dala gerilmesinin şiiridir// Dirim kısa ölüm uzundur cennette herhal ağabeyler// (...)” Bkz. Ece Ayhan, **Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997**, 4. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s.124.

²⁸ Mehmet Ali Ağakay (Haz.), **Türkçe Sözlük**, 4. Baskı, Ankara, TDK Yayınları, 1966.

sözcüğünden korkmamak gerekir. Zaten modern bir toplumda yaşıyorsanız, örgütlü bir toplumda yaşıyorsunuzdur. Tüm SBF mezunlarının üye olabildiği Mülkiyeliler Birliği'nden tutun da herhangi bir siyasal partiye ya da Kanarya Sevenler Derneği'ne kadar karşılaştığınız her kuruluş, öncelikle bir örgüttür. Bu anlamda örgüt, “belirli bir amaca ya da amaç öbeğine yönelik, birbirleriyle bağlantılı eylemlerin gerçekleştirilmesi için, bireylerin, önceden belirlenmiş davranış kalıpları, görevler ve sorumluluklar çerçevesinde bir araya gelmesiyle oluşan, tamamlayıcılık ve süreklilik gösteren toplumsal yapılanma”dır.²⁹

Bu tanımdan hareketle aslında bir ödev de “belirli bir amaca ya da amaç öbeğine yönelik, birbirleriyle bağlantılı varsayımların ve ön kabullerin sınanması ve araştırılması için, belirli araç ve birimlerin, önceden belirlenmiş bir sorunsal çerçevesinde bir araya gelmesiyle oluşan, dolayısıyla bir tamamlayıcılık ve bütünlük gösteren bir yapılanma”dır.

İşte bu tanımları kılavuz edinerek bu bölümde bir ödevin belirli birimlerine göz atacağız. Bunlar, sırasıyla “sözcük ve paragraf,” “giriş,” “bölümler, alt bölümler” ve “sonuç” olacak. Fakat yazmaya başlamadan önce, kimi genel uyarılarda bulunmak yararlı olacaktır.

Öncelikle, yararlanacağınız kaynakları okumaya geçmeden sınıflandırmanız yararınıza olabilir. Bu kaynakların bir kısmını daha başta okumuş olabilirsiniz. Okumanızı, en genel ve en kapsayıcı kaynaklardan başlatın. Ardından daha özel, daha dar kapsamlı kaynaklara yönelin. Yazmaya başlamadan önce, mümkünse, kaynaklarınızın tümünü, değilse en temel kaynaklarınızı elinizin altında bulundurmaya çaba gösterin. Çünkü bu kaynaklara sıkça yeniden yeniden başvurmak zorunda kalabilirsiniz.

Kaynaklarınızı okurken düzenli bir biçimde not almak çalışmanızın disiplinli bir biçimde sürdürülebilmesi için son derece işlevseldir. Fakat çoğunlukla, öğrenciler bununla uğraşmak is-

²⁹ Ö. Bozkurt, T. Ergun, S. Sezen, **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Ankara, TODAİE Yayınları, 1998, s. 189.

temez; çünkü zahmetlidir. Oysa küçük kartlara alınan küçük notlar ödevi yazarken son derece işlevsel bir rol oynarlar. Hele de aynı konuda farklı kaynaklar, farklı yaklaşımlara ve çeşitli materyallere sahipse, bunları karşılaştırmak bakımından, alınan notlar önemli işlevler üstlenirler. Eninde sonunda ödevinizin ana malzemelerini bunlar oluşturmayacak mı? Bu küçük notlar için, deneyimli bir öğretim üyesinin önerilerini uygulayabilirsiniz. Bunun için şu örneği inceleyin lütfen:

Moğollarda aile hukuku

Alinge, 60-61

(ÖZET)

Eski Moğol ailesi pederşahi temele dayalıdır. Kişinin olanaklarına göre sınırlı poligami vardır. Ancak, aile içinde kadınlar birbirine eşit değildir. Evlenme bir çeşit satıştır. Genel bir kural olarak, dul kadınların evlenmeleri yasaktır.³⁰

Tablo 5: Örnek Bir Not Kartı

Bu kartın sol köşesinde ilgili konuya ilişkin not, sağ köşesinde bilginin alındığı kaynağın yazarı ve kitabın ilgili sayfası yer almaktadır. Kartın hemen ortasında (ÖZET) denilerek ilgili sayfalardan notu alanın özet çıkarmış olduğu belirtilmektedir. Bu önemlidir, çünkü kart ve not sayısı arttıkça karttaki bilgi, notu çıkaran tarafından aynen alıntılanmış mı, özetlenmiş mi, yoksa kaynaktan hareketle ilgili kişi kendi düşüncelerini mi yazmış, karışmaya başlar. “Özet” ibaresi buna ışık tutmaktadır. Elbette siz, birebir bu örneğe uymak zorunda değilsiniz. Kendi çalışma ve düşünme tarzınıza uygun olarak istediğiniz gibi kartlar düzenleyebilir ya da not çıkartabilirsiniz. Ama her nasıl bir

³⁰ Örnek için, bkz. Türkkaya Ataöv, **Bilimsel Araştırma El Kitabı**, 2. Yayımla, 2. Baskı, Ankara, Savaş Yayınları, 1989, s. 26.

düzenleme yaparsanız yapın, bir kaynaktan not çıkarmaya başladığınızda, ilk kartınızı o kaynağın tam kimlik bilgilerine ayrılmayı ihmal etmeyin. Yoksa sonradan o bilgilere ulaşmak zor olabilir. Ayrıca, kullandığınız kartların yalnızca bir yüzünü kullanmaya özen gösterin. Aksi halde, gereksinim duyduğunuz zaman bir notu bulmakta zorlanabilirsiniz. Ayrıca, kâğıt israfına yol açmamak için, not kartı olarak, daha önce kullanılmış uygun kâğıtları yeniden kullanmanız da “cebiniz” açısından yararlı olacaktır.

Bir ödevi ödev yapan şey, bütün ödevi boydan boya kat eden, yani ödevinizi hem dikey hem de yatay olarak kesen ve bir tür koordinat eksenini ya da bir tür harita oluşturan “leit motiv”dir. “Ana tema” ya da “kılavuz motif” olarak çevirebileceğimiz ve edebiyat dünyasından ödünç aldığımız bu terimle ifade edilen “ana düşünce,” ödevin okura açık, görünen yüzeyinde yer almaz. Arka planda işler haldedir ve bütün ödevi örgütler. Adeta insan omurgası ya da omurilik soğanı gibi iş görür. Peki, nedir bu motif? Somut olarak belirtmek gerekirse, aslında bu araştırdığınız konu ile ilgili sizin temel “kanı, sav ya da perspektif”inizden başka bir şey olmayabilir. Ama bu terimlerin ötesinde onun son derece “sıkı örgütlenmiş” bir yapısı vardır. Okurken özellikle bu motifi yakalamaya çalışın. Bunu oluşturduğunuz ya da yakaladığınız an, ödevden korkmanıza gerek yoktur; adeta o kendi kendisini yazmaya başlar. Çünkü bu motif artık ödevinizin hangi yan savlara, hangi yan kaynaklara ve alt araştırmalara gereksinim duyduğunu hem belirleyecek hem gösterecektir.

Yazmaya başlamadan önce birden fazla basamağa sahip bir plan yapmış olmanız beklenir. Şimdi yapılacak şey bu plana göre hareket etmektir. Ama bazen okumalarınız ya da yaptığınız araştırmalar yaptığınız planın şu ya da bu kısmının hatalı olduğunu gösterebilir ya da bazı bölümlerin gereksiz olduğunu düşündürebileceği gibi, yeni bölümlere olan ihtiyacı da işaret edebilir. Bu nedenle yapılacak plan katı değil, olabildiğince esnek olmalıdır.

Şimdi önemli bir sorunun eşliğindesiniz: Ne zaman yazmaya başlamalı? Yararlanılacağı düşünülen bütün kaynaklar elden geçirilip, okunup incelendikten sonra mı? Kuşkusuz bu soruya verilecek yanıtlar kişiden kişiye değişebilir ama genel olarak söylenebilir ki yazma eylemini bütün kaynakların incelenmesinin sonrasına ertelemek hatalıdır. Böylesi bir erteleme, ödevi yazmamak gibi bir risk içerir. Çünkü okuma, araştırma, inceleme aşamasında fark edeceksiniz ki attığınız her adım sizi bir başka yere yönlendirecek ve bilginin sınırsızlığı ölçüsünde, sizi durduracak herhangi bir “duvara” rastlamayacaksınız. Duramadığınız ölçüde de yazamayacaksınız demektir. O halde, bütün okumaları bitirmeyi beklemek yerine, ödev konunuz ve tezinizin zihninizde belirli bir olgunluk düzeyine ulaştığını hissettiğiniz an, okuma ve araştırma süreciniz tamamlanmamış bile olsa, yazmaya başlamanız en iyisidir. Başlangıçta yazdıklarınızın, araştırmalarınız ilerledikçe yanlış olduğunu fark edebilirsiniz, hiç önemli değil, geriye dönmek ücrete tabi değil ya! Hiç yazmamaktansa, yanlış yazıp sonradan düzeltmek iyidir.

Yazma süreciyle ilgili bir diğer önemli sorun öğrencilerin genellikle yazma sürecinin zamanlamasında hata yapmasıdır. “Hele bir okumayı, araştırmayı bitireyim, bir haftada yazar bitiririm” gibi bir iyimserlikle (yoksa saflık mı demeli?) yazma eylemi ertelendikçe ertelenir. Sonunda, yazma zamanı geldiğinde yazma eyleminin hiç de öngörüldüğü ya da sanıldığı gibi bir haftayla sınırlı olmadığı anlaşılır ve bu kez de ister istemez panik başlar! Ödev süreci planlanırken, yazma aşamasına kesinlikle tahmin edilenden, öngörülenden iki katı fazla bir zaman ayrılmalıdır! Yani iki hafta içinde yazabileceğinizi düşündüğünüz bir ödevin bir ayda yazılacağını hesaba katın! Ama buradan hareketle kendinizi çok da sıkıntıya sokmayın. Bu sürecin en zor yanı yazmaya başlamak kısmıdır. Bir kez yazmaya başladınız mı, öngörülenin iki katı zaman dilimi içinde de olsa, ödev tamamlanır.

Ödev yazmakla bir edebiyat anlatısı yazmak arasında bu açıdan bir benzerlikten kolaylıkla söz edilebilir. Ünlü, medyatik yazarların günlük gazetelerin kültür ve sanat eklerinde sıkça şöyle sözler söylediklerine tanık olunur: “Belli bir noktadan sonra öykü kendisini anlatmaya başlar” ya da “roman karakteri bir kez ortaya çıktıktan sonra, bağımsızlığını kazanır ve kendi yazgısına hükmetmeye başlar.” Ödev de kaynaklar okundukça kendi yazgısına hükmetmeye başlar. Bu nedenle ödevin, her ne kadar öğrencinin özbeöz kendi ürünü olduğu bilinse de, yazılan her satırla, okunan her kaynakla birlikte adeta kendi kendisini oluşturduğunu da gözden kaçırmamak ve buna uygun bir esneklik içinde bulunmakta büyük yarar vardır.

Artık alınan notları düzenleme zamanı gelmiştir. İlk iş notların sınıflandırılmasıdır. Savınızı destekleyen ya da savınıza karşı çıkan materyaller, savınızdan farklı savların varlığını işaret eden malzemeler, konuyla ilgili gazete haberleri ve istatistikler, görsel malzemeler vb. birbirleriyle ilişkileri de gözetilerek sınıflandırılmalıdır. Bu sınıflandırma hangi malzemenin nerede ve nasıl kullanılacağını da gösterecektir. Aynı zamanda göstereceği bir başka şey, bir kısım kaynağı boşuna okuduğunuz ya da elinizdeki bir kısım malzemenin boşuna derlenmiş olduğudur. Bunları, eğer ileride bir başka konu için işinize yarayacağını düşünmüyorsanız, size yeni esinler ve açılımlar sağlamayacak nitelikte görünüyorsa, fırlatıp atmaktan kaçınmamalı! Ama bu fırlatıp atmanın keyfini sürebilmek için yine de ödevin sonunu beklemekte yarar olabilir. Bu sınıflandırmanın gösterebileceği bir başka şeyse, aslında yeni kaynaklara gereksinim duyduğunuz, notlarınızın arasında bazı boşluklar bulunduğu. Eğer ödevinizi kesin bir biçimde yazmaya başlamış ve hatta biraz da yol almışsanız, bu saatten sonra yeni kaynak peşinde koşmanın alemi yoktur. Elinizin altındaysa, kolayca yararlanabilecekseniz, elbette yararlanın ama kendinizi zora sokmayın. Yalnızca eksik kalan noktayı ödevde açıkça belirtmekten kaçınmayın yeter!³¹

³¹ Bu uyarılar için kısmen Arif Geniş’in notlarından yararlanılmıştır.

Bu küçük uyarılardan sonra yazmaya başlayabiliriz.

1. “Üslub-i Beyan Ayniyle İnsan”³²: Ödevde Biçem (Üslup)

“Gören de sanki dört başı mamur bir şey yazıyoruz sanacak; ne oluyoruz yahu, topu topu bir lisans öğrencisi ödev yapacak. Ne bu üslup, müslup?” diye içinizden geçerseniz de, sizin içinizden ne geçtiğinden bağımsız olarak öğrenci ödevlerinin biçemsizlik diyebileceğimiz bir sorunu vardır.

Kısaca söylenirse üslup “anlatım yolu ya da tarzından”³³ öte bir şey değildir. Ancak anlatım yolları türlü türdür. Hatta diyebiliriz ki ne kadar insan varsa o kadar üslup vardır. Pirimiz, üstadımız Aristoteles böyle düşünenlerin başında geliyordu ama gerçekte bu düşüncenin bizi bir ödevde üslup sorununu ele almaktan alıkoymasına beklenirdi; mademki ne kadar insan, o kadar üslup, değil mi? Oysa bu, o kadar kolayca geçirilebilecek bir sorun değil.

Üslup çok çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilir ve bunlardan yalnızca biri yazara bağlı üsluptur ki edebiyatla ne kadar haşır neşir olmuş olursa olsun, eğer karşımızdaki kişi Lautréamont³⁴ değilse, bir öğrenci henüz kendi üslubunu bulmuş biri değildir. Öyleyse, yazara bağlı üslup değil, üzerinde durulması gereken.

³² Buffon’un “üslup yazarın ta kendisidir” sözünün Recaizade Mahmut Ekrem tarafından yapılan çevirisi. Bkz. I. Sami Akalın, **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, 6. Baskı, İstanbul, Varlık Yayınları, 1984, s. 295.

³³ A.g.y., s. 294.

³⁴ Comte de Lautréamont. Asıl adı Isidore Ducasse olan ve 24 yaşında ölen, Uruguay doğumlu, Fransız şair (1846-1870). Daha lise çağında kendine özgü bir biçem bulmayı başarmıştı. Bence, modernlik tartışmalarında bakılması gereken ilk isimlerden biri ama bakıldığına tanık olmadım. Türkçe’de tek cilt halinde bütün yapıtları var. Bkz. Lautréamont, **Maldoror’un Şarkıları, Poésies, Mektuplar**, Çev. Ö. İnce, Ankara, Gece Yayınları, 1989.

Mademki üslup çok çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilir, öyleyse bir öğrenci ödevini ilgilendiren hangisi ya da hangileridir? Önce sınıflandırma örneklerine bir göz atalım: Dilin bulunduğu düzeye göre üslup (basit, gündelik, doğal, süslü, mecazi, yüksek gibi), metnin üretildiği çağa göre üslup (Ortaçağ, Viktoryen, Aydınlanma gibi), dilin kendisine bağlı üslup (Alman, Fransız, İngiliz gibi), konuya bağlı üslup (akademik, felsefi gibi), coğrafyaya bağlı üslup (Anadolu, Provence gibi), okuyucuya bağlı üslup (popüler, elit gibi), amaca bağlı üslup (eleştiri, yergi, hiciv, övgü, ağıt gibi). Bu sınıflandırma daha da çeşitlendirilebilir: Cinsiyete bağlı üslup, yaşa bağlı üslup, eğitime bağlı üslup vb.³⁵

Peki, öğrenci bunca üslup içinde neyi seçmelidir, eğer seçim yapmak az çok kendi elindeyse? Elbette öğrencinin üslup konusunda belirleyiciliği kesindir. Dilini o güne değin ne ölçüde kullandığı, işler bir dile sahip olup olmadığı, dil ahlakı ve sorumluluğu, okuma pratiği, daha da önemlisi yazma pratiği, kültürel evreninin zenginliği ya da yoksulluğu gibi etkenler onun üslubunu belirleyen etkenlerden yalnızca birkaçıdır. Dolayısıyla öğrenciler için genel bir reçete verilemez. Ama dikkat etmeleri gereken kimi noktalar belirtilebilir.

Öncelikle ödevin üslubu, (burada üslubu en geniş olarak yazınsal üslupla ya da özel olarak kişisel üslupla karıştırmayın lütfen) konusuna bağlı olarak seçilmelidir. Aynı şekilde, bu üslup, öğrencinin kullandığı dilin zamanıyla uyum içinde gözükmelidir. Örneğin 2010 yılında bir öğrencinin şöyle bir cümle kurması pek hoş olmaz: “Stil, hakikatte universal bir vakıa olmaktan maada, lokal bir absurditenin harmonizasyonunu beyan eder.” Gerçi Türkçe’nin akademide giderek ikinci dil haline geldiği göz önüne alınırsa yukarıdaki gibi bir cümleyi her an, her yerde duymak kimseyi şaşırtmayacaktır. Ama bir ödevde, bunun çirkin olmaktan öte dile karşı küfür olduğu düşünülmelidir.

³⁵ Akalın, a.g.y. aynı yerde.

Bir diğerk dikkat edilecek nokta, üslubun amacınıza bağılı olarak seçilmesi gerektiğidir. Unutmayınız ki bir ödev yazmak-tasınız ve bunun da belli bir amacı vardır. Yani derdiniz üzüm yemekse, bağcıcıyı dövmek niyetinde değilseniz -burada bağcıcı, dersin öğretim elemanı olmaktadır- üslubunuzu buna uydurmalısınız. Yine bununla ilişkili olarak, ödevinizin konusuna bağılı bir üslup düzeyi tutturmalısınız. Aman dikkat! Bu, örneğinin işçisınıfıyla ilgili bir ödev yapıyorsanız, işçisınıfının yalnızca belirli bir kesiminin gündelik yaşamındaki diline uygun bir üslup tutturmanız gerektiğianlamına gelmemektedir. Bunun anlamı, işçisınıfı araştırmalarının terminolojisine uygun bir üslup tutturmanızdır.

Bir ödevde, üslup bağlamında, en son kabullenilecek unsurlardan biri de ele alınan konu, nesne ya da bir “şey” hakkında orta malı, özellikle ahlaki değeryargısı içeren, kalıp yargılar, klişenitelemeler, aşağılama amaçlı ifadeler kullanmaktır. Örneğinin Yunanlılarla ilgili bir ödevde “Rum Tohumu,” Ruslarla ilgili bir ödevde “Kızılar, Moskoflar ya da Nataşalar” gibi nitelemeler bu bağlamda değerdendirilmeli ve kesinlikle kullanılmamalıdır. Ancak bilimsel terminolojide geçerli olan nitelemeleri, kamuoyunda yanlış biliniyor diye kullanmaktan da kaçınılmamalıdır. Örneğinin, bir parti incelemesi yapıyorsanız ve o partinin faşist olduğunu belirtecekseniz, “faşist” teriminin farklı bağlamları da var diye terimi “harcamayın”; yoksa hiç konuşamaz hale geliriz!

Son olarak, üslubunuzun olabildiğince akıcı, canlı, açık seçik, özenli, yalın olmasında sonsuz yarar olduğunu belirtmeliyim.

Öğrenciler genellikle üslup sorunu üzerinde durmadıklarından çalakalem yazmaya girişirler. Dil konusunda en fazla gösterdikleri duyarlılık, genellikle yazım yanlış yapmama çabasından öteye gitmez. Hal böyle olunca, şöyle üsluplarla karşılaşmak bir öğretim elemanı için hiç de şaşırtıcı olmamaktadır:

“Peki, neydi Batman’da kadın olmak? Yıllarca dört duvar arasından peçelerin ardından hayata bakan bir yandan da yok sayılan yaşamların pahalı kürkleriyle, saçan kokularıyla Batman’da gezinen “Bir takım kadın yazarlarca, kadın aydınlarca” anlaşılması mümkün müydü? Elbette ki hayır; Batman’da her yer erkek kokar. Bütün yatırımlar, sosyal hayat erkekler içindir. Kadınlar doğduklarında evlerde yas havası yaratır, büyüme evresinde çok “dindar” babaların sert bakışlarıyla kendilerine hapsedilir. Daha büyümeden de bir erkeğin “imam nikahlısı” daha doğrusu meşru cinsel sömürgesi haline getirilir. Şanslı olan benim gibi kadınların ise Batman’daki tek lüksü bir çarşı turu yapabilmek ve belki de arkadaşlarıyla تنها bir mekânda çay içebilmek.”

Ya şu üsluba ne dersiniz:

“Evrenin derinliklerinde bir yerde, bizimkine benzeyen Dünya adında bir gezegen varmış. Bu gezegende 6 milyon kadar insan denilen, bize benzeyen yaratık, ülke diye adlandırdıkları coğrafyalarda yaşarlarmış. İnsanlar arada bir dünyanın bir yerlerinde savaşlar çıkarıp birbirlerinin ülkelerine saldırır ve birbirlerini yerlirmiş. Savaşları çıkarmak için de, adına ...izm denilen sihirli sözcükleri kullanırlarmış.”

Yukarıda örnek olarak verilen iki üslup (hiç müdahale edilmeden aktarılmıştır), iki ayrı öğrenci ödevinden alınmıştır; gerçektir, kurmaca değil; ilkinin konusu “Batman’da Kadın İntiharları,” ikincisinin ise “Gezgin’den Turist’e Seyahat”tir. İlk üslup son derece kişisel ve yaralı, ikinci üslup ise son derece dışarıklıktır; sanki yazarın kendisi yazdığı evrenin bir parçası değildir.

Üslup konusunda doğru tutum ne olmalıdır? Gerçekte bu konuda verilecek hazır bir reçete yoktur. Ama çoğu kılavuz kitap, öğrencilere, yaptıkları çalışmanın bilimsel bir çalışma olduğundan hareketle, olabildiğince “nesnel” bir üslup tutturmalarını önermektedir ki bunun anlamı “nötr” bir üsluptur ve hatta bazen

öğrenciler öylesine yönlendirilmektedirler ki kendilerinden söz ederken bile, “biz” adılını kullanmakta, böylece kendilerini çoğullayarak bir kalabalık içinde kaybetmektedirler. Örneğin, “biz, bu ödevde işçilerin sosyal güvenceleriyle ilgili sorunları ve bu sorunların doğuşunda işverenin rolünü tartışacağız” gibi bir üslupla karşılaşılmalıdır. Bu üsluba, belki 1980’li yıllara kadar yapılmış çalışmalarda alışkındık ama bu üslup artık oldukça yapay bir üslup durumundadır ve öğretim elemanını ödevin üstüne şöyle notlar yazmaya “kışkırtmaktadır.” “Siz, kaç kişiyle bu ödevi yapıyorsunuz?” ya da “kendine güveniyorsan tek başına gel!”

Ödev yazarken, gerekli ve anlamlı olduğu düşünülüyorsa “ben” adılını kullanmaktan çekinilmemelidir. “Ben” demek, kendisini gereğinden fazla önemsemek, burnu havalarda olmak ya da allameyi cihan olduğunu ilan etmek olmadığı gibi, ille ele alınan nesneye karşı nesnelliğin kaybolduğu anlamına da gelmez. Ayrıca nesnellik ile tarafsızlık birbirine karıştırılmamalıdır. “Ben” demek tarafsızlığın kaybı demek değildir. Ancak yine de öğrencilere sürekli “ben, ben” diye sürüp giden bir ödev yapımları önerilmez. Onun yerine gizli adılarla ve edilgen çatılarla iş görmelerini önermek daha yerindedir. Örneğin, “ben bu ödevde kadın hakları üzerine bir çalışma yapacağım” yerine, “bu ödevde kadın hakları üzerinde duracağım” ya da “bu ödevde kadın hakları üzerine bir çalışma yapılacaktır” gibi.

Bir ödev akademik bir metin olarak karşımıza çıkacağına göre, elbette ele aldığı konuya, nesneye karşı mesafesini korumalıdır. Ama nesneye karşı mesafeli olmak demek hiçbir zaman nesneye karşı soğuk olmak demek değildir. Hele ele alınan konu son derece sıcak özellikler taşıyorsa. Ödevi yapan eninde sonunda bir insandır. Zaman zaman duygularına kapılabileceği gibi, serinkanlılığını da yitirebilir. Bundan korkmamak gerekir. Korkulması gereken şey, hem serinkanlılığını yitirmek, hem de bunun farkında olmayıp yitirmedeği kanısını taşımak ve bunda ısrarlı olmaktır. Bu nedenle, kişisel bir üslubun kullanılıyor olu-

şu, öğrenci aleyhine serinkanlılığını, nesnelliğini ya da tarafsızlığını yitirdiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Aksine bu, öğrencinin dile ilişkin saygı ve sevgisinin, onu kendince zenginleştirme çabasının bir ürünü sayılmalı ve teşvik edilmelidir.

2. Böl, Parçala, Yönet: Sözcükten Paragrafa

Ödev örgütünün hücreleri sözcükler, yerel komiteleri cümleler ve bölgesel komiteleri de paragraflardır. Elbette bu örgütün bir de merkez komitesi olacaktır; ne şüphe, o “giriş” bölümüdür. Hücreler bir araya gelerek yerel komiteleri oluşturacak olan cümleleri ve bölgesel komiteleri inşa ederler. İnşaatin amaca uygunluğu yanında, olabildiğince sağlıklı, estetik, özenli olabilmesi için hücre birimlerine en yüksek düzeyde özen göstermek gerekir.

Bu konuda öğrencilerin karşılaştığı en temel sorunların başında dilsel düzeyleri ayıramamalarından kaynaklanan sözcük seçimi gelmektedir. Gündelik konuşma dilinden argoya, edebi dilden akademik dile kadar farklı farklı dilsel düzeyler söz konusudur. İyi bir ödevin sırlarından biri bu düzeylere aşinalık ve bunlara uygun sözcük dağarcığına belli bir düzeyde sahip olabilmektir ki bu da okumak, çokça okumakla mümkündür. Gündelik gereksinimlerimizi 250 civarında sözcükle giderebiliriz, hadi siz biraz daha artırın, en fazla 2500 sözcük biliyorsanız bir dille gündelik iletişim sorunlarınızı çözebilirsiniz ama ödev yazamazsınız.

Öncelikle bilmeniz gereken sözcüklerin başında, yaptığınız ödev hangi dersle ya da disiplinle ilgiliyse, o dersin ve disiplinin temel sözcük dağarcığında yer alan sözcükler, terimler, kavramlar gelir ki ödevin amaçlarından biri de zaten bu dağarcığı kazandırmak ve geliştirmektir. Örneğin siyaset bilimine giriş derisiyle ilgili bir ödev yapıyorsanız, ‘iktidar’ denildiğinde kastedilenin öncelikle ve özellikle “cinsel” olmadığını bilmeniz beklenir. Ama bu onun erilliğini de unutun anlamına gelmez, o ayrı.

Aynı şekilde “meşruiyet”i “meşrutiyet”le karıştırıyorsanız, işiniz zor, çok zordur. Bir başka örnek: Tarih dersinden ödev yapıyorsanız ve Osmanlı Padişahı’ndan “Osmanlı Kralı” diye söz ederseniz, öğretim elemanına saçını başını yoldurursunuz. Yani demem o ki en başta kullanacağınız kavramların anlamlarını, içeriklerini, sınırlarını bilmeli ve bildirmelisiniz!

Dikkat edilecek bir diğer nokta, sözcük seçerken zorunlu, işlevsel olmadıkça, “tam yerine denk gelmedikçe” sokak ve kahvehane ağzından uzak durulması gerektiğidir. Aynı şekilde uzak durulması gerekenlerden biri de argodur. Bunu argoyu küçümsemediğim ya da ona ahlakçı bir biçimde yaklaşıp aşağıladığım için söylemiyorum. Aksine, argo kullanmak özel bir ustalık ister. Çünkü argo gerçekte gizli bir dilden başka bir şey değildir. Bizim genellikle argo diye bildiğimiz, kaba, küfürlü, hoyrat konuşma tarzları ve sözcüklerin argoyla fazla bir ilişkisi yoktur. Argo yerleşik, egemen dil içinde yuvalanır, -adeta her dinin içinde yuvalanan heterodoks³⁶ inançlar gibi- onun olanaklarını kullanarak işler, ama bu dili işlevsel bir biçimde kullanabilmek ve bununla anlaşabilmek için, kullanan tarafların bu konuda “eşit” olması gerekir, yani aynı anlamlandırma sistemine sahip olmalıdırlar. Oysa öğrenciyle öğretim elemanı bırakalım argo düzeyini, gündelik dil içinde bile çoğu kez farklı anlamsal gezegenlerde yaşarlar. Örneğin bir öğrenci ödevinde ABD’nin Irak işgalinden yakınıp onun tek hegemonik güç haline gelişini saptarken “artık dünyada Amerika’nın frenine basacak kimse kalmadı” diye yazıyorsa, gerçekte argo değil, sokak ağzı kullanıyordur. Bu ifade, kökü argo bile olsa, argodan çıkmış, sokağa mal olmuştur ve argo çoktan böylesi bir ifadenin yerine örneğin şöyle bir ifade geçirmiştir bile: “Buji-

³⁶ Yerleşik bir dinin, ideolojinin ya da düşünsel-zihinsel formun içinde yuvalanan, kendisini yerleşik olanın içinde tanımlamasına karşın, tanımlamak için kullandığı çerçeveyi çok aşan özelliklere sahip ve bu özellikleri o çerçevenin dışından, onun “tarih-öncesinden” ya da başka yerleşik ya da sapkın formlardan derleyerek bir bütünlük oluşturan, örf ve cemaat dışılık. Örneğin Aleviliğin sıklıkla heterodoks bir inanç olduğu belirtilir.

nin debriyayı bozuldu, vites takılı kaldı, otobanda son sürat gidiyor.” Bu iki ifade de bir ödev için uygun değildir.

Sözcük seçimi konusunda sürekli ihmal edilen bir diğer boyut, dilimizdeki sözcük zenginliği, sözcük türlerinin sunduğu olanaklardır. Öğrenciler sözcükleri birbirine bağlayan şeyin de yine sözcük olduğunu genellikle unuturlar. Oysa olağan sözcükler gibi bunlar da özen ister. Bir ödevde öğrencinin işine yarayacak kimi belli başlı bağlaç nitelikli sözcükler vardır. Bunlar, kabaca sıralanırsa “ve, ile, ancak, çünkü, bundan dolayı, bundan ötürü, fakat, şöyle ki, sonuç olarak, bu nedenle, ama, lakin, öbür yandan, bir yanda, bundan farklı olarak, bunun tersine, buna karşıt olarak, yani, dolayısıyla, rağmen, karşın, bununla birlikte vs.” gibi sözcüklerdir. Bu sözcükler anlamlarına uygun olarak kullanılmalıdır. Aynı anlama geliyormuş gibi görünen sözcükler arasında küçük de olsa farklılıklar olduğu gözetilmelidir. Örneğin “adam zengin ama cimri” ile “adam zengin fakat cimri” arasında bir vurgu farkı vardır. Ayrıca “ama” ya da “fakat” sözcüğü her zaman bir karşıtlığı anlatmaz. Örneğin, “yemek az ama lezzetliydi” dediğimde “rağmen, karşın” anlamında kullanıyorum. Dolayısıyla, her “ama” yalnızca “ama” olmadığı gibi, her “rağmen” öylesine bir karşıtlık ifade etmez.

Sözcükleri ardı ardına dizmek cümle kurmak anlamına gelmez. Sözcükler cümlenin anlatmak istediği şeyle ilgili olmalı ve aynı cümle içinde, olabildiğince yinelenmeden, yerlerini başkasına bırakarak ilerleyebilmelidir. Bunun için, aynı bağlaçları aynı cümle içinde birden çok kez kullanmamaya özen gösterin. Örneğin “İşçi sınıfı ve köylüler ve memurlar ile sınıf dışı unsurların iç içe geçtiği bir bileşim” cümlesi kulağınıza belki “şiiirsel” gelebilir ya da Nazım Hikmet’in “...ve onlar ki”³⁷ diye uzayıp giden şiirine

³⁷ Nazım Hikmet’in çok bilinen dizeleri. Şiirden kimi dizeler: “(...) Demir,/ kömür/ ve şeker/ ve kırmızı bakır/ ve mensucat/ ve sevda ve zulüm ve hayat/ ve bilcümle sanayi kollarının/ ve gökyüzü/ ve sahra/ ve mavi okyanus/ ve kederli nehir yollarının,/ sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı/ bir şafak vakti değişmiş olur/ bir şafak vakti karanlığın kenarından/ onlar ağır elleri-

vurgun olabilirsiniz; ama unutmayın, o bir şiirdir ve oradaki “ve” özellikle müzikal bir işlev üstlenmektedir. Oysa siz bir ödev yazmaktasınız. Bunun gibi, yalnız bağlaç ya da benzeri işlevler üstlenen sözcüklerin değil, olağan sözcüklerin de yinelenip yinelenmediğine dikkat etmekte fayda var. Aynı şekilde, cümle sonlarının aynı sözcükle bitmesi de genellikle kötü bir anlatıma yol açar. Örneğin, “1970’li yıllara petrol krizi damgasını vuracaktır. 1980’li yıllara ise postmodernizm damgasını vuracaktır.” Bunun yerine, “1970’li yıllara petrol krizi damgasını vururken, 1980’ler postmodernizmin yıllarıdır” demek daha yerinde olacaktır.

Sözcüklerden bir cümle yaparken gerçekte bir silah ürettiğinizin bilincinde olun ya da bir silahı doldurduğunuzun. Nokta-yı koyduğunuz an, yanlış bir hareket, silahın elinizde patlamasına yol açabilir. Eğer bu benzetme fazlasıyla sert geldiyse, şuna ne dersiniz: Sözcükler, yeni doğmuş bir bebeğin örgenleri, cümle ise kendisidir. Eğer doğru kucaklamayı bilmiyorsanız, boynunu kırmazsanız şükredin ama kolu, bacağı elinizde kalabilir!

Ödevlerde karşılaşılan en yaygın sorunlardan biri de uzun cümlelerdir. Genellikle, öğrenciler bir hevesle, bir solukta, her şeyi söylemek ister gibi upuzun cümleler kurma eğilimindedirler. Sözcüklere hâkim değilseniz bundan kaçınmak iyidir. Çünkü sözcüklere hâkim olamamak, direksiyon hâkimiyetini kaybetmeye benzer ya da atın üstüneyken dizginleri elden kaçırmaya. At bir yana gider, siz bir yana! Unutmayın ki cümle uzadıkça, cümle içindeki öğeleri uyumlu bir bütünlük olarak bir arada tutmak zorlaşır. Öyle ki bir de bakmışsınız cümlelerin öznesi, yüklemi, bağlaçları, tümleçleri, kipleri birbirinden bağımsızlığını ilan edivermiş ve eski bir Yugoslavya manzarasıyla karşı karşıyasınız!³⁸ Bazı ödevlerde bir paragraf yalnızca bir cümle-

ni toprağa basıp/ doğruldukları zaman.” Bkz. Nazım Hikmet, **Kuvayi Milliye**, Bütün Eserleri 3, 2. Baskı, İstanbul, Adam Yayınları, 1989, s. 11 ve devamı.

³⁸ Bu kitabın bundan önceki baskıları için Eski Yugoslavya anlamlı bir önerdi. Bu deneyimin önemli olduğunu düşündüğümünden bu baskıda da adını

den oluşur ama örneğin şöyle bir cümleden: “Barbarlar genelde fazla konuşmazdı, sevgili barbar arkadaşlarını, rengiyle, zenginliğiyle ve uygunluğuyla etkileyecek, yerinde metaforlar üretilebilmek için zaman kazanmak istediklerinden, kendi özel ve önemli düşünceleriyle baş başa bırakılmayı tercih ederlerdi.”³⁹ Dikkat ederseniz, çevirmen bu cümlede ipin ucunu kaçırmış ve anlam olarak okuru zorlayan bir cümle yapısı kurmuştur. Alanında uzman birinin bile kolayca kuramadığı ve aslına bakılırsa pek de uzun sayılamayacak bir cümleyi bir lisans öğrencisinin başarılı bir biçimde kurması oldukça zayıf bir olasılıktır. Bir de şuna bakın: “Görülüyor ki, terimsel devrediliş ve eski’nin yeniden üretilerek yeni’nin yaratılması ve aynı momentum içerisinde eski’nin tüketilmesi/yok edilmesi sürecinde, ki bu süreç daha yumuşak bir biçimde, Yönetim evresinde (Devlet’e genel geçiş sürecinde) de yaşanır, ve yine, en sert formlarıyla, yeni iktidar teknikleri yaratmak üzere Yönetim’den siyaset’e sıçramada, devlet’e geçiş süreçlerinin tamamlanarak devlet’in ‘eksiksiz’/tekelleşmiş formasyonlarında da, yaşanır.”⁴⁰ Görüldüğü gibi, uzun cümle kurmak ve söyleyeceğini bir solukta söylemek, aslında kolay olanı değil, en zor olanı seçmektir. Hele hele noktalama imlerinin kullanım yerlerini ve işlevlerini yeterli düzeyde bilmiyorsanız, uzun cümle kurmaktan olabildiğince uzak durun. Çünkü uzun cümlelerde ipin ucunu elden kaçırmamanızı sağlayacak tek şey onlardır. Uzun bir aşk gecesinin sırtının diyafram, karın kasları ve akciğer aracılığıyla kontrol altında tutulan uzun bir solukta yatması gibi.⁴¹ Hepsi bu kadar mı? Hayır: Sözcükler ve cümleler insan kalbi gibi camdandır. Üstüne çok gider, zor-

korumayı tercih ettim. Oysa kitabın yeni okurları için bu örnek yerine günümüz Suriye, Irak gibi deneyimleri daha açıklayıcı olacaktır.

³⁹ Antoni Jach, **Şehrin Katmanları**, Çev. D. Denizci, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 124.

⁴⁰ Ümit Hassan, **Osmanlı, Örgüt-İnanç-Davranış’tan Hukuk-İdeoloji’ye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 73.

⁴¹ Şimdi burada, Taocu seksoloji kitaplarından birine atıf yapmamı bekleyen yoktur, umarım!

larsanız kırılır; kendi haline bırakırsanız kir pas içinde kalır ve kendisini bir şey sanmaya başlar; takır takır bir yaratığa dönüşür. Oysa “gururlanma padişahım, senden büyük Allah var”; cümleden büyük paragraf.

Herkesin bildiği gibi, dilimizde paragraf başlangıçları satır başına göre içeride yer alır. Oysa son yıllarda garip bir uygulamayla sıkça karşılaşıyoruz. Paragraf başını içe çekmek yerine, satır başıyla aynı hizada tutmak; dolayısıyla paragrafları birbirinden ayırmak için iki paragraf arasına bir ya da iki satır boşluk koymak. Buna “eski köye yeni adet ya da eski ağıza yeni taam” da diyebilirsiniz, “Müslüman mahallesinde salyangoz satmak” da. Dilimizin böyle bir uygulamaya en küçük bir gereksinimi yoktur. Bu, düpedüz bilgisayar teknolojisinin sağladığı kolaylıkların nasıl kullanılacağı bilgisini bile edinme gereğinden kaçınan bir tembelliğin ve kolaycılığın ürünüdür. Dolayısıyla bundan mümkün olduğunca uzak durmak en iyisidir. Ancak, paragraf başlarını içerden başlatmak kaydıyla, okurunuzun fazla zorlanmaması için, paragraflar arasında bir satırlık boşluk bırakmanızda hiçbir sakınca yoktur.

Paragraf, sözcüklerden başlayarak ördüğünüz duvarın bir sırasıdır. Kendi içinde görelî bir anlam bütünlüğü vardır. Bu nedenle, olur olmaz yerde paragraf oluşturulmaz. Hele bir cümlede söylenen söz yarım bırakılarak (cümle, dilbilimsel olarak tamamlanmış olsa da, anlam olarak yarım kaldığını apaçık söylüyorsa) yeni bir paragrafa başlanmaz. Bir paragrafa başlamak yeni bir sıra örmeye başladığınızı gösterir. Eğer hala ördüğünüz sıranın sıvasıyla, terazisiyle uğraşıyorsanız yeni sıraya geçemezsiniz. Ama aynı sıranın sıvasının başka bağlamları, göndermeleri, açılımları varsa ve bunlar olmaksızın eski sıra tamamlanmayacaksa, bu açılımlar yan bir dizi oluşturuyorsa, o zaman yeni bir paragrafa başlar ve bu açılımı tamamladıktan sonra, bir başka yeni paragrafla üstte bıraktığınız paragrafa yeniden dönersiniz.

Anlaşıldığı gibi, paragraflar arasında kaçınılmaz bir bağlantı vardır. Paragraflar, bir yandan kendi içlerinde tutarlı olmak

zorundayken, öte yandan diğer paragraflarla tutarlı bir ilişki kurabilmiş olmalıdır. Eğer bir paragrafta, ilgili paragrafın yer aldığı bölümün temel savıyla ilgili açıklama yapılıyor, hemen devamında ise ilgili bölümün savıyla değil de izleyen bölümün savıyla ilgili veriler sunuluyorsa, ortada bir yanlış var demektir.

Paragrafla ilgili olarak kaçınılması gereken bir diğer nokta, tümüyle alıntılardan oluşan paragrafların alt alta yerleştirilmesidir ki buna daha önceden değinmiştim, bu tipik bir kes ve yapıştır yöntemi olup üstelik en acemicesidir.

Paragraf inşasında yapılabilecek en zor, dolayısıyla en çok yanlışla yol açan işlerden olan, ama öğrencilerin sıkça tercih ettiği biçimlerden biri tek cümlelik paragraflar oluşturmaktır. Tek cümlelik paragraf son derece iddialıdır. Kendi başına, kısacık bir cümle, adeta meydan okumaktadır. (Bu bölümün en başında olduğu gibi.) Bu yüzden sıklıkla siyasal bildirilerde kullanılır. Mümkünse bundan kaçının. Ama cümlenizin özel bir ağırlık taşıdığını, kendi başına çok anlamlı bir bağlama oturduğunu düşünüyorsanız, neden olmasın?

3. “Adımı Koy, Sonra Doğur Beni”⁴² : Başlık Atıyoruz!

Başlık koymak ya da adlandırmak adlandırılanın ruhunu ele geçirmektir. Adını bildiğinin ruhunu bilirsin.⁴³ Hadi “yine abarttı hoca” diye içinizden geçirin ama bir yandan da itiraf etmeli ki bütün zorluğuna karşın, ödev yapmanın en keyifli yanlarından biri ödevde bir ad koymak ya da bölümlere başlık atmaktır. Bir

⁴² Cemal Süreya’dan esinle. Şiir şöyle devam eder: “(...) Kan görüyorum taş görüyorum/ bütün heykeller arasında/ karabasan ılık acemi/ -uykusuzluğun sütlü inciri-/ kovanlara sızıyor.// Annem çok küçükken öldü/ beni öp, sonra doğur beni.” Cemal Süreya, *Sevda Sözleri, Toplu Şiirler*, İstanbul, Can Yayınları, 1984, s. 96.

⁴³ Ursula K. LeGuin’nin romancılığından esinle. “Eğer ismini söyleyebilseydim, ona hakim olurum belki....” Bkz. Ursula K. LeGuin, *Yerdeniz Büyücüsü*, Çev. Ç. İpek Erkal, İstanbul, Metis Yayınları, 1994, s. 90.

başlık atabildiğinde, insan, cinsiyetine bakmaksızın, doğurabileceğine inanır; doğurmanın hazzı ve dehşeti bu özel sözcükte ya da cümlede, cümlecikte yani başlıkta ya da adda üst üste biner!

Burada daha çok bölüm başlıklarından söz edeceğiz, ödev adından değil. Ama ona da değinmeli, değil mi?

Birden fazla yol izlenerek ödev başlıkları atılabilir. Ama burada da üslup bölümünde yapılan uyarılara kulak vermek gerekir. Yani atılan başlık, konuyla, ödevi yaptığımız dersle, soursalımızla, özetle meramımızla ilgili olmalıdır. Mümkün olduğunca yalın, açık olmalı, derdini en kısa yoldan en özlü biçimde ifade edebilmelidir.

Başlıkların birden fazla işlevi vardır: “İçindekiler” bölümümüzde de söylendiği gibi, öncelikle adeta özet bir bilgi sunar, neye ilişkin olduğunu söyler. İkinci olarak, ilişkili olduğu şey için yön gösterir, yönlendirir ve üçüncü olarak, bir vaatle bulur; son olarak, okurun dikkatini tazeler, ilgiyi kıskırtır ve yazarın yaratıcılığını sergiler. Bu konuda, çoğu kılavuz kitap, olabildiğince “nötr” başlıklar atılması önerisinde bulunur. Bu öneride bulunulurken özellikle başlığın yönlendirici özelliği göz önüne alınır ve mümkün olduğunca bundan kaçınılması gerektiği belirtilir. Fakat ne kadar nötr olursa olsun, asıl işlevi yön göstermek olan bir başlığı, kendi işlevinden soyutlayamayız. Bundan ötürü, öğrencinin kendisinin ve attığı başlığın amaç ve işlevlerinin farkındalığı bence yeterli bir kısıtlayıcıdır. Bundan öte bir kısıtlama çok anlamlı görülmemektedir.

Başlık tek bir sözcükten ibaret olabileceği gibi, bir cümlecikten ya da cümleden de oluşabilir. Başlığın düz bir cümle olması zorunluluğu ya da gerekliliğinden de söz etmek çok anlamlı değildir; kimileyin işlevsellik düzeyi daha yüksek olsa da. Buna göre, düz cümle, devrik cümle, soru cümlesi, ünlem gibi biçimlerle de başlık atılabilir. Aynı şekilde, bir başlık ironik olabileceği gibi, eleştirel ya da savunmacı bir tutumu da içerebilir. Fakat gözetilmesi gereken hep amaçtır. Örneğin, elinizdeki kitabın başlıklarına göz atın. Hepsinin altta yer alan içeriğinden bağımsız olarak, ona bir göndermesi olmasına karşın, başka

bağlamlardan ödünç alındığını görüyorsunuz. Bunun nedeni, bu kılavuzun ruhuna uygun olarak bir parça okuru eğlendirmek ve farklı bağlamlarda yer alan bir ifadenin başka bir bağlama oturtulmasıyla ortaya çıkan “gariplik”ten yararlanma arzusudur. Bir diğer nedeni de, bu bağlamları dipnotlarda göstererek, okuru sıkıcı bir kılavuz kitap okurken, arada bir bizzat o bağlamlara yollamak ve “serinletmek” isteğidir; yoksa “yaratıcılık olsun, torba dolsun” zihniyeti güdülmemiştir.

Ancak öğrenciler, genellikle, yaratıcılıklarını sergilemek üzere başlık atma eğilimi yüksek olan bir kategorinin üyeleridirler! Bu da anlaşılır bir tutumdur. Onların yaratıcılığını engellemek ve olumsuzlamak yerine, aksine geliştirme yönünde kışkırtmak bana daha anlamlı bir tutum olarak görünüyor. Bunun yolu da yaratıcı niteliklerine hiç dokunmadan, bu yaratıcılığın ödev çerçevesi içinde disiplinli bir biçimde kullanılması için amaç ve işlevi hiç göz önünden ayırmamalarını sağlamaktan geçmektedir. Şu iki tutum arasındaki fark gibi: Bir öğretim elemanı başlığın yaratıcılığı karşısında öğrenciye nötr, sakın, dingin, soğukkanlı, nesnel ve tarafsız olmadığı gerekçesiyle değişiklik isteğini iletiyorsa, bence yanlış yapmaktadır. Aksine, başlığın son derece yaratıcı ve kışkırtıcı, çok etkileyici olduğundan hareketle; ilgili kısımla arasındaki bağın koptuğunu, başlığın yalnızca kendisini öne çıkardığını, başlı başına bir yaratıcılık örneği olmakla birlikte ödevi gölgelediğini, bu anlamda ödev açısından yeterince yaratıcı ve işlevsel bir rol üstlenemediğini, oysa öğrencinin pekâlâ daha yaratıcı bir tutumla, kendi bağımsızlığını ilan etmeyen, hem de hala çok yaratıcı olabilen başlıklar atabileceğine duyduğu güveni vurgulayıp değişiklik istiyorsa, doğru iz üzerindedir.

Başlık atma tekniği olarak yaygınca karşılaşılan durum, soru cümleleri kullanmaktır. Ama farkında olunmayan şey, bu tarz başlıkların kolay gözükmekle birlikte çok daha zor olduğudur. Örneğin, ABD’nin tek hegemonik güç oluşundan rahatsızlık duyulduğunu anlatan bir bölümü başlıklandıracağız. Soru biçiminde başlık atarsak şöyle diyebiliriz: “ABD’yi Cehenneme Kim Gönderecek?” Görüldüğü gibi hiç etkileyici ve yaratıcı

değildir. Onun yerine şöyle söylersek durum değişebilir: “ABD Cehenneme Kadar Yolun Var!”⁴⁴ İkincisinde, hem ABD karşı-sındaki çaresizlik dile getirilmekte, hem de çılgılık çılgılığa hiç de ona mahkûm olunmadığı söylenmektedir. İlki ise, bir yandan bir arayışı ifade ederken, öbür yandan alttan alta bir ümitsizlik de barındırmıyor mu? Dikkat edilirse, ikincisinde ünlemle biten bir ifade biçimi seçilmiştir.

Bir başka örneği ele alalım, daha nötr olsun ama yine soru olsun: “1789: Bir Burjuva Devrimi mi?”⁴⁵ Burada önce 1789 Fransız Devrimi üzerine geliştirilen genel kabul, “burjuva devrimi” kabulü başlığa alınmakta, hemen ardından bu kabul soru biçimine dönüştürülerek zan altında bırakılmaktadır. Böylece yazar bize bu bölümde tam da bu genel kabulü sorgulayacağını ipuçlarını vermektedir. Bunu soru formundan çıkarırsanız, tersine yazarın tam da bu kabulü veri sayan bir bölümle karşımıza çıkacağını varsayarsınız. Yazar, burjuva devrimi kabulünü sorgulayacaksa, o halde dümdüz bir cümleyle “1789: Bir Burjuva Devrimi” diye bir başlık atamaz. Onun yerine, soru formunu tercih etmek istemiyorsa, düz cümleyi noktalama imleriyle farklılaştırır. Örneğin şöyle: 1789: Bir ‘Burjuva Devrimi’. Noktalama imleriyle düz cümleyi farklılaştırmak ve anlamını değiştirmek soruya göre daha elverişli olabilir. Çünkü soru biçimiyle başlık atıp anlamı sorgulamak oldukça iddialıdır ve bir öğrenci kendi başlığının altında ezilebilir. Yukarıdaki örneklerden ilkindeki iddia düzeyinin yüksekliği, ikincisinde yerini daha alçak gönüllü ve olasılıkları hesaba katan bir tutuma bırakmıştır.

Bir diğer başlık atma yöntemi, bölüm içinde geçsin geçmesin, çarpıcı bir sözün doğrudan başlığa alınmasıdır. Ancak, bu-

⁴⁴ Benzeri bir başlık, SBF akademik personeli arasında akademik etkileşimi ve iletişimi sağlayan *Tartışma Metinleri*’ndeki bir yazıda atılmıştı ve ilginçtir, bir öğrenci ödevinden esinlenilmişti. Bkz. Erdem Denk, “Güle Güle Uluslararası Hukuk, Cehenneme Kadar Yolun Var,” *Tartışma Metinleri*, No.74, Temmuz 2004.

⁴⁵ Örnek Skocpol’den alındı. Bkz. Theda Skocpol, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, Çev. E. Türközü, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s. 8.

rada kullanılan bu söz, bölüm içeriğiyle mutlaka ilişkili olmalıdır. Hatta çoğunlukla bu söz bir yabancı dilden alındıysa özgün haliyle başlık yapılmalıdır. Örneğin, “*Eppur si muove?*”⁴⁶ Benzer bir biçimde, özel bir şeyi ya da kişiyi niteleyen sözcükler kullanılarak özgün başlıklar üretilebilir. Örneğin “Mağriplinin Maşırıkı.” Burada Mağripli ile kastedilen Marx’tır. Başlık, Marx’ın Doğu’ya nasıl baktığını ya da nasıl ele aldığını tartışacak bir bölüm başlığı olabilir. Fakat dikkat edilirse, bir yandan Marx için özel bir terim kullanılırken, öbür yandan doğu için de “şark” terimi yerine “maşırık” terimi kullanılarak okurun dikkati özel bir biçimde, özel bir anlama çekilmiştir.

Ödevlerde karşılaşılan bir diğer tür, devrik cümlelerle yapılan başlıklardır. Dilimizde bildiğiniz gibi, fiil başa gelmez. Fakat şöyle bir başlıkla karşılaşabiliriz: “Geldi O Beklenen An.” Bir ödevde (siz bu kılavuzun yazarına bakmayın!) devrik cümle yapılarından olabildiğince uzak durmak yerinde olabilir. Bu, daha çok edebi söyleyişe uygundur. Müzikalite, ritm, özel bir vurgulama, gerilim vb. gereksinimleri karşılamak için son derece elverişlidir ama bir ödevde asli amacımız, ortaya attığımız savın doğruluk derecesini araştırmak ve kanıtlamaya çalışmaktır. Amaç böylesine yalın oldu mu, edebi söz sanatlarının araç geçrelerine de çok fazla gereksinim duyulmaz. Bunun yerine daha doğrudan ve konumuzla en dolaysız ilişkiyi kuran başlık tarzlarını seçmeliyiz. Ama bu ille de dümdüz anlamlı başlıklar atacağız, yalnızca onlara mahkûmuz demek değildir. Örneğin şöyle bir başlık düşünün: “Bath’ın tek anlamı banyo değildir.”⁴⁷ Bu son derece düz anlamlı bir başlıktır ve gerçekten de alındığı metnin ilgili bölümünde, bu sözcükten yola çıkılarak, bunun İngiltere’de bir şehir adı olduğu belirtilmekte ve bu şehrin anlatısına girilmektedir. Bir romancı ve deneme yazarı için bu başlık düş kırıklığı yaratıyor olabilir ama “derdini” en kestirme

⁴⁶ Latince, “Yine de dönüyor mu?” Başlık, Infante’den alındı. Bkz. Guillermo Cabrera Infante, **Şehirler Kitabı**, Çev. Z. Önal, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003, s. 93.

⁴⁷ Infante, **a.g.y.**, s. 121.

yoldan anlattığı kesin. Öğrencinin de mümkün olabildiğince en doğrudan ve ilgili bölümdeki problemini en açıkça söyleyen tarzlara yüz vermesi beklenir.

Başlıklarla ilgili, son olarak tutarlılık ve simetri sorununa da değinmek gerekir. Tutarlılık derken kastettiğim, öğrenci nasıl bir adlandırma ya da başlıklandırma tekniği izlemeyi istiyorsa, olabildiğince ona sadık kalmasıdır. Ama bunun anlamı, örneğin öğrenci bir başlığında soru formunu seçti diye, tüm başlıklarında da soru formunu izlemesi gerektiği değildir. Bunun anlamı, ilk olarak, başlığın ifade ettiği bölümle ilişkisini gözden kaçırılmaya çalışmak ve içeriğini ifade ettiğinden emin olmak ve ikinci olarak, diğer başlıklarla tutarlı bir bütünlük içinde yer alıp almadığına dikkat etmek gerektiğidir. Simetri sorunu ise daha çok üst başlıklarla alt başlıklar arasındaki ilişkide kendini gösterir. Eğer bir alt başlık, üst başlığın bir parçası olmayı reddediyorsa, ondan “taşıyorsa,” sanki başlıklar üç boyutluymuş da üst üste kapatıldıklarında ya da bindirildiklerinde birinin kenarları dışarı taşıyormuş gibi bir izlenim uyandırıyor ise kesinlikle başlıklar arasında bir simetri sorunu vardır.

Peki, bütün bunlar iyi hoş da başlığı ne zaman atmalı? Bu konuda çalışma, düşünme biçimi ve alışkanlıklarınızla bizzat ödevi yapan olarak siz belirleyicisiniz. Hiçbir hazır reçete verilemez. Kimileri başlığı bulmadan yazmaya girişemez. Hatta sanki yazacağı bölümün tümü o kısacık başlıktadır da, onu yazmadan bölümü ortaya çıkaramayacaktır; adeta taşın içindeki heykel gibi, aranan şey başlığın içinde gizlenmiştir; bölüm ve ödevi yazan taşı yontmayı, o sihirli cümleyi bulmayı beklemektedir. Kimileri içinse tersine; başlık, bir ayrıntıdan başka bir şey değildir. Bölüm bir kere ortaya çıktıktan sonra zaten o kendi başlığını bulacak ve yazana kendisini sunacaktır. Bu yüzden kaygılanmaya bile değmez.

4. Recep, Şaban, Ramazan, Üç de Ondan Doğan: Bölüm mü Görmüş Senin Araştırmacı!⁴⁸

Bir öğrenci ödevinde karşılaşılan temel sorunların başında, ödevde ya hiçbir bölüme yer verilmemesi ya da tersine, ödevin bölümlere fesadına uğramış olması gelmektedir. Gerçekte, bölüm bölüm dilimlenmiş bir ödevdence, bölümlenmemiş bir ödev tercih edilir. Çünkü istense de istenmese de ödev yapmanın dayattığı belli kurallar vardır ve öğrenci, hiç bölümlere yapmamış da olsa, kendiliğinden, içsel bir bölümlere alttan alta işler. Eninde sonunda ödevi başlatan öğrenci, bu ödevde neyi, nasıl araştıracağını anlatmayı deneyerek başlamak zorundadır. Arkasından da araştırma materyalini ya da kanıtlarını sıralayacak ve nihayet ne gibi bir sonuca ulaştığını belirtecektir. İşte bu kendiliğinden sıralama, gerçekte ödevi kendiliğinden bölümlere ayırır; biçimsel olarak ortada bir bölüm görmezsek bile. Fakat yine de ödevi bölümlenmenin ciddiyetinin farkında olarak bir bölümlere yapmak, kuşkusuz en iyisidir. Çünkü bölümlere yapmak konunun alt dallarının oransız bir biçimde yayılıp dağılmasına engel olduğu gibi, daldan dala sıçramamayı da öğretebilir.

Bunun tersi bir tutum ise ödevi tümüyle sağlıksız bir yörengeye sokabilir. Yani öğrenci eğer ödevini, ödevin akışına, konusuna, sorununa uygun bir bölümlereyle düzenleyememişse, neredeyse her bir paragrafın başına bir bölüm başlığı atmışsa, ödev çekilmez hale gelir. Öğrencileri bu yönde olumsuz etkileyen kaynakların başında gündelik, haftalık ya da aylık popüler yayıncılığın ürünleri gelmektedir. Özellikle de haber dergiciliğinin kötü etkisidir bu. Yapılan kimi bilimsel araştırmalara daya-

⁴⁸ Dolabın üstündeki feslerin çokluğu yüzünden meraklanan öksüz oğluna yanıt veren dul bir kadının öyküsüne dayandırılan tekerlemeden esinle. Farklı çeşitlemeleri bulunmakla birlikte yaygın olarak şöyle bilinir: “Ali, Veli, Develi, üç de ondan evveli, üç sakallı, üç köse, Recep, Şaban, Ramazan, bir de rahmetlik baban; ay oğlum, koca mı gördü senin anan?”

narak haber dergileri, bir okurun ortalama dikkatini toplama ya da yoğunlaşma süresini gözeterek ve okurun dikkatini sürekli canlı tutmak amacıyla, düzenli bir biçimde, bir haber metninin ya da dosyasının arasına, olur olmaz başlıklar atarlar. Böylece haberin sonuna kadar okunacağı varsayılır. Bu arada, bu başlıkların temel esprisinin de dikkat çekici ve merak duygusunu kışkırtıcı olmaları olduğunu özellikle söylemeye gerek bile yoktur. Oysa öğrenci ödevinin böyle bir gerekçesi olamaz. Ödev her koşul altında okunacaktır. O halde, öğretim elemanının dikkatini sürekli ödev üzerinde tutmak gibi bir kaygı öğrenci için geçerli olamaz. Gerçekte sorun, bölümlenmenin anlamını ya bilmemekten ya da önemsememekten kaynaklanmaktadır. En sağlıklı çözüm, bölümleme üzerine biraz kafa yormak ve ödevde içsel olarak var olan bölümleri suyun yüzüne çıkartmak, yani olabildiğince doğru, yalın bir biçimsel bölümleme yapmaktır.

Ne kadar çok başlıkla karşılaşsak karşılaşalım, aslında bir ödevde üç ana parça vardır. “Giriş”, “gelişme ve serimleme” bölümleri ile “sonuç” bölümü. Başlıklarla ayrılan her kısım gerçekte bunlardan birine ait olmaktan öteye gitmez. Bu üç bölümün üstlendiği işlev ise birbirinden farklıdır. Dolayısıyla, bir öğrenci ödevinde öğrenciden beklenen net bir biçimde bu üç bölümü görmekle sınırlıdır. Bu nedenle sanki çok büyük bir araştırma yapılmış süsü vermek için, bölüm üstüne bölüm koymanın fazla anlamı yoktur. Hatta sayfa sayısı sınırlı bir ödev yapılacaksa, örneğin 1-8 sayfa ile sınırlı bir ödevde, biçimsel bir bölümleme yapmak bile gereksizdir. İşlevsel bölümlenmenin farkında olunsun, yeter. Eğer ödeviniz en az 8 sayfa, en çok 20 sayfa olacaksa biçimsel bir bölümleme yapılabilir. Böyle bir ödevde, örneğin 3 sayfalık bir “giriş”, 8 sayfalık bir gelişme bölümü ve 3 sayfalık bir “sonuç” yeterlidir. Geriye kalan 6 sayfa ödevin diğer kısımları için yeter de artar bile. Ödeviniz örneğin 25 sayfadan daha uzun olacaksa, o zaman tam anlamıyla biçimsel bir bölümleme yapmanız beklenir. Ama bunun ön koşulu,

öncelikle adı geçen temel bölümlerin ne işe yaradığının farkında olmalıdır.

Son bir küçük not daha: Ana bölüm başlıklarınız mutlaka yeni sayfadan başlasın. Yani, örneğin “giriş” bölümünüzü yazıp tamamladınız ve sayfanın ortasında noktayı koydunuz. Aynı sayfaya, birinci bölüm diye yazıp devam etmeyin. Yeni sayfanın başına geçin. Ama ara başlıklarınız için, aynı sayfayı kullanabilirsiniz.

a. İki Kapılı Bir Handa⁴⁹: “Giriş”

“Giriş” bölümü, yukarıda zaman zaman değindiğim gibi, bir ödevin kalbi ve beynidir. Buradaki bir eksiklik ya da yanlışlık bütün ödevi etkiler. Öncelikle bilinmesi gerekli olan şey, biçimsel olarak belirtilmiş olsun ya da olmasın, “giriş” bölümü olmayan bir ödevin ödev olmayacağıdır.

En başta, en çok karıştırılan noktaya dikkat çekmekte yarar var: “Giriş” bölümü neleri içerir, ne gibi sorulara yanıt verir?

“Giriş” bölümü, konunun ya da odaklandığınız sorunun ne olduğunun açıkça ortaya konulduğu bölümdür. Burada hemen başta bu konuyu niçin ve nasıl seçtiğinize, bu konunun önemine yer vermek gerekir. Sizin için önemine değil; onu bir ödev konusu kılan şeyin ne olduğuna bakmak gerekir. Örneğin, günümüzde bu konu ne gibi soruları ya da sorunları barındırmakta, kimlerin yaşamını nasıl etkilemektedir; güncel midir, değil midir? Eğer güncel bir konu değilse, ihmal edildiğini mi düşünüyorsunuz? Bir ihmal varsa, bunun etkileri ya da olası sonuçları neler? Bunun gibi soruları açık seçik bir biçimde yanıtlamalısınız.

Şimdi ikinci adımı atabiliriz. Bu konu üzerinde yapılmış araştırmalar, ortaya atılan savlar, yürütülen tartışmalar, farklı

⁴⁹ Aşık Veysel’in çok bilinen dizelerinden esinle. “Dünyaya geldiğim anda/ Yürüdüm aynı zamanda/ İki kapılı bir handa/ Gidiyorum gündüz gece.”

sorunsallaştırma ve ele alma biçimleri, değişik bakış açıları var mı? Eğer yanıtınız olumluysa, ki olumlu olması beklenir, bunları çok çok kısaca özetleyin. İleriki bölümde, gerekiyorsa bunları zaten ayrıntılı bir biçimde tartışacaksınız. Şimdi ödev için yamsal bir noktaya geldik. Siz bu konuyu nasıl ele alıyorsunuz? Hangi kavramlarla konuya yaklaşıacaksınız? Bu kavramları özel bir biçimde mi kullanıyorsunuz ya da genel olarak nasıl kullanıyorsunuz? Bakış açınız nedir? Devamla, temel varsayım ve kabulleriniz neler? Temel savınız nedir?

Temel savınızı ortaya koyduktan sonra oldukça önemli bir aşamayı geride bırakmışsınız demektir. Ama bitmedi. Bu temel savı destekleyen yan savlar neler? Bu savın kapsamında neler var? Neleri dışta bırakıyorsunuz, neleri dâhil ediyorsunuz? Bu kapsama ve dışlama ilişkisinde ölçüleriniz neler? Neye göre içe alıp, neye göre dışta bırakıyorsunuz? Yani ödevin sınırları nedir?

İşte üçüncü adımdayız; savınızı kanıtlamak ya da araştırmak için hangi araştırma tekniklerini, nasıl kullanacaksınız? Hangi kaynaklara başvuracaksınız ve konuyla ilgili olmasına karşın, özellikle dışta bıraktığınız kaynaklar var mı? Bu kaynakları niye dışta bırakıyorsunuz? Kullandığınız teknikler ile savınız arasında bir uyumsuzluk yok değil mi? Örneğin sözlü tarihle ilgili bir konu çalışacağım deyip derinliğine görüşme tekniği yerine, anket uygulaması yapmıyorsunuzdur, “inşallah!”

Ve son adım: Nasıl bir sonuca ulaşmaya çalışıyorsunuz? Olası sonuçlarınız neler? Ayrıntılı bir döküm değil gerekli olan; bir iki cümleyle sınırlı bir anlatım yalnızca. Bütün ödevi burada özetlemeniz istenmiyor sizden. Yalnızca ne gibi bir sonuç çıkaracağınızı, neyin peşinde koştuğunuzu açıklamanız isteniyor.

Yukarıda sıraladığım bütün soruları yanıtladıktan sonra “giriş”te yapacağımız tek bir şey kaldı: Bu bölümü kapatmadan önce, toparlayıcı bir ya da iki paragraf hem sizin, hem okurunuzun işini kolaylaştırır. Bu toparlayıcı paragraf ya da paragraflarda, ödevinizin nasıl bir akış planına sahip olduğunu kısaca özet-

leyin. Yani şöyle: “Bu ödevde, öncelikle şuna, şuna bakılacak; ardından bunları tartışmak üzere şöyle bir perspektifle, şu, şu, şu veriler değerlendirilecek ve nihayet, şu sonuç ya da sonuçlara ulaşılmaya çalışılıp ödev tamamlanacaktır.”

Bir “giriş” bölümünden temel olarak beklenen yalnızca bunlarla sınırlıdır. İçinizden sakın “amma da azmış, ha!” diye geçirip korkuya kapılmayın. Gerçekten, ödev araştırmanızı sağlıklı, yeterli bir biçimde yürüttüyseniz, korkmanıza gerek yoktur. Bu durumda, yazma aşamasına geçtiğiniz an, yukarıda sıralanan sorular sizin için çocuk oyuncağı olacaktır. Yok, zaten bu soruları henüz açık seçik yanıtlayamıyorsanız, yazma aşamasının uzağındasınız demektir.

b. Han Duvarları⁵⁰: Gelişme ve Serimleme Bölümleri

Ödevin ikinci kısmı, sizin “Birinci Bölüm, İkinci Bölüm” gibi, “I., II., III.” gibi sıraladığınız “gelişme ve serimleme bölümü”dür. Her ne kadar burada tümü tek bir bölümmüş gibi tekil olarak belirtilse de bu kısmın tek bir bölüm olmak zorunda olmadığı açıktır. Bu, yukarıda belirtildiği gibi, ödevinizin hacmine, niteliğine bağlı olarak değişir. Bu tekil ve çoğul kullanımın karışıklık yaratmaması için, burada “kısım” sözünü tercih edeceğim.

Bu kısımda öncelikle yapmanız gereken, “giriş” bölümünde açıkça belirttiğiniz savınızı sunmanızdır. Fakat aynı şeyleri ya-

⁵⁰ Faruk Nafiz Çamlıbel’in çok bildik dizelerinden esinle. Şiir şöyle biter: “Gönlümü Maraşlı’nın yakıtı kara haberi/ Aradan yıllar geçti, işte o günden beri/ Ne zaman yolda bir hana rastlasam irkilirim./ Çünkü sizde gizlenen derdleri ben bilirim,/ Ey köyleri hududa bağlayan yaşlı yollar./ Dönmeyen yolculara ağlayan yaşlı yollar!/ Ey garib çizgilerle dolu han duvarları,/ Ey hanların gönlümü sızlatan duvarları!...” Bkz. Mahir Ünlü, Ömer Özcan, **20. Yüzyıl Türk Edebiyatı**, c. 1, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi Yayınları, t.y., s. 212 ve devamı.

zacak değilsiniz. Artık savınızı tartışmaya açıyorsunuz. Bu savı ortaya atarken ne gibi referanslara sahipsiniz? Hangi örnekler var elinizde? Bu gibi soruların burada bütün ayrıntılarıyla yanıtlanması zorunluluğu vardır. Bunun için bu kısmın başlangıcında kuramsal bir araştırmaya yer vermek yararlı olabilir. Yani, bu savı önceleyen araştırmalar bu savla ilişkili veriler içeriyor mu? Bu savı onlardan türettiyseniz, bunu nasıl yaptınız? Aynı sav onlar tarafından da ele alınıyorsa, nasıl ele alınıyor? Sizin savınızın onlarınkinden farkları neler?

Dikkat! Giderek yaygınlaşan hastalıklı bir eğilime karşı tetikte olun; bu da sanki yeni bir araştırma ya da yeni bir ödev, yalnızca metinlerarası bir gezintiden ibaretmiş gibi, ele aldığı sorunu metin ve referans bolluğunda boğan ve bunu araştırma olarak sunan tutumdur. Araştırma, konusuna bağlı olarak özel durumlar dışında, “o ne demiş, bu ne demiş gibi dedikodu” derlemesi değildir. Sizden beklenen, bilimin birikimci, kolektif niteliğini göz önünde tutmak ama Amerika’yı yeniden yeniden keşfetmeye kalkmamaktır. Böylece hem veri durumdaki bilimsel bilgi birikiminden yararlanırsınız, hem de onlarla tartışarak bu birikime katkıda bulunursunuz. Böyle bir derdiniz ya da bilinciniz yoksa, yalnızca “istendiği için” böyle bir kuramsal bölüm ayırmaya kalkmayın.

Savınızı sunduktan ve bununla ilişkili kuramsal birikimi değerlendirdikten sonra, artık sıra bu savı somut olarak, örneklerle göstermeye ve desteklemeye, bu örnekleri bu sav doğrultusunda çözümlemeye ve sonuç olarak, savınızı kanıtlamaya gelmiştir.

Çeşitli teknikleri⁵¹ kullanarak yaptığınız araştırmaları sergilemenin, sonuçlarını okura bildirmenin zamanı geldi! Bu sonuçları okunuza bildirdikten sonra yorumlamanız gerekecektir.

⁵¹ Burada elbette yalnızca ampirik bir araştırma ve buna uygun tekniklerden söz edilmiyor. Ele alınan konuya ilişkin literatüre dayalı kuramsal çalışmalar da kastediliyor.

Yorumlarınızı yaparken de sıkça ana savınıza ve bunu destekleyen yan savlara gönderme yapacaksınız. Burada temel espri, doğrudan doğruya kendinize, öncelikle savınıza, yan savlarınıza ve arkasından bunu uyguladığınız ya da türettiğiniz alana ve örneklere, üçüncü olarak buralardan derlediğiniz çeşitli bilgilere karşı eleştirel olabilmenizdir! Eğer bu eleştirel tutum takınma gereğini gözden geçirirseniz, şunu hatırlayın: “Verilere her tür yalan söylenir.” Bu söz aslında istatistikler için söylenmiştir: “Rakamlarla her tür yalan sayılabilir.” Ama rakamlar dışında her tür veri için de bu söz geçerlidir. Dolayısıyla verilerin yorumlanması, yorum araçları ve biçimleri, yorum teknikleri son derece yaşamsal bir rol oynar.

Yorum yapmak bir veriyi ele alıp ona istediğiniz giysiyi giydirmek değildir. Yaptığınız yorumların ve çözümlemelerin belirli bir tutarlılık ve bütünlük içinde olması beklendiği gibi, aynı şekilde o veriyi kuşatan ortam, tarih ve coğrafyayla uyum içinde olması beklenir. Örneğin, Türkiye’de kadın emeğinin yoğunlaştığı sektörlerle bakarak kadınların aslında doğaları gereği vasıfsız olduğu gibi bir sonuç çıkarırsanız; hele ödevi yaptığınız öğretim elemanı kadın ya da pozitif ayrımcı ise, yandınız demektir. Kaldı ki yanmanıza gerek yok, bizzatı öğretim elemanınızın varlığı çıkardığınız sonucu çürütmektedir! Ya da varsayalım ki siyaset biliminden bir ödev yapıyorsunuz ve faşizmi inceliyorsunuz. Örnek olarak ele aldığınız bir faşist hareketin ya da düşünürün kapitalizme karşıt, dayanışmacı savlarıyla karşılaştığınız anda ilgili faşist hareket ya da düşünürün antikapitalist ve dolayısıyla sosyalist olduğu sonucunu çıkarırsanız, kendinize güldürürsünüz; hatta o hareket ya da düşünür kendisini “gerçek sosyalist benim ya da biziz” diye sunuyor olsa bile.

Burada önemli bir uyarı anına daha gelmiş oluyoruz: Bir yorumcuyu bekleyen en önemli tehlikelerden biri ele aldığı konuyu kuşatan tarih, coğrafya ve toplumu gözetmeksizin, doğrudan doğruya o konunun kendisini nasıl kurduğuna ya da kendi

niteliğine ilişkin sese tutsak olması, onu mutlaka doğru olarak kabul etmesidir. Varsayalım x adındaki bir topluluğu inceliyorsunuz. Bu topluluğun üyeleri kendilerinin siyasetler üstü olduğunu iddia ediyor; bütün siyaset yapma tarzlarına karşı mesafeli olduklarını... Elbette bu bir veri olarak değerlendirilmeli ama bununla yetinilmemelidir. Böylesi bir tutum içinde olduğunu savunan bir topluluğun bu savı, genel olarak devletle ilişkileri, özel olarak hükümetlerle ilişkileri ve nihayet egemen siyaset yapma tarzlarıyla ve bu tarzların dışında kalan siyasal tarzlarla ilişkileri düzeyinde sorgulanmalıdır. Bu topluluk kimlerden yadır, kimlere karşıdır? Bu topluluğu düşman olarak kodlayanlar kimlerdir, bunun nedenleri, bu kodlamalara karşı topluluğun geliştirdiği tepkiler ve savunma araçları nelerdir? Bu gibi soruların peşine düşülmelidir. Bu uyarı özellikle tarihle bir biçimde ilişkili bir ödev yapıyorsanız daha da önem kazanır. Çünkü kimi bilimlerin rakamlarla yaptığını, kimi başka bilimlerin tarihi kullanarak yapar.

Buna karşı kullanılabilecek panzehirlerin başında tarihe ilişkin klişe düşüncelere karşı tetikte olmak gelmektedir. (Aynı şekilde diğer alanlarda da klişelere karşı tetikte olmak gerekir.) Örneğin, sürekli dillerde dolaşan, Osmanlı Devleti'nin ünlü hoşgörüsünü ele alın. "Biz öyle hoşgörülü bir devletiz ki kökümüz Osmanlı bile bunu kanıtlar. Bakınız; Osmanlı'nın, İspanya Yahudilerine, bütün Avrupa onlara kapılarını kapatmışken kucak açması!" Bu çeşit bir kalıp duyduğunuz an kuşkulanın. Öncelikle bir siyaset bilimi ya da tarih öğrencisiyseniz, bir devletin hoşgörüsünden söz etmenin saflık olduğunun farkında olmanız beklenir. Devletin kendi varlığı buna engeldir. Çünkü apaçık bir "hoşgörüsüzlük" üzerinde yükselir ya da "bu varlık," gerçekte hoşgörü olarak sunulanın bir egemenlik ilişkisinden başka bir şey olmadığını sergiler. İkincisi, devletler reel politik bir zeminde işlerler. Reel politik bir zeminde bir devlet belirli bir topluluğa hoşgörülü davranıyorsa bunun nedeni özsel idealler değil,

yine bizatihi reel politikanın kendi gerekleridir. Dolayısıyla bu gerekler yerini başka gereklere bıraktığı an devletin tutumu değişir. Eğer bunu fark edemez ve özsel yapılarla açıklamaya kalkışsanız, o zaman şöyle saçma açıklamalara mahkûm olursunuz: “Fi tarihine kadar hoşgörölü yapısını koruyan Osmanlı bu tarihten sonra ‘koyu bilmem ne olan’ padişahın tahta geçmesiyle bu özelliğini yitirmiştir!”

Yorum, bu kısımda yapacağınız çözümlemenin ana araçlarından biridir de çözümleme dediğimiz nedir? Kabaca söylenirse, çözümleme bir bütünü oluşturan parçaları birbirinden ayırmak ve ardından, bu parçaların birbirleriyle nasıl ilişki kurduklarını, birbirini nasıl tamamladıklarını, birbiri için ne gibi işlevler üstlendiklerini göstermektir. Bu ayırma ve birleştirme işlemi somut bir olay üzerinde yapılabileceği gibi zihinsel yapılar, düşünceler üzerinde de gerçekleştirilebilir. Kısmen, öğretim elemanlarıyla ilgili kısımda söylediğim bir şeyi andırıyor değil mi; daha doğrusu uydurduğum bir şeyi, “bağlantıbilim”i? Çözümleme, bir bütünün öğelerinin bağlantılarını fark etme, bu bağlantıların arka planlarını okuma, ortaya çıkardıkları bütünün anlamını çözme edimi ve zanaatıdır. Zanaattır diyorum, çünkü bu bir yetenek değildir. Öğrenilen, kazanılan bir özellikten ibarettir. Zaten üniversite de bu zanaatın öğrenildiği yerlerin başında gelmez mi?

Ödevin bu kısmında sizden istenen bu zanaatı kullanmanız ya da öğrenme, kullanma arzusu içinde olduğunuzu göstermenizdir. Bu zanaatı kullanma biçimleri birden fazladır. Bunlar hakkında yöntem derslerinde bilgi edinmiş olmanız beklenir. En azından nicel çözümleme ile nitel çözümleme arasındaki farkı, biliyorsunuzdur umarım. Bilmiyorsanız, bu kitabın yazarı size burada yardımcı olamayacaktır. Ne de olsa bu bir yöntem kitabı değil, değil mi?! Yalnızca bir kılavuz; hepsi bu.

Çözümleme ve yorumlama aşamasını geride bıraktıktan sonra, buradan elde ettiğiniz kanıtları sıralamanız ve bunları bir kez daha tartışmaya açmanız beklenir. Bu aşamada size özellik-

le, daha önce değinmiş olmanız beklenen, başka araştırmacıların çalışmaları, kuramsal katkıları son derece yardımcı olacaktır. Özellikle sizi destekleyen sav ve çalışmaları kastetmiyorum; tersine, sizinkine karşıt, aynı sorunu ele alan çalışmalar ve savlar bu aşamada daha çok işlevseldir. Bu tür savlar ve araştırmalarla “hesaplaşarak” kendi “elinizi” daha da güçlendirebileceğiniz gibi, onların ışığında eksikliklerinizi görüp ödevinizi biraz daha iyileştirebilirsiniz.

Bu bölümün yazımını tamamlamadan son bir kez, yazdıklarınızı okuyun; araştırmalarınız yeterince doyurucu, araştırmanız ve savlarınız birbirleriyle tutarlı mı ve nihayet, sosyal bilimlerin laboratuvarı olmadığına göre, araştırma ve savlarınızın somut olarak, pratikte ne söylediğinin yeterince farkında mısınız ve bunu okura yeterince fark ettirebilmiş misiniz? Yanıtınız “evet”se, “sonuç” kısmını yazmaya başlayabilirsiniz.

c. Yalan Dünya Her Şey Bomboş, Yolcu Sarhoş, Hancı Bir Hoş⁵²: Sonuç

Aslına bakılırsa artık yapacağınız fazla bir şey kalmadı. Eğer ödevimiz bu ana kadar -kaçınılmaz eksikliklerine karşın- belirli bir tutarlılık, bütünlük ve kesintisizlik içinde ilerledi ve bu noktaya geldiyse, okurunuz zaten gerekli sonuçları çıkarmış olmalıdır. Siz bu bölümde yalnızca okura biraz daha yardımcı olmak için bir derleme, toparlama, kabaca anımsatma ve özetlemeyle yetineceksiniz. Dolayısıyla, bu bölümü yazarken kaçınmanız gereken şeylerin başında, özellikle ödevinizin tümünü zan altında bırakma riski taşıyan yeni konu, soru, sorunsal alanlarına kapı açmanız gelir; özetle ödevinizin anlaşılabilmesi için, yeni, farklı bir araştırmanın şart olduğu gibi bir “mezarı” kendi

⁵² Eğer anımsayan kaldıysa, Neşe Karaböcek’in 45’lik plak devrinden kalma bir şarkısından esinle; “Hancı sarhoş, yolcu sarhoş.”

ellerinizle kazmamanız, gerekir. Ama bu, “sonuç” bölümünde araştırmanızın ortaya çıkardığı yeni sorulardan kaçınmanız anlamına gelmemektedir. Bu, daha çok böylesi soruları yanıtlamaya çalışmaktan uzak durmanızı işaret etmektedir. Bu soruları belirtebilirsiniz, ödevin kimi sınırlarını da işaret edebilirsiniz ama yanıtlamaya kalkışmayın. Çünkü sizin ödeviniz bitti; isterseniz de istemeseniz de bitti. Onlar, sizin ödeviniz yoluyla keşfettiğiniz ya da varlığını yeni öğrendiğiniz yeni sorun alanları olarak bırakın orada dursunlar.

Öğrencilerin bu kısımda karşılaştığı en yaygın sorunlardan biri zaten, bir türlü ödevi bitirememek, adeta ödevin bittiğine ödevi ve kendilerini inandıramamak, dolayısıyla nasıl bir “sonuç” yazmaları gerektiğini kestirememektir. Ama bunun nedeni, çoğunlukla, öğrencinin ödevin bu aşamasına kadar sürdüğü yolu yeterince bilinçli ve tutarlı bir biçimde izlememiş olmasıdır. Bu yüzden de, elindeki yazı materyali tükendiği ve ödev de belirli ana kadar, öğrencinin denetimi dışında, adeta kendi istenciyle ilerlediği için, birdenbire “sonuç” başlığını atan öğrenci kalamaktadır. “E, ben ne yazacağım şimdi burada?” sorusu yanıtlanamaz gibi görünmektedir. Bu sorunun yanıtlanacağı yerin burası olmadığı kesin olmasına karşın. Burası değildir, çünkü öğrenci sonuç başlığını attığı anda zaten sonuç çoktan kendini “yazmış” olmalıdır; fiilen yazıya geçirilmemiş olsa da. Bir diğer sorun, öğrenci çok bilinçli bir sürecin sonunda bu ana kadar gelmiş olsa da, elindeki materyali ayıklayamamaktan, sınırlandıramamaktan kaynaklanmaktadır. Materyali sınırlayamadığı için, ödevin bitiş aşamasında bu materyalin “heder olmasına da” gönüllü razı gelmediğinden, bunları burada, en olmayacak yerde değerlendirmeye kalkışmakta ve adeta yeniden, küçük bir ödev yapmaya başlamaktadır. Dolayısıyla okur, materyal diğer bölümlerle ilişkili olduğu için, şu duyguya kapılmaktadır: “Bütün bunları anlattın zaten, şimdi derdin ne?”

Oysa bu bölümde öğrenciden beklenen son derece yalın, basit bir şeydir: Ana savının kısaca anımsatılması ve gerekiyorsa, yani ödevinizin “gelişme ve serimleme” bölümleri epeyce hacimliyse kısa bir özeti, yani, bu savın izinin nasıl sürüldüğünün kısaca anımsatılması ve son olarak, “giriş” bölümünde belirtmiş olmanız gereken sonuca ilişkin öngörülerin anımsatılması. Bu anımsatmayı, özet ve küçük notlar düşme işini yaptıktan sonra, asıl beklenen şeyi yapmalısınız: Vardığınız sonuçlar nelerdir? Bu sonuçlar, başlangıçta varmayı umduğunuz sonuçlarla tutarlı bir bütünlük oluşturuyor mu? Yoksa tersine, ortaya bir tutarsızlık mı çıktı? Özetle, yanlışlandık mı doğrulandık mı?

Peki, doğrulanmak zorunda mıyız? Mantıksal olarak evet ama mantıksal kategorilerle pratik her zaman örtüşmek zorunda değildir. Ayrıca, adı üstünde bu mantıksal bir kategoridir. Yani akli başında biri, bile isteye zaten yanlışlanacağını düşündüğü varsayımlar üzerinde bir ödev konusu kurgulamaz; özel amaçlar hariç olmak üzere. Nasıl? Yani, ödev yazarı zaten yanlış olduğunu düşündüğü kimi şeylerin yanlışlığını ortaya çıkarmak için ödev yapmışsa, hiçbir sorun yoktur ve aslında dikkatlice bakılırsa, bir önceki cümlede söylediğim mantıksal kategorinin içinde kaldığı görülür. Şöyle ki o, zaten baştan, ele alacağı savın yanlışlığını göstermek üzere yola çıkmıştır. Dolayısıyla, onun yanlışlanabilmesi için başlangıçtaki savın doğrulanması gerekir. Eğer “sonuç” bölümünde, yazar ele aldığı savın yanlışlığı sonucuna ulaşabilmişse, zaten doğrulanmış olacaktır! Örneğin “altyapı her durumda, kendiliğinden üstyapıyı belirler ama bunun tersi kesinlikle doğru değildir” gibi bir savı yanlışlamak için ödev yapabiliriz ve siyasal aygıtın, özel olarak devletin yürüttüğü etkinliklerin altyapı üzerinde kesin bir biçimde etkili olduğunu, hatta bu etkinin kimi dönüm noktalarında “etki” olmaktan öte tek yönlü bir belirleme sürecine karşılık geldiğini örneklerle gösterebiliriz.

Eğer, ödevimizin ulaştığı sonuç, başta kurduğumuz varsayımların ve temel savımızın yanlış olduğunu gösteriyorsa, intihar mı etmeli; bir mantıksal kategori yüzünden? Elbette hayır. Bu zaten bir araştırmaydı. Savımızın yanlış olduğunu göstermesi bile araştırmanın üstlendiği işlevi yerine getirdiğinin işaretidir. Bu nedenle umutsuzluğa kapılmaya gerek olmadığı gibi, buradan bir kendine güvensizlik, beceriksizlik hissi vb. psikolojik, psikiyatrik “arazlar” türetmenin anlamı yoktur. Hele hele “vay, yanlışlanıyorum, şu verilerle biraz oynamalı” gibi yollara sapmaktansa, yanlışlanmak çok daha iyidir. Zaten bir bilim felsefecisi olan Popper’a göre, bilim doğrulanarak değil, yanlışlanarak ilerler. Siz, bu ödevi tamamlayarak elinizden geleni yaptınız. “Yolun kendisi” de yolun “götüreceği yer” kadar önemlidir. Hele de ödev yapmayı kendiniz tercih etmişseniz, hiç pişman olmayın. Bu yolu deneyimlemek için ödevi seçtiniz ve deneyim kazanmış oldunuz.

Öyleyse “artık içelim!” Ama “ayıldıktan sonra” isterseniz aşağıdaki kısma da bir göz atın; bakalım, mevcut birikimi nasıl değerlendirmiş, nasıl kullanmışsınız? Referanslarınız, dipnotlarınız kurallara, geleneklere uygun mu? Yoksa farkına bile varmadan “hırsızlık mı” yapmışsınız?

C. “ALIRLAR BİR SÖZÜ BİN SÖZ EDERLER”⁵³:

ALINTILAMA VE GÖNDERME YAPMA

Burada öncelikle ele alınması gereken üç temel sorun bulunmaktadır: Bunlardan ilki alıntılama ve göndermenin anlamına ve işlevine, ikincisi boyutlarına ilişkindir ve üçüncüsü alıntılamanın doğurduğu ahlaki yükümlülüktür.

Ortadan başlarsak, hemen her kılavuz kitabında ya da ilgili derslerinizde genel bir uyarı olarak, ödevin bir kes ve yapıştır ürünü olmaması, aynı şekilde, alıntı ve göndermelerin alt alta sıralandığı bir kolaj olarak sunulmaması gerektiği özenle belirtilir. Unutulmaması gereken temel unsur, ödevin sizin bir ürününüz olduğudur. Başkalarının çalışmalarının bir derlemesi değil. O halde, yapacağınız alıntılar ve göndermeler ödevin bu niteliğine kesinlikle gölge düşürmemelidir. Eğer bu yönde bir kuşkunuz varsa, alıntılarınızın hacmiyle ilgili bir sorunuz var demektir ve dönüp bunların hangilerinin gerekli, hangilerinin gereksiz olduğu üstüne yeniden düşünmeniz yararlı olacaktır. Konunuzla, temel sorunuz ve savlarınızla ilişkisi olmayan ya da az çok ilişkisi olsa da çok anlamlı bir rol üstlenmeyen alıntıları ödevde yapıştırmanın hiçbir anlamı yoktur; sayfa sayısını kabartmak dışında. Hele hele, konunuzla ilgili olduğunu “sanıyorsanız,” yalnızca sanıyor, asla emin olamıyorsanız, bu tip bilgileri aktarmaktan kesin bir biçimde uzak durmak gerekir. Yoksa kaş yapayım derken göz çıkarmış ya da “şecaat arz ederken, sirkat söyleyen Kıpti” durumuna düşmüş olabilirsiniz. Bir yandan buna dikkat ederken, öbür yandan genel geçer bilgiler için kaynak göstermeye de kalkmayın sakın ve de bu bilgileri belli bir kaynağa yaslanarak aktarmaya. Bu da bir yanıla ödevi şişirmek dışında bir işleve sahip değildir. Örneğin “M. Kemal 1881’de

⁵³ Kaygusuz Abdal’dan esinle. Dizenin doğrusu; “Bulurlar bir sözü bin söz ederler/ Koyub doğru yolu eğri giderler.” *Minbername*’den aktaran, B. Oğuz, *Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri*, c. 3, İstanbul, Simurg Yayınları, 1997, s. 107.

doğdu” gibi bir alıntı yapıp kaynak göstermek saçmadır. (Elbette M.Kemal’in doğum tarihi üzerine özel bir tartışma içeren bir araştırma yapmıyorsanız; böylesi bir araştırmada ilgili tarihi veri sayan kimi kaynakları işaret etmeniz gerekebilir.) “Türkiye trafiğinde kırmızı ışıkta durulur, yeşil ışıkta geçilir” demek kadar komiktir bu. Aktarmanın ve göndermenin boyutunu gerçekte işlevi belirlemektedir. Eğer belirli bir işlev üstlenmiyor ve kaçınılmazlık göstermiyorsa aktarma yapmayın. Dikkat edelim, aktarma diyoruz, gönderme değil. Belirli bir işlev üstlenen ama kaçınılmazlık göstermeyen ve fakat size de ait olmayan herhangi bir şeyi ifade ediyorsanız, gönderme yapmakta yarar vardır.

O halde, öncelikle şu iki terimi birbirinden ayıralım: Aktarma (alıntılama) başka bir şeydir, gönderme (referans, yollama) başka bir şey. Ya da şöyle de söylenebilir: Aktarma dediğimiz şey, doğrudan, alıntı yaptığınız kaynağa tümüyle sadık kalarak yapılan birebir alıntılama değildir. Gönderme ise doğrudan bir alıntı yapmadan, dolaylı olarak yapılan bir yollama’dır.

“Gönderme yapmaya ilişkin asıl sorun biçimsel değil, içeriğe, bilimsel beceri ve ahlaka ilişkindir. Bir bilimsel metnin, başka yazarların çalışmaları kullanılmadan yazılması neredeyse imkânsızdır. Konu ile ilgili, bizden önce yapılmış başka çalışmalar bize doğrudan bilgi verebilir, bizim çalışmamıza yön verecek fikirler verebilir ya da eleştireceğimiz şeyler sunabilir. Bunlar bizim çalışmamıza çeşitli biçimlerde yansiyabilir.”⁵⁴

Biz farkında olsak da olmasak da, belirli bir birikimin üzerinde oturduğumuz ve onu kullandığımız için, bir söz ederken aslında birçok araştırmacının, yazarın etkisi altında, o sözü söyleriz. Eğer bunu bilerek yapıyorsak, bildiğimiz halde kaynağı belirtmemek, bilim alanında büyük bir saygısızlık ve ahlak dışılık, daha kötüsü hırsızlık sayılır. Elbette bilmeden, farkında ol-

⁵⁴ Geniş, a.g.y.

madan da bir saptamayı sanki ilk kez kendimiz yapmışız gibi kullanabiliriz. Gerçekten bilmiyor ve kendimizin olduğunu sanıyorsak ama bu saptamanın, fikrin, savın bize ait olmadığı öğretim elemanı tarafından saptanmışsa, elbette öğrenci olarak bizim bir sorumluluğumuz yoktur. Bu nedenle paranoya ya da fobi geliştirmenin alemi yok. Ama yineleyelim; kendi cümlelerimizle bile olsa, başkalarının görüşlerinden örtük olarak yararlanıyorsak kaynak göstermeliyiz. Örneğin şu göndermelerde olduğu gibi;

“Bu duyarsızlık da son çözümlemede, içinde ‘şeyler’i fark etme yeteneğinin yitirildiği evrensel düzleştirme sürecinden kopuk düşünülemez (Gadamer, 1974: 123)” ya da “ortalama bir ev kadınının ev işleri için yılda üç-dört bin saat harcadığı (Oakley, 1974: 6) düşünülürse, bu işlerden alınacak keyif bu sürenin artışıyla ters orantılı olacaktır” ya da “Cumhuriyet ideologları kentli ev kadını tasarruf eden, yuvasına bağlı, ev işinden zevk alan, evi seven bir birey olarak görmek isterler (Şerifsoy, 2000: 161)” gibi.⁵⁵

Aynı şekilde, okuru yönlendirmek ve bilgilendirmek için de kimi zaman genel göndermeler yapmakta yarar vardır. Sizin çalıştığınız alanda sizden önce de çalışmış birçok kişi olabilir. Okura bunları anımsatmak için, ilgili kısımlarda genel göndermeler yapmanız yararlıdır. Bu hem sizin yeterli bir araştırma için gerekli çabayı sergilediğiniz anlamına gelir, hem de gerekli saygıyı, o yazarlara ve okurunuza gösterdiğinizi beyan eder. Bu türden genel göndermeler için sayfa numarası vermeniz beklenmez. Örneğin “...Ve ideoloji, hem bu engelin kurulmasının, hem de onun ortadan kaldırılması vaadinin hareketlendirdiği bir alandır (Zizek, 1989 ve 2001)” ya da “1980’lerden başlayarak, ulusal politika düzeyinde popüler taleplerin yeniden eklenmesi için yeni politik özdeşleşme alanları ortaya çıkmaya başlamıştır ve

⁵⁵ A.g.y.

bu durum, Kemalizm ile demokrasi arasındaki eklemlenmenin çözülmesiyle bir arada gerçekleşmiştir (Çelik, 2000)” gibi.

“Bu gibi genel göndermelerde, birden çok kaynağın zikredilmesi gerekebilir. Bu durumlarda, kaynaklar aralarına noktalı virgül konarak sıralanır. Örneğin: “Fakat, ne yazık ki birkaç girişim dışında (Boratav, 1991, 1995; Köse ve Öncü 2000; Belek, 1999), Türkiye’de sınıflar, sınıf davranışı, sınıf kültürü gibi konuları, teorik ve ampirik düzlemlerde tartışan araştırmalara rastlamak mümkün olmuyor.”⁵⁶

Göndermeler konusunda temel ilkeniz şu olmalıdır: “Kaynak göstermeye ya da sayfa belirtmeye gerek olup olmadığına ilişkin tereddütünüz varsa, gerek var demektir; yapın!”⁵⁷

Başta belirttiğimiz sorunlardan bir diğerine, gönderme ve alıntılamanın işlev ve anlamına dönersek, burada da yeniden yeniden vurgulanması gerekli olan şey, ödevin asla ve asla metinlerarası bir gezinti olarak anlaşılmaması gerektiğidir. Kaldı ki böyle anlaşılrsa bile, sonuçta geziye çıkan sizsiniz. Sizden önce geziye çıkmış yazarların geçtiği aynı yollardan geçiyor olsanız bile, bu kez geçen kişi değişmiştir. Öyleyse görünüm de değişmiştir. Ufukta gördüğünüz deniz, her yazar için nesnel olarak aynı deniz olabilir ama bakan gözün değişimi, ona yüklenen anlamı, onun üstüne söylenecek sözü olduğu gibi değiştirir. Herakleitos boşuna mı demişti “aynı ırmağa iki kez giremezsiniz” diye? Dolayısıyla metinler arasında dolanıyor olsanız da kendinizi kaybetmeyin.

İkinci olarak, kimsenin sözü kimseden üstün olmak durumunda değildir. Bir Türk araştırmacının sözüyle bir İngiliz araştırmacının sözü arasında hiyerarşik bir ilişki, mantıksal olarak, kurulamaz. Gerçi bu son söylediğimiz sözün pratikte çok anlamı yoktur. Çünkü bugün üniversitelerde bilim insanları özellikle “yabancı dilde yayın yapma” koşuluna bağlanarak ve “bilimsel niteliği yükseltme ve uluslararası rekabet yeteneğini artırma”

⁵⁶ A.g.y.

⁵⁷ A.g.y.

gibi gerekçeler adına (nedense bu bilimsel nitelik de hep ABD'nin ölçütleriyle değerlendirilir), gerçekte bilimi belirli bir zihniyetin eline teslim etmek yönünde koşullanmakta ve yerli araştırmalar da ancak bu zihniyete teslim olduğu ölçüde kabul görmektedir. Sonuç olarak, neredeyse artık orta malı niteliği kazanmış bir saptamayı ya da bilgiyi, ille de bir yabancı isme bağlamanın hiçbir gereği yoktur. Bundan kesinlikle kaçınmak gerekir. Şimdi içinizden “imamın dediğini yap, yaptığını yapma” ya da “ele verir talkını” gibi deyim ve atasözlerimizi geçirebilirsiniz. Haklı da olursunuz; çünkü çoğu öğretim elemanınızın yazılarına baktığınızda neredeyse lavaboya bile bir ABD'li bilim insanı el yıkamanın hijyenik bir şey olduğunu saptadığı için gideceği duygusuna kapılabilirsiniz; sanki bu memlekette yüzlerce yıllık bir hamam ve temizlik kültürü yokmuş gibi. (Gerçi bugünkü halimize bakınca, yok olduğuna inanası geliyor insanın ya, neyse!) Sonuç olarak, özellikle tümüyle ülkemize özgü bir konuyu çalışıyorsanız, sırf yabancı diye ödevinizi bu kaynaklarla şişirmeyin, öncelikle kendi araştırmacılarımızın çalışmalarına bakın ama bunlara karşı da tetikte olun. Çünkü araştırma konularına fazlasıyla yakın oldukları için, eleştirel duruşu yitirmiş olabilirler. Bu nedenle, yabancı araştırmacılara da yerlilere yer verdiğiniz kadar, özenli bir biçimde yer verin.

Geldik işin ahlaksal kısmına. Alıntılama ve göndermede bulunmanın -işlevinin yanı sıra- en önemli boyutu bilimsel ahlakıdır. Şimdi tutup bilimin erdemleri, birikimci ve kolektif niteliği üzerine uzunca bir söylev geliştirebiliriz. Çağcıl bir Rousseau rolüne çıkabilir ve bilimin ilerleme anlamına gelmediğini de söyleyebiliriz. Ya da bu kadar ileri gitmeden, yine Rousseau'yla sınırlı kalıp kapitalizmin bilim ve sanatı metalaştırdığından söz edebiliriz. Bununla yetinmeyip Marx'a uyarak bilim ve sanatın başının üstündeki halenin çoktan kapitalizm tarafından çamura fırlatıldığından da konuşabiliriz. Hatta siz buna bir de yaygın olarak Proudhon referansı ile bilinen şu ünlü sözü de ekleyebilirsiniz: “Mülkiyet hırsızlıktır.” Sonra da “ma-

dem ki mülkiyet hırsızlıktır” öyleyse “mülk sahibi olmayanların ilk amacı mülk sahiplerini mülksüzleştirmektir” diye de ekleyebilirsiniz. Hatta daha da ileri gidip “sizi gidi kapitalizmin bekçisi öğretim elemanları sizi” de diyebilirsiniz. Ancak, daha da zenginleştirilebilecek bin türlü karşı sav geliştireniz de geliştirmeniz de, ağzınızla kuş da tutsanız, bir fikri sahibinin adını anmadan kullanamazsınız! Bu, her durumda sizin öğretim elemanınız gözünde ahlaksal olarak alt derecelere oturtulmanıza neden olacaktır. Yalnızca bu derecelendirmeye kalmazsınız, ödevinizin sıfır gibi bir notla değerlendirilmesine de razı olmak durumunda kalabilirsiniz. Ayrıca, anımsatmaya gerek bile yok; geçerli yasalarımıza göre, böyle bir şey açıkça suçtur.

Kaynak göstermenin gerekliliği, gereksizliği, göstermemenin ahlak dışılığı gibi tartışmalar bir yana, alıntı yapılan kaynağın verilmesi gereğinin en önemli nedenlerinden biri, hangi incelemelerin, hangi koşullarda, kimlerce yapıp bilgi birikiminin nasıl bir yol izleyerek bugüne geldiği ve bugün ne durumda olduğu yolunda kafalarda zamanla bir görüş oluşmasına katkıda bulunmaktır. Aksi halde, kimin nerede, neyi, nasıl, niçin ürettiği üstüne bilgimiz son derece sınırlı kalırdı.

Şimdi bir parça da alıntı yapmanın ne anlama geldiğinden ve genel olarak nasıl yapıldığından söz etmeliyiz. Başka bir yazardan birebir alıntı yaptıysak, bu alıntıyı tırnak içine almalı ve alıntının ya da alıntının yer aldığı cümlelerin sonunda kaynağı, seçtiğimiz biçime göre, (iki temel biçim aşağıda anlatılmaktadır) belirtmeliyiz. Ancak dikkat edilmesi gereken en temel şey, alıntı yaptığımız kaynağa kesinlikle sadık kalmamız gerektiğidir. Sadık kalmanın iki boyutu vardır. İlk boyutu, kullanacağınız kısmın (bariz, göze batır ve baskı ya da dizgi hatası olduğu tartışılmayacak kadar kesin olan kısımları dışında) hiçbir özelliğine müdahale edemeyeceğinizdir. İkinci boyutu ise, bir alıntıyı doğru dürüst anlamadan kesinlikle alıntı yapmaya kalkışmamaktır. Bir yazarı yanlış anlayarak, ona söylemediği bir sözü söyletmek ya da yazarda hiç öyle bir şey olmadığı halde, varmış gibi kay-

nak göstermek, kesinlikle ahlak dışı bir tutumdur; yanlışlıklar dışta tutularak. Ancak, böylesi durumları öğretim elemanınıza yanlışlık oldu gerekçesiyle açıklayıp kolayca ikna edemezsiniz. Dolayısıyla alıntı yapmak ciddi bir iştir.

Bu ciddiyeti şundan da çıkarsayabiliriz: Bir alıntı yaptığınız zaman, olağan koşullarda, aksini belirtmediğiniz sürece, o alıntıda dile getirilen görüş ya da savları sizin de benimsediğiniz kabul edilir. Bu yüzden, hem aksini belirtmeyip hem de ilerde “ama o benim görüşüm değil” deme şansınız yoktur. Aynı bağlamdan olmak üzere, yaptığınız alıntının sorumluluğunu üstlendiğiniz için, aynı zamanda onun anlaşılabilirliğinden de siz sorumlu olursunuz. Yani, alıntı eğer kimi kapalı, karanlık anlamlar ya da çok yaygın olmayan, aşırı ayrıntılı teknik terimler içeriyorsa bunları okuyucu için açık ve anlaşılır hale getirme yükümlülüğü sizin sırtınızdadır. “Ne yapayım, kaynakta böyle geçiyor” deyip sorumluluktan kaçma şansınız kesinlikle yoktur. Böyle bir durumda alıntıya müdahale etmeniz gerekir. Bu durumda okuru yönlendirmeli ya da bilgilendirmelisiniz. Aynı şekilde yaptığınız her tür müdahalenin sizden kaynaklandığını da açıkça belirtmelisiniz. Örneğin, alıntıda olmamasına karşın, siz alıntının belirli bir kısmını ya da bir sözcüğünü özel olarak vurgulamak için italik ya da koyu yapabilir ya da altını çizebilirsiniz. Böyle durumlarda, alıntınızın bittiği yerde mutlaka parantez içinde [**altını ben çizdim**] ya da [**abc**] diyerek ya da [**vurgu bana ait**] diye belirterek okuyucuyu bilgilendirmelisiniz. Eğer vurgulama alıntının orijinalinde yer alıyorsa, okura bunu da açıklamalı ve yine alıntı sonunda (**vurgu altında**) ibaresini kullanmalısınız.

Bir diğer müdahale biçimi, alıntının anlatım, sözcük hataları, genel olarak dil, biçim vb. bakımlardan sorunlu olduğunu düşünüyorsanız, bunları düzeltmek yoluna gitmektir. Ama bu durumda da, köşeli parantez içinde müdahale etmelisiniz. Örneğin, “Çetrefillik ve güç anlaşılabilirlik, metni kendi dilinden okuyanın hiç karşılamayacağı [karşılaşmayacağı] çeşitten bir kültür başkalaşımından [başkalığından] doğuyorsa, ayrıntılarda biraz

daha özgür davranılabilir.”⁵⁸ Ama dikkat edin; alıntı yaptığınız metin edebi bir metinse, dili özellikle bozuyor, çarpıtıyor olabilir ve sizin onu düzeltmeye kalkmanız gerçekte metnin bütün içeriğini bozmak gibi bir sonuç doğurabilir. Bu yüzden, edebi metinler söz konusuysa, kesenkes emin olmadan bu tip girişimlerde bulunmayın.

Alıntıya bir diğer müdahale biçimi, yanlış olduğundan emin olduğunuz bir bilginin düzeltilmesi olabilir. Bu konuda eminseniz, yanlış olduğunu düşündüğünüz bilgiyi, kesinlikle atmadan, onun hemen yanına köşeli parantez içinde doğrusunu yazmalısınız. Örneğin “Mustafa Kemal 1920 yılında [doğrusu 1919] Sam-sun’a ayak bastığında, bağımsız bir devletten başka bir şey düşünmüyordu.”

Alıntıya yapılabilecek müdahaleler bunlarla sınırlı değildir:

“Aktarilmek istenen parçalardan bazı ayrıntılar çıkarılabilir ve/veya orijinal metne bazı açıklayıcı ve birleştirici ifadeler eklenerek daha anlamlı hale getirilebilir. (...) Genellikle, doğrudan alıntılarda iki türlü çıkarma yapılır. Bunlar:
Bir ya da daha çok sayıda cümle ya da cümle parçaları ile, Arada kalan paragraf ya da paragrafların, bütün halinde çıkarılmasıdır.

Cümle ya da söz öbeklerinin çıkarılması, çıkarmanın yapıldığı yere konan üç nokta ile (...) gösterilir. Paragraflar halinde yapılan doğrudan aktarmalarda, arada atlanan paragraf ya da paragraflar aralıklı sıra noktalarla gösterilir.”⁵⁹ (Vurgu aslında)

⁵⁸ Bilge Karasu, **Öteki Metinler**, Yay. Haz. F. Akatlı, İstanbul, Metis Yayınları, 1999, s. 63. Elbette Bilge Karasu gibi, Türkçe’yi en güzel kullanan yazarların en başta geleninde böyle bir yanlış yok. Özgün metinde benim köşeli parantez içinde verdiğim sözcükler geçerli.

⁵⁹ Bu bölümde geniş ölçüde Niyazi Karasar’dan yararlanılmıştır. Tüm alıntılar s. 47 ve 75 arasındadır. Bu yüzden ayrıca sayfa numarası belirtilmeyecektir. Bkz. Niyazi Karasar, **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**, 11. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2001.

Peki, hangi koşullar altında ya da ne zaman doğrudan alıntı yapma yolunu seçmeliyiz?

“Doğrudan aktarmalara, genellikle: 1.Yasa ve yönetmelik maddelerinin, 2. Formüllerin ve 3. Özgünlüğünün korunmasında önemli yarar görülen sözlerin araştırmaya dâhil edilmesi gerektiğinde başvurmalıyız.”⁶⁰

“Üç daktilo satırı ve daha kısa olan alıntılar tırnak işaretleri içinde ve normal satır aralıklarıyla yazılır. Üç daktilo satırdan daha uzun alıntılar, sıkıştırılmış paragraf şeklinde verilir. Sıkıştırılmış paragrafın birinci satırı, normal satırbaşından [paragraf başından] başlar ve normal satır sonundan dört harf boşluğu içeride biter. İkinci ve daha sonraki satırlar, sıkışık satır aralıklı olup, baştan dört harf boşluğu sonra başlar ve satır sonundan dört harf boşluğu önce biter.”⁶¹

Örnek vermek gerekirse:

“Bütün derslerin yazılı sınavlarında sayfalarca yazı yazardık: Kadeş Meydan Savaşı’nı, Ege Bölgesi’nin yüzey şekillerini anlatır, aritmetik, geometri derslerinde çözdüğümüz problemleri hangi yöntemle çözdüğümüzü açıklayarak yazardık. Kurşunkalemle durmadan yazardık, ortaparmaklarımızın ilk boğumu nasır tutardı.”⁶² [Fark edildiği gibi, bu kitapta, sıkıştırılmış paragraf biçiminde verilen uzun alıntılarda, baştan beri, punto da küçültülmüştür.]

Bu genel girişten sonra, alıntı ya da gönderme yapmanın çeşitli biçimlerine bakabiliriz. Bu biçimler arasından, benimseyip tutarlı olarak izleyebileceğiniz birini seçebilirsiniz. Ama burada da bulunduğunuz fakültenin geleneklerini göz önünde

⁶⁰ A.g.y.

⁶¹ A.g.y.

⁶² Özdemir İnce, **Mevsimsiz Yazılar**, (Deneme ve Eleştiri) İstanbul, Doğan Kitap, 2002, s. 134.

tutmanızda büyük yarar vardır ya da eğer öğretim elemanı belirli bir biçimi tercih etmişse ve başka bazılarının yanlış olduğu kanı-sındaysa, ona uymanız beklenir.

Bilindiği gibi, alıntıya ya da gönderme yapmaya, genel ola-rak “dipnot verme” diyoruz. Oysa bunun anlamı her zaman “dipnot”un sayfa altında verildiği değildir. “Biçimsel olarak dipnotları (i) alıntı yapılan sayfanın altında verilir [geleneksel dipnot yöntemi] (ii) bölümün sonunda verilir [bölüm sonu notla-rı yöntemi] (iii) ana metnin sonunda verilir [sonnot yöntemi] (iv) metnin içinde alıntıdan hemen sonra verilebilir.” [Metin içi refe-rans yöntemi].⁶³

Dipnot verme dediğimiz şey, aslında alıntı ya da gönderme yaptığımız kaynağın kimlik bilgilerini ve sayfa numarasını ver-mekle sınırlıdır. Ayrıca, kimi durumlarda, metnin dışında, ko-nuyla ilgili ek açıklamalar yapmak üzere de dipnot sistemini kullanabiliriz. Dipnotun nasıl verileceği, seçilen sisteme göre değişiklik gösterir. Ama yaygın olarak kullanılan dipnot sistemi, yukarıda sayılanlardan ilki ve giderek artan bir biçimde sonun-cusudur. Fakat en başta bir noktayı özellikle belirtmek gerek-mektedir.

Dünyada çok çeşitli referans ya da genel anlamda dipnot sistemleri bulunmaktadır. Bu sistemler, ülkeden ülkeye, dilden dile, üniversiteden üniversiteye, fakülteden fakülteye, dergiden dergiye, bilim dalından bilim dalına (antropologların çok özel referans sistemlerine sahip olduğu hemen anımsanabilir) deðiş-mektedir. Sistemler arasında herhangi bir üstünlük ilişkisi söz konusu değildir. Her biri, kullananın önceliklerine, seçimine bağlı olarak belli özellikler gösterir ve belirli bir gereksinime karşılık verir. Önemli olan, gereksinimin iyi tanımlanması ve kullanılan sistemin buna yanıt verebilmesidir. Bu durumda, hiç-bir zaman “Türkçe bir yazıda şöyle, İngilizce bir yazıda böyle referans verilir” diye bir kural konulamayacağı gibi, öğrenciye,

⁶³ Aziz, a.g.y., s. 137.

belirli bir sistemin üstünlüğünden hareketle, tek bir sistem dayatılamaz. Sistemlerin çeşitliliği ve değişkenliği öyle boyutlara ulaşmıştır ki bu sorunun içinden çıkabilmek için bir bilgisayar programı bile geliştirilmiş bulunmaktadır. Öyle ki bu program yazının yayınlanacağı ya da sunulacağı dergiye göre, referans sistemini otomatik olarak düzenleyip yazara sunmaktadır.⁶⁴

⁶⁴ Bu program “Endnote” adını taşımaktadır. Programın “5.0” versiyonundan hareketle bir, iki örnek üretebiliriz. (Bu versiyon, kitabın ilk baskısı sırasında yaygın kullanılan versiyondur; şimdi kim bilir daha da geliştirilmiş kaçınıcı versiyonu vardır, ilgili programın?) Örneğin Feroz Ahmad’ın bir makalesine ve Ibrahim Mahmood’un bir kitabına referans vereceğiz. Bu iki ismin geçtiği yazımızı **Journal of Economic Literature** adlı dergiye yayınlanması için gönderiyoruz. Bizden metin içinde referans yapmamız istenecek, kaynakçamızı da buna göre düzenlememiz talep edilecektir. Metin içinde referans: (Ahmad, Feroz 1991), (Ibrahim, Mahmood 1990). Kaynakça düzeninde ise şöyle: Ahmad, Feroz. 1991. “Politics and Islam in Modern Turkey.” *Middle Eastern Studies*, 27:1, pp. 3-21. İkinci yazarımız: Ibrahim, Mahmood. 1990. *Merchant Capital and Islam*. Austin: University of Texas Press. Aynı yazıyı **American Journal of Sociology** adlı dergiye gönderirsek bu kez referans ve kaynakça notumuz şöyle olmak zorunda kalacaktır: (Ahmad 1991), (Ibrahim 1990). Ahmad, Feroz. 1991. “Politics and Islam in Modern Turkey.” *Middle Eastern Studies* 27:3-21. Ibrahim, Mahmood. 1990. *Merchant Capital and Islam*. Austin: University of Texas Press. Devam ediyoruz. Aynı yazıyı **British Journal of Sociology**’ye gönderiyoruz. Referansımız yine metin içinde: (Ahmad 1991) ve (Ibrahim 1990). Kaynakça notumuz ise şöyle olmak zorunda: **Ahmad, F.** 1991 ‘Politics and Islam in Modern Turkey’, *Middle Eastern Studies* 27(1):3-21 ve **Ibrahim, M.** 1990 *Merchant Capital and Islam*, Austin: University of Texas Press. Farklılıklar yalnızca metin içi referans sisteminde değil, geleneksel dipnot sisteminde de kendini göstermektedir. Örneğin **Journal of Political Economy**, göndermelerin dipnotta yapılmasını istemekte ama şu biçimi tercih etmektedir: Ahmad, Feroz. “Politics and Islam in Modern Turkey.” *Middle Eastern Studies* 27, no. 1 (1991): 3-21. İkinci yazarımızı ise şöyle göstereceğiz: Ibrahim, Mahmood. *Merchant Capital and Islam*. Austin: University of Texas Press. 1990. Yine göndermeleri dipnotta isteyen “Turabian” sistemi ise tümüyle farklıdır. Dipnot bilgisi olarak şu biçimi ister: Ahmad, Feroz. “Politics and Islam in Modern Turkey.” *Middle Eastern Studies* 27, no.1 (1991): 3-21. Ibrahim, Mahmood. *Merchant Capital and Islam*. Austin: University of Texas Press, 1990. Görüldüğü gi-

Farklı kılavuz kitaplarına göz attığınızda, bu çeşitliliği ve farklılığı kendiniz de görebilirsiniz. Bu çeşitliliği son derece kafa karıştırıcı olarak değerlendirebilirsiniz ve haklı da olursunuz. Bu durumda ne yapacaksınız? Böylesi bir durumda şu temel ilkeyi aklınızda bulundurun: Referans ya da alıntı sistemi olarak neyi kullanırsanız kullanın, önemli olan sizin ve okurun gereksinimlerine yanıt verip vermediği ve metnin başından sonuna bir tutarlılık içinde bulunup bulunmadığıdır. Yani, aynı metnin içinde birden fazla referans ve alıntı sistemi bulunmasın! Başta nasıl başladınızsa, ödevi öyle tamamlayın. İkinci olarak, seçtiğiniz sistem okurun gereksinim duyduğu “kaynak bilgilerini” açıklıkla ve yeterli düzeyde içeriyor ve ifade ediyor olsun! Kısaca, tutarlılık ve açıklık ilkeleri olarak niteleyebileceğimiz bu iki temel ilkeye uyduğunuz sürece, hiçbir sorun yoktur. Hatta hatta, fazlasıyla cesaretlendirici bulunsa bile, öğrenci, tümüyle kendine özgü bir referans sistemi “yaratabilir” ve kullanabilir! Bunun önünde hiçbir engel yoktur. Yeter ki tutarlı olsun ve işlevini yerine getirsin!

Sonuç olarak, aşağıda ayrıntılı iki örneğini vereceğim referans sistemleri, üstünlüklerinden ötürü seçilmiş değildir. Ülkemizde daha çok bu iki sistem yaygın olarak kullanıldığı için, sizlere “hazır reçete” olsun diye bu iki örnek üzerinde durulacaktır. Siz, bu örneklerle kendinizi bağlamayabilir ve bambaşka bir sistem kullanabilirsiniz.

bi biçimler arasında birçok farklılık vardır; hiçbir şey değişmese, nokta yerine virgül kullanılmaktadır. Dolayısıyla, şu ya da bu sistemin birbirine göre üstünlüğünden değil, ancak farklılığından söz edebiliriz. Bu açıdan, eğer öğretim elemanı özel olarak bir sistemi tercih etmiyorsa, en fazla gelenekler gözetilebilir. Yani bir ödev yaparken, fakültenizin kullandığı geleneksel yöntem, yalnızca geleneksel olduğu için, tercih edilecekler arasında “eşitler arasında birinci” olarak kabul edilebilir. Hepsı bu.

1. Söz Üstüne Söz Kurdum, Aslı Neydi Unuttum: Kaynakça Bağlantılı Metin İçi Aktarma ve Gönderme

Başlığın da söylediği gibi, bu yöntem okuru “kaynakça” bölümüyle sürekli ilişki içinde tutar. Giderek yaygınlaşan biçim de budur. Ama dikkat edin, eğer bu yöntemi seçiyorsanız, “kaynakça” bölümünüzü de buna uygun olarak hazırlamalısınız. Sonda söyleyeceğimizi başta söyleyelim: Bu biçimin hiçbir “numarası” yoktur; gerçekten de. Bu yöntemde, yukarıda adı geçen birinci biçimdeki gibi dipnot numarasına rastlanmaz, çünkü metnin içinde, hemen alıntının bittiği yerde, parantez içinde ilgili bilgi verilmektedir. Ama yine de kimi numaralanmış açıklamalar görürseniz şaşırmayın. Bunlar genellikle kaynak bilgisi içermez; daha çok ek açıklama yapmak için kullanılmaktadır.

“Kaynakça” bağlantılı aktarma ve gönderme diğerine göre basit, yalın, kolay görünür. Çünkü biçimsel olarak yapmanız gereken tek şey, alıntı ya da gönderme yapmak istediğiniz zaman **parantez açıp yazarın soyadını** ve ilgili **yayının tarihini**, ardından **sayfa numarasını** vermekle sınırlıdır. Örneğin “bu yaklaşıma egemen olan düşünce, yapısal belirlemenin koşulları içinde öznenin etkinliğinin (insan iradesinin) tarihsel ilerlemenin dinamosunu oluşturduğudur. Çünkü ‘hiçbir şey bilinçli bir edim olmadan, bir amaç gözetilmeden meydana gelmez’ (Lukacs, 1998: 111).”

Ya da:

“Emek gücünü “kolektif işçi” bağlamında değerlendiren Marx, Kapital’in “Üretim Sürecinin Dolaylımsız Sonuçları” başlığını taşıyan bölümünde ayrıca “global işçi” kavramından söz eder (Marx, 1990: 945).”

Bu örnekte, dikkat ederseniz alıntıyı yapan Marx’ın kitabı için 1990 tarihini kullanmaktadır. Buradan çıkaracağınız sonuç, Marx’ın bunu 1990’da yazmış olduğu değildir. Yazarın kullan-

dığı nüshanın bu yıl basılmış olduğudur, yazarın ilgili yılda basılmış bir nüshayı kullandığıdır; yoksa elbette Marx bu kitabı ilk kez 1990'da yazmadığı gibi, kitap da ilk kez 1990'da basılmış değildir. Bu bakımdan en iyi çözüm, en azından kaynakçada, künye bilgilerini verirken, kitabın özgün basım tarihini de köşeli parantez içinde vermektir.

Burada karşınıza çıkabilecek sorunlardan biri aynı yazarın aynı tarihli iki kitabından ya da yazısından yararlanıyor olmanızdır. Bu durumda, kaynağı işaret ederken olağan sırayı izleyin ama tarihin yanına “a, b” gibi belirtici bir not düşün. Örneğin (Boratav, 1998a) gibi. “Kaynakça” kısmında da ilgili kaynağı bu belirteçle birlikte gösterin ki karışmasın.

Bu yöntem kullanılırken, alıntının kitaptan, makaleden, derleme ya da çok yazarlı bir kitaptan alınmış olmasının hiçbir önemi ve yarattığı hiçbir farklılık yoktur. Eğer metin çok yazarlı ise, yazarları sırasıyla belirtirsiniz, olur biter. Dolayısıyla buradaki referans notuna baktığınızda, biraz sonra anlatacağım geleneksel yoldaki gibi, kaynağın makale mi, kitap mı olduğunu kesinlikle anlayamazsınız.

Peki, kitap ya da makale değil de yazarı bilinmeyen bir yazıyı ya da bir kurumun raporunu ya da bir tez çalışmasını kullanıyorsanız ne yapmalısınız? Bunlardan hangisini kullanırsanız kullanın, durum değişmemektedir. Örneğin:

DPT'nin bir kaynağını kullandınız. Şöyle:

“5. Beş Yıllık Kalkınma Planı yalnızca yüzde üçlük bir büyüme oranı öngörmektedir.” (DPT, 1989: 145).

Yayınlanmamış bir tez çalışması için:

“Farklı yörelerde de görülen ve kan gütme saikinın saptanmasını güçleştiren bu uygulama kan gütme geleneğinin yerleşik normlarından önemli bir sapmaya işaret etmektedir.” (Ecevitoglu, 2003: 113).

“Bu yöntemin (...) bir kolaylığı, göndermeler ile dipnotları birbirinden ayırmaya olanak sağlamasıdır. Yani, göndermeler dipnota atılmayıp metin içinde paranteze alınarak yapılır; dip-

notlar ise sadece ana metnin dışında ayrıca açıklama yapma ya da not düşme ihtiyacı için kullanılır.”⁶⁵

Fakat kolaylığının yanı sıra bu yöntemin yarattığı kimi zorluklar da vardır.

Bu zorlukların en başında bilgisayar ve internet teknolojisinin yarattığı bir sorun gelmektedir. Kitap ya da makaleler, parantez içinde, yazarın soyadıyla, kolaylıkla gösterilebilirken, elektronik kaynaklar için bu geçerli olmayabilir. Eğer söz konusu alıntıyı bir elektronik dergiden alıyorsak, belki bu güçlüğü, ona olağan dergi muamelesi yaparak çözebiliriz ama bir web adresinden alıyorsak, parantez içinde bunu nasıl vermeliyiz? Hele bir de anonim bir kaynağı internet üzerinden kullanıyorsak, sorun iyice çetrefilleşmektedir. Henüz bu konu yeni olduğu için yaygınlaşmış bir yöntem yoktur. Böylesi bir sorununuz varsa, öğretim elemanınıza danışmanız yararlı olur. Ancak, yine de size tümüyle kişisel bir öneride bulunacağım.

Eğer kullandığınız kaynak, basılı kopyası olsun olmasın, yazarı belli bir kitap ya da makaleyse, yukarıda kullandığınız standart yöntemi kullanın; yani, yazarın soyadı ve ilgili tarihi yazmakla yetinin. (Sayfa numarası verilmişse onu da ekleyin elbette.) Burada sorun, bu tarihin neyi ifade ettiğidir. Bu tarih, eğer yazının üretilme tarihi ilgili elektronik sayfada yer alıyorsa üretilme tarihini, yok yer almıyorsa, sizin ilgili sayfayı ziyaret ettiğiniz tarihi taşımalıdır. Fakat kaynakçanızı da buna göre düzenlemelisiniz, unutmayın. (Bu farklılaştırmaya kaynakçayla ilgili bölümde değineceğim.) Eğer internet üzerinden anonim bir kaynak kullanıyorsanız, bütün adresi metin içinde vermek hem metnin akışını bozacak, hem de bazen sizi bir-iki satırı referansa ayırmak zorunda bırakacaktır. Bunun yerine, şu iki örneği izleyebilirsiniz:

“İletişim teknolojisinin yarattığı sorunlar giderek çözülemez hale gelmektedir.” (F/ Media: 1985). (Bu tarih, varsa kul-

⁶⁵ Geniş, a.g.y.

landığınız yazının üretildiği tarih, yoksa sizin ilgili siteden aldığınız tarih.)

“Genetik mühendislik kapitalist sistemin giderek bir karabasana dönüşmesine yol açmaktadır.” (H/ Mit: 1985).

Türkçe bir site örneğini kullanırsak:

“Türkler beni şaşırtmaya devam ediyor. Dün Cladia Roth’u ‘Kırmızı Fener’ sokağına layık görenler, bugün ‘Bodrum’da bir Türk dostu’ diye bağırlarına basıyor.” (H/ İktidarsız: 2004).

Bir diğer örnek:

“Ankara Üniversitesi Rektörü, araştırma görevlilerinin kendilerini ilgilendiren olumsuz düzenlemelere karşı tepki göstermesi üzerine, ‘Bunların arkasında kim var? Bana onu bulun’ talimatını verdi.” (H/ Ankara: 1996).

Bu kısaltmaların anlamı nedir? Parantez içindeki harfler (F, H) internet ortamında karşılaşacağınız transfer protokolünü göstermektedir. Örneğin F harfi “Dosya Transfer Protokolü”nü (File Transfer Protocol, ftp) simgelemektedir ki eğer kullandığınız internet sitesinin adres kısmının en başında bu kısaltma varsa, bu harfi (F) kullanın. İkinci örnekteki (H) ise yaygın olarak kullanılan ikinci protokol olan “Hyper Text Transfer Protocol”ün kısaltması olan “http”yi ifade etmektedir ki yine internet adresinin en başında yer alır. Zaten yaygın olarak bu iki protokolden biri kullanılmaktadır. Bu nedenle diğer örneklerle girmeyeceğim. (Örneğin Telnet protokolü, Gopher protokolü gibi.) Bu harflerden kesme ile ayrılan (Media ve Mit) sözcükleri ise kullandığınız internet adresinin adını ifade etmektedir. (Niçin kesme işareti dersenez; protokol türünün hemen ardından bu işaret geldiği için. Kesme işareti doğrudan internet kaynağı olduğunu gösterecektir.) Mümkünse bu adı kısaltmayın. Çok uzunsa elbette uygun bir biçimde kısaltılabilir. Ama genellikle çok uzun değildir. Dikkat edin, bu sözcükler yalnızca internet adresinin adını ifade etmektedir, adresin tamamını değil. Gerçekte, bu örnekler için ayrı ayrı, adreslerin tam hali şunlar gibidir:

ftp://ftp.media.mit.edu./pub/asb/papers/deviance-chi-94
http://media.mit.edu./pub/asb/papers
http://www.mit.edu./faculty/media/pub/asb/papers
http://www.iktidarsiz.com/yorumlar/fransiz/subat
http://ankara.edu.tr/faculty/politics/pub

Tam adresin ne olduğunu kullandığınız sayfanın yer aldığı ekranın adres bölümünden okuyabilirsiniz ve burada yer alan site adını, yalnızca site adını (uzantılarını değil) metin içine almakla yetinebilirsiniz.

Protokol farklılaştırması fazla mı bulanık geldi? Size daha pratik bir öneri; eğer ödevinizde yaygın olarak “web” geçiyorsa (ki bunun anlamı zaten http’yi kullandığınızdır ama küçük bir farkla: Bazı internet adresleri “http” ile “www”yi birlikte taşır ama bazıları yalnızca “http”yi içerir; yukarıdaki örneklerde olduğu gibi. Eğer adres satırında “www” kısaltması geçmiyorsa referans verirken “W” kısaltmasını kesinlikle kullanmayın, “H” kısaltmasını seçin ama aynı zamanda “www” kısaltması yer alıyorsa) göndermenizi “W” kullanarak yapabilirsiniz:

Örneğin: “Prof. Dr. Saygı Selam, meslektaş olarak gördüğüm bir tek araştırma görevlisi bile, sırf doktora tezini başarıyla tamamladı diye işinden olursa, kürsüsündeki bütün öğretim üeleriyle birlikte istifa edeceklerini bildirdi.” (W/Ankara: 2004).

Bu örnekteki (W) kullandığınız sitenin “world wide web” (www) üzerinde yer alan bir “web” sitesi olduğunu ve “http” ile başladığını göstermekte, ikinci sırada yer alan sözcük, sitenin adını işaret etmektedir.⁶⁶

Aynı adresten anonim bir yazı daha kullanmamız durumunda, bunu da şöyle farklılaştırabiliriz:

... (W/Ankara: 2004a)

... (W/Ankara: 2004b)

⁶⁶ Bu kısımda bir örnek üzerinden, kısmen değişikliğe uğratarak şu kaynağı kullandım: Çağrı Erhan, “Elektronik Kaynakların Bilimsel Çalışmalarda Kullanımı,” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara, No. 54(3), Temmuz-Eylül 1999, s. 72 vd.

Bunların dışında siz kendinize uygun bir sistem geliştirebilirsiniz; alan bu tip yeni önerilere açıktır. Ama yeter ki geliştirdiğiniz yöntem nasıl olursa olsun, aynı biçimde ve bütün açıklığıyla kaynakçanızda yer alsın!⁶⁷

Bütün bu ve benzeri sorunların bu referans yönteminde nasıl çözüleceği sorusu bir yana, en genel olarak, bu yöntemi kul-

⁶⁷ Fakat lütfen şu örnekteki gibi uygulamalardan kaçının: “Örneğin, Platon “Yasalar” (*Laws*) isimli eserinde, yöneticilerin yasaların “köleleri” veya “hizmetçileri” olduğunu, yasaların üstün olmadığı devletlerin eninde sonunda çökeceğini söyler. (PLATO, <http://classics.mit.edu>.” Bkz. Levent Gönenç, “Siyaset Bilimi ve Anayasalar,” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara, No 54(3), Temmuz-Eylül 1999, s. 102 ve 130. Bu örnekte kesinlikle yapmamanız gereken birden fazla yanlış var. Öncelikle referans olarak internet kaynağının ana adresi gösterilmiştir ama gerçekte “classics” ya da “mit” dışında adresin diğer kısımları, tam olarak verilmedikçe, işlevsizdir. (Elbette başvurduğunuz adres sonsuza kadar uzanıp gitmiyorsa) İkincisi, dönüp kaynakçaya baktığımızda da bu adresin tam halini göremiyoruz. Kaynakça şöyle verilmiştir: PLATO, *Laws*, The Internet Classics Archive, Internet versiyonu (<http://classics.mit.edu>). Belli ki bu adres, klasik metinlerin bulunduğu genel adrestir. Peki, bu genel adresin neresinde Platon ve O’nun *Yasalar* adlı yapıtı bulunmaktadır? Bilmiyoruz. Aynı şekilde, bu kaynağı kullanan kişi hangi tarihte bu sayfa ve adrese girmiştir? Bilmiyoruz. Peki, MIT bu sayfanın adresini değiştirir ya da herhangi bir değişiklik yaparsa, bu “tarihsizlik” içinde sorumlu kim olacaktır, okura karşı? Elbette MIT değil, o kaynağı kullanan yazar! (MIT, ABD’de ünlü bir enstitüdür; Milli İstihbarat Teşkilatı değil!) Gelelim diğer yanlışlara. Platon’un “Laws” diye bir yapıtı yoktur; *Yasalar* diye bir yapıtı vardır! *Nomoi*’nin İngilizcesi *Laws*, Türkçesi *Yasalar*’dır. Dolayısıyla, daha cümlelerin başında, bunun, kullanılan internet kaynağıyla ilgili olduğu hiç ima edilmeden ve kaynakçaya gelene kadar buna dair bir şey belirtmeden, özgün hali Eski Yunanca olan bir metni özgün hali *Laws*’muş gibi vermenin anlamı nedir? Kıssadan hisse: Basılı halini bulabileceğiniz bir kaynağı mümkün olduğunca internet ortamından kullanmaktan kaçının. İkinci olarak, *Yasalar* gibi, yetkin çevirilerini kendi dilinizde bulabileceğiniz kaynakları, özgün dilinden okuyamıyorsanız, İngilizce gibi ikinci bir çeviri dilinden okumak yerine, kendi anadilinizden okuyun ve kullanın. İnternet kaynaklarıyla ilgili son bir not daha düşelim: İnternette kullandığınız kaynak bir derginin ya da kitabın tıpkıbasımıysa, internet kaynağı olarak gönderme yapmanıza gerek yoktur. Ona, olağan kaynak muamelesi yapılabilir.

lanışsız yapan şey, “kaynakça” bağlantılı olarak bilgi vermesidir. Yani, diyelim ki okur metnin beşinci sayfasında böyle bir gönderme ya da alıntıyla karşılaştı; o kaynağın adının ne olduğunu öğrenebilmek için, ödevin son kısımlarından olan “kaynakça” bölümüne gitmek zorunda kalmaktadır. Bu da okuma akışını kestiği için, yaygınlıkla bir süre sonra bakmaktan vazgeçilmekte, kaynakçaya toptan bir göz atmakla yetinilmektedir. Oysa kaynağı, aynı anda, aynı sayfada görebilse, metni iki koldan izleyebilecektir okur.

2. “Kalbimi Vatanıma Gmn”⁶⁸: Geleneksel Dipnot Yöntemi

Gelelim, en geleneksel alıntılama ve referans yöntemi olan “klasik dipnot sistemine,” yani kaynak bilgisine ya da dipnota, adı üstünde sayfa altında yer verme uygulamasına. Bu yöntem, ülkemizdeki en köklü üniversitelerin seçtiği yöntemdir.⁶⁹ Eğer eski niversite ya da fakültelerden birinde ğrenciyseniz, büyük ihtimalle, “bir modernleşme ya da postmodernleşme hamlesine” kurban gitmediyse, okulunuzun yöntemi budur. Bu yöntem, ötekine göre daha karmaşık görünmesine karşın daha işlevseldir. Karmaşık görünür, nkn kaynağın adını ilk andığınız yerde sizden tam kimlik bilgisi ister. Öbür yandan işlevseldir, nkn okuyucu, alıntının geçtiği aynı sayfada, okumasını hiç kesmeden ilgili kaynağın adını görür ve devamında da aynı biçimde, kaynaktan ne ölçüde yararlanıldığını izler.

⁶⁸ Anti-emperyalist bir kuşağın kült kitaplarından birinin adından esinle. Bkz. Dee Brown, **Kalbimi Vatanıma Gmn**, ev. C. ster, İstanbul, E Yayınları, 1993.

⁶⁹ Burada her ne kadar “seçmek” fiilini kullanıyorsam da üniversitelerin bir komisyon kurup yöntem seçtiği gibi bir hisse kapılmayın lütfen. Burada seçimden kastedilen akademik kuşaklar arasında aktarıla aktarıla yerleşik, geleneksel hale gelmiş olmaktan ibarettir.

Bu yöntemde, alıntı ya da göndermenin yapıldığı yerde bir numaraya yer verilir. Genellikle bu numara, normal satırla aynı hizada yer almaz, azıcık yukarıya yerleştirilir. Bu numara dipnot numarasıdır. Ardından bu numaraya karşılık gelmek üzere, aynı sayfanın altında, aynı numarayı taşıyan bir açıklamaya, yani alıntı ya da gönderme yapılan kaynağın kimlik bilgilerine ve sayfa numarasına, yani dipnota yer verilir.⁷⁰ Ancak numaralar-ken dikkat edin; seçim yapmakta özgür değilsiniz; mutlaka Batı Arap rakamlarını seçmelisiniz. (Yani 1, 2, 3,... gibi; I, II, III... gibi Romen rakamlarını değil.) Bir uyarı daha: Numaralamayı, eğer ödeviniz çok hacimli olacaksa, her bölüm için yeniden “bir”den (1) başlatın; yok eğer, kısa bir ödev yapıyorsanız, numaralarınız önceki bölümden devam etsin. (Ben burada, sırf “tembellikten” kesintisiz numaralama yolunu seçtim.)

Şimdi standart bir dipnot örneğini görelim:

“Güç tutkusuyla açığa vurulduğu gibi, insanoğlu sosyal hayata yönelik tabii bir eğilimle doğmamıştır. İnsanları sosyalliğe ya da sivilleşmeye ya da Leviathan’ı oluşturmaya itecek olan, tabii halde güç tutkusuyla uzlaşması mümkün olmayan ölüm korkusu ve dolayısıyla barış ya da güvenlik isteğidir.”⁷¹ Görüldüğü gibi, bu metin içindeki yetmişinci dipnotumuz bu. Şimdi lütfen bu numaralı dipnot açıklamasına bakın ve şu sıraya dikkat edin:

⁷⁰ Yine bir bilgisayar kısayolu: Word programında araç çubuğundaki “Ekle” menüsüne gidin ve oradan “Başvuru”yu seçin. Açılan pencereden, “Dipnot”u seçin. Yine bir pencere açılır. Size sayı biçimini, dipnotun nereden, hangi sayıdan başlayacağını vs. sorar. Bunlara ilişkin seçiminizi yapın ve “Tamam” tuşuna basın. Artık, bundan sonra yapmanız gereken şey “Ekle” menüsünden “Dipnot ekle”yi seçmek ve yalnızca onaylamaktır. Bilgisayar, otomatik olarak dipnot numarasını hem satırın biraz üstüne, hem sayfanın ilgili kısmı için yarım çizgiyle ayırdığı boşluğa atacak ve açıklama yapmanızı bekleyecektir.

⁷¹ Cemal Bali Akal, *İktidarın Üç Yüzü*, 2. Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, s. 95.

Önce **yazarın adı ve soyadı**, (eğer kitap derleme ise, yazarın adı yerine **derleyenin adını** yazın ve hemen peşinden parantez içinde (**der.**) kısaltmasını kullanın) -aralarda virgüle dikkat edin- ardından **kitabın adı**, devamla (eğer kitap çeviri ise, **Çev.** kısaltmasıyla **çevirmenin adı**) birden fazla baskı yapmışsa **bas-kı sayısı**, (eğer kitap birden fazla kez yeniden yazılmışsa kaçınıcı kez yazıldığı baskı sayısından önce verilmelidir) **yayınlandığı yer** ve sonra kitabın basıldığı **yayınevi** ve nihayet, kitabın **basım yılı** ve alıntının yer aldığı **sayfa numarası** ve **nokta işareti**.

Unutmayın, bu kaynaktan ilk kez alıntı yapıyorsanız, tıpkı ileride kaynakçada yapacağınız gibi, **kitabın adını koyu, italik ya da altı çizili** (asla üçü birden değil; ya koyu, ya italik, ya altı çizili!) yazarak belirginleştirmeniz beklenir. (Ben burada sıralamaya dikkat çekmek için gerekli öğelerin tümünü koyu yazdım.) Kimi kılavuz kitaplarda farklı sıralamalara tanık olabilirsiniz. Örneğin, yayınevinin adı, yayın yerinden sonra iki nokta üst üste konulduktan sonra yazılmaktadır. (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları gibi.) Eğer kullandığınız kaynak telif değil, çeviri ise burada da sıralama farklılıkları görebilirsiniz. Örneğin kimi kılavuzlar çevirenin adını, kitabın kimlik bilgilerinin en sonuna, parantez içinde yerleştirir. Bir diğer sıralama da, çevirenin adına, kitabın adından hemen sonra ama yine parantez içinde yer ver-mektir.

Bu farklılıklar bir yana, standart örneğimiz şöyle:

Cemal Bali Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, s. 95. (Burada bir uyarı daha: Her durumda, yalnızca **kitabın** ya da **derginin** ya da **internet adre-sinin** koyu, italik ya da alt çizgiyle vurgulanması beklenir. Ayrıca ödevinizde hangi vurgulama biçimini seçmişseniz, baştan sona ona sadık kalın! Kesinlikle makale adlarını bu şekilde be-lirginleştirmeyin. Onlar, tırnak içinde verilmekle yetinilir.)

Kitapla ilgili karşılaşacağınız bir diğer sorun yapıtın derleme olmasıdır. Bu durumda ne yapmalı? Yollardan biri şu örnekte olduğu gibidir:

Zygmunt Bauman, "Freedom and Dependence," **Sociological Debates**, (ed.) F. Anthias, M. P. Kelly, Kent, Greenwich University Press, 1995, s.10.

Burada derleme kitap içinde kullanılan yazının yazarı ve adı önce yazılarak ilgili yazı tırnak içinde verilmektedir. Ardından, derleme kitabın adı ve derleyene (İngilizce bir kitap örneği olduğu için burada ed.-editör yerine- kısaltılması kullanılmıştır) yer verilir. Son olarak, sayfa numarası verilir. Fakat kimi metinlerde şöyle bir biçime de rastlayabilirsiniz: Aynı örnek üzerinden gidersek;

F. Anthias, M. P. Kelly, (ed.), **Sociological Debates**, Kent, Greenwich University Press, 1995 içinde Zygmunt Bauman, "Freedom and Dependence," s.10.

İki biçim arasındaki fark, ilkinin doğrudan alıntı yapılan derleme içindeki yazıya dikkat çekmesi, ikincisinin ise derlemeye dikkat çekmesidir. İki biçim de kullanılabilir ama ilkinin kullanmanız daha anlamlı ve işlevseldir.

Bir başka sorun kitabın ya da derleme kitabın birden fazla yazarlı olmasıdır. Bu durumda "üç yazarlıya kadar olan kitaplar da ya da makalelerde her üç yazarın adı ve diğer bilgiler, ancak *üçten fazla yazarlı* bir kitaptan alıntı söz konusu ise ilk yazarın adından sonra **et. al.**, diye yazıp yayına dair bilgiler verilir."⁷² ("et. al." ve benzeri kısaltmalara biraz sonra değineceğim.)

Karşılaşılabilecek bir diğer sorun kitabın ya da derlemenin yazarına ya da derleyicisine ilişkin bilgi bulunmamasıdır. Örneğin *Bin Bir Gece Masalları*'nı kullanıyorsanız, ne yapacaksınız? Çok kolay; doğrudan kitabın adıyla başlayarak kimlik bilgilerini vermeniz yeterlidir.

Alıntıyı kitap dışından kaynaklardan da yapıyor olabiliriz. Şimdi, sırayla bunlara da kısa birer örnek verelim. Eğer bir dergide yayınlanmış bir makaleden alıntı yapıyorsak, şu yolu izleyebiliriz:

⁷² Etöz, a.g.y.

Can Yücel, “Yeniden Çıkacak Olan Birikim,” **Birikim**, No.1, Mayıs 1989, s.33.

Gazetede yer alan bir yazıdan alıntı yapıyorsak:

İzzettin Önder, “Gündemin Hızlı Değişimi,” **Evrensel**, 7 Ocak 2017. Gazetelerde de sayfa numarası olmasına karşın, gazete yazılarından yapılan alıntılarda genellikle sayfa numarası verilmez.

Görüldüğü gibi, yine yazarın adı önde verilmekte, arkasından yazının başlığı mutlaka tırnak içinde yer almaktadır. Sonra yazının yer aldığı **derginin** ya da **gazetenin adı**, (dergi özel bir sayı adı taşıyorsa bu da ayrıca belirtilmeli; örneğin Türk Dili, Eleştiri Özel Sayısı gibi) özel olarak vurgulanarak, kitap adı gibi, sunulmakta ve ilgili derginin sayısı, varsa cilt sayısı da ve tarihi, gazete ise yine tarihi ve nihayet sayfa numarası verilmektedir. Eğer gazetede yer alan ama yazarı belli olmayan bir yazıdan aktarma yapıyorsak, o halde şu yolu seçebiliriz:

“Kamusal Alan Mesajı,” **Milliyet**, 14.7.2004.

Görüldüğü gibi burada sayfa numarası kullanılmamaktadır.

Alıntı ya da referans yapabileceğimiz bir diğer kaynak, yayınlanmamış tez çalışmaları olabilir. O zaman şu örneği izleyebilirsiniz:

Pınar Ecevitoglu, **Türkiye’de Kan Gütme Geleneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Tez Danışmanı: Prof. Dr. C. San), Ankara, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi), 2002, s. 45.

Burada da yine farklı bir sıralama yapabilir ve şehir adını tarihin hemen önüne alabilirsiniz.⁷³

⁷³ Kullandığım kaynaklardan Türkkaya Ataöv tezler için şöyle bir format önermektedir: “ Mete Tunçay, “Erkinlik Kavramının İncelenmesi” (basılmamış doktora tezi, İdari İlimler Enstitüsü, Siyasal Bilgiler Fakültesi), s. 20.” Bkz. T. Ataöv, **a.g.y.**, s. 49. Fakat bence bu format doyurucu olmaktan çıkmış durumdadır. Tez çalışmasının kiminle yapıldığı son derece önemlidir ve ilgili çalışmanın kimliğinin ayrılmaz parçası durumundadır. Bu ne-

Bir diğ er kaynağımız yasa tasarıları, Bakanlar Kurulu ya da mahkeme kararları olabilir. Bu durumda kurumlar yazar adımıymış gibi işlem g r melidir. Örneğin:

Başbakanlık, “Milli Eğitim Temel Kanun Tasarısı” (1/754, D: 3, T: 4, No: 125, Sayı 71-1532/22153; Tarih 4 Aralık 1972), s. 3.

Görüldüğü gibi, ilgili tasarı makale gibi işlem görmekte ve tırnak içinde verilmekte, ardından kimlik bilgileri parantez için- de tüm ayrıntılarıyla sunulmaktadır.⁷⁴

Aktarmalarda sıkça karşılaşılan bir diğ er sorun ikincil kaynak kullanılmasından doğmaktadır. Örneğin Sabine’den alıntı yapıyoruz fakat Mehmet Ali Ağaoğulları’na başvuruyoruz. Bu konuda Ataöv’ n önerisine kulak verebiliriz⁷⁵:

Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Ankara, İmge Yayınları, 1994, s. 226’dan George Sabine, **Siyasal Düşünceler Tarihi 1**,  ev. H. Rızatepe, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1969, s. 49.

Görüldüğü gibi hem bizim kaynağımız, hem kaynağımızın kaynağı tam k nyeye olarak belirtilmektedir. Ancak bu  rneği kısaltarak ters çevirmek de makuldür. şöyle:

Sabine’den aktaran Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Ankara, İmge Yayınları, 1994, s. 226.

Ayrıntıyı merak eden okur Ağaoğulları’nın ilgili sayfasına başvurarak bilgi edinebilir.

Geldik giderek yaygınlaşan bir diğ er kaynak grubuna; elektronik kaynaklar. ( zleyen alıntı uzun olmasına karşın, bi-

denle kimlik bilgisine eklenmelidir. Aynı şekilde, çalışmanın yayınlanmamış bir tez çalışması olduğunun da vurgulanarak, tıpkı kitap ya da dergi adı gibi,  ne çıkarılması gerektiği kanısındayım. Ayrıca artık ülkemizde lisan- s st  eğitimi merkezi enstitülere bağlandığından, yalnızca enstitü adının verilmesi tez için açıklayıcı bilgi değeri taşımamaktadır. Bu nedenle mutlaka çalışmanın yapıldığı anabilim dalı ve alt bilim dalının adları da k n- yede yer almalıdır ki okur, istediği zaman kolaylıkla ulaşabilsin.

⁷⁴  rnek, Karasar’dan, **a.g.y.**

⁷⁵ T. Ataöv, **a.g.y.**, s.49. Fakat  rneği değiştirdim.

çimsel farklılıkları gösterebilmek ve örneklerin rahat anlaşılması bakımından sıkışık olarak vermedim.)

“İnternet yoluyla ulaşılan kaynakların yazımında, kaynağın özelliğine bağlı bir yöntem izlenebilir. Eğer bu kaynak, basılı bir kitabın elektronik kopyası ise, bir kitap künyesi olarak yazıp, sonuna indirildiği web adresini ve indirilme tarihini eklemek gerekir. Basılı dergilerin elektronik kopyalarından, elektronik dergilerden ve gazetelerin web sayfalarından edinilen makalelerde de aynı yöntem izlenir. Örneğin:

Hacer Ansal, **Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar**, İstanbul, Birleşik Metal-İş, 1999, http://www.birlesikmetal.org/kitap_99/kitap-99-3.htm, (08.01.2004). Sonda yer alan bu tarihin, ilgili metnin indirilme tarihi olduğu unutulmamalıdır.

İki örnek daha, bu kez makale:

Zeki Parlak, “Yeniden Yapılanma ve Post-Fordist Paradigmalar,” <http://www.bilgi.8k.com/1999-1/99-1parlak.pdf>, (15.01.2004).

Türker Alkan, “Ulusçuluğun İkilemleri,” Radikal, 9 Mart 2004, http://www.radikal.com.tr/veriler/2004/03/09/haber_108915.php, (09.03.2004).

Bu örnekler dışında, ‘web’de herhangi bir siteden indirilmiş *imzalı* yazılar için, **yazar-yazı başlığı-web adresi-indirilme tarihi** sırasını izleyen bir künye yazmak gerekir. Örneğin:

Necdet Oral, “Türkiye Tarımında Yapısal Uyum ve Yıkım Süreci,” http://www.sendika.org/makale/necdetoral_09subat2004.htm, (26.02.2004).

Web sayfalarında işinize yarayacak bazı imzasız metinlere ulaşabilirsiniz. Bu tür kaynakların yazımında da şöyle bir yöntem kullanabilirsiniz:

“Kırılma Noktasına Doğru,”

http://sendika.org/aktuel/aktuel_06-01-2004.html, (26.02.2004).

İnternet kaynakları konusunda genel bir uyarı: Kullandığınız kaynakların güvenilir ve ciddiye alınmaya değer olup olma-

dığı konusunda titizlik giderek artan bir ihtiyaçtır; siz de titizlik gösterin ve her önünüze gelen kaynağı kullanmayın.”⁷⁶

Bunların dışında çok çeşitli kaynaklardan alıntı yapabilir ya da çeşitli kaynaklara gönderme gereksinimi duyabilirsiniz. Örneğin sözlü kaynaklar, manyetik-analog bant kayıtları (ses, görüntü, müzik ya da mikrofilmler), dijital kayıtlar (disketler, CD ya da VCD, DVD’ler), yalnızca yazarın elinde bulunan tek nüshalık el yazması kayıtlar, haritalar, krokiler vb. Bu tip karmaşık durumlarla karşılaştığınızda, eğer özel olarak bu gibi teknik sorunlara yönelik kılavuz kitaplar yardımcı olamıyorsa, akılda tutulması gereken şudur: Önemli olan, alıntı ve referansın gerektirdiği ahlaki sorumluluğa en uygun biçimde, okura, açıklıkla, alıntı ya da göndermenin bulunduğu yeri bildirmektir. Bu ilkeyi akılda tuttuktan sonra, gerisi “biraz da” kabaca “biçim”den ibarettir.

3. Dünyanın En Ünlü “Yazarları”: Ibid., Op.Cit., A.g.y.

Ödevde kullandığımız kaynaklar çoğu kez birden fazla yerde işimize yarar. Dolayısıyla birden çok kez aynı kaynağı işaret etmemiz gerekecektir. Eğer metin içi gönderme sistemini kullanıyorsanız bu pek sorun olmayacaktır, çünkü zaten toplam üç veriyi, yazar soyadı, kaynak tarihi ve sayfa sayısını veriyorsunuzdur ama geleneksel dipnot sisteminde kısaltmalar yaşamsal bir rol üstlenir. (Dikkat! Burada verilecek kısaltmalar, metin içi referans sisteminde de kullanılabilir!) Bu durumda, kaynağın adını tam kimlik bilgileriyle verip duracak değiliz. Bunun için kısaltmalara başvurulur. Bu kısaltmalar farklı işlevlere hizmet ederler. Ama genellikle, en yaygın kısaltmalar şu gereksinimlere karşılık verir: i) Aynı kaynağın aynı sayfasına atıf yapıyorsak, ii) Aynı kaynağın farklı sayfasına atıf yapıyorsak, iii) Aynı kaynağın aynı ya da farklı sayfasına atıf yapsak da, bizim sayfamızda

⁷⁶ Geniş, a.g.y. Geniş’in örneklerini kullanmakla birlikte biçimlerinde kimi değişiklikler yaptım.

iki atıf arasına üçüncü bir kaynak girmişse, iv) Aynı kaynağın atıf yaptığımız sayfası ne olursa olsun, bizim ödevimizdeki sayfası değişmişse, işte bu durumlarda kullanılan kısaltmalar dipnotları birbirleriyle ilişkilendirerek okuru ilgili kaynağa gönderir. “Bu kısaltmalar uluslararası geçerliliği olan Latince kökenli ‘*ibid.*,’ ‘*op.cit.*’ ve ‘*loc. cit.*’ sözcükleridir.”⁷⁷

Bu kısaltmaları, okuduğunuz çoğu metinde, anlamını ya da açılımını bilmeseniz de görmüşsünüzdür.

“*Ibid.*, Latince “aynı yerde” anlamına gelen “*Ibidem*” sözcüğünün kısaltılmış durumudur. (...) Aynı kaynaktan alınan bir bilginin, araya herhangi bir kaynak girmeden yinelenmesi durumunda kullanılır. Eğer alıntının sayfası değişmişse, “*Ibid.*” sözcüğünden sonra sayfa no.su [sayısı] yazılır. *Op.cit.* (...) “önce belirtilen eserde, gösterilen eserde” anlamına gelen “*opere citato*” sözcüklerinin kısaltılmış durumudur. Dipnotu verilen bir kaynağın, araya başka kaynaklar girdikten sonra yeniden kullanılması durumunda (...) [işlevseldir.] Ancak araya başka kaynaklar girdiği için, hangi yazara ait olduğunu belirtmek üzere,”⁷⁸ kısaltmadan önce yazarın soyadı verilmelidir.

Ayrıca, devamında sayfa numarası da eklenmelidir.

“*Loc.cit.*, (...) *loco* [doğrusu *Locus* olmalı] *citato* sözcüklerinin kısaltılmışı olup, “yukarıda adı geçen kitap, eser sayfasından alıntı anlamına gelir.” *Op.cit.*’ten farkı nedir peki? “*Op.cit.*’in araya başka kaynak girmesinden sonra değişik sayfalardan alıntı yapıldığında kullanılmasına karşın, *loc.cit.*’in araya başka kaynak girmesinden sonra verilen kaynağın daha önceki alıntının sayfasından alındığını göstermesidir.”⁷⁹

⁷⁷ Aziz, *a.g.y.*, s. 138.

⁷⁸ *A.g.y.*

⁷⁹ *A.g.y.*

Görüldüğü gibi aslında çok işlevsel değildir. Op.cit.'i kullanıp yeniden sayfa numarasını vermek aynı görevi yerine getirebilir.

Bu kısaltmaların tümünü birden şu örnek üzerinden izleyebiliriz:

(1) (Kaynağın adının ilk kez geçtiği dipnot) Şirin Tekeli, **Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1982, s. 39.

(2) (Kaynağın aynı sayfası yeniden kullanılıyor) **Ibid.**

(3) (Kaynak farklı sayfadan yeniden kullanılıyor) **Ibid.**, s. 51.

(4) (Araya başka bir kaynak giriyor) Burada giren kaynak ilk kez adı geçen kaynaksa, elbette tam künye verilecektir. Yoksa yine kısaltma yapılabilir.

(5) (İlk kaynağımıza dönüyoruz yeniden) Tekeli, **op.cit.**, s. 67.

Görüldüğü gibi, bu kısaltmaları kullanmak son derece kolaydır ama diyorsanız ki ne kadar kolay olursa olsun, “niye gavur eziyeti çekelim ki?” Çekmeyin; o halde bunların dilimizdeki karşılıklarını kullanacaksınız. Gerçekten de bu kısaltmaların tümünü dilimizde basit bir tek kısaltmayla karşılayabiliriz ve pratik hiçbir soruna neden olmaz. Burada örneğin “**a.g.y.**” kısaltmasını kullanıyorum, “adı geçen yapıt” anlamında; “adı geçen eser” anlamında “**a.g.e.**” kısaltmasını da kullanabilirdim. İster yapıtı ister eseri seçelim, önemli olan bu sözcüğün kaynağın türü ne olursa olsun, hepsini ifade edebilme yeteneğine sahip olmasıdır. İster bir makaleden söz edelim, isterse bir kitaptan. Biraz daha genellemek ve “adı geçen kaynak” anlamında “**a.g.k.**” kısaltmasını kullanmak da mümkün. (“**A.g.k.**” kısaltması daha çok kitap dışı kaynaklar için kullanılır, aklınızda olsun.) Bu kadar “olasılıktan” anlaşıldığı gibi, dilimizde yerleşik olarak kabul gören bir kısaltma türü ne yazık ki henüz yoktur. Yabancı dilin tek geçerli dil kabul edildiği bir üniversite rejiminde, olması da beklenemez. Ama bu bizim bir bekleyişe mahkûm olduğumuz anlamına da gelmemelidir. O halde, bir tercih yapıp

Türkçe kullanmak en iyisidir. (Bu arada bu kısaltmaların tümünün –Latince, Türkçe, hiç fark etmez- yapıt yerine kullanılması nedeniyle seçtiğiniz atıf biçimine göre, koyu, italik, altı çizili – yalnızca biri, üçü birden değil- yazılması gerektiği unutulmamalıdır.) Benim seçimim “**a.g.y.**”den yana ve bakın örnek ne hale geliyor:

- (6) (Kaynağın adının ilk kez geçtiği dipnot) Şirin Tekeli, **Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1982, s. 39.
- (7) (Kaynağın aynı sayfası yeniden kullanılıyor) **A.g.y.**
- (8) (Kaynak farklı sayfadan yeniden kullanılıyor) **A.g.y.**, s. 51.
- (9) (Araya başka bir kaynak giriyor) Burada giren kaynak ilk kez adı geçen kaynaksa, elbette tam künye verilecektir. Yoksa yine kısaltma yapılabilir.
- (10) (İlk kaynağımıza dönüyoruz yeniden) Tekeli, **a.g.y.**, s. 67.
- (11) (Yazarımızın aynı yıl yayınlanan birden fazla yapıtını kullanıyorsak, her birini ilk geçtikleri yerde tam olarak verdikten sonra, ikinci kez geçtiğinde) Tekeli, **a.g.y.**, 1982a, s. 78. (Bu durumda kaynakçada bu kaynağı aynı biçimde farklılaştırmayı unutmamalıyız.)
- (12) (Yazarımızın farklı yıllarda yayınlanan birden fazla yapıtını kullanıyorsak, yine her birini ilk geçtikleri yerde tam olarak verdikten sonra, ikinci kez geçtiğinde) Tekeli, **a.g.y.**, 1983, s. 98. (Yayın tarihleri farklı olduğu için, kaynakçada özel bir farklılaştırma gerektirmez.)
- (13) Görüldüğü gibi, tek bir kısaltma hiçbir sorun yaratmadan gereksinimimizi karşılamaktadır. Bu kısaltma yerine başka kısaltma önerileri de vardır. Örneğin “**ön.ver.**” ya da “**ö.v.**” gibi “önceden verilen” anlamında ya da “**aynı**” gibi. Belirttiğim gibi, bu konuda henüz yerleşik bir tercihle karşı karşıya değiliz. Dolayısıyla siz, bu çok cesurca görünmekle birlikte, yaratıcılığınızı kullanıp daha işlevsel ve pratik bir kısaltma keşfedebilirsiniz, peki bu kullanımı da önerebilirsiniz.

Dipnotlarda kullanılan başka kısaltma örnekleri de vardır ama bunlar, genellikle kitabın kimlik bilgilerindeki bir eksikliği

ya da sıra dışılığı belirtmek için kullanılır. Örneğin, kitabın baskı tarihi bulunmuyorsa, “tarih yok” yerine “t.y.”, baskı yeri bulunmuyorsa “yer yok” yerine “y.y.” kullanılır. Benzer bir biçimde, bir derginin sayısını belirtmek için “n.” kısaltması kullanılabilir. Peki, “s.” kısaltması kullanılamaz mı? Hayır. Çünkü o zaman “sayfa” ile karışır; “s.” kısaltması, yaygın olarak sayfaya gönderme yapar. İlle de “s.”yi kullanacaksanız yapmanız gereken şey bunları birbirinden ayırmaktır. Örneğin “sayı” için “s.” sayfa için “sahife”den hareketle “sh.” gibi; ama asla “ss.” olmasın. Çünkü “ss.” kısaltması daha çok ilgili yayının toplam “sayfa sayısı”nı (ya da bir dergide yer alan makalenin sayfa aralıklarını) belirtmek için kullanılır. Ama bir kayıt düşerek bunu da kullanabilirsiniz: Eğer dipnotta “ss.18” gibi bir kayıt düşmüşseniz bu farklı bir yeri, kaynakçada “189 s.” gibi bir kayıt düşmüşseniz bu da başka bir şeyi işaret eder. Sayfa sayısından önce kısaltma geliyorsa, bu belirli bir sayfanın işaret edilmek istendiğini gösterir, sayıdan sonra kısaltma geliyorsa, bu da toplamı işaret edecek şekilde değerlendirilir.

Bir diğer kısaltma “**et.al.**” kısaltmasıdır. Bu da yine Latince kökenli olup “ve diğerleri” anlamına gelir. Dolayısıyla bununla hiç uğraşmayıp “**ve d.**” kısaltmasını çekinmeksizin kullanabilirsiniz. (Ancak dikkat! Bu kısaltmayı **vd.** olarak yaparsanız anlamı “ve devamı”dır.) Bu kısaltma daha çok, üçten fazla yazarlı kaynaklarda üç yazardan sonrakileri işaret etmek için kullanılır. Yine Latince kökenli bir iki kısaltmayı daha belirtelim; gerçi bunlar artık pek kullanılmamaktadır ama en azından karşılaştığınızda şaşırtıcı olmaz. Bunlar, “**infra.**, **supra.** ve **passim.**”dir.

“Araştırmanın bir yerinde değinilen bu konu daha ilerde bir nokta ile bağlanıyorsa, dipnotunda, örneğin, “**infra.**, s. 167.” demekle okuyucunun daha sonra gelen bu sayfaya...dikkati çekilir.”⁸⁰ Demek ki **infra** “bundan sonraki kısımlara bakın” anlamını taşımaktadır. “Aynı biçimde, bu bağlantı daha önceki

⁸⁰ Ataöv, a.g.y., s. 44.

sayfalarda geçmişse, bu da [örneğin] “**supra.**, s. 12” ile gösterilir. [Demek ki **supra.** “bundan önceki kısımlara bakın” anlamı taşımaktadır.] **Passim.**’e gelince: Bir kitabın bütününden elde edilen, fakat herhangi bir sayfasında gösterilemeyen bir fikir o kitabın hepsine atıf yapmakla ileri sürülür.”⁸¹ Bu durumda, kitabın tam künyesi verildikten sonra, sayfa yerine **passim.** yazılmakla yetinilir.

Son olarak, dergilerdeki cilt numaralarıyla ilgili “c.” kısaltmasını ve “bakınız” anlamında, “bkz.” ile “karşılaştırınız” anlamındaki “krş.” ya da yine Latince’den ödünç alınmış haliyle “cf.”yi de (karşılaştırınız anlamına gelir) anımsatalım (bu üç kısaltmadan önce nokta işareti varsa baş harflerinin büyük olması gerektiğini unutmayın, lütfen) ve bu konuyu burada kapatıp kaynakçamızı düzenlemeye geçelim. (Kimi kitaplarda bu son iki kısaltma için “bak.” ve “karş.” biçimlerini görürseniz şaşırmayın, bunlar da kullanılmaktadır.) Fakat bir uyarıyla: Gönderme sisteminiz ne olursa olsun (metin içi ya da geleneksel dipnot), seçtiğiniz sistemdeki her tür kısaltma, birim, değer kaynakçada mutlaka karşılığını bulmalıdır! Eğer kaynakçada ve seçiminize bağlı olarak sayfa altında, ilgili değer karşılığı yoksa, gerçekte o alıntı ya da göndermenin kaynağı belirsizdir!

⁸¹ A.g.y.

Ç. “KIRK KÜP, KIRKININ DA KULPU KIRIK KÜP”:

KAYNAKÇA

“Kaynakça” bölümü ödevinizde ister doğrudan alıntı yaparak, isterse yalnızca göndermede bulunarak adını andığınız bütün yapıtların, kaynakların liste halinde okura sunulduğu yerdir. Okur ya da öğretim elemanınız, siz özel bir sınıflandırma yapmamış olsanız bile, kaynakçaya göz attığında hangi kaynağın kitap, hangisinin makale ya da elektronik kaynak olduğunu anlayabilmelidir. Bu nedenle, “kaynakça” biçimsel olarak belirli koşulları dayatır.

Öncelikle söylenmesi gereken şey, her ne kadar “kaynakça” bölümü bir listeden ibaret olsa da asla bu listenin numaralanmaması ya da kaynak adlarının başına herhangi bir ayırt edici, sıralayıcı simgenin, imin konulmaması gerektiğidir. Yani, her kitabın başına, bir numara veremiyorsunuz diye (*, -, .) gibi işaretler koymayın. Kaynakça bir listedir ama abecesel olarak sıralanmış bir liste olacaktır. Abecesel sıralamada da gözüteceğiniz sıralama ölçütü kullandığınız kaynağın varsa yazarının **soyadı**, yoksa kendi adı olacaktır.

Kaynakların birbirinden rahatlıkla ayırt edilmesi için, yazarın soyadından başlanarak künye bilgisi verildikten sonra, eğer ikinci satıra geçiyorsanız, bu satır en azından üç beş harfin tuttuğu yer kadar içerden başlamalıdır. Aynı yazarın birden fazla yapıtını kullanıyorsanız, ikinci kaynaktan başlayarak yazarın soyadı ve adı yerine düz bir çizgi çekmenizde hiçbir sakınca yoktur; hatta tercih edilir.

Eğer ödeviniz son derece hacimli ve kullandığınız kaynaklar birden fazla alana dağılmış ise, bu durumda öncelikle kaynaklarınızı sınıflandırmanız yararlı olabilir ama zorunlu değildir. Nasıl bir sınıflandırmadan söz ediyoruz? Örneğin, Türkiye’nin modernleşme deneyimini Türk edebiyatı üzerinden izlemek üzere bir ödev yaptınız. Bir yandan modernlik, modernleşme üzerine kuramsal kaynaklar okudunuz ve kullandınız; diğer yan-

dan Türk tarihi üzerine kaynaklar ve nihayet üçüncü olarak Türk roman ve öykücülüğü üstüne yapıtlar ve bizzat edebi metinlerin kendilerini okudunuz. Bu farklı alanlarda yer alan kaynaklar rahatlıkla görülebilsin diye, örneğin okuduğunuz ve incelediğiniz edebi metinleri ayrı bir grup olarak sunabilirsiniz. Bu gibi durumlarda grupta (A.,B.,C., gibi) yapılır. (Örneğin, A. Modernlikle İlgili Kaynaklar, B. Türk Modernleşme Tarihiyle İlgili Kaynaklar, C. İncelenen Roman ve Öyküler.) Bazen, farklı alanlarda yer almasa bile, hacmine bağlı olarak, kaynakların, kitap ya da makale ya da elektronik kaynaklar biçiminde ayrılması yerinde olabilir. Sınıflandırma yapabileceğiniz bir başka durum, kaynaklarınız içinde manyetik bantlar ya da dijital diskler ya da analog-dijital kasetler, mikro-filmler, gazete arşivleri, elyazmaları ve benzerlerinin bulunmasıdır. Bu durumda da bunları ayrı ayrı listelemeniz ve gruplandırmanız, hem okurun işini kolaylaştırır, hem de özgün, sıra dışı kaynaklar diğerlerinin arasında boğulmamış olur.

Kaynaklarınızı “kaynakça” içinde nasıl düzenleyip sunacağınızın kararını aslında alıntılama ve gönderme yönteminizi seçerken vermiş olmalısınız. Çünkü bu yöntem aynı zamanda kaynakçanızı da koşullandırmaktadır. Bu nedenle, burada da iki ayrı “kaynakça” biçiminden söz edeceğim. (Lütfen unutmayın! “Kaynakça”ya “Bibliyografya” da denmektedir. Ama dilimizde tam karşılığı varken, niçin bunu seçelim, değil mi?)

1. “Attın Beni Gurbet Ele, Unuttun”⁸²: Metin İçinden Kaynakçaya

Anımsayacağınız gibi, metin içinde kaynak bilgisi gösterirken, özellikle kaynakları birbirinden ayıran şey, önce yazarın soyadı, sonra ilgili yayının tarihidir. Dolayısıyla bu biçime uygun “kaynakça” tarzında yayın tarihi son derece önemli bir rol

⁸² Bir halk türküsünden esinle.

oynar ve hemen göze çarpması istenir. Bu nedenle de hemen başa yerleştirilir. Örneğin şunun gibi:

Boratav, Korkut (1995), *İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bir de şu örneğe bakın:

Arrighi, Giovanni, Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein (1995), *Sistem Karşıtı Hareketler*, İstanbul: Metis Yayınları (Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen).

Bu iki örneği şöyle de yazabilirsiniz:

Boratav, Korkut (1995), **İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Arrighi Giovanni, Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein (1995), **Sistem Karşıtı Hareketler**, Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen, İstanbul, Metis Yayınları.

Dikkatinizi çekmiştir; bu örneklerde ilgili kaynakların kaç sayfadan oluştuğu belirtilmemiştir. Bu konuda en sağlıklı tutum, sayfa sayısını vermektir; böylece okurunuz kitap hakkında kabaca bir ayrıntıyı öğrenmiş olur; okumak gibi bir niyeti varsa, en azından karar vermesine yardımcı olursunuz. Sayfa sayısını vererseniz, örneğin ödevi teslim etmesine çok az zaman kalmış ve son anda sizin ödevinizden adını duyduğu bir kaynaktan da yararlanmak isteyen bir öğrencinin, kitaplığa gidip 700 sayfalık bir kitapla karşılaştığı zaman, size edeceği her tür ilençten (bedduadan) kurtulursunuz! Sayfa sayısını verecekseniz, en sona bunu da eklemelisiniz. Ama böyle bir zorunluluk yoktur. (Örneğin, bu kılavuzda, ben de kaynak metinlerin toplam sayfa sayılarını vermedim.)

✎ “Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, bir kitap künyesi şu bileşenden oluşur: [Yazarın **Soyadı, Adı**] Yazarın önce soyadı, sonra önadı yazılır. Önadları yazarken mümkün olduğunca, sadece ilk harfi kullanan kısaltmalardan kaçınınız. Yazarların önadlarını da bilmek ve hatırd tutmak güzel bir duygudur; [yayın (**yılı**)] parantez içine alınması yaygın bir uygulamadır; [kitabın **Adı**,] kitabın adını künyedeki diğer bilgilerden

kolayca ayırt etmek için *İTALİK* veya **KOYU** veya ALTİ Çİ-ZİLİ yazmak ve yine aynı nedenle sonuna NOKTA (ya da VİRGÜL) koymak gerekir; [yayınlandığı Yer:] kitabın basıldığı şehir ya da, çoğu durumda, kitabı basan yayınevinin merkezinin bulunduğu şehir; bu bilgi kitabın ilk sayfalarında diğer bilgilerle birlikte verilir. Künyedeki bu bilgiyi, bir sonraki bilgiden ayırt etmek için sonuna İKİ NOKTA ÜSTÜSTE koymak yaygın bir uygulamadır ama örneğin burada ben virgülle ayırmayı seçiyorum; [**Yayınlayan**] yayıncının/yayınevinin adı. Bunlardan başka, kitap eğer çeviri ise, künyenin sonuna parantez içinde çevirmenin ya da çevirmenlerin adını yazmak gerekir.”⁸³

Peki, kaynağımız derleme bir kitapsa?

Bir “derleme kitap”, bağımsız başlıkları olan ve birden fazla yazar tarafından yazılan bölümlerden oluşur. Bu tür kitapların çoğu durumda bir derleyeni olur ve kitabın kapağında ya da ilk sayfalarında bu kişinin adı “derleyen”, “yayına hazırlayan”, “editör” vb. ibarelerle belirtilir. Kitapta, derleyenin kendisine ait bir makale ya da bölüm de olabilir. Aslında, derleme bir kitabın içindeki makaleler, en azından farklı yazarlara ait olmaları nedeniyle, birbirinden bağımsız olduğu için, çoğu durumda derleme kitabın kendisini kaynakçaya ayrıca koymaya gerek yoktur. Bu nedenle, kaynakçamızda sadece, o kitaptan hangi makaleyi kullandıysak onun künyesinin bulunması yeterlidir. Örneğin:

Somel, Cem (2003), “Meta Zincirleri, Bağımlılık ve Eşit Olmayan Gelişme.” *İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar (Oktar Türel’e Armağan)* içinde, der. Ahmet H. Köse, Fikret Şenses ve Erinç Yeldan. İstanbul, İletişim Yayınları.

Burada, şöyle bir sıralama kullanmış oluyoruz: [Yazarın **Soyadı, Adı**] [yayın (yılı)] [makalenin “**Adı**.”] [kitabın **Adı**] [**içinde,**] [**der.**] [derleyenin **Adı Soyadı**.] [yayınlandığı Yer,] [**Yayınlayan**]

⁸³ Örnek ve devamındaki açıklamalar, Geniş, a.g.y.

Bazı durumlarda, aynı derleme kitapta yer alan birkaç farklı makaleyi çalışmamızda kullanmış olabiliriz. Bu durumda yararlandığımız makaleleri kaynakçada kısaltarak yazmayı tercih edebiliriz. Örneğin:

Somel, Cem (2003) “Meta Zincirleri, Bağımlılık ve Eşit Olmayan Gelişme,” Ahmet H. Köse, Fikret Şenses ve Erinç Yeldan (der.) (2003) içinde.

Bu tür kısaltmalar kullanıldığında, derleme kitabın kendi künyesinin kaynakçada ayrıca mutlaka yer alması gerekir:

Köse, Ahmet H., Fikret Şenses ve Erinç Yeldan (der.) (2003) *İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar (Oktar Türel’e Armağan)*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Geldik makalelere: Dergi makalelerinde şöyle bir sıralama kullanıyoruz: [Yazarın **Soyadı, Adı**] [yayın (**yılı**)] [makalenin “**Adı.**”] (Makalenin adı asla vurgulu değil; burada yalnızca dikkatinizi çekmek için vurgulanmıştır.) [derginin **Adı**] [varsa derginin cilt **no**] [derginin sayısı (**no**)] ve sayfa aralığı. Örneğin:

Ayata, Sencer (1988) “Kentsel Orta Sınıf Ailelerde Statü Yarışması ve Salon Kullanımı” *Toplum ve Bilim* (Sayı 42): 103-117.

Makalelerle ilgili bir “kaynakça” uyarısını yinelemek yararlı olacaktır. Bir makaleyi kaynakçada gösterirken, o makalenin derginin hangi sayfa aralıklarında olduğu mutlaka belirtilmelidir. Kitaplarda, toplam sayfa sayısının verilir verilmemesi de, yukarıda değindiğim gibi önemlidir ama makalelerde sayfa aralığının verilmesi özellikle önemlidir. Hele de ilgili makale, örneğin yılda bir kez çıkan ve toplamı sekiz yüz sayfaya yaklaşan bir derleme dergi içinde yer alıyorsa.

Makale biçimindeki bir yazıyı bir dergiden değil de bir gazeteden alıyorsak, izleyeceğimiz yol şu örnekteki gibi olabilir:

Mert, Nuray (2004), “Üçüncü Dünya Demokrathlığı” *Radikal*, 9 Mart.

Gazetelerde yayınlanan imzalı makaleler için, dergi makaleleri için kullanılan yazım yöntemini uygulayabiliriz. Küçük bir

değişiklikle: Kaynakça notunun sonuna gün ve ay olarak tarihi ekleyerek.

Gazetelerdeki imzalı makaleler dışındaki haberler için durum farklıdır. Eğer çalışmanızda bir ya da en fazla birkaç gazete haberi kullanmış iseniz, bunları metin içinde gönderme yaparak anmanız yeterlidir; kaynakçada yazmanıza gerek yoktur. Ancak, çalışmanızda gazete haberleri sistemli olarak yoğun biçimde kullanılıyorsa, örneğin belirli bir zaman aralığına ilişkin bir gazete taraması yapılmışsa, bu durumda metin içindeki tek tek göndermelerden başka, kaynakçaya da bir kayıt gerekir. Örneğin: *Cumhuriyet*, Ağustos 2003-Şubat 2004, değişik sayılar.

Son olarak, çok yazarlı kitaplar örneğine de değinebiliriz: Burada karşılaştığımız tek genel farklılık, ilk yazardan sonraki yazarın ya da yazarların adlarını yazarken önce soyadı değil, doğrudan doğruya [Ad, Soyadı] yazmamızdır, tabii yazar adlarının arasına virgül koyarak. (Yazar adlarının yazımında özgün metindeki sıralama esas alınır). Kimi uygulamalarda, ilk yazardan sonraki yazar adlarının da [Soyadı, Adı] şeklinde yazıldığına tanık olabilirsiniz, ancak bu okuyanı yoran bir yöntemdir. Ayrıca, iki yazarlı kaynaklarda iki yazarın adları arasında, ikiden fazla yazarı olan kaynaklarda ise son yazarın adının öncesinde “ve” bağlacını kullanmak okumayı kolaylaştırır. Yazarların sayısı üçten fazla ise, tüm yazarların adını yazmaktansa, ilk yazarın adını yazıp “ve d.” (ve diğerleri) ibaresini eklemekle yetinebilirsiniz. Örneğin:

Amin, Samir ve d. (1993) *Büyük Kargaşa: Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi*, Çev. Erden Akbulut, İstanbul, Alan Yayıncılık.

Yazarı olmayan kitaplar için şu örnekteki yöntemi kullanabilirsiniz:

Osmanlıca Türkçe Sözlük (1981) Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kaynakçanızda, aynı yazar(lar)a ait, aynı yılda yayınlanmış birden fazla kaynak bulunuyorsa, bunları yayın yıllarının yanına, a, b, c gibi harfler ekleyerek birbirinden ayırmalısınız. Örneğin:

Dreeze, J. ve A.K. Sen (1991a) *The Political Hegemony of Hunger*, 3 cilt, Oxford, Clarendon Press.

Dreeze, J. ve A.K. Sen (1991b) *Hunger and Public Action*, Oxford, Clarendon Press.

Geldik internet kaynaklarımıza. Öncelikle metin içinde referans verirken nasıl bir yol izlediniz, bunu göz önünde tutun ve kesinlikle ona sadık kalın. Ben, burada kendi önerilerime uyarak kaynakça örneği vereceğim.

Öncelikle eğer kullandığımız yazının yazarı belliyse zaten çok sorun yoktur. Örneğin, Hacer Ansal'ın bir kitabının elektronik kopyasını kullandınız.

Ansal, Hacer, (1999), *Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar*, İstanbul, Birleşik Metal-İş,
http://www.birlesikmetal.org/kitap_99/kitap-99-3.htm
(08.01.2004).

Yazarın adının peşindeki tarih, sizin metin içinde kullandığınız kitabın baskı tarihidir. Adresin sonunda parantez içinde verilen tarih ise, sizin o kaynağı o adresten kullandığınız tarihtir. İki örnek daha, bu kez makale:

Parlak, Zeki, (1999), “Yeniden Yapılanma ve Post-Fordist Paradigmalar,”
<http://www.bilgi.8k.com/1999-1/99-1parlak.pdf> (15.01.2004).

Alkan, Türker, (2004), “Ulusçuluğun İkilemleri,” *Radikal*,
9 Mart 2004,
http://www.radikal.com.tr/veriler/2004/03/09/haber_108915.php
(09.03.2004).

Bu örnekler dışında, web sayfalarında işinize yarayacak bazı imzasız metinlere ulaşabilirsiniz. İşte bunu kaynakçada gösterirken, metin içinde nasıl bir yol izlediğiniz yaşamsal önem taşır. Benim, daha önceki bölümlerdeki önerilerim çerçevesinde bir örnek:

H/Sendika, (2004), “Kırılma Noktasına Doğru,”
http://sendika.org/aktuel/aktuel_06-01-2004.html
(26.02.2004).

Aynı örnek (Bu kez “H” yerine “W” kullanıyorum, eğer adreste “www” geçiyorsa):

W/Sendika, (2004), “Kırılma Noktasına Doğru,”

http://www.sendika.org/aktuel/aktuel_06-01-2004.html
(26.02.2004).

Peki, aynı adresten birden fazla anonim yazı kullanıyorsak? Çok basit; kitap ya da makalelerde yaptığımız gibi:

W/Sendika, (2004a), “Kırılma Noktasına Doğru,”

http://www.sendika.org/aktuel/aktuel_06-01-2004.html
(26.02.2004).

W/Sendika, (2004b), “Sendikalizm Hastalığı,” http://www.sendika.org/aktuel/aktuel_07-02-2004.html (26.02.2004).

Nihayet karşınıza şöyle bir kaynakça tablosu çıkmış olmalıdır:

Alkan, Türker (2004), “Ulusçuluğun İkilemleri,” **Radikal**, 9 Mart 2004,

http://www.radikal.com.tr/veriler/2004/03/09/haber_108915.php (09.03.2004).

Amin, Samir ve d. (1993) **Büyük Kargaşa: Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi**, Çev. Erden Akbulut, İstanbul, Alan Yayıncılık.

Ansal, Hacer (1999), **Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar**, İstanbul, Birleşik Metal-İş,
http://www.birlesikmetal.org/kitap_99/kitap-99-3.htm
(08.01.2004).

Arrighi, Giovanni, Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein (1995), **Sistem Karşıtı Hareketler**, Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen, İstanbul, Metis Yayınları.

Ayata, Sencer (1988), “Kentsel Orta Sınıf Ailelerde Statü Yarışması ve Salon Kullanımı.” **Toplum ve Bilim**, Sayı 42, ss. 103-117.

Boratav, Korkut (1995), **İstanbul ve Anadolu’dan Sınıf Profilleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Dreeze, J. ve A.K. Sen (1991a), **The Political Hegemony of Hunger**, 3 cilt, Oxford, Clarendon Press.

- Dreeze, J. ve A.K. Sen (1991b), **Hunger and Public Action**, Oxford, Clarendon Press.
- Dursun, Çiler (2003) “İslamcı Basında Kemalizm Karşıtlığının Kurulması.” **SBF Dergisi**, 58/4, ss. 47-83.
- H/Sendika, (2004), “Kırılma Noktasına Doğru,” http://sendika.org/aktuel/aktuel_06-01-2004.html (26.02.2004).
- Köse, Ahmet H., Fikret Şenses ve Erinç Yeldan (der.) (2003) **İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar (Oktar Türel’e Armağan)**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Mert, Nuray (2004), “Üçüncü Dünya Demokrasi” **Radikal**, 9 Mart 2004.
- Osmanlıca Türkçe Sözlük** (1981) Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Parlak, Zeki (1999), “Yeniden Yapılanma ve Post-Fordist Paradigmalar” <http://www.bilgi.8k.com/1999-1/99-1parlak.pdf> (15.01.2004).
- Somel, Cem (2003), “Meta Zincirleri, Bağımlılık ve Eşit Olmayan Gelişme” **İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar (Oktar Türel’e Armağan)** içinde, der. Ahmet H. Köse, Fikret Şenses ve Erinç Yeldan, İstanbul, İletişim Yayınları.
- W/Sendika, (2004a), “Kırılma Noktasına Doğru,” http://www.sendika.org/aktuel/aktuel_06-01-2004.html (26.02.2004).
- W/Sendika, (2004b), “Sendikalizm Hastalığı,” http://www.sendika.org/aktuel/aktuel_07-02-2004.html (26.02.2004).
-

Tablo 5: Metin Bağlantılı Kaynakça

Son bir uyarıyla ikinci “kaynakça” örneğimize geçebiliriz: Kaynakçada yer alan kimlik bilgileri, dikkat ettiyseniz, genel olarak virgül ile birbirinden ayrılır. Bu bile, bu yapının bir cümle gibi tasarlandığına işaret eder. Dolayısıyla, bilgiler tamamlandıktan sonra “cümle”nin sonuna mutlaka nokta koymayı unutmayın.

2. “Yüksel, Yüksel ki Yerin Bu Yer Değildir”⁸⁴: Sayfa Dibinden Kaynakçaya

Yukarıda verdiğimiz çoğu bilgi, bu tarz “kaynakça” düzeni için de geçerlidir. Ancak, bu yöntemde biliyorsunuz, yayın tarihi, çok özel bir işlev üstlenmez; bu nedenle de yazarın adıyla ilgili bilgilerden hemen sonraya konmaz.

Standart bir “kaynakça” notu, kitap için, şu sıralamayı izler: Yazarın **soyadı ve adı**, ilgili **çalışmanın adı**, çeviri bir metinse **çevirmenin adı**, baskı sayısı, yayın yeri, çalışmayı **yayınlayan kurum** ya da **yayınevinin adı**, basıldığı yıl ve toplam sayfa sayısı, ekleri Romen rakamlarıyla belirtilerek. (Toplam sayfa sayısını vermek zorunlu değildir ama vererseniz çok iyi olur.)

Eğer kullandığımız çalışma bir makale ise sıralamada biçimsel bir değişiklik gerekir. Kitabın adı özel olarak *italik*, **koyu** ya da altı çizili yazılıyordu, hatırlayacaksınız. Burada ise **makale adı tırnak içine** alınır, arkasından bunu yayınlayan dergi adı altı çizili, *italik* ya da **koyu** yazılarak belirtilir. Ayrıca, ilgili derginin **hangi cilt**, **sayı ve tarihi** taşıdığı mutlaka yazılır ve nihayet, ilgili çalışmanın derginin **hangi sayfa aralıklarında** yer aldığı da eklenir. Şimdi aşağıdaki örneklerde bu sıralamayı izleyebiliriz.

Akal, Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, 2. Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, 381 s.

Skocpol, Theda, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, Çev. S. E. Türközü, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004, 605 s.

Bu örneklerin kimi kitaplarda farklı bir sıralama içinde yer aldığını görmek de sizi şaşırtmasın, çünkü çoğunlukla artık bu standarda uyulmayabilmektedir. Onun yerine, şöyle bir diziliş karşımıza çıkmaktadır:

Akal, Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, 2. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003, 381 s.

⁸⁴ Namık Kemal’in ünlü dizelerinden esinle.

Bazen iki ayrı sistem birleştirilmekte ve kaynak şöyle sunulmaktadır:

Akal, Cemal Bali (2003), **İktidarın Üç Yüzü**, 2. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 381 s.

İkinci örneğimiz şu hale getirilmektedir:

Skocpol, Theda, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, (Çev. S. E. Türközü,) İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, 605 s.

Ya da yine bir sistem karışımı yapılmakta ve şöyle verilmektedir:

Skocpol, Theda, (2004), **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, (Çev. S. E. Türközü) 605 s.

Son örneğimizdeki biçim tam bir karışımdır ve bu kılavuzun yazarı size kesinlikle bu karışımı önermemektedir. Aynı şekilde, çevirmenin adını paranteze almaya da kişisel olarak anlam veremiyorum. Çünkü çevirmen, kitap için olmasa da olur türünden bir bilgi değildir, aksine en temel bilgilerin başında gelmektedir. Bu yüzden paranteze alınarak sona atılmasına da taraftar değilim. Sonuç olarak, kişisel önerim en geleneksel yöntemdir; şu örnekte görüldüğü gibi:

Akal, Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, 2. Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, 381 s.

Skocpol, Theda, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, Çev. S. E. Türközü, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004, 605 s.

Fakat kimi yazarlar bu geleneksel yaklaşım yerine şöyle bir sistem önerir:

Akal, Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, Ankara, 2003, Dost Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 381 s.

Elektronik kaynaklar konusuna alıntılama bölümünde değindiğimiz için burada ayrıca yer vermiyorum. Dipnotta nasıl göstermişseniz, kaynakçada da aynı biçimde göstermelisiniz. Yalnızca, imzalı metinler için yazar soyadını öne almanız gerektiğini unutmayın yeter.

“Kaynakça”yı hazırlarken unutulmaması gereken temel kural şudur: Geleneksel dipnot sistemini seçmişseniz, sayfa dibinde, kay-

nağın ilk geçtiği yerde kaynağı nasıl işaret etmişseniz, “kaynakça”da da o biçimi mutlaka korumalısınız! (Elbette verilerin sıralama düzeninde küçük değişiklikler olduğunu unutmadan.)

Bu durumda karşımıza şöyle bir “kaynakça” tablosu çıkacaktır:

Arslanoğlu, İbrahim, **Şah İsmail Hatayi ve Anadolu Hatayileri**, İstanbul, Der Yayınları, 1992.

Gölpınarlı, Abdülbaki, **Müminlerin Emiri Hz. Ali**, İstanbul, Der Yayınları, 1990.

Gündüz, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998.

Hançerlioğlu, Orhan, **İslam İnançları Sözlüğü**, 3.Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.

Hassan, Ümit, “Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik Üzerine Mektup”, **Toplum ve Bilim**, İstanbul, (Güz 1981-Kış 1982), no 15-16.

_____**İbn Haldun, Metodu ve Siyaset Teorisi**, 2. Baskı, Ankara, SBF Yayınları, 1982.

_____**Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler**, 2. Baskı, İstanbul, Alan Yayınları, 2000.

_____**Osmanlı, Örgüt-İnanç-Davranış’tan Hukuk-İdeoloji’ye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Hourani, Albert, **Arap Halkları Tarihi**, Çev. Y. Alogan, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997.

Işıklı, Alpaslan, **Said Nursi, Fethullah Gülen ve “Laik” Sempatizanları**, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 2001.

İbn Haldun, **Mukaddime**, Çev. Z. Kadiri Ugan, 3 cilt, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990.

*Yukarıda olduğu gibi, kaynakçanızda bir yazarın birden fazla yapıtını kullanıyorsanız, bunları tarih sırasına göre yerleştirmeniz daha işlevsel olacaktır.

Tablo 6: Geleneksel Kaynakça Tablosu

Burada bir sorunla karşılaşmış olmalısınız: İbn Haldun'un adına kaynakçada nasıl yer verilecektir? Benzer bir biçimde, gerçek ismiyle tanınmayan bir yazarın adına nasıl yer vereceksiniz; örneğin Orhan Kemal'in gerçek ismi Raşit Kemal Öğütçü'dür. Bu gibi durumlarda yapacağınız şey, ilgili yazar nasıl tanınıyorsa, hiç müdahale etmeden, düz biçimde kaynakçaya almaktır. (Eğer gerçek adını biliyorsanız köşeli parantez içinde ayrıca verebilirsiniz.) Yani İbn Haldun'u (Haldun İbn) diye yazmayın ya da Orhan Kemal'i (Kemal Orhan'a) çevirmeyin; daha da beteri, Orhan Kemal'in gerçek adı olan Raşit Kemal Öğütçü'ye dönüştürmeye kalkmayın!

Peki, bu "kaynakça" tablosunda başka bir sorun görüyor musunuz? Görmüyorsanız, lütfen geri dönün ve buraya kadar yazılanları bir daha okuyun! Dikkat edilirse, hiçbir kitabın sayfa sayısı verilmemiştir. Hadi bunu görmezden gelip geçelim, bu sonra gelişecek bir alışkanlıktır ama görmezden gelinemeyecek bir hata daha var: Ümit Hassan'a ait olduğu ve *Toplum ve Bilim* dergisinde yayınlandığı belirtilen yazının, ilgili derginin hangi sayfa aralığında yer aldığı belirtilmemiştir.

Kaynakçamızı da düzenledikten sonra, artık ödevle ilgili yapacağımız tek bir şey kaldı: Yeniden okumak ve teslim etmeden önce, mutlaka başkasının denetiminden geçirmek. Lütfen, yazınızı hem içerik hem de dil açısından tekrar tekrar gözden geçirin. Bunun için özellikle elinizin altında bir sözlük ve bir yazım kılavuzu bulundurmaya kesinlikle ihmal etmeyin. Kullanacağınız yazım kılavuzunu seçerken de dikkatli olun. Örneğin kırk yıllık "uluslararası"nı "uluslar arası" olarak gösteriyor olmasın! Bunun için Türk Dil Kurumu'nun 1980 yılı öncesi kılavuzları yardımcı olabilir ya da Ali Püsküllüoğlu, Şiar Yalçın, Tahsin Saraç, Necmiye Alpay, Ömer Asım Aksoy, Sevgi Özel gibi yazarların yapıtlarıyla Dil Derneği'nin kılavuzlarını kullanabilirsiniz. Hazırladığınız yazıyı başkalarına okutun ve hem biçim hem de içerik açısından değerlendirmelerini alın. Ödevinizi teslim etmeden önce, şu soruları sorarak metninizi denetle-

yin: (i) Sözcüklerin yazımında ve noktalama işaretlerinin kullanımında hatalar var mı? (ii) Cümleler düzgün ve anlaşılır mı? (iii) Ardı ardına dizilmiş cümlelerden oluşan paragraflarda anlatılmak istenen şey anlaşılabilir mi? Yanıtınız “evet”se artık sorun yok demektir; baş dik, göğüs ileri, ödevi teslim edebilirsiniz!

Üçüncü Bölüm

“Küçüğüm, Daha Çok Küçüğüm”¹

Bu kısımda, şimdi dikkati ödevden alıp ödevi yapan üzerinde yoğunlaştırmayı deneyeceğim. Aslına bakılırsa, ilk bakışta, bir ödev kılavuzunda, ödevi yapan kişi, yani öğrenci için özel bir bölüm ayırmaya gerek yok gibi görünür. Çünkü tablo son derece net bir biçimde görünmektedir. Karşımızda bir öğretim elemanı vardır; buna uygun bir talep, yani ödev yaptırma arzusu ve elbette bir de ödevi yapacak olan öğrenci. Dolayısıyla, öğrenciye ödev konusu verilir ya da seçtirilir, sonra da öğrencinin “paşa paşa” onu yapması beklenir. Bu beklenti de son derece olağandır. Karşılığında bir not verileceğine göre, öğrenci bu yükümlülüğü yerine getirmek zorundadır. Yerine getirmezse kendisi bilir; ödevin not değeri ne kadarsa, o kadar puanı çöpe atmış ya da ödev yapmanın temel olduğu bir seminer dersi söz konusuysa, o dersten kalmış olur, hepsi bu... Gerçekten hepsi bu mudur?

¹ Sezen Aksu’nun popüler bir şarkısından, küçük bir değişiklikle, esinlenerek.

A. “UNUTMAK SEVMEKTEN DAHA ZOR GELİYOR”²

Ödevin yalnızca bir not verme/alma aracı olduğu kanısında olmadığım için, burada ödev yükümlülüğüyle karşı karşıya kalan öğrenciyi anlamaya dönük bir girişimde bulunmayı deneyeceğim. Ama baştan belirtiyorum; bu yalnızca bir girişim denevidir ve özel hiçbir anlam taşımamaktadır. Burada da amacım, bu kılavuzun potansiyel okuru olan öğrenciye, ödev bağlamında, kendisinin bir öğretim elemanının gözünden nasıl göründüğü konusunda az da olsa fikir vermeye çalışmaktır.

Öncelikle şu soruyu yanıtlamalıyız: Öğrenci kimdir? Soruyu yanıtlamak için yine kendilerine kulak verebiliriz:

“Öğrenmekle yükümlü insan; bir süre normal insanlar gibi takılıp daha sonra okul denen mekânlarda bulunması zorunlu hale gelen ve daha sonra metamorfoz geçirip değişik bir türe evrilen bir tür. Bu türler genelde okul çevresinde ve öğrenci evi adı verilen izbe mekânlarda yaşarlar. (...) Parazit beslenme tarzını benimsemişlerdir; aslen “öğrenmek, yükselmek” amacıyla beraberce yaşadıkları evlerde edindikleri muhtelif tecrübeler dolayısıyla, uzun süre bekleyen makarnanın üzerinde “pamuk” oluşacağı ayıbını ve gerçeğini bilen tuhaf insan topluluğunun üyelerinden her biri.(...) Her zaman az parası olduğu varsayılan; üretmeyen, tüketen insancık. (...) Bazılarına göre bir işe yaramayan, toplumun parazitleri. Ne kadar yanılıyorlar oysa. (...) *Üstün öğrenci hizmet ödülü için öğrencilik yapma süresi 20 senedir. Bu süre içinde her tür öğretmen, doçent, asistan, profesör vb. nitelikte insanları bir bakışta çözecek uzmanlığa ulaşılır. Öğrencilik bir bakıma öğretmen tipleri konusunda profesyonelleşme sürecidir.* Göründüğünden daha meşakkatli ve zor bir iştir; hayatta en rahat

² Ümit Besen’in bir şarkısından esinle. Şarkının özgün hali, bilenler bilir, “unutmak” değil, “alışmak”tan söz ediyor.

zamanlardan biri; bazen her şeyden yırtmanızı sağlayabilecek sosyal durum...”³⁴ (Vurgular benim.)

Birden fazla öğrenci tanımı yapılabilirdiğine göre, demek birden fazla öğrenci karakterinden söz etmeliyiz. Öğrenci tipi diyebileceğimiz bir tipten söz etmek pek de mümkün görünmemektedir. Bu olanaksızlığa karşın, hangi karakterden söz edersek edelim, öğrencilerin hemen tümü, daha ödev sözünü duyar duymaz, birinci bölümde sözünü ettiğimiz öğretim elemanına ilişkin bilgi ve duyularına da dayanarak, içinden adeta, başlığa çıkardığım şarkı sözlerini geçirir: “Küçüğüm, daha çok küçüğüm.”

Lisans eğitiminin hangi aşamasında olursa olsun, öğrencilerin öncelikli tepkisi yetersizlik duygusudur. Bunda da tek sorumlunun öğrencilerin kendilerinin olmadığı, yukarıda aktardığım eğlenceli öğrenci tanımlarından anlaşılıyor. İçinde bulunduğumuz toplumun ve siyasal sistemin öğrenciyi nasıl kurduğu ortadadır. Dolayısıyla, bu kadar sorunlu bir kurma içinde öğrencinin kendisine güven duygusu geliştirmesi gerçekte bir mucizeyle mümkündür. Aksine, bütün sistem, eğer varsa bu güven duygusunu kırmak üzerine kurulmuştur. Altmış yaşınızda kendinize güvenebilirsiniz, nasılsa bütün heyecanlarınızı kaybettiğinizi varsayar sistem. Ama yirmili yaşlarınızda, dumanınız üstünüzde tüterken kendinize güveniyorsanız, sistem bunu kaldıramayacak ve bunda bir tehdit algılayacaktır.

Bunlar genel geçer doğrular olmakla birlikte, güvensizliğin yazı karşısında duyulan bir tür korku ya da çekinmeyle de yakından ilişkisi vardır. Ama temelde bilgiye ve kendi birikimine karşı duyulan güvensizliktir bunun nedeni. Bu güvensizlik garip bir güvensizliktir ya da çifte doğal bir türdendir diyebiliriz. Bir yandan, lise eğitiminden kalan alışkanlıklarıyla, öğrenci bilgiyi adeta, ezberlenmesi gereken mutlak doğrular bütünü olarak kabul ederken, öbür yandan bu bütünün pratik yaşam karşısında

³⁴ “Öğrenci,” <http://sozluk.sourtimes.org>, (19.7.2004). *Ekşi Sözlük*, “Öğrenci” maddesi taranarak bulunmuş ve ifadeler düzeltilerek alınmıştır.

pek de anlamlı ve işlevsel olmadığını düşünür. Yani, bırakalım mutlaklığını, doğruluğunu bile sürekli zan altında bırakır. Hem mutlak doğru gibi ezberlemek, hem de beş para etmez bir şey olarak unutmak ister. Hani bazen derler ya; “iktisat, sosyoloji ya da tarih mi öğrenmek istiyorsunuz? Öyleyse yapacağınız ilk şey, üniversitede okuduğunuz iktisat, sosyoloji ya da tarihi tümüyle unutmaktır!” Aslında öğrencinin unutmaya arzusu gücünü, gerçek saydığı bir bilme arzusundan almamaktadır. Bu kadar “yüce” bir amacı olduğunu söylemek olanaksızdır. O, unutmak istemektedir, çünkü bir an önce iş sınavlarının işlevsel bilgilerine yoğunlaşmalıdır; unutmak istiyordur, bir sonraki derse ya da sınıfa kendisini hazırlamak istiyordur; unutmak istiyordur çünkü önünde sevgilisiyle geçirebileceği fazla bir zaman kalmamıştır ve asıl arzusu ona yoğunlaşmaktır, vb. Fakat o da ne? Birdenbire bir öğretim elemanı karşısına çıkmakta ve “ödev” diye “buyurmaktadır.” Bu, unutuşun önünde temel engellerden biridir.

Ödev, unutmayı güçleştirir; engellemese de “mide bulandırır.” Çünkü öğrenci ne kadar kötü ödev yaparsa yapsın, hatta ödevini yapmayı son güne, son saate bıraksın (ki genellikle öyle olur); ödev sözü daha söylendiği anda, kurulmuş bir saat gibi, öğrencinin bilincinin gerisinde tik taklarını sürekli ona duyurur ve huzursuz eder. Bir pandül gibi, ödev teslim edilene değin salınır durur. Bu psikolojinin altında, daha önce yapılmayan yeni bir şey yapmaya girişmenin yarattığı güvensizlik, kuşku ve korku gibi duygular yatar; bu duygular da ancak, o yapılmayan şey yapılarak yenilir. Öyle ki ödev konusu ne kadar istenmedik ve ödevi ne kadar kötü olursa olsun, o dersten o öğrencinin hatırlayacağı ender şeylerin başında ödev ve onun çevresinde toplanan unsurlar gelir.

Açıktır ki hiç kimse ödev yapmaktan hoşlanmaz; nihayetinde ödevden, bir yükümlülüğün söz ediyoruz. Ama öğrenci, ödevden nefretinin yanı sıra, en başta ödevin pratik olarak anlamsızlığını düşünür, sonra onu bir sınav gibi kabul eder; ne de olsa sonunda bir not almak zorunda kalacaktır ve devamla, diğer

derslerinden ya da etkinliklerinden zaman çalmaktan başka bir anlam taşımaz ödev ve nihayet, insanı, ne kadar kaçmaya çalışırsa çalışsın, bir şeyle yüzleşmeye zorlar; yazıyla!

Yazının düzenleyici, sınırlandırıcı, seçici dünyasının bir örneğinden başka bir şey değildir ödev ve bunu en iyi, öğrenciler bilir, bilmese de sezer. Ödev yapmak demek özgürlük eksikliği demektir ve üstüne üstlük özgürlüğünü “eksiltmek” zorunda kalacak olan, doğrudan öğrencinin kendisidir. Bir yandan, “o kadar çok anlatacak şeyi vardır ki” “şu hoca ödev istemese de sözlü yapsa, ne güzel, tıklar tıklar anlatıverecektir” ama öbür yandan “e, ne yani, şimdi ne yazacaktır ki; kendisine ne verilmiştir de ne istenmektedir?” Lisede doğru dürüst sosyoloji, felsefe, coğrafya, Türkçe ve edebiyat, tarih dersi almamış bir öğrenci bu noktada haklı görülebilir de. Dershane eğitimi dışında eğitim almamış, güdümlü bir füze gibi belirli bir hedefe kilitlenmiş ve sonunda hedefini vurmuştur ama lanet olsun, hedef de gelip onu vurmuştur! Şimdi karşısında baştan sınırlanmış bir yazı alanı yoktur; yani, beş seçeneğe indirilmiş bir soru sorulmamakta; kendisinden özgürlüğünü sınırlaması istenmektedir ama nasıl, Tanrım, nasıl? Medet!

B. “DERDİ VEREN DERMAN VERMEZ”⁴

Diyen yanılır; zira “insanlık önüne çözebileceği sorunlar koyar.” Yazının kendisi bir sorun alanı olarak görülüyorsa, çözüm, sözün alanında değil, yine yazının alanındaadır. Öğrenci içten içe bunu da bilir ama kabul etmek istemez. Çünkü kabul etmesi demek o alanla, o alanda hesaplaşmayı göze alması demektir. Bu hem alışkanlıklarına terstir, hem de gönüllü bir seçim yapmak anlamına gelecektir. Ama hayır, o gönüllü olarak ödev yapmayı değil, ödevde zorlanmayı istemektedir. Çünkü gönüllü bir ödev yapmak demek, daha baştan bütün mazeretlerin ortadan kalkması, en azından zayıflaması demektir. Oysa güvensizlik zemininde böyle bir şey risklidir: Ya ödev berbat bir şey olarak ortaya çıkarsa, berbat bir notla değerlendirilirse? O halde, ödevin bir zorunluluk, bir yükümlülük olarak varlığına gereksinimi vardır öğrencinin ki mazeretler sürekli güçlü bir biçimde yedeğinde kalsın ve bunlar üzerinden ödevde yapabildiklerini, yapamadıklarını kendine açıklayabilsin; öğretim elemanı üzerinden de olsa, gerçekte kendine açıklamaya, kendisini inandırmaya gereksinimi vardır. Aksi halde, azıcık bir güven kısıntısı varsa, o da paramparça olacaktır. Hele bir de öğretim elemanı ona göre, “nemrut, aksi biriyse, hata affetmiyorsa,” bu iyiden iyiye temel gereksinimlerinden biridir öğrencinin. Bu açıdan öğrenci, tembelliğinden, durup dururken gerekçe uydurmaz, mazerete gerçek bir gereksinim duyar.

O halde, şunu söyleyebilirim: Uzunca bir dönemdir, “güvensizlik” üniversite öğrencilerinin temel karakteristik özelliklerinden biridir. Bunu açığa vuran, artıran, kışkırtan en önemli uzamların başında da ödev gelmektedir. O halde, bu güvensizliğin aşılacağı yer yine bu uzam, yani ödev olacaktır. Tarlada bir sorunuz varsa, tarlada çözersiniz; Kızılay Meydanı’nda değil! Ama bunun anlamı, tarladaki sorunun çözümünün yolunuzu

⁴ Ruhi Su’nun *Semahlar* uzunçalarından bir dize.

Kızılay Meydanı'na asla ve asla düşürmeyeceği değildir. Aksine, sorunun çözümü belki de oraya traktörlerle yürümenizi, manavda ateş pahasıyla, tarlada, yine de beş para etmeyen domatesi araçların ve yayaların ayakları altına sermenizi gerektirmektedir ki bu sayede tarlanızda domates yetiştirebilmenin olanaklarını genişletebilesiniz. Şu ünlü küçük öyküyü anımsatmıyor mu? “Anne, niye biz soğuktayız ve üşüyoruz?/ Çünkü baban madenden atıldı ve kömür alacak paramız yok./ Babam niçin işten atıldı, anne?/ Çünkü bu yıl çok fazla kömür çıkarıldı, yavrum!” Kissanın hissesi belki de şudur: Ödevle ya da tarlayla sorunuz mu var? Ödevi ya da tarlayı kukumav kuşları gibi düşünerek bu sorunu çözemezsiniz. Sorun tarlada ve ödevde çözülecektir ama önce onu yadsıyarak; onun dışına çıkmayı başarak, onu bir de farklı bir uzamdan seyrederek!

Öğrencilerse genellikle bunun tam tersini yapma eğilimindedirler. Bir ödev konusu aldılar mı, başlarlar kara kara düşünmeye. Olabildiğince, en kestirme yoldan, en doğrudan kaynaklara ulaşmaya ve hazır bilgi toplamaya çalışırlar ve bu çabanın sonu eğer düş kırıklığı olmazsa, genellikle kötü bir ödev olarak karşımıza çıkar. Oysa öğretim elemanlarıyla ilgili kısımda da belirttiğim gibi, ödevi verenin “derdi” bunu içerse de, temelde, çoğu kez bu değildir. Aksine, o Haymana Ovası'ndan verim alabilmek için Ankara-İstanbul Otoyolu'nu işaret etmektedir! Fakat öğrenciler, son derece pratik ve pragmatik kaygılarla öğretim elemanının parmağına bakar, gösterdiği yere değil.

Elbette öğrencilerin tümü bu kategoriye sokulamaz. Bir bölümü de tersine, gösterdiği yere öyle bir dalar ki top atılsa, onu daldığı rüyadan kimse uyandıramaz. Bu yüzden, bu öğrencilerin ödevleri son derece keyifli bir okumaya kapı açar ya da en azından başlangıçta böyle bir vaatte bulunur. Fakat nasıl ki ne kadar güzel olursa olsun, bir rüyayı bütün bir gece yeniden yeniden görmek, giderek bir kâbusa dönüşürse, aynı şekilde bu ödevler de bir azaba dönüşebilir ve çoğunlukla da dönüşür. Çünkü gerçekte güzelliği yaratan “kusur ve eksikliğin” varlığıdır; “kusurlu

ve eksik” insanın varlığı olmasaydı, “mükemmel bir Tanrı” tasarımının anlamı ve güzelliği nerede kalırdı? Oysa bu kategorideki öğrencilerin hemen çoğu bunu fark etmez ve anlamsız bir mükemmellik peşinde koşma eğilimi taşırlar. Gerçekten de, ödevlerinde son derece yaratıcı unsurlar bulunur ama mükemmellik takıntısı yüzünden, bir türlü bu bağlantıları, bu dünyanın tozuna toprağına indiremezler.

Oysa ödev tam da öğrencinin “üstünün başının kirlenmesi, çamura bulanması” için verilmiştir. Kendisine kazandırılmaya çalışılan bilginin sonul olarak dünyayı kavramaya dönük bir pratik olduğuna, bir “araç” olduğuna, kendisinin bu aracı kullanabileceğine, en başta kullanmaya hakkı olduğuna kendisini inandırması için.

Öğrencilerse (yaşadığımız ve yetiştiğimiz koşulları düşünecek olursak, hiç de garip değil elbette) hiçbir şeye hakları olmadığını düşünürler. Sanki onlara düşen, üniversite koridorlarında, mümkün olduğunca duvardan duvara, duvara yakın ve gölgesini kimsenin üstüne düşürmeden, zorunlu olduğu dört yıllık gezintiyi bitirmektir. Ödev tam da bu gölgesiz gezintiyi kesintiye uğrattır ve konturları kalınlaştırmaya girişir. Bu yüzden korkutucudur. Artık bir aracı nasıl kullanacağını bilmesinden öte, o aracı kullanması istenmektedir. Pencere açılmış, güneş bütün gücüyle üstüne düşmüştür. Gölgenizi hiç kimseden saklayamazsınız. Sanki çırlıçıplak yakalanmıştır tam bu anda. Aceleyle örtünmeye, saklanmaya, gizlenmeye çalışır. Ama ne yazık ki kapıyı tutan “nottur” ve kaçacak yer yoktur. Şimdi “konuşma” zamanıdır; özel bir dilin sözcüklerini kullanarak.

Tam burada bir diğer sorunlu alan başlar. Her yeni dil öğrenen gibi, öğrenciler de bilimin dilini öğrenirken sıkça “eski” dillerinden sözcük devşirirler ve eski dil, alana yabancı bir cismin girdiğini anladığı anda, kendiliğinden bir direniş sergiler. Direnişin boşunallığı anlaşıldıkça, eski dil kendine başka bir strateji geliştirir: Kendi sözcüklerini yeni dilin sözcükleri gibi gösterir. Öğrenci zaten buna inanmaya hazırdır; bu durum işine

de gelmektedir. Bu yüzden, öyle ödevlerle karşılaşılır ki bu ödevlerde bir yandan sanki yeni dile çok hâkimmiş gibi bir tavır görürsünüz, öbür yandan bu dilin söylediği hiçbir şey yoktur. Yalnızca sesler boşlukta uçuşmaktadır! Sesler seslere referans vermekte ve bu gürültülü kalabalıkta öğrenci izini kaybettirmeye çalışmaktadır. Öğretim elemanı ödevi kimin yaptığını bile unuttur adeta. İstenilen de budur.

Oysa tersine, her öğrenci biriciktir.

Sınıfta, karşıda oturan elli-altmış kişiden ya da bir amfiyi dolduran iki yüz yüzden biri değildir. “Hani, şu karşı köşede oturan ve yüzü hep gülüyormuş gibi duran, genellikle derslerde mevsim kışsa, aynı kırmızı kazağı giyen, geçen günkü derste *Akçasaz’ın Ağaları* dizisinin alt kitaplarının⁵ adını bilen ve örneğin ara sınavından topu topu yirmi puan alabilen ama öbür yandan *Marx’ın Hayaletleri*⁶ üstüne bir kitap incelemesi yapmayı göze alabilendir.” Fakat öğrencinin biricik olmaya değil, rastgele bir kalabalığın, rastgele bir parçası olmaya gereksinimi vardır çoğunlukla. Bu onu “sağaltmasa” da rahatlık ve güven verir. “Zaten sınıfın yarısı dökülmüştür bu dersten, değil mi?”

Öyleyse? “Öyleyse niçin ödev yapalım ki?” İçinden böyle geçirmese de, gerçekten de bir grup öğrenci ödev yapmaz ya da yapamaz. Bunların çok az bir bölümü, bir bölüm bile oluşturmayan bir dilimi, gerçekten tembellikten ödev yapmaz ve yine çok azı, gerçekten de bir türlü yapmayı başaramaz; tersine, ödev yapmaktan nefret etseler de öğrencilerin çok büyük bir bölümünün alttan alta ödev yapmaktan keyif alması gibi.

⁵ Yaşar Kemal’in ünlü bir roman dizisi; birbirinden bağımsız olarak da okunabilen iki kitaptan oluşur. Bkz. Yaşar Kemal, *Akçasazın Ağaları 1, Demirciler Çarşısı Cinayeti*, 6. Baskı, İstanbul, Tekin Yayınları, 1980 ve *Akçasazın Ağaları 2, Yusufçuk Yusuf*, İstanbul, Tekin Yayınları, 1980.

⁶ Zorluğuyla ünlü bir metin. Bkz. Jacques Derrida, *Marx’ın Hayaletleri, Borç Durumu, Yas Çalışması ve Yeni Enternasyonal*, Çev. A. Tümertekin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.

Ödev yapmayan bir başka kategori daha ilginçtir. Bu gruptaki öğrenciler genellikle ilgili dersten “sınıfta kalmıştır;” bazen bile isteye kalmıştır. Bile isteye, çünkü bu öğrenciler, şu ya da bu yolla, az ya da çok kendilerini yetiştirmiş, yetiştirme arzusunda içtenlikli olan öğrencilerdir. Bu yüzden, kendilerince kodladıkları “sınıfın büyük kitlesi”nden kendilerini ayırır ve genellikle de başka bölüm ve sınıflardaki öğrencilerle diyalog kurmayı tercih ederler. Kendi sınıf arkadaşlarına karşı eleştirileri hiç değişmez: “Bunların hepsi iş derdinde! İş derdinde olmayan da sevgiliyle derde düşmüş!” Bu gruptaki öğrenciler genellikle iyi ödevler çıkarırlar ama bir eksikle: Ödevleri genellikle son teslim tarihinden, tren kaçtıktan sonra getirirler ve dolayısıyla ödevden not alamazlar. Adeta bile isteye yaparlar bunu. Ödevi, organik parçasından, nottan ayırmak için bu yolu seçer gibidirler. Bir meydan okuma da yok değildir hani, tarzlarında. Fark etmek istemedikleri, aslında bildikleri şey, kendi biricikliklerinin, başka kendiliklerin varlığıyla uzlaşmaz bir çelişki içine girmek zorunda olmadığıdır. Demek, alttan alta, adı konulmamış bir başka “şey” işlemektedir geride.

Bu “şey”in ne olduğunu da size bırakacağım ve mademki yazı özgürlük eksikliğidir, o halde bu yazı da bundan muaf değildir deyip susacağım.

SONUÇ: BEŞ KURUŞ VER, SUSTURAMA!

“E, ne oldu şimdi, bir ödevin ne anlama geldiğini, hangi asgari biçimsel koşullara sahip olmasının gerektiğini öğrendik de başımız göğe mi erdi? Ya da mezar taşımıza ‘rahmetli çok iyi ödev yazardı’ diye mi yazdıracağız?” Bu kılavuzu buraya kadar okuduktan sonra, içinizden böyle şeyler geçiyorsa, bu kılavuz görevini başarıyla tamamlamış demektir. Çünkü başından beri bu kılavuzun size vaat ettiği şey, bir yolu birlikte yürümekten başka bir şey değildi. Birlikte yürünen bir yolun sonunda da yol arkadaşına dönülüp “yahu, biz madem aynı yolu yürüyecektik, niye birlikte yürüdük ki?” denilmesi olasıdır. Çünkü böyle bir şeyin dile getirilmesinde şöyle bir düşünce saklıdır: “Bari sen farklı bir yoldan gelseydin de birbirimize kendi özel yollarımızda görüp ettiklerimizi anlatsaydık!” Kılavuz, size bu sözü söyletmiye, artık başka yolların, başka birlikteliklerin, açlığı olmasa bile, beklentisi içindesiniz demektir. Yok, şunu demişseniz: “İyi ki sen varmışsın yanımda, yoksa ben yol iz bulamazdım dağ başında;” o zaman bu kılavuzu başarısız sayabilirsiniz! Kesinlikle! Çünkü sizi kendine bağımlı kılmıştır, minnet altına sokmuştur ve aslında kendiyle gidilmesi zorunlu olmayan bir yolu, kendiyle koşulluymuş gibi sunmuş, sizi tutsak almıştır. Sonuç olarak merkezine sizi değil, kendisini oturtmuştur! Oysa yukarıdaki “ne oldu şimdi?” sorusunun merkezinde siz varsınız. Tıpkı ödevin merkezinde öğrenci olarak sizin bulunmanız gerektiği gibi.

Bunu, farklı bir biçimde şöyle açıklayabilirim: Bir ödevi bitirdikten, gerekli son denetimleri yaptıktan sonra ve teslim etmeden önce, denetlemek için değil, düzeltmek, zenginleştirmek için değil, öylesine, sizin olmayan bir metni okur gibi okuyun. Eğer o metin sizi sıkıyorsa, emin olun ki ödeviniz sıkıcıdır! Parlak bir araştırmayı bünyesinde taşıyor olabilir. Ama bu sıkıcı olmasına engel değildir. Örneğin, kişisel olarak fizikteki karşımadde çalışmalarını parlak buluyorum ama bu, onlardan sıkılmamı engellemiyor. Bu sıkıntının bir esnemeye dönüşmemesi

için başka şeyler gerekiyor. Peki, sizin ödeviniz de bunu gerekti-
riyor mu? Nereye mi varmak istiyorum?

Bir ödevin merkezinde metin, araştırma yoktur; insan var-
dır. nce siz varsınız, sonra ğretim elemanınız ve sonra o devi
hazırlarken yardım aldığınız, gönderme yaptığınız herkes! dev
dediğimiz şey, Pasifik'in ortasında Felemenkli denizcilerin keş-
fedip Felemenk Krallığı'nın burun kıvrarak  otuz paraya
ABD'ye pazarlayıverdiği ve Amerikalıların da "burada yapılsa
yapılsa nükleer bomba denemeleri yapılır" deyip sonra o bom-
bayı oraya taşımanın maliyetinin bile, bombanın kendi maliye-
tinden fazla olduğunu görüp yazgısına terk ettiği bir ada değil-
dir. dev, bir yol atında durur. Kendinde bir varlık olarak de-
ėil; öğrencinin, ğretim elemanının, tarih ve coğrafyalarının,
bunları nceleyenlerin bir türevi olarak durur. Bu kılavuz yaza-
rının sizinle dev yolunu kat etmesinin bir nedeni de buydu de-
nebilir: Bu türevin ögeleriyle ilgili çizgileri biraz kalınlaştırmak;
size bir harita, pusula sunmak değil; yürüdüğünüz yoldaki ie-
ėin tozdan sararmış yapraklarının ille de yeşil değil, mavi de
olabileceğini söylemek ve geçmek; yalnızca geçmek...

Gerisi size kalmış. Öyleyse yeniden: ndeng, songung,
grgele! Alacağınız not, umduğunuzdan yüksek olsun; bir dev-
den istediğiniz ille de buysa!

İkinci Kesim
Lisansüstü:
Başvuru, Dersler, Danışman ve Tez

Giriş:

“Yüreğinin Götürdüğü Yere” Sakın Gitme!¹

Çünkü “insan alışkanlıklarının “oğludur.”² Her ne kadar alışkanlıklara karşı put kırıcı bir vaazın ilk cümlesiymiş gibi bir meydan okuma içeriyor sanısını uyandırır da, bu roman adı, vaaz edeceğini tarihten kaçırmayı da vaat ettiği ölçüde, önemli bir boyutu da gözden kaçırmaktadır: Yüreğimizin tam da tarihsel bir inşadan başka bir şey olmadığını. Eğer bunu gözden geçirir ve sözüm ona, günümüzde farklı boyutlarda ve düzeylerde fetişleştirildiği gibi, “özgürlüğe” açıldığımız sanısına kapılırsak, gideceğimiz mesafe alışkanlıklarımızla sınırlı bir mesafe olmak-tan öteye geçmeyeceği gibi, bir de bunu, tam da seçim sürecini yeterince değerlendirmedığımız halde, kendi kararımızmış gibi sunmak türünden bir kendini bilmezliğe de düşebiliriz.

Oysa lisans eğitiminin tamamlanması ve lisansüstü dönemin başlamasıyla birlikte, gerçekte açılan ya da başlayan süreç her aşamada bir seçim sürecidir. Daha en başta, lisansüstüne devam etmeli mi, etmemeli mi? Edilecekse, hangi bilim dalında devam edilmeli, mezun olunan dalda mı, yoksa hep hayal edilen dalda mı ya da “aman lisansüstü olsun da çamurdan olsun” da-

¹ Aslı “Yüreğinin Götürdüğü Yere Git”; Susanna Tamaro’nun popüler bir romanının adı. Bkz. Susanna Tamaro, **Yüreğinin Götürdüğü Yere Git**, Çev. Eren Yücesan Cendey, İstanbul, Can Yayınları, 1997.

² Burada ister İbn-i Haldun’u düşünün, ister La Boétie’yi, isterseniz Montesquieu’yü.

linda mı? Hadi dal seçildi; hangi üniversite seçilmeli peki? Alışkın olunan, tamamlanan fakülte bunun için ideal midir? Yoksa orası kaçılması gereken yerlerin başında mı gelir? Tezli lisansüstü mü yapılmalı, tezsiz mi, yoksa bütünleşik doktora mı? Bu aşama geçildi, lisansüstü başladı; şimdi de ders seçme vakti geldi demektir. Öncelikle program kaç dönemde tamamlanacak, ona karar verilecek, değil mi? İki dönem, üç ya da dört dönem; ona göre ders ve kredi sayısı belirlenecek. Muhtemel çalışma alanları ve tez konusu ne olacak ki dersleri buna “uydurmalı?” Dersler bitti, bu kez de tez konusu seçilecek, danışman seçilecek; yetmedi, tez izleme komitesi seçilecek, tez jürisi seçilecek. Bitti sanılıyorsa yanılıyorsunuz: Mezun olabilmek için tezden makale yayınlanacak, hangi bölümden makale çıkarılabilir? Yine seçim yapılacak. Peki, hangi dergiye göndermeli? Elektronik bir yayın mı seçilmeli, normal bir dergi mi? Ulusal mı olsun, uluslararası mı? Görüldüğü gibi, lisansüstü süreci yüreğin götürdüğü yere gidilemeyecek kadar, her aşamada lisansüstü öğrencisini türlü seçimlerle baş başa bırakan yol çatlaklarıyla örülmüştür. Ayrıca hatırlanmalıdır ki her öğrenci yüreğinin götürdüğü yere gitmek isteyebilir ve yürek buna muktedirmiş *gibi* yapabilirse de, menzil hanı bu “gibi yapmayı” bir anda camdan bir saraymış gibi tuzla buz etmeye daha muktedir olabilir.

Lisansını tamamlamış ve lisansüstü öğrencisi adayı olmaya hazırlanan öğrenciyi ilk bekleyen sorun, elbette gerekli ön koşulları taşıyıp taşımadığıdır. Öğrenci bu ön koşullara sahip değilse, zaten yüreği bile onu hiçbir yere götüremeyecektir. Ülkemizde akademik hayatın her alanında olduğu gibi, lisansüstü alanda da akademik kaliteyi artırma adı altında, akademik sistem olabildiğince merkezileştirilmeye ve üniversitenin iradesi, üniversitenin üstünde yer alan ve akademik öncelikler ve koşullara duyarlı olmaktan öte başka duyarlılıklara sahip bir iradeye olabildiğince tabi kılınmaya çalışılmaktadır. Bunun bir örneği de bu alanda yaşanmaktadır. Buna göre, bilim dalları lisansüstü öğrencisini seçmek konusunda olabildiğince etkisiz kılınmıştır. Üniversite-

nin kendi seçimini kendisinin yapmasını önlemek için, öncelikle seçileceklerin daha baştan ilgili bilim dallarının önüne çıkması engellenmektedir. Buna göre, lisansüstü öğrencisi adayı olabilmek için en başta belirli bir not ortalamasıyla mezun olabilmek, kabul edilen bir yabancı dilde belirli bir yeterlilik seviyesini belgeleyebilmek, merkezi olarak yapılan lisansüstü eğitim sınavından belirli bir barajın üstünde not alabilmek ve nihayet ilgili bilim dalınca oluşturulan mülakat jürisiyle yapılan bir görüşmeden de belirli bir not almak gereklidir. Bu çerçevede birçok lisans mezunu zaten lisansüstü adayı olamaz.

Lisansüstü çalışma yapmak isteyen öğrencinin, belirli bir not ortalamasıyla mezuniyete koşullanmasıyla ders dışındaki akademik hayatla ilgisi adeta kesilmeye çalışılır ve nihayet en vahimi, adayı eğitecek olan ilgili bilim dalının adayı kabul edip etmemekte neredeyse hiçbir rolü yoktur. Yüksek bir ortalamayla mezun olan, iyi yabancı dil bilen ve merkezi sınavdan yüksek bir not almayı başarmış bir aday, başvurduğu bilim dalında hiçbir şey bilmeseyse bile, ilgili bilim dalında lisansüstü öğrenci olma şansına sahiptir. Örneğin bir uçak ya da elektronik mühendisiyle sosyoloji yüksek lisans programında burun buruna gelebilirsiniz. Bilim dallarında kurulan jürilerin bir bilim sınavı yapmalarının önünde hiçbir engel yoktur ama yapılacak bir bilim sınavının hukuksal olarak hiçbir hükmü de olmadığından genellikle artık bilim sınavı yapılmamakta, jüriler sözlü bir görüşmeyle -haklı olarak- yetinmektedirler. Çünkü öğrencinin ilgili programa kabulünde jürilerin payı ne yazık ki çok düşüktür. Öyle ki bir aday ilgili jüriden sıfır puan alsaydı bile, diğer alanların (mezuniyet, yabancı dil ve ALES puanı) ağırlığı mülakat notunun ağırlığından daha fazla olduğu için aday, jürinin aksi yöndeki iradesine karşın programa girmeyi başarabilmektedir. Bu ister istemez mülakat jürilerinin öğrenci kabulüyle ilgili mevcut düzenlemelerin etrafından dolaşmaya çalışmalarına neden olmaktadır. Bu durumu paranteze alarak, bu ön koşulları taşıdığını varsaydığımız bir öğrenci üzerinden konuşulacak olursa, lisansüstü öğren-

cisi adayı olmayı düşünen bir lisans mezununun öncelikle kendi kendine yanıtlaması gereken başka bazı sorular vardır.

Lisansüstü eğitim yapmak demek, seçtiğiniz programa ve türüne bağlı olarak öğrencilik hayatınızın birkaç yıl daha uzaması demektir. Öğrenciliğin uzaması son derece keyif verici olabilir. Ama bu keyif bastığınız zemine bağlı olarak bir eziyete de dönüşebilir. Lisans öğrenciliğinin tadını çıkaramamış, okuduğu süre boyunca yalnızca derslere ve sınavlara girmiş çıkmış, başını ders kitaplarından kaldırmamış ve zaten “gözünü açmış ders kitaplarını görmüş” biri için lisansüstünün hiçbir keyifli yanı yoktur. Yoktur, çünkü o başından beri üniversite öğrenciliğinin aynı zamanda hayattan çalınmış önemli bir dönem olduğunun hiç farkına varmamıştır. Dolayısıyla lisansüstü öğrenciliğin keyfini, ancak lisans öğrenciliği sayesinde hayattan zaman çalma keyfini tatmış öğrenciler bilir ve itiraf etmek gerekirse en ideal lisansüstü öğrencisi de zaten onlardır. Ders kitaplarına gömülerek, kendisinden beklenen asgari süre içinde mezun olmuş bir lisans öğrencisi, istediği kadar lisansın kazandırdığı temel formasyonu almış olsun, lisansüstünün gerektirdiği en temel erdemden yoksundur.

Bu erdem soru sormaya, sorulan soruların peşinden tutkuyula koşmaya, dünyaya eleştirel gözlerle bakmaya, sunulmuş hazır yanıtlarla yetinmemeye dayalı bir meraklılıktır. Bir lisans öğrencisi dersleri ya da farklı mazeretleri öne sürerek, dört yıl boyunca gazete okumadığını, sinemaya, tiyatroya gitmediğini, aklını başından alır da “aman aman derslerinden geri kalır” diye -bozuk ve çirkin ‘delikanlı’ ağzıyla söylenirse- bir sevgili bile “yapmaktan” uzak durduğunu, edebiyat okumaktan hoşlanmadığını, lise yıllarındaki, eğer varsa o da, hobilerini terk ettiğini söylüyorsa; en basit düzeyde okulundaki politik olaylara, süreçlere, topluluklara karşı ilgisiz olduğunu beyan ediyorsa, adını dürüstçe koyalım, ondan lisansüstü öğrencisi olmaz. Çünkü lisans bir yana, lisenin kazandırması gereken bir duyarlılığı, lisanssta bile kazanamamış bir öğrenciye lisansüstü programı bu

duyarlılığı kazandırmak zorunda olmadığı gibi, böyle bir amaca da sahip olamaz. Lisansüstüne aday olan öğrenci, tüm bunları lisans öğretimi sırasında yapmış ve yapmaya alışmış olmalı ki hem lisansüstü için gerekli temel meziyetlere sahip olabilsin, hem de artık bir parça “gözü doymuş” olduğundan kendisini soru sormaya, yanıt üretmeye, sorulmuş soruları yeniden inşa etmeye az çok adayabilsin.

Ancak ne yazık ki lisansüstü için gerekli meraklılık ve tutkuyla/tutkuya bağlılık erdemine sahip lisans öğrencilerinin hemen çoğu mezuniyetin ardından “hayata atılmak” zorunda kalır. Artık onların düşünmek zorunda olduğu şey KPSS, KPDS vb. sınavlara hazırlık ve ardından da bir yerde iş bulabilmektir. Çünkü lisansın tadını çıkaran bu kategorideki öğrencilerin çoğu ne yazık ki lisansüstü eğitimini finanse edecek mali güce sahip değildir. Bunları düşünme lüksü olmayanlar ise lisansın tadını burada belirtildiği gibi değil, başka türden çıkardıkları için, gerekli meziyetlere, yine çoğunlukla sahip değildirler. Geri kalanın ise lisansüstü hakkında hemen hiçbir fikri yoktur. Öyle ki bu satırların yazarı, bu kategoriden siyaset bilimi lisansüstü programına başvuran ve başvurma gerekçesi olarak “siyasetçi olmak” istediğini beyan eden adaylarla bile birden fazla kez karşılaşmıştır. Lisansüstü eğitim yapabilmek gibi bir “lükse” sahip ve hatta sözüm ona “iyi liselerden” ve ardından “iyi üniversitelerden” mezun olan adayların içinden ise, çok azı lisansüstüne devam etmeye uygundur. Bu da göstermektedir ki lisans mezunlarının büyük çoğunluğu, aslında başvurdukları programlarda lisansüstü eğitim yapmanın ne anlama geldiği üzerinde ya hiç düşünmeden, ya buna dair tümüyle yanlış sanılarla ya da zaten bunun üzerinde düşünmek gibi bir zahmete hiç girmeksizin yani başka gerekçelerle programlara başvurumaktadırlar.

Bu durumda aslında ideal bir lisansüstü öğrencisinden söz etmek de fazla anlamlı olmayabilir. “İnsanın alacası içindedir”e güvenmek belki de elimizdeki tek seçenektir. Ancak yine de burada belirli bir ideal varsayılarak konuşulacaktır. Bu anlamda

da bundan sonra yazılacak her şey yüksek olasılıkla gerçek durumlarla tümüyle ilişkisiz olacaktır. Yalnızca varsayılan bir ideal durumu referans ya da kerteriz noktası olarak almak kaydıyla anlamlı sayılmalıdır. Kuşkusuz ki burada, bu satırların yazarı tarafından ideal durum olarak varsayılan ve asla açıkça zikredilmeyecek olan durumun ideal sıfatını hak edip etmediği de, yalnızca varsayımda bulunanla koşullu olarak anlaşılmalıdır. Yine kuşkusuz ki okurun, ipuçları verildiği ölçüde ideal olduğu varsayılan durumu ideal olarak kabul edip etmemek lüksü fazlasıyla vardır. Bu lüksünü kullanmak isteyen okur, farklı kerteriz noktalarını gözeterek ya da kendisi yeni referanslar inşa ederek yoluna devam etmek zorundadır.

Birinci Bölüm

Lisansüstüne Kaçmak: Firariyim, Firarisin, Firari

Bir öğrenci, öngörülen süre içinde lisansı tamamlamış ve ardından lisansüstü programlarına başvurmayı ciddi bir seçenek olarak düşünüyorsa, bu durum mezuniyetiyle birlikte başının göğe ermediğinin resmidir. Bu açıdan lisansüstü çalışmasını istemek, bir anlamda “hayattan/hayata” kaçmayı istemekten başka bir şey değildir. Eğer hayat bir hapisane gibi kurgulanmış ya da öyle yaşıyorsa, firar etmek hiç kuşkusuz bu hapisanede mahkûm olan herkesin hem hakkı, hem görevidir.. Bu firarın gerekçelerini sorgulamak bile çok fazla anlamlı olmaya-bilir. Örneğin sırf zorunlu askerlik hizmet yükümlülüğünü bir süre daha ötelemek, tecil hakkı elde edebilmek için lisansüstüne başvurmak son derece meşrudur, haklıdır, yerindedir.

Askere gitmek istemiyorsunuz ve lisansüstü size bu yükümlülük karşısında bir seçenek olarak görünüyorsa, bu seçeneği değerlendirmek neden gayrimeşru olsun ki? Bu durumda mülakat jürisine düşen şey adayın başvuru gerekçesinin meşruluğunu sorgulamak değil, neyi, nasıl, niçin istediğinin farkında olup olmadığını anlamak, istekleriyle istediği şeyin gerekleri arasında bir uyumun olup olmadığına karar vermektir, hepsi o. Benzer bir biçimde, yeni mezun olmuş bir öğrenci, bundan sonraki hayatına karar verebilmek için, bir süreliğine kendini dinlemek isteyebilir ve bu dönemi de lisansüstü çalışmayla geçirmeyi arzu edebilir.

Bu da ilk gerekçe kadar meşrudur. Bu ve benzeri başvuru gerekçeleri sonsuzca çoğaltılabilir. Örneğin yaygınca karşılaşılan gerekçelerden birisi de, bir işte çalışan, evlenip barklanmış, hatta çoluk çocuğa karışmış kişilerin hayatta nefes alabilecek bir alan yaratmak için lisansüstüne başvurmalarıdır. Gerekçeler ne kadar çeşitlendirilirse çeşitlendirilsin ya da çoğaltsın, değişmeyen şey lisansüstü çalışmanın genellikle ya hayattan kaçmaya, ya da hayata kaçmaya karşılık geldiğidir.

Aday üstüne üstüne gelen askerliği, iş hayatını, hatta evlilik ve benzeri beklentilerin yarattığı basıncı öteleyebilmek için lisansüstüne başvuruyorsa, *hayattan* kaçmak istiyordur. Aynı programın *hayata* kaçış anlamını taşımasına gelince... Bu yaygın olarak iki biçimde kendini gösterir: İlkinde, lisansüstü adayı kendisine hayat olarak akademisyenliği seçmiştir; ikincisinde ise aday açısından lisansüstü çalışmayla elde edilecek derece aslında çalışmanın kendisi bakımından ikincil, genel olarak adayın iş hayatı bakımından ya da özel olarak toplumsal konumu itibarıyla birincil önemdedir. Özcesi, böylesi bir adayın istediği şey aslında derecenin kendisidir, çalışmanın kendisi değil. Bu da aslında lisansüstünü bir tür hayattan kaçma vesilesi olarak görenlerle başka tür bir hayatın cilası olarak görenleri birleştirir. İstisna da olsa, lisansüstüne başvuran üçüncü bir aday grubu daha vardır. Bu adaylar bir tür profesyonel öğrencilik yapanlardır. Bu adaylar üzerlerinde herhangi bir baskı hissetmeksizin, okumaya herhangi bir işlev atfetmeksizin, yalnızca okumaktan keyif aldıkları ya da okumak dışında bir şey yapmaya istekleri, gereksinimleri ve zorunlulukları olmadığı için lisansüstüne başvururlar. Sayıları tahmin edilebileceği gibi çok azdır. Ama bu türden adaylar genellikle iyi lisansüstü öğrencisi olurlar; katıldıkları programları zenginleştirirler. Fakat bu adaylar genellikle ya başladıkları programları yarım bırakırlar ya da tam tezleri bitecek diye beklenirken ortadan kaybolurlar. Bu bağlamda lisansüstüne başvurmaya hazırlanan adayın yanıtlaması gereken

ilk soru, hangi aday grubuna girdiğidir. Bu soru önemlidir çünkü soruya verilen yanıt, bundan sonra yapılacak seçimleri, başvuru-
lacak programları etkileyecektir.¹

¹ Bundan sonraki kısımlarda yer yer doğrudan olmak üzere, ben ve Prof. Dr. Aykut Çelebi tarafından kaleme alınan, Yrd. Doç. Dr. Murat Sevinç, Ar. Gör. Duygu Türk ve Dr. Zafer Yılmaz tarafından gözden geçirilip zenginleştirilen ve son şekli verilen, AÜ SBF’de lisansüstü yapan ya da yapmaya hazırlanan öğrenciler için hazırlanan kılavuzun, ham halinden yararlanılmıştır.

A. “NEREYE PAYIDAR NEREYE?”²: BAŞVURU

Aday, kendisinin hangi grupta yer aldığına bağlı olarak farklı lisansüstü seçenekleriyle karşı karşıya kalır. Şöyle ki bugün tek bir bilim dalında dört ayrı lisansüstü program türü yer alabilmektedir. Bunlar tezsiz yüksek lisans programı, tezli yüksek lisans programı, doktora programı ve bütünleşik doktora programıdır. Ayrıca bu programlardan kimilerinin ikinci öğretimi de yapılmaktadır. Yetmezmiş gibi, genellikle yüksek lisans aşamasında, birçok paralı program da öğrenci çekmek için birbirleriyle rekabet halindedir.

Paralı programlardan kasıt vakıf üniversitelerinin yürüttüğü paralı lisansüstü programları değildir. Eğer bu kastedilseydi, paralı olduğu ayrıca belirtilmezdi. Paralılık onların var oluşuna içkindir. Paralı programla kastedilen kamusal amaçlar ve araçlarla, kamusal olanaklarla, kamusal hizmet vermesi gereken üniversitelerin kimi bilim dallarının kamusal olanakları kullanarak paralı lisansüstü programlar yürütmeleridir. Bu programları yürütenler kamunun tüm olanaklarını kullanırlar; en başta da hizmet sundukları fakültenin tarihsel bir prestije sahip adı varsa, onu markalaştırarak kullanırlar ve bunun karşılığında da öğrencilerden (sunulan hizmetin niteliğine bağlı olarak az ya da çok sayılabilecek ama her halükarda) yüklü bir ücret isterler. Oysa aynı olanakları kullanarak normal bir lisansüstü program yürüten öğretim elemanı, paralı programlarda ders verenlerden farklı olarak, en fazlasından, ek ders ücretine mahkûmdur. Buradan da rahatlıkla anlaşılabileceği gibi, bu metnin bundan sonraki hiçbir yerinde paralı lisansüstü programların özelliklerine, gereksinim-

² Bir zamanlar efsane olan, Ankara Sanat Tiyatrosu’nun (AST) Rutkay Aziz’in yönetiminde sergilediği, Bilgesu Erenus’un ünlü bir oyununun, bu oyunun karakterlerinden birinin ve bu oyunun kendisi kadar ünlü, Timur Selçuk’un hayat kazandırdığı şarkısının adı. Sözlerinden bir örnek: “Nereye Payidar nereye/ Yokuş bayır demesen de/ Dere tepe düz gitsen de/ Çıkamaz bu yol bir yere.”

lerine, koşullarına, süreçlerine ilişkin herhangi bir değinide bulunulmayacaktır. Buralarda ğrenim gören öğrencilerin lisansüstü süreçlerle ilgili gereksinimleri varsa, kime para dyorlarsa, gereksinimlerinin karşılanmasını da ondan talep etmelidirler!

Paralı lisansüstü programların yarattığı en önemli sonuçlardan biri, kamu üniversitelerinin kamusal nitelikli lisansüstü programlarının akademik zenginlik ve niteliğini zayıflatmalarıdır. Bir bilim dalında paralı lisansüstü yaygınlařtıķa zaten son derece zor ekonomik koşullarda yaşayan ğretim elemanları btlerini denkleştirebilmek için bu programlarda ders açma yoluna gitmekte, bu da onların kamusal programa katkılarının ya tümüyle ortadan kalkmasına ya da nitelik ve niceliğinin düşmesine neden olmaktadır. Daha da kötüsü, paralı programlar aracılığıyla ğretim elemanları, bu programlarda ders verebilmek için birbiriyle rekabete kışkırtılmakta ve aynı bilim dalı içinde tam bir yarılma hali ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu ayrıntılar, lisansüstü adayı için önemsiz gibi grnbilir. Ama eğer aday başvuracağı programın niteliğiyle ya-kından ilgiliyse, takdir edilir ki bu bilgilere sahip olması onun yararına olacaktır. Eğer bir adayın başvurmak istediği bir bilim dalı kamu niversitesi bünyesinde olmasına karşın, paralı programlara boğulmuşsa ve bu boğuntuyu soğurabilecek sayıda ve nitelikte ğretim elemanına da sahip değilse ve öğrencinin amacı akademik kariyer ya da nitelikli bir okuma ve araştırma etkinliği yrtmekse, bu bilim dallarının yanına bile yaklaşmamalıdır.

Eğer adayın amacı kendisini akademisyen olarak yetiştirmek ya da profesyonel öğrencilik yapmak değilse, lisansüstüne yalnızca kazandıracacağı derece ya da yaratacağı havalanma alanı için başvuruyorsa, ideal durum ilgilinin tezsiz yüksek lisans programlarına başvurmasıdır. Tezsiz yüksek lisans programlarında, adı üzerinde, mezun olabilmek için tez yazma zorunluluğu yoktur. Ayrıca tezli yüksek lisans programlarında alınmak zorunda olunan kredi-ders saati de bu programlarda küçük bir farkla olsa da daha az olabilmektedir. Öğrenci, bu programdan, ge-

rekli ders kredilerini tamamladıktan sonra bir seminer ödevi hazırlayarak mezun olur. Elde ettiği mezuniyet belgesi ve mezuniyet için geçirdiği süre, ona istediklerini sunmaya ya da kazandırmaya yeterli olacaktır. Bunlarla yetinecek bir adayın tezli programa başvurması, hem kendisi, hem başvurduğu program için gereksizdir. Aday dilerse, lisans bilgilerini biraz daha pekiştirmek ve lisansüstünü sonuna kadar izleyip izleyemeyeceğine karar verebilmek için de tezsiz yüksek lisans program süresini değerlendirmeyi ciddi olarak düşünebilir.

Tezsiz programa başvurmak ve kabul edilmek sonuna kadar orada kalmayı zorunlu kılmaz. Eğer aday tezsiz programda öğrenim görürken, önceliklerini ve hedeflerini, amaçlarını değiştirirse, ön koşulları da taşımak kaydıyla tezli programlara yatay geçiş yapma olanağına da sahiptir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta vardır. Çoğu üniversite tezsiz yüksek lisans programlarıyla tezli yüksek lisans programlarına başvurular için farklı ön koşullar koyar. Yani örneğin tezli bir program için lisans mezuniyet not ortalamasının 4 üzerinden 3 olması istenirken, tezsiz bir program için 2,5 ortalama yeterli olmaktadır. Bu durumda, tezsiz bir programdan tezli bir programa geçiş yapabilmeniz, öncelikle lisans mezuniyet not ortalamanızın 3 olması halinde mümkün olacaktır. Ancak bu koşulu sağlayabiliyorsanız yatay geçiş için başvurabilirsiniz ve başvurunuz değerlendirilmeye alınır.

Çoğu öğrenci tezli programlar ile tezsiz programlar arasında alttan alta bir düzey farkı olduğunu varsayar. Yani tezsiz programda öğrenci olmanın bir tür saygınlık eksikliğine karşılık geldiği düşünülür. Bu yüzden de aslında öğrencinin gereksinimlerine yanıt veren program tezsiz olmasına karşın, ilgili kişi tezli programa başvurarak en az bir kere şansını denemek ister. Öğrenci tezli programa kabul edilmeyi başarsa bile, bu deneme şu ya da bu aşamada, çoğunlukla hüsrarla sonuçlanır. Bu yüzden aday ne istediğini biliyorsa, kesinlikle buna sadık kalmalıdır. Ayrıca çoğu bilim dalında tezsiz ve tezli programların dersleri

ortaktır. Tüm dersler ortak bir havuzda toplanmıştır ve öğrenciler bu havuz içinden ders seçerler. Bu nedenle de tezli ve tezsiz programların öğrencileri dersleri birlikte izlerler; yükümlülükleri çoğunlukla ortaktır. Yani bir tür saygınlık eksikliği öğretim süreci içinde kesinlikle söz konusu değildir.

Ancak açıktır ki yüksek lisans adı altında tezsiz bir programa yer verilmesi, öncelikle bu programın birincil amacının doğrudan akademik bir vasıf taşımadığının da göstergesidir. Bu program bir tür sertifikasyon işlevi üstlenir. Elbette asli amacı akademisyen olmak olan birinin de bu programda işi yoktur. Aynı şekilde lisansüstü programı doktora sonuna kadar izlemek isteyen bir öğrenci de mümkünse tezsiz yüksek lisansı tercih etmemelidir. Ancak, bir öğrenci tezli programa başvurmak istediği halde, tezli programların ön koşulları tezsizlere göre daha yüksek olduğu için başvuramıyor ise, o ön koşulları sağlamaya çalışırken, aynı anda dersleri de izlemek için tezsiz programa başvurabilir. Bu gayet sıradan ve sık rastlanan bir durumdur. Diyelim öğrenci tezli yüksek lisans için gerekli yabancı dil puanı olarak 70 puanı alamamıştır; aldığı puan 60'tır; bir yıl yabancı dil hazırlık kursuna gidecektir. Bu arada aynı bilim dalının tezsiz programı için 60 puan yeterli sayılmaktadır. Bu nedenle öğrenci o programa başvurur ve derslerini alır. Bir yıl sonra, tezli programa sınavla ya da yatay olarak geçiş yapabilir ve her nasıl geçiş yapmış olursa olsun, almış ve başarmış olduğu dersler, tezli lisansüstü programları için de “alınmış” sayılır.

Tezsiz programlar, özellikle hem çalışıp hem okumak isteyen adaylar için idealdir. Bu programlarda öğretim elemanları doğal olarak öğrencinin devamı ya da devamsızlığına görece daha az duyarlıdır. Tezli programda kayıtlı bir öğrencinin belirli bir sınırın üstündeki devamsızlığı programdaki başarısını tehlikeye sokar ama kötüye kullanılmamak ve mevzuat çerçevesini ihmal etmemek kaydıyla, öğretim elemanlarının tezsiz programlardaki öğrencilerden beklentileri daha düşük, onlara karşı esneme oranları daha yüksek olur.

Bu düşük ve yüksek oranlar, tezsiz programlara kabul sürecinde de etkili olur. Yani örneğin tezsiz programlarda mülakat sınavında başarılı olmak, tezli programlara göre daha kolaydır. Ayrıca çoğu bilim dalında tezsiz programların kontenjanı, tezli programlardan daha yüksektir. Dolayısıyla lisansüstü adayları lisansüstü yapmak konusunda ciddiye, bu olasılıkları da göz-etmelidir.

Tezsiz programların anılması gereken başlıca dezavantajı, eğer aday amaç ve hedeflerini değiştirerek doktora programına da devam etmek isterse, programa kabul için yaşayacağı güçlük-tür. Doktora programlarına genellikle ve doğal olarak tezli yüksek lisans mezunları başvurur. Tezsiz programdan mezun olan aday onlarla yarışmak zorundadır. Bu da ilgili adayın bir adım geriden gelmesi demektir. Ayrıca, çok haklı olarak, mülakat jürileri doktora programına aday seçerken, adayların yüksek lisansta edindiği birikimi anlayabilmek için özel olarak tez çalışmasına yönelik bir sorgulama yapar. Bu sayede ilgilinin düşünme ve çalışma biçimini aşağı yukarı kestirebilir. Oysa jüri tezsiz programdan gelen aday için bu olanağa sahip değildir. Bu da seçim yaparken bu adayların daha fazla zorlanmasına ve oldukça parlak bir performans sergilemedikçe seçilmemelerine neden olabilir.

Lisansüstü eğitim yapmak isteyen aday, akademisyenliği hedefliyorsa ya da keyfe keder bir okuma ve araştırma etkinliği istiyorsa tezli programları tercih etmelidir. Ancak akademisyenliği hedefleyen adayların önünde ikinci bir seçenek daha vardır; tezli yüksek lisans programına hiç başvurmadan, yüksek lisans tezi yazmak zorunda kalmadan, doğrudan bütünleşik doktora programına başvurmak ve doğrudan doktora tezi yazmak. Ancak bu seçimin üç önemli riski bulunmaktadır. İlki, bütünleşik doktora programının doğrudan akademisyen yetiştirmeye dönük bir program olması nedeniyle, genellikle kontenjanının düşük olmasıdır. Normal bir tezli programa kabul edilme şansı diyelim dörtte bir ise, bütünleşik doktora programına girme şansı sekizde

birdir. İkinci olarak, bütünleşik doktora programının jüri görüşmesi, diğerlerine göre her zaman daha çetin geçer ve jüri adaydan “ağzıyla kuş tutmasını” bekleyebilir. Hele hele aday jürinin hakkında hiçbir fikre sahip olmadığı, örneğin başka bir fakülte ya da bilim dalından gelmiş bir adaysa, kabul edilmek için kırk dereden kırk ayrı suyu, kırk testinin kırkını da kırk ayrı taşla çarpmak ve kırmamak kaydıyla getirmek zorunda kalabilir. Bu programın üçüncü riski ise, programa kabul edilen adayın, derslerini, yeterliliğini başarıyla tamamladıktan sonra, birdenbire doktora tez yazma yükümlülüğüyle karşı karşıya kalmasıdır. Daha önce tezli bir yüksek lisans programını tamamlayan bir adayın tez yazma hakkında epeyce deneyimi olmuştur. Doğrudan bütünleşik doktora programına giren adayın ise, bırakın doktora tezini, tezin ne menem bir şey olduğu hakkında genellikle bir fikri olmaz. Bu nedenle adaya, özellikle tez konusunda kendini az çok yetiştirmek istiyorsa, bütünleşik doktora programı yerine, tezli yüksek lisans programına başvurması önerilir.

Tezli yüksek lisans programları, öğrenciye hem tez hakkınca bir bilgi ve deneyim kazandırırken, hem de tez savunması, tezden makale çıkarılması ve yayınlanması gibi konularda belli bir perspektif kazandırır. Aynı şekilde, tezli yüksek lisans öğrencisi, akademik hayatı daha yakından, daha içeriden görme ve deneyimleme olanağına sahip olduğu için, kendi önceliklerini, amaçlarını ve hedeflerini yeniden gözden geçirme fırsatına sahiptir. Bu nedenle bütünleşik doktora ile tezli yüksek lisansa girme koşullarını taşıyan adayın, öncelikle ciddi ciddi yüksek lisansı düşünmesi önerilir. Tezli yüksek lisansın, bütünleşik doktora göre, bir diğer önemli avantajı, öğrenciye doktora aşaması için yeni bir seçim şansı tanınmasıdır. Öğrenci doğrudan bütünleşik doktora programına kaydolursa, bunun açık anlamı o programdan memnun olmadığı ya da sorunlarla karşılaştığı hallerde bile, programı terk edemeyeceğidir. Oysa tezli yüksek lisans programında, içinde bulunduğu programdan memnun

olmayan aday, doktorasını başka bir birimde, başka bir ekiple yapma şansına her zaman sahiptir.

Öğrenci başvuracağı lisansüstü programının türüne karar verirken genellikle aynı anda hangi bilim dalına ve hatta fakülteye başvuracağına da karar verir. (Bu arada lisansüstü eğitimi fiilen fakülteler tarafından verilmektedir; ancak kağıt üzerinde üniversitelerin sosyal bilimler enstitüleri eliyle yürütüldüğünü not etmek gerekir. Bu notun anlamını biraz ileride açıklayacağım.) Bu karar sürecinde gözétilmesi gereken birkaç nokta vardır. Öncelikle lisans mezunu olunan dalın dışında bir başka dala başvuruluyorsa, öğrenciye tanınan başvuru hakkının resmi olarak tanınıp tanınmadığından emin olunmalıdır. Öğrenci kabul etmek üzere ilana çıkan kimi bilim dalları, ön koşul olarak ilgili dal mezunu olunmasını ister. Kimi dallar ise böyle bir ön koşul koymaz ama başka bir daldan mezun adayı da öldür Allah kabul etmez! Örneğin hukuk fakültelerinin kimi dalları bunun tipik örneğidir. Aynı şekilde bazı sosyoloji kürsüleri de benzer bir hastalıkla maluldür. Diyelim hukuk sosyolojisi ya da felsefesi dalında yüksek lisans yapmak istersiniz; ilanda hukuk fakültesi mezunu olma koşulu aranmamıştır ama yine de, sosyoloji bölümü mezunu bile olsanız, hukuk sosyolojisinde yüksek lisansa layık görülmeyebilirsiniz. Aday buna karşı hazırlıklı olmalı, bu tip “kerameti kendinden menkul” programlara başvurarak kendini ezdirmemelidir; zaten daha ilan verildiğinde, o programa alınacak, yüksek ihtimal ilgili hukuk fakültesinin diplomasını taşıyan -başka bir hukuk fakültesinden gelen birinin de şansı yoktur- isimler adeta bellidir!

Yukarıdaki örnekteki gibi durumlar bir yana, aday öncelikle doğrudan ilgili olduğu, yürütebileceğine inandığı bilim dallarına başvurmayı seçmelidir. Kamu yönetimi dalından mezun olup felsefe bölümünde yüksek lisans yapmaya kalkmanın pek anlamı yoktur; siyaset bilimi dalından mezun olsanız, o da çok zor ama belki bir ihtimal. Ama en sık karşılaşılan örnek fen ve mühendislik bilimleri mezunlarının ALES puanlarının yüksekliği nedeniy-

Siyaset Bilimi bilim dalı gelir.³ Gönül ister ki isteyen her aday oraya kabul edilsin. Bu olanaksız olduğuna göre, SBF'nin

³ Ne yazık ki acı verici bir dipnot koymak zorundayım. Bu kitabın daha önceki baskılarında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin vermiş olduğu siyaset bilimi lisansüstü eğitimi, gerçekten de bu vurguyu hak eden bir özelliğe sahipti. Ancak bu son baskının yapıldığı tarihte, bu fakülte ve bu eğitim, siyasal iktidarın, bu iktidarın üniversite yönetimindeki uzantılarının, bu uzantıların fakültedeki ardıllarının ve nihayet kendi küçük çıkarları uğruna bu ardılların ardına takılmaktan gocunmayan öğretim elemanlarının elbirliğiyle inanılmaz bir hız ve hoyratlıkla tahrip edildi ve hali hazırda can çekişmektedir. 2016-2017 eğitim-öğretim yılının birinci semestri, yani Güz dönemi için programın öğrenci kontenjanı bütün akademik ve hukuksal kurallar, prosedürler çiğnenerek ve hiçbir açıklama yapılmaksızın sıfıra indirildi ve programın öğrenci kabul etmesi engellendi. Programın öğrenci kabul etmesinin engellenmesi fiilen lisansüstü derslerinin engellenmesi anlamına gelmektedir. Çünkü yeni öğrenci kabulünün yasaklanması demek, derslerin ancak eski kayıtlı öğrencilerle yürütebilmesi demektir ki eski öğrenciler bu dersleri hali hazırda almış olduğundan, çoğu dersin öğrencisizlikten kapanması sonucunu doğurdu. Fakat programın bütününe asıl büyük tehlikenin beklediğini henüz kimse bilmiyordu. Bu ilk darbenin ardından peşpeşe yeni darbeler gelmeye başladı. İkinci semestr, yani Bahar döneminin hemen başında çözüm ona programın öğrenci kabulüne onay verildi ve program öğrenci olarak derslere hazırlandı. Ancak bu kez de 7 Şubat 2017 tarihinde çıkarılan 686 sayılı KHK ile 'Bu Suça Ortak Olmayacağız' başlıklı barış bildirisine imza koydukları vesile edilerek, programda ders veren neredeyse bütün öğretim elemanları kamu görevinden çıkarıldı. Yani programın elinden önce öğrencileri, ardından da öğretim üyeleri alındı. Programda ders veren öğretim elemanlarından bazıları, zaten bir önceki ay, yani 6 Ocak 2017 tarihli KHK'lar ile kamu görevinden çıkarılmışlardı. Böylece program fiilen kapatılmış oldu. Şu anda bu fakültenin siyaset bilimi lisansüstü programında, Bahar döneminde yalnızca üç öğretim üyesi ders verebilir durumdadır. Bir zamanların efsane lisansüstü programı şu an can çekişmektedir. Ancak bu bile son darbe değildi. Bu darbe de muktedirleri ve onların işbirlikçilerini kesmedi. Bu darbenin ardından, programda ders veren ve uzun yıllarını birikimini genç kuşaklara aktaran emekli öğretim üyelerinin dersleri engellendi. Gerekçe olarak ise komik bir şey ileri sürüldü: bütçe kısıtları. Emekli öğretim üyelerine ders başına ödenen 17 YTL'yi, genel bütçeden inanılmaz bir pay alan koskoca Ankara Üniversitesi bulamayacağını söylüyordu. Böylece kamu görevinden çıkarmalarla birlikte kapanan derslere emekli öğretim üyelerinin dersleri de eklendi.

ilgili bilim dalını referans olarak alabilirsiniz. Hangi fakülteyi düşünürseniz düşünün, öncelikle ilgili fakülte, mezun olduğunuz fakülte değilse, o fakültenin lisansüstü programı hakkında bazı bilgiler edinin. Örneğin ilgili programda son üç yılda açılan, yeni ders sayısı kaçtır? Bu derslerin toplam ders sayısı içindeki oranı nedir? Programda toplam kaç ders bulunmaktadır? Bu dersler ne tür bir çeşitlilik sergilemektedir? Programda bilfiil görev alan öğretim üyesi sayısı kaçtır? Ya öğretim üyesi başına düşen tez öğrencisinin sayısı? Nihayet derslerdeki ortalama öğrenci sayısına bir göz atmayı ihmal etmemek gerekir. Oysa çoğu kişi, adaya bunlara bakması yerine, ders verdiği iddia edilen, adı internet sitelerinde vs. gözüken ünlü mü ünlü akademisyenlerin varlığını aramayı ya da öğretim üyesi kadrosunun bilmem hangi endeksçe taranan dergilerde yayınlanmış makalelerinin sayısına bakmasını önerecektir.

Ünlü öğretim üyelerinin varlığına göre fakülte seçmek kadar büyük hata olamaz. Hele de o ünlü “hoca” artık çok yaşlıysa, öğrenci bilmelidir ki onun ismi marka olarak vitrinde teşhir edilmektedir ve çoğunlukla, öğrenci orada yıllarca kalsa bile, ondan bir saat bile ders alamayacaktır. Aynı şekilde, şu ya da bu dergide yayımlanmış makalelerin sahibi olmak da bir öğretim üyesini iyi bir hocaya, kılavuza, ustaya, öğreticiye dönüştürmez.

Yapılan itirazlar karşısında üniversite yönetimi bir adım geri attı. İmzacı olmamak kaydıyla, emekli öğretim üyelerinin ders verebileceğine hükmetti. Ama apaçık ayrımcı ve eşitsizlikçi bu tutum, kimi emekli öğretim üyelerinin, tam da bu tutum yüzünden, açabilecekleri dersleri açmamasıyla sonuçlandı. Sözü çok uzatmadan söylersek, şu anda bir zamanlar Türkiye akademisinin gözbebeği olan ve tüm lisansüstü programların örnek aldığı, parmakla gösterilen bir programda şu anda onlarca öğrenci ve tez danışmansız kalmış, kayıtlı öğrenciler ise, zorunlu ders kredi miktarını bile toplayamaz duruma düşmüşlerdir. Dolayısıyla, bundan sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde siyaset bilimi lisansüstü programına başvurmayı düşünen adaylar, başvuru tarihlerinde betimlemeye çalıştığım bu durumun değişip değişmediğini gözlemledirler.

En başta gelen önemli ölçülerden birisi, ilgili programdaki öğretim üyesi sayısıdır. Eğer bir programda yer alan kimi temel dersler için dışarıdan destek alınıyorsa, dışarıdan derse gelenler ilgili programda yer alan öğretim üyeleri içinde ciddi bir orana sahipse, öğretim üyelerinin üzerindeki tez sayısı yirmiye dayanmış, hatta hayli hayli aşmışsa, aday ilgili programdan derhal uzaklaşmalıdır. Hele bir de buna öğrenci kontenjanlarının şişkinliği eşlik ediyorsa arkasına bile bakmamalıdır.

Bir programda, bir yıl içinde üretilen tez sayısı onlarla ifade ediliyorsa, o programda ciddi bir sorun var demektir. Sürecin olağan akışı içinde, diyelim on kişiyle başlayan bir tezli yüksek lisans programında, bu kişilerin tez teslim etme zamanı geldiğinde asla on tez ortaya çıkmaz. Bunlardan diyelim ikisi başarısızlık nedeniyle atılmıştır; üçü dersleri iki dönemde, dördü üç dönemde tamamlamıştır. Biri altı ay uzatmayla yetinmiştir, diğeri iki dönem. Dolayısıyla dönem sonunda beklenen tez sayısı aslında ikiye-üçü geçmez. Eğer program durmaksızın tez üretiyorsa, ya üretilen tez değildir ya da üreten tez öğrencisi.

Lisansüstüne hazırlanan bir adayın önündeki ilk seçenek kuşkusuz lisansını tamamladığı fakültede kalmak ve devam etmektir. Ama bu durumda şu soru yanıtlanmalıdır: İlgili fakültede lisansüstü öğretim bir anlamda lisansın devamı ya da “lisansta beşinci yıl” olarak mı yapılmaktadır? Eğer bu soru olumlu olarak karşılanıyorsa, o fakülteye karşı tutum olumsuz olmalıdır.

Lisans derecesi alınan fakülte, dört yıl boyunca öğrenciye katabileceğini katmış, şöyle ya da böyle bir bakış açısı kazanmıştır. Lisansını yeni tamamlamış bir lisansüstü adayı için, aynı fakültede devam etmek kanımca çok anlamlı değildir. Mümkünse en azından yüksek lisans seviyesinde ilgili fakültenin dışına çıkmak, başka akademik dünyaların, yaklaşımların farklılığını deneyimlemek gereklidir. Sonra, örneğin doktora aşamasında, ilk fakülteye yeniden dönülebilir elbette. Ancak çoğu aday, farklı fakültelere başvurmaktan bile korkar. Çünkü kendi

küçük dünyasına alışmıştır; ne kadar küçük olursa olsun, her köşesini gözü kapalı bildiği yerdir orası ve orada kendini güven- de hissetmektedir. Üstelik, kimileyin fakültelerarası ilişkiler adayları korkutacak düzeyde seyreder. Örneğin A üniversitesinin B fakültesi, C üniversitesinin D fakültesinden en mükemmel adayı bile kabul etmemekte direnir. Öğrenciler fakültelerarası bu tür olumsuzlukları en başından beri bilirler ve aslında lisansüs- tünde gitmeleri gereken yer, tam da karşı fakülte olduğu halde bu nedenle gitmezler ya da gözlerini kapatıp gitseler de kabul edilmezler ya da kabul edilme başarısını gösterebilirler de uzunca bir zaman aşağılanırlar; ta ki ilgili öğrenci kendisini aşağılayan- ların suratına cehaletlerini, aşağılamanın bir sanat olduğunu ve onların bundan yoksun olduğunu vurana kadar!

Tam yeri gelmişken, kimi fakültelerde, kimi bilim dalları ve kimi bilim dallarında kimi öğretim üyeleri bir tür tanrılığa oy- narlar. Tanrılık oynanan/oynayan bir fakülte, bilim dalı ya da hocayla karşılaşılırsa, aday bilmelidir ki orada, ondan bekle- nen şey soru sormak değil, kulluğunu kabul etmektir. Lisansüstü dersinde soru sorulmasına izin vermeyen, öğrencisini yalnızca kendisinin anlattığı kadarını bilen biri olarak kabul eden ve öte- sini bilebileceğini tahayyül bile edemeyen bir “hoca” varsa, o tanrılık oynayan biridir.

Tanrılık oyunu genellikle iki biçimde tezahür eder: Tanrı- hoca ya burnundan kıl aldırılmaz; odasına bile desturla girilir, desturla çıkılır ya da tersine bütün öğrencilerinin çevresinde pervane olmasını ister; tümüne şöyle ya da böyle işler yaratır, sürüsündeki bir tek koyunun eksikliğini fark eden keskin çoban gözleriyle sürüsünü tarar ve olmayanı anında fark eder. Eğer bu yokluğun anlamı “sürüden ayrılmaksa” o öğrenci için program orada bitmiştir! Bir lisansüstü programının öğrencileri fakültele- rinde böylesi bilim dalları ya da hocalar olup olmadığını çok iyi bilirler. Mümkünse lisansüstü adayı öncelikle başvurmak istedi- ği fakülte ve dalda öğrenim gören bir öğrenciyle temasa geçme-

lidir. Unutulmamalıdır ki lisansüstü öğretim öğrencinin gönüllü olarak istediği şeydir; dolayısıyla oraya eziyet çekmek için gelmemiştir. Elbette *eziyeti* istemektedir ama eziyet, Tanrı olmadığı için, Tanrı olduğuna iman edilmesine ihtiyaç duyan hocayı Tanrı olduğuna inandırmak için çekilen kulluk eziyeti olmamalıdır.

Lisansüstü adaylarının fakülte seçiminde en sık yaptığı yanlışlardan biri de fakülteyi, hatta üniversiteyi bir bütün olarak değerlendirerek seçim yapmaya kalkışmalarıdır. Örneğin “OD-TÜ, ODTÜ’dür işte canım... Ne kadar kötü olabilir ki?” Ya da “Boğaziçi’nden söz ediyoruz yahu... Adı yetmez mi?” Lisansüstünü ciddiye alıyorsanız, bilin ki ODTÜ’nün elbette ODTÜ olduğu bilim dalları vardır ama aynı ODTÜ *markası* altında OD-TÜ’yle uzak ara ilgisiz, “Ali kıran baş kesen” egoların, ömründe bir tez sayfası çevirmeden kendini allameyi cihan olarak kabul ettirerek cirit attığı bilim dalları da olabilir! Dolayısıyla aday başvuracağı fakülte ya da üniversitenin genel geçer albenisine teslim olmamalı, başvuracağı bilim dalı nezdinde ilgili birimi değerlendirmelidir. Son örnek olarak, diyelim, Ankara Siyasal’ın siyaset bilimi dalında iyi bir lisansüstü öğretim yapması, aynı şekilde diğer bilim dallarında da iyi olduğu ya da olmadığına bir işaret değildir. Bu anlamda *Mülkiye*’nin albenisine kapılmak hata olur!

Başvuruyla ilgili bu kısımda, son olarak özel bir grup adaya son bir seçeneği hatırlatmalıyım: Özel öğrencilik seçeneği. Hayatını belli bir düzene oturtmuş, çalışan, lisans mezuniyeti tarihi yavaşça sararmaya başlamış ama bir sabah uyanmış ve nefes alamadığını hissetmiş adaylar için, başlangıç adımı olarak özel öğrencilik iyi bir seçenektir. Özel öğrenci olabilmek için herhangi bir özel ön koşul yoktur; enstitülerin duyurduğu koşullar çerçevesinde bir başvuru dosyası hazırlanır ve bu dosya aracılığıyla aslında bir tür niyet ya da irade beyanında bulunulur. Çoğu bilim dalında bu dosya fiilen bilim ya da anabilim dalı başkanınca incelenir ve kabul ya da reddedilir. Bir bilim dalının özel

öğrenci kontenjanı çok sınırlı ve elbette başvuru sayısı da çok abartılı değilse, genellikle başvuruların çoğu kabul edilir.

Özel öğrencilik statüsündeki öğrenci her dönem sınırlı sayıda ders alabilir ve aldığı ders başına üniversiteye abartılı olmayan bir ücret öder. Daha sonra tezli ya da tezsiz bir programa kayıt hakkı kazanması halinde, öğrencinin aldığı ve başardığı bu dersler, kayıtlı olduğu programa “sayılır.” Dolayısıyla çalışması ya da başka mazeretleri nedeniyle olağan programı tümüyle yürütemeyecek ama aynı zamanda dersler aracılığıyla hayatına bir “es vermek” isteyenler için ideal bir çözümdür özel öğrencilik. Oysa çoğu aday bu seçeneği hiç değerlendirmeden, doğrudan tezsiz ya da tezli bir programa başvurur ve hüsrana uğradığında da zaten özel öğrencilik başvuru süresini çoktan kaçırmış olur.

B. “ELEDİM ELEDİM ÖLLÜK ELEDİM”⁴: MÜLAKAT SÜRECİ

Aslına bakılırsa mülakat süreci üzerinde durmak bile bir anlamda gereksizdir. Çünkü bilim dallarının oluşturduğu jürilerin adayın kabulünde oynadığı rol son derece sınırlı bir roldür. Şöyle ki adayın başvurduğu programa kabul edilebilmesi için, öncelikle, başvurduğu öğretim yılı için “ilgili dalda lisans mezunu olma” ön koşulu konulmuş ise, bu koşulu sağlaması gerekir. Bunun dışında, lisans mezuniyet not ortalaması, ilgili daldaki ALES puanı, yabancı dil puanı ve mülakat jürisinden aldığı notun belirli ağırlıklar üzerinden hesaplanmasıyla elde ettiği “nihai not”unun, kontenjan dâhilindeki aday sayısı sınırları içinde yer alacak yeterlilikte olması beklenir. Buna göre, örneğin on kişilik tezli yüksek lisans kontenjanı olan bir programa kayıt hakkı kazanabilmek için, tüm başvurular arasında yukarıdan aşağıya bir sıralama yapıldığında, adayın “nihai not”unun ilk on içinde yer alması gerekmektedir. İşte bu nedenledir ki, mülakat jürisinden sıfır puan bile almış olsa, bazı adaylar diğer notlarının yüksekliği nedeniyle, alan bilgisi bakımından ne kadar yetersiz olursa olsun, o kontenjanın sınırları içinde kalır.

Ancak elbette mülakat jürilerinin de eli armut toplamamaktadır! Bilim dallarını olabildiğince saf dışı etmeye dönük bu girişimlere karşı bilim dalları da daha incelikli ama her halükarda sürece müdahil olmayı amaçlayan çeşitli pratikler geliştirir-

⁴ “Eledim eledim öllük eledim/ Aynalı beşikte yavrum bebek beledim” diye devam eden bir halk türküsünden esinle. Öllük ya da kimi yörelerdeki söylenişle höllük, kundak çağındaki bebeğin altına ısıtarak serilen özel, kırmızı renkli bir topraktır. Bebeğin altını ıslatacağı kabulüyle sıvıyı hızla geçiren ve çabuk kuruyan bir toprak çeşidi olmalıdır. Adının öllük olması, bu bebek toprağının aynı zamanda ölü toprağı olmasından kaynaklanır. En azından kişisel deneyimimle söyleyebilirim ki bu toprak çoğunlukla mezarlıklardan sağlanır. Mezarlıktan getirilen toprak çok ince telli ve küçük gözenekli eleklerden geçirilerek kullanıma hazır hale getirilir.

ler. Bu pratikler sayesinde ki bilim dalı jürileri hala ve ne iyi ki, şöyle ya da böyle, lisansüstüne öğrenci kabulünde, belirli bir ölçüde söz sahibi olmayı sürdürmektedirler. Bu yanıyla mülakat jürisinden kaçış yoktur.

Aday, seçimini yapıp özel öğrencilik dışındaki dört programdan herhangi birine başvurduktan sonra, bir mülakat jürisi huzuruna çıkmak zorundadır. Bu nedenle, amacı ne olursa olsun, güttüğü amaç doğrultusunda sebat göstermeyen ya da gösteremeyeceğini, bunun gereklerini yerine getiremeyeceğini düşünen, yalnızca “şansını denemek” isteyenlerin ilgili programlara başvurmaması, hem aday hem de mülakat jürisi bakımından daha az yorucu ve daha az yıpratıcı olacaktır. Öğrenci elbette jüriyi düşünecek değildir, haklıdır da ama kendini düşünmelidir. Çünkü kimileyin mülakat jürileri gerçekten de çok can yakıcı olabilir. Ayrıca düşünün ki gök kubbenin altındaki her şeyin soru olabileceği bir görüşmede, taşın başınıza nereden düştüğünü bile anlamaya fırsatınız olmayabilir; evet, tokadı atan Tanrı ama kimin elini kullanıyor? Sırf şansınızı denemek için böyle bir eziyete değer mi?

Adayın ilgili programa başvurabilmek için gerekli koşulları sağlamış olması, mülakat jürisi açısından sadece ön koşul niteliğindedir. Adayın birikimi, ilgileri, niyeti, performansı ve kapasitesi jüri tarafından değerlendirilir. İlgili jüri, sözlü görüşmede bir ön fikir oluşturabilmek için, adayları mülakata almadan önce, akademik ilgi, eğilim ve birikimlerini yoklamaya dönük (hukuksal olarak hiçbir geçerliliği olmayan, bu nedenle hiç kimseye herhangi bir hak ileri sürme fırsatını da tanımayan) yazılı bir yoklama yapabilir. Adayın bu olasılığa hazırlıklı olması yerinde olacaktır.⁵

⁵ Kimi üniversiteler, sözde ve temelsiz bahanelerle lisansüstü giriş sınavlarında mülakat uygulamasını tümüyle iptal etti ve yazılı sınavla öğrenci kabulüne başladılar. Adayların yazılı bir sınavla öğrenciliğe kabulü esasen problemli değildir. Ancak lisansüstü eğitim lisans eğitimi gibi düşünüle-

Mademki bu jüriden kaçış yoktur ve mademki gökyüzünün altındaki her şey sorulabilir; o halde aday, hiç değilse gökyüzünün altındaki jüri hakkında az çok fikir sahibi olmalı ve kendisine neler sorulabileceğine, kendisinden neler beklenebileceğine dair bir öngöründe de bulunabilmelidir. Bunun için de başvurulacak bilim dalıyla ilgili temel bazı bilgiler edinilmelidir. Bunun en kolay yolu, ilgili bilim dalının araştırma görevlilerine başvurmaktır. Eğer ilgili bilim dalı, kendine uygun bir kılavuz hazırlamış ve buna uygun bir okuma listesi sunmuşsa sorun yok ama bunu yapan ne yazık ki çok azdır. Bu durumda ilgili bilim dalıyla farklı düzeylerde temas kurularak jüri önüne çıkmadan ne gibi ön hazırlıkların yararlı olabileceği mutlaka öğrenilmelidir. Ancak neye, ne kadar, nasıl hazırlanılmış olunursa olunsun, jürinin her an bir sürpriz yapabileceği de asla hatırdan çıkarılmamalıdır.

Jüri, adayların ilgi ve bilgisini ölçebilmek amacıyla adayların hiç hazır olmadığını hissettiği, sezdiği başka yayın alanları, konularıyla ilgili olarak da soru yöneltebilir. Hele de aday lisansını, yüksek lisansını başka bir üniversitede ve özellikle de farklı bir disiplinde yapmış ise, adayın başvurduğu alan hakkında genel bir fikir sahibi olması onu kesinlikle kurtarmaz. Jüri, lisansüstünde alan değiştirme girişiminin ciddiyetini ve bu alandaki sebatkârlık düzeyini anlayabilmek için adayı epeyce “hırpalayacaktır.” Bu hırpalamanın jüri kompozisyonuna göre, son derece

mez. İlgili programın oluşturduğu akademik jürinin adayla yüz yüze gelmesi, adayın sözel birikimini, performansını, niyetini, tasarılarını, nihayet kendini ifade etme biçimlerini bire bir görüşme içinde görmesi son derece önemlidir. Zaten bu sınavlarda mülakat jürisinin sonucu etkileme oranı, yüzde otuz gibi düşük bir orandı. Adaylar lisans mezuniyet not ortalamaları, ALES ve YDS puanları ile mülakat jürisinin uygun gördüğü puanın orantısız toplamıyla ortaya çıkan yüzdelik başarı sırası içinde kabul ediliyorlardı. Şimdi son değişikliklerle, sözüm ona nesnel olmadığı iddia edilen mülakat jürileri kaldırılmakta, yerine yazılı sınav geçirilmektedir. Dolayısıyla ilgili bilim dalının akademisyenleri, derste yüz yüze gelinceye değin, öğrencilerle karşılaşma şansı bulamamaktadırlar.

yaratıcı ve zengin biçimler altında tezahür edebileceği gözden irak tutulmamalıdır.

Adayları sözlü görüşmeye alarak değerlendirecek olan jüri farklı alt alanlardan olmak üzere üç ya da beş kişiden oluşabilir. Burada bir örnek vermek gerekirse, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi dalında lisansüstüne başvurmuş olan adaylar *siyaset bilimi* dalının alt alanları olarak anayasa hukuku, sosyoloji, Türk siyasal hayatı ve tarihi, siyasal teoriler, siyasal davranış ve siyaset sosyolojisi alanlarından derlenmiş bir jüri tarafından sınava alınırlar. Ancak alt alanlardaki bu çeşitlilik, her bir alandan en az bir kişinin jüride yer alacağı anlamına gelmemektedir. Yine de umulur ki siyaset bilimi gibi pek yalın kabul edilebilecek bir dalda bile karşılaşılan bu çeşitlilik, mülakat ızdırabının nasıl *çeşitlenebileceğine* ilişkin bir fikir versin!

Mülakat jürisi ilgili anabilim dalı akademik kurulu tarafından önerilen ve ilgili enstitünün onayladığı öğretim üyelerinden oluşur. Bu jüri, her öğretim yılında farklı öğretim üyelerinden kurulabilir. Bu nedenle, bir öğretim yılında sınav yapan jürinin aynı bileşenlerle bir sonraki öğretim yılında da jüri üyesi olma zorunluluğu yoktur. Bu bağlamda, adaylar sınava hazırlanırken bir önceki öğretim yılındaki jüri üyelerinin uzmanlık alanlarıyla sınırlı bir hazırlık yürütmekle yetinmemelidirler.

Jüri, adayın dosyasına ve mülakattaki performansına göre, sözlü görüşme süresini kısa, çok kısa, uzun veya oldukça uzun tutabilir. Görüşme süresi, hiçbir biçimde, adayın programa kabul edilebileceğine ya da edilemeyeceğine ilişkin bir gösterge olarak anlaşılmamalıdır.

Jüri, görüşme süresince karşısındaki adayı a) kişisel ilgileri, olanakları, eğilimleri, birikimi, niyet ve arzuları, uyum gösterme kapasitesi, birlikte çalışma potansiyeli, yaratıcılık ve eleştirel düşünce yeteneği ile b) alana ilişkin akademik bilgi ve birikimi, entelektüel kapasitesi ve sınırlılıkları, eleştirel çözümleme ve anlama/kavrama yeteneği bakımından değerlendirmeye çalışır.

Bu çerçevede jüri, kendisini bağlayan akademik, etik, yasal ve siyasal sınırlar içerisinde, adaya akademik ya da kişisel her tür soruyu sorabilir. Kimi adaylara yoğunlukla kişisel, kimi adaylara akademik sorular sorulmuş olması, ilgili adayların programa kabul edilmeyecekleri ya da edilecekleri yönünde bir gösterge olarak okunmamalıdır.

Aynı şekilde adaylara sorulan soruların niteliği, düzeyi vb. unsurlar jürinin adaya ilişkin kararını kesinlikle işaret etmez. Oysa adaylar bu yönlü bir okumaya meyyaldır. Bu da onları gereksiz, yersiz üzüntüye ve sıkıntıya sokabilir. Basit bir örnek verelim: Jüri, karşısındaki adayı başvurduğu programa almaya karar vermiştir; dosyasına bakmış, kendisini sözlü olarak sunumuna dayanarak olumlu yönde bir fikir oluşturmıştır. Ama aynı jüri “sabahtan beri o aday gire, bu aday çıka,” canı sıkılmış, yorulmuş bir jüridir de. Alacağına kesin karar verdiği adaya, sırf can sıkıntısından, son derece basit, ilkel bir soru sorar. Lisans birinci sınıfta öğretilen temel bilgi alanlarından birine karşılık geliyor olabilir bu soru. Mesela bir siyasal partiyle bir baskı grubunun en temel farkı nedir sorusu kadar ilkel bir soru. Elbette aday böylesine temel ve basit bir soruyu beklemediğinden afallar, *hık mık* eder ama aklına ya yanıt gelmez, ya da yanıt gelse de soru o kadar basittir ki kendisinden istenen yanıtın o olduğuna asla inanamaz ve işin içinde bir bit yeniği arar; sonuçta yanıt veremez ve kahrolmuş olarak çıkar. Hem kendine, hem jüriye kahrederek çıkar; o anda o adaya sorsanız, kendisinin alınmayacağına imanı tamdır! Oysa jüriye sorsanız...

Eğer tezli yüksek lisans ya da doktora programına başvuruluyorsa, jüri görüşmeyi yazılmış/yazılacak tez konusuyla başlatabilir. Bu yolla adayın akademik olarak neyi kendisine sorun edindiğini, ne tür çözüm/çalışma yolları arayışı içinde olduğunu ve bu doğrultuya/arayışa uygun teorik bir donanımına ne ölçüde sahip olduğunu ya da olmayı arzuladığını anlamaya çalışabilir. Bu çerçevede, sözlü görüşme adayın özel olarak ve

yalnızca bilgi birikimini ölçmeye ve anlamaya dönük bir görüşme değildir.

Sözlü görüşmenin niteliği gereği, adayın programa kabul edilmesi, edilmemesi ya da görüşme sürecinden hoşnut olmaması, şu ya da bu alanda yeterince bilgili olduğu, olmadığı anlamına da gelmez. Mülakat sürecinde, adayların öncelikle kendilerini rahat hissetmeleri, kendilerini ifade etmeyi zorlaştıracak bir ruh halinin pençesine düşmemeleri özellikle önemlidir. Mülakat tekniğinin kendisine içkin bir gerilimle malul olduğu açıktır. Aday, bunun farkında olmalı ama buna teslim olmamalıdır. Aday, ilgili süreçte öncelikle yöneltilen soruyu doğru anlayıp anlamadığından emin olmalı, kuşkusu varsa, mutlaka sorunun açılmasını talep etmelidir. Soruyu doğru anladığından eminse, olabildiğince yalın, açık seçik, anlaşılır ifadelerle ve sözü çok dolaştırmadan yanıtlamalıdır. Adaylar için en riskli seçim, jüriyi etkileyebilmek adına, soruyu yalın ve açık bir biçimde yanıtlamak yerine, “yanıt zenginleştirme” girişimlerine başvurmak olabilir. Jüriyi olumlu yönde etkilemek için, çok da bilinmeyen ya da hâkim olunmayan alanlar, yayınlardan, isimlerden hareketle üretilen yanıtlar, beklenenin tam tersi bir etki yaratabilir. Adaylar açısından bir diğer riskli seçim, yalın cevap beklenen sorulara, olabildiğince detaylı ve neredeyse başka soruya fırsat vermeyecek ölçüde uzun zaman kullanarak yanıt vermeyi denemektir. Aday bu yola başvurmadan önce, karşısında bulunduğu jürinin “yalnızca kendisi için” kurulmadığını hatırlamalıdır.

Jüri, adaylar hakkında, mülakat sürecini ve adayın başvuru dosyasını göz önünde tutarak, genelde oybirliğiyle karar verir. Ancak bu oybirliğiyle karar vermenin zorunlu olduğu anlamına gelmez. Ayrıca jüriden sürpriz bir karar da çıkabilir. Şöyle ki hangi programa başvurmuş olursa olsun, mülakat jürisi, adayın başvuru dosyasını, mülakatta gösterdiği performansı ve ilgili programların kontenjanlarını göz önünde tutarak, adaya, başvurduğu program tezli ise tezsizi, tezsiz ise tezli programı önerebi-

lir. Bu durumda, adayın kabulü ve ilgili enstitünün onayı ile ilgili programa aktarma yapılabilir. Ancak, bütünleşik doktora programı özellikli bir program olduğundan, herhangi bir başvuru alanından bu alana kesinlikle aktarma yapılamaz. Sonuç olarak jüri tüm başvuruları değerlendirir ve kabul edilenlerin listesi açıklanır. Öğrencilerin büyük bir bölümü bu aşamayı geçtikten sonra rahatlar. Çoğu henüz nereye “düşüğünün” farkında bile değildir. Örneğin o, artık Siyasal’ın bir öğrencisi olduğunu sanmaktadır. Ama aslında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün bir öğrencisidir. Şimdi yukarıda açtığımız parantezi kapatabiliriz.

Biraz yukarıda parantez içi bilgi olarak lisansüstü eğitimin fiilen fakülteler tarafından verilmekle birlikte, üniversitelerin sosyal bilimler enstitüleri eliyle yürütüldüğünü not düşmüştüm. Başvuru sürecini başarıyla tamamlayan aday da kaydını yaptırdığı anda ilgili enstitünün öğrencisi olur. Eğer öğrenci, lisansüstüne başvuru anından itibaren bir şeylerin ters gittiğinin farkına varmamışsa, çok geçmeden mutlaka varacaktır. Çünkü ülkemizde bir tek sosyal bilimler enstitüsü yoktur ki lisansüstü çalışmayı öğrenciye zehir etmesin! Lisansüstünü tam bir eziyete çevirmek bu enstitülerin asli görevi gibidir. Üstelik bu enstitülerin lisansüstünü zehir etme özellikleri bünyelerinde yer aldıkları üniversiteyle de özel olarak ilgili değildir. Yani ister binlerce öğrencisi olan Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden, ister ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden, isterseniz daha yeni kurulmuş ve dolayısıyla topu topu on öğrencisi olan bir enstitüden söz edin; emin olun, tümü aynı derecede lisansüstünü zehir etmeye muktedirdir ve zaten varlık nedeni de budur.

Ne gibi bir eziyetten söz ediliyor? Örneğin tam ders aşamasının ikinci dönemindeyiz, bir bakmışsınız, Nisan celbinde askere çağırılmışsınız; bakaya kalmadığınıza şükredin! Yetmez. Ders seçeceksinizdir, sistem sizi tanımaz. Tanır; bu kez de harç yatırmadığınızı iddia eder. Tez yazıyorsunuzdur; tez izleme

komitesini toplayıp tutanağı çoktan götürmüşsünüzdür ama bir yazı gelir, atılmayla yüz yüzesinizdir; çünkü son iki tutanak enstitü kaydına girmemiştir. Yetmez; bir gün gerçekten atıliverirsiniz; niçin mi? Danışmanınızın bütün çabalarına karşın, yönetmelik hükmünü inatla öğrenci aleyhine yorumlayan, şimdiye değin yapılmış bütün yorumları reddeden ve kendi okuma ve yorum biçiminin biricik doğru olduğunu savunan bir müdür yardımcısı yüzünden! Hadi buyrun! Ama üzülmeyin, atılmanın bu kadar kolay olduğu bir sistem içinde, atılmamak da bir o kadar kolaydır ve üstelik atılmamanın almasıık araçlarını sunan da aynı enstitü olacaktır.

Sosyal bilimler enstitüleri, üniversite yaşantımızdaki birçok oluşum gibi, 1980 12 Eylül askeri faşist darbesinin yarattığı ucubelerden biridir. Fakültelerin hiçbir düzeyde özerk varlığına tahammül edemeyen rejim, lisans eğitiminde yaptığına koşut olarak lisansüstü öğretimde de fakülteleri kendileri dışında merkezi bir iradeye bağlamak için bu kurumları örgütlemiş ve lisansüstü öğretimini onların tekeline bırakmıştır. Ancak tuhaf olan bu kurumların fakülteler dışında herhangi bir kaynağının, kadrosunun, mekânının vb. olmamasıdır. Bu nedenle de öğretim üyeleri aynı zamanda enstitülerin de öğretim üyeleri sayılmıştır. Yani ortaya öyle garip bir durum çıkmıştır ki lisansüstü çalışma fakültelerin mekânlarında, fakültelerin kadrolarıyla, fakültelerin tüm olanakları ve araçlarıyla yapılmaktadır, yani davul tümüyle fakültelerin boynundadır ama tokmak doğrudan üniversiteye bağlı bir organizasyon olan enstitünün elindedir. Mesela bütün yükü fakültenin öğretim üyeleri çektiği halde, lisansüstünde akademik takvimin ne zaman başlaması ve bitmesi gerektiği bile onlara danışılmadan, merkezden kararlaştırılır. Dolayısıyla aslında merkez açısından lisans eğitimiyle lisansüstü bir ve aynı şeydir. Her ikisinde de sınav dönemleri bellidir, not teslim dönemleri, ne zaman ders yapılacak, ne zaman yapılmayacak, hep bellidir! Lisansüstü çalışmanın keyfinin *akademik bir keyflikle*

yakından ilişkili olduğunu anlamak bir yana, düşünme olasılığından bile fersah fersah uzak bir zihniyet, kendi gereksiz varlığını, standartlaştırma girişimleriyle, lisansüstünü ruhunu öldürerek temellendirmeye ve meşrulaştırmaya çalışır.

Ancak ilginçtir, bırakalım akademik standartlaştırmayı, daha yönetsel düzeyde standartlaştırmayı başarabilen ve belli bir hizmet standardını tutturan bir enstitü görülmemiştir. Bu yanıyla zaten baştan beri gereksiz, işlevsiz bir organizasyon olarak doğan ve çoktan kaldırılması gereken enstitüler, lisansüstünü hem öğretim üyelerine, hem öğrencilere zehir etmeye devam etmektedirler. Öğrencilerin bunun farkında olarak enstitüyle temas kurmaları yerinde olacaktır. Bunun açık anlamı nedir? Bunun açık anlamı “açıkça” şudur: Enstitüye teslim ettiğiniz bütün evrakın -dilekçeler, formlar, tutanaklar, raporlar, harç makbuzaları vs.- mutlaka bir kopyasını alın ve dosyalayın; asla “aman canım, ne olacak, nasılsa öğrenci dosyama giriyor” diye düşünmeyin; en kritik zamanda girmediğini öğrenirsiniz ve erkekseniz, kendinizi Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu’nda ya da bakaya olarak askeri mahkemenin karşısında bulursunuz. İkincisi, lisansüstü eğitim-öğretim yönetmeliğini en güncel haliyle mutlaka inceleyin, hatta ne zaman enstitüyle temas edecekseniz, yanınızda daima bir kopyasını bulundurun. Lisansüstü öğreniminiz boyunca yönetmelikte öngörülen aşamalara ve sürelerle, bu süreçlerde yapılması gerekenlere mutlaka dikkat edin. En çok atılma vakası tam da bu ihmalden kaynaklanır. Üçüncüsü, enstitüyle sorun çıktığında, karşılıklı görüşmeler yoluyla sorun çözülemiyorsa, sorunla ilgili her tür girişiminizi mutlaka resmileştirin, yazıya geçirin, kayıtlara sokun ve kayıt tarih ve numarasını mutlaka alın. Özcesi şudur: Lisansüstü öğretiminiz boyunca enstitüyle ilişkilerinizi, kişisel ilişkiler için belki geçerli olabilecek, iyi niyet kuralları çerçevesinde asla kurmayın; ilişkiniz daima yazılı, resmi, hukuksal olsun.

Son olarak aklınızda bulunsun; eski, büyük, yerleşik, yani YÖK'ten önce de bir tarihe sahip hemen tüm üniversitelerde, enstitülerin varoluşundan beri fakültelerle enstitülerin arasında ciddi bir gerilim vardır. Bu gerilim bazen yükselir, bazen düşer; bu da daha çok enstitü müdürü ve müdür yardımcılarının tutumlarıyla ilgilidir. Ancak bu gerilimin seyri lisansüstü öğrencilerini yakından ilgilendirir. Unutmayın ki lisansüstü öğrencisinin asli muhatabı enstitüdür, fakülte değil. Öyle ki bu öğrenciler hakkında disiplin soruşturması açılması bile enstitünün iznine bağlıdır; fakülteyle hiçbir ilgisi yoktur. Madem muhatap enstitüdür, öğrenciler, fakülte ile enstitü arasındaki gerilimin bedelini ödemeyi kesinlikle reddetmelidir! Fakültede bilmem hangi öğretim üyesine tepesi atmış bir sosyal bilimler enstitüsü memurunun hıncını kendisinden çıkarmasına izin vermemelidir. Aynı şekilde, enstitü ile fakülte arasında bir top gibi savrulmayı da kabul etmemelidir; bunun en bariz göstergesi, enstitünün kendisinin yapmak zorunda olduğu şeyleri öğrencinin sırtına yüklemeye çalışmasıdır. Ama öğrenci yine unutmamalıdır ki bu enstitünün öğrencisi olarak, bu fakültede hayli zaman geçirecektir! Arife *daha fazla* tarif gerekmez; lisansüstüne hoş geldiniz!

C. DERS SEÇİM SÜRECİ

Enstitüye kaydını yaptıran öğrenciği resmen başlayan adayın önünde duran süreç ders seçim sürecidir. Bu aşamada, gerek öğrencinin kendisinin, gerekse ders danışmanının gözetmesi gereken ilk şey, ilgilinin “bilimsel hazırlık derslerine” gereksinim duyup duymadığıdır. Lisansüstü program içinden alınması gereken derslerin belirlenmesine geçilmeden önce, bu soru yanıtlanmalıdır. Bu soruyu en başta, öğrenciyi kabul eden mülakat jürisi de yanıtlayabilir. Yani, öğrencinin ancak lisans düzeyinde bilimsel hazırlık dersleri alması kaydıyla kabul edilebileceğini beyan etmiş olabilir. Eğer öğrencinin bilimsel hazırlık derslerine gereksinimi olduğu açıksa ya da mülakat jürisi bunu ön koşul olarak koymuşsa, ilgili mevzuat çerçevesinde, bu derslerin kredisiz olduğu unutulmadan, ilgili bilim dalının önerdiği temel formasyon dersleri içinden ya da ders danışmanının yönlendireceği ders havuzu içinden lisans dersleri seçilmelidir. Öğrenci, bilimsel hazırlık derslerini alırken, olağan bir biçimde kredisiz düşük de olsa, lisansüstü derslerini de alabilir. Ancak unutulmaması gereken şey, lisanstan alınan bilimsel hazırlık derslerinde başarısız olunduğu takdirde, lisansüstü derslerde gösterilen başarının hiçbir hükmünün olmamasıdır. Çoğu üniversitede, lisans derslerini veremeyen öğrencinin lisansüstünden kaydı silinir.

Öğrenci bilimsel hazırlık derslerine gereksinimi olup olmadığını en başta kendisi bilir ama belli bilim dalları, kendilerini kurma ve tasarılma biçimleri içinde, bilim dalı dışından gelenlerin bilimsel hazırlığa tabi olması gerektiğine ilişkin de bir yanıt verir. Örneğin Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, siyaset bilimi lisansüstünde kimlerin bilimsel hazırlık dersi alması gerektiğine ilişkin üretilen yanıt, aynı zamanda ilgili bilim dalının kendisine ilişkin çizdiği resmi de göstermektedir. Buna göre, Ankara Siyasal’da “tezli yüksek lisans programına kabul edilen ve lisansı a) fen bilimleri, sağlık bilimleri, mühen-

dislik bilimleri, beşeri bilimler, eğitim bilimleri, din bilimleri, dil bilimleri, mimari, edebiyat ve çeşitli sanatsal disiplinler ile güzel sanatlar fakülteleri, hukuk fakültelerinden ya da konservatuarlardan olan öğrenciler b) üniversitelerin iktisadi ve idari bilimler fakülteleriyle, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin işletme bölümünden olanlar c) ikinci fıkrada sayılan fakültelerin maliye, iktisat, çalışma ekonomisi bölümlerinden olup da transkriptinde belirli derslerden en az ikisini aldığı görünmeyen öğrenciler d) bölüm farkı gözetmeksizin özel üniversitelerden mezun olmuş tüm öğrenciler hazırlık dersi almaya, ders danışmanlarınca yönlendirilmelidir.”

Lisansüstüne girmeye pek hevesli görünen öğrencilerin çoğu, ne yazık ki girmek her şeymiş, girdikten sonra her şey bitmiş gibi, özellikle bilimsel hazırlık dersinden kaçmak için ellerinden geleni yaparlar. Bilimsel hazırlık dersi onlara küfür gibi gelir. “Aman Tanrım, nasıl olur da *kendileri* hazırlık dersine sokulur? *Kendileri* ilgili bölümden neredeyse dört ortalamayla mezun olmuştur!” Hele de belli başlı üniversitelerden ya da fakültelerden gelen öğrenciler bunu sindiremez. Bunu geldiği fakülte ile şimdi bulunduğu fakülte arasındaki gerilime bağlar. Oysa çoğu kez hiç de öyle değildir. Örneğin bu satırların yazarı vakıf üniversitelerinden gelip de bilimsel hazırlık dersine gerçekten muhtaç olmayan bir tek siyaset bilimi öğrencisi görmemiştir! Aynı şey, adı büyük birçok kamu üniversitesi için de geçerlidir. Bu yüzden bilimsel hazırlık dersi almayı bir küfür gibi algılamak yerine, bir fırsat gibi düşünmek öğrencinin lehinedir ve ders danışmanının dikkatinden kaçmış bile olsa, tezli bir programa kayıtlı öğrencinin kendisi, danışmanını bu konuda uyarmalıdır. Hazırlık dersi öğrenciye ek külfetler yüklemek değil, daha iyi yetişmesi ve temeldeki eksiklikleri tamamlaması için bir fırsat tanımak anlamını taşır.

Ayrıca, ders danışmanı ya da jüri, ilgili öğrenciye bilimsel hazırlık dersi önermemiş olsa bile, öğrenci kendi gereksinimleri doğrultusunda, resmen olmasa bile, ilgili lisans dersinin öğretim

elemanıyla görüşerek, belli dersleri dışarıdan izleme yolunu tercih etmelidir. Aksi halde, gerek tez savunma jürilerinde ve gerekse doktora yeterlik jürilerinde ciddi sorunlarla karşılaşabilir.

Olağan olarak ders seçecek öğrenci ve ders danışmanının öncelikle gözetmesi gereken şey derslerin kredi değerleridir. İlgili yönetmelik çerçevesinde belirlenen zorunlu kredi saatlerinin doldurulması ihmal edilmemelidir.

İkinci olarak, derslerin kontenjanlarına dikkat edilmelidir. Çoğunlukla bütün öğretim elemanları lisansüstü dersleri için bir “en az”, bir de “en çok” öğrenci sayısı saptarlar. Buna göre, bir öğrenci seçmiş olsa bile dersi açan öğretim üyeleri olduğu gibi, en az beş öğrenci seçmedikçe dersi açmayı kabul etmeyen öğretim üyeleri de söz konusudur. Bu nedenle öncelikle dersin fiilen açılıp açılmadığı denetlenmelidir. Seçim sürecinde bu mümkün olmuyorsa, açılmama olasılığına karşı hazırlıklı olunmalıdır.

Öğrenci ve ders danışmanı, öğrencinin derslerini yönetmeliklerde olağan olarak öngörüldüğü gibi iki dönemde mi, yoksa bir dönem uzatmayla üç dönemde mi tamamlayacağı konusunda uzlaşmalıdır. Eğer üç dönem seçeneği kullanılacaksa, bu ek dönemin tez süresini de etkileyeceği unutulmamalıdır. Ayrıca, bütünleşik doktora öğrencileri için ders tamamlama ve tez yazma süreleri değişebilmektedir; ilgili yönetmelik bu konuda yardımcı olacaktır.

Çoğu enstitüde tüm lisansüstü dersleri bir havuzda toplanmış bulunmaktadır. Havuzda yer alan dersler “aktif ders” olarak nitelenir. Ancak bir dersin aktif olması ilgili dönemde “açık ders” olduğu anlamına gelmez. Ders aktif olsa bile, ilgili dönemde açılmamış olabilir. Bu nedenle öğrenci, ders seçimi için mutlaka ders danışmanında bulunan ve ilgili dönemde açılmış dersleri gösteren programı esas almalı, sadece elektronik ortamdaki ders listelerine referansla hareket etmemelidir. (Bu arada öğrencilerin ders seçimleriyle ilgili ders danışmanlığı ile tez danışmanlığı birbirine karıştırılmamalıdır).

Öğrenci ve danışmanı, havuzda aktif ve hali hazırda açılmış gözükten bir dersin hangi öğretim elemanı tarafından açılmış olduğuna da dikkat etmelidir. Buna göre, örneğin aktif ve açık olan bir ders, aktif olarak ABC adlı öğretim üyesinin adına kayıtlıyken, DEF adlı öğretim üyesince açılmış olabilir. Lisans derslerinden farklı olarak lisansüstü dersleri, dersten sorumlu öğretim elemanının dersi için çizdiği çerçeveye bağılı olduğundan, aynı adı taşıyan bir ders farklı öğretim üyelerinin yönetiminde her boyutuyla farklılık gösterecektir.

Ders seçimi sürecinde gerek öğrenciye, gerekse danışmana yol gösterecek olan, en başta, derslerin tanıtıcı notları, planları ve kaynakçalarıdır. Öğrenci dersi seçmeden önce ders seçim danışmanından bu belgelerin bir örneğini edinmeli ve incelemelidir. Ders veren öğretim üyelerinin, ders içeriklerini ve derslere ilişkin sayı sınırlaması, ön koşul vb. özel taleplerini her dönemin başında, kayıtlar başlamadan en az bir hafta önce danışmanlara iletmeleri beklenir. Eğer ders danışmanına bu belgeler ulaştırılmamışsa, belgelerin sağlanması öncelikli olarak ders danışmanının sorumluluğundadır. Danışman, öğrencilere yol gösterebilmek için, en azından bir önceki eğitim yılının ilgili ders planını sağlamış olmalıdır. Danışman üstüne düşeni yapmamışsa, iş öğrenciye kalır. Yani bu durumda öğrenci, o dersi önceden almış öğrencilerle ya da doğrudan dersi veren öğretim üyesiyle görüşerek ilgili belgeleri temin etmeye çalışmalıdır. Bunlar olmaksızın ders seçiliyorsa, aslında ders, ders için değil, öğretim üyesi için seçiliyordur ya da açıkça kumar oynanıyordur.

Bir bilim dalında uzman ya da doktor unvanını alacak olan kişi, hiçbir resmi zorunluluk ya da yükümlülük olmaksızın, o alanın merkezi derslerini mutlaka almalı, derslerini ağırlıklı olarak bu anabilim dalından seçmelidir. Bunu biraz açalım: Bu kitabın hiçbir okurunun şimdi belirtilecek öğrenci tipine girmediğine eminim ama bazı kendini kurnaz, kendi dışındaki herkesi serserem ya da budala sanan lisansüstü öğrencileri vardır, ne yazık ki. Bu öğrenciler, diyelim siyaset bilimi yüksek lisans programı-

na kayıt yaptırırlar ama giderek ilgili programın dersleri ağır gelir ya da örneğin birinden “çakıverirler.” Bunun üstüne, programın temel derslerini almak yerine, siyaset bilimi programının gerektirdiği kredi-ders sayısını, yine örnek olarak belirtiyorum, diyelim yönetim bilimlerinden ya da kent ve çevre bilimlerinden ders alarak tamamlarlar. Öğrenci, sözüm ona siyaset bilimi doktoru olarak ortalığa çıkacaktır ama ömründe siyasal teori dersi almamıştır; hatta örgüt kuramlarını siyaset felsefesiyle karıştırılmaktadır! Bu ve benzeri “acarılıkların” önüne geçilmesi için elbette ilgili programlara iş düşmektedir. Bu öylesine önemlidir ki bu tipten acarılıkla malul bazıları, hem siyaset bilimine gelir, hem de yönetmeliğe sarılarak ders danışmanıya kavga etme hakkını bile kendinde görür. Bunu önlemek için ilgili bilim dalı, hangi dersin merkezi sayılması gerektiğini sözlü ya da yazılı olarak ders danışmanlarına belirterek danışmanın iradesinin kendi iradesi olduğunu malum öğrencilere hissettirmelidir! Hele de öğrenci lisans düzeyinde farklı bir alanda eğitim görmüş ise, fakültenin formasyonunu edinebilmesi açısından bu nokta özellikle önem taşımaktadır.

Her anabilim dalının omurgasını, ağırlık noktasını belirli konular ve o konular etrafında açılan dersler oluşturmaktadır. Yüksek lisans ve doktora öğrencileri, ders seçiminde, söz konusu ağırlık noktasını dikkate almak zorundadır. Örneğin, *siyaset bilimi* programında, siyaset kuramı ile ilgili dersler bu türden bir ağırlığa sahiptir. Doktora yeterlik sınavlarında ve tez jürilerinde, öğrencilerin bu konularda ders alıp almadıklarına bakılmaksızın, mutlaka bu alanlardan soru sorulur ve bu alanlarda ders veren, çalışan bir öğretim üyesinin jürilerde yer almasına dikkat edilir. Dolayısıyla, yoğunluklu olarak farklı bilim dallarının derslerini seçerek bu süreci başarıyla tamamlama ihtimali yoktur. Öğrenci danışmanlarından bu hususu öğrencilere hatırlatmaları beklenir.

Öğrenci dilerse, danışmanının da onayıyla farklı bilim dallarının havuzlarından da, ilgili enstitülerin karşılıklı onayıyla farklı üniversitelerin farklı ya da benzer bilim dallarının prog-

ramlarından da ders seçebilir. Burada temel esas, örneğimizi izlersek, öğrencinin ileride taşıyacağı “siyaset bilimi uzmanı” sıfatına uygun ağırlıkta seçimler yapılmasıdır.

Öğrenci ve ders danışmanı ders seçimi yaparken, ilgili disiplini gözettiği ölçüde, o disiplin içindeki ders ve öğretim elemanı çeşitliliğini de gözetmelidir. Aksi halde, ders seçen öğrenci kendisini yalnızca belirli bir zemin ve tarzdaki derslerle ve öğretim elemanlarıyla sınırlamış olacak, farklı akademik tecrübelere karşı kapılarını kapatacaktır. Oysa gerek tez çalışması, tez jürisi, tez izleme komitesi aşamalarında ve gerekse yeterlik sürecinde, öğrenci, bu zemin ve tarzın dışında öğretim elemanlarıyla da karşı karşıya kalacak ya da birlikte çalışmak zorunluluğunu duyacaktır.

Ders seçimi sırasında gözetilmesi gereken bir diğer esas, öğrencinin ilgileri ve olası tez çalışma alanıdır. Ders seçim aşamasında öğrenci, ders danışmanının da teşvikiyle, bütünlüklü bir biçimde düşünmeye yönlendirilmelidir. Ders danışmanları, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun bir ders planı oluşturmada öğrencilere en önemli destektir. Bu nedenle ders danışmanlarından öğrencilerin eğitim biyografilerine uygun, ayrıntılı, farklı seçenekler arasında tercih yapabilmeyi olanaklı kılacak yol gösterici rol oynamaları beklenir. Burada ders seçimi için belirtilen esaslar, “seminer” seçimi için de göz önünde tutulmalıdır.

Öğrencinin ders seçiminde ne ölçüde doğru ve yerinde seçimler yaptığı tez konusunun belirlenmesi ve yeterlik sınav sürecinde kendini gösterir. Bu metinde tez özellikle doktora tezi bağlamında ele alınacağından bu kısımda ayrıntılı olarak üzerinde durulmayacaktır ama biraz sonra, yeterlik sınavına değinilecektir. Bu aşamada şu kadarı söylenmelidir ki öğrencinin, alması gereken ders kredileri bittiğinde, öğrenci yaygınlıkla şu üç halde birine düşmüştür: Birinci halde, öğrenci artık her şeyi yanlış bildiğinden, şimdiye değin hiçbir şey öğrenmemiş olduğundan, bütün soruları yanlış sorup bütün yanıtlara doğru diye iman etmiş olduğundan emindir ve bunun utancı içindedir. Anlaşılacağı

gibi kafası karma karışıktır. İkinci hal, öğrencinin kafasının boşaldığı haldir. Öğrenci düşünemez olmuştur. Artık hiçbir şeyden emin değildir. Birinci haldeki öğrenciden farklı olarak, hiçbir şeyden emin olmadığından da emin değildir. Bu öğrenci için en uygun şey derhal lisansüstünü terk etmektir. Eğer terk etmezse serseri mayına döner; kimi (kendisi dâhil) nerede, nasıl vuracağını Tanrı bile! Üçüncü hal, en beteridir: Öğrencinin kafası donmuş, betonlaşmıştır. Derslere başladığında azıcık kuşkusu varsa artık o da kalmamıştır. Onun bildiği her şey doğrudur. Kendisinin ait olduğunu iddia ettiği ya da sandığı akademik şebeke her şeyin en doğrusunu bilir, zaten bu yüzden o şebekenin hakkı yenmektedir, onlar mazlum ve kurbandır; kendisi de dâhil, onların dışındakiler ya zalim ve alçaktır, ya duyarsız, bencil ama asla ve asla ortası yoktur! Bu öğrenciye yapacak bir şey yoktur. Onun tez konusu da, yeterlik jürisi de baştan bellidir. Başka bir seçeneği tahayyül bile edemez. Rastlantıyla yeterlik jürisine umduğunun dışında bir isim konulursa bu açıktır ki bir komplodur! Ne şüphe!

Sahi, son olarak, dersler bittiğinde öğrencinin “aaaa....ama tümüyle lisansın devamı gibi oldu” dediği hal vardır. Bu hal üzerine ben bir şey söyleyemem; söyleyemem çünkü en başta belli bir ideali referans olarak alacağımı belirtmiştim.

Ç. “YETEM DEDİM YETEMEDİM ARDINDAN”⁶:

DOKTORA YETERLİK SINAVI

Doktora yeterlik sınavı, doktora derslerini başarıyla tamamlayan ve doktora eğitimi sırasında toplaması gereken kredi miktarını toplamış bulunan öğrencilerin, doktora eğitimiyle neler kazandıklarını, alanın temel bilgilerine ne ölçüde vakıf olduklarını, kavramsal ve analitik beceri düzeylerinin gelişim yönünü, alandaki literatüre ilişkin birikimlerini ve nihayet tez yazmaya hazır olup olmadıklarını anlamak için yapılan yazılı ve sözlü bir sınavdır. Genelde, öğrenciler açısından asıl tedirgin edici olan sınavın sözlü aşamasıdır.

Ancak bu sınav farklı akademik geleneklere sahip üniversitelerde farklı biçimlerde yapılır. Yaygınlıkla karşılaşılan iki temel biçim vardır: İlki, çoğu kamu üniversitesinde olduğu gibi, hep örnek olarak kullandığımız Ankara Üniversitesi’nde de uygulanan, klasik biçimdir. Buna göre, tüm yeterlik öğrencileri önce yazılı sınava girer, sonra da sözlü. Öğrenciler arasındaki farklılıklar, danışmanları, yazılı sınavda seçtikleri sorular ve tez konularıdır. İkinci biçim ise, ODTÜ’de uygulandığı gibi, öğrenciye sınavdan önce alan seçme olanağı tanıyan biçimdir. Öğrenci, sınavdan önce bir ana, iki yan dal seçer; gerek yazılı, gerek sözlü sınavda da seçtiği alanlarla sorumlu olur. İkinci biçimin birinciden temel farkı ya da öğrenci lehineymiş gibi görünen özelliği, öğrencinin jüride gökyüzünün altındaki her şeyden sorumlu olmaması, sorumlu olmak istediği kısmı kendisinin seçmesidir. Ancak bu aldatici olmasın; her iki biçimde de işin sırrı jüri üyesindedir. Öğrenci ister alan seçmiş olsun, ister seçmesin; jüri üyesi yine de gökyüzünün altındaki her şeyi sorabilir;

⁶ 1867’de Şarkışla, Emlek Beyyurdu’nda doğmuş ve Yemen Savaşı’nda öldürülmüş, Aşık Sefil Kamberi’ye ait bir dize: “Yetem dedim yetemedim ardından/ Bir taş alam nazlı yarin yurdundan/ Çöreği büyükten, Çingen yurdundan/ Telli yarım geçti söyle gördün mü?” Bkz. <http://www.turkuler.com/yazi/ozanyurdu.asp> 31.12.2010.

bu üyenin maharetine kalmış. Hatta sanıldığıının tersine, klasik biçim öğrencinin daha çok lehine olabilir. Çünkü ikincisinde öğrenci seçim yaptığı için, seçtiği alanda jüri üyesinin beklentisi daha da yükselecektir. Belli bir düzeyin üstünde derinlik bekleyecektir. Oysa ilk biçimde, belirli bir alandaki derinlik beklentisinden öte, genel olarak adayın performansı bütünlüklü olarak değerlendirilecektir. Yeterlik sınavı üzerine konuşulurken, burada daha çok, klasik biçim üzerinden gidilecektir.

Yaygınlıkla sanıldığıının aksine, bu sınav yalnızca tez yazmaya yeterliliği ölçmeye dönük değildir. Öğrencinin dili kullanma becerisi, biçimsel düşünme ve yazma alışkanlıkları, en azından biçimsel düzeyde, bir tez yazabileceği gibi bir yanılasmaya yol açabilir. Hatta öğrenci, ilgili olduğu alanın şu ya da bu başlığında belli bir derinleşme sağlamış da olabilir. Ancak bütün bunlar ilgilinin doktora tezi yazmaya hazır olduğu anlamına gelmeyebilir. Bu bakımdan doktora yeterlik sınavı “doktora tezi yeterlik sınavı” olarak düşünülmemeli, buna dönüştürülmemelidir. Bu sınavda ölçülmek istenen, adı üstünde “doktora yeterliği”dir.

Doktora yeterlik sınavı genellikle bahar ve güz dönemlerinde olmak üzere yılda iki kez yapılır. Bu sınava başvurabilmek için diğer ön koşullar ve gözetilmesi gereken süreler ilgili yönetmelikte sıralanmıştır. Öğrencilerin hak ve zaman kaybına uğramamak için ilgili yönetmeliği titizlikle gözden geçirmeleri kendi sorumluluklarındadır; hele enstitülerin nasıl çalıştığı gözetilirse... Yeterlik sınavına zamanında başvurmadığı için kaydı silinen öğrenciler olmuştur.

Doktora yeterlik sınavı, tüm akademik kamuya açık olan sınavlardandır. Bu nedenle, ilgili herkesin kolaylıkla erişebileceği zeminlerde ve araçlarla, makul bir süre öncesinde, zorunlu bütün bilgileri içerecek bir biçimde duyurulmak ve açıklık, saydamlık, denetlenebilirlik anlayışı çerçevesinde uygulanmak zorundadır. Bu çerçevede, herhangi bir doktora yeterlik sınavını izlemek isteyen, akademik kamunun herhangi bir üyesi hiçbir

biçimde, ne ilgili jüri ne de aday tarafından engellenemez. Dolayısıyla, doktora yeterlik sınavı, izlemek istemeleri durumunda, dışarıdan katılımcıların da yer alabileceği uygun bir salonda yapılmak zorundadır. Öğrenciler çoğunlukla yeterlik sınavlarını dışarıdan kimsenin izlemesini istemezler. Bu nedenle de birbirlerinin sınavlarına girmezler. Bu, bir yere kadar anlaşılabilir bir incelikler. Sınava giren öğrenci başka bir öğrencinin varlığından rahatsız olamazsa, elbette arkadaşlarına düşen şey, sınava girmemektir. Ama aynı anda, bunun bir hakkın kullanımını engellediği, daha da önemlisi deneyim aktarımını önlediği unutulmamalıdır. Kaldı ki başka öğrencilerin sınavı izlemelerinden rahatsız olunabilir, bu anlaşılabilir ama bilim dalının ve fakültenin öğretim üyelerinin yeterlik sınavını izlemek istemeleri halinde engel olunması, buna dönük olarak “saraydan kız kaçırır” gibi gizli saklı sınav yapılması kesinlikle kabul edilemez.

Doktora yeterlik jürisi beş kişiden oluşmaktadır. Öncelik, öğrencinin ders aldığı öğretim üyelerine verilmek üzere, jüri kurulur. Ancak bu öncelik hukuksal bir zorunluluk değildir. Olağan durumlarda, öğrencinin tez danışmanı jürinin doğal üyesi olarak kabul görür. Ancak kimi olağan dışı hallerde, danışman jüri içinde bulunamayabilir. Öğrencinin ders aldığı öğretim üyeleri jüri oluşturmaya yeter sayıda çeşitlilik göstermiyorsa, öncelikle ilgili bilim dalı içinden, devamla anabilim dalı, nihayet yan anabilim dallarından öğretim üyeleriyle jüri oluşturulur. Jüriler anabilim dalı akademik kurulunun önerisi, ilgili enstitü yönetim kurulunun onayıyla kesinleşir. Daha önce de belirtildiği üzere, her bilim dalında, programın belkemiğini oluşturan bazı temel dersler vardır. Adayın bu dersleri alıp almamasından bağımsız olarak, yeterlik sınavının her iki aşamasında da hem bu konularda soru sorulur, hem de söz konusu dersleri veren öğretim üyelerinden en az birisi adayın jürisinde yer alır.

Öğrenci, sözlü sınava alınmadan önce yazılı sınava girer. İlgili bilim dalının farklı alanlarından derlenmiş sorulara, çoğunlukla öğrenciye seçme şansı tanıyacak biçimde, genellikle üç

saat içerisinde yanıt verilmesi beklenir. Bu sınav ilgili öğretim üyeleri tarafından değerlendirmeye alınır. Fakat yazılı sınav baraj sınavı değildir. Öğrencinin yeterlik başarısı, ilgili yönetmelik gereği, yazılı ve sözlü sınav performansının birlikte değerlendirilmesiyle belirlenir.

Öğrencinin yazılı sınavda yanıtlamayı tercih ettiği sorular ve verdiği yanıtlar aynı zamanda, sözlü sınavda kendisine yöneltebilecek soruların hareket noktası olabilir. Ancak sözlü sınavda jüri üyeleri, yazılı sınav sorularıyla sınırlı değildir. Yeterlik jürisi üyeleri, adaya ilgili çerçevede çok çeşitli sorular yöneltebilirler. Bu teorik bir olanak olarak var olmasına karşın sınav çoğunlukla belli bir akışı izler. Buna göre, sınavın sözlü aşamasında adaya birkaç grup soru yöneltilir. Birinci grup sorular, aslında aday tarafından hazırlanmış sorulardır. Örneğin adayın yazılı sınavından üretilmiş sorular, adayın bir soruyu yanıtlarken ortaya attığı yeni sorular ve adayın yanıtlarken kullandığı kavramlarla ilgili sorular bu gruptandır. İkinci grup sorular, adayın aldığı derslerle ilgili sorulardır ki bu sorular neredeyse doğrudan adayın bilgisini ölçmek için yöneltilen sorulardır. Adayın jürisinde yer alan ve dersini aldığı öğretim üyeleri, çoğunlukla kendi dersleriyle ilgili soru sorma eğilimini gösterirler. Bu yol, aday -ders aldığı bir alandan soru sorulduğu için- hem rahatlatmak için, hem de aday herhangi bir soruya yanıt verirken bu alanda bir hata yapmışsa bilgi birikimini ve literatür hâkimiyetini anlamak için tercih edilir. Üçüncü grup sorular, adayın olası tez konusuyla ilgili sorulardır. Adayın bu konuya ilgi düzeyi, konunun gerektirdiği kavramsal araçları yeterince işlevsel bir biçimde kullanıp kullanmadığı, konunun yer aldığı alandaki literatürü belirli bir ölçüde tanıyıp tanımadığı ve tüm bu sayılanlarla birlikte, bu konuda bağımsız ve özgün bir araştırma yapmaya hazır olup olmadığı anlaşılmaya çalışılır. Ayrıca, yeterlik sınavına tezi hakkında bir çerçeve sunabilecek şekilde hazırlanmış, tercihen tez önerisi hazır adayların sınav jürisi üzerinde olumlu bir izlenim yarattığı hususu da akılda tutulmalıdır.

Oysa son yıllarda bunun tam aksi yönde olumsuz örnek oluşturabilecek durumlarla daha sık karşılaşılmaya başlanmıştır. Yaygınlıkla enstitüler en geç üçüncü dönemin sonuna kadar öğrencinin tez alanı ya da konusunu ve geçici de olsa danışmanını belirleyerek bildirmesini ister. Bu yerine getirilirse, öğrencinin danışmanı yeterlik jürisine üye olarak konulur; çoğunlukla neredeyse bu kendiliğinden yapılan bir iştir. Fakat giderek öğrenciler, danışman ve tez konusu belirleme işini erteleyebildikleri kadar ertelemeye çalışıyorlar ve nihayetinde, yeterlik sınavına danışmansız ve tez konusu belirlenmemiş bir halde girmiş oluyorlar. Yeterlik jürisinde danışmanı ve geçici tez konusu olmayan bir öğrencinin birinci hakkında kalma olasılığı neredeyse yüzde doksandır! Çünkü danışman ve tez yoksa, bunun açık anlamı jüri üyelerinin diledikleri her şeyi sorabilecekleri, onları durdurabilecek hiçbir sınırın olmadığıdır. Oysa danışmanın ve tez konusunun varlığı aynı zamanda jüri üyelerini durduracak bir sınır çizgisinin varlığını da gösterir.

Sözlü sınav aşaması “söz üstünden” yürüyen bir sınav olsa da öğrencilerin bu sınava mutlaka kâğıt-kalemle gelmesi önerilir. Sınavın sözlü aşaması, özellikle jüride adayı tanımayan öğretim üyeleri varsa, öğrencinin akademik olarak kendini tanıttırmasının istenmesiyle başlar. Bu biraz da adayı rahatlatmak için istenir. Çünkü olağan olarak ilgilinin dosyası zaten jürinin önündedir ve aday sınava alınmadan bu dosya incelenmiş olmalıdır. Aday, kendisini tanıtırken akademik ilgi alanlarını, varsa yayınlarını ve yine varsa daha önce hazırladığı tezi ve bundan sonraki olası çalışmalarını mutlaka belirtmelidir.

Doktora yeterlik adayının unutmaması gereken noktaların başında, danışmanı dâhil, bütün jüri üyelerinin, yaş ve unvan farkı gözetilmeksizin eşit oldukları gelmektedir. Olağan hallerde, hiçbir jüri üyesi, bir diğer jüri üyesinin sorularına ve adayla girdiği diyaloga müdahale etme hakkına sahip olmadığı gibi, aynı şekilde hiçbir jüri üyesi, danışmanı dâhil, adayı koruyup kollayıcı ya da kayırcı bir tutum sergileyemez. Böyle bir tutum

ortaya çıktığı takdirde, jürinin her bir üyesinin bu tutumu önlemeye dönük girişimde bulunması, hakkı olduğu kadar, sınavların her bir aday bakımından adil bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için, görevidir de.

Sözlü sınav aşamasında adaya soru sorulduktan sonra düşünmesi ve not alması için makul bir süre tanınır. Ancak çoğunlukla adaylar, yanlış bir seçimle, bu olanağı kullanmazlar. Oysa soru yöneltilirken öğrencilerin not almaları ve not alarak soru üzerinde düşünmeleri yanıtın boyutları, kapsamı, düzenliliği, açıklığı ve doyuruculuğu bakımından son derece önemlidir.

Adaya soru yöneltildikten sonra, jüri üyeleri geçici bir süre adayla ilgilerini kesip kendi aralarında, adayın dikkatini dağıtmamaya özen göstererek, konuşabilirler. Aday bundan rahatsız olmamalı, aksine bunu üzerindeki baskıyı hafifletmeye yönelik bir çaba olarak değerlendirmeli ve düşünmesi için tanınan bu zamandan yararlanmalıdır.

Aday sözlü sınavın herhangi bir aşamasında, anlayamadığı soruyu gerekiyorsa yineletmeli, gerekiyorsa daha ayrıntılı bir açıklama yapılması yönünde talepte bulunmalıdır. Aday, soruyu anlamakla birlikte sorunun yanıtını bilmiyorsa, kesinlikle yanıt uydurmaya, yani “kafadan atmaya” kalkışmamalıdır. Bu, öğrenciyi daha da zor bir duruma sokar. Bunun yerine, soruyu anladığını ama yanıt veremeyeceğini belirtmek daha doğru ve jüri üzerinde olumlu izlenim uyandıracak bir tutumdur.

Bütün jüri üyelerinin adaya çeşitli sorular yöneltip adayla diyalog kurdukları, (genellikle iki ile üç saat arasında süren) sözlü sınavın sonunda, aday ve varsa izleyiciler salon dışına alınır. Adayın yeterliği jüri tarafından, kapalı olarak tartışılır ve bir karar verilir. Jüri, oybirliğiyle karar verebileceği gibi, oy çokluğuyla da karar verebilir. Jüri, kararını verdikten sonra, aday ve varsa izleyiciler yeniden salona alınır ve jüri başkanı, danışman ya da en kıdemli jüri üyesi kararı tebliğ eder. Eğer karar adayın lehineyse tez yazma süreci işlemeye başlar; aleyhine ise ve öğrencinin yeterlik sınav hakları tükenmemişse, öğrenci ikin-

ci kez sınava hazırlanmak zorundadır. Unutulmamalıdır ki yeterlik sınavında iki kez başarısız olan öğrencinin programla ilişkisi kesilir.

Jüri, adayın lehine ya da aleyhine, nasıl bir karar verirse versin, belirli bir açıklık, saydamlık, denetlenebilirlik zemininde davranmalıdır. Adayın lehine ya da aleyhine, karar ne olursa olsun, (adayın birikimi, güçlü yönleri, eksiklikleri, yanlışlıkları, akademik eğilimleri, kavramsal düşünme yetisi, çözümleme becerisi, eleştirelilik kapasitesi vb. gibi) jüri ilgili kararı üretirken hangi ön kabullerden hareketle, hangi ölçütleri uygulayarak karar vermişse, bunları mutlaka ilgili adaya ve gerektiğinde akademik kamuya tereddüt etmeksizin açıklamalıdır.

Jüri kararı adayın aleyhineyse, aday jürinin açıkladığı gerekçeleri, sunduğu önerileri titizlikle gözden geçirmeli ve danışmanıyla ilişkisini hiç kesmeden yeni bir hazırlık sürecine girmelidir. Karar adayın lehineyse, özellikle tez yazma sürecini zorlaştıracak noktalara özel bir dikkat göstermeli, bu noktalarda bir zafiyet varsa, bunları gidermeye yönelmelidir.

İkinci Bölüm

Maşuktan Öte, Âşıktan Beri: Tez Danışmanı

Tezli bir lisansüstü çalışmasının omurgasını öğrenciden çok danışman oluşturur. Ünlü tavşan, tilki ve aslan fıkrasını hemen tüm tez öğrencileri bilir. Hani, tavşanın biri bir mağaranın önüne atmış masayı sandalyeyi, önünde bir daktilo, tıkr tıkr yazıp duruyormuş. Tilki gelmiş; “ne yapıyorsun tavşan kardeş” demiş, “bu ne şevk böyle?” Tavşan, başını bile kaldırmadan “tavşanların tilkileri nasıl yediği üzerine doktora tezi yazıyorum” demiş. Tilki basmış kahkahayı, “tavşanlar tilkileri yiyor ha...” diye. Tavşan, “madem inanmadın, gel benimle mağaraya, göstereyim” demiş ve tilkiyle birlikte mağaraya girmişler. Elbette mağaradan tek başına çıkan tavşan olmuş. Aynı şey farklı tilkilerle birkaç kez daha yinelenmiş. Sonuncusunda fıkra “izleyicisi” olarak biz de tavşan ve tilkiyle birlikte mağaraya giriyoruz. Mağaranın derinliklerinde daha önce tavşanın mağaraya getirdiği tilkilerin kemiklerinden bir yığın ve yığının başında karnı doymuş, yalanmakta olan bir aslan! Tilki sormuş, “tavşan kardeş, bu da kim?” El-cevap: “Sana tez yazdığımı söylemiştim; bu da benim tez danışmanım!”

Şaka bir yana, danışman, öğrenciyi isterse vezir, isterse rezil eder. Ama kuşkusuz vezir ya da rezil olma hali, onurlu bir danışman için, aynı zamanda kendi hali de olacağından, kendisine saygı duyan bir danışman için onur, öncelikle akademiye layık bir tezin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Böyle bir ürünün ortaya çıkması için danışman elinden geleni yapacaktır;

bazen elinden gelmesi gereken şey o tezden çekilme vaktini bilmek olsa da! İdeal bir danışman için öğrencinin yaptığı çalışmadan, en az öğrenci kadar sorumlu olan bir diğer kişi kendisidir. Bu açıdan öğrenci, tez çalışmasından kendisi kadar kendini sorumlu hisseden bir danışmanla çalışıyorsa, rezil olacağından kesinlikle korkmamalıdır; ayrıca rezil bile olursa, öyle bir danışmanla birlikte rezil olmak ne güzel bir vezirliktir!

Danışmanlık üzerinde durulacak olan bu bölümde, öncelikle ve özellikle danışmanlık ile kastedilen yüksek lisans tez danışmanlığı olmaktan çok, doktora tez danışmanlığıdır. Doktora tez danışmanlığının yanında, yüksek lisans tez danışmanlığı “leblebi, çekirdek” mahiyetindedir; hele de yüksek lisansın giderek akademik sistem içinden tasfiye edilme eğilimlerinin baskın olduğu bugünlerde. Zaten kendisini nohut ve ayçiçeği tarlasında bulan, umalım ki Çorum’a kadar gitmeyi de akıl etsin; ille de nohudun hangi süreçlerden geçerek leblebiye dönüştüğünü öğrenmek istiyorsa! Bu bakımdan yüksek lisans tez danışmanlığı için ayrı bir bölüm açarak kimi hassas noktalara işaret etmek yerine, bu konuda yardıma gereksinim duyan okurların da doktora tez danışmanlığıyla ilgili bu kısma başvurmalarını önereceğim.

Tez danışmanlığıyla ilgili olarak söze girilecekse, en başta bir yanlış ifade düzeltilerek söze girilmelidir: Bu metin dâhil, bu konuyla ilgili hemen her yerde, tez aşaması geldiğinde, öğrencinin danışman seçmesi gerektiğinden söz edilir. Buna göre, danışmanı öğrenci seçecek ve birlikte çalışacaktır. Bu ifade kadar aldatıcı ve yanıltıcı bir şey olamaz. Tüm tez aşamasındaki öğrencilerin ilk öğrenmeleri gereken şeylerin başında danışmanı seçerek süreci belirleyebildikleri biçimindeki ham hayalden derhal kurtulmaları gerektiği gelmektedir. İnsanlık tarihinin lisansüstü eğitimin icadından günümüze kadar olan döneminde bir öğrencinin danışman seçtiği görülmemiştir. Bu, adeta lisansüstü öğretimin doğasına aykırıdır. Öğrenci danışman seçmez; öğretim üyesi öğrenciyi seçerek kendisini de danışman olarak inşa eder! Dolayısıyla öğrenci hiçbir zaman seçen olmaz, o daima seçilen, seçilmeye

mahkûm olandır; o da şanslıysa! Bir de ömrü billah seçilme fırsatını bulamayanlar ve bilim dalının atadığı danışmana razı olmak zorunda kalanlar vardır. Bu çerçevede tez yazacak öğrenci kaba bir ifadeyle “vay, ben yeterlik sınavını geçtim işte...artık bir danışman seçeceğim, ben seçeceğim, ben neymişim yaa...” gibi “havalara” aman ha aman kapılmamalıdır. Bu havaya kapılanları öğretim üyeleri kolayca fark eder ve bir de bakmışsınız ki danışman seçeceğini sanan öğrenci “pencere önü çiçeğine” dönmüş halde, seçilmeyi beklemekte, seçilmemekte ve sonunda bilim dalının insafına terk edilmektedir.

Öğrenciye danışmanını seçtiği duygusunu veren şey, belirli bir konuda tez yazmak üzere, danışmanlık önerisini öğretim üyesine kendisinin götürmesidir. Ancak unutulmamalıdır ki bu yalnızca bir öneridir. Öneriyi kabul edip etmeme hakkı doğrudan öğretim üyesinin üzerindedir ve kim hak sahibiyse, aslında seçimi yapan da odur. Kaldı ki hak sahibi olarak danışmanlığı kabul eden öğretim üyesi, dilediği zaman öğrenciden yana kullandığı bu hakkı, öğrenciye karşı da kullanabileceğinden, örneğin tez danışmanlığından ayrılabilceğinden; gerçekte seçimi yapan, yani öğrencinin kendisiyle çalışıp çalışamayacağına karar veren, öğrencinin buna değer olup olmadığını ölçüp biçen, öğrenciyi ve çalışacağı konuyu seçen, aslında tez danışmanı olmayı kabul eden öğretim üyesinin ta kendisidir. Ama bu durum öğrencinin sürecin tümüyle dışında yer aldığı anlamına da gelmez.

Şimdi bir geri dönüş yaparak şunu söyleyebiliriz: Aslında hala sorumlu ve seçme hakkı olan kişi öğrencidir. Şöyle ki, danışmanlık önerisini ilgili öğretim üyesine götüren kişi öğrencidir. Eğer öğretim üyeleri öğrencinin önerisine gerek duymadan, kendi aralarında öğrencileri paylaşıp “şunun şunun danışmanı şudur” diye ortaya çıkabilselerdi, sorumlu ve hak sahibi tek başına onlar olurdu. Oysa böyle bir şey yoktur. Öğretim üyelerine danışmanları olma önerisini götüren öğrenciler olduğuna göre ve öğrenciler tüm öğretim üyelerine değil, onların içinden seçtikleri birkaç isme bu öneriyi götördüklerine göre, aslında seçimi yine

onlar yapmaktadır. Ama onların yaptığı seçim, kendilerinin kimler tarafından seçilmesi gerektiğine ilişkin bir seçimdir. Yani öğrenci, daha en baştan bazı öğretim üyelerine öneri götürüp bazılarına götürmezken, kendisinin kimler tarafından seçilebileceğine, kimlerin kendisini seçmeye hakkı olmadığına ilişkin bir seçim yapmaktadır. Burada, yapılan seçimin bir diğer önemli dinamiğini tez konusunun oluşturduğunu belirtmeye gerek var mı? Sonuç olarak öğrenci danışmanı seçmez, danışman öğrenciyi seçer; ama sorumlu yine de öğrencidir. Çünkü öğretim üyesine bu hakkı, olanağı, fırsatı tanıyan odur. Ancak bir kez bu hak ve fırsat öğretim üyesine tanındıktan sonra, artık danışmana uyması gereken öğrencidir. Zaten tam da bu yüzdendir ki, akademik onura sahip bir danışman, tezden, en az öğrenci kadar kendisinin de sorumlu olduğunu bilir. En iyi danışman, her öğrenciyi kendisiyle tez yazmaya zorlamayan, kendisiyle tez yazmıyor diye öğrencilerine bilenmeyen, kendisine tez danışmanlığının güçlkle kabul ettirilebildiği, eğer böyle bir şanslı bilim dalı varsa, üzerinde çok az tez öğrencisinin olduğu danışmandır. Özetle en ideal tez danışmanı, tez yönetmekten ısrarla ve olabildiğince kaçınmaya çalışan, yani tez yönetmeyi reddeden danışmandır; ama ne yazık ki böyle bir şansa sahip danışmanı en azından eski, köklü, büyük üniversitelerde bulmak artık olanaksızdır. Çünkü üniversiteyi boğmak için atılan her adımın lisansüstünde bir karşılığı mutlaka vardır ve örneğin lisans kontenjanlarının düşürülmesi için YÖK’le pazarlık ederek lisansüstü kontenjanını artıran bir üniversite hem bir bütün olarak lisansüstü eğitimi boğmakta, hem de özel olarak ideal danışmanı öldürmektedir. Çünkü lisansüstü kontenjanı artırmak demek, öğretim üyesinin üzerindeki tez öğrencisi yükünü artırmak demektir; bu da öğretim üyesinin istese de istemese de ağır bir danışmanlık yüküyle karşı karşıya kalması demektir. Bir öğretim üyesinin danışmanlık kabul etmemesi demek, öteki öğretim üyesinin yükünü ikiye katlamak demektir. Kimsenin ne yazık ki artık buna hakkı kalmamıştır; böyle bir lüksü olmamalıdır. Aynı bağ-

lamda, artık hiçbir ğretim üyesinin tez izleme komitesi ya da tez jürisi üyeliklerini reddetme hakkı da kalmamıştır; kimileri “kendi büyüklükleriyle” jüri ve komite yelikleri arasında ters bir orantı kursa bile! Bu sözüm ona “akademik altın oran”ı akademik gerekçelerle pek güzel bir biçimde meşrulaştırabiliriz. Ama bu sözde meşruluğun altında başkalarının özverisi ve emeğ i olduğunu da kimse unutturamaz; bu meşruluğ a sığınanın vicdanı krleşmiş se bile.

Yukarıda anlatılan genel durumun dışında, bilim dalları kendi kadrolarının niceliksel ve niteliksel konumu ortadayken, inat ve ısrarla kontenjanlarını artırıyor, her dönem diyelim on beş yeni tezli öğrenciyi kabul ediyorsa, bu siyasa sonunda her ğretim üyesinin üstündeki tez ğrencisi sayısı çoktan yirmileri aşmış gidiyorsa, açıktır ki orada olup biten başka bir şeydir ve o şey her neyse akademiyle de, bilimle de ilgili olmaktan çok, akademi ve bilimi içerden ve dışarıdan kuşatma ve yarmayla ilgili olsa gerekir. Bu durum doğrudan öğrenciyle ilgili değ ilse de tez konusunu ve danışmanını seçerken kuşkusuz onu da ilgilendirecektir. Bu ve durumlarla birlikte tez öğrencisinin danışman seçimi üzerinde konuşabilmek için öncelikle, sahayı biraz temizlemek, olağ an dışı durumları en başta elemek yararlı olacaktır. Tez danışmanlığ ı ve tez konusu seçiminde en başta ve yaygın karşılaşılan olağ an dışı durum, seçim sürecine “iyi saatte olsunlar”ın karışmasıdır.

A. “KARPUZ KESTİM YİYEN YOK...”¹

Bir lisansüstü tez öğrencisinin tez konusu ve tez danışmanı seçim sürecine belli durumlarda “iyi saatte olsunlar” karışabilir. Bu durumların başında tez öğrencisinin bir başka üniversitenin kadrosunda araştırma görevlisi olduğu ve lisansüstü öğretim için bulunduğu üniversitenin kadrosuna aktarıldığı durum gelir; ya da daha yaygınca bilindiği üzere tez öğrencisinin ÖYP’li (Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı ya da bir başka adıyla Bilim İnsanı Yetiştirme Projesi, yani BİYEP) ya da 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunun 35. maddesi kapsamında görev yapan bir araştırma görevlisi olması böylesi bir olağan dışılığın zeminini hazırlar.²

Öğrenci, bulunduğu fakültede lisansüstü öğrenimini tamamlayıp zorunlu hizmet yükümlülüğüyle bağlı olduğu üniversiteye döneceği için, gerek tez konusunu gerekse tez danışmanını seçerken zorunlu olarak döneceği üniversitedeki dengeleri gözetir. Öğrenci bunu gözetir gözetmesine de, çoğunlukla rastlanan durum öğrencinin bunu gözetmesine bile fırsat vermeden, gideceği üniversitenin kimi kendince etkili ve yetkili “zatlarının” devreye girerek, uzaktan, çok uzaktan öğrencinin tezini ve danışmanını belirlemeye kalkmasıdır. Bu zatların öğrenciye bu yoğunlukta müdahalesinin birkaç nedeni vardır: Temel, yapısal

¹ Haymana, Ankara yöresinden derlenmiş bir halk türküsü.

² Burada atıf yapılan mevzuat bu baskı yayına hazırlanırken KHK’lar eliyle, tümüyle değiştirilmiş, öğrenciler kadrolarının bulunduğu üniversitelerin insafına terk edilmiştir. Bu programların görelilik olarak sağladığı iş güvenceleri ortadan kaldırılarak öğrencilikleri boyunca ve o da her yıl yenilenmek şartıyla araştırma görevliliğinin yolu açılmış olup, ayrıca ilgili üniversitelere öğrenciyi dilediği anda geri çağırma yetkisi tanınmıştır. Bunun açık anlamı şudur: eğer seçtiğiniz tez konusu kadronuzun bulunduğu üniversitede birilerinin hoşuna gitmezse, derhal lisanüstü eğitim yapmakta olduğunuz üniversiteden ayrılmanız ve kadronuza dönmeniz istenebilir ki bunun bir adım ötesi, sözleşme döneminiz geldiğinde işinizi de kaybedecek olunuzdur.

nedenleri tartışmak bir yana, ilki ve yaygınlıkla gözlenen nedeni, düpedüz müdahale edenin içinde bulunduğu ve aşmayı beceremediği komplekslerdir. Örneğin Anadolu'nun bir üniversitesinin bir bölümüne hasbelkader bölüm başkanı olmayı becermiş, bunun için kendince birçok “bedel” ödemiş genç bir profesör ya da doçent düşünelim. İlgili bölüme başkan olmuştur ama örneğin o alanda değil lisans, hiçbir formasyonu yoktur. Şunun gibi bir durum: Orman fakültesi mezunudur, işletme yüksek lisansı yapmıştır, yönetim bilimi doktorası sahibidir ve nihayet siyaset bilimi ve kamu yönetimi bölümüne başkan olmuştur. Böyle bir bölüm başkanına sorsanız, muhtemelen “memlekette zaten elinizi sallasanız siyaset bilimciye çarpmaktadır.” Yani? Yani uzakta, Ankara ya da İstanbul Siyasal’da siyaset bilimi bilim dalında doktora tezi yazan araştırma görevlisi, “dikkatini kamu yönetimi teşkilatına vermelidir; yok egemenlikmiş, yok Leviathan’mış, bunlardan kime ne hayır gelmiş ki? Hele hele söylenmesi bile zor Foko’lar filan, [Foucault] kim allaseniz bunlar, ne iş yapmış ki? Siyaset deyince, tamam işte, Sokrat [Sokrates] yeter arkadaş!” Yeter mi? Elbette yetmez.

Bu komplekslerine boğulmuş ruh nerede duracağını bilmediği için genellikle ve yoğun olarak bir de bunlara ulusal ya da dinsel olduğunu iddia ettiği elbiseler biçer ve aynı elbiseyi araştırma görevlisine giydirmeye kalkar. Ancak bunu yapabilmesi için, tahmin edilebileceği gibi, az çok alana ve alandaki isimlere, en azından aşına olmalıdır. Örneğin “Carl Schmitt’in modası çoktan geçmiştir; yeniden keşfetmemiz gereken isim Weber’dır. Alın size tez konusu: Cemaatin modernliği ve devlet.” Bu “inceelikli” akademisyen tavrıdır. Bunun kabası: “Neden Bediüzzaman Hazretleri’nin devlet felsefesi üzerine bir tez yazmıyorsunuz; cemaat, meşruiyet ve devlet?” Daha da kabası: “Fethullah Gülen Hocaefendi’nin Bediüzzaman’ın yeniden cisimleşmiş hali olduğunu inkâr edecek değilseniz, oturun ve devlet ve diyalog konu-

lu bir tez yazın!”³ Bu ve benzeri dayatmalarda ve kendince parıl parıl parlayan önerilerde bulunan akademisyenin, tez öğrencisinin böyle bir tezi Ankara Siyasal’da kiminle yazabileceğine, nasıl yazabileceğine ilişkin hiçbir fikri yoktur. Öyle ya, her kilit zaten artık bu referanslarla pat diye açıldığına göre, burada da kilitler açılmalıdır. Aksini düşünmek abesle iştir.

Ama bu “normalliğin” ötesinde Ankara ya da İstanbul Siyasal’ı az çok bilen karşı taraftaki akademisyen için, işin içine başka boyutlar da girer: Tez konusunun ötesinde danışman önemlidir. Kiminle çalışılacağını karşı taraf belirlemeye çalışır; kendini nasıl tanımladığına bağlı olarak. Dönem dönem değişmekle birlikte, örneğin çalışılacak isim kesinlikle Marksist olmamalıdır; kesinlikle ulusalcı olmamalıdır; kesinlikle bölücü olmamalıdır vs. Bu kategorilerin somut karşılığı nedir asla söylenmez; tez öğrencisine “sen anlarsın, gerisini sen düşün” mesajı verilir ve susulur. Eğer öğrenci anlamazlığa devam ediyorsa, zaten daha asli kadrosuna dönmeden gereği yapılacaktır, ona ne şüphe!

Öğrencinin danışman ve tez konusu seçimine iyi saatte olsunların karıştığına görüldüğü ikinci durum, yine araştırma görevliliğiyle ilgilidir. Ancak bu kez araştırma görevlisi olan tez öğrencisi, öğrencisi olduğu bilim dalında araştırma görevlisidir ve elbette, çoğunlukla aynı bilim dalında birden fazla öğretim üyesinden ders almıştır. Şimdi bu tez öğrencisi, kiminle, hangi öğretim üyesiyle hangi konuyu çalışacaktır? Aşağı tükürse sakal, yukarı tükürse bıyık! Eğer bilim dalında, diğer öğretim üyelerinden açık ara kıdemli ve yaşlı bir (ama bir) öğretim üyesi varsa

³ Bu örnek, kitabın 3.Baskısının yapıldığı tarihte anlamlıydı. Şimdi ise, “tersten” anlamlı. O dönemde Fethullah Gülen Cemaati ile AKP iktidarı arasındaki ilişkiler ve bu ilişkiler içinde tüm üniversiteleri bir ağ gibi saran Fethullahçılık, bu gibi kabalıkları fütursuzca sergileyebiliyordu. Oysa bilindiği gibi, bugün bu konuda –sırf adında Fethullahçılık ya da benzeri bir sözcük geçiyor diye- eleştirel bir bakışla yapılmış tezler bile, kayıtlardan çıkarılıyor ve yazarları büyük bir zan altında bırakılıyor.

pek sorun yaşanmaz. Öğrenci-araştırma görevlisinin zaten öncelikle onunla tez yazması beklenir. O özellikle istemezse sıra diğer öğretim üyelerine gelir. Bilim dalında kıdemleri ve yaşları birbirine yakın, yaşlı iki öğretim üyesi varsa ve aynı zamanda bunların arasında tatlı-sert bir farklılaşma ve gerilim de söz konusuysa, tez öğrencisi emin olabilir ki en az biri kendisine küsecektir! Ama bu durum öğrenciyi korkutmamalı; eski kuşak öğretim üyeleri, bu ve benzeri sorunları soğurma konusunda daha beceriklidir.

Bir araştırma görevlisi-tez öğrencisi için en kötü durum, bilim dalında kıdemleri, yaşları, akademik titrleri aşağı yukarı aynı düzeyde olan öğretim üyelerinin arasında “binamaz” kalmaktır. Öğrenci kiminle çalışmayı seçerse seçsin mutlaka bir sorunla karşılaşacaktır; bundan kaçış yoktur; mesele çarpışmanın şiddetini ve süresini azaltmaktır. Ama bazen öğrenci ve danışmanı, iyi niyet ve ciddiyetle ne kadar büyük bir çaba sarf ederselerse etsinler, ne çarpışmanın süresini ne de şiddetini azaltabilir. O zaman öğrencinin yapacağı tek şey kalmıştır: “Saldım çayıra, Mevlam kayıra...” Çünkü bu durumun sorumlusu aslında öğrenci değildir; öğretim üyeleridir. O halde bedelini öğrenciye ödetmeye de kimsenin hakkı yoktur. Bu bakımdan, çok önerilmese de, karşılaşma kaçınılmaz hale gelmişse, tez öğrencisi *her durumla* yüzleşmekten geri kalmamalıdır.

Kuşkusuz böylesi durumlarda kendince son derece pragmatik davranmayı seçen öğrenciler de vardır. Durumu gözlerler; titri en yakında değişecek olanı kollarlar, iktidar ilişkilerini hesap ederler, anabilim dalında kimin kiminle ilişki içinde olduğunu gözetirler vs. ve danışmanlarını ona göre seçerler; elbette tez konularını da. Bir kez seçim yaptılar mı, bu çeşit öğrenciler, bir daha dönüp arkalarına da bakmazlar; gereksinim duymadıkları, yani dengeler değişmediği sürece. Bu türden öğrencilerin kendisi artık iyi saatte olsunlar’a dönüşmüştür ve en azından bu satırların yazarının onlara söyleyecek bir sözü yoktur.

Daha seyrek rastlanan iki durum daha vardır: İlki, tez konusuyla danışman arasındaki bağın bir türlü kurulamadığı, bu ilişkinin nasıl kurulduğunun bir türlü anlaşılamadığı durum; ikincisi ise öğrencinin tez tanışmanı bulamaması halidir. Birinci durum, birkaç değişik biçimde kendini gösterir. Örneğin TC Anayasası'nın başlangıç hükümlerinin normatif anlamı üzerine bir tez düşünelim. Danışman kısmına bir bakarsınız; danışman ticaret hukuku profesörüdür! Peki, onu böyle bir teze kim, nasıl danışman olarak seçmiş, hangi yetkili kurullar bunu, hangi hakla ve nasıl onaylamıştır? Bu soruların yanıtlarını kimse bilemez ve veremez. Belli ki danışmanla öğrenci arasında bizim muhayyilemizi aşan bir uzlaşma zemini vardır ve tez konusu ne olursa olsun, o öğrenci o öğretim üyesiyle tez yazacaktır. Bu durumda iyi saatte olsunlar'ın sağduyusuna güvenmekten başka bir şey gelmez elden. Yüksek ihtimal, zaten o tez eğer yazılabilirse, tez jürisi de aynı anlaşılmazlık içinde oluşturulacağından, kolayına kimse ne olup bittiğini anlayamayacaktır.

Aynı durumun bir başka tezahür ediş tarzı, iyi danışman tezden kaçan danışmanken, bazı öğretim üyelerinin sürekli teze kaçması şeklinde gerçekleşir! Şöyle ki elimizde farklı farklı tez konuları olduğunu varsayalım: “Gazzali'nin kuşkuculuğunun siyasal anlamı, İbn Haldun'da *dawla* ve mülk, Derrida'nın Marksizm okuması, Machiavelli ve *fortuna* kavramı, kalkınmanın simgesi olarak barajdan asimilasyonun simgesi olan baraja; Munzur örneği, vs.” Bu tezlerin tümünün danışmanı aynı kişi olabilir mi? Eğer işin içine iyi saatte olsunlar karışmışsa olabilir. Böyle bir öğretim üyesinin olduğu bir bilim dalında, hele de bu öğretim üyesi aynı zamanda yönetsel bir rolün de sahibiyse, tez öğrencisinin ondan izinsiz bir başkasını tez danışmanı olarak seçmesi zaten tahayyül bile edilemez. Ancak ilgili öğretim üyesi “icazet” verirse, öğrenci bir başka öğretim üyesiyle tez çalışması yapabilir. Aynı şey tez konusu seçimi için de geçerlidir elbette. Burada da anlaşılmayan şey, ilgili anabilim dalı akademik kurulumun buna nasıl göz yumduğu ya da izin verdiğidir. Bu, esasen

kolayca yanıtlanabilir bir sorudur ama yeri burası olmadığı gibi, bu zeminin dışında başka zeminlere atıf yapan karmaşık boyutları vardır.

Değnilerek elenmesi gereken olağandışı hallerin son örneği, tez öğrencisinin danışman bulamamasıdır. Bu durumda iyi saatte olsunlar, anabilim dalı akademik kurulunun ta kendisi olur ve soruna el koyarak öğrenciye bir danışman atar. Fakat hiçbir öğretim üyesi, şu ya da bu nedenle, şu ya da bu dolayısıyla hiçbir şekilde tanımadığı, ancak tez danışmanlığı arayışı sırasında tanıştığı bir öğrenciyle tez çalışması yapmayı tercih etmez. Bu nedenle ders seçim aşamasından başlayarak öğrencilerin bunu gözetmesi ve çeşitli vesilelerle farklı öğretim üyeleriyle farklı zemin ya da platformlarda bir araya gelmesi beklenir. Zaten lisansüstü çalışma denilen süreç, en nihayetinde öğretim üyesinin anlatıp öğrencinin not tutmasıyla sınırlı bir süreç olarak düşünülemeyeceğine göre, tez aşamasına değin tez danışmanlığını üstlenebilecek olası isimlerle ilişki kurmayı becerememiş bir lisansüstü öğrencisi ya lisansüstüne zaten uygun değildir ya da uygundur ama başka özel bir durumu vardır. Özel bir durumu varsa, bunu bilecek olan yine öğrencidir ve tez aşamasına gelmeden, danışmanlık sorununu çözmelidir, aksi halde bir krizle karşı karşıya kalır. İşte o zaman öğrenci başlıktaki türkünün esiri olur: “Karpuz kestim yiyen yok/ Halin nedir diyen yok”.

B. DANIşMAN: KAğIT ÜZERİNDE KAğITTAN

Tüm olağandışı durumları ve olasılıkları paranteze alarak danışman seçimine yoğunlaşırsa, *kağıt üzerinde*, birkaç temel nokta kuşkusuz hemen belirtilebilir.

Öğrenci tez danışmanı seçimini yaparken öncelikle dersini almış bulunduğu, dolayısıyla düşünme ve çalışma tarzına aşına olduğu öğretim üyelerine yönelmelidir. Öğrencilerden çalışmak istedikleri konularda öncelikle -eğer varsa- konuyla ilgili bölüm öğretim üyesi ile temasa geçmeleri beklenir. Öğrencinin tez danışmanı olarak seçmek istediği öğretim elemanının, önerilen konuyla doğrudan ilgili olsa ya da olmasa da, konuyla ilgili bir çalışmada yer almayı istemesi gerekir. Ancak her koşulda, önerilen konuyla doğrudan ilgili bölüm öğretim üyesinin, tez danışmanı olarak olmasa bile, tez izleme komitesinde ya da tez jürisinde yer almasına dikkat edilmelidir.

Öğrencinin öğretim üyeleriyle geliştirdiği iyi ilişkiler ile tez danışmanı seçiminin bir ilgisi yoktur. Örneğin, öğrencinin o öğretim üyesiyle sağlıklı bir diyalogunun olması nedeniyle, bir anayasa hukukçusuyla ütopyalara dair tez çalışması yapması anlamlı değildir. Bu tür durumlarda, öğrencinin çalışmak istediği konuyla doğrudan ilgili bir başka öğretim üyesi varsa, öğrencinin ilgili öğretim üyesine yönelmesi/yönlendirilmesi olağandır.

Öğrenci tez danışmanını seçerken, ilgilinin üzerindeki tez yüklerini, programının yoğunluğunu, yeterince zaman ayırıp ayıramayacağını, gerektiğinde kendisine ulaşıp ulaşamayacağını, konuya dair beklentilerinin karşılanıp karşılanamayacağını mutlaka göz önünde tutmalı ve bu konuda ilgili öğretim üyesiyle iletişim içinde olmalıdır.

Yüksek lisans ve doktora öğrencileri kendilerine anabilim dalı dışından bir tez danışmanı seçebilirler. Ancak bunun belirli sınırları ve koşulları vardır. Dışarıdan bir tez danışmanı atanması zorunluluğu, tez konusundan kaynaklanıyorsa, bu tez konusunun tez yapılan programa uygunluğunun onayı gereklidir. Anabilim

dalı akademik kurulu buna yetkilidir. Eğer öğrencinin çalışmak istediği tez konusunda, öncelikli olarak ilgili bilim dalında bir öğretim üyesi bulunmuyorsa; ilgili fakülteden başka bir bilim dalından bir öğretim üyesini, o da bulunmuyorsa, başka bir fakülteden bir öğretim üyesini, yoksa, bulunduğu ildeki üniversitelerden bir öğretim üyesini, o da yoksa başka bir ildeki bir üniversiteden bir öğretim üyesini, öğrenci, danışmanı olarak seçebilir. Ama bu seçim kuşkusuz önce anabilim dalının, ardından enstitünün onayına bağlıdır.

Bazı tez konuları bazı öğretim üyelerinin ilgi alanı içinde kalmasına karşın, bu öğretim üyeleri kimi nedenlerle tez danışmanlığını resmen üstlenemeyebilirler. Bu durumda ilgili öğretim üyelerinin karşılıklı rızasıyla tez danışmanlığı resmen bir başka öğretim üyesi tarafından üstlenilebilir ama tezin fiili danışmanlığı ağırlıklı olarak ilkinin üzerinde kalabilir. Eğer bu yol seçilmek istenmiyorsa, ilgili yönetmelik gereği, “danışmanlık” ve “yardımcı danışmanlık” adları altında iki öğretim üyesi birden tezden sorumlu olabilir.

Tez konusu ve danışmanlığı konusunda en yetkili organ anabilim dalı akademik kuruldur. İlgili kurulun onayından geçmeden hiçbir konu başlığı ve danışmanlık ilgili enstitüye önerilemez. İlgili kurul gerektiğinde konu başlığının ya da danışmanın değıştirilmesini öğrenciden isteyebilir ya da ilgili konuya başka bir danışman atayabilir.

Görüldüğü gibi, danışmanlık sorunu, kağıt üzerinde sorun bile değildir. Ortada bir tez öğrencisi, bir tez konusu, bu konuyu birlikte çalışabileceğı bir öğretim üyesi vardır ve bu üçlünün arasında farklı ölçüler üzerinden oluşturulan denge, sorunu daha doğmadan ortadan kaldırmakta yani aslında üzerinde söz geliştirmeyi gereksiz kılmaktadır. Öğrencinin de, danışmanın da dikkat etmesi gereken tek şey birbirlerine uyumlarıdır ve gözetcekleri tek şey de iyi bir akademik çalışmanın ortaya çıkmasıdır; bu kadar basit ve yalın.

Gerçekten de kimi öğrenci-danışman ilişkilerinde bu basitlik ve yalınlık kolaylıkla gözlenebilir. Danışman, ya ilgili öğrenciyle ilişki kurma tarzı böyle olduğundan ya da genel olarak bunu seçtiğinden, öğrenciye tez çalışması önüne gelene değin ve öğrenci aksini talep etmediği müddetçe hiç karışmaz. Sürecin efendisi bu anlamda danışman değil, öğrencidir. Danışman yalnızca belirli formel yükümlülükleri yerine getirmekle yetinir. Bu tarz bir ilişki tez öğrencilerinin hoşuna gitse bile, aynı tez öğrencileri şunu da fark etmelidir: Bütün tez yazım süreci boyunca formel yükümlülüklerle mahkûm edilen ya da bunu seçmesine “izin verilen” danışman, tez savunma jürisinde de bununla yetinecektir ve bunun ötesini kendisinden kimse isteyemez. Bu anlamda, bütün süreç boyunca üstlendiği *kağıttanlığı* jüride de sürdürür ve danışmanın tez savunma jürisinde kağıttan olması demek, eğer tez bir mucize yaratmıyorsa, jüri üyelerinin “çayda çıra” oynamaya başlamaları demektir. Ama kuşkusuz çirayı tutuşturacak olan sizin tezinizdir. Bu nedenle kağıttan bir danışman, istenmeyen bir danışman olmalıdır.

C. DANIŞMAN: ORMANDA ON KAPLAN

Kağıttan olmayan bir danışman her durumda “ormanda on kaplan gücünde” bir danışmandır. Ama kimi danışmanların on kaplan gücünde olmak için ormana hiç gereksinimi olmadığı gibi, kimileri ise ormansız asla düşünülemez. Tercihen danışmanın adının bir ormanla geçmesi istenir bir durumdur; tersi, yani danışmanın kaplanlığı herhangi bir ormanla ilişkili değilse, korkmak gerekir; bütün ormanlar danışmanın olabilir çünkü. Bundan da öncelikle tez öğrencisi zarar görür, eğer tez öğrencisi de aynı kumaştan değilse elbette. Yoksa bırakalım zararı, aynı kumaştan bir öğrenci, böylesi bir durumda *olmadan* olur! Bir tez öğrencisi bu kitabı buraya kadar okuma becerisini, sabrını göstermişse ve hele de bunu tümüyle ihtiyaçtan yapıyorsa, zaten *olmadan olacak* bir öğrenci değildir. Bu nedenle gönül rahatlığıyla bu öğrencilere bir iki küçük ipucu sunulabilir.

1. Danışman: ...Olmasın Yeter!

Bir danışman kendiliğinden danışman olmadığı gibi, kendiliğinden de çalışmaz; danışmanın doğası da insan doğası, kumaşı insan kumaşıdır ki bu kumaş esasen tembellik üzerine dokunmuştur. Onu danışman kılan ve çalıştıracak olan tez öğrencisidir. Tez öğrencisinin bir öğretim üyesinden bir danışman “imal” edebilmesi için öncelikle öğretim üyesinin kimi temel özellikleri ve nesnel koşulları/konumu gereği buna uygun olması gerekir. Öğretim üyesi şu ya da bu nedenle, daha baştan buna uygun değilse, öğrenci istediği kadar çırpınsın, onu danışmana dönüştüremeyecektir. Bu bağlamda danışmana dönüştürülemez belli başlı öğretim üyesi “tipleri” hemen sıralanabilir. Ancak adı üzerinde; burada yalnızca belli *tipolojik* özellikler sıralanmaktadır. Bu özelliklerin hangi *karakteristik* çerçevede tezahür edeceğine ya da ettiğine öğrenci karar vermek zorundadır.

Buna göre, ilk elde öğretim üyelerinin danışmanlık vasıflarını zorlayan ve tez öğrencileriyle gerektiği gibi ilgilenmemelerine neden olan bazı nesnel durumları ya da koşulları gözetirsek, hemen akla gelen ilk şey babından, öğretim üyesinin ya da aile efradının, yakın çevresinin sağlık sorunları, gebelik ya da yeni doğum gibi olguların varlığı sayılabilir. Öğretim üyelerinin danışmanlık rollerinde sıkıntı yaratabilecek kimi olası nesnel durumları sıralamaya devam edersek;

öğretim üyesi aynı zamanda bir siyasal parti içinde etkin bir rol üstlenmiş ve bu rolde yeterince eskimemişse (örneğin siyasete yeni girmiş ya da bir siyasal partiye yeni katılmış olabilir);

danışman olarak düşünülen öğretim üyesi, örneğin şirket danışmanlığı rolüyle ya da piyasa içinde yürüttüğü mesleki faaliyetlerle (avukatlık, bilirkişilik, medya yazarlığı vb. gibi), tanınıyor, biliniyorsa; danışmanlık önerisi götürmek üzere görüşmek istediğinizde kendisine ait olsun olmasın, sizi şehirdeki bir büroda kabul etmişse;

enstitü, fakülte ve üniversitede akademik ya da idari nitelikli birçok komisyon, kurul ve meclislerde üyeyse;

bir öğretim üyesi, dekansa ya da rektörsen ya da bunlara adaysa ya da dekan/rektör/bölüm başkanı olarak her an, herhangi bir başka üniversiteye gidecek gibi duruyorsa;

ilgili öğretim üyesinin üzerinde sorumlu olduğu ve yürütmek zorunda kaldığı birden çok proje varsa ve adı ilgili projelerle bitştirilmişse;

hocalarımızı azıcık kızdırma pahasına, öğretim üyesi Nasreddin Hoca'nın karısı gibiyse; ("Aaaa.... Bizim hanımın çok gezdiğini de nereden çıkardınız? Çok gezen biri olsaydı, arada bir benim kapımı da çalardı!") çat orada, çat Çad'da ise;

devlet ya da hükümetle, bürokratik, siyasal kurumlarla ya da bunların gölgesi mahiyetinde sivil oluşumlarla yoğun teşrik-i mesai içinde ise; örneğin fakülteden çok Genelkurmay'da, Diyanet'te ya da ne bileyim TOKİ'de ise (Toplu Konut İdaresi);

herhangi bir siyasal ya da sivil oluşumun, hareketin, örgütün formel üyesi olmasa bile, bunlarla bağlantılı olarak “misyonerlik” rolü adıyla çok bitişikse; ilgili anlam ve bağlamda herhangi bir akademik rol üstlenmediği, bu alanda çalışmaları ve birikimiyle referans isimlerden biri olmadığı halde, örneğin fakülte de şu ya da bu ideolojiden söz edildiğinde akla hemen onun adı geliyorsa;

büyük ya da küçük, muhafazakâr ya da devrimci, iktidar ya da muhalefet yanlısı, sermayenin yanında ya da sermayeye karşı; hiç fark etmez, şu ya da bu medya aygıtında yazıyor-çiziyor-faaliyet yürütüyor ve adı açıkça yalnızca bu *markayla* anılıyorsa;

çalıştığı birimden ve çalışma arkadaşlarından sürekli yakınma halinde ve bu yakınma gereği, hakkında sürekli şu ya da bu üniversiteye ya da fakülteye “transfer olacağına” ilişkin dedikodular çıkıyorsa ya da bizzat kendisi durmaksızın çalıştığı birimden nihayet kurtulacağı vaazıyla çeşitli girişimlerde bulunduğu iddia edip sürekli vazgeçiyorsa;

lisans derslerine ya hiç girmiyor, ya çok az giriyorsa; tersi de unutulmamalı, sürekli derse giriyorsa;

bu ve benzeri nesnel koşullarla kuşatılmış halde iken, öğretim üyesinin danışmanlık yapması, zamanını bir doktora öğrencisine ayırması son derece zordur. Bu anlamda öğrenci konu ve danışman seçimi sırasında bütün bunlara dikkat etmek zorundadır. Ancak bu nesnel koşullar dışında, tez öğrencisi danışmanını belirlerken kimi başka ayrıntılara da dikkat etmelidir. Bunlardan bazılarına da örnek vermek gerekirse:

Bir öğretim üyesinin, öğrencinin tez öğrenciliği statüsüyle “kişisel sekreterlik” ve araştırma görevliliği statüsünü birbirine karıştırdığına ilişkin çok sayıda veri bulunuyorsa (örneğin tez öğrencisi danışmanının elektrik faturalarını yatırmaya başlamışsa ya da araştırma görevlisi olmadığı halde, onunla birlikte lisans derslerine sokuluyor ve hatta o yokken lisans derslerini yürütüyorsa);

tez savunma jürilerinde birlikte çalıştığı tez öğrencisiyle birlikte sorumluluğu üstlenmek şöyle dursun, yöneltilen eleştiriler karşısında sürekli bahaneler ya da mazeretler üreterek jüri karşısında tez öğrencisini yalnız bıraktığına ya da terk ettiğine ve en kötüsü, jürinin diğer üyelerinden daha da “kralcı” kesilip öğrencisini “rezil” ettiğine dair en az bir hikâyesi varsa;

tez öğrencilerinin yürüttüğü çalışmalar bağlamında geçmişinde en küçük bir akademik ahlaksızlık kuşkusu yaratan bir hikâye varsa (örneğin tez öğrencisinin tek başına yazdığı ve yayınlamaya çalıştığı bir makaleye kendisi de ilgili çalışmanın emektarıymış gibi, ismini zorla yazdırmaya kalkışmışsa);

biraz ileride ayrıca değineceğimiz gibi, tez öğrencileriyle ilişkisi içinde onlara “bebeğiymiş, hastasıymış ya da kankasıymış gibi” davrandığına ilişkin hikayeler ya da gözlemler varsa;

öğrenci ilgili öğretim üyesiyle çalışıp çalışamayacağını bir kez daha düşünmelidir; eğer böyle bir lüksü varsa elbette.

Öğretim üyesinin içinde bulunduğu nesnel koşullar ve tez danışmanlığı pratiği içinde kendisi hakkında geliştirilmiş söylemler bir yana, ayrıca, mademki öğrencinin böyle bir lüksü olabileceğini varsaydık, son bir noktaya daha dikkat çekmeliyiz.

Doktora tez danışmanlığı öğretim üyesi ile öğrencinin yoğun ilişkisini gerektiren bir süreçtir. Bu anlamda danışmanın ve öğrencinin akademik özellikleri yanında, kişisel özellikleri, duyarlılıkları, iletişimsel becerileri, insan ilişkileri içindeki halleri, hatta siyasal yaklaşımları vs. son derece büyük bir önem taşıyabilir. Öğrenci bütün bunları gözetmelidir. Öğrencinin kişisel olarak sevemediği, iletişim kurmayı beceremediği ve hatta belki de nefret ettiği bir öğretim üyesiyle tez yazmaya çalışması, işkence ve intihar anlamına gelebilir. Bu bakımdan öğrenci danışmanını belirlerken, ilgili kişiye karşı duygularını, o kişiye karşı akademik camianın duygularını ve yaklaşımını, o kişiden akademik camiaya yönelen farklı nitelikli akışları, vs. mutlaka gözetmelidir. Unutmamalıdır ki öğrenci eşinden dostundan çok,

üç-dört yıl boyunca ilgili öğretim üyesini görecektir, onunla hem-hal olacaktır.

Bu çerçevede tez öğrencisi, danışman olarak seçeceği öğretim üyesinin örneğin “medeni hali, duygusal ilişkileri, bu ilişkiler içindeki çeşitli hallerinin, inişleri, çıkışları ve gelgitlerinin, neredeyse artık birinci sınıf lisans öğrencilerinin diline sakız olduğunu; içti mi sarhoşluğunun, içmedi mi ayıklığının çekilmediğini; bulunduğu ortamı gözetmeksizin sürekli olarak kendinden söz ettiğini; kendi dışındakilerin aslında ne kadar “alçak, ikiyüzlü, bencil” ve en önemlisi “ahlaksız, yeteneksiz, beceriksiz ve bilgisiz olduklarına” salt kendi referansıya inanılmasını beklediğini” biliyor ve yine de onunla tez çalışmak istiyorsa bu kılavuz yazarının söyleyeceği hiçbir söz olamaz; yolu açık olsun, (değmeyeceğine kuşku yok ama) ayağına taş değmesin ve yazarın yedi sülalesine sövmesin yeter!

2. Danışman: Olsun ama Olmasın

Tez yazacak öğrenci tez danışmanının kim olmayacağına karar verdikten sonra kim olacağına gelir sıra; elbette bu arada, öğrenci içinden, “yukarıda sayılan şu ya da bu kategoriye takılmayan bir öğretim üyesi kalmışsa” diye geçirebilir; haklı da olabilir ama acele edilmemelidir. Belki tüm öğretim üyeleri, biraz da kaçınılmaz olarak egoları fazla şişkin insanlardan oluşurlar: Ya zaten buna uygun bir toplumsal sınıf ya da statüden beslenip geldikleri için ya da yaptıkları iş egolarını şişirmeye fazlasıyla meyyal olduğu için. Ama ego şişkinliği öğretim üyelerinde en sık ve bir o kadar da en “masum” olarak görülebilecek kusurdur ve şişkin bir ego, yukarıdaki *kusurların* varlığına doğrudan kanıt olarak ileri sürülemez. Oysa çoğu öğrenci için bu kabul edilemez bir kusur gibi görünür ve kolaylıkla da *bir tür* ya da *her tür* düşük değerlilikle ilişkilendirilerek öğretim üyesi baştan mahkûm edilir ve devamla “mademki alem böyledir, onun böyle olmasına engel nedir ki?” Zaten “o buna zorlanmış-

tır, elden ne gelir!” Yani aslında öğrenci kendisini her tür olası-
lığa hazırlamaktadır. Böylece öğrenci danışmanından ne gelirse
gelsin kabul etmeye, “gökten ne yağmış da yer kabul etmemiş”
felsefesini savunmaya hazır ve nazırdır ve üstelik öğrenci bunu
bir de danışmanına hissettirmişse (zaten hissettirmeyecekse
bundan ne fayda umabilir ki?) vay halimize...danışman da in-
sandır ve o da baştan çıkar! Böylece danışman-öğrenci ilişkisi
tarafaların özellikleriyle harmanlanarak ya da onlara karşın, bir-
denbire hiç istenmedik (en azından danışman-tez öğrenciliği
babından kabul edilemez olan) bir yöne sapar.

İyi bir danışman, tez öğrencisinin beş şeyi olmamalı ve beş
şeyi de ona kesinlikle hissettirmemelidir. İyi bir tez öğrencisi de
danışman kendisine o meşum beş şeyi hissettiriyorsa, onunla
yollarını ayırmanın zamanı geldiğini anlamalı ve cesur bir adım
atmalıdır. Ama çoğunlukla, hele danışman öğrencinin beş şeyin-
den birine dönüşmüşse, öğrenci bu adımı atamaz. Atamaz, çün-
kü danışmandan kurtulması ya da ayrılması demek bakıcısından,
terapistinden, kankasından, ana-babasından (ailesinden) ve niha-
yet sevgilisinden ayrılması anlamına gelebilecektir! Böylece
danışmanın tez öğrencisi bakımından olmaması gereken beş
şeyin ne olduğunu da kestirmeden söylemiş olduk! Daha fazla
zorlamadan, tez öğrencisinin, danışmanı ile ilişkisi içinde his-
setmemesi gereken beş şeyi de kapsayan ve öğrencinin tez da-
nışmanı ile yollarını ayırması gerektiğini gösteren işaretleri de
söyleyelim olsun bitsin:

1. Tez öğrencisi tez danışmanı için “bu da hiçbir şey anla-
mıyor yahu” duygusuna kapılmaya başlamışsa; 2. Tez öğrencisi
danışmanından özellikle yazdığı kısımların okunmadığı babında
yakınmaya başlamış ve “artık benimle hiç ilgilenmiyor” duygu-
suna kapılıyorsa; 3. Öğrenci, her yazıp teslim ettiği bölümün
görüülmesinin ardından “Aman tanrım, ben hiçbir şey bilmiyo-
rum, çok boşum, çok cahilim, bu tezi yazamam” duygusuna
kapılıp eziliyorsa; 4. Öğrenci, danışmanın kendisinden istediği
şeyleri yeterince yerine getirmediğini bilmesine karşın ve da-

nışmana duyduğu güvenden farklı olarak “aman canım, nasılsa danışmanım beni idare eder ya da bir çaresini bulur” diye düşünmeye başlamışsa; 5. Öğrenci, çalışılan tezin artık kendisinin tezi olmaktan çıkıp danışmanın çalışması olmaya başladığını, kesin ve geri dönüşsüz bir biçimde, hissediyorsa; danışmanıla yollarını “kesin ve geri dönüşsüz” bir biçimde ayırmalıdır. Ama ayırabilir mi? Eğer danışman, danışmandan öte değilse, elbette ayırabilir. Ama danışman, danışmandan öteyse kesinlikle ayıramaz ya da ayırması demek travmatik bir süreçle yüzleşmesi demek olacaktır.

Olağan koşullar altında bir tez öğrencisi, isterse danışmanını “azledebilir.” Yani kendisiyle çalışmak istemediğini ilgili anabilim dalına ve enstitüye bildirmesi yeterli olabilir. Bu durumun son derece nahoş olduğu açıktır ama kimileyin öğrencinin önünde başka hiçbir seçenek yoktur; üstelik tez öğrencisiyle ilişkisi artık *ilişki* olmaktan çıktığı halde, kimi danışmanlar, bu kez de sırf kötülük yapma adına öğrencinin danışmanlığını bırakmak istemezler; kendilerine karşın bu alanda tez yazılamayacağını kanıtlamak için ellerinden geleni arkalarına koymazlar. Bu durumda öğrenci elleri kolları bağlı oturacak değil ya! Öğrencilerin aklında tutması gereken şeylerin başında, danışmanlık ve benzeri sorunlar karşısında formel davranmanın önemi gelmelidir. Yani öğrenci danışmanıla sorun yaşamaya başlamışsa ve bunu enformel yollarla aşamıyorsa, süreci derhal ve gecikmeden biçimselleştirmeli, yazıya, yani kayda geçirmeye başlamalıdır. Enstitüler yaygınlıkla bu tip sorunları enformel yollarla çözümlenmeye çalışırlar; kol kırılsın yen içinde kalsın diye... Kimileyin gerçekten de yapılması gereken odur ama bir koşulla: Bunun bedelini öğrenci ödemeyecekse! Ama bedel öğrenciye fatura edilmeye başlandığı anda, ilgili öğrenci biçimsel kuralları işletmeye başlasın, bakın o danışman ve enstitü, sorunu nasıl bir günde çözüveriyor! Elbette bu arada öğrenci, bir bahaneyle disiplin kuruluna filan verilmemiş ya da bilmem hangi evrakının eksik olduğu bir anda hatırlandığı için kaydı silinmemişse! Her

halükarda bu ve benzeri süreçler öğrencinin mücadele etmesi ya da yüzleşmesi gereken süreçlerdir; oyunun kuralı baştan bellidir; danışman ve öğrenci artık karşı köşelerde konumlanmışlardır ve iki köşe arasındaki gerilim bir biçimde çözülecektir. Asıl zor ve travmatik olan, danışman ve öğrencinin ilişkisinin yukarıda sıraladığım beş durumdan birine karşılık gelmesi nedeniyle, tezin artık birlikte çalışmadığı koşullarda, yolların ayrılmasının güçlüğü, neredeyse olanaksızlığı ve sonunda istenmeyen durumların ortaya çıkmasıdır.

Danışmanın tez öğrencisi için bebek bakıcısı, kanka, aile dostu ve terapist rolüne soyunduğu durumlar arasındaki sınırlar son derece geçirgen, hatta yer yer belirsizdir. Dolayısıyla bunlar yalnızca birer soyutlama olarak düşünülmelidir. Bir danışman salt bir rolü oynayabildiği gibi, zaman zaman bu roller arasında geçiş de yapabilir. Örneğin tez öğrencisinin bu hafta sonu İstanbul’da, Rumeli Hisarı’nda, Boğaz kıyısında kiminle kahvaltı yaptığını bilen bir danışman bebek bakıcısı da, aile dostu da olabilir. Aynı danışmana, tez öğrencisi, hafta sonu olduğunu hiç umursamadan, öğlene doğru telefon ediyor ve yaptığı kahvaltıda dönen “geyikleri” aktarıyorsa, danışman “kankadır.” Bu “geyikler” çerçevesinde öğrenci, akıl istemeye, yaslanmak için omuz aramaya, hatta telefonda ağlamaya başlamışsa, danışman terapisttir. Ancak aynı öğrenci danışmanına bu “geyikleri” aktarmak yerine yalnızca o ana değin olup bitene dair bir rapor veriyorsa, danışman bebek bakıcısıdır. Söylemeye gerek var mı bilmem; tez öğrencisinin o hafta sonu Boğaz’da el ele kahvaltı yaptığı kişi aynı zamanda danışmansa, danışman aynı zamanda sevgilidir!

Danışmanla tez öğrencisi arasındaki bu ilişki tarzı tez yazma süreci içinde, çalışma tarzlarına dönüştürülerek anlaşılmalıdır. Yani söz konusu olan öğrenci ve danışman arasındaki ilişkinin kişisellik biçimi değildir; bundan farklı olarak söz konusu olan şey, birlikte çalışma sürecinin omurgasının böyle biçimlenmiş olmasıdır. Yani örneğin tez öğrencisi, her yazdığı kısımdan sonra danışmanından bir tür pohpohlanma, sırtının sıvaz-

lanması ve pırpışlama bekliyorsa ya da bunu almaya alışmışsa, danışman bebek bakıcısıdır; ya da danışman her tez görüşmesinde öğrenciye bir tür terapi yapmak zorunda kalıyorsa, danışman terapisttir vb. Bu anlamda danışman-tez öğrencisi ilişkisi, her iki boyutuyla birden, hem özel/kişisel ilişkiler bağlamında, hem çalışma süreci bakımından bu beş şeyden arındırılmalıdır. Arındırılamıyorsa, eğer tezin selameti düşünülüyorsa süreç acı verici de olsa yollar ayrılmalıdır.;

Özellikle doktora tez çalışmalarında (ki baştan beri buradaki varsayım tezin doktora tezi olduğudur) danışmanla tez öğrencisi arasındaki yoğun çalışma ilişkisi yüzünden, ilişkilerinin kişiselleşmesi ve giderek belirli bir biçimde özelleşmesi, olağandır. İdeal durumda, öğretim üyesi neredeyse kendi çocuğundan daha çok doktora tez öğrencisini görür ve onun tez süreci içinde kaydettiği ilerlemeyi adım adım izler. Oysa aynı öğretim üyesinin, çocuğunun kaç dersten “çaktığından” haberi bile olmayabilir. Aynı biçimde, tez öğrencisi de kendi anne-babasının ya da eşinin-dostunun kaş kaldırınca ne demek istediğini yıllardır anlamamıştır ama tez danışmanı elini gözlüğünün yanlarına değil de tam ortasına, burnunun üstüne götürdüğünde, arkasından gelecek “fırçanın” mahiyetini artık ezbere bilmektedir. Bu ideal çerçeve içinde, her ikisi de yetişkin insanlar olan danışman ve tez öğrencisi arasında gelişebilecek her tür ilişki elbette hiçbir *biçimde* şaşırtıcı olmayacağı gibi, sıra dışı da değildir; ez cümle herhangi bir yargının, hele hele ahlaksal yargının konusu olmaz. Öyleyse sorun nerededir?

Sorunun baştan beri ahlakla ya da yargılarla hiç ilişkisi yoktu ki... Sorun tez için gerekli zeminin korunması, esasen tezin ortaya konulabilmesi, onun selameti idi. Nedir bu zemin? Her tezin öncelikle gereksinim duyduğu zemin, eleştirelliğin varlığıdır. Çeşitli duygusal eğilimler kaçınılmaz olarak eleştirel refleksleri köreltebilir, köreltir diyemeyiz, köreltebilir ama ihtimali bile yeter tezin kayba uğraması için. Ayrıca ilişkinin özelleşmiş olması, tez çalışmasının kişiselleşmesine ve teze bağlı her şeyin

kişisel olarak okunmasına vesile olmaya başlayabilir. Bu da kesinlikle kabul edilemez. O halde, tez danışmanı ile tez öğrencisi arasındaki ilişkinin özelleşmesine, karşılıklı konumların ve verili sınırların imhasına ve aşılmasına kesinlikle izin verilmemelidir. Kulağa son derece *oryantalist* gelse de, bu konuda en iyi ilke şudur: Danışman danışmandır, tez öğrencisi de öğrenci! Bu sınır, aralarındaki ilişki ne kadar özelleşirse özelleşsin korunmalıdır. Çünkü her durumda danışman tez öğrencisinin “ipini” elinde tutmaktadır. Bu da danışmanı muktedir olarak kurar ki çoğumuzun duyduğu ya da tanık olduğu üzücü, can sıkıcı olaylar tam da danışmanın bu muktedir konumunu kötüye kullanmasından ve öğrencinin de çok çeşitli nedenlerle buna karşı koyamamasından ya da koymamasından kaynaklanır. Bu açıdan, gerek öğrencinin, gerekse tezin selameti açısından karşılıklı sınırların korunması daima önemlidir. Taraflar sınırları aşmışsa, aşıyor gibiyse, böyle bir tehdit belirmişse, aşmak istiyorsa ne yapılmalı? Çok kolay. Bu kişilerin kendilerine kalmış; özel ilişkilerinde sınırı istedikleri yerden çizebilirler ama söz konusu olan tez çalışması ise yapılacak şey, en azından namuslu bir akademisyen için bellidir: Derhal danışmanlıktan çekilmelidir. Hatta danışmanlıktan çekilmekle yetinmemeli, mümkünse tez izleme komitesinden de çekilmeli ve hatta ileride tez savunma jürisinde de kesinlikle yer almamalıdır. Aksi halde, tez öğrencisi tezi başarıyla da bitirse, başarısız da olsa, danışmanla özelleşen ilişkisinin gölgesi hep o çalışmanın üstüne düşecek ya da o gölge zaten o tezin doğamamasının başlıca faili sayılacaktır; belki hiç mi hiç ilgisi olmadığı halde!

3. Danışman: Olsun, Olsun

Doktora tez aşamasında tez öğrencisinin gereksinim duyduğu kişi, kendisini çok seven ama eleştirel reflekslerini ya da bu sevgiye bağlı olarak başarılı bir tez yazdırabilmek için gerekli önemli kimi “meziyetlerini” yitirmiş bir danışman değildir. Öğ-

rencinin gereksinim duyduğu gerçekten de ormanda on kaplan gücünde bir danışman ya da bir kılavuz, bir yol göstericidir. Yüksek lisans tezinde öğrenciler genellikle disiplin altına alınmaya muhtaçtır. Yani bir yüksek lisans öğrencisi için en iyi danışman, belirli bir takvime sadık kalan, takvime uyulmazsa gereğini yapacağını açıkça hissettiren, çalışmayı biçimsel olarak da zapturapt altına almak için müdahil konumunu hiç yitirmeyen bir danışmandır. Doktora tez danışmanı ise disiplin konusunda on kaplan gücünde olmamalı, yani onu bu güce kavuşturan orman, başlı başına disiplin olmamalıdır. Doktora tez öğrencilerinin, yüksek lisans tez öğrencilerinden daha çok nefes almaya, rahat bırakılmaya, spekülasyon yapmaya ve hatta tez içinde “geyik çevirmeye” gereksinimi vardır. Ama aynı zamanda danışman bir erken uyarı sistemi gibi de iş görmelidir. Tez öğrencisinin tezden kopma ya da tersine tezin öğrenciden koparak alıp başını gitme riskiyle karşı karşıya kalacağı noktaları önceden görerek müdahale edebilmelidir.

Danışmanın gücünün ölçüldüğü orman, tez öğrencisinin kendi akademik algısına, kendini kurma biçimine göre değişir. Dolayısıyla bir ormanda on kaplan gücünde olan danışman, öteki ormanda bir tavşandan ibaret olabilir. Tez öğrencisinin hangi ormana gereksinimi varsa, ki herkes kendinde olmayanı ister der eskiler, ona uygun danışman seçmelidir. Bu bağlamda dört ayrı ormanı hemen ayırıştırabiliriz. Elbette bu ayırıştırmanın soyut düzeyde geçerli olduğu unutulmamalıdır.

İlk orman öğrencinin tezidir. Bu ormanda on kaplan gücünde olan danışmanın ayırt edici vasfı, kendisine gelen tezi en geç on beş gün içinde, elinde kırmızı-mavi kalemıyla didik didik ederek okumuş olması, her satırın yanına notlar düşmesi ve öğrenciyi karşısına alarak aklına yatan ve yatmayan yerleri, bütün açıklığıyla baştan bildirmesi, nelere, nasıl itiraz edilebileceğini öngörmesi ve adayın metninin hangi denize doğru aktığını önceden fark edebilmesidir. Bu danışmanın asla kaldıramayacağı şey, tez yazım sürecinden dışlanması, kendisine yazılı metin getiril-

memesi, son anda sürece dâhil edilmesidir. Bu danışman tipine giren öğretim üyeleri için önemli olan şey -ne olursa olsun- tezin tez olarak ortaya çıkmasıdır. Disiplin saplantılı değildir. Hatta çoğunlukla nasıl, hangi düzenle çalışacağına öğrenci kendisi karar verir; danışman ona uyar. Bir tek şey bekler; ister ayda bir, ister altı ayda bir, ister yılda bir... Ama mutlaka sonunda yazılı metin ona gelsin, o metnin ne zaman geleceğini bilsin ve kalemine gem vurulmasın. Yani öğrenci riski üstleniyorsa, isterse tezi tamamlayıp getirsin ama buradaki risk, metin danışmanın eline geçtiğinde ve onun kalemlerinin altında can verdiğinde, öğrencinin tezi gözden geçirecek zamanının kalmamış olmasıdır. Bu nedenle, böyle bir danışmanla tez yazan öğrencinin kesinlikle belli aralıklarla yazdığı kısımları danışmanına sunması şiddetle önerilir.

Danışmanın yer alabileceği bir diğer orman literatür ormanıdır ve kimi danışmanlar literatür ormanında on kaplan gücündedir. Bu grupta yer alan danışmanlar her öğrencinin hayallerini süsleyebilir. Çünkü bu öğretim üyeleri, her nasıl becerirlerse becerirler, nereden, nasıl zaman ve kaynak bulurlar bilinmez ama şu ya da bu alanda bütün literatüre az çok hâkimdirler. İlgili alanda en son kimler ne yazmış, önceki yazdıklarından ne ölçüde farklı, kimler şu sıra bu mesele üzerine çalışıyor, öğrenci kimleri dikkatli ve titizlikle izlemelidir vb. bütün soruların yanıtları bu danışmanlarda hazır ve nazırdır. Dolayısıyla öğrencinin gereksinim duyduğu literatür isim isim adeta danışmanın hafızasına kazanmıştır. Öğrenciye düşen tek şey, danışmanın gösterdiği isimlerin ilgili yapıtlarını derlemek, okumak ve tezi için işlevsellik derecesini danışmanıyla konuşmaktan ibarettir. Ancak bu danışmanlarla çalışan öğrencilerin başlangıçta pek de farkına varmadıkları bir boyut vardır: Literatüre büyük bir hâkimiyet sergileyen yani adeta ayaklı bir kütüphane olan danışmanları, mevcut hâkimiyetini belirli bir sistematığe, belirli bir okuma ve bütünleştirme biçimine borçludur. Dolayısıyla örneğin Platon üzerine külliyata hâkim olabilmek gibi hayali bir şey

mümkün olsun; öğrenci emin olmalıdır ki bu külliyyata hâkim olduğu savlanan kişi, kesinlikle belirli bir omurga üzerinden ona hâkimdir ve karşısına çıkan bütün *platonları* ancak ve ancak ilgili omurgayla bütünleştirebildiği ölçüde kendi külliyyatı haline getirebilir. Bunun açık anlamı da şudur: Danışmanın hâkimiyetine hayran kaldığınız Platon okumasının dışında kalan bir biçimde Platon okumaya girişerseniz, yani danışmanın “ezberini” bozmaya kalkarsanız, ezberi bozulan öncelikle siz olursunuz. Yani literatür hâkimiyeti belirli bir okuma biçiminin mümkün kılabildiği bir şeydir. Bu anlamda, tez öğrencisi aynı literatürü kullanacak olsa da, aynı biçimde kullanmadı mı, danışmanıyla başı derde girebilir.

Bu grupta yer alan danışmanlarla çalışmanın yaratabileceği en önemli sakıncaların başında, tezin hiçbir zaman tamamlanamaması olasılığı gelir. Çünkü –hele de literatürün her geçen gün güncellendiği bir alanda tez yazıyorsanız- danışmanın literatüre düşkünlüğü öğrenciyi sürekli literatür taramaya yöneltir ve danışman literatür tamamlanmadıkça öğrencinin söz almasına sıcak bakmayabilir. Oysa literatürün sonu yoktur; ömür biter, literatür bitmez! Böylece tez de bitmez ya da sonunda tez öğrencisinin süresi, yani ömrü bittiği için tez de bitmek zorunda kalır ama bittiğinde öğrenci hiç söz alamamış ama iyi literatür taramış olarak, ağzında ekşi bir tatla jüriye çıkmak zorunda kalır.

On kaplan gücünde olan danışmanların bir bölümü saygınlık ormanında on kaplandır. Onunla tez yapmak demek zaten tezinizin üstüne söz söylenmemesi demektir. Kimseyle kötü olmamak için, örnek vermek gerekirse, halkbilim dalında, Pertev Naili Boratav’la tez yapmak gibi bir şeydir bu. Tezinize danışmanınız onay vermişse zaten, jüriye düşen şey, danışmanınıza saygılarını sunmaktan öteye geçmeyecektir. Ancak siz yine öğrenci reflekslerinizi bir yana bırakarak saygınlığa teslim olmayın. Öncelikle ülkemizde vakıf üniversiteleri icat olup akademik mertlik bozulduğundan, saygınlığından kimsenin kuşku duymayacağı isimlerin, saygınlıklarından öte, tanınırlıkları gereği ve

vitrin elemanı olarak böylesi kurumlarda yer alabileceğini ve o büyük saygınlığı ve cesaretiyle danışmanlığını kabul etme lütfü gösteren danışmanın tezinizin bir sayfasını bile okumayabileceğini hatırlınızda tutun.

Son olarak, sıklıkla karşılaşılan bir diğer grup olarak tanınırlıkta on kaplan gücünde olan danışmanlar vardır. Burada tanınırlık özel bir akademik referansa sahip değildir. Yalnızca belirli bilim dallarında ve belli alanlarda, belli bir şebeke kendi hegemonyasını tesis etmeyi başarmıştır ve o alanda kim ne yazarsa yazsın, hep aynı isimler danışman, izleme komitesi üyesi ya da tez jürisi olarak karşımıza çıkarlar. Danışmanınız bu anlamda güçlü bir isimse çok kaygılanmanıza gerek yoktur zaten. Ancak tez çalışmasını önemseyen öğrenci için en kabul edilemez durumdur bu. Çünkü danışman şimdiye değin olduğu gibi, şimdiden sonra da bütün enerjisini tez okumak yerine tanınma ya da imaj distribütörlüğüne ya da *PR* çalışmasına adayacağından ve kuracağı bütün jüriler de aynı *piyasanın* üyeleri olacağından, hiçbirisi ilgili tezin bir sayfasını bile okuma zahmetine katlanmayacaktır.

Tam bu aşamada, danışmanlıkla ilgili erteleyip durduğum bir uyarıyı yapmanın zamanı geldi. Öğrenci bilmelidir ki bir danışman seçmek ve bir öğretim üyesi tarafından seçilmek demek, ilgili *şebekeyi* seçmek ve onun tarafından seçilmek demek *olabilir*. Dikkat: “Olur” demiyorum, “olabilir” diyorum! Yapılan seçim tez izleme komitesini, tez jürisini, hatta okulda belli bir akademik eğilimi, bununla ilgili ilgisiz, belirli bir sosyal çevreyi seçmek anlamına da gelebilir ya da böyle okunma olasılığı her zaman vardır. O tez bitince hangi çevrelerde tutulacağını ya da tutulmayacağını, hangi yayın organlarının o teze ilgi duyacağını ya da tersine tezi topa tutacağını tez danışmanı seçildiği anda anlamak mümkün olabilir. Çok abartmış olmayalım ama ihtiyat payı içinde denilebilir ki “bana danışmanını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.”

Üçüncü Bölüm

Lahmike Lahmi, Demmike Demmi, Cismike Cismi, Ruhike Ruhi¹: *Opus Magnum*

Bu kısımda, yüksek lisans ve doktora ayrımı gözetmeksizin tez çalışması üzerinde duracağım. Ancak, baştan beri varsayıldığı üzere, tez denildiği zaman çoğunlukla doktora tezi anlaşılmaktadır. Tez üzerinde dururken, tezlerin biçimsel özelliklerini tümüyle ihmal edeceğim ve bu konuda, ödev kısmında yaptığım gibi, kimi önerilerde bulunmayacağım. Bunun iki nedeni var: İlki, bu metnin ödevle ilgili kısmında belirtilen biçimsel, biçimsel ve dilsel özelliklerin hemen tümü bir tez çalışması için de zaten olmazsa olmazları oluşturur. İkincisi ise, her üniversite, daha doğru bir ifadeyle her enstitü öğrencilerinden hangi özelliklere sahip bir tez çalışması beklediğini, genellikle bir tez kılavuzu hazırlayarak ve yayınlayarak ilan eder. Dolayısıyla tez öğrencilerinin kendi enstitülerinin beklentilerine uygun bir tez çalışması yapması gerekmektedir. O halde öğrenciler tezin biçimsel özellikleri konusunda, öncelikle kendi enstitülerinin elektronik ya da basılı kılavuzlarına başvurmalıdırlar. Ancak yine de, bazı önemli problemlere değinmeden önce, öncelikle biçimsel görünebilecek kimi noktalara işaret etmek ya da bir hatırlatmada bulunmak yararlı olabilir.

¹ Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye yönelik olarak söylediği kabul edilen söz: "Etin etim, kanın kanım, cismin cismim, ruhun ruhumdur" anlamına gelmektedir.

A. HA... HAH... HA... HAPŞUU: TEZE DOĞRU

Lisansüstü eğitim-öğretim yönetmeliği gereği, tezli programlara kayıtlı öğrenciler, *ders aşamasındayken* tez konu başlıklarını ve tez danışmanlarını anabilim dalı ve danışman onayını alarak enstitüye bildirmek zorundadır. Buna ilişkin, kayıtlı olunan programa göre değişen süreler ilgili hukuksal düzenlemelerde mevcuttur. Öğrencinin bir sorunla karşılaşmaması için bu süreleri gözetmesi önemlidir. İşte bu ilk adım soğuk alınlığını başlatan ilk hapşırık gibidir. Bir kez hapşırırsınız ve hemen ardından gözleriniz sulanıp akmaya ve nihayet burnunuz kızarmaya başlar. Geçmiş olsun! Artık hiçbir antibiyotiğe yanıt vermeyen tez öğrenciliğiniz başlıyor! Ama korkmayın, ilaçsız yedi gün, ilaçla bir haftada geçecek bir hastalıktır bu; öylesine geçektir ki siz bile, “aman Tanrım, göz açıp kapayıncaya kadar tez sürem bitti” deyip şaşkınlık ve dehşet içinde kalacaksınız.

Öğrenciden bu aşamada istenen, ayrıntılı bir tez projesi değildir. İstenilen, tezin *geçici nitelikteki* konu başlığıdır ve bu başlık, öğrencinin tez aşamasında genel olarak hangi alanda, hangi konuyu, kiminle çalışacağını gösterir.

Enstitüye önerilen bu başlık ve danışman belirleyici bir kesinlik taşımaz ve tez projesi aşamasında değiştirilebilir. Ancak bu olanağın varlığı, öğrencinin rastgele bir konu ve danışman önerebileceği anlamına da gelmez. Öğrenci daha bu aşamada ilgi alanlarına uygun bir konu başlığı ve bu başlığı birlikte çalışabileceği bir danışman arayışına girmelidir. Bu, sonradan bir süre sıkıntısı yaşamaması için öğrencinin lehinedir. Öğrencinin çalışmak istediği konuyu, öncelikle çalışmak istediği danışmanla karşılıklı olarak tartışması ve konu başlığını danışmanı ile birlikte belirlemesi tercih edilir.

Bildirilen konu başlığı geçici olduğu halde, ileride kesin bir değişiklik yapmak zorunda kalınmak istenmiyorsa, önerilen konunun çerçevesi olabildiğince içinde rahat hareket edilebilecek genellikte ve esneklikte olmalıdır; ancak bunun anlamı genel geçerliğe teslim olmak demek değildir.

Öğrenci tezli yüksek lisans ya da doktora programına kayıtlıysa, yüksek lisansta ders aşamasını tamamladıktan ya da doktora yeterlik sınavını başarıyla geçtikten sonra, ilgili yönetmelik hükümleri gereği, daha önceden bildirmiş olduğu tez konusunu ayrıntılandırarak “tez proje önerisi” haline getirmek zorundadır. Yüksek lisansta tez projesi, ilgili danışmanın, anabilim dalı akademik kurulu ve enstitünün onayıyla, hemen çalışılmaya başlanır. Doktora ise tez projesi, yukarıda sayılanlara ek olarak, kurulmuş olan “tez izleme komitesi” tarafından ayrıca onaylanmak zorundadır. Tez izleme komitesi, öğrencinin doktora yeterlik sınavında başarılı olmasını takip eden altı ay içerisinde ilk toplantısını yapar ve ilgili tez önerisini değerlendirerek kabul ya da ret yönünde bir karar verir. Kabul edilmesi halinde öğrenci tez çalışmasına başlar. Reddedilmesi halinde yeni bir tez proje önerisi hazırlanmak zorundadır.

Öğrencilerin derslerini tamamlamadan önce bildirdikleri tez konu başlığı ve tez danışmanı seçimi, yüksek lisans öğrencilerinin ders aşamasını tamamlamalarından sonra, doktora öğrencilerinin ise doktora yeterlik sınavını geçtikten sonra hazırlayacakları tez projesi önerisinin enstitü yönetim kurulu kararınca onaylanmasıyla *kesinleşir*. Ancak unutulmamalıdır ki doktora tez projesine nihai onayı vermeye yetkili kurul, tez izleme komitesidir. Tez izleme komitesi ilk toplantısında projeyi tartışır ve onaylar ya da onaylamaz. Tez konusu ve danışmanı, projelendirildikten ve onaylanarak kesinleştikten sonra, ancak mevcut yönetmelik çerçevesinde, yine yönetim kurulu kararıyla belli koşullar altında değiştirilebilir.

Bu nedenle öğrenci gerek konusunu ve gerekse danışmanını proje aşamasına kadar ince eleyip sık dokumalıdır. Tez konusunun çalışılabilir olup olmadığı, çalışılabilirse gerekli kaynak ve olanakların varlığı, zamanlaması, aynı şekilde danışmanın bu koşullara uygun olup olmadığı vb. hususlar bu süre içinde özenle yeniden yeniden gözden geçirilmelidir.

Öğrenciler, buna koşut olarak danışmanlar da, özellikle yüksek lisansta, tez projesi hazırlamayı pek önemsemezler. Bu

yaygın bir yanıltır. Tez projesi, hangi düzeyde olursa olsun, gerek öğrencinin gerekse danışmanın ilgili çalışmada başvuracağı temel yol haritasıdır. Özellikle takvimlendirilmiş bir proje, danışman için vazgeçilmez önemdedir. Ancak bu sayede danışman tezi düzenli olarak izleyebilir ve zamanında müdahale edebilir. Aksi halde gelişen süreçten genellikle mağdur olan öğrenci olur.

Tez öğrencileri, gerek kendilerinin düzenli ve sürekli çalışabilmesi ve gerekse danışmanın yeterince etkin ve işlevsel bir rol üstlenebilmesi için, tez projesini olabildiğince titizlikle, çeşitli öngörüler ve olasılıkları içerecek biçimde hazırlamalıdır.

Tez projesinin hazırlanmasına ilişkin ilgili kurum yönergelerine titizlikle uyulmalıdır ve tez danışmanları bu konuda daha duyarlı olmalıdır. Ancak, çoğu öğrenci ilgili yönergeyi “harfiyen” uygulamaya kalkmaktadır. Oysa tez yönergesi, belirli bir standardı ve homojenliği sağlayabilmek amacıyla belli biçimsel koşulları dayatmakta fakat bu biçimsel yapının içeriğinin nasıl doldurulacağına karışmamaktadır. Yönerge, geniş bir disiplinler alanına yöneldiği için her türlü olasılık gözetilerek düzenlenmiştir. Dolayısıyla, öğrenci ilgili yönergenin kendisini ilgilendiren boyutlarına özel önem atfetmeli, ancak yönergeyi harfiyen takip etmeye kalkmamalıdır. Örneğin tez çalışması hiçbir ampirik boyut içermeyecek olan bir tez öğrencisi, yönergede buna ilişkin kurallar sayıldığı için, tez projesini, tezde ampirik bir boyut varmış gibi hazırlamak durumunda değildir.

Öğrenciler tez projesini yeterince özenli ve dikkatli bir biçimde hazırlamadıkları takdirde, ilk karşılaşılan sorun zamanlama sorunu olmaktadır. Öğrenci, projede toplam tez süresinin ne kadarlık bir dilimini araştırmaya, ne kadarını okumaya, ne kadarını yazmaya ayıracağını belirli bir esneklik payıyla öngörmediği takdirde yazma süreci içinde bu üç ayrı aşama iç içe girmekte ve üstelik bu iç içe giriş nedeniyle hiçbir aşamanın hakkı yeterince verilememekte ve bu kaçınılmaz olarak ikinci bir sorunu da, sınırlama sorununu da tetikleyici bir rol oynamaktadır. Öğrenci

daha başta belli bir esneklik payıyla takvimlendirme yaptığı ve olabildiğince buna sadık kaldığı ölçüde bu sorun aşılabilecektir. Aynı şekilde, takvimlendirmeye sadakat, danışmanla yapılacak görüşmelerin aksamamasına ve kendisine iletilecek kısımların zamanında teslimine, dolayısıyla zamanında geri bildirim alma olanağına da kavuşmak demektir. Takvimlendirmenin yapılamaması ya da ona sadık kalınmaması, danışmanı da sürecin dışına itmekte, danışmanın yalnızca öğrenci kendisine kısmi metinler getirdikçe devreye girmesine neden olmakta, bu da danışmanın çalışmayı bütünlüklü bir perspektif içinde izlemesini olanaksız kılmaktadır.

İkinci sorun, tezin içerdiği kavramsal çerçevenin ve varsa bu çerçevenin sınıandığı, uygulandığı ampirik alanın ya da tarihsel-toplumsal çerçevenin sınırlarının belirsizleşmesidir. Öğrenciler, projede bu sınırları az çok işaret etmektedirler ama çalışmaya başladıkça, yeni okumalar yaptıkça ya da yeni verilere ulaştıkça sınırları da sürekli genişletme eğilimine girmektedirler. Öyle ki başta nasıl bir kavram setiyle hareket edeceğinden emin olduğu düşünülen bir öğrenci bile, kendi seti üzerine yoğunlaştıkça başka kaynaklara, onlardan daha başka kaynaklara yönelmekte ve nihayet başta, bildiği düşünülen çerçeveyi tümüyle kaybetmekte ve bir yazma olanaksızlığıyla karşı karşıya gelmektedir. Bununla karşılaşmamak için öğrencinin güvenebileceği dayanak noktası öncelikle danışmanı olmalıdır. Danışmanı ile ilişki kurmaktan çekinmeyen bir öğrenci, karşılaştığı yeni şeyleri mutlaka kendisiyle paylaşmalı, tez çalışması açısından bu yeniliklerin nasıl bir sorun yarattığına ilişkin yaklaşımlarını sunmalı ve gerekiyorsa çalışmanın ilgili yerlerine zamanında müdahale edilmesine olanak sağlamalıdır. Bu sorun danışmanın katılımı olmaksızın öğrencinin tek başına aşabileceği bir sorun değildir. Ayrıca öğrenci bu sorunu aşabilmek için danışmanı ile sınırlı kalmamalı, ait olduğu akademik çevreyi de sürece dâhil etmelidir.

Tez öğrencilerinin hemen çoğu, yanlış bir biçimde, tez çalışmasını ilgili olduğu alanda “tüketici” bir çalışma olarak algı-

lamaktadır. Bu da tezle ilgili yanlış bir kavrayışın hâkimiyetini göstermektedir. İster yüksek lisans, isterse doktora tezi yazılıyor olsun, yazılan şey bir tezdır ve burada da öğrenciden beklenen şey aslında oldukça sınırlıdır: Bilinen bir modeli, kuramı ya da soyutlamayı belirli bir tarih-coğrafyada ya da belirli bir olay veya olguyla sınamak; belli bir alandaki literatürün eleştirel bir derlemesini ve değerlendirmesini yapmak; belli bir olgu ya da olaylar demetini açıklayıcı yeni bir soyutlama, kuram ya da model ortaya atmak; alanda var olan yöntemleri belli bir çerçeve içinde sınamak ve son olarak, alan için geçerli yeni bir yöntemsel araç geliştirmek. Hiçbir tez bunların tümünü birden kapsayamaz. Tez, yukarıda sıralananlardan bir ya da ikisine karşılık gelecektir ve bu, ilgili konuyu tümüyle tüketecek biçimde de olmayacaktır. Öğrenciler bir “son noktayı koyma” saplantısıyla hareket etmemeli, üretilmiş tüm bir literatürü kapsamaya çalışmamalıdır. Bunun olanaksız olduğu açıktır. Danışmanlar, bu çeşit eğilimlerle karşılaştıklarında, etkin ve sınırlandırıcı bir rol üstlenmekten kaçınmamalıdır. Aksi durumlarda öğrenci, “tüketme” zihniyetiyle bir türlü tezi bitirememektedir. Diğer taraftan, yapılan çalışmanın nihayetinde bir iddia, kanıtlanmayı bekleyen bir “tez” etrafında örgütlenmesi gerekliliği hiçbir zaman akıldan çıkarılmamalıdır.

Doktora tez çalışmalarında tez, danışmanın yanı sıra, tez izleme komitesi tarafından izlenmektedir. Tez izleme komitesi, ileride tez jürisinde doğal üye olarak yer alacak olan üç öğretim üyesinden oluşur ki bunlardan biri tez danışmanıdır.

Tez izleme komitesi üyeleri, ilgili tez çalışmasından, en az danışman kadar, hatta daha da fazla sorumludurlar. Çünkü danışmanın elinde, kendi akademik-entelektüel birikimi ve saygınlığı dışında herhangi bir yaptırım gücü yokken, komite doğrudan yaptırım olanağına sahiptir. Buna göre, tez izleme komitesi, herhangi bir tez çalışması hakkında iki kez “yetersizlik ya da başarısızlık” değerlendirmesi yaparsa, ilgili tez öğrencisinin programdan kaydı silinmektedir. Aynı şekilde, tez izleme komi-

tesinin üst üste iki kez toplanmaması öğrencinin kaydının silinmesi için yeterlidir.

Doktora tez öğrencilerinin ve danışmanlarının bu yanıyla gözetmesi zorunlu olan ilk şey, tez izleme komitelerinin altı ayda bir düzenli olarak toplanması ve ilgili tutanakların enstitüye teslim edilmesidir. Çoğunlukla bu konuda bir ihmal gözlenmekte, tutanaklar, zamanından çok sonra enstitüye iletilmektedir. Bu da öğrenci-enstitü ilişkisinde kimi resmi sorunlara yol açabilmektedir. Danışmanların yükü gözetildiğinde, komite toplantı zamanlarını gözden kaçırabilecekleri kestirilebilir. Bu nedenle, doktora tez öğrencileri, komitelerinin zamanında toplanmasını kesinlikle ihmal etmemelidirler. Aksi takdirde, komite üyelerinden, komitenin geç toplanmasından doğacak hukuki sorumluluğu üstlenmeleri beklenemeyecek ve telafisi olanaksız sorunlar doğabilecektir.

Tez izleme komitelerinin işlevsiz kalması, resmi düzeyde toplanmış görünmekle birlikte, fiilen tez süreci içinde yer alması, bir bütün olarak tezi ilgili komite üyelerinin de ancak nihai tez savunmasında görmesi sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Bu gibi durumlara ivedilikle müdahale edilmeli, kesinlikle buna izin verilmemelidir. Tez izleme komitesinin kağıt üzerinde toplanmış gibi gösterilmesi, yani fiilen sürecin dışında kalması, öğrenci açısından tez savunması aşamasında büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bu bir yana, tezin akademik niteliğinin yükselmesini önlemekte ve dahası bütün yükü tek başına danışmanın üzerine bırakmaktadır. Bu nedenle, danışmanlar, öğrencilerden bu yönde gelebilecek istemlere karşı dirençli olmalıdır. Tez izleme komiteleri, danışman için ek bir yük değil, tersine yükün paylaşılması anlamına gelmektedir; bu nedenle komitenin düzenli olarak toplanması ve tezi izlemesi mutlaka sağlanmalıdır.

Tez izleme komitesi oluşturulurken gerek danışmanın ve gerekse öğrencinin duyarlılıkları öncelikle göz önünde tutulmalıdır ama bu duyarlılıklar biricik ölçü olarak kabul edilemez. Komite bileşimi oluşturulurken öncelikli ölçüt, tez konusu ala-

nında, komite üyelerinin akademik ilgileri, birikimleri, uzmanlık, tanınırlık ve saygınlıklarıdır.

Tez savunma jürilerinde bir üyenin ilgili anabilim dalı dışından olma koşulu vardır. Bu nedenle, tez izleme komitesi oluşturulurken, bir üyenin anabilim dalı dışından seçilmesi, zorunlu olmamakla birlikte, gerek ilerideki tez savunması ve gerekse hali hazırda tez yazım süreci için öğrencinin yararına olacaktır.

Tez izleme komitesi, tez öğrencisini başarısız bularak kaydının silinmesine karar verme yetkisine sahip bir komite olduğu için; komite toplantıları açıklık, saydamlık ve denetlenebilirlik ölçülerine uygun olarak yapılmalıdır. Akademik kamunun bütün bileşenleri istedikleri takdirde komite toplantılarını izleyebilmesi, komite tutanak ve raporlarına ulaşabilmelidir. Bu nedenle komite toplantıları çeşitli araçlarla, çeşitli zeminlerde akademik kamuya, makul süreler içinde duyurulmalıdır. Kendi “çıkarları” gereği, bütün bu süreci takip etmesi gereken de öğrenciden başkası değildir.

Tez yazma sürecinin gerek öğrenciler ve gerekse danışmanlar açısından birçok zorlukları vardır. Burada, bunların tümüne birden değinmek olanaksızdır. Bu nedenle birkaç temel başlıkla yetinilecektir.

B. DİNMEYEN ATEŞ, SÖNMEYEN OCAK: TEZİN TEZİ

Bir tez öğrencisinin baş belası bir tezi tez yapan bir tümce-den ibarettir ki o da tezin *tezidir* zaten. O tümce, başından sonuna tez çalışmasının ortasında yanan bir ocak, bir hamam külhanı gibi düşünülmelidir. Külhan sönmüşse göbek taşı soğur, göbek taşı soğursa hamam hamam olmaktan çıkar. Bir tezin *tezi* yoksa, o bir tez çalışması değildir; bunun anlamı onun değerli olmadığı değildir; hiç ilgisi yok, belirli bir alanda belki de çok değerli bir çalışmadır ama bir tez çalışması değildir.

Tezin teziyle ne ifade edilmeye çalışıldığını gösterebilmek için bir benzetmeye başvurabiliriz; bir piramide.

Tez bütün haliyle bir piramit gibi düşünülebilir. Tabanı alabildiğine geniş ve kompleks, yukarıya doğru giderek seçe seçe, eleye eleye ilerlendiği için daraltılan ve nihayet tepe ya da zirve noktasında “yalnız bir tümce!” İşte o *yalnız* tümce tezin tezidir. Bir tez çalışmasında tezin tezi, onu ifade eden tümce tek başına hiçbir şeydir; hiçbir anlamı yoktur. Ama tersi de doğrudur: Piramidin tabanı istenildiği kadar geniş ve kapsamlı tutulsun, temeller yeterince kavi atılmış olsun, o temel, o taban bir zirveyi taşımayacaksa, ne işe yarayacaktır ki? Bir binanın su basmanı gibidir, piramidin tabanı; eğer üstüne yapı yapmayacaksanız, boş arsaya su basmanı yapmanın alemi nedir? O yapıda bir balkon, bir teras olmayacaksa, o balkon ya da terasta bir sardunya, o sardunyanın en uç dalında bir çiçek olmayacaksa? Demek ki sardunyanın en ucunda beyaz-kırmızı yapraklarıyla bir sardunya çiçeği olmayacaksa, boş arsaya su basmanı çıkmanın bir anlamı yoktur!

Bu benzetmelerin ve simgelerin ötesinde, gerçek dünyaya gözlerimizi çevirdiğimizde, bir tez öğrencisinin kabusunun tezin tezi olduğunu hemen herkes bilir. Öyle ki öğrenci, ne yaparsa yapsın, isterse ağzıyla kuş tutsun, olmadık arşivlere girsin, olmadık bilgi ve belgelere ulaşsın, bütün bunların hepsinin kendi başına değerli olduğunu, tez içinde bir anlam taşıdığını elbette bilir ama bunların yine de bir tez olmadığını da bilir. Bunları bir

tez için anlamlı kılacak olan o “lanet olası tezdır” ve ne yazık ki çalışmasında da o yoktur. Bu yüzden, ne yazık ki hiç de istisnai olmamak üzere birçok tez öğrencisinin yolu psikiyatri kliniklerinden ya da muayenehanelerinden geçer. Son moda psikiyatri ilaçlarını merak ediyorsanız, en yakın doktora öğrencisine başvurmanız yeterlidir. Üç öğrenciye başvurun, birinden kesin yanıt alırsınız! Öyleyse ilaçlık olmamak için biraz ders çalışalım ve bu kitabın önceki sayfalarından küçük bir bölümü yineleme pahasına burada anımsayalım:

Kitabın birinci kesiminde ödev konusu ile ödevin temel sorunu arasındaki farka değinilmişti. Bu farklılık neredeyse aynı biçimde tezin konusuyla temel sorunu arasında da geçerlidir. Buna göre :

“Konuyu seçmiş olmak, ödevde başlanabileceği anlamına gelmez. Bu konu içinde ödev kendine yanıtlayacağı temel bir soru kurmalı, bir sorun alanı tanımlamalıdır. Örneğin sosyoloji dersinden bir ödev yapacaksınız. Araştırma konusu, en temelde genel terimler ve kavramlarla ifade ettiğimiz, çoğu ke-re çalışmamıza başlık oluşturan, toplumsal yaşama özgü olgu ve olaylardır. Gençlik, aile içi şiddet, kentleşme, sapma vs. gibi olgu ve olaylar araştırma konumuzu oluşturabilir. Ancak, bu şekilde ifade edilmeleriyle bunlar araştırma sorunumuzu oluşturmazlar. Bu konuların araştırılacak bir soruna dönüştürülmeleri gerekir. En basit ifadesiyle bir soru şeklinde formüle edilmeleri gerekir. Örneğin, bir toplumsal kategori olan gençlik konusunda çok çeşitli araştırma sorunları inşa edebiliriz. Çalışan gençler arasında arabesk müziği tercih etmenin, değiştirmelerinin zor olduğu belli bir toplumsal konumlanış içinde kalmaya zorlanmış olmalarına bir karşı çıkışın ifadesi olup olmadığı [sorusu] konusu gençlik olan bir araştırma sorunudur. Kısaca söylersek araştırma sorunu, araştırma konusuna ‘nesi’, ‘hangi yönü’, ‘hangi boyutu vs.’ sorularını yönelttiğimizde aldığımız yanıttır.”²

² Zeliha Etöz, **Yayınlanmamış Seminer Kılavuzu**, Kamu Yönetimi Bölümü, 3. Sınıf, Güncel Toplumsal Sorunlar, Ankara, A.Ü. SBF, 2004.

Bu yanıtlara, özellikle tez için, bir soru daha sorup bir yanıt daha eklemeliyiz: Hangi perspektiften?

Biraz daha sürdürelim alıntıyı:

“Seçtiğiniz bir konudan emin olabilmek için, en yalın haliyle ‘Kim, ne, ne zaman, nasıl, ne kadar, niçin, nerede vb.’ soruları bu konu içinde yanıtlayıp yanıtlayamayacağınızı bir kez daha gözden geçirin. Bu soruları yanıtlayabiliyorsanız, dönüp bir de konunuz içindeki temel sorunuza yeniden göz atın. Ama bunu yaparken, özellikle ‘bu sorunsal içinde temel bir teziniz var mı?’ sorusuyla birlikte düşünün ve bu tezi nasıl formülleştirdiğinizi göz önünde tutun. Çünkü aslında bütün ödevde yapacağınız asıl şey, bu temel soruyu yanıtlamaktan ibaret olacaktır. Bu nedenle, daha başta bu sorunun ne gibi özellikler taşıdığına dikkat etmek gereklidir. Burada temel tezle ilgili bir uyarıda bulunmak yararlı olabilir. Öğrenciler genellikle ‘temel tez’i ‘genel geçer bir iddia ya da sav’ ile karıştırırlar. Temel tez genel geçer bir iddia olmanın ötesinde olmalıdır. Örneğin, Türkiye’de siyasal partiler rejimini inceleyen bir ödevin temel tezi ‘Türkiye’de demokrasinin olmadığı’ ise, aslında temel tezi yoktur! Bu anlamda temel tez ya da iddia son derece ‘özel’ olmak gibi bir yükümlülükle karşı karşıyadır. Bir ödev konusunu nasıl sınırlandırma işlemine tabi tutarak özgün bir sorun alanına dönüştürüyorsak, benzer işlemi bu ödevin temel tezi ya da iddiası için de yapmak gerekir.”

Şimdi bunu tez çalışması üzerinden bir örnekle izleyebiliriz.

Diyelim ki tez konumuz şudur: *Türkiye’de namus cinayetleri*; bu aynı zamanda tezimizin de başlığı olacaktır muhtemelen. Bu konuya soru sormaya başlayabiliriz: Hangi yönü, hangi boyutuyla namus cinayetleri? Örneğin Karadeniz Bölgesi’ndeki “kıskançlık cinayetleri” namus cinayeti sayılır mı, sayılmaz mı? Ortak yanları nedir? Kıskançlık yalnızca kişinin karşısındakine göre kendisinin eksik ya da zaaf içinde olduğu kabulünden mi

kaynaklanır, yoksa kıskançlık aynı zamanda aslında doğrudan kıskananla kıskanılanın toplumsal bir zeminde karşı karşıya konumlandırılmasından mı üremektedir? Eğer bu karşılıklı konumlanış veri sayılırsa, bu ilgili cinayetin çerçevesinin tıpkı Güneydoğu Anadolu illerindeki namus cinayeti gibi öncelikle kişisellikle malul olmadığı anlamına gelecektir. Sorular artırılabilir. Bu ve benzeri sorular tez sorunsalını inşa edecektir. Örneğin kadınlara dönük bu ve benzeri cinayetlerin, kadın bedenini nasıl kurguladığı ya da inşa ettiği bu tezin olası sorunsallarından biri olabilir. Tezin tezine ulaşabilmek için soru sormayı sürdürmeliyiz. Sorunsalın, namus cinayetlerinin inşa ettiği kadın bedeni olduğunu kabul edelim. Kadın bedeni adı geçen her iki bölgede de X ve Y'nin taşıyıcısı olarak kurgulanmakta ve taşınılan şeye bağlı olarak değer kazanmakta, kendisine değer kattığı düşünülen şeye halel gelmesi halinde beden değersizleşmekte ya da biricik değerini ortadan kaldırılabilir ya da öldürülebilir olmakta bulunmaktadır. Bu değersizleşme ya da değer bulmanın arkasında ise, tez çalışması boyunca, beliren ya da literatürde işaret edilen kimi nedenler olarak şunlar iddia edilmektedir: Modernlik karşısında mağduriyet, modernlik karşısında gerilik, aydınlanma karşısında gericilik, ilerleme karşısında gericilik, kentsel süreçlere direnen köylülük ya da modernliğe direnen geleneksellik, eksik dinselilik ya da yanlış dinselilik kaynaklı batıl olduğu ileri sürülen inanç, belirli bir etnik çekirdeğe özsel olduğu kabul edilen unsurlar vs.

Bunların hepsi literatürde ortaya atılmış çeşitli açıklama girişimleri ya da iddialardır; yani çeşitli tezler. Örneğimizdeki tez ise tümünü aşacak başka bir şey, yeni bir açıklama şeması ve dahası yeni bir tez ileri sürmek savındadır. Bunun için de öncelikle piramidin geniş tabanını inşa etmeye yönelmektedir. Yani çerçeveyi öncelikle Türkiye ile sınırlı olarak düşünmek yerine, Akdeniz coğrafyasında, özellikle Doğu Akdeniz'de kadın bedenin taşıdığı kabul edilen X ve Y anlamları üzerine gidilmekte, bunların hangi biçimler altında tezahür ettiği işaretlenmekte, bu

tezahürlerin Türkiye’de olduğu gibi, cinayetle ilişkileri araştırılmakta, ardından Türkiye örneğine ve Türkiye’nin farklı bölgelerine yönelinmektedir. Bu yöneliş önce feminist kuramı boydan boya kat etmekte ve bu kuramın kadın bedeninin siyasal kuruluşu üzerinden ileri sürdüğü savlarla namus cinayetlerini açıklama girişimlerinin yetersizliğine ve tek boyutluluğuna dikkat çekmektedir. Feminizm bir yana, kuşkusuz aynı bağlamda başka bazı kuramların kadın bedeninin siyasal kuruluşuna ilişkin yaklaşımları da aynı baptan olmak üzere elden geçirilebilir; örneğin liberal, Marksist yaklaşımlar gibi. Sonunda tez yazarımızın vardığı sonuç açık bir yetersizlik, tek boyutluluk olmalıdır. Nihayet tezin tezine geliyoruz işte; yineleyerek gelelim:

Tezin adı ve konusu: Türkiye’de namus cinayetleri. Tezin sorunsalı: Namus cinayetleri içinde/tarafından kurgulanan kadın bedeni. Tezin temel varsayımı ya da kabulü: Kadın bedeninin siyasal kuruluşuna ilişkin kuramsal girişimlerin cinayeti açıklama konusundaki yetersizlikleri. Tezin çerçevesi: Modern siyasal toplumda namus cinayetleri. Tezin tezi: Topluluğun siyasal kuruluşunda kadın bedeninin inşası ve bu bağlamda namus cinayetleri, ancak egemenlik kuramlarıyla bağlantılı olarak açıklanabilir. Daha düz bir ifadeyle tezin iddiası şudur: Modern bir toplum olarak Türkiye’de namus cinayetleri, kadın bedeninin siyasal kuruluşuyla ilgili kuramlar tarafından açıklanamaz. Aksine, Türkiye özgülünde bir açıklama yapabilmek için öncelikli temel koşul bu özgüllüğü de kuşatacak biçimde toplumun siyasal kuruluşunun anlaşılabilmesi ve namus cinayetlerinde dile gelen toplumsallığın siyasal biçim olarak genel Türkiye siyasallığı içindeki özgül konumunun işaretlenmesidir. Bu anlamda namus cinayetleri öncelikle ve özellikle siyasal bir çerçevede kavranmak zorundadır. Bunun içinse öncelikle Akdeniz ve Doğu Akdeniz dünyasında toplulukların kuruluşuna ilişkin siyasal antropoloji literatürüne yönelinmelidir.

Görüldüğü gibi, örneğimizdeki tezin tezi aslında bir cümledir ama bu cümle tezin bütününün nasıl inşa edileceğini, hangi

literatüre yönelineceğini, hangi açıklama girişimleriyle hesaplaşılacağını vs. en baştan itibaren belirlemektedir; yani tezi boydan boya kat etmekte ya da tezin tam göbeğinde yer almaktadır. İşte çoğu tez öğrencisi tez çalışması içinde bu ana cümleyi bulamadığı içindir ki doktorluk olur, ilaçlara bağımlı hale gelir ve sonunda tez bittiğinde, çalışmanın kapağını bile görmek istemez. Hani derler ya; kadınlar doğum yapar yapmaz analık neredeyse kendiliğinden gelir. Bu nasıl büyük bir yalansa, tezin tamamlanmasının ardından tez yazarının teziyle gurur duyarak bağrına basacağını beklemek de büyük bir yanılsamadan başka bir şey değildir. Aksine, tez jürisinden çıktığı andan başlayarak, emin olunmalıdır ki tez yazarı, tezini mümkünse en karanlık köşeye atacak ve bir süre adını bile duymak istemeyecektir.

C. “EL VURUP YAREMİ İNCİTME TABİP”³

Yazılacak tezin tezinin ne olacağı aşağı yukarı anlaşıldıktan sonra bir tez öğrencisi için tezin en sorunlu kısmı giriş bölümü ve kimileyin birinci bölümdür. Bu bölümleri kestirmeden tezin kuramsal kısmı olarak da niteleyebiliriz. Öğrenci bu bölümleri bitirse adeta gerisi kendiliğinden gelecektir. Aslına bakılırsa öğrenciler boşuna sorun yaşamaktadırlar. Bu bölümlerle ilgili sıkıntıya düşmelerinin nedeni çoğunlukla teorik kısmı yanlış anlamaları/anlamlandırmaları ve aynı şekilde de çoğunlukla kendilerinden beklenmeyen bir şeyi gerçekleştirmeye çalışmalarıdır. Gerçekleştirdiklerinde de bunca sıkıntıya niçin girmiş olduklarını bir türlü anlayamazlar.

Hiç sözü dolandırmadan öğrencilerin şu ya da bu nedenle yanlış anladıkları şeyi baştan belirtmeli: Bir tezin kuramsal kısmı hiçbir zaman ilgili tez konusunda üretilmiş bütün kuramların elden geçirildiği, boydan boya kat edildiği, bu bağlamda bütün literatürün şöyle hızlıca özetlendiği, ismin isme, metnin metne eklendiği, bir anlamda fuzuli bir bölüm değildir. Oysa genellikle tüm tezlerde böyle bir eğilim kendiliğinden ortaya çıkmakta ya da salgın bir hastalık gibi, bu eğilimin her teze bulaştığı görülmektedir. (İstisnai olabilecek bir durumu belirtmeliyim: Bazı disiplinlerde, geleneksel olarak, konu ve alanla ilgili geliştirilmiş bütün kuramların elden geçirilmesinin ve sunumunun ardından, tez yazarından ilgili “liste” içinden bir kuramı seçmesi beklenmektedir.)

Bir tezin giriş bölümü, o tez konusunun nasıl sorunsallaştırıldığıнын, önem ve anlamının, varsa güncel değerinin, yoksa tarihsel, arkaik, kuramsal değeri ve katkısının, çalışmanın kapsamının, neleri içerdiğinin ve neleri dışarıda bıraktığının, bu içeri alma ve dışarıda bırakmanın mantığının, ön kabullerinin,

³ Aşık Sadık’tan ünlü bir dize. Özellikle Ali Ekber Çiçek yorumu son derece popülerdir ama ayrıca Ruhi Su yorumu da bilinir: “El vurup yaremi incitme tabip/ Bilmem sıhhat bulmaz hicraneler var/ Dert vurup da yarem eylersin derman/ Her can kabul etmez viraneler var.”

tezin temel varsayımları ve kabullerinin, bu varsayım ve kabullerin nereden ve nasıl üretildiğinin, tez konusunun hangi sahada, hangi verilerle ele alınacağıının, hangi literatürün bu konuda önemli olduğunun, literatürdeki birikim ve gelişimin tez yazarının sorunsalı açısından katkı düzeyinin, yazarın tezin sonunda ulaşmayı umduğu, beklediği, varsaydığı sonuçların neler olduğunun vb. soruların ele alındığı bölümdür. Bu yanıyla giriş bölümü tezin kuramsal bölümünün bir alt parçasıdır. Bu bakımdan genellikle hemen ardından gelen birinci bölümle mutlak bir ilişki içindedir.

Ancak yaygın bir yanlış olarak teorik kısmın ikinci boyutu olan perspektif sorunu asıl literatür kısmı ya da teorik kısım olarak kabul edilir. Aslına bakılırsa perspektif ya da yaklaşım sorunu da giriş bölümünün bir alt bileşeni olarak kolaylıkla örgütlenebilir.

Perspektif ya da yaklaşım sorunu, tez yazarının tez konusunu nasıl ele alacağı, nasıl araştıracağı ve nasıl çözümleyeceğiyle ilgilidir. Bu da yazarı kaçınılmaz olarak literatür sorunuyla karşı karşıya bırakır. Şimdiye değin bu alanda “nasıl” sorusuna verilmiş yanıtları yazarın elden geçirmiş olması elbette beklenmektedir ama bunun anlamı, bu elden geçirme sürecini tez yazarının özet özet, isim isim tezde sergilemesi değildir. Tez yazarı bu kısımda bir tek şeyi kesinlikle yerine getirmek zorundadır: Perspektifini ve çözümleyici yaklaşımının temel gereci olan kavramsal avadanlığını göstermek, bu seçimin nedenlerini anlatmak. Bu da ister istemez bu avadanlığın referanslarını işaret etmek bakımından tez yazarına literatürü, en azından kendi kavramsal setiyle sınırlı olarak, elden geçirmeyi ya da kat etmeyi dayatır. Ancak lütfen dikkat edilsin: Tez yazarı ilgili konudaki bütün literatürü bu bölümde elden geçirmek ve özetlemek zorunda değildir. Sorunu seçişi, inşa edişi, kavrayışı ve çözümlemesi bakımından tez yazarının kavram setidir önemli olan; o setin sunulması, açıklanması, temellendirilmesi; yoksa alanla ilgili bütün kuramsal yaklaşımlar, bütün setler takdim edilecek, kat edilecek, tartışılacak değildir. Oysa tez yazarlarının hemen çoğu

bu hataya düşer. Bu da kaçınılmaz olarak tezin tamamlanamayacağına ilişkin ciddi bir kaygı yaratır.

Ancak daha da önemlisi, tez öğrencileri bir tezin giriş bölümünün, bu çerçevede aslında kuramsal bölümünün, doğrudan tezin sonuç bölümünü belirlediğini alttan alta çok iyi bilirler. Jüri üyelerinin daha giriş bölümünü okur okumaz tezin nereye doğru evrileceğini ve nerede duracağını aşağı yukarı kestireceklerini, eğer tez, jüri üyesinin beklediği yere ulaşmamış, tez yazarının nefesi daha önce kesilmiş ya da umulmadık bir biçimde yazar yolunu kaybetmişse, aslında sorunun sonuç bölümünde değil, giriş bölümünde olduğunu, bilirler. Bundandır tezlerin giriş bölümlerinin tüm tez öğrencilerinin kabusu olması ama ne çare ki buna derman yoktur. Derman yoktur çünkü kim ne söylerse söylesin her tez öğrencisi, inatla bu bölümü bütün literatür karşısında vereceği bir sınav, çıkacağı bir arena olarak görmekten bir türlü vazgeçemez. Eh, öğrenciler kısmen de haklıdırlar çünkü giriş ya da birinci bölümde böylesi bir literatür tüketimi beklemeyen en masum jüri üyesi bile tez savunması sırasında sağ gösterip sol vurabilir ve olmadık bir yerden literatüre tam göbeğinden dalabilir ya da adayın dalmasını isteyebilir. Öğrenci bu olasılığı bildiği ve jüriye güvenemediği ölçüde hiçbir zaman giriş ya da birinci bölümü tamamladığına inanamayacaktır.

Giriş ve birinci bölümde başlayan bu tamamlanmamışlık ya da bitmemişlik duygusu giderek tezin tümüne hâkim olan *opus magnum* sendromu ya da mükemmeliyetçilikle doruğuna ulaşır.

Opus magnum ya da mükemmeliyetçilik sendromu tipik olarak öğrencinin cümle kuramamasıyla kolayca teşhis edilebilir. Eğer öğrencinin temizlik alışkanlıklarını bilmek mümkünse, cümle yazmasını beklemeden de teşhis koyabiliriz: Çünkü bu sendromdan muzdarip öğrenciler çoğunlukla ve aynı zamanda obsesif kompulsiftir! Şaka bir yana, mükemmeliyetçi öğrenci, sanki hayatının biricik ve daha da önemlisi en son eserini yazıyormuş gibi, yazdığı her cümlenin bir almasıgı olup olmadığını sürekli merak ettiğinden ve almasıgı bir cümle bulamasa bile, en azından bunun kuramsal bir olanak olarak varlığından emin olduğu için, yazması gereken ve hatta belki yazılma vakti çoktan

gelmiş geçmiş olan cümleyi bir türlü yazamaz! Yazdığı her cümle ise sürekli olarak bizzat öğrencinin kendisinin yarattığı bir tehdit altındadır. Öyle ki yazılmış küçük küçük bölümlerin her biri, her an yeniden yazılmak üzere göz eriminde bulundurulmak zorundadır.

O halde bu kapsamda yer alan öğrencilerin gösterdiği ikinci belirti hâkimiyet arzularıdır. Bu öğrenciler, bir türlü tezin farklı farklı bölümlerden oluştuğunu, bu bölümlerin kendi içinde birçok ayrıntıyı içerdiğini, bölümlerin birbirleriyle ilişkilerinin belli bir omurga üzerinde kurulmuş olmasından ötürü, küçük küçük ayrıntılarıyla tüm bölümleri aynı anda el altında tutamayacaklarını ve daha da önemlisi, aynı anda, diledikleri anda tüm alt bileşenleri anımsayamayacaklarını kabul edemezler. Bunu kabul etme girişimi, neredeyse tezlerini ezberleme girişimidir. Ezberlerler ama her an yeniden yazabilmek ve değiştirebilmek için. Öyle ki yeni bir cümle yazdıklarında o cümle diyelim tezin 256. sayfasında yer alıyorsa, tezin 83. sayfasındaki bir cümleyi nasıl etkilediğini düşünmektedirler, arkadan arkaya... İşin garip yanı kurdukları bağlantı genelde doğrudur. Anlaşılacağı gibi, bu hastalıktan muzdarip olan tez öğrencileri, potansiyel olarak, başarılı tezler üretmeye çok uygun öğrencilerdir; tezi bitirmeyi başarabilirlerse.

Bu öğrencilerin tezi bitirmelerinin önündeki bir diğer engel danışmanlarıyla olan ilişkileri ya da danışmanı rezil etme/danışmana rezil olma korkularıdır. Danışmanlarına karşı duydukları aşırı sorumluluk duygusu, bu öğrencilerin zaman zaman elini kolunu bağlar. Bu yüzden de yazdıkları şeyin savunulabilir, ardında durulabilir bir çalışma olduğuna, jüriye girmeden ve danışmanın o çalışmayı savunduğunu görmeden bir türlü inanmak istemezler. Tam da bu yüzden zaten, hiç de yol açmak istemedikleri bir sonuca yol açarlar ya da kaçınmaya çalıştıkları şeyin tam ortasına düşerler. Tez danışmanı öğrencisini iyi bildiği için, tez öğrencisi mümkün olduğunca danışmanına iş düşmesini diye uğraşırken, tersine, böylesi öğrencilerin savunmalarında en çok iş danışmana düşer.

Ç. “İKİ HEKİM GELDİ ÜSTÜME”: TEZ JÜRİSİ VE SAVUNMA

“İki hekim geldi üstüme, biri dilli, birisi lal/ Dilliyeye cevap veremedim, bilmem ki lala ne deyim.” Bir tez savunma jürisine girmek, tam Kul Nesimi’nin⁴ bu dizelerinde söylendiği gibi, “dillinin” yanıt beklediği ama “lal”e ne denileceğinin bilinemediği bir kurulun karşısına çıkmak demektir. Tez savunma jürisi, tez öğrencisi kadar tez danışmanının da karşısında “savunmaya” çıkacağı bir jüridir. Çünkü bitmiş bir tez çalışması aynı zamanda danışmanın da çalışmasıdır. Tez öğrencisi, tezinin bu boyutunu da gözeterek savunmaya hazırlanmalıdır. O halde zikredilen nefesin devamında söylendiği gibi, tez savunma öğrencisinin şöyle bir lüksü yoktur: “Bir yara dışarıdan olsa, halk ona bir merhem çala/ Benim yaram içeridendir, çare bilmem ne edeyim.” Yani tez savunmasında öğrencinin iki lüksü yoktur: İlki susmak ya da aynı anlama gelmek üzere, gelen bütün eleştirileri sessizce dinleyip, “elbette, haklısınız, öyle de düşünülebilir” demek; ikincisi ise jüri üyeleriyle kavga etmek! Öğrenci kurulun huzurunda, danışmanı adına da bulunduğunu, atacağı her adımın danışmanı açısından da bağlayıcı olacağını mutlaka gözetmelidir.

Tez savunması, akademik kamuya açık bir toplantıdır. Ancak bu açıklık yalnızca dileyen akademik kamu üyelerinin toplantıya katılabilmesiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda jürinin nasıl oluşturulduğunun da akademik kamuoyunun bilgisine sunulmasını gerektirir. Jüri, anabilim dalı akademik kurulunun bilgisi dışında ve kurulun hiçbir müdahalesi olmadan oluşturulmamalıdır. Her ne kadar resmen bütün jüriler bu kurulun onayından geçse de, bu onayın fiili onaya dönüştürülmesi temel koşul olmalıdır. Tez savunma jürisinin oluşturulmasında yalnız-

⁴ Kul Nesimi, 17. yüzyıl Alevi şairlerinden. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Ancak şiirlerinden 17. yüzyılın ikinci yarısında sağ olduğu anlaşılmaktadır. Bu dizeler de Ali Ekber Çiçek’in yorumuyla son derece yaygın olarak bilinir.

ca danışmanın söz sahibi sayılması, yukarıda belirtilen açıklık ve denetlenebilirlik ilkeleri bakımından kesinlikle kabul edilemez. Ancak kuşkusuz burada asıl sorumluluk öğrencinin üstünde değildir.

Açıklık, saydamlık ve denetlenebilirliğin gerçekleşmesi bakımından atılması gereken bir diğer adım, jüri üyelerinin değerlendirme raporlarının, savunma gününe bırakılmaması, mutlaka savunma gününden önce derlenmiş ve en başta savunmaya girecek aday olmak üzere, akademik kamunun erişimine açık hale getirilmiş olması gerekliliğidir. Bu koşul yerine gelmeden jüri toplantıya çağırılmamalıdır. Böylece, sıklıkla gündeme gelen bir yakınma konusu olan, savunmaya katılan jüri üyelerinin ilgili çalışmayı okumadan jüriye katılmaları ve çalışmayı okumadıkları halde, savunma oturumundaki genel eğilime göre, geriye dönük değerlendirme üretmeleri gibi, son derece olumsuz ve istenmeyen uygulama ve sonuçların önüne geçilebilir.

Gerçekten de tez savunma jürisinde bulunan kimi üyelerin ilgili tezi okumadan jüriye katıldıkları gözlenir. Tezi okumadıkları için de kimileyin trajikomik durumlar ortaya çıkar. Böylece öğrenci üstüne gelen hekimlerden hangisinin dilli, hangisinin lal olduğunu da anlamıştır sanırım. Örneğin, ilgili üye, *lal* (işin daha da tuhaf yanı, *lal* adını verdiğim bu üye, tam da *lalliğini* bastırmak için, en dilli üye olarak gözükebilir), genel ortamdan edindiği bir izlenim üzerine sorduğu sorunun tez tarafından öngörüldüğü ve kesin ve açık bir biçimde yanıtlanmış olduğunu bilmeden bir soru yöneltir ya da bir eleştiri: Şimdi bu durumda tez öğrencisi ne yapsın? İlgili soru ya da eleştirinin tez tarafından kapsandığını ve bir tavır alındığını açıkça söylese bir türlü, söylemese bir türlü. Bu durumda kalan öğrenci, öncelikle kesinlikle “yüze vurma ya da utandırmadan” uzak durmalıdır. Gayet sakin ve dikkatli bir üslupla kendisinin aslında tezin ilgili kısmında ilgili soruna şu boyutlarıyla değindiğini ama şu anda gelen soru ya da eleştiriden anlaşıldığı kadarıyla, yeterince güçlü bir vurguyla öne çıkartamadığının anlaşıldığını vs. söylemesi en

iyisidir; yani öğrenci böyle bir durumda karşısındakinin eksikliğini işaret etmek yerine, onu üstlenerek durumu kapatmalıdır; nasılsa tezi okuyan diğer üyeler ve danışman bunun farkındadır ve öğrenci iki kat takdir toplar böylesi bir durumda ve elbette, danışmanı da.

Her jüri üyesi gibi, danışmanlar da bir tez değerlendirme raporu yazar ama öğrenciler bu raporu fazla ciddiye almamalıdır, çünkü o vakte değin, danışman zaten söyleyeceği her şeyi söylemiştir, rapor artık bir formalitedir onun için; diğer jüri üyelerinden farklı olarak. Bu nedenle tez danışmanlarının değerlendirmeleri raporları kimi zaman kısa olabilir. Öğrenci buna şaşırmasın. Danışman tezi yönettiği ve sürecin sonunda jüri önüne çıkardığı ölçüde, olağan dışı haller saklı kalmak üzere, ilgili tezin savunmaya değer olduğunu baştan ileri sürmüş olmakta ve bunun gerektirdiği sorumluluğu da almaktadır. Aynı şekilde, kimi danışmanlar savunma oturumunda adaya herhangi bir soru yöneltmemeyi ya da herhangi bir değerlendirme yapmamayı tercih edebilirler. Bu tercih, diğer jüri üyelerinin eleştiri ve değerlendirmelerinin aynı zamanda danışmanı da bağlayıcı olmasından ileri gelir. Ancak olağan olarak tez danışmanının jüri üyelerinin gereksindiği ve öğrencinin bu gereksinimi karşılamadığı durumlarda, söze girerek tez çalışması ve ilgili sürece ilişkin açıklama yapması beklenir.

Savunma oturumunda öğrenciden beklenenler bellidir. Öncelikle oturumun hemen başında öğrencinin bir sunum yapması istenir. Ancak bu sunum tezi özetlemek olarak anlaşılmamalıdır. Normal koşullar altında bütün jüri üyeleri çalışmayı okumuştur veya okudukları kabul edilir. Dolayısıyla, çalışmayı özetlemek yersizdir. Öğrenci, tezin yüksek lisans ya da doktora tezi oluşuna göre değişecek bir zaman dilimi içinde, tezin temel probleminin ne olduğu, bu problem çerçevesinde tezin tezi, ilgili çalışmaya başlarken hangi varsayım ve kabullerden, hangi sorunlardan hareket ettiği, bunun çalışma ve kendisi açısından önemi, hangi kavramsal seti, hangi yöntemlerle kullandığı ve bu tercihin an-

lamı, çalışmaya başlarken ne gibi sonuçlara ulaşmayı öngördüğü, bu öngörünün ne ölçüde doğrulanıp doğrulanmadığı ve bunun nedenleri, çalışmada bir uygulama alanı varsa bu alanın seçilmesinin nedenleri gibi çalışmanın temel özelliklerini tartışmaya açmakla yükümlüdür. Öğrencinin bu yükümlülüğü yerine getirmesinin ardından her jüri üyesi, sırasıyla tezle ilgili değerlendirmelerini katılımcılara sunar ve üyeler dilerlerse adaya çeşitli sorular yönelterek bir tartışma yürütürler. Öğrenciden ikinci olarak beklenen, jüri üyelerince kendisine yöneltilen soruları yanıtlamak ve varsa katılmadığı değerlendirmeler hakkındaki yaklaşımını jüriyle paylaşmaktır. İşte bu aşama öğrenci açısından risklidir.

Kimi öğrenciler bu aşamada inanılmaz bir biçimde, soru soran ya da eleştiren jüri üyesiyle adeta kavgaya tutuşur. Bu yola başvuran öğrencilerin bir bölümü eleştiriye adeta hakaret olarak algılayanlardır ki o vakte değin, o jürinin önüne, böyle bir zihniyetle, nasıl geldikleri muammadır. İkinci bir grup öğrenci daha vardır ki onlar bilmem kaç dönemdir tezle özdeşleştikleri için, her ayrıntısını, girdisini çıktısını bilirler ve yöneltilen soru ya da eleştirilerin bu ayrıntılardan yoksun olmaktan kaynaklandığını varsayarlar (ki gerçekten bununla ilgili olabilir) ve bütün ateşleriyle ya da tutkuyla bu ayrıntılar üzerinden üyenin üstüne, zaten okumuş olduğu tezi yeniden, neredeyse sıfır noktasından başlayarak boca ederler! Bunun ilgili üyede pek hoş bir izlenim uyandırmayacağını bilmek için kâhin olmaya gerek yoktur. O nedenle tez öğrencileri en başta kendi tezleriyle ilgili malumat-furuşluk hastalığına karşı tetikte olmalıdırlar. Bir konuda tez yazmış olmaları, o konuyla ilgili her karanlık köşeye hâkim olduklarını ileri sürme hakkını öğrencilere vermez.

Jüriyle kavgaya girişmeye kalkan üçüncü grup öğrenci ise, olmadan *olmuşlar* grubudur. Bu öğrenciler, tez çalışması boyunca, şöyle ya da böyle kendilerine has bir üslup kazanmış ve çalışmalarına da bu üslup damgasını vurmuştur. Öğrenci bu üslubu biricikleştirir ve muhatap olarak yalnızca benzer bir

üslubu kabul etmeye başlarsa, jüriyle çatışma kaçınılmaz olur. Ancak, gözü kendisinden başka bir şeyi görmeyen öğrenci, bu çatışmanın kendisinden çok danışmanını küçük düşüreceğini fark etmez bile.

Jüriyle kavga etme eğilimi gösteren öğrencilerin tutumları dışında, öğrencilerin savunma jürilerinde gösterdiği başka bazı tipik tutumlardan da söz edilebilir. Örneğin bunlardan biri, jüri üyelerinin eleştirileri karşısında kesin bir teslimiyet göstermektir. Öğrenci ilgili eleştirinin neredeyse tezin tüm savlarını çöpe attığını hiç fark etmeksizin, eleştiriye hak veriverir! Bu durumda da jüri üyesi kalakalır! Yaygınlıkla karşılaşılan bir diğer tutum, yöneltilen eleştiri neyi içerirse içersin, öğrencinin yanıt olarak jüri üyesine kendi bildiğini anlatmakta inat etmesidir!

Bu aşamanın da ardından tez öğrencilerinin en çok merak ettiği noktalardan birine gelir sıra; bu da tez jürisinin neye göre karar verdiğidir. Kuşkusuz, bu soruya genel geçer bir yanıt vermek doğru değildir. Her tez çalışmasının belirli bir özgüllük ve özgünlüğe karşılık gelmesi bekleniyorsa, her tez jürisi için de aynısı geçerlidir. O halde tümü için geçerli bir yanıt oluşturulamaz. Ancak tümü için, öğrencilerin merakı gözetilerek, belki tek bir şey söylenmelidir: Hiçbir jüri tez çalışmasının tezine katılmak zorunda olmadığı gibi, hiçbir jüri de tez çalışmasının tezine katılmıyor diye, tezi reddedemez! Jüriye göre, tezin tezi öylesine büyük bir saçmalıktan ibaret olabilir ki jürinin önünde duran tek seçenek onu tez olarak reddetmektir ama yine de reddedemeyebilir. Çünkü tez öğrencisi bu saçmalığı öylesine görkemli bir yapı olarak ince ince inşa etmiştir ki hayranlık duymaktan başka elden ne gelir! Ancak her tez jürisinin, önüne tez çalışması diye gelen bir çalışmada tezin tezini görme, bunu isteme, bekleme hakkı vardır; aynı ölçüde tezde tezin yokluğu açıkça en meşru ret gerekçelerinden birini oluşturur. Anlaşıldığı gibi, tez jürisi, öncelikle çalışmanın bir bütün olarak tez haline geldiği ya da gelmediğiyle ilgilidir; yoksa o çalışmanın şu ya da bu kabulden hareket ettiği, şu ya da bu politik çizgiye yakın durduğu, şu ya

da bu akademik algıyla sınırlı olduğu vs. ile değil. Aynı şekilde, akademik ahlaka aykırılık ve biçimsel koşulları yerine getirmemek diğer açık ret gerekçelerinden ikisidir.

Bütün jüri üyelerinin değerlendirme ve soruları tamamlandıktan sonra tez öğrencisi ve diğer katılımcılar salon dışına alınır ve jüri kararını oluşturur. Buna göre, tez çalışması başarılı bulunursa süreç tamamlanır. Başarısız bulunur ve bu başarısızlığa neden olarak gösterilen unsurların düzeltme süresi içinde ortadan kaldırılamayacağı veya yerine getirilemeyeceği kanısına varılırsa ya da zaten öğrenci düzeltme süresini kullanmışsa öğrencinin programla ilişiği kesilir ve yine süreç tamamlanır. Ancak birkaç ara durum da söz konusu olabilir. Buna göre, tezin, yüksek lisans teziyse, en çok üç aya kadar, doktora teziyse en çok altı aya kadar bir düzeltme süresi tanınarak düzeltilmesine de karar verilebilir. Bu süreler azami sürelerdir ve jüri azami süreyi tanımak zorunda değildir. İstenilen düzeltmenin niteliğine göre süreyi jüri takdir eder. Bir diğer ara durum, jüri özellikle tezde biçimsel değişiklikler istiyorsa, gündeme gelebilir. Jüri, çalışmayı ilkesel olarak başarılı bulur ve tez olarak onaylar. Ama kurumsal olarak istenen kimi biçimsel eksikliklerin varlığının saptanması halinde, adayın, tezin kabul edildiği tarihten başlayarak ilgili çalışmayı enstitüye teslim etmek zorunda olduğu bir aylık bir süre içinde, danışmanın gözetiminde biçimsel değişiklikleri gerçekleştirmesi istenir. Bu süre içinde aday gerekli koşulları tamamlayarak tezini öncelikle danışmanına onaylatır ve danışmanın onayının alınması halinde jüri üyeleri tezi onaylar. Süreç böylece tamamlanır.

Jüri kararını oluşturduktan sonra, tez öğrencisi ve katılımcılar yeniden oturuma alınır ve karar ilgili öğrenciye bütün gerekçeleriyle, açık seçik bir biçimde tebliğ edilir.

SONUÇ

Bunca sözün üstüne hala lisansüstü öğretime başvurmak istiyor musunuz? Yoksa üniversiteyi hastalıklı bir yer olarak görmeyi mi seçeceksiniz? Eğer ikinci ihtimal geçerliyse ne güzel, hemen lisansüstüne başvurun: Çünkü çoktandır disipline edilmiş bir üniversitede normal dışı bir şey görüyorsanız, o *normal dışılık* üniversiteden değil, sizden kaynaklanıyordur ve her tür sapkınlığın bile, doğrudan üniversiteler eliyle tasnif edilip *normalleştirilerek* hayata salındığı günümüzde, üniversitenin gereksinim duyduğu şey de tam bu farklı, sıra dışı bakıştır.

Bu kitap baştan beri yeni bir şey söylemek iddiasında değildi. Şimdi, en sona gelinmişken de yeni bir şey söyleyecek değildir. Burada yazılıp da, öğrencilerin öğrencilik hayatının şu ya da bu *yerinden* zaten bilmediği hiçbir şey yoktur; bu metin en fazlasından -üzerinde uzlaşmış gibi- kimi söylenmeyen, konuşulmayan şeyleri dili döndüğünce ve öğrenciye hayrı dokunacağını varsaydığı ölçüde kağıda geçirmeyi denemiştir. Başarmıştır ya da başaramamıştır; buna karar verecek olan kuşkusuz metnin okurlarıdır. (Dikkatli okurlar, şu an burada kendini yazan satırların, bu kısmı *sonuç* olmaktan çıkarıp *sonsöze* evriltiğini hemen fark edeceklerdir. Aynı dikkatli okurun, bu paragrafın ilk cümlesine de dikkat ettiği varsayılır). Ama metnin başarısını değerlendirmek için belki de temel bir ölçüden söz edilebilir: Kırkayak ölçüsünden.

Ünlü bir anekdottur; bilinir. Bir kişi yolda bir kırkayağı görünce hayranlıkla yolunu kesmiş; “ben size nasıl gıptayla bakıyorum, inanamazsınız” demiş, “siz doğanın bir mucizesisiniz.” Kırkayak şaşkın şaşkın adama bakmış. “Nasıl yani?” demiş. Kişi, “lütfen alçakgönüllülük etmeyin” diye devam etmiş. “Bakın, bizim iki ayağımız var , ona karşın habire düşüp duruyoruz, bir yerlerimizi kırıyoruz; sizin ise tam kırk ayağınız var ve bu kırk ayağın kırkı da ne zaman, nasıl adım atacağını biliyor ve kırk ayağınızın hiçbiri birbirine dolanmadan güvenle yürüyüp

gidiyorsunuz; bundan büyük mucize olur mu?” Sonra ne mi olmuş: Kırkayak, kırk ayağını birbirine dolaştırmadan nasıl adım attığını düşünmeye başladığı için bir daha yürümeyi başaramamış! Eğer bu kitap öğrencileri ödevi ve tezi nasıl yazdığı/yazacağı üzerine derin bir düşünceye sevk edip ödevi ve tezi yazamaz hale getirmişse elbette başarısızdır! Bu kitabın hedefi kırkayağı yürütmektir, felç etmek değil.

Gerçekten de öğrenciler bir bakıma kırkayak gibidir ama kırk ayağı olduğunu bilmeyen bir kırkayak gibi. Çoğu, fiili ya da potansiyel olarak iş gören *ayaklarının* farkında bile değildir. Ödev ve tez sürecinde bir sorunla karşılaştıklarında, durakladıklarında, ayaklarına bakmayı genellikle akıl etmezler! Onun yerine kırkayak olmayanlardan medet umarlar, örneğin tırtıllığını çoktan geride bırakmış, kelebeklere gözlerini dikerler. Ne büyük yanlış. Oysa belki de on birinci ayaktaki ayakkabı vurmaktadır; hepsi o. Kelebekten medet ummak yerine, bir ayakkabıcı bulmak gerekmektedir. Bu metin ayakkabıcı rolüne çıkmayı reddeder. Ama en yakın ayakkabıcının nerede olabileceğine ilişkin, ihtiyaç duyanla birlikte düşünmeye ve yola çıkmaya hazırdır.

Bu metin, öğrenci için en fazlasından belki de alacalı bulacalı gıda boyalarına ve koruyucu maddelere bulanmış, çöp mahiyetinde bir gıda, ne bileyim, çikolata, ketçap, albenili bir kutu şeker, vb. sayılabilir; onun için çok ciddiye almaya gelmez ama Hz. İsa’nın söylediği gibi “İnsanı kirleten [de] ağzına giren değildir. Ağzından çıkandır insanı kirleten”⁵ ve belki de bu *çöpün* söylemeye çalıştığı da yalnızca budur: Ağzınızdan çıkana dikkat edin! Ama yalnızca bu mu?

Çoğunlukla öğrenciler, yine kendileri farkında olmasa da, öylesine *imanlılardır* ki ağızlarından bir söz almak için kerpeten kullanmak gerekebilir; hele de tez yazıyorlarsa. Yine umulur ki bu metin, öğrencilere, her ne kadar insanı kirleten ağızdan çıkan

⁵ **Matta**, 15:11.

olsa da, ağızdan çıkanın ağza girenle kire dönüştüğünü fark etmek konusunda da yardımcı olabilmıştır. Öyleyse?

Üniversite *çölünün* Mecnun'ları olarak tez-Leyla'sını arayana, belki de söylenebilecek son söz şudur: Dua edin ki tez Leyla'dır; Aslı değil!

Üçüncü Kesim

Araştırma Görevliliği ya da

Asistanlık: Mesleğe Giriş

Giriş: “Gelme Gelme, Dönme Dönme”¹

Dönün ve bu kesimin başlığına bir kez daha bakın: “Araştırma Görevliliği ya da Asistanlık: Mesleğe Giriş”. İki nokta üst üste işaretinin her iki tarafı da yalan. Artık söz konusu olan ne araştırma görevliliği, ne de mesleğe giriş. Bundan ötürü, bu cümlelerin yalan olduğunu saptayarak bu kitaba noktayı koyabiliriz. Böylece belki de dünyanın en kısa kitap bölümünü yazmış oluruz ki bu da yalan olur. Cümlelerin iki tarafı da yalan, çünkü artık ne araştırma görevliliğinden söz edebiliriz, ne de mesleğe girişten. Tam tersine, eğer araştırma görevliliğini bir yetiştirme süreci olarak da ele alırsak, bu sürecin tamamlanması mesleğe girişiniz değil, yüksek ihtimal, tam aksine meslekten çıkışınız anlamına gelecektir. Çünkü bugün Türkiye’deki akademik rejim araştırma görevliliğini apaçık burslu lisansüstü öğrenciliğine indirmiştir, dolayısıyla lisansüstü öğrenciliği şu ya da bu vesileyle ortadan kalktığı anda ilgilinin meslekle bağının da kesilmesi gerekmektedir. Buna karşın, bu durumun tam tersi örnekleri de vardır. Yani karşımızda öyle bir örnek bulunmaktadır ki yıllardır araştırma görevlisidir; ortada ne doktora tezi vardır, ne başka bir eser. Ona kimse dokunamaz. Sözüm ona lisansüstü öğrenciliğiyle ilişkilendirilmiş olan araştırma görevliliği adeta onunla ilgili değildir. Böylesi örnekleri lütfen, en azından şimdilik aklınızdan çıkarın: Onlara sözümüz olamaz, onlar üniversite-

¹ “Gelme gelme, dönme dönme” sözü bir kalıp-söz, Alevi topluluklarda yola girme, söz verme, talip ya da muhip olma, ikrar ritüellerinde yola girmeye aday olan “canlara” söylenen son uyarı sözüdür. “Gelme gelme, dönme dönme; gelenin malı gider, dönenin canı gider.”

nin asli sahibidirler, hatta patronu. Onlara “dokunan yanar.”² Böylece araştırma görevliliği bahsinde ilk uyarımızı da hemen yapmış oluyoruz.

Hemen her üniversitede, her düzeyde (araştırma görevlisi, öğretim elemanı ya da öğretim üyesi) bazı isimler vardır; onlara dokunulmaz. Onlardan herhangi bir akademik görev, işlev, rol, misyon, gereklilik, koşul vs. kesinlikle beklenmez. Onların “misyonlarının” ne olduğunu yalnızca –bizim hiçbir zaman nüfuz edemeyeceğimiz- üniversite ya da fakülte yöneticileri “bilir.” Ama bizzat onlara sormaya kalksanız, “bir söyle bin ah işit”; sanırsınız bütün fakültenin yükünü onlar taşır, bütün derslere onlar girer. En hayati anda (atalarımızı anarsak “yaralı parmak” anında) yardım istersiniz, bilirsiniz ki boştur; tek işi bir fakültenin arka bahçesinde, orta kantininde, bilmem kimlerin odalarında (ki hangi odalarda olması ve hangi odalarda asla olmaması gerektiğini çok iyi bilir o) sosyalleşmektir; düşünür, kederlenir, ciddiyetle kaşlarını çatar; sanırsınız bir vakfın mütevelli heyeti başkanı olarak üç üniversiteyi yönetiyor ve birazdan üniversite rektörlerini arayıp onlara özel kalem müdürü muamelesi çekerek o günkü programını soracak ve döner size “ben biraz düşüneyim ya, çok dersim var” yanıtını verir! Ya da zaten o “yaralı parmak” anında asla bulamazsınız onu; belki şehir dışındadır, belki bir elçiliğin resepsiyonunda; ama en doğrusu, sizden önce sezmiştir o anı ve “ah ne yazık, ateşler içinde yatmaktadır evde; keşke o anda fakültede olabilseydi.” Sonuç ola-

² Ahmet Şık, **Dokunan Yanar**, İstanbul, Postacı Yayınları, 2011. Gazeteci Ahmet Şık, Fethullah Gülen cemaatinin devlet içindeki örgütlenmesini açığa çıkaran çalışmalarıyla ünlüdür. Mevcut AKP iktidarının Gülen cemaatiyle iç içe geçtiği dönemde bunu açığa çıkardığı için hapis yattı. Ama yetmedi. Salıverildikten sonra, (bu arada AKP hükümetinin Fethullah Gülen cemaatiyle arası bozulmuştu ve hükümet FETÖ terör örgütü adıyla soruşturmalar yürütüyordu) muhalif gazeteci tavrını sürdürdüğü için, bu kez de FETÖ terör örgütü üyeliğinden tutuklandı ve hala hapistedir. Dolayısıyla, “nasıl dokunduğunuzun bir öneminin olmadığı”, “dokunmanızın başlı başına yanma sebebi olabileceği” en iyi örnektir bu.

rak konumuz bunlar değil. Dolayısıyla bu ve benzeri örnekleri işaretleyerek, bu kitabın yazarını yalancı çıkarmaya çalışarak bu bölümü okumaya girişmeyiniz; buraya kadar okuduğunuz halde, hala değilseniz artık emin olun, kitabın yazarı iflah olmaz bir yalancı olduğunun farkındadır.

Araştırma görevliliği lisansüstü öğrenciliğe indirgendiği ve hatta çoğu üniversitede araştırma görevliliği sınavlarına başvurabilmek için bir lisansüstü programa kayıtlı olmak koşulu arandiğı için, kitabın bundan önceki bölümlerinde lisansüstü öğrenciliğiyle ilgili yaptığımız tüm uyarılar esasen araştırma görevliliği için de geçerlidir. Yani süreç aslında aynı süreçtir. Yine de şimdi, elimden geldiğince, aynı sürece, bir öğrenci olarak değil, bir meslektaş adayı olarak araştırma görevliliği üzerinden bakmayı deneyeceğim. Bu bakışın daha ilk anında da araştırma görevlisi olmak ya da akademide kalarak hayatını burada sürdürmek isteyen öğrenciler için söylenebilecek ilk şey, böyle bir mesleğin, araştırma görevliliği diye bir şeyin, artık bizim üniversitelerimizde olmadığıdır. Yalnızca öğrencilik vardır. Bunun ardından geleni de hemen söyleyelim: Burslu lisansüstü öğrencisi olarak istihdam edilen araştırma görevlileri, 2547 sayılı namılı kanunun, yani Yüksek Öğretim Kanunu'nun 50.maddesi, d fıkrası gereği işe başlatılırlar.³ Ama sanmayın ki araştırma görevliliği yalnızca bu maddede düzenlenmiştir. Yasadaki asli düzenleyici madde bu değildir ama artık asli düzenlemenin hiçbir hükmü kalmamıştır. Öyle ki ilgili yasanın 35. maddesine⁴ tabi olan

³ Adı geçen yasanın ilgili hükmü (50/d) şudur: "Lisansüstü öğretim yapan öğrenciler, kendilerine tahsis edilebilecek burslardan yararlanabilecekleri gibi, her defasında bir yıl için olmak üzere öğretim yardımcılığı kadrolarından birine de atanabilirler."

⁴ Yasanın 35. maddesi: "Öğretim elemanı yetiştirilmesi amacıyla üniversitelerin araştırma görevlisi kadroları, araştırma veya doktora çalışmaları yaptırmak üzere başka bir üniversiteye, yükseköğretim kurulunca geçici olarak tahsis edilebilir. Bu şekilde doktora veya tıpta uzmanlık veya sanatta yeterlik payesi alanlar, bu eğitimin sonunda kadrolarıyla birlikte kendi üniversitelerine dönerler. Yurt içi veya yurt dışında yetiştirilen öğretim elemanları

araştırma görevlileriyle, Öğretim Elemanı Yetiştirme Programına dahil araştırma görevlilerinin statüsü de, son Kanun Hükmünde Karamamelerle 50/d maddesine dönüştürülmüştür. Bu statüye geçirilmek ne demektir? Kestirmeden yanıtlayalım: Hükümün işaret ettiği gibi, eğitiminizin sonunda işinize son verilmesi demektir. İşinize son verilmemesi için, görece güvenceli, yukarda asli düzenleyici olarak işaret ettiğim 33. maddeden⁵ atanmış olmanız gerekir. Sonuç şu: Anabilim dalı başkanından başlayarak en yukarıya doğru, burslu öğrenci olarak araştırma görevliliği kadrosuna atanan öğrencinin ipi herkesin elindedir! Diledikleri anda sizi kapının önüne koyabilirler. Elbette burada küçük bir düzeltme yapmalıyız: Artık üniversitelerimizde ülkenin siyasal gündemine uygun bir biçimde “tek adam yönetimi” hakim olduğundan, belirleyici olan üniversitenin rektöründen gayrisi değildir. Yani, anabilim dalı ve bölüm başkanınız ve dahi dekanınız sizin atamanızın yenilenmesini talep etse bile, rektör sizden hazzetmiyorsa, yenilemeyecektir; geçmiş olsun!

Daha kötüsünü de söyleyeyim, günah benden gitsin. Nasıl olmuşsa olmuş, es kaza 33. maddeden atamanız yapılmış, dolaşısıyla kendinizi görece güvencede hissediyorsanız, boşuna kendinizi kandırmayın. “En fazla üç yıl sürer” üniversitelerimizde bu saadet ki bu bir mucizedir. Çünkü artık üniversitelerimizde, yasadaki hükmün varlığına karşın, 33. maddeden atanmış olanların atamaları da en fazla bir yıllığına yapılmaktadır; yani onların da 50/d ile atanmışlardan hiçbir farkı yoktur. Bir yılın sonunda

genel hükümlere göre bağlı oldukları yükseköğretim kurumlarında mecburi hizmetlerini yerine getirmek zorundadırlar.”

⁵ 33. madde şu düzenlemeyi içerir: “Araştırma görevlileri, yüksek öğretim kurumlarında yapılan araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olan ve yetkili organlarca verilen ilgili diğer görevleri yapan öğretim yardımcısıdır. Bunlar ilgili anabilim dalı veya anasanat dalı başkanlarının önerisi, bölüm başkanı, dekan, enstitü, yüksekokul (...) müdürünün olumlu görüşü üzerine rektörün onayı ile araştırma görevlisi kadrolarına en çok üç yıl süre ile atanırlar; atanma süresi sonunda görevleri kendiliğinden sona erer. Bunlar aynı usülle yeniden atanabilirler.”

ağzınızla kuş da tutmuş olsanız, yeniden atama için, hiçbir yasa-
da önkoşul sıralanmamış olmasına karşın ve üniversitelerin key-
fe keder dayattığı bütün önkoşulları da yerine getirmiş olsanız,
rektör sizden hazzetmiyorsa, atamanızı yine yapmayacaktır.
Daha kötüsü olabilir mi? Elbette. Kötülük konusunda rakipsizli-
ğimiz gözetildiğinde, “dibin dibi” diye bir beklentiye kapılmı-
yorsunuzdur umarım; öyle bir şey yok. Daha kötüsü: Atama
döneminizi tamamlarsınız, dosyanızı hazırlarsınız, bütün ko-
şullar tamamdır, ilgili bütün başkanlıklar ve dekanlığınız atan-
manızın yenilenmesini talep etmiştir, rahatlayın, öyle mi? El-
bette öyle yağma yok! Beklersiniz ki atamanız yenilenecek;
beklersiniz, beklersiniz, beklersiniz... Bir ay geçer, yok, iki ay
geçer, üç ay geçer, altı ay geçer...Yok! Atanmadınız ama çalış-
ıyorsunuz, size maaş ödenmeye devam ediyor! Atandınız mı,
hayır; atıldınız mı; hayır! Sahi, siz kimsiniz ve nesiniz? Araş-
tırma görevlisi misiniz? Hayır. İşsiz misiniz? Yine hayır. Rek-
tör sizi Arafta tutmaya karar vermiştir bir kere! İcinizden biri
“hukuk” mu dedi?

Eğer araştırma görevliliği diye bir şey fiilen kalmamışsa, bu
artık akademisyenlik mesleğinin giriş kapısı değilse (gerçi ne
zaman oldu ki diye içimizden geçirebiliriz; bu statünün icadı tam
da mesleğe giriş kapısını kapatmak, mesleği boğmak için değil
miydi;12 Eylül faşizminin ve YÖK’ün bir icadı olarak ve
mesleğin duayenlerinin büyük sessizliğiyle?) öyleyse ne üzerine
konuşabiliriz ki? Eğer araştırma görevliliğini yasaya sadakatle
“araştırma görevlileri, yüksek öğretim kurumlarında yapılan
araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olan ve yetkili or-
ganlarca verilen ilgili diğer görevleri yapan öğretim yardımcıla-
rıdır” biçiminde anlıyorsanız, kitabın bundan sonraki kısımlarını
okumanıza gerek yoktur; boşuna zaman kaybetmeyin. Ben, araş-
tırma görevliliğinden değil, daha çok asistanlıktan söz edeceğim;
en fazlasından araştırma görevliliğinin bir rol modeli olarak
asistanlıktan. Çünkü asistanlık diye bir şey üniversitemizde
(proje asistanlığı lafzı dışında) artık yoktur. Yani tümüyle hayali

bir şeyden söz edeceğim. Oysa bu hayali asistanlık bir vakitler her akademik kurumun fidanlığı idi. Kurumsal gelenekler bu fidanlıkta pişirilir ve kendini yeniden üretmeyi sürdürürdü. Şimdi bırakalım asistanlık fidanlığından söz etmeyi, doçentlik korusundan bile söz edemiyoruz.⁶

Asistanlık hayaletinden söz etmeye girişmeden önce, kesim başlığını tümüyle bir yalana dönüştüren ve kendini redd-ü inkara vardırان bir diğer hususu da atlamamalıyız. Hatırlayacağınız gibi, başlık “mesleğe giriş”ten söz ediyordu. Sahi, hangi mesleğe? Akademisyenliğe mi? Araştırma görevliliği bir yana, akademisyenlik diye bir şey kaldı mı? Araştırma görevliliği lisansüstü öğrenciliğe indirgenip tarihten silinirken, sözüm ona iş güvencesine sahip öğretim üyeleri, yani doçent ve profesörler, gerçekten buna sahip mi sanıyorsunuz? Çıkarılan KHK’larla, bir

⁶ Bu satırların yazıldığı günlerde YÖK nezdinde yeni düzenlemelerin yapıldığı medyaya yansdı. Buna göre, artık doçentlik ünvanını alanlar, kendi üniversitelerinde kesinlikle kadro alamayacaklar, yani çalıştırılmayacaklar; eğer doçent olarak çalışmak istiyorlarsa, başka bir üniversiteye gitmek zorunda kalacaklar. Yani Anadolu’daki bir üniversiteye. Böylece buraların ihtiyacı karşılanacakmış. Elbette, bu arada Anadolu’dakiler de merkezi üniversitelere gelecektir. Böylece bir taşla iki kuş: Anadolu üniversitelerinin üniversite demeye bin şahit akademik kültür yoksunluğu merkezi üniversitelere taşınarak buradaki zaten çok cılızlaşmış, son demlerini yaşayan geleneksel akademik unsurlar boğulacak, merkezden Anadolu’ya gidenler de zaten orada daha baştan sindirilecekleri için, “sorun” tamamen “hal” edilmiş olacaktır. Ayrıca doçent olabilmek için doktora sonrası post-doktora yapma şartının getirileceği konuşuluyor. Bunun anlamı yalnızca yurt dışına gitme olanağı tanınanların doçent olabileceğidir ki bu olanağın kontrolünün de devletin elinde olduğu gözetsilirse, iktidar kimi isterse onu doçent yapacak demektir. Dolayısıyla bazı üniversitelerimize şimdiden geçmiş olsun, bazı “üniversitelere” ise gözünüz aydın diyelim. Haber için, bkz. Yurdagül Uygun, “Doçentlik için yeni düzenleme geliyor”, <http://www.sozcu.com.tr/2017/egitim/docentlik-icin-yeni-duzenleme-gelior-1758616/>, 28.03.2017. Ancak haberin duyulmasıyla birlikte, YÖK derhal yalanlama açıklaması yaptı. Bkz. “YÖK’ten doçentlik şartı açıklaması”, <http://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-yokten-docentlik-sarti-aciklamasi-11-681-73349.html>, 01.04.2017.

gecede rektörlerin çarşaf çarşaf listelerle mesleklerini, üniversitelerde icra etmekten alıkoyduğu yüzlerce akademisyenin ismi belleklerimize mih gibi çakılıyken, hangi meslekten söz ediyoruz? Yeni kurulmuş, dolayısıyla kurumsal gelenek ve görenekten yoksun, kurumsal refleksleri hiç olmayan bir üniversite ya da fakülteden değil, örneğin bu satırların yazarının da mesleğinin son demlerini yaşadığı Mekteb-i Mülkiye'den, koskoca Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden söz ediyoruz. Örneğin, adlarını hiç kimsenin bir dipnota sığdırma hadsizliğini gösteremeyeceği, bir gecede akademiden koparılan şu isimlerden:

Prof. Dr. Zeliha Etöz, Prof. Dr. Gökçen Alpkaya, Prof. Dr. İlhan Uzel, Prof. Dr. Ahmet Haşim Köse, Prof. Dr. Aykut Namık Çoban, Doç. Dr. Bülent Duru, Doç. Dr. Murat Sevinç, Doç. Dr. Şennur Özdemir, Doç. Dr. Nilgün Erdem, Doç. Dr. Benan Eres, Yrd. Doç. Dr. Pınar Ecevitoğlu Yrd. Doç. Dr. Ahmet Murat Aytaç, Yrd. Doç. Dr. Özlem Albayrak, Yrd. Doç. Dr. Barış Ünlü, Yrd. Doç. Dr. Elçin Aktoprak, Arş. Gör. Dr. Dinçer Demirkent Arş. Gör. Dr. Nail Dertli, Arş. Gör. Dr. Onurcan Taştan, Arş. Gör. Dr. Cavidan Soykan, Arş. Gör. Dr. Zafer Yılmaz, Öğretim görevlisi Dr. Faruk Alpkaya, Öğretim görevlisi Dr. Utku Balaban, Arş. Gör. Ekin Değirmenci, Arş. Gör. Aydın Ördek, Arş. Gör. Nisan Kuyucu, Arş. Gör. Nezahat Ezgi Oral, Arş. Gör. Metin Öztürk, Arş. Gör. G. Nazan Bedirhanoglu, Arş. Gör. Mühdan Sağlam, Arş. Gör. Ozan Değer, Arş. Gör. Aysun Gezen, Arş. Gör. Celil Kaya, Arş. Gör. Canberk Güner, Arş. Gör. Can Şeker, Arş. Gör. Kamuran Akın, Arş. Gör. Hande Dönmez... Bu isimler bir üniversitenin yalnızca bir fakültesinden, bir gecede koparılan isimlerdir. Diğer fakülteleri de hesaba katarsak, varın gayrısını siz düşünün. Burada hiçbir ismi bir sayıya dönüştürüp sayısal toplam vermeyeceğim; çünkü hiçbir sayı kaybettiğimizizin aslında ne olduğuna dair bize bir şey söylemeyecektir. (Ola ki gözden kaçırdığım isim varsa, şimdiden boynum kıldan ince.)

Özellikle araştırma görevliliği bakımından, ortada söz edilebilir bir meslek kalmadığının son bir örneğini daha vermek isterim. Diyelim ki lisansüstü eğitiminiz için bir Anadolu üniversitesindeki araştırma görevliliği kadronuzla birlikte, merkezi bir üniversiteye aktarıldınız. Dolayısıyla asli kadronuzla bağınız kesildi; siz artık o merkezi üniversitenin araştırma görevlisisiniz; eğitiminiz tamamlanana kadar. Ama o da ne? Bir bakmışsınız, bir gecede adınız listelere yazılmış ve atılmışsınız. Kim yazmış? Çalıştığınız üniversitenin rektörü mü? Yo, kadronuzun hali hazırda hiç ilgisinin bulunmadığı, bilmem kaç yıl sonra döneceğiniz Anadolu'daki bir üniversitenin rektörü gözünüzü kaşınızı beğenmemiş! Hepsi o. Örneğin yukarıdaki listede adları bulunan Arş. Gör. N. Ezgi Oral ve Arş. Gör. Kamuran Akın kadroları Ankara Üniversitesi'ndeyken Niğde Üniversitesi ve Celal Bayar Üniversitesi rektörlükleri tarafından, böyle atıldı. Bu varsa, ne gam, tersi de vardır, değil mi? Diyelim şu ya da bu nedenle, eğitim gördüğünüz merkezi üniversiteden kadronuz, adına eğitildiğiniz Anadolu'da bir üniversiteye iade edildi; yani artık merkezi üniversiteyle ilginiz kalmadı. Aradan da altı ay geçti. Sonra, yine aynı hikaye. Bir sabah işsizliğe uyanabilirsiniz. Adınızı kim yazmıştır o listelere? Kadronuzun asli sahibi, o Anadolu üniversitesinin rektörü mü? Yo, bu kez de aylar önce ayrıldığınız merkezi üniversitenin rektörü kaşınızı gözünüzü beğenmemiştir. Örneğin, yine yukarıdaki listede adı geçen araştırma görevlileri Mühdan Sağlam ve Metin Öztürk, Hande Dönmez ve Can Şeker kadrolarının Ankara Üniversitesi'yle hiçbir ilgisi kalmamışken, Mardin, Maraş, Adana ve Nevşehir'deki üniversitelerinden Ankara Üniversitesi Rektörlüğünün marifetiyle atıldılar. Görüldüğü gibi, bir akademisyenin, özel olarak araştırma görevlilerinin atılması inanılmaz bir çeşitlilik arz etmektedir.

Genç ve hevesli beyinleri akademide tutma konusunda değil, atma konusunda geliştirilen çeşitlilik, genç araştırma görevlilerinin daha baştan ayağını denk almasını sağlamaya yöneliktir. Önemli olan ne ölçüde iyi bir akademisyen adayı olduğunuz

değildir; kendinizi ne ölçüde o ya da bu mahfile “pazarlayabildiğinizdir.” Araştırma görevliliğinin iş güvencesizliğinin bu düzeyde yoğunlaştırılmasının ilk sonucu budur. Araştırma görevlisi, kadroya geçici olarak atandığı andan itibaren kimlerle, nasıl, hangi düzlem ve düzeyde ilişki kurarsa ve geliştirirse, kendisinin devamında da kadroda kalabileceğini ya da asla şansı olmayacağını bilir. Yasal mevzuatın bir araştırma görevlisini atmak için muktedirlerin önüne sunduğu fırsatlar, muktedirlerin hayal gücüyle birleştiğinde, ne gibi atılma sebeplerinin doğabileceğini kimse hayal edemez; en başta da ilgili araştırma görevlisinin hayal gücü buna yetmez. Bu durumda bedeli ne olursa olsun, atılmamak için her şeyi göze alan araştırma görevlisinin önünde tek bir seçenek vardır: Topyekun omurgasızlık! O her yeredir ve hiçbir yerde! O her şeydir ve hiçbir şey! Kim muktedirse araştırma görevlisi onun bir sureti olmaya hazırdır! O yüzdendir ki “araştırma görevlisi vardır, asistandan içeri.” İşte yukarıda değindiğim “dokunulmazlar” bu araştırma görevlilerinin içinden çıkar! Dolayısıyla araştırma görevlilerini de kendi içlerinde ayrı ayrı ele almak gerekir. Şöyle ki kimi vardır; barış için attığı bir imza yüzünden başına gelmedik kalmaz; cümle imzacılar bir gecede “sivil ölüm”le cezalandırılır; kimi vardır, imzacıdır ama hakkında ne soruşturma açılır, ne kayıtlarda adına rastlanır; nasıl olmuştur bu bilinmez! Yine de emin olun, herkes atılırken en mağduru odur; ileride öğrencilerine, çocuklarına nasıl da vahlanarak anlatacaktır üniversitesindeki bu kara günleri; “Siz bilmezsiniz, neler çektik biz neler...Kolay mı sanıyorsunuz onca meslektaşınızın bir gecede işsiz kalmasına katlanmak...Allah, bana verdiği kederi kimseye vermesin!” Sahi, bu arada, o böyle konuşurken, siz atılmıştınız değil mi? Neyse canım, onun kederinin yanında sizinkinin ne önemi olabilir ki; dünyada aç mezarı mı var? (Afrika kıtası aç mezarlarıyla kaynıyor ama canım, ne kadar kötü niyetlisiniz, Afrika’yı kim takar?) Kimi vardır, bir imza atar; bakar ki pabuç pahalı, koşa koşa imzasını çeker ama herkesten saklar bunu ve bütün atılanlarla yine de boy boy poz

vermeye bayılır en önde; fotoğrafa bakan onu da atılmış sanır. Kimi vardır, bir imza atar; çeker; olmadı bir daha atar, bir daha çeker; imza benim değil mi hayatım: Atarım çekerim, çekerim atarım, kime ne? Sakın ola bir yanlış anlamaya meydan vermeyeyem: İmza atanların karşılaştığı baskılar, tehditler bir yana imza atmak kadar atılmış imzayı geri çekmeyi de bir hak olarak görüyorum. Burada özellikle “dilime doladığım” husus bizler için “her daim karanlık” iktidar ağlarının içinde, muktedirlerle hemhal iken, “heryerdelikle” beliren bir tür karakter aşınması.

Yine birileri içinden “Hukuk, hukuk, hiç hukuk yok mu?” diye mırıldanıyor olabilir. Bu kitabın yazarı sizin kalbinizi kırmaktansa, kendi kalbini kırmayı göze alır. Alın size hukuk: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 130: “Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamazlar.” Uzaklaştırılamaz ama atılırlar!

"Arş. Gör. Dr. Mehmet Fatih Traş, genç bir bilim insanı, Çukurova Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde Ekonometri Bölümü'nde doktorasını tamamladıktan sonra işinden atıldı. Başvuruda bulunduğu üniversitelere, bilimsel kriterleri karşılamasına rağmen, 'Bu Suça Ortak Olmayacağız' başlıklı barış bildirisine imza attığı için kabul edilmedi. (...) Üniversitenin vazgeçilmez özelliği olan ifade özgürlüğünü kullanarak attığı bu imza sonrası yaşadığı linç, inkâr, tehdit gibi çeşitli olumsuzluklar ve gerilimler yaşamına son vermesine neden oldu. Siyasi bir linç kampanyasının kurbanı oldu. (...) Arş. Gör. Dr. Mehmet Fatih Traş'ı geriye dönüşü mümkün olmayan sona sürükleyenler, başta tüm siyasi iktidar olmak üzere, YÖK ve rektörlerdir.

Hukuku hiçe sayarak OHAL KHK'ları ile bu tasfiyeleri yapanlar, ortaya çıkan vahim sonuçların sorumlularıdır.”⁷

Hala burada ve bu satırları okuyor musun ey araştırma görevlisi aday? Öyleyse benden günah gitti; “kanından elimi yıkadım.” Gördüklerin göreceklelerinin müjdecisidir. Ünlü bir şehir efsanesidir; umarım biliyorsun: Aşık Veysel’in hayat arkadaşı başka bir aşk uğruna onu terk etmeye karar vermiş; plan yapmış, sabaha karşı evi terk edip kaçacak. Bizim Aşık ermiş adam; gözü kapananın gönlü açılır; bilmiş gönülden, terk edileceğini. Hiç ses çıkarmamış. Eşi, sabahın erinde, Aşık uyurken kalkmış, evin önüne çıkmış, ayakkabılarını giyecek, giyememiş; bakmış ki ayakkabının içinde küçük bir çıkın; çıkının içinde para! Aşık, gecedен hazır etmiş parayı. Daha ne diyeyim, “Benim sana verebileceğim çok bir şey yok aslında; çay var içersen, (...) yol var gidersen.”⁸

⁷ “Mehmet Fatih Traş için BAK ve UNİVDER’den açıklamalar”, <http://www.birgun.net/haber-detay/mehmet-fatih-tras-icin-bak-ve-univder-den-aciklamalar-148515.html>, 13.03.2017.

⁸ Dijital dünyada, bu şehir efsanesiyle ilintili olarak Aşık Veysel’e atfedilen “özdeyiş.”

Birinci Bölüm

“İnsan Yaşadığı Yere Benzer”¹

İnsan yaşadığı yere benzer; yaşamaya mı geliyorsunuz, çalışmaya mı? Yaşamaya geliyorsanız, gelin yaşayacağınız yeri tanıyalım. Sadece çalışmaya geliyorsanız, boş verin; nasılsa binadan binaya zamanla öğreneceksiniz; herhangi bir çalışma mekanı işte. Ancak gezintimize başlamadan önce bu soruyu, yaşamak mı çalışmak mı sorusunu yanıtlamış olsanız bile, bir noktaya daha dikkatinizi çekmek isterim: İnsan yaşadığı yere benzer ama yaşadığımız hiçbir yerde “insan” yoktur; üniversiteler dahil. Yaşadığımız yerin, üniversitenin ürettiği ortaklık, insanın yokluğunu, onun yerine geçen şişirilmiş büyük bir egonun varlığını işaret eden bir ortaklıktır. Öyleyse, yaşadığınız yere benzeyeceksiniz, doğru ama insan olmayacaksınız; doktora derecesine sahip olan sıradan bir asistanın insan olduğu yerde siz, yardımcı doçentin olduğu yerde doktoralı asistan, doçentin ol-

¹ Edip Cansever’in ünlü şiirinden: “İnsan yaşadığı yere benzer/ O yerin suyuna o yerin toprağına benzer/ Suyunda yüzen balığa toprağını iten çiçeğe/ Dağlarının tepelerinin dumanlı eğimine//(...)// Göğüne benzer ki gözyaşları mavidir/ Denize benzer ki dalgalıdır bakışları//(...)// Minibüslerine gecekondularına/ Hasretine, yalanına benzer/ Anısı işsizliktir, acısı bilincidir/ Bıçağı gözyaşlarıdır kurumakta olan/ Güleminiz ya, gülmek/ Bir halk gülüyorsa gülmektir/ Ne kadar benziyoruz Türkiye’ye//(...)// Gördün mü bak/ Dağılmış pazar yerlerine benziyor şimdi istasyonlar/ ve dağılmış pazar yerlerine memleket/ Gelmiyor içimden hüzünlenmek bile/ Gelse de/ Öyle sürekli değil/ Bir caz müziği gibi gelip geçiyor hüzün/ O kadar çabuk/ O kadar kısa/ İşte o kadar//(...)”. (Mendilimde Kan Sesleri), Edip Cansever, **Sonrası Kalır, 1 Bütün Şiirleri**, İstanbul,Yapı-Kredi Yayınları, 2016.

duğu yerde yardımcı doçent, profesörün olduğu yerde doçent insan değildir! Ya profesörün insan olmadığı bir an, bir yer yok mudur? Elbette vardır. Ülkenin onlarca yıllık birikimini bir anda aşağılayan, onu cehaletle damgalayan ve elinde apaçık siyasal gücü olanın ve siyasal gücü elinde tutana tapan niversite yöne- timlerinin olduğu yerde de profesörler insan değildir. Dahası, daha düne kadar, diyelim son otuz yıldır, her sabah “günaydın hocam” diye karşıladığı bir profesörün bir gecede KHK ile atıldığı anlaşıldığı ve kendisine talimat verildiği anda, atıldığının ertesi sabah profesörü odasına, okuluna sokmamak için etten duvar ren zel gvenlikilerin karşısında da profesör insan değildir. Bu böyle sürer gider. Yani, öğrenmemiz gereken ilk derslerden biri, insan olmanın iktidarla yakından ilişkili olduğudur.

Kimin insan olup olmadığına bir iktidar şebekesi karar verir. Bu bakımdan bir asistanın insanlığına karar verecek olan da yine bir iktidar şebekesidir ve bu mesele tümüyle siyasal bir meseledir. İkincisi, niversite dünyası bir cemaat gibi işler. Her cemaatin (bu terimi de hiç sevmem, onun yerine kandaş topluluk diyeyim ben; yani her kandaş topluluğun) temel reflekslerinden biri, topluluğun kendi üyelerini insan sayması, kendi dışındakileri ise insan kabul etmemesidir. Eşitlikçi kandaş topluluklarda şeref, onur ve saygınlık kazanmaya dönük rekabetçiliği sürekli kışkırtan unsurlar vardır. Bu durum bizzat topluluğun sonunu hazırlayacağından, söz konusu unsurları dengeleyecek karşı ağırlık merkezleri de vardır. Örneğin eşitlikçi kandaş bir toplulukta, onur ya da saygınlık daha çok dağıtarak, vererek kazanılabilir; saygınlığın, hiç vermeyip biriktirerek, saklanarak kazanıldığı görülmemiştir. Bu, eşitsizlikçi kandaşlığın bir hastalığıdır. Üniversitede karşılaşacağınız rekabetçi ortam onur ve saygınlık üzerinden işliyor gibi görünse de, esasen biriktirme, daha çok biriktirme, biriktirilenin sermaye olarak dolaşıma sokulması ve dolaşıma girdiği ölçüde de yine sermaye olarak daha çoğa dönüşmesi üzerinden işler. Bu bakımdan da niversite eşitsizlikçi kandaş bir topluluk gibi hareket eder. Ayrıca kandaş toplulukla-

rın kendilerinden olmayana dönük ortak refleksi de üniversite topluluğu için geçerlidir: Dışarıdan içeriye girmeye kalkan öncelikle insan-değildir; bir yabancıdır o, bir mikrop. Bünyenin bütün savunma mekanizmaları devreye girer. Bundan sonrası artık yeni gelene kalmış gibidir: Bünyeye nasıl dahil olacağına o karar verecektir. Böylece, onun, kendi içinde zaten eşitsizlikçi rekabetçilikle paramparça olmuş ama dışarıdan yekpare görünen bir topluluğun hangi soy grubunda, hangi asabiyet zincirinde yer alacağına ve yer almak istediğinin onu kabul edip etmeyeceğine süreç içinde karar verilecektir. Ama unutmayın ki başvuruyu yapacak olan sizsiniz! Öyleyse yaşadığı yere benzeyecek olan siz, en başta insan olmaktan vazgeçiyorsunuz aslında. Artık bir asistansınız ve bir gün önce öğrencisi olduğunuz fakültenin kapısından, bir gün sonra asistan olarak girerken, bizzat siz iki gün arasındaki büyük farkı göreceksiniz. O yüzden, yıllardır okuduğunuz, bütün mekanlarına aşina olduğunuz bir yer bile, asistan olarak o mekanlara ilk kez girdiğinizde başka bir yere, yeniden tanışmanız gereken bir yere dönüşecektir.

A. HAYALLER SORBONNE, GERÇEKLER SÜTÇÜ İMAM

Sütçü İmam Üniversitesi'nin akademik personeli alınmasını: Hani laf olsun, torba dolsun diye, rastgele bir örnek olarak bu üniversiteyi Sorbonne'un karşısına koymadım. Elimizde, akademisyenlerin hangi koşullarda çalıştığının, zamanlarına nasıl el konulmaya kalkışıldığının mekandaki karşılığına somut bir örnek var ve söz konusu örnek bu üniversitede yaşandı. Onun için bu üniversiteyi seçtim. Örneğimiz turnike ve elektronik kart uygulaması; yani artık hemen tüm devlet ve vakıf üniversitelerinde sizi karşılayan ilk şey olan turnike sistemine somut bir örnek olduğu için.² Yoksa Sütçü İmam Üniversitesi'nde çalışan akademisyenlerin niteliğini aşağılamak gibi bir amacım söz konusu olamaz. Turnike sisteminde, akademik personelin eline tutuşturulan elektronik bir kimlik kartı aracılığıyla, hangi saatte okula girdiği çıktığı tespit edilmekte ve ardından da gereği yapılmaktadır. Aslında bir tür plaza kontrol sistemidir bu. Eğer elinizdeki elektronik kart iptal edilmişse, yani turnike sistemi kartınızı okumazsa, kampüse giremezsiniz, bu kadar kolay. Ya işten atılmışsınızdır, ya açığa alınmış. Odanızdaki kişisel eşyalarınızı almanıza bile izin verilmeyebilir ya da onur kırıcı bir biçimde polis ya da özel güvenlikçiler eşliğinde odanıza girmenize izin verilebilir. Şimdi içinizde yabancı ülkelere gitmiş ve üniversitelerinde birkaç gün de olsa geçirmiş olanlar varsa, “ama ne

² Sütçü İmam Üniversitesi'nin akademik personel dahil, herkes için mesai şartı dayatarak uygulamaya koyduğu turnike sisteminin uygulamasının mahkeme kararıyla yürütmesinin durdurulduğu anlaşıyor. Bkz. “Mahkeme: Akademik personele mesai saati uygulanamaz”, <http://www.akademihaber.com/mahkeme-akademik-personele-mesai-saati-uygulanamaz/12074> / 19.03.2017. Burada Sütçü İmam vakasının özgünlüğü, turnike sistemi, yani mekanda bir karşılık yaratılmasından kaynaklanıyor. Yoksa, akademik personele mesai uygulanamayacağına ilişkin daha önce de verilmiş idari mahkeme kararları var. Kayseri'den bir örnek için, bkz.”Akademisyene mesai kararı verildi”, <http://www.kamupersoneli.net/gundem/akademisyencine-mesai-karari-verildi-h3731.html>, 19.03. 2017.

var ki bunda? Orada da öyle” diyebilir. “Onlarda da elinizde bir kart var ve bu kart sayesinde odanıza ne zaman girdiniz, kütüphaneye, fotokopi odasına ne zaman gidip bir işlem yaptınız, hepsi kayıt altına alınıyor.” Böyle mırıldananlar şu soruyu kendilerine sorsunlar: O kart elinde olmadan hiç kimse üniversiteye giremiyor mu? Üniversite kampüsü dikenli tellerle, demirlerle mi kuşatılmış? Giriş-çıkış noktaları en aza indirilerek üniversitenin toplumsal hayatla olabildiğince bağı kesilmeye mi kalkışılmış? Üniversite binaları mesai bittikten sonra koyu bir karanlığa mı gömülüyor, yoksa özellikle kütüphaneler, çalışma mekanlarının ışıkları sabaha kadar yanıyor mu?

Üniversiteyi yirmi dört saat yaşayan bir mekan olarak tutmak ve korumak için, üniversite içindeki dolaşımı saptamak ve bu dolaşım zinciri içinde bir sorun çıkmadıkça, herhangi bir yaptırım tehdidi olmaksızın bu dolaşımı kayıt altına almak başka; doğrudan ve hassaten, belirli saatlerde girişe izin vermek, belirli saatlerde girişi yasaklamak, kimin kampüse girip giremeyeceğine karar vermek için, ağır yaptırımlara bağlanmış turnike sistemi başka şeylerdir. Çoğu yabancı üniversitede, bina içlerindeki dolaşım süreçleriyle ilgili teknik problemleri çözmek için başvuru alan elektronik kart sistemi, bizim üniversitelerimizde doğrudan akademisyen üzerinde siyasal ve yönetsel baskı uygulamak için kullanılmaktadır. En başta da elektronik kartla bütünleşmiş turnikelerle birlikte bunun yansıması mekanda ortaya çıkmaktadır. İşte üniversite kampüs girişlerinde gördüğünüz turnikeler, yani sizi ilk karşılayan şey budur: siyasal ve yönetsel baskı. Oysa, atalarımızdan analarımızdan miras ünlü bir söz vardır: Alimle fahişenin ışığı sönmez; sabaha kadar yanar. İsterseniz, söze biraz katkıda bulunup zenginleştirelim. Alimin, zalimin ve fahişenin ışığı sönmez. Aliminki ilminden, zaliminki zulmünden, korkusundan, fahişeninki zanaatından, ekmek parası. Yani akademisyenin yaptığı iş gereği mesaisi yoktur. Mesainin olmaması mesaisinin hiç bitmemesinden kaynaklanır. Bugün, kapısından adımınızı asistan olarak atmaya çalıştığınız

üniversite kampüslerimiz ise, muktedirlerin kendi çıkarlarına, yani uyarına denk geldiğinde mesai kuralını hiç takmadığı, işlerine gelmediğinde de mesai kuralı koymaya kalktıkları mekanlardır. Daha da kötüsü üniversite yönetimlerinin koydukları kurallar kimileri için hiç geçerli değildir; kimileri içinse demirden bukağıdır. Eğer yönetim şebekesinin iç ya da dış halkasındaysanız, içiniz rahat olsun; size kural mı söker?

Mesai kuralı mı var? Öyleyse hiçbir üniversite hafta sonuna sınav, uygulama, ek ders vb. bir şey koyamaz; ama koyarlar. Koyuyorlarsa, bunun için ayrıca ücret ödemeleri gerekir; ama ödemezler. Aynı şekilde, eğer mesai kuralı varsa, hiçbir üniversite diyelim akşam beş buçuk ya da altıdan sonra hiçbir akademik personeli çalıştıramaz, çalıştırıyorsa ayrıca ücret ödemesi gerekir ama ödemezler. Bunu gayet basit bir yolla becerirler: Örneğin vizeler, finaller ve bütünlemeler, akademik personelin hiçbir fikri alınmadan merkezi olarak planlanır ve yapılır. Diyelim beş ayrı bölüme Anayasa Hukukuna Giriş dersi veriyorsunuz. Toplamda altı yüz kağıt okumak zorundasınız; her öğrencinin bir yaprak yazdığı kabulüyle hareket edersek. Bu altı yüz sınav kağıdının hakkını verebilmek için sizin öngördüğünüz süre, merkezi programa asla uymaz. Sınavınızı not teslim tarihinden üç gün önceye koyuverirler. Kağıt sayısı onların umurunda değildir. Üç gün sonra notu isterler sizden; aksi halde soruşturma tehdidi kapıdadır. Ne yapacaksınız? “Mesai kuralı var, arkadaş, saat beş buçuğa kadar okurum, gerisine karışmam” mı diyeceksiniz? Deyin de başınıza gelecekleri bir görün. Mceburen geceyi gündüze katıp okuyacaksınız. Kural mural hak getire. Dahası var. Siz, geceyi gündüze katıp okumaya razı geldiniz diyelim. Odanızda oturup sabaha kadar kağıt okumak istiyorsunuz. Hodri meydan, hadi o odada sabaha kadar oturun da görelim! Olmaz, mesai kuralı var; mekanı belli bir saatte boşaltacaksınız, yoksa ikide bir güvenlik, gece bekçileri, yani ışığınızı gören herkes kapıyı çalacak ve ne zaman çıkacağınızı soracaktır. Çıkmayın da göreyim. Dahası da var vallahi: Odada oturmak ve

çalışmak söz konusu olunca başınızı çarptığınız mesai kuralı, başka bir kuralla bitecektir. Odada kalamayacağınıza göre, tek çare kağıtları alıp eve götürmektir değil mi? Hani mesai vardı, elbette yok. Ama en kötüsü geliyor: O kağıtları eve götürün bir; Marmara çırası gibi yanarsınız. Sınav kağıtları resmi evraktır, hatırlatayım. Dileyen fakülte yönetimi dilediği zaman resmi evrakı resmi kurum dışına çıkardığınız için hakkınızda soruşturma açabilir. Emin olun, her fakültede bu soruşturmanın hukuken ve idareten doğru olduğunu, yargı içtihatlarıyla kanıtlayacak bir hukukçu akademisyen vardır! Ama yine emin olun, bu kanıtlamayla kendi hukukçu egosunu parlatan o kişi, ne akademisyendir, ne de hukukçu! Şuradan anlarsınız ki, olağanüstü bir dönemde, hiç kimsenin alınmadığı bir kampüse, hatta bir profesöre, üniversite güvenlik şube müdürünün “karınız gelse içeri almam, siz dışarı çıkar, görüşür, gelirsiniz” diyebildiği yerde, o hukukçu-akademisyen, gelen ziyaretçisini elini kolunu sallayarak içeri sokar! Siz de “baka kalırsınız, giden geminin ardından”. Bu düzeyi hatırlıyorsunuz, umarım.

Mahkeme kararlarıyla da tescil edildiği üzere, akademisyenin mesaiye tabi olmamasının hukuksal boyutları bir yana, anlamı akademisyenliğin temel vasfının yirmi dört saat icra edilen bir meslek, adeta bir yaşam tarzı olmasıdır. Mesaiye tabi olmaması, çoğu genç insan için de akademisyenliğin en çekici özelliklerinden biridir. Ancak mesleğin mesaiye tabi olmamasıyla üniversite mekanları arasındaki ilişki üzerine biraz daha düşüneliyiz.

Akademisyenin mesaiyle bağlı olmamasının en başta gelen anlamı, elbette üniversite mekanlarını yirmi dört saat içinde dilediği gibi kullanabilme olanağının varlığıdır. Hatta bunu daha da abartabiliriz. Bir üniversite hocası, her ne kadar lisans ders programları çoğu yerde merkezi olarak hazırlansa da, bu programlar üzerinde oynayabilir, oynayabilmelidir; bunu yapabilmesi içinse mekanın esnek olanaklara sahip olması gerekir. Yani şunun gibi: Bir araştırma, konuşma için yurt dışına ya da başka

bir üniversiteye gidebilirim ama aynı saatte lisans dersim var. Ne yapacağım? Ders gün ve saatini değiştireceğim. Bunun için ne gerekir? Mekanın buna uygun olması. Çoğu üniversite buna izin erecek bollukta ya mekana sahip değildir ya da zaten, “ka-fadan” izin vermez. Bu durum sizi dersin sahibi olmaktan çıkararak dersin kölesi haline getirir. Sanırsınız ki dersin asli sahibi o programı yapan üniversite birimidir. Oysa bir üniversite hocası, ders saatlerini değiştirebilir, birleştirebilir, artırabilir, eksiltebilir, mekanlarla oynayabilir. Keyfine göre mi? Elbette hayır dememi bekliyorsunuz değil mi? Yanıt şu olmalı: Akademik gerekliliklerle. Peki bu akademik gerekliliği neye göre ölçeceğiz? Hocanın bunu gerekli görmesi dışında bir ölçümüz var mı? Yok. Öyleyse, yanıt veriyorum: Keyfine göre! Ama bizim üniversite mekanlarımız bu keyfiliği ve keyfi ortadan kaldırmak için düzenlenmiş ya da buna uygun hale getirilmiştir.

Üniversite mekanları akademisyenlerin yaşayacağı mekanlar olduğu için ve sanki, ülkemizde böyleymiş gibi yapmak, -mış gibi yapmak hastalığı her tür siyasal kurnazlıkla bulaşık halde seferber edildiğinden, üniversite hocalarına en çok yöneltilen eleştiri “onların cam fanusta ya da sırça köşkte yaşadıklarıdır” (ki el hak geçekten cam fanusta yaşayanlar da vardır hani!). Bu eleştiriyile, akademisyenlerin kendilerine ait bir yaşam alanına sahip olduğu, orada kapanıp kaldıkları, o yaşam alanını kuşatan gerçeklikle bağlarının ya zayıf ya kopuk olduğu iddia edilir. Ki duyan da gerçekten böyle bir şey var sanır ülkemizde. Siz de sanıyorsanız, baştan vazgeçin. Böyle bir fanus yok. Hem bu fanus eleştirisi yapılı, hem de üniversite mekanları kendi haline asla bırakılmaz ve toplumsal hayatın en geri unsurlarının çitısına tabi tutulmaya çalışılır.

Eğer akademisyenlik mesleği gün ve gece tanımıyorsa, bunun bir diğer anlamı günün ve gecenin ihtiyaçlarını gözeterek mekanların düzenlenmesi gerektiğidir. İnsandan söz ediyoruz değil mi, türlü türlü ihtiyaçları olan fiziko-biyo-kimyasal bir varlıktan? Öyleyse üniversite mekanı olabildiğince bu ihtiyaçları

karşılayacak şekilde karşımıza çıkmalıdır. Örneğin gecenin köründe, sabahın erinde acıkırsınız; en azından açık bir pub, bir cafe, olmadı bir kantin gerekir? Var mıdır? Ara ki bulasın. Canınız bir kadeh şarap çekti; günün ya da gecenin herhangi bir saatinde? İçecek bir yer bulabilir misiniz? “Şarap mı dedin, vay kafır” seslerini duyar gibiyim. Hadi şarap demeyelim de kahve diyelim? Şöyle okkalı bir kahveyi nereden alabilirsiniz? Mesai saati içinde belki çaycıdan, ya dışında? Zıkkım için! Şarabı kolayca terk edeceğimi sanmayın. Benim canım şarap çekti.

Üniversite mekanlarımız, harekete geçirilmiş, yapılandırılmış en geri toplumsal reflekslerin çitasına uyumlu hale getirilmiş durumdadır. İçkiye düşmanlık siyasal bir örtü olarak çok işlevsel. Ne yazık ki bu işlevselliği yeniden yeniden üretenlerin içinde akademisyenliği, nasıl aldığı belirsiz akademik etiketiyle sınırlı sananlar da yer alıyor. Açıkça yazalım: Üniversite içki içilen bir mekandır! İçilir. Üniversite içki içme olanağını personeline tanımak zorunda olan bir mekandır. Bunun nedeni nasılı üzerine çok tartışmaya gerek yok: Akademisyenlik eğer mesaisi olmayan, bütün bir yaşama yayılan bir meslekse, bu yaşamın olağan parçalarından biri de içkidir. Siz ister için, ister içmeyin. Keyif sizin. Ama içmek isteyene bu imkanı sunmak zorundasınız! Eğer bir günde dört beş saat ders vermişsem, kafam kazan gibi olmuşsa ve beni bekleyen iki lisansüstü tezi varsa acil, bir iki kadeh şarap içip kafamı toplamam gerekir ki tezlerin hakkını vereyim diye düşünüyorsam, üniversite bana o imkanı sunmak zorundadır. Nokta. Ama sunar mı? Hayır. En merkezi ve en yukarıdan siyasal iradelere tabi olan üniversite yönetimleri, bugün vakıf üniversitelerimizde bile bir bardak birayı içilmez hale getirmiştir. Mekanlarımız alkolsüzdür “ağbiler!” ve “aile salonumuz vardır!” Ona da geleceğim. Görüldüğü gibi akademisyenlerin sağlığı, iş verimliliği, bu dünyası ve elbette, en önemlisi “ahireti” üniversite mekanlarının bağlı olduğu merkezi otoriteler tarafından itinayla düşünülür ve denetlenir. Uymayan olursa gereği yapılır. Ey genç akademisyen aday! Biliyorum, şimdi

içinden geçiriyorsun: “Olur mu hocam, abartma istersen; biz öğrenciyken fakültelerin arka bahçelerinde, binaların duldalarında, üniversite pastanelerinin alt katlarında, kampüslerin ışık geçirmez ağaçlarının [Breh! Breh! Gören de üniversitesi Karaormanlar’da sanır] diplerinde ne şaraplar, ne biralar, ne votkalar içtik! Binaların ve ağaçların dili olsa da söylese!” Ben derim ki: “Bırak şimdi öğrenciliğinin gündelik rutini içinde nelerde, nasıl içki kaçamağı yaptığını; hadi seninle şu öğrenci festival dönemlerine bir bakalım. Konserlerin olduğu, sosyalleşmenin tavan yaptığı, danslı gecelere aktığın o festival döneminde, sen elinde bira şişesiyle ortada dolanırken, içki içenleri tespit etmek, engellemek, tutanak tutmak için görevlendirilmiş şu özel güvenlik elemanına bir bak, görüyor musun, iki kişi sana doğru geliyor, biri özel güvenlik personeli, ya yanındaki kim dersin? İşte o sensin ey araştırma görevlisi; dekanlığın tarafından görevlendirilmiş.”

Sonuç: Bizim üniversitelerimizde, üniversite mekanlarında içki bulundurmak, içmek ağır bir disiplin suçudur. Haberiniz olsun. İçkiden söz etmişken, sigaradan söz etmemek olur mu? Her üniversitede, hatta her fakültede (ve bazen bu hocalardan bazıları ülke çapında da ünlü olurlar; kimse ne yazıp çizdiklerini bilmez ama sigara düşmanlıklarını bütün magazin basını bilir) ömründe ya hiç sigara içmemiş ya da bir zamanlar içmiş ama sonrasında sigaranın kendisini terk ettiği, belirli bir andan itibaren (ki bu anın psikanalizine girmek hoş bir serüven olurdu) ömrünü sigara düşmanlığına, yani aslında sigaraya vakfetmiş, hayatının biricik anlamı sigara düşmanlığı olan en az bir kişi bulunur. Bu kişiler öylesine bir düşmanlıkla sigaraya yönelirler ki benim diyen hiçbir sigara bağımlısı, onlar kadar hayatını sigaraya vakfetmemiştir. Çünkü her sigara tiryakisi bilir ki sigara içmenin hazzı, yaşam içinde ölümü, kalıcı olan içinde geçici olanı tecrübe etmekle ilgilidir ve bu tecrübe, aynı zamanda yaşamının ve geçici olanın nasıl haz verici bir şey olduğunu da

gösterir onlara.³ Hayatını sigara düşmanlığına adayanlar ise, hayatın yanında saf tutuyormuş gibi sunsalar da kendilerini, ölümle hayat arasındaki ilişkiyi, her doğumun yeni bir ölümün başlangıcı olduğunu dahi düşünmediklerinden ya da bunu düşünmenin düşüncesi bile kendilerini dehşete düşürdüğünden tam da hep korktukları şeyin yanında saf tutarlar. Tahmin edebileceğiniz gibi, bu tahayyül edilemez düşmanlık bu kişilerin mekana ilişkin düzenleme önerilerini de beraberinde getirir. Ne yaratıcı öneriler, ne öneriler! Hayalini bile kuramazsınız! Bütün alanları yangın söndürme sistemleriyle donatarak bu sistemlerin hassasiyetini en üst düzeye çıkarmak ve daha sigara yakıldığı anda ortaya çıkan ilk dumanda bütün sistemin su püskürtmesini sağlamak gibi. (Cezai önerileri saymıyoruz bile.) Anlaşılacağı üzere, artık ülkemizde tüm üniversite mekanları (kendi odanız en başta) “Temiz Hava Sahasıdır.” (Umarım bu cümleden safça, soluduğunuz havanın temiz olduğu gibi, bir sonuç çıkarmıyorsunuz.) Odalarınız bile temiz hava sahasıdır ama sanmayın ki sigara içen biri olarak, yalnızca uygun mekanlarda sigara içerek (bu uygun mekanların ya çok aşağılayıcı, onur kırıcı ya da sigara içmekten vazgeçirmek üzere, asli hareket noktanızdan çok çok uzak olduğunu kestirebilirsiniz) aşağılanmaktan kurtulursunuz. Üstünüzde ve solduğunuzda daima bir tütün kokusu olacağından, aşağılanmaya devam. Ama mademki bu mesleğe adım attınız; en azından şu kadarını öğrenmeye merak salın: Sigara düşmanlığı bir yaşam alanındaki otoriterliğin ve totaliterliğin en önemli göstergelerinden biridir.⁴ (Dikkat: Sigara içilebilmesini mümkün kılan mekanlar ayrılması ya da kurallar konulmasını sigara düşmanlığı olarak görmüyoruz; bir sigara düşmanlığı kendisini sigara dışında her şeye bağlayarak ve yayarak gösterir. Örneğin, sigara içmemek ile sağlıklı genç nesiller yetiştirmek arasında soyutlanmış ve indirgenmiş doğrusal bir ilişki kuruluyorsa ya da

³ Bkz. Richard Klein, **Sigaranın Saltanatı**, Çev. T. Uyar, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

⁴ A.g.y.

bir dindarın nasıl olup da sigara içtiğine şaşılabiliriyorsa ya da tüm bunları böyle yazdığım için, elinizdeki kitap sigara içmeyi özendiriyor diye savcılığa şikayet edilip toplatılmaya çalışılmışsa, burada artık temel kaygının sağlık olduğu söylenemez.) Tanrı sizi böyle bir sigara düşmanı ile aynı odada oturmaktan esirgesin! Elbette bir odanız varsa. Oraya da geleceğiz merak etmeyin; henüz kampüsü dolaşmaktan içeriye giremedik ki. Sigara içenler için şimdilik son sözüm şu: Eğer öğrencilik zamanınızda başınızda esen kavak yellerinin “gazıyla” “bana yasak mı söker arkadaş” deyip her yerde sigaranızı tellendirmişseniz, araştırma görevlisi olduğunuz günden itibaren bunu yapamayacaksınız; unutun.

Akademisyenlik mesleğinin akademisyenin hayatının tüm alanlarına yayıldığını en iyi bilenler üniversite yöneticilerimizdir. O yüzden bu hayatın her alanını kameralarla denetlemeye girişirler. Bir kampüse girdiğinizde turnikelerden hemen sonra ya da aynı anda dikkatinizi çekecek olan şey kameralardır. Kameralar daha kampüs kapısından girdiğiniz andan itibaren sizi kayıt altına almaya başlarlar. Açık alan, kapalı mekanlar; hiç fark etmez. Onlar her yerededir. Açık alanlarda kendilerine ait özel dikilmiş direklerin tepesinden, elektrik direklerinin gövdelerine, binaların dış köşelerine ve hatta bazen ağaçların uygun yerlerine yerleşmiş, sizi izlemektedirler. Binalarda koridorların başında, ortasında, sonunda, sınıf girişlerinin hemen köşesinde, bina içi ortak alanları gören mevzilerde, bina giriş ve çıkış kapılarının hemen karşısında, fakülte ya da bina yönetimlerinin olduğu katın hemen her yerinde....Hasılı kelam, aklınıza neresi gelirse, orada bir kamera olur. Hadi biraz abartarak söyleyelim, kamera terörü o kadar yaygınlaşmıştır ki bu kamera çokluğu size bir süre sonra, kameraların birer araç, birer cihaz olduğunu unutturmaya başlar. Sanki onlar birer cihaz olarak bir merkezi kayıt aletine bağlı değil de kendi başlarına iş yapabilen, hareketli, sizin peşinize takılmış, kendi iradeleri, duyguları olan canlı varlıklar gibidirler. Böyle olması da çok doğaldır, çünkü üniversite-

de hiç kimse bu cihazların hangi birimde, hangi video kayıt cihazına bağlı olduğunu, monitörlerin başında kimlerin olduğunu, kimlerin hangi kayıtları ne zaman silip, ne zaman silmediğini asla bilemez. Bunu öğrenebilmenin yolu bunlarla ilgili başınızın derde girmesidir ki o zaman bile failleri öğrenemezsiniz, en fazlasından size, ilgili hukuki süreçlerde, kendi keyiflerince kesip biçtikleri kamera görüntülerini verirler; hepsi o.

Peki, bu kameralar ne işe yarar? Öğrenciliğinizden zaten biliyorsunuz; üniversite öğrencisi olduğunun bilinciyle (yoksa yanlış bilinci mi demeli, söz konusu olan Türkiye üniversiteleri olunca?) gerek üniversite rejimiyle, gerekse genel politik sorunlarla ilgili tepki göstermeyi bir hak, görev ve sorumluluk bilen öğrencileri cezalandırmaya yarar. Üniversite yöneticilerine baktarsanız, bu kameralar eğitim öğretimi aksatabilecek olaylara karşı, güvenliği sağlamaya hizmet etmektedirler. Ancak bunca yıllık öğrencilik ve hocalık hayatımda, tam da eğitim öğretimi aksatan ve üniversitelilikle uzak ara ilgisiz, herhangi bir saldırganın, kameralara boy boy poz verdiği halde cezalandırıldığını görmedim. Ama şimdi, artık bir araştırma görevlisi olduğunuza göre, bilmenizde fayda var: Bu kameralar sizin hakkınızda da soruşturma açabilmek için vardır; sizi takip etmeleri boşuna değildir. Bana, ne zaman dinlesem komik gelen yaşanmış bir örneği anmak isterim. Adı lazım değil bir üniversitenin, yine adı lazım değil bir fakültesinde bir hocamız ders yükü formu doldurmuş. Derken efendim bir süre sonra fakülte dekanı hocamızı çağırmış. Koymuş önüne ders yükü formunu. (Bu formda öğretim üyeleri kaç derse, kaç öğrenciyle, ne zaman girdiklerini beyan ederler.) “Hocam” demiş, diyelim ki “Perşembe günü, saat 14:00-17:00 arası ders yaptığınızı beyan ediyorsunuz; kamera görüntülerini inceledim, siz bu Perşembe kampüse hiç gelmemişsiniz!” Yaaa...Yaaa...Hımmmm, hımmmm....Gördünüz mü, kamera görüntülerinin neye hizmet ettiğini? Sahi, bu arada “hizmetin” tümüyle hukuk dışı olduğunu umarım biliyorsunuz. Başa dönersek, Sütçü İmam Üniversitesi’nin turnikeli mesai

zorunluluğu dayatması ilgili yargı mercii tarafından durdurulmuştur; peki, sanıyor musunuz ki ilgili rektörlük bu karara uymuş ve mesai kontrolünü durdurmuştur? Çok alemsiniz, çok...

Kameraların varlığı, öğrenciyken kampüs içinde –eğer yapabiliyorsanız- yapabildiğiniz bir çok şeyi asistan olarak artık yapamayacağınızı gösterir. Kameralar her yerde sizi izlediğinden duygusal-cinsel hayatınıza da artık dikkat edeceksiniz. Öğrenciyken, kadın-erkek arkadaşlarınızla sarmaş dolaş gezinip arada derede öpüşmek gibi lüksleriniz olabilir. (Bunu lütfen Anadolu Üniversitelerinde denemeyiniz; bu sözüm, bu sözü yazmak için düzenlenmiş kontrollü alanlarda geçerlidir.) Bu lüksü tepe tepe kullanmış olabilirsiniz; kullanın da zaten. Nihayetinde hakkınızda açılacak bir disiplin soruşturması karşısında hala güvenebileceğiniz bir iki hoca, hatta soruşturmanız bir asistanın eline düşmüşse bir iki asistan vardır. Ama aynı nedenle, yani meşhur ahlaka mugayir konularda, asistan olarak soruşturma geçirirseniz, “sizi ben bile kurtaramam.” Dolayısıyla kameralar demek, sürekli yaşayacağınız umulduğu bir mekanda, hiçbir özel şeyin olamayacağı, yaşanan her şeyin, en kötüsü budur, kimlerce nasıl kayıt altına alındığını ve izlendiğinizi, bilmemeniz demektir. Ama kendinizi teselli edebilirsiniz; kameralar sesli kayıt yapmaz! Ya da en azından biz öyle sanıyoruz. Bu ne demek diye soracaksınız şimdi, haklı olarak.

Bugün ülkemizdeki üniversite mekanları aynı zamanda çeşitli güvenlik birimlerinin “ortam dinleme” mekanlarıdır. Hiç inandırıcı gelmese bile, ünlü bir fakültemizde, açılan bir ceza soruşturmasında, savcılığın iddianamede referans göstermesi vesilesiyle biliyoruz ki ilgili fakültenin belirli sınıfları dışarıdan ortam dinleme cihazları aracılığıyla dinlenmiştir. Düşünün: Derstesiniz ve bilmediğiniz birileri, bilmediğiniz bir yerlerde sizi dinliyor. Oysa üniversitede kutsal bir yer arayacaksak, biricik dokunulmaz ve kutsal yer derslikler ve akademik etkinliğin bilfiil gerçekleştirildiği mekanlardır; laboratuvarlar, kütüphaneler vs. gibi. Bir üniversite mekanı aynı zamanda ortam dinleme

mekanı haline getirilmiş ve bu iddianamelere girecek kadar alevleşmiş ise, gerisini siz düşünün ve kameraların sesli kayıt yapmadığına şükretmeye kalkmayın sakın. Siz farkına varmasanız da sesli kayıt hemen yanı başınızda yapılıyor olabilir. Zaten öğrencilik hayatınızdan biliyor ve alışık olmanız gerekir: Kampüslerde, ellerinde tükenmez kalemli, küçük bloknotları, bellerinde kabartıları ile dolaşan, öğrenciliği pek konduramadığınız kimi insanlar dolaşır. Özellikle bir öğrenci eylemi filan olduğunda sayıları, artık görmezden gelinemeyecek kadar çoğalır bu insanların ve ha bire not alırlar o bloknotlara. Sonra o bloknotlara neler yazıldığını soruşturma dosyalarından öğrenirsiniz. Oysa aslında buna gerek bile yoktur. Çünkü bir öğrenci eylemi varsa, zaten artık polisin kampüse müdahalesi vakayi adiyedir ve polis daima kendi kamerasıyla gelir.

Eğer araştırma görevliliği konusunda kararlıysanız, üniversite mekanlarında öğrenci ve hoca görmekten daha çok polis görmeye kendinizi alıştırmaya hemen başlayın. Kampüslerin hiç mezun olamayan öğrencileri gibidir onlar. Öğrenciler gider gelir, yüzleri sürekli değişir ama onlar hep oradadır. Kimilerine sorsanız, kaç kuşak öğrenciyi mezun ettiğini hatırlamaz. Hatta bir süre sonra bazılarıyla muhatap ola ola adlarını öğrenirsiniz; kampüse girip çıkarken gayet insani olarak selamlaşmaya da başlayabilirsiniz. Alışın bunlara; burası üniversite.

Artık öğrenci olmaktan öte, öğrencilik statünüz sürse de, asistan olduğunuzdan, bir hevesle ve binbir özenle geldiğiniz o kampüsün neden dağ başına, orman içine, şehirle bağı asgariye düşürülmüş yerlere kurulduğuna dönün bir kere daha bakın. Örneğin kampüslere giriş ve çıkışların neden tam kontrollü bir ya da iki merkezi kapıya hapsedildiği üstüne düşünün bir. Oysa öğrenci otobüslerinde ne güzel çınılıyordu değil mi “Hocam, kimlikler” seslenişi? Ama bunu düşünürken, sakın aklınıza örneğin Köln ya da Heidelberg gelmesin! Yanından geçerken bir adım atsanız aşacağınız minnacık ve yalnızca yeşil alanı kaldırımdan ayıran duvarlarıyla (ve aşmanıza da hiçbir engel olma-

yan), girip içinde yayılabileceğiniz, sere serpe uzanabileceğiniz çimenlikleriyle, ağaçların gerisinden görünen güzelim mimarileriyle hemen gönül çelen binalarıyla bir üniversite binası gelmesin. Anadolu’da mantar gibi biten üniversite kampüslerini düşünün daha çok. Ama oralarla sınırlamayın kendinizi, ODTÜ, Beytepe, Bilkent, Boğaziçi gibi kampüsleri de düşünün. Sonra yapay olarak kampus haline getirilmiş şehir fakültelerinin mekanlarını. Örneğin Ankara Üniversitesi’nin Cebeci kampüsünü düşünün. (Cebeci kampüsü esasen bir kampüs değildir; bilmeyenler için ekleyeyim. Yeri bilenler tasarlasın; Hukuk Fakültesi ile Siyasal Bilgiler Fakültesi arasında bildiğiniz, sıradan, semt sakinlerinin gelip geçtiği bir sokak vardı. Bu sokak Cemal Gürsel caddesinden iki fakülte arasına girer, İletişim Fakültesi’ni kat ederek Eğitim Fakültesi’ne ulaşır, oradan kıvrılarak yan sokağa bağlanırdı. Kampus hastalığı iyice yayılınca, bir oldu bittiye getirilip sokağın Cemal Gürsel girişine nizamiye (üniversite mekanlarımızı ne güzel özetliyor bu sözcük) kuruldu, sokak halka kapatıldı; yetmedi, tüm fakülte avluları yüksek demir parmaklıklarla çevrildi; oysa daha önce Hukuk ve Siyasal’ın Cemal Gürsel caddesine bakan bahçeleri semt sakinlerinin oturduğu yeşil alandı, park gibiydi yani.)

Şunda anlaşılmı: Bir üniversite, şehrin en önemli parçalarından biridir ve şehir “içinde” olur. İlle de coğrafi anlamda şehrin içinde olur gibi bir iddiam yok. Coğrafi olarak şehrin dışında da olabilir, elbette, neden olmasın ama bir dağ başında bile olsa, üniversite ve şehir arasındaki ulaşım ve iletişim ağı öylesine sıkıdır ki üniversiteye gitmek ya da üniversiteden dönmek gözünüzde büyümaz. Şimdi siz, Maçka’daki bir fakülteyi kaldırıp Davutlar’a taşıyorsanız, aynı zamanda o fakültenin Maçka’da oluşuyla şehirle kurduğu ilişkiyi koparıyorsunuz, yeni bir ilişkinin peşinde koşuyorsunuz demektir. Ya da hiçbir ulaşım olanağı sağlamadan bir fakülteyi şehrin, Ankara’nın göbeği Tandoğan’dan, Ankara’nın ilçesi Gölbaşı’na taşıyorsanız, mevcut ilişkiyi parçalıyorsunuz demektir en başta. Bir zamanlar,

“mahallede fakülte mi olurmuş” diye Ankara Siyasal’ın mahalle içinde oluşuyla dalga geçen, İngiliz (hadi ABD demeyeyim) hayranlığıyla üniversite ve şehir arasındaki ilişkiyi en kaba mekansal anlamıyla içindelik-dışındalık olarak anlayan koca koca profesörler vardı. Sonra ne oldu o profesörlere biliyor musunuz? Hepinizin bildiği Bilgi Üniversitesi, bir gecekondu mahallesinin ortasına yerleşiverince, birden hatırladılar şehir ve üniversite arasındaki ilişkinin erdemlerini! Koşa koşa o “gecekondu üniversitesi”nde ders vermeye sıraya girdiler. Neyse ki iktidarın “her ile bir üniversite” hamlesi imdada yetişti de bu tartışma bitti: Artık bütün dağ başları, orman alanları üniversite mekanı! Şehir bir hayal oldu zaten. Araştırma görevliliğinde ısrarlıhsan ey okur, bugün üniversite kampüslerinin yüksek güvenlikli cezaevi olarak kabul edildiğini baştan bil ve ona göre hazırlan.

Yüksek güvenlikli cezaevi demek, aynı zamanda içinde toplum için tehdit oluşturan suçluların barındığı bir mekan demektir. Bu suçluları olabildiğince orada tutmak ve güvenlik görevlilerinin denetimini asla gevşetmeden onların her hareketlerini izlemek gerekir demektir. Bugün kampüslerde olan da budur. Elbette buradaki suçlular ve suçluluk bir iktidar şebekesinin terazisine göredir. Bu nedenle, diyelim 8 Mart Dünya Kadınlar Günü’nde bir kampüste açtığınız bir stand derhal polis marifetiyle dağıtılabilir⁵; polisin kampüs içinde hoş görülmeceği gibi incelikli görüşlere sahip üniversitelerde paramiliter güçler eliyle aynı iş yaptırılabilir.⁶ Ama aynı üniversitelerde suça, cinayete, nefrete, hatta ölüme, öldürmeye çağrı çıkarmak pekala da bir “demokratik hakmış” gibi savunulabilir; hem de bizzat o

⁵ Bkz. Cebeci kampüsü örneği, “İşte polisin kampüse girmesine neden olan masa”, <http://mulkiyehaber.net/iste-polisin-kampuse-girmesine-neden-olan-masa/>, 21.03.2017.

⁶ Bkz. Bilgi Üniversitesi örneği, “Bilgi Üniversitesi’nde 8 Mart etkinliğine tekbirli saldırı”, <http://www.abcgazetesi.com/bilgi-universitesinde-8-mart-etkinligine-tekbirli-saldiri-46240h.htm>, 21.03.2017 ya da bkz. “Bilgi Üniversitesi 8 Mart etkinliğine bıçaklı saldırı”, <http://www.cnnturk.com/turkiye/bilgi-universitesi-8-mart-etkinligine-bicakli-saldiri>, 21.03.2017.

üniversitenin öğretim üyeleri tarafından bile. Bugün üniversite mekanları iktidar şebekesi tarafından öylesine “terörize ve kriminalize edilmiş” haldedir ki geçimini o üniversitenin kadrolarından, öğrencilerinden sağlayan küçük şehir ahalisi bile, sıradan gündelik davranışında üniversiteliyi olağan suçlu, en hafifinden şüpheli olarak görür; asla düşünmez “yahu onlar benim velinimetim” diye. Hal böyle olunca, üniversite mekanlarında özel güvenliğin ve özel olarak polisin varlığını mümkün kılan ya da önleyen hukuksal çerçevenin, yani hukukun hiçbir önemi yoktur! Habire bunu hatırlatan kimi hukukçu “alimler”, eğer bu politikanın bilfiil mimarı değilse, ya saftır ya da cam fanusta yaşıyormuş gibi yapmayı hayatının amacı haline getirmiştir. Anlaşılabileceği gibi, kampüsler artık üniversitelilerin değil, güvenlik görevlileridir. Onlar ve onların üniversite muktedirleriyle işbirliği halinde seçtikleri dışında kimse giremez. Düşünün: Gazeteci giremez; duvardan atlar!⁷ Çünkü talimat verilmiştir bir kere. Hatta kimi örneklerde artık talimata bile gerek yoktur. Yasalara tümüyle aykırı olarak polise açık yetki verilmiştir; dilediği zaman dilediği gibi girer, çıkar, uygun gördüğünü yapar. Olur mu böyle şey diye düşünmeyin, olur, olmaya devam ediyor.⁸ Çok basit: “En tehlikeli kesim okumuş kesimdir”⁹ ve üni-

⁷ Bir öğrenci etkinliği için SBF’ye davet edilen iki gazeteci güvenlik tarafından rektörlüğün talimatıyla kampüse alınmadı. Bunun üzerine gazeteciler kendilerini de fotoğraflayarak kampüsün yüksek demir parmaklıklarından atlayarak etkinliğe, kendilerinin konuşmacı olarak çağrıldığı etkinliğe katılabildiler. Bkz. Berkant Gültekin, “Hayır dediği için Mülkiye’ye alınmayan gazeteci: meslektaşlarıma arazi ayakkabısı ve kamuflaj öneriyorum”, <http://t24.com.tr/haber/hayir-dedigi-icin-mulkiyeye-alinmayan-gazeteci-meslektaşlarıma-azari-ayakkabisi-ve-kamuflaj-oneriyorum,392012>, 21.03.2017.

⁸ Bkz. Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erkan İbiş örneği. Adı geçen rektör polise dilediği zaman müdahale edebilmesi için her daim geçerli açık yetki verdiğini söylüyor. Hatta polisle bir whatsapp grubu kurmuşlar, anında müdahale ediyorlarmış. Bkz. “Whatsapp ile anında müdahale” <http://www.sabah.com.tr/ankara-baskent/2016/06/15/whatsapp-ile-aninda-mudahale#>, 21.03.2017. Ayrıca bugün üniversitelerin nasıl bir cezaevine

versiteler kimileyin gerçekten, kimileyin varsayımsal olarak okumuş kesimi barındırır; işte en büyük suç budur ve üniversite de bir suç mahallidir.¹⁰

Kampüslerde suç mahalli olmayan bir yer var mıdır? Vardır elbette. Oralar terörist ve suçlu yatağı olma halinden istisna tutulur: Üniversite camileri ve mescitler. Dikkat edin “mescit” sözcüğü ibadethane sözcüğüyle ilişkili olduğu halde, “ibadethaneler” demedim; Sünni Müslümanlığın artık tümüyle kendine ait bir sözcükmüş gibi takdim ettiği mescit sözcüğünü kullandım. Tesadüfen değil, bilerek: Çünkü sizin de çok iyi bildiğiniz gibi “Türk halkının yüzde doksan dokuzu Müslümandır” ve “Müslüman dendi mi de Sünniler anlaşılır.” Eh artık, her şeyi benden

dönüştürüldüğü hakkında, Kerem Altıparmak’ın şu yazısını anmalıyız: Kerem Altıparmak, “Üniversiteler yarı açık cezaevleri”, <http://bianet.org/bianet/print/160177-universiteler-yari-acik-cezaevleri>, 21.03.2017.

⁹ İstanbul’da bulunan Sabahattin Zaim Üniversitesi rektör yardımcısı (yani en üst düzey üniversite yöneticilerinden biri olan) Prof. Dr. Bülent Arı şöyle diyor: “Bülent Arı, okuma oranı arttıkça kendisine afakanlar bastığını söyledi ve cahil, okumamış halka daha çok güvendiğini belirtti. Türkiye’deki en tehlikeli kesimin üniversite mezunları olduğunu iddia eden Arı, ülkeyi ayakta tutacak olanların okumamış cahil halk olduğunu söyledi.” Bkz. “Rektör yardımcısı: Ülkenin en tehlikeli kesimi üniversite mezunları, cahil halka daha çok güveniyorum”, <http://t24.com.tr/haber/rektor-yardimcisi-ulkenin-en-tehlikeli-kesimi-universite-mezunlari-cahil-halka-daha-cok-guveniyorum,332991>, 21.03.2017. Sonra bu üniversite rektör yardımcısına ne oldu dersiniz? Hayal kurmayın, elbette üniversiteyle ilişkisi kesilmedi; aksine bu çok “yüksek” fikirleri nedeniyle tüm üniversiteleri kontrol eden YÖK Denetleme Kurulu üyeliğiyle taltif edildi. Bkz. <http://www.birgun.net/haber-detay/cahil-kesime-guveniyorum-diyen-profesor-yok-denetleme-kurulu-uyeligine-atandi-139491.html>, 21.04.2017.

¹⁰ Güvenlik meselesiyle ilgili biraz kuramsal okuma yapmaya ne dersiniz? Bkz. Zygmunt Baumann-David Lyon, **Akuşkan Gözetim**, Çev. E. Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2016. Yine de çok moralinizi bozmayın; kimi başka unsurları da içeren ama bir üniversite mekanına dair içinizi ısıtabilecek şu yazıya da bakmayı deneyin. Bkz. Murat Sevinç, “Duvar ve Bir Arka Bahçe Hikayesi”, <http://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/03/28/duvar-ve-bir-arka-bahce-hikayesi/>, 28.03.2017.

beklemeyin; Sünni denildiği anda da Hanefiliğin anlaşıldığını “anlayıverin gari.” Mademki ülkemiz böyledir, üniversitelerimiz de böyledir. Ülkemiz “tarihin saçlarını geriye doğru taramak”ta¹¹, kendi meşrebince pek mahir olduğundan, Batı Avrupa coğrafyasında üniversite manastırdan doğarken, bizde cami - yeni Müslüman olmuş bir coğrafyada yaşıyormuşuz gibi- üniversiteden doğar. Üniversiteler artık (ilk ve orta öğretim kesme- diğinden olsa gerek) toplumun, bütün mikro organizmalarıyla belirli bir anlamda ve bütün negatif yükleriyle, dinselleştirilmesi için kullanılan en önemli alanlardan biridir. Bu dinselleştirme, açıkça iktidar şebekesinin bütün gücüyle, kamu kaynaklarının belirli cemaatlara çok çeşitli dolayimlarla tahsisıyla yürütülür. Tam bu noktada ben susayım, bunun en bilindik örneği konuş- sun, bir zamanların rektörü:

“Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi'nde (ÇOMÜ) 4 yıl içinde 53 mescit açıldı. Ocak 2015'te açılan ilk camiden sonra üniversite içinde iki yeni caminin inşaatının devam ettiği öğrenildi. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi'nin resmi internet sitesinde yer alan açıklamada Çanakkale Za- feri'nin 100. Yılında ÇOMÜ'nün ‘**Üç Camili Üniversi- te**’ sıfatını kazanacağını belirten Rektör Prof. Dr. Sedat Laçiner, 2015 yılının sonuna kadar üniversite içerisinde ibadethane kapasitesinin artacağını ve 15 bini aşacağını be- lirtti. Prof. Dr. Laçiner, sözlerini şöyle sürdürdü: “Üniversi- temiz ibadethane konusunda çok acılar çekti. Zor bir tecrü- beden geçildi. Kıyafetleri nedeniyle kampüse alınmayan öğrenciler, gizlice ibadetlerini yerine getirmeye çalışan öğ- retim elemanları tarihimizdeki karanlık noktalardır. 2011'den bu yana ise her binamıza bay-bayan mescitler açılıyor. Şimdiden sayı 53'ü buldu. Yıl sonuna kadar daha da artacak. Ayrıca 22 yıl sonra ilk camimizi önceki ay bü- yük bir törenle açtık. Şu anda iki büyük caminin inşaatı de-

¹¹ Walter Benjamin'in kulaklarını çınlatmış olalım. Bkz. Walter Benjamin, **Pasajlar**, Çev. A. Cemal, İstanbul, Yapı-Kredi Yayınları, 2008.

vam ediyor. Bunlardan ilki 1-2 ay içinde hizmete açılacak. Diğerisi ise yıl sonuna kadar hizmete açılmış olur. Camilerden ilki 3 bin 500, diğer ise 10 bin kişilik olacak. Her iki cami de Üniversitemiz dışı kaynaklarla finanse ediliyor.”¹²

Peki, aynı üniversitede kütüphane kapasitesi ne kadar artmıştır dersiniz? Onu bulmayı da sizlere bırakayım. Muhtemelen kütüphane için kaynak yoktur. Bunca cami için kaynak, dış kaynaklardan sağlanıyormuş ya... Her üniversitede bir klasiktir: İnşaat dedi mi kaynak bulunur; ama sakın üniversite yönetimlerinden kitap, bilgisayar filan istemeyin; kaynak, bulunmaz Hint kumaşı olur.

Çanakkale örneğinin bir istisna olduğunu sanmayın. Bugün hemen her üniversite rektörlüğünün birincil önceliği üniversitesine bir cami, ilki varsa, ikinci camiyi yapmaktır.¹³ Siz, öğrenci-

¹² Bkz. “Çanakkale 18 Mart Üniversitesi’nde 4 yıl içinde 53 mescit açıldı”, <http://odatv.com/universiteye-cami-degil-camiye-universite-yaptilar-0403151200.html>, 21.03.2017. Sedat Laçiner bu satırların yazıldığı tarihte Fethullah Gülen Terör Örgütü (FETÖ) üyesi olmak suçundan yargılanmaktaydı ve bu üniversiteden Laçiner’in rektörlüğü döneminde istihdam edilen çok sayıda akademisyen aynı suçlamayla ihraç edildi.

¹³ Bu satırların yazıldığı günlerde, çoktandır bir bürokratik kurum olmaktan çıkıp camiden devlet yönetmeye soyunan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın başkanı şöyle diyordu: “Geçmişte üniversitelerde öğrencilerinin ve çalışanların ibadetlerini zor şartlar altında yaptıklarını iddia eden Görmez, her üniversitede erkek ve kadın öğrencilerin, rahatlıkla ibadetlerini yapabilecekleri mekanların bulunmasını gençlerin geleceği için önemli olduğunu öne sürdü. Dünyada birçok üniversiteyi ziyaret ettiğini anlatan Görmez, Türkiye’deki üniversitelerin mabetsiz olmasının kabul edilemez olduğunu savundu.” Sayın başkan mabet derken neyi anlıyor dersiniz: “Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, “Her üniversite kampüsünde bir cami olmalı” dedi.” Bkz. “Diyanet İşleri Başkanı: her üniversite kampüsünde bir cami olmalı”, <http://t24.com.tr/haber/diyanet-isleri-baskani-her-universite-kampusunde-bir-cami-olmalı,396214>, 29.03.2017. DİB çoktandır üniversiteleri yönetiyor. Üniversitelerle ilgili hiçbir yetkisi olmayan aynı başkan, şimdi çoktan kapanmış bulunan dönemin **Radikal** gazetesinde, 2014 yılında, bakın neler söylüyordu: “Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez bütün üniversite kampüslerinde cami yapılacağını açıkladı. Türkiye’de 80’i aşkın

liğinizden dini pratiklerle ilgili mesafeniz nedeniyle üniversite-
nizdeki mescitlerin yerlerini bilmeyebilirsiniz ama artık öğren-
seniz iyi olacak; bir asistansınız. Kendiniz camiye gitmeyebilir-
siniz ama kimlerin, hangi yöneticilerin, hangi hocaların camiye
düzenli gittiğini, kimlerin Cuma namazlarını kaçırmadığını bil-
meniz ve gerektiği hallerde, doğru zamanda ve doğru yerde gö-
rünür olmanız meslek hayatınızı kurtarabilir. (Elbette burası
Türkiye; batırabilir de.)

Bir üniversitede ibadethane olamaz mı? Neden olmasın ki?
Üniversite denilen şeyi üniversite yapan teoloji, hukuk ve filolo-
jidir en başta. Öyleyse bir ibadethane barındırması da olağan
karşılmalıdır. Kaldı ki böyle olmasaydı bile, mademki univer-
site yirmi dört saat yaşayacaktır; üniversitede çalışan insanların
dinsel gereksinimlerini de üniversite doğallayın karşılamalıdır.
Ancak bir üniversitede hiçbir ibadethane, hele tek ve baskın,
iktidar şebekesiyle iç içe geçmiş, varlığı onun varlığından ayrı-
lamayan bir dinsel pratiğin inancı, üniversiteye meydan okuya-
maz. Hiçbir anlamda. Yani mimari yapısından tutun da icrasına
kadar, meydan okuyamaz. Üniversite camiden yönetilmez. Oysa
bugün gördüğümüz şey, camiden üniversite yönetilmesidir. Her
şey bir yana; mesailerin namaz saatlerine göre ayarlanması, ders
saatlerinin aynı şekilde, özellikle Cuma günleri, Sünni Müslü-
manlık pratiğine uygun hale getirilmesi ve benzeri uygulamalar
üniversitenin camiden yönetildiği anlamına gelecektir. Daha

üniversitede cami inşaatlarının sürdüğünü belirten Görmez, "15'ini ibadete
açtık, 50'sini de 2015'te açacağız" dedi. Anadolu Ajansı'na konuşan ve
üniversite gençliğinin camilerle buluşmasını önemsediklerini vurgulayan
Görmez, "Türkiye'de yaklaşık 20 milyon genç var. Bu gençlerimize ulaş-
mak istiyoruz. Şehirlerdeki üniversite camilerini önemsiyoruz. Bu camiler-
de gençlerle iletişim kuracak din görevlileri hizmet verecek. Onların ma-
nevi yönden gelişmesini, camilerden istifade etmesini istiyoruz" dedi."
Bkz. "Her üniversite kampüsüne bir cami geliyor", <http://www.radikal.com.tr/turkiye/her-universite-kampusune-bir-cami-geliyor-1236275/>,
29.03.2017.

durun: Ders içeriklerine girmedik bile, burada konumuz o olmadığı için.

Bugün üniversite kampüsleri, istisnaların sayısı istisna olmaya layık bir biçimde hızla azalırken, Sünni doktrinasyon merkezlerine dönüşmüştür. Buna gerek mekanlara girdiğiniz anda, gerekse meslek hayatınızın çeşitli aşamalarında, çeşitli biçimlerde tanık olacaksınız. Bu biçimler en incelikli ayrımcılık örneklerinden, en kaba, doğrudan dışlanmaya kadar karşınıza çıkacaktır. Örneğin, Sünni Müslümanların dinsel pratikleri, kendi özel günleri ve bunlarla ilgili her şey tüm üniversitelerde serbestçe ve hatta bizzat yöneticiler eliyle duyurulur, yaygınlaştırılır ve katılım neredeyse zorunlu tutulur. Somutlayalım: Örneğin Ramazan bayramı kutlamaları. Resmi yoldan yapılır. Yetmez, Kandil günleri, üç aylar...aklınıza ne gelirse...böylesi zamanlarda üniversitelerin haberleşme listeleri mesajlarla dolar taşar. Ne var ki bunda deyip geçebiliriz; insanlar Müslüman ve birbirlerinin bayramını, özel gününü kutlayabilirler. Peki, ya içlerinden Katolik, Protestan, Yahudi olan biri varsa? Örneğin böyle bir listeye Paskalya Bayramıyla ilgili ya da Hamursuz, Fışh Bayramıyla ilgili bir mesaj atabilir mi sanıyorsunuz? Üniversitelerin çeşitli salonları Kur'an tilavetlerine ardına kadar açılırken, İsa Mesih'in ikinci gelişi temalı bir etkinlik yapabileceğinizi mi sanıyorsunuz? Hele bir deneyin. Hadi gayri-müslimleri geçtik, geçmeyeelim ama örneğin Aleviyseniz, siz siz olun, her nasılsa girmiş bulunmuşsunuz üniversiteye, sesinizi çıkarmayın. Sakın ola ki aklınıza muzır sorular düşürmeyin: "Ya madem hepimiz Müslümanız ve üniversitede cami olabilir; benim ibadet ihtiyacım için de cemevi yapsınlar bari" gibi saçma sapan düşünceler aklınıza gelmesin. Bir ibadethane olarak cemevi zaten yoktur; cem ibadetinin yapıldığı yer olarak cemevi vardır. Böyle düşünceler aklınıza gelirse, ağzınızın payını verecek biri bulunur: "Türkiye'de Alevi-Sünni ayrımcılığı yok; bakın, Alevi olduğunuz halde, üniversiteye araştırma görevlisi olmuşsunuz. "Üniversitelerimizde tek bir ibadethane vardır; o da camidir; çünkü

tek bir din vardır, O da İslam'dır, tek bir İslam vardır, o da Sün-niliktir, tek bir Sünnilik vardır, o da Hanefi-Maturidiliktir. Hele hele birkaç Alevi kökenli araştırma görevlisi bir kürsüye alınagörsün; seyreyleyin gümbürtüyü: “İşte bakın, Alevi çetesi kuruyorlar. O kürsüye zaten Alevilerden başka kimseyi almazlar. Bu memlekette dindar çoğunluk eziliyor...” Sayın, sayabil-dığınız kadar! Nedense bu memlekette ezilen hep çoğunluktur!

Sonuç olarak kampüs diye girdiğiniz mekan aynı zamanda “dindar” bir mekandır; hazırlıklı olun. Farkındayım, kampüsün kapısından beri içiniz karardı. Kararmasın, hadi şimdi kundura-larınızı boyayın; takım elbiselerinizi ya da tayyörlerinizi giyin; binaların içine gireceğiz. Şaşırdınız mı? Ne o, yoksa siz hala öğrenci misiniz? Araştırma görevlisi oldunuz, hatırlatayım, yok artık öyle keyfe keder giyinmek. “Ama, ama biz memur muyuz” diye boşuna feveran etmeyin; çoğu üniversitemizin aziz yöneti-cileri kılık kıyafet yönetmeliklerini pek güzel takip ederler, ha-beriniz olsun. Hatta bazen bu uygulamalar fakülteden fakülteye değışir. Unutmayın ki bu ülkede dekanların, en ünlü fakültelerin bile kapısında durup kılık kıyafet kontrolü yaptığı dönemler olmuştur. Etek yerine pantolon mu giydin; hadi kızım evine, eteğini giy de gel! Vay, sakallar da bırakılmış, hadi traşa, ha-di...Bu satırların yazarının bile, üstelik öyle büyük baskı dönem-lerinin birinde filan değıl ve üstelik pek solcu, pek her şeye mu-halif bir hoca tarafından spor ayakkabıyla derse gittiğı görüldü-ğü için terslendiğı vakidir. Aslında bu yazdıklarımın şu anda pek bir hükmü yok. Hatta takım elbise, tayyörle üniversiteye gider-seniz sizi darbeci diye damgalamaya bile kalkışabilirler. Çünkü üniversiteler artık, liseler gibi, şalvarın, sözüm ona Muhammedi olduğu iddia edilen sakalların, namaz vakitleri dizlere kadar sıyrılmış giysilerin ve şıpıdık abdest terliklerinin mekanıdır. Dolayısıyla, söylediğimin aksine, takım-elbise giymediğiniz için değıl, giydiğiniz için başınız derde girebilir. Tayyör giydiğiniz için değıl, upuzun pardesüler giymediğiniz için hedef haline getirilebilirsiniz. Onun için siz bu yazılanlara pek aldırmayın.

Ama ölçünüz, eğer işinizi ciddiye alıyorsanız şu olsun: Üniversite, aklın değil, eleştirel aklın yurdu. Giysilerinizde de buna dikkat edin: Giysileriniz eleştirel aklın referansları yerine, bu akli boğmaya, bu aklın önüne başka şeyleri geçirmeye, başka referanslara, başka bir sembolizme bağlanıyorsa, o giysilerden vazgeçin. Özetle, formel yollardan gelebilecek çeşitli baskılar bir yana, eğer araştırma görevlisiyseniz, kampus içinde nasıl giyindiğinize dikkat etmenizi şiddetle öneririm. Giyinme özgürlüğü araştırma görevlileri için değildir. Çok “takmayın”, üniversiteyi büyük bir aile gibi düşünün; eh, babalar, anneler de çocuklarının oturmasına, kalkmasına, giyinmesine, soyunmasına dikkat eder, değil mi? Ne var ki bunda?

B. “AİLE SALONUMUZ VARDIR”

Şimdi “ailemizin” evini biraz daha yakından, içeriden dolaşmaya ne dersiniz? Üniversite denen evin içinde üç kutsal mekan vardır; kutsal derken belirli bir anlamda dokunulmazlıktan söz ediyorum aslında. Bunlardan ikisi gerçek, biri sanaldır. Bu üç mekan, öğretim elemanının odası, ders yaptığı derslik ya da laboratuvar, stüdyo, vs. (şimdilik ayrım gözetmeksizin derslik adını kullanmakla yetineceğim) ve akademisyenin dahil olduğu sanal ağıdır. Bunlara dokunulmaması beklenir. Ama dokunulmaz mı? Yok canım, dedim ya, yazarınız iflah olmaz bir yalancıdır diye. Bu üç mekan da maşallah, akademisyenin dışında herkesin müdahalesine açıktır aslında. Odadan başlayalım.

Öncelikle, araştırma görevlisi oldunuz diye, “vay, tek başıma bir odam olacak ve o odada ne güzel kitaplar okuyacağım ben, ne güzel notlar çıkaracağım” diye düşünmeye filan kalkışmayın. Eğer kurumsal geleneklerden yoksun, yeni ya da görece yeni bir Anadolu üniversitesinde araştırma görevlisi değilseniz yani henüz mekan sorunu bulunmayan bir yerde değilseniz, merkezi, büyük üniversitelerden birinde işe başlıyorsanız ya da kadronuz oraya aktarılmışsa, oda beklentisine sakın ola girmeyin. Sizden kat be kat kıdemli asistanların, doktor asistanların ve hatta yardımcı doçentlerin ve doçentlerin bile bir oda sorunu vardır ve fakültenizin sizi oturtacak herhangi bir mekanı yoktur. Öyleyse öğrenciliğe devam. Yani üniversite sizden hem mesai zorunluluğuna uymanızı ya da her arandığınızda bulunmanızı ister, hem de size mesai içinde bulunacağınız herhangi bir yer göstermez. Öyleyse nereye gidebilirsiniz ki; belli yerler vardır gidebileceğiniz. Eğer fakülte ya da kampüs içinde, eli yüzü düğün bir kantin, cafe, vb. bir yer varsa orada olacaksınız. İkinci olarak asli mekanınız artık kütüphanenin çalışma salonu olacak. Bunlar da mı yok? Şanslıysanız, eğer fakülteniz şehrin içindeyse, çevrede vakit geçirip çalışabileceğiniz sakın bir kahvehane (evet, evet bildiğiniz kıraathaneden söz ediyorum), bir “simit

sarayı” ya da şimdilerde insanlar çıldırmış gibi birden bire kahveye merak sardığından olsa gerek, bir sokakta dördü birden beliren bir “kahveci bilmem kim efendi” cafesi bulacaksınız.

Bir odanızın olmaması yalnızca bir odanızın olmaması demek değildir. Akademisyenlerin odaları çalıştıkları, öğrencilerle görüşme yaptıkları, ortak kimi faaliyetler yürüttükleri, sosyalleştikleri ana mekandır. Dolayısıyla odanın olmaması demek, çantanızı, kitaplarınızı, giysilerinizi, kişisel elektro-dijital aletlerinizi koyacağınız bir yerin olmaması demektir ki bu da göçebe bir hayattır. Bir kaplumbağa gibi her şeyinizi yanınızda, sırtınızda taşıyacaksınız. İkincisi, çalışma ritminizin sürekli değişmesi demektir. Üçüncüsü, sosyalleşeceğiniz, kendinize özel bir alanın, arkadaşlarınızı bir çaya kahveye davet edeceğiniz ya da öğrencilerinizle bir şey yapmak için oturup iki çift lafın belini kırabileceğiniz bir yerin olmaması demektir. Aynı şey çeşitli resmi işler ve belgeler bakımından da geçerlidir. Örneğin size sınav görevi verilir, resmi evrakın teslim edileceği sabit bir yer olmadığından, sürekli ilgili birimlerle temas halinde olmanız gerekir; örneğin bölüm sekreterlikleriyle ki size resmi bir yazı gelmiş mi, gelmemiş mi haberiniz olsun. Es kaza, bölüm sekreteri sizi uyarmayı ihmal ederse ve bir görevi bu yüzden yerine getiremezseniz, hakkınızda tutanak tutulacak ve devamında belki de soruşturma açılacaktır. Sakın içinizden, “beni işe alan işveren, çalışacağım bir mekan da göstermek zorundadır” gibi, olağan bir dünyaya ait zındıkane fikirler geçirmeyin.

Oda sorunu olan fakülteler, bazen bu sorunu toptan çözmek için çareler geliştirirler ki bunlardan biri araştırma görevlilerinin kullanabileceği, kişiye özel olmayan çalışma salonlarının oluşturulmasıdır. Yani bir salona, bugün bankalarda karşımıza çıkan açık ofis denilen türde çalışma bankoları ya da kabinleri yerleştirilir. Ayrıca ihtiyacı olanların kullanabileceği sayıda, ortak kullanıma açık bilgisayar ve yazıcı da bu salonda bulundurulabilir. Dolayısıyla eğer böyle bir salon varsa, bu salonda, asla size ait olmayan, boş olanı kullanabileceğiniz bir kabin-masa sizi bek-

lemektedir. Tahmin edebileceğiniz gibi, bu kabin-masa, yalnızca bir şeyler yazıp çizmeye uygundur ve onun ötesinde bir işlevi de yoktur. Mekan size değil, sizin gibi araştırma görevlilerinin tümüne ait olduğundan mekanla herhangi bir ilişkiye giremezsiniz ya da mekana dair herhangi bir tasarrufta bulunamazsınız. Bu tip salonları kullanabilen araştırma görevlileri, tümünden yersizlere göre şanslı sayılır. Ama daha şanslıları da vardır.

İkinci bir çözüm yolu, bu tip, salon tarzı ve yine küçük çalışma kabinlerini andırır masalarla tefriş edilmiş ama ilkinden farklı olarak, kabinlerin kişiselleştirildiği, dolayısıyla hangi kabinin hangi araştırma görevlisine ait olduğunun belli ve sabit olduğu çalışma mekanlarının oluşturulmasıdır. Böylesi bir salonda kendisine boş bir masa bulunan araştırma görevlisi, ohooo, diğerlerine göre epeyce şanslıdır. Çünkü en azından gönlüne göre tasarrufta bulunabileceği, eşyalarını sabit olarak bırakabileceği bir masa-kabini vardır. Az şey mi?

Bunlardan daha şanslıları, bir-iki kişiyle de olsa bir odası olan araştırma görevlileridir ki burada artık önemli olan odayı kiminle paylaştığınız olacaktır. En şanslı araştırma görevlileri ise elbette, çeşitli Anadolu üniversitelerindeki araştırma görevlileridirler; yani mekanlar henüz bomboş olduğundan -çünkü kadrolar boştur- tek başına bir odası bulunan araştırma görevlileridir.

Oda sorunu ciddi bir sorun olduğundan, kimi üniversitelerde öğretim üyeleri en başta elbette ve doğal olarak kendi kürsülerindeki araştırma görevlilerine yardımcı olmak üzere odalarını paylaşma nezaketini gösterirler. Yani bir bakmışsınız, hocanızla aynı odadasınız. Bu durumda gerisi hocanızla size kalmış. Ancak, şöyle ya da böyle bir odanız varsa, akılda tutmanız gereken şeylerden biri, odanızı bir anlamda mahrem bir şeymiş gibi düşünmeyin. O odaya sizden başka kimlerin, siz odaya gelmeden önce ve siz çıktıktan sonra, gelip gittiğini asla bilemeyeceğiniz gibi, keyfinize göre odanızı tasarruf edebileceğinizi de düşünmeyin. Örneğin odanıza öyle dilediğiniz gibi, size odayı sevdirecek olan ya da çalışma şevki kazandıran tablolar, fotoğraflar,

özlü sözler filan asamazsınız. Sosyal çevrenin bundan rahatsız olma ihtimalini daima düşünün ve özellikle kimi küçük üniversitelerde bunun basbayağı şikayet konusu olabileceğini asla unutmayın. Dahası, odanızda ülkenin kimi kurucu figürlerinin ya da hatta, basbayağı kimi siyasal figürlerin resminin niye olduğu ya da tersinden niye olmadığı, ülkenin bayrağının neden asılıp asılmadığı gibi sorulara muhatap olabilirsiniz ve bu soruların her biri bir disiplin soruşturmasına dönüşebilir.

Bütün bunlar olmasa bile, odanıza öğrencilerin ve hocalarınızın gelip gideceğini sakın unutmayın. Orası sizin, evinizdeki odanız değildir. Yeni ailenizin size tahsis ettiği odadır. Bunun ideal anlamı şudur: Orası esasen bir kamu mekanıdır. Odayı kullanmanız kamusal çıkarlarla ilgili olmak zorundadır. Oda size bunun için tahsis edilmiştir, bunu asla unutmayın. Gerek öğrenciler, gerek tüm akademisyenler (bu arada odanızın temizliğiyle uğraşan kat görevlilerini, size çay getirip götüren çaycıları, resmi evrak getirip götüren personeli de ekleyin) aslında küçük bir dünyanın parçalarıdır. Yani onlardan birinin, odanızda dikkatini çekecek bir ayrıntının on dakika sonra, odanızın yerini bile bilmeyen mali işlerden bir memurca ya da ilginizin bile olmadığı bir öğrenci aracılığıyla sosyal medyadan duyulabileceğini, hatırdan çıkarmayın derim. Dolayısıyla “oda benim değil mi, dilediğim gibi düzenlerim, dilediğim gibi çalışırım, dilediğim gibi yaşarım” cinsinden bir özgürlüğünüz yoktur. Odanıza kimlerin, ne zaman girip çıktığı, odada hangi müziklerin dinlendiği, kantinden bir şeyler sipariş edilmişse ne yenilip içildiği, gizli gizli sigara içip içmediğiniz ya da arada bir kadeh atıp atmadığınız, bunların hepsi emin olun tüm fakülte tarafından bilinir. Bu arada söylemeye bile gerek yok; asiste ettiğiniz bir hocanız varsa, elbette sizin odanız aynı zamanda onun odasıdır; siz onun çırağı durumundasınız ve o dilediği gibi odanız hakkında görüş bildirme ve bu doğrultuda değişiklik talep etme hakkını kendinde bulur. Kırılıp dökülmeye kalkmayın. Hele zaten onun odasında oturuyorsanız... Oda onun odasıdır ve sizi odasına kabul edenin,

dilediği zaman odasından çıkarmaya da hakkı olacaktır. Bu bakımdan, sakın ola ki odasını paylaşıyorsunuz diye, hocanızla aynı seviyede olmayı bir yana bırakın, meslektaş olduğunuzu filan düşünmeye kalkmayın. Meslektaşlığınız doktoranızı tamamladığınız gün başlar ki o gün zaten sizin araştırma görevliliğinizin son günü de olabilir. Bu bakımdan hocanızın mahremiyetine özel bir özen göstermeniz beklenir.

Bunun basit altın kuralları vardır: Aslında belki de tek bir kuralı; odada olan odada kalır! Bu altın kurala mutlaka uyun. O odada hocanız yüz yüze ya da çeşitli iletişim araçlarıyla, öğrencilerle, meslektaşlarıyla, üniversite yöneticileriyle, gazetecilerle, yayıncılarla, çeşitli örgütlerle birçok görüşme yapacaktır; siz de tüm bunlara tanık olacaksınız. Bunların tümü hocanızın mahremiyetidir. Aynı şekilde, eğer odayı, hocanız olmasa bile, bir başka araştırma görevlisiyle paylaşıyorsanız, bu altın kural karışıklık olarak ikiniz için de geçerlidir.

En sinir bozucu asistan tipi odasına ya da çalışma/bulunma mekanı neresiyse oraya tıkılıp kalan, dünya yıkılsa dışarı çıkamayan asistan tipidir. Oda odadır; onu bir hapishaneye çevirmeye kesinlikle hakkınız yoktur. Kendi odasını, mekanını kuşatan dünyadan bihaber asistanın dünyaya verebileceği şey, “teknolojik” bir katkıdan öteye geçemez. Ne büyük katkılarda bulunmuş olursa olsun, böyleleri ağızlarını açtığı anda, bir an önce sussun istersiniz; çünkü söyledikleri o kadar cahilce, o kadar geri bir noktadan söylenmektedir ki inanamazsınız; böyle birinin akademide ne işi olduğunu kendinize sorar ve bir yanıt da bulamazsınız. Örneğin fakülteyi polis basmıştır; öğrenciler dövülerek gözaltına alınmış, meslektaşlarına küfür edilmiş, derslikler gaza boğulmuş ve dersler durmuştur ama işte o asistan, o gaz, odasına sızıp kendisi içeride duramaz oluncaya kadar başını kapısından, penceresinden dışarı çıkarmaz. Nihayet gaz odaya sızar ve bizimki kafası kesilmiş tavuk gibi kapıda belirir; bir de utanmadan “ne oldu ya, benim hiçbir şeyden haberim yok” der. Sanki atılan sloganları, çocukların çılgınlıklarını, küfürleri, koşturmaları hiç

duymamıştır; oysa olay belki de onun odasının önünde, tam da o koridorda cereyan etmektedir. Bu çok mu abartılı geldi? Bir de şöyle deneyelim: Odanız, sizin akademinin içinde bir hücreye kapanmanız için değil, tam tersine akademi içinde sosyalleşmeniz ve böylece akademisyen olmanın ne olup olmadığı konusunda bilgi, görgü ve deneyiminizi artırmak için vardır. Öyleyse odadan çıkın. Odadan çıkın ki fakülteniz içinde neler oluyor, hangi politikalar sizi ilgilendiriyor ve tehdit ediyor, hangi akademik çevreler nelerle uğraşıyor, kimler yeni neler okuyor, kimler hangi akademik şebekeleri oluşturuyor ya da hangi şebekelerde ne gibi sorunlar var; fakültenizin sorunları neler ve bu sorunlara karşı kimler nasıl tutum alıyor; bütün bunları ancak odadan çıktığınız ölçüde öğrenebilirsiniz. Odadan çıkın ki öğrenciler sizin yüzünüze aşına olsun, sizi tanış kılsın, gerektiğinde sizden yardım isteyip isteyemeyebileceği hakkında bir fikri olsun, sizi ciddiye alsın ve siz de öğrencilere, henüz içinde olduğunuz bir topluluğa, aynı anda başka bir cepheden bakmanın nasıl bir şey olduğunu öğrenin: Odadan çıkın! Aman dikkat; odadan çıkın demek kesinlikle, Nasrettin Hoca fıkrasında olduğu gibi, “arada bir de kendi odanıza uğrayın” demek değildir.

Sizi alıp dersliklere götürmeden önce, odayla ilgili olarak son bir not düşmek isterim. Eğer fakültenizde “Açık Kapı” politikası uygulanıyorsa, buna titizlikle uyun. Açık kapı politikası, özellikle cinsel tacize karşı geliştirilmiş bir önlemdir. Bu önlemin işlevselliği, önleyiciliği ya da yaratabileceği başka sonuçlar ya da anlamları üzerine tartışabiliriz ama bu tartışmalar bir yana, bu önleme karşı çıkmayın. Buna göre, öğrencilerle görüşme yaparken (sizin ve öğrencinizin cinsiyeti ne olursa olsun) oda kapınızın açık olması gerekir. Ayrıca, siz de, bağımsız bir odanız varsa, fakültenizin bu yönlü bir uygulaması olmasa bile, bu politikayı uygulayabilirsiniz. Bu politikayı uygulamak istiyorsanız, daha baştan oda kapınıza “Bu odada açık kapı politikası uygulanmaktadır” gibi bir duyuru asmayı da ihmal etmeyin ki her öğrenciye ayrı ayrı dert anlatmak zorunda kalmayasınız.

Şimdi yavaşça odadan çıkalım ve dersliklere doğru gidelim. Olağan olarak bir araştırma görevlisinin derslikle ilişkisi öğrencilik statüsüyle ilgili olmalıdır. Çünkü araştırma görevlileri ders veremez, derse sokulamaz, ders vermesi istenemez; araştırma görevlisi yetiştirilmekte olan bir adaydır; bir çırak. Dolayısıyla ustası olan hocasının yerine geçip onun fonksiyonlarını üstlenemez. Yasada da zaten yardımcı personel olarak tanımlanmıştır. Bu bakımdan rolü yardımcılıkla sınırlıdır. Yani hiçbir hoca normal olarak sizden kendi rolünü ikame etmesini isteyemez. Bu kapsamda neler yer alır diye merak ediyorsanız, ders veren olarak derse giremezsiniz, tarafınızdan verilmeyen bir dersin sınav kağıdını okuyamazsınız, sınav uygulaması yapamazsınız, sınav sorusu soramazsınız, vb. Bir araştırma görevlisi, ancak yetiştirme sürecinin bir parçası olduğu ve hocası buna hazır olduğunu düşündüğü ve ihtiyaç duyduğu ölçüde, izleyici olarak derse girebilir. Bunun dışında, bir dersin parçası olan uygulama kısmı varsa (vaka analizi, stüdyo çalışması, laboratuvar uygulaması gibi) o kısımda öğrencilere refakat edebilirsiniz, yani bir tür gözlemci ve gerektiği hallerde hocayla iletişim kurmak üzere hazır olmak gibi bir rol üstlenirsiniz. En fazlasından bu uygulama çalışmalarında, hoca sizden temel basamaklarda öğrencilere yol göstermenizi talep edebilir, hepsi odur. Temel basamaklar derken neyi anlamalıyız? Şu anekdotu aktarmakla yetineyim: Bir zamanlar bir öğrenci bir profesörün kapısını çalmış. “Hocam” demiş “dersle ilgili bir sorum var.” Hoca, gözlüklerinin üstünden şöyle bir bakmış, “dersle mi ilgili” demiş tekraren. “Dersle ilgili” yanıtını alınca yanıtlamış: “Bak evladım, sen bana ders dışında, dersle ilgili soru soramazsın. Dersle ilgili soruyu, bak benim bir asistanım var, önce ona soracaksın; o bilemezse, yardımcı doçentime, o da bilemezse doçentime soracaksın. Doçentim de bilemiyorsa sormak üzere bana gelebilirsin. Hadi şimdi git.” Temel basamak rolünüz, bir araştırma görevlisi olarak budur.

Gerçekte olup bitenin ise bununla hiçbir ilgisi yoktur. Özellikle yeni kurulmuş üniversitelerde, araştırma görevliliğinin ne

olduğunu, nasıl hoca olduğunu bilmediğimiz hocalarının bile bilmediği yerlerde, her şeye hazır olun. Hocanızın yerine derse gireceksiniz. Hem olağan eğitim öğretim yılı içinde, hem de öğrencinin sırtından üniversitenin ve hocaların para kazanması için icat edilmiş yaz okulları saçmalığında. Dolayısıyla, örneğin hocanız olağan dönemde ne kadar çok öğrenciyi yaz okuluna bırakmışsa, bunun yükünü siz çekeceksiniz. Ders onun adına açılacak, ama o tatilini yaparken, siz Ağustos'un sıcağında ders vermek zorunda kalacaksınız. Bu bir yana, olağan eğitim öğretim döneminde, çoğu yerde, hocanız sanki dersin sahibi kendisi değil de, dersin ağır misafiriymiş pozlarıyla lütfedip derse yalnızca birkaç kez girebilir; kalan dersler size kalmış olur; geçmiş olsun. En kötüsünü söylemedim: Bu üniversiteler üniversite nosyonu ile uzak ara ilgisiz olduğu için, ha bire öğrenci kabul etmek ve yeni bölümler açmak peşindedir. Sonra ne olur? Olan size olur. Öğrenciler gelir ama ders verecek hoca yok. Sağ olsun araştırma görevlileri. Bir araştırma görevlisi, daha kendisi yüksek lisans ya da doktora derslerini izliyorken ya da tez yazarken, bir anda hiç ilgisinin bile olmadığı birden çok dersi üstlenmek zorunda kalır. Örneğin aynı araştırma görevlisi, diyelim siyasal teori alanında eğitilirken, kendisini Kamu Maliyesine Giriş, Ceza Usul Hukuku, Türk Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimine Giriş derslerini verirken bulabilir. Neden mi? Çünkü o dönem, Kamu Maliyesi dersini verecek olan vergi müfettişi, Ceza Usul dersini verecek olan ağır ceza hakimi ya da Türk Kamu Yönetimi dersini verecek olan vali yardımcısı işlerinin çokluğu yüzünden ders vermek istememiştir! Buyurun size üniversite! Bu aynı zamanda şu demektir: Çoğu yerden bildiğimiz gibi, böylesi üniversitelerde bölüm vardır, öğrenci vardır, ders vardır ama bu ihtiyaçları karşılayacak hiçbir hoca yoktur ve siz o bölümde yalnız bir araştırma görevlisi olarak her şeye ve herkese yetişmek, her ihtiyacı karşılamak zorundasınızdır.

Bu şanssız araştırma görevlilerinin karşısında ise sözcüğün apaçık anlamıyla şımarık bir başka grup araştırma görevlisi du-

rur. Bu şımarık grubun üyeleri, merkezi, kurumsal bir üniversiteye “kapağı atmış” gruptur. Araştırma görevliliğini kendi takip ettikleri lisansüstü dersleri almak ve tez yazmakla sınırlı sanırlar. Ay efendim, onlar tez yazmaktadır; yazdıkları tezle dünya kurtulacak, Marx mezarında ters dönecek, Hegel alkış tutacak, Kant hasedinden çat diye çatlayacaktır. Bunlar hocalarının hangi dersi verdiğinden bihaberdir adeta. Ders programını zaten bilmezler bile. Bir öğrenci ha onlara hocanın nerede olduğunu sormuştur, ha bir mezar taşına: Yanıt aynı olacaktır. Hocalarıyla ilişki içinde olmak, bırakın derslerine girmeyi filan bir yana, onların görevi midir efendim? Yanıt verelim: Evet, görevinizdir! Tez yazan bir lisansüstü öğrencisiyle tez yazan bir araştırma görevlisinin farkı çok büyüktür. O, tezini yazmakla yükümlüdür; siz ise aynı zamanda mesleği, mesleğin inceliklerini öğrenmekle yükümlüsünüz. Bunun için de daima hocanızla, hocanızın verdiği derslerle, yürüttüğü çalışmalarla ilişki içinde olmalısınız.

Kurumsal, merkezi, belli bir akademik geleneğe sahip üniversitelerde hocalar zaten kendiliğinden araştırma görevlisini koruyup kollar. Onun iş yükü altında ezilmesini kesinlikle istemezler. Ama hocalar da insandır ve yardıma, desteğe ihtiyaç duydukları olur. Aynı yollardan geçen hocalar, böyle durumlarda araştırma görevlisinden yardım istemeye bile utanır, yarım ağız şöyle bir yoklar ve geçer. Bunu sizin anlamamanızı ister. Bu üniversitelerde hoca en başta kendisini size karşı sorumlu hissettiği için ve ardından kendi yaptığı işe saygısı gereği, sizi zaten yetiştirme sürecinizle uygun olmayan bir işe koşmayacaktır, merak etmeyin; hocanıza ukalalık etmenin de alemi yok. Örneğin size asla sınav kağıdı okutmayacaktır. En azından kendi egosu gereği şöyle diyecektir: “Bir araştırma görevlisi kim oluyor da benim anlattığım dersin sınav kağıdını okuyacakmış?” Böyle eski usul bir hocanız varsa, kesinlikle kıymetini bilin ve size iş vermese bile siz mutlaka iş süreçlerinde görev almaya kendiliğinden talip olun.

Kimi hocalar ise size ıraklığınızın hakkını verdirecektir, emin olun. Daha iŖe alındığınız günden itibaren sizi odasına çağıracak, eŖitli iŖler yaptırarak, hiçbir Ŗey bulamasa her hafta kendisine bir Ŗeyler yazıp getirmenizi isteyecektir. Dahası, o derse giderken sizi de daima yanında götürecek, hatta kendisi ayakta dolana dolana ders anlatırken, sizi bütün sınıfın karŖısında kürsüye oturtacaktır ve siz elinizi kolunuzu nereye koyacağınızı bilemeden öyle ders bitim saatini beklemek zorunda kalacaksınız. Ŗyle ya da böyle, öğrencilik statünüz dıŖında, ikinci kutsal mekana, o dersliğe gireceksiniz.

Derslik bir akademisyenin tanrılaŖtıđı yerdir. Bunun akademisyenin Ŗu ya da bu özelliğiyle elbette ilgisi olabilir ama onun ötesinde, o kürsüye kütüğü bağlasanız, bir iktidarı olacaktır. İlk elde niversite dersliğinin dokunulmaz olduğunu, bir lise sınıfı olmadığını, dersin hocasının ders boyunca o dersliğin tek hakimi olduğunu not etmeliyiz. Hoca izin vermedikçe hiç kimse o derse ne girebilir, ne o dersten çıkabilir; ne de bir niversite dersi hoca dilemedikçe kesilebilir. Efendim, devlet baŖkanımız, baŖbakanımız, o ya da bu, fakültemizi geziyormuŖ da bir de derse girmek istemiŖ? Dersin hocası izin vermedikçe, söz konusu derse kimse giremez. Dekanımız, rektörümüz bir öğrenciyi makamına çağırıyor muŖ? Dersin hocası izin vermedikçe o öğrenciyi sınıftan kimse çıkaramaz. Bu dokunulmazlık alanının kapsamıyla ilgili Ŗu efsanevi anekdotu Ŗimdiden aklınızın bir kŖesine not edin.

Zamanın behrinde İstanbul niversitesi'nin ünlü bir fakültesinde milliyetçi bir hoca ders veriyormuŖ. Birden kapı aılmıŖ, kan ter içinde, eli silahlı bir solcu ğrenci sınıfa dalmıŖ. Hoca, hiç dersi kesmeden “ğrencim misin evladım” diye sorup, ğrencisi olduğunu anlayınca geç otur yerine demiŖ. Derken, ğrencinin peŖinden askerler kapıda belirmiŖ. “Hocam” demiŖler, “deminki eli silahlı öğrenciyi almaya geldik.” Hoca, askerlere dnmŖ, “ben burada ders yaparken, hiç kimse bu sınıftan ğrenci alamaz ve bu sınıfa giremez” yanıtını vermiŖ. “Bekleyin,

ders bitince ne yapıyorsanız yapın.” Malum, her dersin bir sonu var, değil mi? Ders bitmiş; hoca sınıfa dönmüş, “son gelen öğrenci dışında herkes çıkabilir” demiş. “Sizin için ders bitti ama o geç geldiği için onunla derse devam edeceğim.” Kapıda asker bekliyor ki çocuk çıksın. Yok. Tekrar kapıya dayanmışlar, hoca-dan aynı yanıt: “Benim onunla dersim bitmedi, içeri giremezsiniz ve alamazsınız; beni çiğnemedem.” Sonra ne mi olmuş? Dekan gelmiş, yetmemiş, hoca inat. Rektör gelmiş, yetmemiş, hoca inat. En sonunda İstanbul Valiliğiyle temasa geçmişler ve hoca, belli güvenceler karşılığında “dersi kesmeye” ikna olmuş! Düşünün, bir milliyetçi hoca, bir solcu öğrencisini, sonuna kadar, teslim etmeyi reddediyor. Öğrencisine hayran olduğundan mı, solcuları sevdiğinden mi? Hayır: O öğrenci dersliğe sığındığından! Dersliğin dokunulmazlığını sonuna kadar savunmak akademik bir onur meselesi olduğundan. Şimdi böyle bir şey mümkün mü? Değil elbette. Ne öyle hocalar, ne öyle öğrenciler kaldı. Ne de öyle güvenlik görevlileri. Hatırlayın, daha dün Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi hocalarının cübbeleri polis postalları altında ezildi!¹⁴

Mesleğin başındaysanız ne öğrencilerin eski öğrenci, ne hocaların eski hoca, ne de polisin eski polis olmadığını düşünmek gibi bir lüksünüz yoktur; olmamalıdır. Sayın ki her şey sizinle yeniden başlayacaktır. Bunun ilk anlarından biri de dersliğinize sahip çıkmaktan geçer. Dersliğinize kimse müdahale edememelidir. Bir dersi hiç kimse kesemez; polis dahil, tanrı hariç değil; siz kesmedikçe. Dersinize müdahale varsa, önce sizi çiğnemelidir! Dersine, dersliğine sahip çıkamayan akademisyen istifa dilekçesini hemen vermelidir. Oysa bu satırların yazarı, bir fakülte dekanının kendi ağzından “daha durun, daha neler ola-

¹⁴ Bkz. “Ankara Üniversitesi’ndeki protestoya polis müdahalesi”, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38930972>, 26.03.2017 ve “Düşman ordusunun bayrağını çiğner gibi cübbe çiğniyorlar”, <http://www.abcgazetesi.com/dusman-ordusunun-bayragini-cigner-gibi-cubbe-cigniyorlar-43275h.htm>, 26.03.2017.

cak, polis odalardan hocaları toplayacak” dediğine şahit olmuştur! Polis odalardan hocaları toplarken, kendisi de dekanlık makamında oturmaya devam edecek belli ki! Polis dekanlık makamından onu da toplayana kadar! Bu akademisyenlik değildir.

Akademisyenliğin akademisyenlik olmadığının ve dersliğin artık kutsallığını tümünden yitirdiğinin en güzel örneklerinden biri, dekanların kendilerini lise müdürü sanmalarıdır. Ders anlatıyorsunuz, çat, kapı açılır ve dekan beyefendi ya da hanımefendi kapıda belirir; neymiş, ders yapılıyor mu, yoksa boş mu geçiyor, kontrole gelmiş “amirim.” Böylesi bir uygulama kabul edilemez ve buna izin verilemez. Ama ne yazık ki bu uygulama kimi üniversitelerde mimariye de yansdı. Dersliklerin koridorlara açılan duvarları ya da kapıları, dışarıdan bakıldığında dersin hocasının derste olup olmadığını kontrol edebilecek şekilde, buna uygun malzemeyle yapılıyor. Hani utanmasalar, dersliğe kamera koyacaklar diyeceğim ama kim bilir, belki işi bu utanmazlığı hayata geçirecek kadar büyütenler de vardır diye korkuyorum. Korkuyorum, çünkü kimi üniversitelerde derslik girişine elektronik takip sistemleri konulduğunu, öğrencinin ve hocaların elektronik kartla bu dersliklere girebildiğini, hoca kartını okutmadıkça dersliğin otomatik kilitlenen kapısının açılmadığını, kapı açıldıktan sonra öğrencilerin de kartlarını okutarak girebildiğini ve böylece otomatik bir yoklama sisteminin de gerçekleştirilmiş olduğunu biliyoruz. Bunun bir anlamı da dersliklerin, ders dışı faaliyetlere tümünden kapatılmasıdır.

Öğrenciler, normal olarak, özellikle sınav dönemlerinde kütüphaneler kalabalık olduğundan ya da kütüphanede çalışmayı tercih etmediklerinden, boş derslikleri ders çalışmak için kullanırlar. Kimi fakültelerde hayata geçirilen elektronik takip sistemleri bunu önler, çünkü ders bitiminde kapı otomatik olarak kilitlenir. Kimilerinde ise görevliler tarafından derhal kilitlenir. Öğrenciyi derslikten uzak tutmak için geliştirilmiş bu uygulamalar, akademisyenlerin kimileri tarafından da hararetle savunulur: “Neymiş efendim öğrenciler boş dersliklere girip, o sınıfta sı-

navları olduğunu bildiklerinden sıraların üzerine kopya yazıyorlarmış!” kapılar kilitlenirse bu önlenirmiş!

Derslik bir yerdir öncelikle ama kendi başına bir mekan değildir. Orayı bir mekana, hele de kutsal bir mekana dönüştüren öğrenci ve hocaların derslikle kurduğu ilişkidir. Siz bu ilişkiyi koparırsanız orasının hiçbir anlamı kalmaz. Öğrenci, biraz önce bilmem hangi hocadan ders aldığı yeri, biraz sonra boş bir salon olarak da deneyimlemelidir, bir çalışma yeri olarak da. İşte o zaman derslik, bir mekan olur; ki kopya çekmek de bu deneyime dahildir. Ancak kabul etmeliyiz ki bir akademisyeni artık dersliklerden soğutacak deneyimlerin yaşandığı günlerdeyiz.

Dersliğin kutsallığı kendi sınırlarının kendisiyle koşullu olmasından kaynaklanır. Yani, daha önce andığım o altın kural burada da geçerlidir: Derslikte olan, akademik camiada kalır! Derste anlattıklarınız akademik tartışmalarda, çeşitli çalışmalarda, ödevlerde dolaşıma girer; girmelidir. Üstelik sadece sizin dersinizle ilgili değildir bu. Öğrenci siyaset bilimi dersinde öğrendiğini, sosyoloji dersinde, sosyolojide öğrendiğini hukuk dersinde kullanır, kullanmalıdır. Beklenen de budur. Ayrıca, derslik bir tartışarak öğrenme yeri olduğu için konuyla ilgili ve bazen de konuyla ilgisi olmasa bile pedagojik amaçlarla birçok örnek, söylemsel ve anlatısal unsur seferber edilir; mesela fıkralar, anektodlar, geçmiş zamanlardan deneyimler, atasözleri, gündelik siyasal ve sosyal yaşamdan örnekler vs. kullanılır. Şimdi, sizin hoca olarak derste verdiğiniz bu örneklerin ders dışında ve bağlamından tümüyle kopuk bir biçimde seferber edildiğini düşünün! Örneğin günümüz koşullarında parti sistemlerini anlatırken AKP’yi örnek olarak kullandığınızı kabul edelim. Ertesin gün filanca iktidar gazetesinde hedef gösterilmeyeceğinizi kimse garanti edemez: “SBF’de büyük skandal! Hainler içimizde! Bilmem hangi hoca, bilmem hangi derste, AKP’ye faşist dedi.” Ondan sonra o dersliğe girmek bile istemezsiniz, bu çok doğaldır. Bırakalım verdiğiniz bir örneğin bu şekilde medyaya, özellikle tetikçiliğiyle meşhur medya taklidi yapan organ-

lara servis edilmesini; doğrudan ders materyalleriniz servis edilebilir. Örneğin derste okuttuğunuz kitaplar, sınavlarda sorduğunuz sorular. Hatta bunun için hakkınızda disiplin soruşturmaları açılmakla yetinilmez, doğrudan ceza davaları açılabilir.¹⁵ Bu durumda dersliğe girmek ister misiniz? Buz gibi soğumaz mısınız o sınıftan, o derslikten?

Soğumayacaksınız! Hiçbir şey olmamış gibi o derslikte var olmaya, o dersliği sizin kılmaya devam edeceksiniz! Ne kadar büyük bir yanılsama, aldatma ve yalan olursa olsun. Gönül verdiğimizizi umduğumuz hakikati ancak yalanlarla yaşayabiliriz; aksi ne mümkün. Ama asla da kendinizi saf, enayi yerine koydurmayacaksınız. O dersliklerde, artık giderek rutin ve artan bir biçimde “muhabir vatandaş öğrenciler”, hatta çeşitli istihbari kuruluşlara çalışan görevliler ve onların işbirlikçileri, ağzınızdan çıkan her satır üstüne kendi tetikçi köşelerinde yazmaya hazır aç kurtlar vardır, var olmaya da devam edecekler. Onlar, karşınızda bizzat öğrenciniz olarak oturuyorlar. Öyleyse öğrencinizdir; hepsi bu. Onlar kendilerini ne ya da kim yerine koyarsa koysun. Sizi ilgilendiren yalnızca budur. O yüzden, asla dersliğe küsmeyin; orada ne yaşanırsa yaşansın.

Şimdi son olarak, bir diğer dokunulmazlık alanı üstüne konuşalım: sanal platformlar. Bugün üniversitelerde sanal dünya en önemli araçlardan biridir ve hepimiz, bu dünyada bir yer kap-

¹⁵ Örneğin, 686 sayılı KHK ile ihraç edilen SBF öğretim üyelerinden Prof. Dr. Gökçen Alpkaya, atılmasından önce, Barış Bildirisini sınav soru örneği olarak kullandığı için medyada hedef gösterilmiş ve ardından da disiplin soruşturması açılmıştır. Bkz. “Üniversitede büyük skandal: İhanet bildirisi sınav sorusu oldu”, <http://www.aksam.com.tr/guncel/universitede-buyuk-skandal-ihanet-bildirisi-sinav-sorusu-oldu/haber-482821>, 28.03.2017. Aynı şekilde, yine SBF öğretim üyelerinden ve yine aynı KHK ile ihraç edilmeden önce, Yrd. Doç. Dr. Barış Ünlü derste okuttuğu kitaplar ve sınav soruları yüzünden ceza kovuşturmasına uğramış, ağır cezada yargılanmış ve neyse ki sağduyulu bir heyet tarafından tek celsede beraatine karar verilmiştir. Bkz. Mesut Hasan Benli, “Siyaset hocası Barış Ünlü’ye terör davası”, <http://www.hurriyet.com.tr/siyaset-hocasi-baris-unluye-teror-davasi-40048123>, 28.03.2017.

larız. Sanal platformlar, akademisyenlerin hem dünyaya, hem birbirlerine, hem öğrencilerine açıldığı platformlardır. İnternet üzerine genel geçer uyarılarla ve bu uyarıları doğuran yaygınlığı ve önemiyle hiç ilgilenmeye bile gerek yok; malum. Yalnızca kimi hususlara dikkat çekmekle yetineceğim.

Öncelikle sanal alem, küçümseme lüksünüzün bulunduğu bir alem olmayıp başlı başına bir “yerdır.” İçinde sizin de bulunduğunuz bir yer ve her yer gibi, sizin tarafınızdan bir mekana dönüştürülür. Dolayısıyla, ilk elde hiç kimseyi bu alemde yer alıyor, paylaşım yapıyor, yazı yazıyor diye küçümsemeye kalkmayın. Hele hele, Türkiye gibi ülkelerde, yani artık ifade ve düşünce özgürlüğünden asgari düzeyde bile söz edilemeyecek ülkelerde sanal platformlar son derece önemli işlevler üstlenirler. Kaldı ki bu bir yana, sosyal bilimler açısından incelenmeye değer birçok olay bugün öncelikle sanal platformlarda filizlenmekte ve ardından somut olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan “klavye kahramanlığı” gibi, sözüm ona muhatabının sözünü değersizleştirmek için sanal aleme gönderme yapan densiz saptamalardan uzak durun ki akıllı akılla çürütmeye kalkan Gazali gibi garip paradokslara esir olmamış olun.

Sanal platformların işlevleri, bir akademisyen için bellidir: Sanal platformlar a) Hocalarınız, diğer araştırma görevlileri, akademik ortam ve öğrencilerinizle iletişim kurmaya; b) Dünyadaki diğer akademik ortamların, çeşitli biçimlerde parçası olmaya; c) Ders materyallerinizi paylaşmaya, paylaşılan materyallere erişmeye; d) Araştırma materyallerini paylaşım açmaya ya da paylaşım açılmış olanlara erişmeye (özellikle makalelere erişim bakımından sanal platformlar artık vazgeçilmez bir öneme sahiptir); e) Medyayı, en az bir günlük gazeteyi izlemeye (medyayı izlemeyen, güncel gelişmelerden haberdar olmayan birinin sosyal bilimler alanında asistanlıkla ilgisi bile olamaz; diğer bilimler için söz etmeyeyim hadi); f) son olarak, elbette sosyalleşmenize, dinlenmenize, arada bir hoşça vakit geçirmenize yarar. Bütün bunlar için size ne gerekiyor peki?

Araştırma görevlisi olduğunuz andan itibaren muhtemelen size kurumsal bir e-mail adresi verilecektir. Atıldığınız gün bu adres hemen iptal edilecektir, emin olun. Çünkü bu kurumsal adres en başta üniversitenin çeşitli sistem birimleri olmak üzere, birçok şeye erişmenizi sağlar; onu önlemeye dönüktür bu iptal. Aman, siz siz olun araştırma görevlisi oldum diye sağda solda daimi bir biçimde bu kurumsal adresi kullanmaya kalkmayın. Bırakın bu adres yalnızca kurumsal (bakın akademik demiyorum, sadece kurumsal) işleriniz için işe yarasın. O yüzden mutlaka, ayrıca ikinci, kişisel bir e-mail adresiniz olsun ve asli bağlarınızı da bu kişisel adresinizle kurun ki üniversiteden atılsanız bile bağlarınız sürmeye devam etsin; sorun çıkmasın. Öğrencilerinize mümkünse yalnızca kurumsal e-mail adresinizi verin. Kişisel e-mail adresiniz üzerinden, çoğu servis sağlayıcının belirli sınırlar içinde ücretsiz olarak sunduğu bulut-depolama (*drive*) hizmetlerinden mutlaka yararlanın. İkinci olarak, naçizane önerim, araştırma görevlisi olduğunuz günden itibaren kişisel/akademik bir blog siteniz (koşullarınız uygunsa iyi tasarlanmış bir web sitesi, neden olmasın? Ama sakın amatör işi web sitesiyle kendinizi rezil etmeyin lütfen) olsun; hiçbir şey olmasa da henüz yayınlayacak, akademik günlüklerinizi yazın ve yayınlayın. Tanıklıklarınızı, okuduğunuz kitaplardan çıkardığınız notları, akademik deneyimlerinizi buraya taşıyın. Zaten derse giriyorsanız, öğrencilerinize duyuru yapmak, ders planlarını, sınav soru örneklerini, sınav sorularının yanıtlarını, geçmiş yılların sorularını, ödev konularını ya da örneklerini vb. paylaşmak için böyle bir platforma ihtiyaç duyacaksınız. Bu blog adresinizi öğrencileriniz, akademik çevreniz mutlaka bilsin. Böylece sizi izleyebilirler ve kimse hakkınızda “vay derste şunu okutuyormuş, sınavda şunu sormuş” diyemez halde olur. Üçüncü olarak kendinize derhal bir taşıyabilir *hard disk* edinin. Bu disk ara ara, ikinci bir başka diskle ya da kullandığınız bulut-depolamayla mutlaka senkronize edin, yani yedekleyin.

Malzemelerimiz de hazır olduğuna göre, artık başlayabiliriz. Akademisyenin sanal platformları da kutsallık alanı içinde kalır ama nasıl diğer mekanlarının kutsallığını “takan” kimse yoksa, sanal mekanlarınızın kutsallığını da kimse takmayacak demektir. Hem üniversitenizin ilgili birimleri, hem ülkenizin bu iş için inşa edilmiş “kuvvetleri” bu alanı sürekli olarak denetleyecek, gözetim altında tutacaklardır; her tuş hareketiniz, girdiğiniz her site, indirdiğiniz ya da yüklediğiniz her materyal, emin olun adım adım izlenecektir. Ama nasıl ki dersliklerimiz ve odamız da izleniyor diye onlardan vazgeçmiyorsak, bu yerimizden de vazgeçmemeliyiz. Şu ya da bu internet sitesini izlemek, şu ya da bu yazarı okumak, şu ya da bu yayın yasağı getirilmiş olayı araştırmak sizin için sakıncalı olabilir ama yılmayın ve inatla devam edin. Bırakın sizi izleyen izlesin. Bunun sonu yok. Zaten korkacağınız bir şey de yok. Ama bu yine de biraz temkinli davranmamanızı gerektirmez. Kurumsal bilgisayarlara mümkünse hiçbir şey kaydetmeyin; hard diskiniz ve bulut hizmeti bunun için var. Bulut hizmetinin kısa yollarını sakın kurumsal bilgisayara kurmayın. Üşenmeyin, her seferinde ağ üzerinde oturum açın. Fakültenizin size tahsis ettiği bilgisayarın kamusal amaç ve çıkarlar için tahsis edildiğini asla unutmayın yeter. Tek ölçünüz bu olmalıdır. Kamusallığın sanal platformları da kapsadığını unutmayın ama bunun sınırlarının şu ya da bu hükümet tarafından çizilebileceğine de sakın baştan teslim olmayın.

Sanal dünyanın hepimize sunduğu en önemli şeylerin başında arşiv olanağı gelmektedir. Arşivleyin. Yalnızca çalışma materyallerinizi değil, önemli e-mailleri de, yazışmaları da. Siz artık o kurumun bir araştırma görevlisisiniz ve artık kurumun belleğinin bir parçası olacaksınız. Ama “lüzumsuzların” sizi arşivlemesine karşı da asgari düzeyde tedbir alın. Şunlar gibi: Kişisel, özel, mahrem yazışmalarınızı kesinlikle üniversite ağı üzerinden yapmayın; artık internet herkesin cebinde nasılsa. Hatta mümkünse, o bilgisayarı kullanmayın. Sosyal medya pay-

laşımlarınızı, fakülte bilgisayarından yapıyorsanız (mümkünse yapmayın ama) biraz daha dikkatli davranın.

Sosyal medya demişken....İşte başınızı belaya sokacak en önemli şeylerden biri: *Facebook* ya da *Twitter* gibi sosyal medya paylaşımlarınız. Üniversite yönetimleri, kendi yaptıkları hukuk dışı, usule aykırı, kurumsallık dışı, akademi dışı uygulamaların üniversite dışında duyulmasından rahatsız olurlar. O yüzden özellikle personelin sosyal medya hesaplarını takip ederler.¹⁶ Buralarda yaptığınız paylaşımları bunu bilerek yapın ve arkasında da durun. Şimdi, biraz önce densizlik olarak nitelediğim ifadeyi ben kullanacağım: Klavye kahramanlığı yapmayın. Yani, olağan dönemlerde, ortalıkta yaprak kımıldamıyorken esip üfürüp “aman da ne kadar muhalif, aman da ne kadar devrimci ve aman aman, ne kadar akademik olduğunuzu” teşhire dönük paylaşımlar yaparken, rüzgar esmeye başladığında, sosyal medya hesaplarınızı kapatmak, sessizliğe gömülmek gibi rezilliklerin parçası olmayın. Konuşma zamanı tam da rüzgarın esmeye başladığı zamandır. Tükürmek, rüzgar tükürüğünüzü yüzünüze çarpabilecekse, bu olanağa açıksa tükürmektir. Güneşli havada “ölmüş babam da tükürür” ve kahramanlık taslar! Kahraman olun; klavyenizle de kahraman olun! Zaten araştırma görevlisi olarak kahramanlığa soyunmadınız mı? Ama kahramanlığınız daima, sıradan, gündelik ve yaşadığınız yerde olsun. Nasıl ki

¹⁶ Örneklerini zaten çokça bildiğinizi varsayıyorum ama ülke genelinde bildiğiniz örneklerin, olduğu gibi, üniversitede yaşandığına inanmanız için, yine de bir örnek vereyim. Ankara Üniversitesi Siyasal’ın iki araştırma görevlisine Twitter paylaşımları nedeniyle soruşturma açılıp ceza verildi. Gerekçe? Gerekçeyi kimse bilemez; hikmetinden sual olunmaz ne de olsa. Bkz. “Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim elemanları Aysun Gezen ve Ozan Değer’e verilen cezanın gerekçesi “Hizmet dışında, resmi sıfatın gerektirdiği itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak” olarak belirtildi. Hangi paylaşımların bu suçlamaya yol açtığı açıklanmadı.” Bkz. “Valilik istedi, Ankara Üniversitesi emir telakki etti: İki akademisyene Twitter cezası”, <http://www.diken.com.tr/valilik-istedi-ankara-universitesi-emir-telakki-etti-iki-akademisyene-twitter-cezası/>, 28.03.2017.

şiiirin düşmanı şairanelikse, kahramanlığın düşmanı da kahramaneliktir! Emin olun, akademide bunlardan tonla bulunur.

Üniversitede başınızı belaya sokacak ikinci şey, fakülte ya da üniversitenin ortak iletişim platformları, ileti gruplarıdır. Bu platformlarda, kiralık-satılık ev, araç ilanı, bakıcı arama duyurusu, Kandil kutlaması, milliyetçilik zorlaması, hatta nefret söylemine çağrı, üniversite yönetimine muhalif akademisyenlere küfür ve hatta tehdit, dilerseniz evlenme ilanı bile yayınlatabilirsiniz; söz konusu platformlar bu açıdan çok özgürdür çok, gözleğiniz yaşarır! Ama sakın, üniversite yönetimine, atama-yükseltme ilkelerine, doçentlik düzenlemelerine, akademik teşviklere, polis saldırılarına, öğrencilerin başına gelenlere, vb. ilişkin üniversite yönetiminin hoşuna gitmeyecek şeyleri, sakın yazmayın! Emin olun, o çok sessizmiş gibi görünen liste bir anda hareketlenir ve önce sanal bir lince maruz kalırsınız, ardından gelsin soruşturma! Bu satırların yazarı, sırf üniversite listesindeki paylaşımlarından ötürü iki kez ceza almış, üçüncüsünü de Allah bilir, almak üzeredir! Kısmet!

Kimi fakülte ve üniversitelerde bu ortak listelere ilişkin ilke kararları vardır. Şunun gibi: “Bu listede yalnızca akademik, dar anlamda akademik paylaşımlar yapacağız; aksi durumlar akademisyenler arası ilişkileri parçalayıcı bir etki yaratıyor.” Bu doğrudur; parçalar da. Ama parçalanmadan birlikte olduğu nerede görülmüş? Dolayısıyla bu listeler üzerinden hiçbir şey paylaşmayanlar, başları derde girdiğinde, birden bire ne kadar yalnızlaştıklarını, nasıl da kimseyle konuşamaz hale geldiklerini fark ediverirler. Elbette meslektaşlarını nasıl yalnız bıraktıklarını da; eğer azıcık vicdanları ve duyarlılıkları kaldıysa. Bunu gözeterek, mesleğin başında, sakın bu listeleri etkisiz gibi düşünmeyin. Bu listeler, en başta üniversite yöneticileri tarafından ve sonra, tüm personelce izlendiği için aslında etkilidirler. En azından herkesi bir sorundan haberdar etmiş, biçimsel olarak sorunun ortağı haline getirmiş olursunuz. “Aman, ne yazacağım ya,

ne alemi var ki?” cümlesi meslek hayatınız boyunca hatırlamanız gereken cümlelerden biridir. Yazacaksınız; o listelerde var olacaksınız ve orada yazanlarla olacaksınız. Asla, kendisiyle, araştırma görevliliği statüsüyle ilgili bir sorunun takibini liste üzerinden başkalarından bekleyen biri olmamalısınız. Asla “ya hocam, siz o listeye yazıyorsunuz, ben sevmiyorum, şu meseleyi de yazsanıza” gibi bir cümle kurmamalısınız. Hiçbir şey değilse ayıptır! Ayıp kaldıysa memlekette.

Bir akademisyeni akademisyenlikten çıkaran, üstelik çürüterek ve suç ortağı haline getirerek çıkaran cümlelerin başında “Ne yapabiliriz ki? Elimizden ne gelir?” cümlesi gelir. Hiçbir şey yapamayan, hiçbir şey bilmiyorsa, gürültü yapar! İşte bu listeler bu gürültünün çıkarılacağı yerlerdendir; sokakta gürültü yapın demiyorum; fakültenin içinde slogan atmanıza da gerek yok ama bu listelerde gürültü yapabilirsiniz. Peki, yaparsanız ne olur ya da neyi göze almalısınız? Soruşturmaları filan geçelim; onları zaten göze aldınız, kaçış yok. Fakültenizin büyük ve sessiz çoğunluğu tarafından kınanmayı, aşağılanmayı, “artistlik”, hatta makam mevki peşinde koştuğunuz iddialarını, kedi olmadan fare tutmaya kalktığınız yönündeki imaları, daha neler neler... Anlatabildiğimi umduğum gibi, asıl korkmanız gereken, üniversite yönetimleri değildir; bizzat önce kendi arkadaşlarınız, yani araştırma görevlileri ve ardından içinde bulunduğunuz akademik topluluğun büyük ve sessiz çoğunluğudur! Öyleyse, artık mekanlarımızdan çıkalım ve topluluğa karışalım.

İkinci Bölüm

“Efendimiz Acemilik”¹

Çoğunuz belki de duymuşsunuzdur; araştırma görevliliği ya da asistanlık bir usta-çırak ilişkisi içinde şekillenir. İçinde bulunduğumuz kültürün son kırıntıları da tasfiye olmayaydı ya da şimdilik, umutsuz olmayalım da, geri çekilme sayalım hadi, kendini bizden gizlemeyeydi; usta-çırak ilişkisinden söz ettiğimiz anda çoğumuzun aklına aynı şey gelirdi: “Eti senin kemiği benim.” Okumakta gönlü olmayan, ha bire dersi kıran ilkokul ya da ortaokul öğrencilerinin, okumakta gönlü olsa da yaz tatillerinde haytalık etmesi istenmeyen ama Kur’an kurslarına da gönderilmesi pek tercih edilmeyen öğrencilerin, babaları tarafından ellerinden tutulup bir marangozun, demircinin, nalbantın, kasnakçının, tamircinin, berberin, elektrikçinin – kolunda bari bir altın bileziği olsun diye- yanına götürüldüğü ve yukarıdaki cümleyle teslim edildiği bir sahne gelirdi gözümüzün önüne. Şimdilerde ise usta-çırak ilişkisi hiçbir yerde kalmadı zaten. Herkes anadan doğma CEO; sanki CEO pek matah bir şeymiş gibi. Bu ilişki kalmadı, çünkü ustalık kalmadı; ustalık kalmadı, çünkü çıraklık kalmadı. Asistanlığın bir usta-çırak ilişkisi olduğunu söylemek ne anlama geliyor peki? (Artık araştırma görevliliği sözünü gerekmedikçe kullanmayacağım.)

¹ Turgut Uyar’dan. Bkz. Turgut Uyar, “Efendimiz Acemilik”, **Arz-ı Hal ve Sonrası** içinde, yay. Haz. Tomris Uyar, İstanbul, Can Yayınları, 1999, s. 115-116.

Asistanlığın usta-çırak ilişkisi içinde gelişmesi, bir yanıyla eski ilişkiye benzemez değil hani. Yani asistansanız etiniz kemiğinizin hocanıza teslim olmuş demektir ki bu da hocanızın sizin her şeyinize ve her zamanınıza karışabileceği, karışıp karışmamanın tümüyle onun inisiyatifinde olduğu anlamına gelir. Örneğin, hocanıza sormadan evlenmek, hocanıza sormadan çocuk yapmak? Pekala da cinsiyetçi bir tınlamaya sahip (ya da düpedüz cinsiyetçi) şu cümleyi duymaya hazır olun: “Eğer tek erdemimin dölleyebilmekse/doğurabilmekse ne diye akademiye geldin? Evde oturup/yatıp çocuk bakmak değil senin işin. Doktora bitene kadar çocuk yapmayı unut.” Neyse ki hocalar insaflıdır, size doktora bitene kadar evlenmeyi unut da diyebilirdi hani! Hem hayatınızdaki önemli, önemsiz her ana karışacaktır hocanız, hem de olur olmadık her anda sizi bir işe koşabilecektir. Yani gecenin köründe ev telefonunuz çalabilir ve hocanız aklına takılan, sizin için aslında incir çekirdeğini doldurmayacak bir konuda, sabaha kadar kaynakları kurcalayıp, sabah masasında olacak şekilde üç beş paragraflık da olsa bir şey isteyebilir. Dahasını söyleyeyim: Nasıl ki çırakların eline ilk günden rende verilmezse, bir çırak olarak düşündüğümüz asistanın eline de ilk günler belki kalem kağıt verilmeyebilir. Çırağın diyelim uzunca bir süre, tek görevi yalnızca talaş tozlarını ya da kesilmiş saçları yerlerden temizlemekse, bir asistanın görevi de bir süreliğine hocasının kitaplarının tozunu almak, hocanın bildiği ama kendisinden başkasının asla nüfuz etmeyeceği bir sistematik içinde kitaplarını kitaplıklara yerleştirmek olabilir. En fazlasından arada bir akademisyen olacağını hatırlatmak için kendisine bir iki satır not yazdırılabilir. Bundan ötürü uzunca zaman asistanlık “çanta taşıyıcılık” olarak görülmüş ve asistanların, lisans öğrenciliğinden beri hocanın çantasını taşıyan biri olduğu düşünülmüştür ki akademiye çanta taşımak üzerinden kapağı atan en az bir kişiyi ben biliyorum. Ama şimdilerde böyle bir asistanlık elbette kalmadı. Çanta taşıyıcılığın ima ettiği şey, capacanlı, dipdiri ve farklı ölçüler üzerinden kendini yenileyip geliştirmeye devam ediyor, ona

şüphe yok. Üniversitelerdeki cemaat örgütlenmelerini çantacılıktan başka bir şey mi sanıyorsunuz? Kalmayan şey, çırak olarak asistan. Eğer bir cemaat yapılanması içinde akademiye devşirilmişseniz, artık hocalar asistanlarının evlendiğini, nişanlandığını filan ancak sosyal medya paylaşımlarından öğrenebiliyor. Artık asistanlar (aslında onlar için araştırma görevlisi demek daha uygun) resmi prosedürler çerçevesinde kendilerinin tanınlanmasını istiyor; ta ki başı o prosedürlerle derde girene kadar. Çırak-asistanlık kalmadıysa, usta-hocalık da kalmamış demektir. İkisi birlikte var olabilir.

Kimileyin olur olmaz her kanalda, her basın organında karınıza çıkan “hocaların hocası” diye kutsanan eski-büyük hocalara, duayen hocalara rastlarsınız ve rastladığınız anda tam şu cümleyi duyarsınız: “Benim hiç asistanım olmadı.” Peki, hiç asistan olmayan, hiç asistan yetiştirememiş biri nasıl hocaların hocası olabiliyor? Hocalara “ders yani ağzının payını” vererek mi? Üstelik olur olmaz biçimde, kendi bilgi alanıyla ilgisizliği ölçeğinde cehaletini sergileyerek? Hocaların hocası olmak ‘en büyük, en şişkin ego bende’ demek değilse, tek bir anlam taşır: Asistan yetiştirmiş olmak! Formel olarak asistan yetiştirmemişse eğer, evini, mekanlarını düzenli olarak çeşitli akademik-entelektüel toplantılara açmak, buralarda kendi birikimini paylaşmak, üniversite dışında da öğretmeye ve öğrenmeye devam etmek demektir. Örneğin Nusret Hızır, asistan yetiştirmemiş olsaydı bile, hocaların hocasıdır. Çünkü bugün bildiğimiz birçok akademisyen onun evinden, sofrasından yetişmiştir! Yine örneğin, geçtiğimiz yıl içinde (2016) ‘Barış Bildirisi’ne imza atan akademisyenlerle dayanışmak amacıyla “Hocaların Hocası İmza Kampanyası”nda imzası olan, kampanyayı başlatan ilk imzacı birkaç kişi dışında,² çoğu akademisyen hocaların hocası değildir.

² Bkz. “Hocaların hocalarından akademisyenlere destek”, <http://www.muha-lefet.org/haber-hocalarin-hocalarindan-akademisyenlere-destek-12-18216.aspx>, 29.03.2017.

Peki o zaman bu cüret nereden gelmektedir; eğer egoların şişkinliğinden değilse?

Oysa görünüşte usta-çırak ilişkisi ya da asistan-hoca ilişkisi tam da şişkin egoları kırmak için vardır ya da en azından, ego-nun zamanından önce şişmemesi için; eğer bir zamandan söz edebilecekseniz. Gerçekten de, görünüşün ötesinde, ego şişkinliğiyle muzdarip hocalarınıza yakından bakarsanız hemen çoğunun usta-çırak ilişkisi içinde yetişmediğini görürsünüz. Hem o süreci deneyimleyip hem ego şişkinliğiyle muzdarip olanlar ise çıraklığı ömür boyu içlerinden atamayacak şekilde çanta taşıyıcılık sanan ve dolayısıyla da kendisi ne çekmişse asistanına da ömür boyu aynısını çektirerek içinden atamadığını atabileceğine inanan bir hocadır. Ama ne çare!

Usta-çırak ilişkisi içinde yetişen hocanın gerektiği yerde, gerektiği anda ve gerektiği ölçüde alçak gönüllü olması beklenir ki çoğu da, en azından kişisel tanıklıklarım çerçevesinde, öyledir. Örneğin onlara erişmek bir mucize gerektirmez. Bütün zamanları zaten her daim öğrencilerine açıktır. Onlar, mezun oldukları okullarla, yurt dışında bulundukları ülkelerle, bildikleri yabancı dillerin sayısı ya da düzeyiyle övünmezler; buna gereksinim duymazlar. Hele hele yazdıkları makale sayılarıyla, kitaplarla hiç övünmezler. Biri överse yüzleri kızarır, sözü değiştirirler. Günümüzde zaten akademisyenlerin kitap yazmasını kimse beklemiyor, yazanı da “içlemiyor.” Önemli olan bilmem hangi endeks tarafından taranan dergilerde (sözümüz nitelikli yazılardan dışarı) ipe sapa gelmez kaç yayın yapabildiğiniz ve yayınlarınızı saklayabilme, gizleyebilme beceriniz. Eski hocalar, bir yazı yazdı mı, herkes daha yazı yazılmaya başlamadan öne hocanın bu niyetini, bu niyeti nereden, nasıl devşirdiğini bilir ve hoca da bu kaygıyla yazdıktan sonra, yazdıklarını hemen birilerinin okumasını isterdi. Şimdi bırakın hocasının ne yazdığını, asistanının ne zaman, ne yazdığını kendi hocası bilmiyor ki biz, sıradan fani okurlar bilelim. Hoca bir bakıyor, asistanın yazısı çıkmış, bilmem hangi dergide? Oysa usta-çıraklık, hocanın izni ve denetimi olmadan hiçbir yere bir satır bile gönderemeyeceği-

niz anlamına da gelirdi. Ama şimdi araştırma görevlisinin egosu göğün yedinci katına erişmiş halde; niye sorsun ki hocasına? Hadi sırrı faş edelim: Bunun nedeni biraz da bu eski hocaların zaten güngörmüş, idealist, burjuva ailelerinden geliyor oluşudur. Akademisyenlik onlar için seçeneklerden bir seçenek, hatta kimileyin bir özveri anlamına gelir. Sonra burjuvazi bozuldu demek; gün ışığı görmemiş burjuvazi, güneş gözünü kamaştırınca, kendini korumak için yoksulun farklı dinamiklerle işleyen kültürüne sığındı ve ona başka bir dinamizm kazandırdı. Her ne hal ise, bu konu bu kitabı aşar. Şu kadarını söyleyip geçelim: Londra aksanıyla İngilizce konuşuyor olmanız sizi iyi bir akademisyen yapmayacağı gibi, Toulouse aksanıyla konuştuğunuz Fransızca da sizi kötü akademisyen yapmaz.

Asistan ve dolayısıyla akademisyen olmak konusunda kararlıysanız, hasbelkader sahip olduğunuz şu ya da bu vasfınızın sizi şımartmasına izin vermeyerek işe başlamalısınız. Bu anlamda bir şımarıklık, aynı zamanda bu vasma sahip olmadığını kabul ettiklerinizin aşağılanmasıyla el ele yürür. Buradan da birçok şeye bihakkın sahip olduğunuz gibi bir doğallaştırma süreci işlemeye başlar ki ondan sonra “vay sizi tutanın haline.” İkincisi, “mazlumlar zalim olur” ilkesini sakın unutmayın. Eğer sınıfsal kökenleriniz yoksul sınıflarsa, akademi sizin için dışinizle tırnağınızla geldiğiniz bir yerse, buradan çıkaracağınız sonuç, gelmiş olduğunuz yeri, sözüm ona “hayat kalitesini” korumak için her şeyi yapabileceğiniz, buna hakkınız olduğu değildir. Aynı şekilde, buradan çıkaracağınız sonuç, ayaklı bir hırs ve rekabet küpü olarak dolanarak bu hırs ve rekabet duygunuz yüzünden bütün iktidar davullarının önünde oynayabileceğiniz de değildir. Tam tersine: Akademisyenliğinizi geldiğiniz sınıfın sözcüğün en kaba anlamıyla maddi çıkarlarına, yoksulun dünyayı elit bir burjuva gibi kavradığı hayaline kapılmamışsanız, onun dünyayı kavrayış tarzlarına kurban etmemeniz gerektiği yolunda güçlü bir uyarıdır. Bu uyarıya kulak vermezseniz, mazlumin en önemli vasfını da çöpe atmış olursunuz: Mazlumlar çoğunlukla gizli saklı bir onurla ayakta durabilirler. O onura sadık kalın ki üniversitede bu

onur, akademisyen olarak gerek çalışmalarınızda ve gerekse üniversite içindeki ilişkilerinizi de kapsayacak şekilde varoluşunuzda, hakikate sadakatten gayrı değildir. Şişkin egoların en iyi ilacı, sıradanlığa teslim olmamış bir sıradanlıktır. Sakın ola ki içinizden “Aaaa, ben koskoca bilmem hangi hocanın asistanıyım, ben sıradan mıyım?” diye geçirmeyin. Bilmem hangi ünlü hocanın asistanı olmakla övünmeyin, bırakın o ünlü hoca, siz onun asistanı olduğunuz için övünsün; eğer üniversite diye bir şey kaldıysa.

Üniversitede hoca-asistan ilişkisi aynı zamanda bir bağlılık, bağlanma ilişkisidir. Her bağlılık gibi de, en başta bir sevgi ilişkisidir. Hocanız sizi, siz hocanızı sevmiyorsanız, yol yakinken ayrılın. Yine her bağlanma ilişkisi gibi, açıklık ve saydamlık gerektirir. Hocanız, yaşı, deneyimi, bilgisi gereği sizden daha iyi bir alt metin okuyucusudur. Bu okuyuculuğu niyet okuyuculuğuyla karıştırmayın ve buradan hareketle savunma surları inşa etmeye de girişmeyin. Hatırlayın, o sevdiğiniz biri, düşmanınız değil; öyleyse kale duvarlarına da gereksiniminiz yok. Gerek hocanız ve gerekse sizin için en iyi düstur, “okunacak en büyük kitap insandır” düsturu olmalıdır.³ Unutmayın ki sosyal bilimci olacaksanız işiniz gücünüz insanladır; daha beteri, okuyacağınız insanı çoğun siz “var edersiniz” ve var ettiğiniz insanın hesabını da akademik dünyaya bütün saydamlığıyla sunmak ve arkasında durmak zorundasınız.

Bu bakımdan asistanlık aslında bir insan olarak akademisyenin inşa sürecidir. Asistanlığa böyle baktığımız anda, çoğu kişide rastlanan bir hastalığa karşı da azıcık mesafeli durabiliriz: Sanılır ki iyi asistan iyi ya da çok okuyan, kafası çok analitik bir biçimde çalışan, parlak bir öğrencidir. Nice çok okuyan ve kafa-

³ Bu biçimiyle bana, onun tarafından söylendiği pek de doğru görünmeyen ama artık her çevrede söylencesel olarak kabul görmüş, Hacı Bektaş Velî'ye atfedilen ünlü söz. (Bana doğru görünmüyor, çünkü gerek kendilerini Hacı Bektaş'a bağlayan toplulukların dinlerinden ve gerekse kendisine atfedilen kaynaklardan çıkardığım sonuç gereği, bu söz abartılı, fazlasıyla yersiz bir insan-merkezcilikle malul.)

sı çalışan vardır ki akademisyenlikle uzak ara ilgisi olmadığı ve asla olamayacağı gibi, entelektüellikle de uzak ara ilgisi yoktur. Bir entelektüel olarak akademisyen elbette çok yünlü bir okuma, yazma ve biriktirme, paylaşma pratiğine sahip olmalıdır. Ama gerek entelektüelin ve gerekse akademisyenlik mesleğinin onuruna sahip çıkılırsa bu sıfatlar kişiye atfedilir. Kimse kendi kendini onurlandıramaz. Onur, her zaman bir topluluk tarafından dağıtılır. (Elbette dağıtıcı toplulukta dağıtacak onur kaldıysa, o ayrı mesele) Onurlandırma ise, her zaman onurlandırılacak olanın muktedirle karşılaştığı anda devreye girer. Yani akademik entelektüelin iktidar şebekesi içindeki konumu, her düzeydeki muktedirlerle ilişkisi onu onurlu ya da onursuz kılacaktır; sıradan, herhangi bir insanın sahip olduğu lükslere akademik entelektüel sahip değildir. Yani “bana ne” diyemezsiniz, “görmedim, duymadım, bilmiyorum, söylemiyorum” diyemezsiniz. “Aman, hedef küçültelim, kafalarımızı odalarımızdan çıkarmayalım, belki üstümüze gelen tren bizim istasyonu pas geçer” diyemezsiniz. Sıradan insan kuşatılmış olduğu iktidar şebekesi içinde hayatta kalabilmek için çok incelikli, inanılmaz bir çeşitlilikte strateji ve taktikler geliştirebilir. Eğer onun elinde iktidar buzulunu kırmak için bir balta görmeyi hayal ediyorsanız, bu hayali epeyce erteleyebilirsiniz. Ama bir akademisyen, akademisyenlik hayatı boyunca en az birkaç kez kendisini elinde baltayla buzulun üstünde bulur! O balta o buzula inecek mi, inmeyecek mi? Buzulun üstünde kendinizin de durduğunu unutmadan! Ne dersiniz? İşte hocanız size bunu öğretir; içindeki akademisyeni, herkesten farklı, biricik olduğunu düşündüğü insanı yonta yonta ortaya çıkarmaya çalışır. Öyleyse onu sevmemek ne mümkün! Lütfen hocalarınıza iyi davranınız ve onları seviniz.

Şaka bir yana, dışarıdan bakan çoğu kişinin asistanlığa ilişkin sanısı, asistanlığın kişisel ilişkilerle, torpille, kurumların kendi içine kapalılığıyla ilgili bir süreç olduğudur; başından sonuna hem de. Kuşkusuz bu sanıda doğru yanlar da vardır ama bu sanıyı var eden şey, esasen asistanlığın **sadece** okuyup yazmakla ilgisinin olmadığıнын herkes tarafından en azından sezili-

yor olmasıdır. Bu nedenle, kurumsal geleneklere sahip olan fakülteler asistan seçerken, akademik birikime ve bunun mahiyetine bakmakla birlikte, aynı zamanda o adayın kurumsal kültür içinde var olup olamayacağına, bu bakımdan uygunluk derecesine özel olarak ilgi gösterirler. İşte bu yüzdendir ki üniversitelerdeki kurumsal kültürü yok etmek için, tam da saldırılar buraya yoğunlaşır: Yani artık hiçbir hoca, hiçbir kürsü (kürsü de kalmadı ya), hiçbir fakülte kendi asistanını neredeyse kendisi seçmekte, merkezi olarak geliştirilen ölçülerle birini asistan olarak almaya zorlanmaktadır. Dolayısıyla da alınan kişi hiçbir zaman asistan olamamakta, bir araştırma görevlisi olarak ömrünü tamamlayıp yoluna gitmektedir. Eh, bunun doğal sonucu da üniversitenin artık yoluna gidememesi ve çürümesidir. Öyleyse, ne yapılacaktır? Her zamanki ve her alanda karşımıza çıkan yöntem: “Aman canım, dışarıda hoca yok mu? Veririz üç beş kuruş getirtiriz; parasıyla değil mi? Hatta gerekirse komple üniversiteyi ithal ederiz? Hatta zaten bizde üniversiteye ne gerek var ki? Batıda yeterince var zaten, çalışıp duruyorlar; bizimkiler de oraya gitsin... Parası olmayan mı? Parasız insanın zaten üniversitede işi ne ki? Pardon?”

Üniversiteleri üniversite yapan kurumsal-geleneksel varlıklarıdır. Üniversitenin tek güvencesi de budur; yasalar, düzenlemeler ne söylerse söylesin. Yasayla özerk olunmaz; özerklik insan zihninin inşasıyla başlar. Ama insan zihninin inşası da elbette onu kuşatan maddi dünyayla ilgilidir ve yasalar da bunun bir parçasıdır. Ancak zihin maddi dünyanın –neyse ki- bire bir kopyası değildir. Bu nedenle olsa gerektir, üniversiteler ütopyacı bir kurumsalcılığın en önemli örneklerini oluştururlar. Ütopyacı kurumsalcılık ile kast ettiğim şey, insan davranış ve tutumlarının kurumlar ve gelenekler eliyle dışlaştırılabileceği, aynı ölçüde kontrol edilebileceği ve dolayısıyla da arkadan arkaya tüm bunların plastik olduğu kabulüyle, biçimlendirilebileceğidir. Hani “hocanın keyfine kalmış” gibi cümleler kuruyoruz ya, işte bu yüzden. Hocanın keyfi demek, formel düzenlemeler bir yana, hocanın ait olduğu kurumsal gelenekle bağlı, sorumlu olduğu-

dur; yoksa kişisel keyfi değil. Böylece en azından eski üniversiteler kendilerine atfettikleri ve aslında çoğun tümüyle hayali bir kurumsal geleneğe sahip çıkabildikleri ölçüde kendi özerk varlıklarını koruyabilirler. Bunu başarabildikleri ölçüde de üniversiteler kendi kendilerini kontrol ederler. Hesap vereceğiniz tek yer akademik topluluğun kendisidir. Elbette hesap soracak bir akademik topluluk kaldıysa. Ama deneyimle biliyoruz ki bu ütopyacı kurumsalcılığa duyulan iman, bir fakültenin gerek kendi içinde, gerekse diğer üniversitelerle olan ilişkilerinde büyük ihmallere, sonu felaket olan körlüklere de neden olabilir. “Bize bir şey olmaz, biz bilmem kimiz” gibi körlükler kurumsalcılığa bağlı olarak ortaya çıkar. Bu körlük bir kere ortaya çıktı mı, bundan böyle doğan her yeni sorun “aman canım etrafından dolaşırız, üstünden atlarız” zihniyetiyle çözülmeye çalışılacak ve o sorunlar çözülse bile, bıraktıkları tortu birike birike nihayet tüm kurumsal yapıyı çözüp dağıtacaktır. Öyle çözecektir ki geride yalnızca “gelenek” sözcüğünün gözbağcılığına hizmet eden tekrarı kalacaktır.

Kurumsalcı refleksleri bakımından akademisyenleri tasnif ve hatta teşhis etmek çok kolaydır. Hadi bir bilmece sorayım. Kurumsalcılığa sahip çıkanlar kimlerdir? Kurumsalcılığa, gelenekselliğe vurgu yapanların doğal olarak sağcılar, en başta da muhafazakar ve tutucular olmasını beklersiniz değil mi? Hiç de öyle değildir. Sağ liberal akademisyenler (elbette liberal özgürlükçülüğü iktidar sarhoşluğuna değişenleri kastediyorum), günümüz liberalizminin bütün yırtıcılığıyla donanmıştır ve kurumlar umurunda değildir. Onlar için “kurumlar daima tutucu, önleyicidir.” Öyleyse kim takar kurumu? Sağ muhafazakar akademisyenler ise ya zaten çoktan küsmüştür kuruma, onun taşıdığı kurumsallığa bir türlü dahil olamadığından ya da dahil olamasa bile kendi küskün varlığının o kurumsallık sayesinde tam da mümkün olduğunu ve ancak o kurumsallık yaşadığı sürece bu küskünlüğü yaşama lüksü olduğunu bilir ama küskünlüğüne sığınır ve kurum yıkılırken seyirci bile olmamak için kendi içine kapanır. Sol sosyalist akademisyenler, umduğunuzun tersine,

kurumu daha çok üstlenirler; çünkü “özgürce” var olabilmelerinin en önemli koşulunun o kurumsallık olduğunu çok iyi bilirler. Ancak bunlar kendi içinde üçe ayrılır: Buna sadakatle sahip çıkmaya çalışanlar ki bu yüzden başları deritten asla kurtulmaz; herkesle kötü olurlar. İkinci grup, kurumsalcılığı yerlilik ya da ulusalcılık sanır ve bunun kibriyle malûl bir biçimde hızla “bize bir şey olmazcılığa” savrulur. Üçüncü gruba gelince...Beyefendi, hanımefendi hızlı mı hızlı sosyalisttir; ama hiçbir muktedirle başının derde girdiği görülmemiştir; hiç kimsenin yurt dışına çıkamadığı zamanda o dilediğince dilediği yere gider; ortam sıkıntılıysa çoluğunu çocuğunu da alır gider; ama oradan da esip üförmeye, gelenek de gelenek diye fetva vermeye devam eder burada bin türlü sorunla uğraşanlara. Sonra mesele, Barış imzacısı arkadaşları atılır bir gecede. Bu tip ne yapar sanıyorsunuz? Önce yalandan bu sürecin hiçbir sorumlusunu doğrudan hedef almadan, hatta sorumluların üstünü örterek “ayy bunun ne kadar da kabul edilemez bir şey olduğu” mealinde bir tavır koyar. Sonra daha ne olacağı bile belli olmadığı halde, atılanların yerine hemen kendi gibi birkaç kişiyi onlardan doğan boşluğa “çakmak” üzere harekete geçer! Onun anladığı kurumsal refleks budur. Yani tam anlamıyla “abra kadabracılığın” maskesidir! Ne yazık ki kurumsal üniversitelerimiz bunlardan geçilmemektedir. Dolayısıyla bu sözüm ona solcu ile sağcı yırtıcı liberal ortak bir çizgide buluşurlar. Bunlara bir destek de kurumsalcılığı yerlilik sanan ulusalcı-solcudan gelir. “Öyle ya canım, kürsüleri boş bırakmayalım; maazallah yoksa kim bilir, kimleri doldururlar...” Sanırsınız, rektörlük ve YÖK bunların elinde! Ve anlarsınız ki bu cümle yanlış: Onların elinde olmalı ki bu kadar güvenle fakülte yanıyorken, fakülteye dışarıdan eleman sokma derdindeler. O zaman anlarsınız, kibriti çakmakla yangın çıkmayacağını; önce maddenin yanar hale getirilmesi gerekir ki işte onlar baştan beri buna uğraşmışlardır. Çıkan yangını söndürmeye çalışmak da her zamanki gibi kurumun namuslu akademisyenlerine kalır ki onlar, azınlık olan bir iki solcu, namuslu bir iki dindar ve liberal düşüncenin özgürlükçülüğüne

iman etmiş bir-iki liberalden oluşur; güçleri neye yeter? Hiçbir şeye, o ayrı. Ama akademik onurları gereği dibi delik kovayla da olsa yangına su taşımaya devam ederler ve inanın, akademi onların yüzü suyu hürmetine akademidir. Dolayısıyla, bir asistan olarak girdiğiniz üniversite kurumsal geleneklere sahip bir üniversiteyse, önce sürekli gelenekten, kurumdan bahsedenerlere karşı tetikte olun. Gelenegin bu kadar dillendirildiği yerde gelenek yoktur! Gelenek dillendirilmiş varlığıyla değil, söze dökme-yi gereksiz kılan yokluğuyla var olur ancak.

Kurumsal gelenekler hoca-asistan ilişkisinde kendini yeneden üretir ve hayatıyet kazanır. Asistan olarak kuruma katıldığınız andan itibaren artık sizin biricik referansınız o olmalıdır; dolayısıyla sizin şu ya da bu yanınıza ters, yok kalbiniz kırılıyor vs. gibi bahanelere yer yoktur. Hem unutmayın, ne hocanın asistanına ne asistanın hocasına küsme lüksü olamaz; hele asistanın, hele asistanın...”Ay beni çok kırdı” gibi cümleleri lüğatinizden çıkarın. Kıracak. Çünkü yontmaya çalışıyor. Öyleyse son olarak uzunca da olsa Turgut Uyar’a kulak verelim mi? Aşağıdaki uzun alıntıyı siz içinizden akademiye, akademisyenliğe, bilime, hoca-ya, asistana uyarlayarak okuyun lütfen:

“Oysa acemilik. Efendimiz acemilik. Bir taş alacaksınız. Yontmaya başlayacaksınız. Şekillenmeye yüz tutmuşken atacaksınız elinizden. Bir başka taş, bir başka daha. Sonunda bir yığın yarım yamalak biçimler bırakacaksınız. Belki başkaları sever tamamlar. Ama her taş sarılırken gücünüz, aşkınız, korkunuz yenidir, tazedir. Başaramamak kaygısının zevkiyle çalışacaksınız. Gelin böyle yapın demiyorum. Durduğum yerde kalmaktan korkuyorum. Şiir bir sanat olayı değildir. Bir yaşama çabasıdır önce. Yaşadığımızı tanımlık eder. Her gün yeni bir dünya içinde, her gün yeniden ve başka etkilerle duygulanan insan, her gün bunları yeni biçimlerle söylemelidir. Diyeceksiniz ki: böylece ancak bir azınlığa seslenmiş olacaksınız. Bir kere, bu işin kötü yönleri beni hiç mi hiç korkutmuyor. İkincisi sanat bir ceht işidir, eğitim işidir. Tembel kalabalığın keyfine uymak istemiyoy-

rum. Sanatçı nasıl uzun çabalamalarla yetişiyorsa okuyucudan da bu gayreti bekler. Çağımız insanı gitgide rahatına daha düşkün olmaya başladı. Belki her çağda böyleydi. Ama bugünkü kadar mıydı bilmem? Bunda bilimin, endüstrinin büyük payı var. Herkes birbirinin örneği olmayı hiçbir çağda bu kadar istemedi. ‘Yeni Dünya’nın gerçekleşmesi yakın belki de. Bir örnek giyimler, bir örnek şarkılar, bir örnek aşklar. Uçaklar, radyolar, sinemalar durmadan bizi birbirimize benzetmeye çabalıyorlar. Kişiliksiz bir yaşamayı baştacı ettik. Gönüllüüz. Kişiliksiz bir çağın şiiri de ister istemez kişiliksiz olmak zorundadır. Bu kadar yenilenmiş bir çağın şiiri, şiirin kelimeleri ne kadar eski, bir düşündünüz mü? Hâlâ uçağı, hâlâ Penicilini, hâlâ 70 katlı evleri, hâlâ hesap makinelerini, asfaltları, otoları şiire rahatça yerleştiremedik. Bunları kelime olarak, düşünce/duygu hayatımıza getirdikleri değişmelerle hâlâ şiire getiremedik. Barlarda kadınlarla saygısızca sevişiyoruz, sokaklarda açık saçık gördüğümüz kadınları hayvanca istiyoruz ama şiirde aşık olduk mu hâlâ ağlıyoruz. Bir de bir kenarda sessiz sedasız bir insanoğlu var. Uyamadığı, maddi manevi her türlü imkânsızlıkları ile uyamadığı değişmenin farkında. Önünden iyice kavrayamadığı birşeyler akıp gidiyor. Durmuş da eskiye hasret mi çekiyor. Hayır. Kendisi ile çekişiyor. Ağır aksak yaşamasının hesabını vermeye çalışıyor. Dünyadan bildik tanıdık şeyler yakalamaya çalışıyor kısacası. Sorun bir şiir sorunu değildir. Yaşama sorunudur. Zaten ben hiçbir zaman şiiri hayattan ayrı düşünmedim. Hayatımızda olmayan sorun şiirimizde de olamaz. Evet değişmek. Anlamlı bir yaşama için değişmek. Bu bir ölüm kalım meselesidir. Ne dersiniz?”⁴

⁴ Turgut Uyar, a.g.y.

A. “İŞLER GÜÇLER”⁵

İşte asistan olduğunuz andan itibaren hocalarınızın duymaktan nefret ettiği cümle: “Benim de çok işim vardı ama hocam yaaa...” Asistan olduğunuzda odanıza Büyük Hadron Çarpıştırıcısı’nın kurulacağını ve sizin de, bu pek muhterem alet sayesinde, Mobby Dick’in peşine düşmüş Kaptan Ahab gibi Higgs Bozonunu kovalayacağınızı ve nihayet nefes nefese Tanrı parçacığıyla karşılaşacağınızı ummuyordunuz umarım, değil mi? Nasıl, yeterince alaycı ve acıtıcı oldu mu, yoksa devam edeyim mi? İlk büyük sorunuz budur: Sahi, bir asistan ne iş yapar?

Bu bir soru değil, başlı başına sorundur. Soru değildir, çünkü yanıtını asistan olduğunuz süre içinde kimseye veremeyeceksiniz; hocalarınız dahil. Hocalarınızı şimdilik paranteze kapatalım. En yakınınızdakiler, yemeğinizi, yatağınızı paylaştığınız kişiler, anneniz, babanız...aklınıza kim gelirse (diğer asistanlar ya da o yollardan geçmiş olanlar hariç) hiç kimse adeta sizin bir işiniz olduğuna, bir iş yaptığınıza kesinlikle inanmayacaktır. Siz onların gözünde en fazlasından hem okuyup hem de “utanmadan” üstüne para alan bir öğrenci olmaktan öteye gitmeyeceksiniz. Hele hele mesai koşulları bakımından asistanlarını sıkboğaz etmeyen bir üniversitedeyseniz, yandınız. Eh, insanlar bir yandan da haklı ama değil mi? Onlar sabahın köründe işe koşturuyor, ohoo, siz kaçınıcı uykunuzdasınız; onlar erkenden işe gideceklerinden erkenden yatmak zorundayken, sizin böyle bir zorunluluğunuz yok, isterseniz sabaha kadar oturun. Bu bile herkesi sizin boş bir insan olduğunuza, aylıklık için para aldığınıza inandırmaya yeterlidir. Siz onların eline bir iş listesi de tutuştursanız, uzattığınız listeye şöyle göz ucuyla bakacaklar ve sonra da “hıh”layıp sizin yaptığınız bu cümle işleri kendilerinin her gün

⁵ Başrollerini ve sanıyorum yaratıcılığını da Ahmet Kural ve Murat Cemcir’in üstlendiği, “modern muzip yalanlar” biçiminde takdim edilen, bir dönemin çok ilgi gören tv dizisinin adı. Bkz.”İşler Güçler arşiv videoları”, <http://www.startv.com.tr/video/arsiv/dizi/isler-gucler>, 29.03.2017.

birkaç kez yaptıklarını söyleyeceklerdir. Bozmayın moralinizi. Bu sizinle ilgili değildir. Mesleğin degrade edilişiyile ilgilidir daha çok; eğer cehaletten kaynaklanmıyorsa. Hiç kimsenin maaşıyla ilgilenmeyenler, hem iş yapmadığınıza iman ederler, hem de –belki tam da bunun için- sizi bir asalak yerine koyarak maaşınızı sorgulamaya kalkarlar. Sizi maaş bakımından sorgulamaya kalkanların aklına nedense örneğin imamların maaşı ve yaptıkları iş gelmez. Sahi imamlar ne iş yapar ve kaç para maaş alırlar biliyor musunuz? Ya sekiz aylık kurslardan sonra üniforma giydirilip ellerine silah tutuşturulan ve öğrencilerin, hocaların üstüne sürülen gencecik polisler ne iş yapar ve kaç para alırlar? Bunlara aldırma; ama sizin maaşınız üzerinden çöpçülük yapan taşeron işçilerin yaptığı işleri küçümseyen olursa, ağzının payını vermekten de geri durmayın. Onlar için bir soru olamayan, daima bir sorun olarak kalan bu hususu biz gelin bir soruya dönüştürelim ve dilimiz döndüğünce yanıtlamaya çalışalım. Böylece en azından neden hocaların da asistanların iş yapmadığına ilişkin bir kanıya sahip olduğu sorusunu da kuşatmış oluruz belki.

Asistanların birkaç grup işleri vardır. Birinci grupta yer alan işleri formel işler diye adlandırabileceğimiz işlerdir. Bunların başlıcaları şunlardır: sınav gözetmenlikleri, ders verme yükümlülükleri, öğrenci disiplin soruşturmalarında soruşturmacılık gibi resmi görevler, protokol görevleri (örneğin eğitim fuarları ya da tanıtım günlerinde ilgili biriminde standında hostluk/hosteslik gibi), yardımcı görevler (öğrenci şenliklerinde özel güvenliğe yardımcı olarak tutanak katipliği yapmak gibi), ilgili akademik birimin resmi yoldan tebliğ ettiği, kimi etkinliklerde sözcüğün düz anlamıyla asistanlık hizmetleri (kongre organizasyonları vb.), ilgili akademik birimin rutin toplantılarında üstlenilen yardımcı görevler (tutanak katipliği gibi) ve nihayet yetkili herhangi bir akademik/ıdari fail tarafından tebliğ edilebilecek herhangi bir görev.

Öncelikle şu kadarını not edelim: Her asistana her iş verilmez, unutmayalım. Çünkü her asistan resmi düzeyde eşit görülse

bile, fiilen eşit muamele görmez. Örneğin, öğrenci disiplin soruşturmalarında eğer solcu bir asistan olarak biliniyorsanız iki uç tutumla karşılaşsınız; ya size hiç dosya gelmez ya da tersine, özellikle sizi soruşturmak için bahane yaratmak üzere bütün solcu öğrencilerin disiplin soruşturmaları size gönderilir. Ölçü olarak şunu söyleyeyim yeter: Bazı asistanlar idarecilerin gözdesidir. Onlara iş miş gelmez ama onlara sorsanız, bütün işleri onlar yapmaktadır. Bazı asistanlarsa “araziye uyma” konusunda çok beceriklidirler; iş vermek isteyen zaten onları bulamaz. Konumuz bunlar değil; çünkü bunlar asistan değil. Siz asistansanız formel işlere hazır olun. Özellikle Anadolu’daki bir üniversitede görev yapıyorsanız, sınav dönemleri tüm hayatınızı iptal eder. En az on beş gün boyunca her şeyi unutun. Çünkü günde en az beş sınava gireceksiniz. Sınava girmek sorun değil; bu üniversitelerde en alt düzey öğretim üyesi bile (yani yardımcı doçentler) Ali kıran baş kesen olduğu için, lütfedip sınav salonuna bile gitmezler. Beyefendi ya da hanımefendinin peşinde koşacaksınız, sorularını hazırlayacaksınız, bastıracaksınız, gidip odasından alacaksınız, sınavı uygulayacaksınız ve getirip kendisine teslim edeceksiniz. Bu arada beyefendi/hanımefendinin size “köpek” muamelesi çekeceğini de zaten biliyorsunuz. Eğer merkezi üniversitelerden birindeyseniz sınav yükünüz bu kadar olmaz, merak etmeyin.

İkinci yükümlülüğünüz olan derslere girme yükümlülüğü aslında yasal olarak mümkün değildir. Doktorası olmayan bir asistan derse sokulamaz. Bu durum, akademik olarak ise zaten kabul edilemez. Çünkü dokorasız asistanlar henüz mesleğe dahil değildir ve ders verme hakkı ve yükümlülüğü (ki bu haktır, yükümlülükten öte) meslek sahiplerinin hakkı ve yükümlülüğüdür. Ancak yine ülkemizde pıtrak gibi çoğalan üniversitelerde ne yazık ki asistanlar, daha önce de değindiğim gibi, birbiriyle alakasız birçok dersi üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Kimileyin ilgili dersi verecek hoca olmadığından, çoğunlukla ise hoca ken-

di hakkını yükümlülüğe dönüştürerek asistana yıktığından. Hazerin daha büyük işleri vardır muhtemelen; ders vermek nedir ki?

Akademisyenlik mesleğinin keyifli ve temel mahiyette üç ayağı vardır: ders vermek, araştırma yapmak ve yazmak. Bir akademisyen bu üçüyle karakterizedir. Ancak giderek artan bir biçimde akademisyenler arasında bir hastalık yayılıyor. Ders vermek sanki mesleğin özgün bir parçası değil de bir angarya, küçültücü bir işmiş gibi görülüyor; böyle görülmediğinde de en fazlasından lisansüstü ders vermek bir “şey” sayılıp lisans dersi vermek küçültücüymüş gibi kabul ediliyor ve asistanların üstüne yıkılıyor. Oysa lisansüstü ders, hocanın ders yükümlülüğünün bir parçası değildir; araştırma yapma yükümlülüğünün bir parçasıdır; yani standart ders değildir. Dolayısıyla “ben lisansüstünde ders veririm, lisansta vermem” diyen kişi, aslında ben ders vermem diyordur. Ders vermeyen kişi de akademisyen değildir; bunu unutmayın. Bir akademisyen ders vermek için yarışır; parası için değil, tutkusu için, keyfî için. Bir de bunların daha beterleri var: Kendi fakültesinde bir lisans dersini vermek istemeyen kişinin, mesela yabancı dilde eğitim yapan bir fakültede aynı dersi vermesi gibi. Bu, açıkça söylüyorum, Doç. Dr. Levent Ünsaldı’nın (üniversiteden istifa etmesine rağmen, KHK ile ihraç edildi) bir deyişiyle “akademik çakallığın” bir örneğidir⁶. Sosyal bilimler, her zaman ana dilde yapılır. Bu başka bir dilde yapılmaz demek değildir ama esası ana dildir. Çünkü düşünceyle ilgilidir, kavramlarla ilgilidir. Her yerde bu tipten akademisyenlere rastlayabilirsiniz. Hiç lisans dersi vermeden profesör olanı duydunuz mu? Ben duydum, biliyorum; tanıgım. Sırf doçentlik kadrosuna atanabilmek için şart koşulmuş diye, o güne değin lisans dersi vermeyen birine lisans dersi açıldığını duydunuz mu? Onun da tanıgıyım. Kendi ait olduğu disiplinin derslerine girmemek için başka disiplinlerden ders çalmaya kalkanı duydunuz mu? Onun da tanıgıyım ne yazık ki. Lisans ders verme yü-

⁶ Levent Ünsaldı, “Bizden Biri: Çakal”, <http://www.gazeteduvar.com.tr/analiz/2017/03/27/cakal/>, 29.03.2017.

kümlülüğünden kaçmak için zırt pırt yurt dışı programlara başvuranlara ne demeli ya? Onlar büyük hoca ya, maşallah, doktolarını yurt dışında bitirir ama bir türlü ülkeye dönemezler; İngiltere, ABD, Almanya...her neresiyse, “ayy bulmuş Türkiye’den bu büyük ismi, bırakır mı?” Bırakmaz! Her nasıl oluyorsa en geç iki yılda bir yurt dışına kaçarlar; en az altı aylığına. Altı aylığına kaçmak demek her iki sömestrin derslerinden de kurtulmak demektir, hatırlatayım.

Ders vermekten zevk almadığınızı fak ettiğiniz gün meslekle ilişkinizi sorgulayın ve konumunuzu değiştirmeye çalışın en azından. Hiç değilse, ders verenleri aşağılamaya kalkmak gibi kendinizi rezil eden yollara sapmayın. Hocalarınız, sizde bir cevher görüyorsa zaman zaman, istisnai bir biçimde sizden, kendilerinin de hazır olduğu kimi derslerde ders vermenizi isteyebilirler. Sakın hayır demeyin. Aksine, bu inanılmaz bir fırsattır. Hazır hocanız oradadır; yani sizi hiçbir öğrenciye çiğnetmeyecektir. (Kendisi çiğner, o başka.) Ama size bir hocanın kendi kürsüsünü bırakması demek, inanılmaz bir armağandır ve kürsüyü size bıraktığı anda, kendisi de derste hazır olsa bile, kürsü sizindir; hadi gösterin kendinizi lütfen. Hata yapmaktan korkmayın. Klişeyi hatırlayın: Hata yapmayan tek kişi, kalbi durmuş olan kişidir.

Bunların dışında asistanlar kimi zaman dersin hocasıyla ilgili sorunlar ya da kimi engeller çıktığında ders vermek zorunda kalabilir. Hocanın sağlık sorunları ortaya çıkabilir ve dönem ortası dersi üstlenebilecek ikinci bir kişi yoktur örneğin, mecburen asistan derse sokulur. Ya da hoca bir haftalığına yurt dışına bir kongreye gitmiştir, asistan dersi bir hafta idare eder. Asistanları en çok korkutan da bunlar gibi, hazırlıksız yakalanılan durumlardır. Korkmanıza hiç gerek yok. Ders vermenin ne büyüğü bir şey olduğunu, hocanızı izleyerek görmüşseniz, kaygıya ne hacet; işte fırsat; büyüünün bir parçası olacaksınız. Bunu size, yüksek lisans öğrenciliğinden beri, hocalarının tanıdığı her fırsatta derse girme ayrıcalığını tatmış ve artık hızla emekliliğe

doğru giden bir akademisyen söylüyor. İnanın ki bu meslekte kalmayı başarırırsanız, emekli olup gittiğinizde en çok özleyeceğiniz şey ders vermek olacak; karşınızdaki öğrencilerin kıymetini bilin; onları asla bir yük, bir baş belası olarak görmeyin. Onlar adeta sizin hayatınızın anlamıdır.

Diğer formel yükümlülükler üzerine konuşmak gereksiz, çünkü öngörülemezler. Şu kadarını söylemekle yetineyim: Formel bir yükümlülükle karşılaştığınızda işin cinsine göre, “başınızı belaya sokmayın” yeter ama başınız belaya girecek diye, iş ne olursa olsun, doğrusunu yapmaktan da kaçınmayın. İşinizi iyi yapın. İyi yaparsam, bundan sonra da benzer işler bana gelir diye endişelenmeyin; gelirse gelsin. Sizi öldürmeyen iş güçlendirir.

Asistanların ikinci grup işleri resmi olmayan işlerden oluşur ki bu hocalarıyla ilişkilerinden kaynaklanır ya da bu ilişkiye göre şekillenir. Aslında bir yanıyla bu grup işler de formeldir. Çünkü resmi olarak yardımcı personel sınıfında yer aldığınız için, birlikte çalıştığınız hocaya yardımcı olmak resmi yükümlülüğünüz sayılmalıdır. Ancak yine de bu işler ilişki içinde belirdiğinden ve öngörülemez olduğundan, şimdilik resmiyet dışı olarak kabul ediyorum. Bu gruptaki işler hocaların çalışmalarıyla da ilgilidir. Bu işler içinde hocaların yaptığı çalışmalar ve talepleri doğrultusunda kütüphane araştırması, kaynak taramalarında, saha verilerinin toplanmasında yardımcı olmak, verilerin bilgisayar girişlerinde istenen destek hizmetleri, derslerde hocaya yardımcı olmak, derslerin uygulama kısımlarını idare etmek, gerektiği hallerde sınav kağıdı okunmasına yardımcı olmak, dersle ilgili ödevlerin organizasyonu ve ödevlerin hocaya sunulabilir halde ön değerlendirmesini yapmak, hocanın talebi halinde kendisiyle birlikte bilimsel toplantılara katılmak gibi çeşitli işler olabilir. Bunun ötesinde ise, yardımcı personel olarak sizin en temel görevlerinizden biri, gerektiği ve talep edildiği hallerde hocaya, bir başka iş için boş zaman yaratmaktır. Tahmin edebileceğiniz gibi, bu “bir başka iş”i sorgulamak

üstünüze vazife değildir; tümüyle hocanın takdiri ve talebiyle koşullu olmalısınız.

Bu grupta asistanlar bakımından hem en keyifli, hem de en zorlayıcı iş sınav kağıdı ya da ödev okuma ve değerlendirme işidir. Bu iş aynı zamanda bir asistan için, kendi gelişimi bakımından en tehlikeli iştir. Merkezi üniversitelerde eski usul yetişen hocaların çoğu bu işi zaten asistanlarına yaptırmaz; hele de sınav kağıdını genellikle okutmaz; zorda kalmadıkça. Zorda kalıp okuttuğunda da nihayetinde kendisi de o sınav kağıtlarını bir daha elden geçirir; içiniz rahat olsun. Bu işin güçlüğü, hocanın asistana açık seçik bir ölçüt vermemesi halinde ortaya çıkar. Asistan kağıtları neye göre okuyacağını bilemez halde kalabilir. Bu durumda da öğrenciyi ve sınav kağıdını değil, daha çok dersin formel yapısını gözeterek kağıdı okumaya girer ki bu da istenmeyen sonuçlara yol açabilir. Ama öbür yandan keyifli bir iştir. Tatmayan bilmez. Ancak her keyif verici şeyin zehir olduğunu da unutmayalım. Zehirdir; çünkü sınav kağıdı okuyan kişi, en azından kağıt ve öğrenci karşısında muktedir, iktidar sahibi olan kişidir. İktidar ise zehirli bir şeydir. O yüzden, mesleki gelişiminizin bu evresinde eğer bu iktidar zehrine alışırsanız, geçmiş olsun. Ondan sonra bu zehrin sizi nerelere, nasıl sürükleyeceğini kestiremezsiniz bile. Bu nedenle sınav kağıdı okumak zorunda kalıyorsanız, aklınızda bir iki şeyi tutun. İlki şu: Eğer dersin asli sahibi değilseniz, hocanız size bu işi yıkmışsa, yıktığı bu işi vekaleten yaptığınızı, asli iktidar sahibinin siz değil, o olduğunu asla unutmayın. İkincisi de şudur: Size bu iktidar göreviniz gereği verilmiştir; görevinizi en iyi şekilde yerine getirmeniz için. Egonuzu parlatmak ve şişirmek için değil. Görevinizi en iyi şekilde yapmıyorsanız, siz bir hiçsiniz!

Sakin ola ki meslek hayatınızın daha başında “ben öğrencilerimle eşit ilişki kuracağım, meslektaşlarımdan ne farkım var, yukarıdan aşağıya doğru eşit ilişki talep edeceğim, iktidar ilişkileri içinde yer almayacağım” gibi saçma sapan hayallere kapılmayın. Ne üniversite “Özel Çamlıca Lisesi, ne sınıfınız

Hababam sınıfı, ne de siz çocuk görünümlü edebiyat öğretmeni ya da Kel Mahmut'sunuz.” Kaldı ki öyle olsaydınız bile, hem Kel Mahmut'un, hem o edebiyat öğretmenin sınıf üzerinde gayet muktedir olduğunu hatırlatırım.⁷ Öğrencilerle aranızda daima yirmi santimlik bir kürsü farkı olacaktır. Hocalarınızla ilişkiye gelince...muktedir olan onlar olduğuna göre, yukarıdan aşağıya eşit ilişki kurmak ancak onların hakkı olabilir; sizin talebiniz değil. Bir hakkı veren geri alma hakkına da her zaman sahiptir. Aklınızı başınıza devşirin lütfen. İktidardan kaçılmaz; kaçılabilse zaten iktidar olmazdı. Sorun ondan kaçıp kaçmadığınız değil; kaçabildiğini iddia edenler zaten iktidar zehriyle dolmuş olanlardır çoğun; onu nasıl kullandığınızdır. Bu meseleye birazdan yeniden döneceğiz.

Sınav kağıdı okurken ifrat ve tefritten kaçının. Yani ne kendinizi tümüyle bir öğrenci yerine koyup kağıt kendi kağıdınızmış gibi okuyun, ne de hay maşallah, analar ne hocalar doğuruyor edasıyla kağıda yaklaşın! Üzülmeyin, deneyimleriniz size yol gösterecektir. Ama siz deneyim kazanırken olan öğrenciye olmasın.

Resmi olmayan işler grubunda yer alan en can sıkıcı işler, çalıştığınız hocanın meslekle ilişkisiyle koşullu olan, size yaptırmaya kalkabileceği, özel işleri sayabileceğimiz işler ile olağan olarak sizin asla yerine getirme olanağınızın olmadığı kimi akademik işlerdir. Özel işler babından aklınıza gelen her şeyi tasavvur etmekte serbestsiniz; oda temizliğinden, fatura yatırmaya, banka işlerinden çeşitli organizasyon işlerine kadar; aklınıza ne gelirse. Sizin yerine getirme koşullarına sahip olmadığınız aka-

⁷ Bu vesileyle Ertem Eğilmez'in efsane filmi Hababam Sınıfı serisini de, serinin kaynağı Rıfat Ilgaz'ı da saygıyla selamlayalım ve artık aramızda olmayan tüm oyuncularının (bu satırların yazıldığı tarihte serinin Güdük Necmi rolünü üstlenen, büyük oyuncu Halit Akçatepe'yi yeni kaybetmiş-tik) huzurunda saygıyla eğilelim ve hala hayatta olanlara, en başta Alzheimer hastalığının pençesindeki Kel Mahmut, Münir Özkuş'a gülücüklerimizi yollamayı ihmal etmeyelim.

demik mahiyetli işlere gelince. Örnek vermeye bile utanıyorum ama ne yazık ki gerçek: Kimi hocalar, kendilerine gelen atama-yükseltme dosyalarıyla doçentlik başvuru dosyalarını asistanlarına okutmaya ve değerlendirmesini yaptırmaya kalkışmaktadırlar. Böyle bir işi bir asistan asla yapamaz. Hocayla ilişkinizin özgül mahiyetine bağlı olarak hocanın kimi özel işlerinde yardımcı olmayı siz bile önerebilirsiniz; bunda bir sorun yok. Sorun hocanın size bunları dayatmasıdır. Bu tarz bir dayatma ile karşılaşsanız kesinlikle reddedin! İkinci tip işlere ise, siz siz olun, bedeli ne olursa olsun, bulaşmayın. Asla böylesi bir dosyayı incelemek, değerlendirmek, puanlamak gibi işlere el uzatmayın; sizden isteneni açıkça, hiçbir yanlış anlamaya meydan vermeyecek şekilde reddedin! Bedelini ödemeyi de göze alın. Biraz ileride aynı açıklık ve kesinlikte reddedeceğiniz bir iş daha açılacak başınıza.

Geliyoruz bir asistanın en önemli iş grubuna; hem formel, hem informel: Tez ve makale yazmak. Şimdi içinizden “tüm bu işlerden vakit mi kaldı Hocam?” diye geçirebilirsiniz. Abartmayın; beni de kandırmaya kalkışmayın; özellikle merkezi üniversitelerin çoğunda asistanların tek işi de budur ve bunu da öle bite yaparlar! Hocanızın sizden istediği en başat, en temel iş budur ve sizin bunu yaptığınızı, hakkıyla yaptığınızı gördükçe, siz hocanız için dünyanın en meşgul insanı olursunuz ama eğer bunu yapmakta bir sorun varsa, hocanız bunu yapışınızdan ya da yapmayışınızdan yana bir şikayet sahibiyse, vallahi dünyanın tüm işini de yapıyor olsanız, hocanız için boş, aylak, işe yaramaz biri olmaktan öteye gidemezsiniz. Asistanların boş gezdiğini düşünen hocaların çoğunun kastettiği şey, ortada asistana ait hiçbir ürünün olmayışıdır. Burada tez yazımıyla ilgili yeni bir şey söylemeyeceğim; kitabın ilgili bölümlerinde buna ilişkin karşılaşılabileceğiniz sorunlar üzerinde durulmuştu. Bir asistanın tez hocası çoğunlukla kürsü hocasıdır. Problemler daha çok tez hocası ile kürsü arasında mesafe bulunması, farklı hocaların sürecin bir parçası olmasıyla ortaya çıkar. Bu kitabı buraya ka-

dar okumuşsanız, baş etme yöntemleri hakkında da zaten bir fikir edinmişsinizdir. Ancak makale yazımı üzerine biraz duralım; kaygılanmayın, şimdi de başa dönüp bir makale nasıl yazılır üstüne sayfalar döktürmeye niyetim yok. Asistan olmanızla başınıza gelebilecek bir hususa dikkat çekmekle yetineceğim.

Asistanlığınızdan itibaren yazı yazma fikrine ne kadar çabuk alışırsanız o kadar iyi. Çünkü bugün birçok üniversite, doktora mezunu olmak için, tez savunmasından başarılı bulunmayı yeterli saymamakta, aynı zamanda tezin kitaplaşmasını ya da tezden bir makalenin bir hakemli dergide yayınlanması şartını öne sürmektedir. Bu bakımdan asistanlığınız sürecinde yazı üretme konusunda da kendinizi geliştirmelisiniz.

Yazı üretme konusunda asistanlarda genellikle iki hastalık görülür ki aslında bir hastalığın iki yüzüdür bunlar: Mükemmelliyetçilik ve yazıdan kopamama. Bu hastalıklar, öğrenciliğiniz sırasında ödev hazırlarken de ortaya çıkmıştır mutlaka. Hastalığın sonucu her zaman aynıdır: Kısırlık. Bununla baş etmeyi öğrenmek zorundasınız. Bu bir yana, bir başka şeye karşı sizi uyarmak isterim; hiç istemeye istemeye, meslek adına yüzüm kızara kızara.

Şunu kabul edelim: Bir hoca başarılı bir asistan sayesinde çok şey öğrenir. Asistan okumaya hevesliyse, yazıyorsa hoca onun sayesinde yeni fikirler, yeni isimler ve yaklaşımlarla tanışır. Kendisinin belki hiçbir zaman ilgilenmeyeceği, dönüp bakmayacağı bir literatürden, sorun alanından haberdar olur. Bu bakımdan en şanslı hoca asistanının öğrencisi olabilmeyi başarmış, bu fırsat asistanı tarafından kendisine sunulmuş hocadır. Problem bu sınırın aşılmasıyla başlar. Ne yazık ki bu satırların yazarı dahil, bir çok hoca hiç istenmeyen olaylara tanıktır: Örneğin, asistan parlak bir makale yazar. Hoca, bunca yılın biriki-miyle onun sıkı bir yazı olduğunu anlar ya da zaten umurunda olmasa da, hocanın başka şeylere ihtiyacı vardır; örneğin doçentlikten profesörlüğe ya da yardımcı doçentlikten doçentliğe geçebilmek için yayına ve buna bağlı puana ihtiyacı vardır. Ve

hooop: Bir de bakarız ki asistanın tek başına yazdığından emin olduğumuz makale, hocasının adıyla birlikte yayınlanmış! Hoca, kendi adını ilgili makaleye koymazsa, asistanın kürsüdeki hayatını zehir edeceğine dair tehditler savurmuş! İşte kesinlikle reddetmeniz gereken ikinci “ahlaksız teklif” budur. Bir hocanız sizden sizin ürettiğiniz makaleye hiçbir dahli olmaksızın, onun adını birinci ya da ikinci yazar olarak koymanızı gerektiren en küçük bir katkısı olmaksızın, kendi adının da makalenizde yazar olarak gösterilmesini talep ediyorsa kesinlikle reddedin! Bedelini ödeyin! Gerekli tüm girişimlerde bulunmaktan da sakın geri durmayın.

Bu, yani makaleye isim yazdırma dayatması, hocanın asistanından yaptığı hırsızlığın bir biçimidir. Ama hırsızlık bununla sınırlı değildir elbette. Daha incelikli biçimlerde de karşınıza çıkabilir. Birkaç örnek daha vereyim. İlk akla gelen örneklerden bir diğeri bildiri hırsızlığıdır ve bu çok yaygın olarak görülür. Ulusal, uluslararası toplantılarda sunulan çift ya da çok yazarlı bildirilerde eğer asistan ve hocasının, hocalarının adları yan yana görünüyorsa, çoğunlukla o bildiriye asistan yazmıştır ve hocalarının o bildiriye en küçük bir dahli yoktur. Eğer lütfetmişse, belki son bir okuma yapmıştır, hepsi o. (Elbette hoca ve asistanın gerçekten kolektif bir emekle ortaya çıkardığı bildiriler konumuzun dışındadır.) Aynı şekilde, bunun bir diğeri biçimi, asistanın bir ay önce hocasına açtığı fikrin, bir ay sonra yalnızca hocanın imzasıyla bir toplantıda bildiri olarak sunulduğuna tanık olmasıdır. Son ve genişletilmiş bir örnek daha vereyim. Bir asistan olarak belli bir alanda çalışırsınız ve uzmanlaşırsınız. Alanınızda elbette sizden önce yetişmiş başka isimler de bulunmaktadır. Bir gün bunlardan birinden bir davet alırsınız. Sizin uzmanlaştığınız alanda yapılacak bir derleme için sizden makale istenmektedir. Eh, elbette sevine sevine gönderirsiniz. Makaleler sözüm ona hakem sürecinden geçerek derlenip yayınlanacaktır. Kitabı beklemeye başlarsınız. Kitap çıkar, sizin makaleniz yok; bir satırlık bilginiz de yok. Merak eder sorarsınız, ne oldu?

“Aaaa, size iletmeyi unuttuk, bilmiyor musunuz, sizin makaleniz hakemden geçmedi” ya da “sizin makalenizin hakem süreci çok uzadı, kitap gecikiyordu, biz de onu dışarıda bırakarak kitabı bastık” derler. Ne yapılabilir ki, yutkunur oturursunuz. Sonra ne mi olur? Makalenizin ya tümüyle ya parça parça, bir bilimsel toplantıda ya da bir başka derleyicinin kitabında, sizden makaleyi isteyen kişinin adıyla sunulduğuna ya da yayınlandığına tanık olursunuz! Hadi geçmiş olsun! Bundan sonrası hukuksal prosedürlerdir ve bir sonuç alacağınıza da çok güvenmeyin derim ama bu nedenden ötürü de sakın girişimde bulunmaktan vazgeçmeyin, sonuna kadar takipçisi olun. Yazınızı, ne hocanıza, ne alandaki diğer hocalara asla çaldırmayın!

Böylesi riskler var diye kolektif çalışmadan, fikirlerinizi ve yazılarınızı başkalarına açmaktan kaçınmalı mısınız? Kesinlikle hayır. Akademi kolektif olarak nefes alıp veren bir yerdir. Bu nefesin kesilmesi, akademinin soluksuz kalması demektir. Örneğin birinin sessiz sedasız yayın yaptığına, sessiz sedasız doçentlik sınavına başvurduğuna ve doçent olduğuna, sessiz sedasız profesör olduğuna tanıklık ediyorsanız, onun yanından derhal, son hızla uzaklaşın! Hiç değilse çamuru size bulaşmasın. Akademide böyle şeyler davulla zurnayla olmalıdır. Kimin ne yazdığı, ne çalıştığı, ne zaman, nasıl yükseldiği mutlaka bilinmeli, paylaşılmalıdır: sevinci de, üzüntüsü de. “Ama başarılı olamazsam rezil olurum” diye sessizce doçentlik sınavına başvuran kişi akademinin kolektif vasfını anlamadığı gibi, kendini de kandırıyor demektir: Akademide dedikodular ışık hızıyla yayılır. Siz, dilediğiniz kadar saklayın; daha başvuru yaptığınız odadan çıkmadan, haber kampüs kapısına yetişir! Siz siz olun, çalışmalarınızı saklamayın; aksine paylaşın, yayın, tartışın, eleştiriye ve kavgaya açın ki zenginleşesiniz, akademi içinde sosyalleşesiniz. Yoksa ne olur? Ne olacak, sözüm ona iki yakın arkadaşınız (ki muhtemelen onlar bile bazı şeyleri eksik bilecektir) ve siz birbirinize kapanmış olarak kalacağınız gibi, akademinin öfkeli bütün enerjisini de üstünüze çekersiniz. Daha da kötüsü, her şeyi her-

kesten sakladığınız için, sizi sadece bilmem şu ya da bu vesileyle ve tercihen, sadece o vesilelerle sınırlı iletişim kurduğunuz bir iki yabancı ciddiye alır, hepsi o kadar. “Ha, o da bana yeter” diyorsanız, ne diyelim, inandığınız tanrı hak ettiğinizi versin! Verir de! Doçentlik dosyanızı hazırlarsınız ve jüri üyeniz bakar ki, hay maşallah dosyanızda yedi İngilizce yayın var, başka da bir şey yok! Siz o yayını dilediğiniz kadar, yok şu faktörü, yok bu faktörü diye şişirip durun ve pazarlayın: nihayetinde bilinmemiş, okunmamış yedi yayın, ilişki ağı içinde dolaşıma soktunuz yedi yayın, hepsi bu. Doçentlik derecenizi belki alırsınız ama içinde bir ses sizin ayıbınızı yüzünüze vurur durur ve o ses kulaklarınızda çınladıkça, daha muhteris, daha zalim, daha rekabetçi birine dönüşürsünüz. Buysa istediğiniz...

Geliyoruz asistanların son iş grubuna. Çoğu kişiyi asistanlığa çeken o ünlü yanılsamaya: “Okumak için para veriyorlar abi; hem kitap okuyorsun, hem üstüne para alıyorsun; bundan iyi iş mi olur?” Oysa asistanlık birden fazla pratik bileşeni barındıran, akademik bir entelektüelin yetiştirme süreci olarak değerlendirilmelidir. Bu süreç en başta çok yönlü bir okuma ve yazma; ikinci olarak gerek akademik gerekse entelektüel ilgi alanlarındaki toplantı, sempozyum, konferans, ne varsa işte, onları izleme ve olabildiğince etkin katılma pratiği; ardından içinde çalışılan akademik evrenin ve o akademik evreni kuşatan toplumsallığın boyutlarıyla temas halinde olma zorunluluğu ve her iki dünyayı mutlaka izleme, buna bağlı olarak politika yapma; nihayet genel olarak entelektüel dünya ile ilişki kurma zorunluluğu ve bu zorunluluğun gerektirdiği, tiyatroya gitmekten meyhaneye kültürünü öğrenmeye kadar uzanabilecek her tür pratiği içinde barındırır. Görüldüğü gibi, işiniz sadece okumak-yazmak değil, aynı zamanda yaşamaktır; yaşayarak başka türlü bir hayatı deneyimlemek, başka türlü bir hayatın imkanlarını yoklamaktır. Yalnızca bu pratikler dizisi üstüne bile bir kitap yazılabilir ama bunu yapmak yerine, her biri için kısa birkaç not düşmekle yetineceğim.

Bir asistanın okuma ve yazma pratiği yalnızca kendi tez konusuyla ya da uzmanlaşmak istediği alanla ilgili ve onunla sınırlı olmamalıdır. Bir asistan aynı zamanda, örneğin ilgi alanı her ne ise, iyi bir edebiyat okuru, iyi bir film ya da oyun izleyicisi, iyi bir resim okuru, iyi bir medya okuru olmak zorundadır ki bunların aslında ortak keseni, kanımca edebiyattır; dolayısıyla bir asistan öncelikle iyi bir edebiyat okuru olmalıdır. Edebiyat okuru değilseniz, edebiyattan anlamadığınızı, hazzetmediğinizi, edebiyatın hiçbir türünün size hiçbir anlam ifade etmediğini düşünüyorsanız, olsanız olsanız akademik bir memur, kör bir uzman olursunuz; hepsi bu. Kuşkusuz üniversitenin böylelerine de ihtiyacı olabilir; içiniz rahat olsun; yeter ki hiç değilse alanınızın gerçekten en iyilerinden olun, bir yanınız çoktan “odunluğa” karışmış olsa da.

İkinci olarak, gerek doğrudan ilgili olduğunuz ve gerekse özel ilgi alanlarınız içinde kalan çeşitli türdeki, resmi toplantılar dahil, toplantılara mutlaka katılın; “ayy aman çok sıkılıyorum, ne yapacağım ki” demeyin; sakın demeyin, üstelik gerçekten de bu toplantıların çoğu inanılmaz sıkıcıdır ve çoğu kez birbirinin tekrarı mahiyetindedir. Ama unutmayın, hayat dediğiniz şeyin ilerlemesi tekrarlarla ve son derece sıkıcı tekrarlarla mümkündür. Bu baptan olmak üzere, örneğin fakültenizdeki, bölümünüzdeki akademik kurul toplantılarına, ilgili birimlerin düzenlediği bilimsel toplantılara, seyirci olarak bile olsa mutlaka katılmaya özen gösterin ve mümkünse, seyirci de kalmayın. Kuşkusuz başlangıçta, özellikle girdiğiniz ilk toplantılarda, hocalarınız tarafından azarlanma ihtimaliniz yüksektir; “dün bir, bugün iki, ne biliyorsun da söz alıyorsun” ya da “seni toplantıya ağzını aç diye çağırmadık” gibi tepkiler alabilirsiniz; sakın yılmayın. Katılmaya devam edin! Akademik dünyanın dışında da örneğin bilmediğiniz, hiçbir fikrinizin olmadığı toplantıları da kendinizi zenginleştirmek üzere izlemeye özen gösterin. Örneğin LGBTİQ-A bireylerin öldüklerinde karşılaştıkları ayrımcılık uygulamaları hiç ilginizi çekmeyebilir; “Kürtlerin derdi bitti,

sıra onlara mı geldi?” diye düşünebilirsiniz. Düşünmeyin; kalın, gidin, bakın bir: Belki de Kürtlerin derdiyle ortak bir dertleri vardır ve hatta belki de o dert, siz farkına varmasanız da sizin de derdinizdir. (Bu arada zaten ölüm sonrası ayrımcılık ile Kürtlerin derdi arasında bir bağ kuramıyorsanız, geçmiş olsun! Siz akademik memurluğa devam edin.) Şiir, roman, resim-heykel, müzik ve tiyatro günlerine, bunlarla ilgili etkinliklere katılın elinizden geldiğince. Bilin ki ülkemizde bunların çoğu ya parasız ya da çok cüzi fiyatlarla, büyük fedakarlıklarla yapılır.

Üçüncü olarak bir asistan aynı zamanda politik bir varlıktır ve gerek akademik, gerekse genel olarak politik evrende karşılık geldiği bir yer, bir “cirm” olmalıdır; ateş olun, cirminiz kadar yer yakın, hiç olmazsa. Politik çevreleri, toplumsal hareketleri izleyin; bunlardan haberdar olun. Bu alanda yazı üretin, kimileyin etkin katılımcısı da olabilirsiniz. Burada dikkat etmeniz gereken şey, artık öğrenci olmadığınız, öğrenci muamelesi görmeyeceğinizdir. Özellikle üniversite içindeki öğrenci hareketleriyle mesafenizi iyi koruyun. Öğrenci hareketlerinin bir parçası ya da onların akıl vereni, yönlendiricisi olmayın. Bırakın, onlar kendi deneyimleriyle öğrensinler. Ama başlarına bir şey gelmemesi için de elinizden geleni yapın. Başlarına bir şey geldiğinde, akademisyen adayı olduğunuzu unutmadan, verebileceğiniz her türlü desteği vermekten de kaçınmayın. Öğrencilerinizi korumak, önceliği onlara vermek en temel sorumluluklarınızdan; bunu unutmayın. Bu bağlamda, ihmal etmemeniz gereken bir diğer husus, akademik politikaların da mutlaka parçası olmanız gerektiğidir. Zaten siz isteseniz de istemeseniz de sizi bu politikaların bir parçası yaparlar; ya muhalifi, ya sessizliğinizle suç ortağı, ya yılgını, ya destekçisi, ya tetikçisi, ya uygulayıcısı... Bir şey olursunuz. Bundan kaçış yoktur. Öyleyse, bu politikaları yakından takip edin ki en azından ne olacağınız ya da olduğunuz hakkında belki bir tercihte bulunma şansınız olur.

Son olarak, asistanlık demek odanıza kapanıp kalmak demek olmadığına göre, farklı entelektüel çevrelere, farklı pratikle-

re katılın. Rakı içme adabını da öğrenin, her anlamda ilişki kurma adabını da. Ama en başta söz söyleme adabını öğrenmiş olursunuz. Ama sakın, siz siz olun öğrencilerinizin “takıldığı” barlara, meyhanelere müdahim olmayın. Elbette onlarla birlikte sosyalleşmenizde hiçbir sakınca yoktur ama kendinize ait yerleriniz, farklı çevreleriniz, kendinizi besleyebileceğiniz ya da kafanızı dinleyebileceğiniz yerleriniz olsun. Aynı şey, yukarı doğru, hocalarınız için de geçerlidir: Aynı mekanlarda, aynı etkinliklerde, aynı zamanlarda hocanızla karşılaşıp durmak pek de hoş olmayabilir. Sonra “adınız çıkar dokuza, ben bile indiremem sekize”, kusura bakmayın.

Buraya kadar saydığımız işleri, bir asistan hiçbir zaman tek başına, cam bir fanusun içinde yapmaz; bir ortamda, bir çevrede, bir dünyada (görüyorsunuz, *habitus* kavramını kullanmayayım diye kırk dereden su getirdim) başkalarıyla birlikte, bir ilişki ağı içinde yapar; bu ilişki ağı aynı zamanda asistanın asistan olarak nasıl yapılandığını da gösterir bize. Bazen bu ağ, hiç beklenmedik bir akademik mekanda cisimleşir ve kendini orada dışa vurur.⁸ Ama şimdi yeniden mekanlara dönmeyelim; bu ilişkiler ağının kimi sinir uçlarına temas etmekle yetinelim.

⁸ Örneğin, bu konuda bkz. Murat Sevinç, a.g.y.

B. “TEHLİKELİ İLİŞKİLER”⁹

Asistan olduğunuz andan itibaren kendinizi öğrencilikten farklı bir ilişkiler ağı içinde bulacaksınız. Bu ağı başlıca sinir uçlarını sayarsak: İlk elde, hocanız başta olmak üzere hocalarınızla, yani diğer akademisyenlerle ilişkileriniz karşımıza çıkar. İkinci olarak akademik yöneticilerle ilişkilerinizi saymalıyız. Yani kürsünüzdeki kıdemli hocadan tutun, anabilim dalı, bölüm başkanı ve fakülte dekanınız ve elbette nihayet rektörle ilişkileriniz. Üçüncü sırada, fakültenizde sizin gibi çalışmakta olan ama akademik değil, idari hizmetleri üstlenen personelle ilişkileriniz gelecektir. Odanızın temizliğini yapan taşeron firma işçisi temizlikçiden, yine taşeron firmanın görevlileri, kapıdaki özel güvenlik personeline, öğrenci işleri memurlarından, evrak kayıt çalışanlarına kadar uzar gider bu liste. Devamla öğrencilerle ilişkileriniz önemli bir yekun tutar ve nihayet son olarak, “meslektaşlarınızla”, yani sizin gibi asistan olanlarla ilişkileriniz göze çarpar.

1. “Seç, beğen, al”

Öncelikle bu birbirinden tümüyle farklıymış gibi görünen ilişkiler ağının bir orta terimi, bir ortak keseni bulunmaktadır ki ona da “şebeke” diyebiliriz. Her bir ilişki seti içinde farklı farklı şebekeler vardır ama mutlaka hepsinde vardır. Şebeke sözü hoşunuza gitmediyse, siz dilerseniz grup deyin, gruplaşma ya da daha afili görünüyorsa *network* ya da ağ; ne dilerseniz. Bu şebekelerin de kendilerine has bir iç mantıkları, kendilerini ortaklaştıran bir ortak keseni vardır. Ama hemen başta uyarayım: Farklı farklı şebekeler farklı ortak kesenlere sahip olmakla birlikte, bu ortak kesenler üzerinden ilerlendiğinde, bir şebeke üyesinin aynı

⁹ Pierre Choderlos de Laclos’un ünlü romanından ve aynı adlı filminden esinle. Bkz. Pierre Choderlos de Laclos, **Tehlikeli İlişkiler**, Çev. Ataç, İstanbul, Can Yayınları, 1992. Ayrıca film için bkz. “Tehlikeli İlişkiler”, http://www.imdb.com/title/tt0094947/?ref_=nm_knf_i2, 20.03.2017.

zamanda başka şebekelerin de bir parçası olduğunu görebilirsiniz; şaşırmayın. Yani şebekeler arasındaki sınırlar oldukça esnek ve geçirgendir.

En kolay, en utanç verici ve en yaygın olan bir husustan başlayalım: Akademi dediğiniz yerde nihayetinde bu ülkedir; başka bir şey değil. Eğer bu ülkenin dışında bir başka “ülkede” çalışacağınız yanılısamayla akademiye gelmişseniz, üniversite bu yanılısamayı zaten iki günde dağıtacak, herşeyi burnunuzdan getirecektir, emin olun. O yüzden, siz siz olun, “yok efendim sokağın nobranlığı, burnumuzun önünde cereyan edip duran ayrımcı ve cinsiyetçi zulüm, yok efendim cehaletin bu kadarı” nidalarıyla sözüm ona derin bir nefes almak için “kapağı üniversiteye attınızsa” sokakta ne varsa, üniversitede de aynısını, belki biraz farklı biçimlerde, göreceğinizden emin olabilirsiniz. Bu şebekelerin (tüm ilişki ağları için geçerli olmak üzere) en basit ortak kesenlerinden biri hemşehrilik bağı ya da benim biraz alaysamak için “aslı-nesli bağı” diye adlandırmayı seçtiğim kökensel bağıdır. Merkezi, büyük, görece kurumsallaşmış üniversitelerin “akademik şebekelerinde” bu bağ görülmeyebilir ama ilgili akademik şebekelerin diğer şebekelerle ilişkisi söz konusu olduğunda, yine bu bağ karşımıza çıkabilir. Bu şu demektir: Örneğin odanızı temizlemekle görevli kat görevlisi, sizin hemşehriniz ise ya da sizinle ortak kökensel bağlara sahipse, odanızın daha iyi temizleneceğinden ya da kendisiyle daha sıcak bir diyalog kuracağınızdan aşağı yukarı emin olabilirsiniz. Eğer bu ortak kesen üzerinden üniversitede değilseniz; yani asistanlığınızı bilmem kimin hemşehrisi ya da bilmem kimle aynı kökenlere sahip ya da bilmem hangi cemaatin üyesi olmaya borçlu değilseniz, kestirmeden söyleyeyim, bir asistanın böylesi bir ortak kesenle hiçbir ilişkisinin olmaması beklenir, olmamalıdır da. Üniversite içindeki ilişkilerinizde buna dikkat etmeli, sizinle bu ortak kesen üzerinden ilişki kurmaya çalışanlara karşı belirli bir mesafe almalısınız. Ancak bu sizin aslınızı-neslinizi inkar etmeniz gerektiği anlamına gelmiyor. Gelmiyor, çünkü özellikle

Anadolu'daki üniversitelerde, siz istediğiniz kadar bunu yok sayın, bunu size hatırlatacak en azından bir kendini bilmez çıkacak ve hatta bu yüzden başınız derde girecektir, emin olun. Kesttiğim şey, sizin üniversitedeki varlığınız için böylesi bir ortak kesen kesinlikle referans olmamalı, insani-politik konumlanışınız bu hat üzerinden asla okunmamalıdır. Siz bir akademisyen adayısınız; size referans olacak şey bilgiye yaklaşımınız, bilgi üzerinden insanı kavrayışınız ve bunun davranışlarınızda ne kadar içselleştirildiğidir.

Hepimiz elbette bir yerlerden geldik; bir köyden, bir şehirden; köklerimizde elbette etnik ve dinsel kimi unsurlar var. Ama bir asistan asla aslını-neslini kendi önünde yürütmemelidir. Üniversitede var olduğunuz sürece aslınızı-neslinizi unutun! Aslınızı-neslinizi söyleme ihtiyacı duymayın; hatırlama ihtiyacı duymayın ve kimseye de bu ihtiyacı duyuran olmayın! Amma.... Bir de "ama"sı var bunun: Bir akademisyen adayı olarak birilerinin sizi aslınız-neslinizle sorgulamasına, yargılamasına ve hatta cezalandırmasına maruz kalabilirsiniz; bunu da hatırd tutun. Böylesi bir durumda da aslınızı-neslinizi inkar etmek yerine, o asıl ve nesil ile artık hiçbir bağınız kalmasa bile, tam da bağınız kalmadığı yerde, onu üstlenmekten ve sizi yargılayıp cezalandırmaya kalkanın suratına haykırmaktan da geri durmayın. Daha önemlisi bir meslektaşınızın, aynı ortamda bulunduğunuz herhangi birinin başına böyle bir şey geldiğinde, onun aslını-neslini gururla üstlenip haykırmaktan geri durmayın. O haykıramayabilir, siz haykırın; o üstlenemeyebilir, siz üstlenin! Kılıçdaroğlu örneğini vermek isterim. Biliyorsunuz, siyasal muarızları sürekli olarak Kılıçdaroğlu'na Alevi kökenleri üzerinden saldırmaktadır. Israrla onu Alevi kökenlerini itiraf ve ifşa etmeye, bunu üstlenmeye çağırmaktadırlar. Oysa hepimiz biliyoruz ki Kılıçdaroğlu'nun bu kökenle uzak ara bir ilgisi yoktur ve devlet tarafından devşirilmiş, devlet kendini ona köken olarak kazandırmıştır. (Eski usul, bu kitabın yazarı da dahil, parasız yatılı okul geleneğinden gelenlerin başına geldiği gibi.) Kaldı ki böyle

olmasaydı bile, yani Kılıçdaroğlu'nun bu kökenle ilişkisi capacanlı durumda olsaydı bile, kimsenin bunu yapmaya hakkı yoktur. İşte tam bu itiraf, ifşa ve üstlenme çağrılarının kendisinin bir lince, bir cezalandırma pratiğine dönüştüğü yerde, üniversitenizde böyle bir olaya tanıklık ediyorsanız, yapmanız gereken şey, o asıl ve nesil, sizin aslınız ve nesliniz olsa da olmasa da, çağrı çıkarılardan önce onu üstlenmeniz gerektiğidir.¹⁰ Bu gereklilik bile, bir asistan olarak ortak keseni “asıl-nesil” olan gruplaşmalardan uzak durmanız için yeterli sebeptir.

Asıl-nesil gruplaşmaları, akademisyenlerden çok, idari personel ve üniversitenin işçileri arasında daha belirgin olabilir; Anadolu'da kendini üniversite sanan kimi yerler dışında. Oralarda akademik olduğunu iddia eden kadrolar arasında da bunun önemli bir yer tuttuğunu biliyoruz, tanıklık ediyoruz. Şu kadarını bilin: Akademisyen rolüne çıkmış bir kişi, kendini aslı-nesliyle takdim ediyor ve davranışlarını da buna göre ayarlıyorsa, bilin ki akademisyenliği ona asıl-nesil yerine kullanacağı en basit, en ilkel bilgiyi bile kazandırılmamıştır; o bir akademisyen değil, referans aldığı her ne ise onun memuru ya da militanıdır. Böylelerinden uzak durmayı seçin; eğer bu olanağınız var ise. Diğer personelle ise asla bu yönlü bir bağ kurmayın, bu yönlü bir ilişki içinde olmayın. Sakın ola ki insanlarla ilişkilerinizde “katranı kaynatsan olur mu şeker, aslına tükürdüğüm aslına çeker” deyimine uymayın! Sosyal bilim okuyorsunuz: Katranın doğasında şeker olmak nasıl yoksa, insanın da evrimsel-biyolojik sınırları dışında, kültürel olarak verili bir doğası yoktur!

¹⁰ Bu yapılamadığı içindir ki bu ülkede ne yazık ki insanlar sırf şu ya da bu etnik kökenden, şu ya da bu dini aidiyetten ötürü işlerinden atılabilmektedir. Örneğin, hiçbir başka gerekçe olmaksızın, Niğde Üniversitesi'nden bir araştırma görevlisi, sırf Kürt etnik kökeninden ötürü, terörist sayılmış ve işinden atılmıştır. Bkz. Yasın Durak, “Cadı avının sıradan bir uğrağı: KHK tasfiyeleri”, <http://www.birgun.net/haber-detay/cadi-avinin-siradan-bir-ugragi-khk-tasfiyeleri-127814.html>, 11.04.2017.

Size yönelik yaklaşımlarında özellikle akademik olmayan personel bu ortak keseni kullanabilir; dert değil. Siz kullanmayın. Ama bu personelle ilişkilerinizde, ileride hoca olduğunuzda da asistanlarınızla ilişkilerinizde de asla ihmal etmemeniz gereken şey, nezakettir. Eşitlikçilik diyeceğimi sanıyorsanız, yanılıyorsunuz: nezaket! Her insan, başlangıçta verili olarak nezaketi hak eder diye düşünün. Sizin akademik, onun idari bir iş yapıyor olması onu küçümsemenizi, aşağılamanızı, ona ve yaptığı işe saygı duymamanızı gerektirmez. Siz de, o da aynı amaç için iş yapıyorsunuz: Akademi için. Öyleyse, “vayy, ben asistanım” diye burnu büyüklük etmeyin. Kimi kendini bilmezler, bir sorun çıktığında, sorunu idari personele yıkmak için hemen “horozlanırlar.” “Vayy, ben bir doçentim, sen benimle nasıl böyle konuşursun, vayy sen bir doçente yalan söylüyorsun mu diyorsun?” Öyle ya, memlekette doçent olunca, yalan söylemez, ismet vasfına sahip imam oluyorsunuz sanki!¹¹ Ortada bir yalan söyleyen varsa, o doçent olamaz, kesin, idari memurdur! Ne yazık ki her üniversitede böyle kendini bilmez, kurduğu cümlelerin farkında olmaktan aciz, doçent rolü kesen birden çok kişi vardır! Siz, bunlardan olmayın.

Çok yorgun, çok çalışmış olabilirsiniz; bir iş yaparken işin olabildiğince düzgün yapılabilmesi için elinizden geleni yapmış ve son sınıra gelmiş olabilirsiniz ve bu sınırda artık hiçbir aksaklığa tahammülünüz kalmamış olabilir. Ya da sürekli ortaya çıkan aynı, benzer sorunlardan bıkmış olabilirsiniz. Öfkenizi idari görevlilere, emekçilere yöneltmeden önce derin bir nefes alın ve kendinize şu soruyu sorun: Bu sorunların asli sorumlusu karşı-

¹¹ Oniki İmamcı Şiiilikte,yani yaygın adıyla Caferilikte, bildiğinizi umduğum gibi, İran İslam Cumhuriyeti’nin idari-siyasal referansı olan dini oluşumda, On İki İmamlara atfedilen temel özelliklerinden biridir,ismet vasfı. Yani “yanılmazlık, dürüstlük, yalan söylememe, günah işlememe” gibi her türlü insani kusur ve eksiklikten, yanlışlıktan irak olma hali. Dikkat: Irak olma gerekliliği değil, imam olmakla zaten öyle kabul edilme hali. Bu dipnot için de kaynak istemeyeceksiniz umarım; merak eden arayıp bulsun artık.

nızdaki görevli midir? Çoğunlukla değildir. Sistemden, akademinin her düzeydeki yöneticilerinden kaynaklanan sorunlar bu görevliler üzerinden size yansır. Sorumlu onlar olmadığına göre? Kime, ne diye höykürüyorsunuz? Diyelim ki gerçekten de sorumlu o görevli? Bu, akademik personel olmanızdan ötürü höykürme hakkını size vermez; akademik personel oluşunuzla o kişiyi çiğnemeniz arasında hiçbir illiyet bağı olmamalıdır. Çiğneyecek misiniz? Kararlı mısınız? O halde “yok asistanım, yok doçentim” diye çiğnemeyin; sadece ve sadece o işle ilgili “herhangi biri” olarak çiğnemeye girişin.

İdari personelle ilişkilerinizde birkaç şeyi gözetin, aslında hepsi budur ve bu kadar kolaydır: Nezaket, yaptıkları işi küçümsememe, ortaya çıkan sorunda ilk sorumlu, günah keçisi olarak onu işaretlememe, güler yüz ve küçük şakalaşmalar, hallerini hatırlarını sormalar, bir günaydını eksik etmemek: Hepsi bu işte; hiç zor değil. Günah keçisi arama konusunda temel düsturunuz şu olmalıdır: Karşınızda bir kişi ve bir kurum ya da bir organizasyon varsa, öncelikle, aksi kanıtlanana kadar kişi masum; o kurum ya da organizasyon ise aksini kanıtlayana kadar suçludur! Yani, kişinin suçluluğunu, bu iddiayı ortaya atan kanıtlamalı; kurum ya da organizasyon ise kendi suçsuzluğunu kanıtlamalıdır. Bu düstura sadık kalırsanız, en küçük ve saçma sapan bir vesilede, personele düşmanlık etmekten kurtulmuş olursunuz. Elbette bütün bu söylediklerim, daha baştan sizi şöyle ya da böyle, şu ya da bu nedenle düşmanlaştırmamış, namuslu personel için geçerlidir. Bu personel içinde çeşitli düşmanlıklar üreten misyonerler de vardır. Onlarla ne yaparsanız yapın; kendinizi kollayın yeter.

Bir diğer ilişki ağıınız öğrencilerle ilgilidir. Onlarla ilişkilerinize dair de birkaç küçük not düşmek isterim. Yalnızca üç küçük uyarıyla sınırlı kalacağım.

Öğrencilerle ilişkilerinizde gözetmeniz gereken ilk şey, her ne kadar sizin statünüz de hali hazırda öğrenci statüsü olsa, artık asistanlığınızın öne geçtiği, bir asistan olduğunuz, öğrenci olma-

dığınızdır. Siz isteseniz de istemeseniz de öğrencilerle aranızda artık bir mesafe vardır; siz bu mesafe yokmuş gibi yapsanız, buna uygun davransanız bile, öğrenci bu mesafenin varlığının her zaman farkındadır ve buna uygun davranır. Küçük bir anıyla örnekleyeyim: Asistanlık sınavına girmeden önce, malum, ben de bir öğrenciydim. Siyasal Bilgiler Fakültesi yüksek lisans programında okuyordum. O sırada (SBF'ye epey ara verdiğim ve artık neredeyse hiç tanıdığım kalmadığı için) sosyalleşmek için, yine benim gibi bir yüksek lisans öğrencisi arkadaşımınla birlikte, neredeyse düzenli ve sürekli olarak hoş toplantılar yapan Siyaset Felsefesi Topluluğu diye bir öğrenci topluluğunun toplantılarına katılıyordum. Toplantı katılımcılarının sanırım tümünden yaşıyordum; neredeyse tümü lisans öğrencisiydi ama ben de öğrenci olduğum için hiçbir sorun yoktu. Biz iki arkadaş, iki yüksek lisans öğrencisi olarak toplantılara hep katılırken, onlarla aynı seviyede görülürken benim asistan olmam üzerine durum birden değişti. Artık bana toplantıların müdavimi bir öğrenci olarak değil, bir asistan olarak bakıyorlardı ve aramızdaki ilişki bozuluverdi; oysa diğer arkadaşımın yaklaşımları hemen hiç değişmedi. Dolayısıyla bir süre sonra toplantılarına gitmeyi bıraktım. Çünkü onlar için, şu ya da bu biçimde “rahatsız” edici bir unsura dönüşmüştüm. Sonuç olarak, öğrenciyi sakın hafife almayın! Siz, kendinizi nereye koyarsanız koyun; öğrenci sizi bir yere koyar ve kesin: Koyduğu ilk yer sizin asistan olduğunuz yerdir!

Öğrencilerin asistanlara karşı yaklaşımları hemen çoğun sizin onlara karşı yaklaşımlarınızla iç içe şekillenir. Eğer siz, asistan olduğunuz gün hocalık taslamaya, kibir abidesi gibi gezmeye başlamışsanız, evet, belki sizden korkarlar ama asla saygı duymazlar. Devamla, asistan olduğunuza bir türlü kendinizi ikna edememişseniz, hala öğrenci gibi dolanıyorsanız, sürekli olarak sanki asistan değilmiş gibi öğrencilerle çeşitli biçimlerde sosyalleşiyorsanız, muhtemelen gene bir asistan olarak size saygı duymayacaklardır. Ama asistan olduğunuzu da asla unutmaya-

caklar ve çoğu zaman bunu, çeşitli vesilelerle ve biçimlerde kendi lehlerine, sizin aleyhinize kullanacaklardır. Öğrencinin “doğasında” zalim olmak vardır, bunu unutmayın. Öyle de olmalıdır; nihayetinde bir iktidar ilişkisinin hep maruz kalan tarafıdır o. Bunun için öğrenciye kızma, küsme hakkınız da yoktur. Bunun bir orta yolu yok mu? Var. Asistan olduğunuzu unutmadan, yani öğrenciye karşı da sorumluluk sahibi olduğunuzu asla unutmadan, onlara, sorunlarına sevgi ve ilgiyle yaklaşıyorsanız, onlara zaman ayırmaktan gocunmuyorsanız, herhangi bir ayrımcı uygulama yapmıyorsanız, öğrenci başı sıkıştığında bir asistan olarak (dikkat: *bir öğrenci olarak size değil*) size gelebileceğinden eminse, sizi hem sever, hem de sayar. Öğrenci size bir asistan olarak gelmelidir zaten. Eğer bir öğrencinin derdine merhem bir başka öğrenciyse, size niye gelsin ki? Size gelen öğrenciye bir asistan olduğunuzu unutarak ve unutturarak yardımcı olamazsınız ve böyle yapmak da -kendinizi bununla avutsanız da- sizi yukarıdan aşağıya eşitlikçi filan değil; sadece tembel ve çaresiz kılar.

Öğrencilerle asistanlar arasındaki ilişkide üzerinde durulması gereken ikinci şey, sınav gözetmenlikleri süreci ve şu malum, kopya hikayeleridir. Gözetmenlik süreci ve kopya, asistan ile öğrenciyi sözcüğün düz anlamıyla karşı karşıya getiren iki husustur. Çoğu asistan, asistan olmanın hevesiyle, sınav gözetmenliklerinde, en azından başlangıçta “işini fazlasıyla, işin gerektirdiğinin ötesinde anlamında fazlasıyla” ciddiye alma hastalığına tutulur. Oooo, sınav salonuna bir girer ki sanırsınız kırk senedir dersi o veriyor! Bir rüzgar eser salonda, üşürsünüz! “Sen, hey gözlüklü, sen kalk şuraya otur; sen, sana diyorum kızım, (kızım diye seslendiği de ha desen kendisiyle yaşattır hani) kırmızı gömlekli, sen en öne gel; bi dakika, bi dakika, elin niye sıranın altında senin; kaç defa kimlikler masanın üstüne dedim, duymadın mı, sağır mısın yoksa (burada sağır mısın ifadesinin tüm sağırları kapsayacak bir biçimde hakaret sözü olarak kullanılması bir yana, eğer sağırrsa, sanki sağır mısın diyen seni

duyacak, hey yarabbim); süreniz bitti diyeli beş dakika oldu (gerçekte üç saniye öncedir o) hala niye yazıyorsun sen?” vb. bu böyle sürüp gider. Buna Bekçi Murtaza¹² ruh hali diyelim mi? Unutulmamalı ki öğrenciler, yeni bir asistanla çoğu kez, ilk defa, bu sınav gözetmenliklerinde tanışırlar. Dolayısıyla da bu ilk intiba çok önemlidir. İlk notunuzu orada alırsınız öğrenciden. Karşınızdaki öğrenci ister sizin bölümünüzün öğrencileri olsun, isterse olmasın; hiç fark etmez; “ne menem bir şey” olduğunuz, sınavdan çıkıldığı anda tüm öğrencilere yayılacaktır, emin olun. Bunun için lütfen kendinizi “ödünç alınmış otoritenin” rüzgarına kaptırmayın. Yalnızca sınavın esenlik içinde, kurallara uygun olarak yapılmasıyla görevlisiniz, hepsi o, abartmanın alemi yok; hele öğrencilere “hot zotçuluk” etmenin hiç alemi yok. Sınavın esenlik içinde yapılabilmesi için elbette öğrencilere müdahale edebilirsiniz ama azıcık üslubunuza dikkat etseniz, ölür müsünüz? Kaldı ki asistanlar, yelkenlerini şişiren rüzgar nedeniyle olsa gerek, çoğunlukla, aynı sınav salonunda bir de sınav salon başkanı olduğunu unutuverirler. Sınavın asli sorumlusu salon başkanıdır, sizden önce, bunu unutmayın! Sınavda olabilecek bir aksaklıktan, sizden önce, o sorumlu tutulacaktır. Bu nedenle lütfen rahatlayın. Bir kopya olayıyla karşılaştığınızda da bu rahatlıkla davranın. Geldik kopyaya.

Size küçük ipuçları ama önce temel ilke: Kopya çekmek öğrencinin hakkıdır! Nasıl ki bir savaş esirinin ya da bir mahkumun ilk hakkı ve görevi firar etmekse! Öğrenci bu hakkını kullanabilir. Sizin de sınav gözetmeni olarak göreviniz, bu hakkın kullanımını önlemek (çünkü bu hakkın kullanımı adalet duygusunu zedelemektedir; her hakkımız olan şeyi yapamayız, değil mi ama?) ve bu hakkı kullanmaya kalkan biri olursa, sınav gözetmenliğinizden kaynaklanan (yine dikkat: yalnızca sınav gözetmenliğinizden kaynaklanan) haklarınızı kullanmanızdır.

¹² Buraya bir dipnot atmaktan utanıyorum ama akademinin hal-i pür melalini gözetince atmadan da duramıyorum. Orhan Kemal’in ünlü eseri için, Bkz. Orhan Kemal, **Murtaza**, 26. Baskı, İstanbul, Everest yayınları, 2017.

Bu ilkeden hareketle, bir kopya olayıyla karşılaşsanız, öncelikle salon başkanına durumu bütün açıklığıyla anlatın. Kopyacı kim, nasıl kopya çekiyor, vs. Salon başkanı tam yetkilidir ve onun talimatlarına uyun; böylece başınız ağrımaz. Eğer salon başkanı inisiyatif almıyor ya da inisiyatifi size bırakıyor ya da aldırılmazlık ediyorsa (yani görev ve sorumluluklarını yerine getirmiyorsa) inisiyatif üstlenebilirsiniz. Ama yine bir şartla: Öğrencinin kopya çektiğinden kesinkes emin olmadıkça hareket geçmeyin! Bundan eminseniz, hadi iş başına: Öğrenciyi önce bakışlarınızla, yetmez ise, yanına giderek duruşunuzla, yetmez ise sadece onun duyabileceği şekilde sözle uyarın. Öğrenci ısrar mı ediyor? İhtiyaç duyuyorsanız ve salonda değilse, dersin hocasının bu konuda bir talimatı var mı, onu hatırlayın; yoksa, temas kurmalı mısınız, buna karar verin; temas kurmanız gerekiyorsa, inisiyatifi ona terk edin. Bu da mümkün değilse, artık son adımı atabilirsiniz: Son adımda karşınıza üç seçenek ve bunların çeşitlemeleri çıkar. İlki, öğrencinin sınav kağıdının üstüne kopya çektiğine dair, daha sonra hocaya anlamını açıklamak üzere, bir not, bir işaret koyup öğrencinin sınavı sürdürmesine izin vermek; ikincisi, bu notu ya da işareti koyup, kağıdını alıp öğrenciyi sınav salonundan çıkarmak; üçüncüsü ise tüm bunları yaptıktan sonra, hakkında resmi tutanak tutmak ve tutanağı yönetime göndermek. En ağır yaptırım sonuncusudur. Burada hangisini tercih edeceğiniz, diğer koşulları da gözeterek, tümüyle size kalmış. Hepsine hakkınız var. Ancak seçiminiz ne olursa olsun, sınav gözetmenliği rolünüzü terk etmeye ve çığnetmeye hakkınız yok. Bu rolü üstlenin ve oynayın ama yine dikkat: Olabildiğince, bu rol içinde, öğrenciyle statü rolleri gereği gerçekleşen bu karşılaşma anında *kişisel olarak* karşı karşıya gelmeyin.

Sınav ve kopya süreci, özellikle dersi siz veriyorsanız ya da kağıdı siz okuyorsanız, sınav bitimiyle tamamlanmaz. Bir de bunun devamı var. Kopya çekenden gelen e-mailler, ek not isteyenler, düşük notlarına inanılmaz bahaneler üretip not yükseltmeye çalışanlar... Bunlara aldırmmayı, ciddiye almamayı öğ-

renin. Not istemeye karşı en iyi duvar, sınav kağıtlarını öğrenciye açmaktır. Kağıdını öğrenciye açın ki kağıdını gören öğrenci zaten sizin fazla not verdiğinizize ikna olsun.

Öğrencilerin kopya konusunda son derece yaratıcı yöntemler geliştirdikleri bellidir; bunda da alınacak, darılacak bir şey yoktur; hatta bazen hoş bir gülümsemeyle (yaratıcılık konusunda gösterdikleri üstün başarı vesilesiyle) ödüllendirilebilir bile. İleride hoca olacaksınız. Kopyayı önlemek mi istiyorsunuz? Kaynağını kurutun o halde. Kaynağı öğrenci değil, hocadır. Zahmet edip soru hazırlarken, azıcık emek verseniz, belki de öğrenci zaten istese de istemese de kopya çekemeyecektir. Ya da örneğin açık sınav yapsanız, yine kopyaya yer kalmayacaktır. Dolayısıyla, kopyayı dert edinen, sorunu önce kendisinde aramalıdır; öğrencilerin hayali kötülüğünde değil. Kendi reel kötülüğü yerine öğrencinin hayali kötülüğünü geçiren hoca, henüz hoca olamamıştır çünkü kendi egosuna teslimdir. Kimi fakültelerde, tek derdi kopya olan, kopya önlense akademik kalitenin aman da aman nasıl yükseleceğini varsayan takıntılı hocalar vardır. Kopyayı küçümsemeyin ama her akademik niteliksizliği de kopyaya bağlamayın. Kopya dediğiniz şey öğrenciliğin tarihine içkindir (elbette bu, her öğrencinin kopya çektiği anlamına gelmiyor); öğrenci, öğrenci statüsünde olduğu sürece kopyadan kurtuluş, kaçış yoktur. Ağzınızla kuş da tutsanız, kopya çekilebilir. O halde, kopya meselesini belirli bir marj içinde bir sorun olarak görün ve kopyanın, kopyacılığın varlığı öğrencilerle ilişkinizi domine eden şey olmasın. En azından şu kadarını gözetin: İçinde bulunduğunuz akademik camia, Hababam Sınıfı'nın ünlü Kül-yutmaz'ı gibi, sizi yalnızca kopya düşmanlığınızla, öğrencilerden nefrete varan düşmanlığınızla anmasın.

Yeni bir asistanın öğrencilerle ilişkisinde gözetmesi gereken ve değinmeyi zorunlu gördüğüm üçüncü husus, öğrencilerle sosyalleşme biçimleridir. Yeni bir asistanın yaşı, muhtemelen lisans son sınıf öğrencilerine yakındır. (Benim gibi, gençlik çağını geride bırakırken, son anda asistan olanlar hariç.) Bu da

birçok soruna gebedir. Hatta bu asistanın öğrencilikten tanıdığı arkadaşları, hala öğrenci olmaya devam ediyor olabilir; “buyurun, buradan yakın” durumu. Bunun gibi istisnalar bir yana, genel olarak asistanların öğrencilerle sosyalleşmeleri birçok sorun yaratır. Bu nedenle “geri kafalı, muhafazakar” bir hoca olarak baştan söyleyeyim ki buna sıcak bakmıyorum. Biraz açmalıyım, değil mi?

Öğrenci ile hoca arasındaki yirmi santimlik kürsü farkından daha önce söz etmiştim. Bir hocamızın ifadesini ödünç alayım: O kürsüye bir kütüğü de koysanız, ilgi çeker! Kürsüdekinin kim olduğundan bağımsız olarak, kürsü iktidarının bir çekim merkezi olduğu açıktır. Öğrenciler kürsüde olan kişiyle (ki burada, bu öncelikle asistan oluyor) çeşitli biçimlerde sosyalleşmek isterler. Ne gibi? Birlikte sinemaya, tiyatroya gitmekten meyhaneye, bara gitmeye, hatta asistanı evlerinde çiğ köfte partisine davet etmeye, geldikleri şehre turistik amaçlı bir gezi için çağırmaya, birlikte okuma grupları kurmaya, politik etkinliklerde onu yanında görmek üzere davet etmeye kadar... Aklınıza ne gelirse... Hadi, o kadar muhafazakarlık etmeyeyim; öğrenciler asistanlara karşı duygusal-cinsel bir çekim de duyabilir. Nihayetinde her iki tarafta on sekizini doldurmuş yetişkinlerdir; kim ne diyebilir, niye şaşırabilir ki? Bu doğrultuda da öğrenciler asistanın odasına damlamaya, mektuplar yazmaya (yazan kaldı mı sahi?), e-mailler atmaya girişebilirler. Bütün bunlar olağandır. Burada bütün sorumluluk öncelikle asistanın üzerindedir. Üstelik asistanla, bunları yapan öğrencinin yaşı birbirine ne kadar yakın olursa olsun, sorumluluk yine de asistanın üstündedir ve risk de zaten, yaş farkı kapandıkça, daha da artar. Asistan da üstüne üstüne gelen bu davetlerin, çekim merkezi olmanın yarattığı baş dönmesinin bir anda esiri olabilir: “Amman diyeyim, amman... Amanı biliyon mu?” demiş atalarımız...

Önce yine ilkemizi koyalım. (Unutmadan, buradaki öğrenciler nitelemesinin özel olarak lisans öğrenciliğini işaret ettiğini belirtmiş olayım.) Onlar sizin öğrencilerinizdir. Onların sizin

üstünüzde hakkı, sizin onlara karşı sorumluluğunuz ve görevleriniz vardır; sorumluluğunuzu ve görevlerinizi yerine getirdikçe, bu sorumluluk ve görevle sınırlı olarak öğrencileriniz üstünde hakkınız doğar. Tekrar ediyorum, öğrenciler üzerinizdeki hakkınız, gerek niteliği gerek niceliğiyle yalnızca sizin görev ve sorumluluklarınızla sınırlıdır! Başkaca hiçbir hakkınız yoktur. Dolayısıyla öğrencileriniz üzerinde, kadın-erkek oluşunuzdan, cinsel yöneliminizden, şu ya da bu, aslınızdan-neslinizden, şu ya da bu aidiyetinizden, şu ya da bu politik görüşünüzden kaynaklanan, ez cümle asistanlıkla, yani yaptığınızla işle ilgili olmayan herhangi bir şeyden doğan hakkınız yoktur ve olamaz da. Olmamalıdır. Size gelip, sizi kendilerine yakın görüp hatta bir anne-baba yerine koyup dertlerini, sırlarını açabilirler. Bütün bunlar bile size bir hak doğurmaz; aksine yükünüzü, sorumluluğunuzu daha da artırır.

Bu temel ilkedен hareketle, ana kural şu olmalıdır: Lisans öğrencilerinizle herhangi bir duygusal-cinsel ilişkiye asla zemin hazırlamayın! Bu yönlü davetleri asla kabul etmeyin! Bu içerikli e-mailleri ya da mektupları asla yanıtlamayın! Telefon numarası ya da benzeri iletişim kanallarını değiş-tokuş etmeyin. Bu tehlikenin, riskin olduğu zeminlerde asla onlarla birlikte olmayın. Bu riskle yüz yüze geldiğiniz yerde, kendinize özel savuşturma, savunma mekanizmaları geliştirin; iğvaya kapılmayın. Öğrencilerinizle birbirinizi sevebilirsiniz, sevin elbette ama onların, sevildiklerini bilmekten ötürü yanlış okumalar yapmasına izin vermeyecek biçimde bir sevgi ilişkisi tesis edin. Başka bir tür sevgi talebiyle karşılaştığınızda da, bunu savuşturayım derken, öğrenciye ilişkin sorumluluklarınızı hiç unutmadan, onun ruhunu örselemeden, dağıtıp parçalamadan savuşturmayı öğrenin. Bunu yapabilmek için de öncelikle böyle şeylerin olabileceğini baştan bilin, saçma sapan ahlakçı tutumlarınız varsa, öğrenciyi onun kurbanı haline getirmeyin, panikleme­yin ve soğukkanlı bir biçimde hareket edin. Her zaman “önce öğrenci” düsturuy­la hareket edin; hiçbir zaman kendi duygularınıza öncelik verme-

yin ve öğrenci ile aranızdaki ilişkinin siz isteseniz de istemese-niz de bir iktidar ilişkisi olduğunu, zinhar unutmayın! Bu “as-la...asla...”lı cümlelerimi lütfen gündelik hayatınızın bir parçası kılın. Yani, yalnızca riskle karşılaştığınız yerde hatırlamak yeri-ne, riski önleyici olarak düşünün. Örneğin, öğrencilerin yoğun olarak sosyalleştikleri üniversite dışı mekanlardan mümkünse uzak durmak gibi.

Bu konuda son bir uyarıda bulunmak isterim: Gerek asis-tanlarla, gerek öğrencilerle, hocalarla ve personelle ilişkileriniz-de, kendi iç kavgalarınızda ve tartışmalarınızda asla-asla bu yönlü malzemeleri seferber ederek, özellikle öğrencilerinizi kurban ve yem etmeyin! Şunu demek istiyorum: Asistan oldu-ğunuz andan itibaren öğrencilerden ya da farklı çevrelerden bu mahiyette birçok malzeme kulağınıza gelebilir; gelir. Yok şu öğrencinin şu asistanla, şu hocayla böyle şöyle bir ilişkisi varmış filan gibi. Mal bulmuş Mağribi gibi (Mağribilerden özür dileyerek; ne de olsa pirimiz üstadımız Marx’ın lakabı da Mağribi idi) olayın üstüne atlamayın. Bu kadar kötü olmayın. Arada harcana-cak olanın önce öğrenci olabileceğini, bu riskin çok yüksek ol-duğunu asla unutmayın. Ancak, eğer bir öğrencinizden (bir baş-ka öğrenciyle, asistanla, hocayla ya da herhangi biriyle ilişkili) rahatsız etmekten başlayarak tacize ve daha ötesine uzanan apa-çık bir yakınıyla, yardım talebiyle karşılaşırsanız, apaçık bir çaresizlik ile size gelmişse, sakın ola ki “aman başım belaya girmesin, kılçıklı işler bunlar” diye geri durmayın; sakın. Önce-likle, üniversitenizde ilgili bir birim varsa, meselenin hassasiyeti dolayısıyla derhal o birimden ya da ilgili konuda çalışan arka-daşlarınızdan, yardım talep edin; böyle bir meseleyi tek başınıza çözemezsiniz. Öğrencinizi ilgililere yönlendirin ve süreci takip edin. Ancak meselenin hassasiyeti sizin de her aşamada hassas olmanızı gerektirir. Her duyduğunuz şey üstüne “vayy, demek öyle ha, şimdi gösteririm ben ona gününü” diyerek, öğrencinizin sorununu başka kavgalarınızın malzemesi yapmaya kalkmayın. Bu, bugünlerde akademik çakalların en sık baş vurduğu yöntem-

lerdendir. Bu arada, bir anda kendinizi de bu çakallığın nesnesi olarak bulabilirsiniz. Bunu da hocalarınızla ilişkiniz içinde konuşalım.

Hatırlayacağınız gibi, özellikle doktora tez çalışmaları üstüne konuşurken, tez öğrencisi ve danışman arasındaki mesafelerin epeyce ortadan kalktığından ve bunun da çeşitli sakıncalar yaratabileceğinden söz etmiştik. Bunlardan biri de sözünü edip durduğumuz yakınlaşmalardı. Orada doktora tez öğrenciliği üstünden söylenenler, aşağı yukarı burada da asistan olarak, olduğu gibi geçerlidir. Tekrara düşmenin alemi yok. Burada sadece bir şeye, belki tekrara düşmek pahasına, yeniden dikkat çekmek isterim: Artık asistansınız; böyle bir durumla karşılaştığınızda sadece teziniz değil, meslek hayatınız da, daha yolun başında riske girebilir. Buna asla izin vermeyin ve göz yummayın. Böylesi bir olay (kötüye kullanma, taciz ve daha ötesi gibi) başınıza geldiğinde, olayı hiç olmamış gibi yapıp meslekte kalmaya çalışmak yerine, meslekten olun daha iyi! “Köprüyü geçene kadar ayıya dayı demek” politikası kabul edilebilir bir politika değildir bu durumda. Bunun tersini de yapmayın: Yani karşılaştığınız çeşitli türden güçlükleri aşmak için hocanızı bu yönlü bir iğvanın nesnesi haline de getirmeyin. Onun ötesi, iki yetişkin olarak sizin bileceğiniz şeydir.

Asistan olduktan sonra, hocalarınızla doğal olarak, başka platformlarda da bir araya geleceksiniz. Birlikte konferanslar, kongreler için şehir dışı ya da yurt dışı gezileri, çeşitli yemekler, kutlamalar, farklı türden etkinlikler için bir araya gelişler yoğunlaşacaktır. Ya da hiçbir şey olmasa bile, yoğun ve yorucu geçen bir akademik günün akşamüstünde birlikte “iki tek atmalar” olabilir. Bütün bunlar olağandır. Bu olağanlık içinde kalmaya ve bu olağanlığın gerektirdiği sınırları gözetmeye çalışın. Örneğin bir yemekte rakıyı fazla kaçırıp ayıkken hocanıza asla söyleyemeyeceğiniz şeyleri söylemek gibi saçmalıklardan olabildiğince uzak durun. Birlikte rakı masasında oturuyor olmanız, onun hoca, sizin de asistan olduğunuz gerçeğini kesinlikle değiştir-

mez. Zaten asistan olduğunuz için o masada oturuyorsunuz, bunu aklınızdan çıkarmayın.

Bir asistan olarak hocalarınızla ilişkilerinizde en çok dikkat etmeniz ve kaçınmanız gereken şey, hocalar arasındaki tartışma ve kavgalara müdahil olmaya kalkışmaktır. Ne bu kavgalara müdahil olun, ne de bu kavgalara kendinizi “yem edin.” Onlar sorunlarını kendi kendilerine çözebilirler; çözemelerse de bırakın bu onların sorunu olsun. Ama gerçekte böyle olmadığını biliyoruz. Örneğin aynı kürsünün iki hocası arasında gerilim var ve biri, üstelik sizin tez hocanız, ne yapacaksınız ki? Onun tez hocanız olması bile, diğerinde daha baştan size karşı bir düşmanlık üretebilir. Hiç aldırmayın; sizin bu durumda yapacağınız bir şey yok. Siz, bildiğiniz gibi ilişkilerinizi sürdürmeye devam edin. Ancak hocalarınız eğer akademik bir kavgaın içindeyse ve özel olarak, örneğin bu kavga asistanları da ilgilendiriyorsa, hocanızdan akademik yönetime ya da tersine doğru ilerleyen bu kavgaın parçası olmaktan da kaçınmayın. Böyle bir durumda susmanız demek mukteditir olanın yanında, yani açıkça akademik yöneticinin yanında yer aldığınıza ilişkin bir işaret olarak okunma riskini içerir. Böyle okunma riskini içermese bile, siz bir asistansınız ve örneğin asistanlık kurumuyla ilgili bir kavga yürüyor; nasıl dışında kalabilirsiniz ki? Bunu kendinize yedirebiliyor musunuz?

Hocalarla ilişkilerde en önemli sorunlardan biri -ki bu sorun, asistanın akademide bundan sonra nasıl bir seyir izleyeceğini de hem yapılandırıp şekillendirir, hem ifşa eder- akademik ve idari şebekelerle ilişkiler sorunudur. Akademik ve idari şebekeler zaman zaman farklı, zaman zaman aynı ortak kesenlerle oluşur, ayrılır, dağılır, yeniden kurulur. Akademisyen adayı olarak asistanın kurması gereken asli denge ya da yapması gereken asli seçimler de bu şebekeler içinde belirecektir. Burada asistan çok temel bir soruyu; kendisiyle asistanlık ve akademisyenlik mesleği arasındaki ilişkiyi nasıl anlamlandırması gerektiği sorusunu yanıtlamak ve bir tercihte bulunmak zorunda kalır. Elbette

soruyu yanıtlayıp tercihte bulunurken içinde bulunduğu ilişkiler ağı, çoğunlukla ondan önce, verilecek yanıtı ya da yapılacak tercihi yapılandırmaya başlamıştır bile. O yüzdendir ki asistanların kendi aralarındaki, kendi meslektaşlarıyla olan ilişkilerine ve bu grup içindeki şebekelere değinmeyeceğim. Hocalarınız ve akademik yöneticiler içinde geçerli şebekeler zaten asistanlar arasındaki ilişkileri doğrudan yapılandırır ve buradaki şebekeler izdüşümlerini asistanlar arasında yaratır öncelikle ki kendini yeniden üretebilsin.

2. Şebekesiz misiniz? Şebeke sizsiniz

Akademik şebekelerin olağan bir biçimde akademik ekollere göre farklılaşması beklenir. Yani gerek tikel düzeyde şu ya da bu toplumsal-siyasal bir olayı, olguyu, nesneyi kavrayışta, analiz etme biçimlerinde görülen farklı metodolojik ve çalışma tercihlerinin, açıklama şemalarının, farklılığı ve gerekse dünyayı kavrayışta ve anlama, çözümleme girişiminde daha tümel düzeyde gözlenen farklılıklar bu şebekelerin sınırlarını çizmelidir. Ama bunlar da etkili olmakla birlikte, gerçek durum hiç böyle değildir; üstüne üstlük, sorun çok ciddi olsa da gülünesi bir ciddiyetsizlik içerir. Hemen birkaç örneği, sık rastlanılan örneklerden bir demet olarak sunmak isterim.

En çok karşılaşılan grup, “bütün dersler satılık, yok mu alan”cılar grubudur. Bu grubun temel saiki her lisans ve lisansüstü dersi olabildiğince paraya dönüştürmektir. Onun için durmadan yeni yeni seçimlik-zorunlu dersler açarlar; yetmez yaz okulu dersleri açarlar. O da yetmez, üç asistan bir doçent, iki yardımcı doçentle ikinci öğretim açarlar. Hızlarını kesmek ne mümkün: Oturtup bir asistanı bilgisayarın başına, uzaktan eğitim vermeye kalkerlar. Seminerler, sertifika programları, yeter ki aksın bu çeşme. Üniversitede iki doçent vardır topu topu, bütün doktora programlarını açarlar. Her ders onlar için yeni bir gelir kaynağıdır adeta. Tahmin edilebileceği gibi, dersten derse ko-

şarken, değil bilimsel araştırma yapmaya, yeni bir kitap, hatta günlük gazete okumaya bile fırsatları yoktur. Dünya yıkılsa ne haberleri olur, ne de umurlarında.

Bir diğer ve giderek pıtrak gibi yayılan grup “Proceciler” grubudur. Bunların işi gücü proje kovalamaktır. Bakanlıklar, uluslararası siyasal örgütler ve birlikler, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri, ne idüğü belirsiz *think-tank*ler, şu malum strateji merkezleri, siyasal partiler, proje fonlayan çeşitli akademik birimler, çeşitli birimlerde danışmanlıklar, tv şovları, vb. bunların asıl ilgi alanına girer. Birinci grubun dersten derse koşarak toparlamaya çalıştığının bilmem kaç katını, bunlar bir projeyle “kaldırırverirler.” Bunu başarabilmek için de elbette her an, her yerde olmaları gerekir. O kokteyl, bu toplantı, şu davet, bilmem kiminle yemek... Hayat onlara güzel gibidir; bu, hayatsa.

Sayıları görece daha az olmakla birlikte, diğer bir grup, “ders mi, o nedir?”ciler grubudur. Bunlar sanki ömürlerinde ders nedir duymamışlardır; lisans dersi vermeyi kesinlikle akademisyenliklerine yapılmış bir hakaret sayarlar. Ders vermek ancak akademinin ayak takımına ait bir zorunluluktur ki onlar zaten ders vermekten başka ne işe yararlar ki? Dersle ilişki kurmayı reddettikleri için bunların akademik mesaiyle de pek ilgileri yoktur; öğrenciyle de. Dersler zulüm olunca, onun öznesi öğrenci de bir böceğe, bir baş belasına dönüşür elbette. Beyefendinin/Hanımfendinin büyük işleri vardır; ha desen Marx yerle yeksan olacaktır, hatta olmuştur bile. Vayy efendim Polanyi, yuh efendim Gramsci, tey efendim Althusser, olmadı Foucault... Pek mi eski geldi; Zizek verelim... Gören de cilt cilt kitap yayınlıyor sanır; gidin bakın cv’sine hiçbir şey bulamazsınız... Ha bu arada, laf olsun torba dolsun niyetine, kendi fakülteleri dışında sağda solda bir iki ders verdiklerini duyarsınız.

Yine sayıları az olan ama çeşitlilik içeren bir başka grup “adı var, kendi yok”lar grubudur. Bunların bir bölümü, adı “hocaların hocalığına” ya da “duayen hocaya” çıkmış, adı pek belli

esasen emekli hocalar grubudur. Özellikle vakıf üniversiteleri öğrenci çekebilmek için emekli hocaların isimlerini vitrine koymaya pek bayılırlar. Bunların dışındakilerden bir kısmı ise bir tür göçebe hoca mahiyetindedir. Evleri, yaşamları fakültelerinin olduğu şehirde bile değildir. Arada bir derse geldikleri olur. Onların hangi dersleri verdiklerini, ne zaman derse geldiklerini, gelmediklerini; hangi alanlarda çalıştıklarını, yazıp çizdiklerini yalnızca ilgili idari birimler bilir. Bir tür göçebe hayat sürdürdükleri için, zorunlu olarak idari coğrafyayı çok iyi bilirler. Tek dertleri de bu coğrafyanın girdisi çıktısıdır zaten. Mecbur! Aynı gruptaki bir diğer kısım, uçan hocalardan oluşur. Bunlar, maşallah ülkenin her üniversitesinde, hatta ülke dışında derse koşarlar. Tahmin edileceği gibi, bu dersler hoca için en erken on beş günde toplulaştırılmıştır. Hoca on beş günde bir gelir; sabahdan akşama iki haftalık dersi yapar gider; bir daha hocayı fakültede bulamazsınız. Bu grubun son kısmını da “evciler” oluşturur. Sürekli evci çıkıp leyli meccanileri hasedinden çatlatan öğrenciler gibi, bunlar da herkesi hasedinden çatlatır. Bunların ev hayatı bir türlü yoluna girmez; ya çocuk hastalanır, ya eşinin başına bir hal gelir, olmadı evi su basar, olmadı kapıcı sinirini bozmuştur; bir türlü evden çıkamaz, ne yapsın garip...

“Hiç akademisyen yok mu?” Olmaz mı? Eğer üniversitelere hala üniversite diyebileceksek, kimin yüzünün suyu hürmetine diyebiliriz sanıyorsunuz? Ama ondan önce, belki zaten onlara değinmeye bile gerek yok, son bir gruba daha değinmek gerekir. Onlar da “yabancı yayıncılarla ilişkiler”ciler grubudur. Haklarını yemeyelim; bunların *cv’leri* oldukça kabarık olur. Kitapsa kitap, makaleyse makale. Ama Türkçe bir yazısına rastlayan cennete gider. Türkiye’yle ilgili bir sorunda iki satır Türkçe söz ettiğini duyan olmamıştır. Ne me lazım, değil mi? Burası Türkiye, insanın başı belaya girer, maazallah! Madem öyle, o yabancı üniversitelere gidip kalsalar ya? Olmaz. Giderler gitmesine; üç aylığına, altı aylığına, arada bir giderler ama hep dönerler. Yabancı dilde eğitim yapan bir üniversiteye gitseler ya... O da olmaz;

bulundukları üniversitenin ya da fakültenin forsu yerlerde sürünmedikçe; elbette kendi ölçülerince. Peki neden? Yanıtı da siz bulun, her şeyi bu zavallı yazardan beklemeyin genç akademisyenler!

Geldik mi son gruba. Aslında bunlara grup demeye dilim varmıyor, çünkü bölüne bölüne çoğalırlar. Dolayısıyla dışardan bakan biri, örneğin bir fakültede bunların çoğunluk, “dediklerinin dedik çaldığının düdüğü” olduğunu sanabilir kolayca. Tam da bu yüzden kolayca da günah keçisi ilan edilirler, çünkü çok bölündükleri için sürekli çok ses çıkarırlar; koro halinde konuşmayı bilmezler; biri bitirir, diğeri başlar. Dolayısıyla da en çok onların sesi duyulur ve sanılır ki bunlar çoğunluk, sessiz bir azınlık eziliyor. Oysa durum tam tersidir. Sessiz olan çoğunluktur ve aslında üniversiteyi onlar yönetmektedir. Kimdir bunlar? Tahmin etmişsinizdir elbette: Derse, öğrencilere, mesleğe, kuruma sadakati adeta hayatlarının temel ilkesi haline getirenler, kendilerini buna adanmış da bundan koparlarsa ölecek gibi olanlar, tez öğrencisinden öğrenmeye çalışanlar, asistanların sorunlarını kendi sorunları belleyenler, her derse girerken elleri hala titreyenler, akademik görevlerden ve sorumluluklardan kaçmayanlar, para pul, mevki peşinde koştukları görülmeyenler, ülkenin ve dünyanın sorunları hakkında gerektiği yerde, gerektiği ölçüde sorumluluk saydıkları anda söz geliştirmeyi görev bilenler, kendi ana dillerinde yazmaktan utanmayanlar, karınca karınca kendi çalışma alanlarında didinip duranlardır. Oldukça erdemli bir tutummuş gibi duruyor değil mi? Öyledir de elbette ama yine de temkinli olun derim. Bu gruptakilerin her şeye akıllı yeter ama meslekleriyle ilişkileri her birinin sanki öyle özgül, öyle özgündür ki hiçbirisi bir başkasında da aynı şeyin olduğuna inanmaz. Tahmin ettiğiniz gibi, ego “bin beş yüz.” O yüzden başkalarını bırakır, birbirlerini yerler. Yine tahmin ettiğiniz gibi, bu gruptan akademik yönetici pek çıkmaz.

İşte hocalarınız bunlardır sevgili asistanlar; hadi bakalım, hangi grupta yer alacağınıza karar verin. Ama ondan da önce

şunu gözetin: Bu grupların her biri geçirgendir; birbirlerine sürekli eleman alıp verirler. Burada az çok kafanızda bir tipoloji oluşsun diye katı duvarlarla çevirerek anlatmış olsam da, gruplar, hele bazıları arasında, duvar filan yoktur. Ama bekleyin; gözetmeniz gereken bir değişken daha yok mu? Şimdi gelelim o değişkene. Seçim yaparken gözetmeniz gereken bir diğer ilişkiler ağı, her bir şebekenin aynı zamanda akademik yönetimle nasıl ilişkiler içinde olduğudur. Yukarıda saydığım tüm grupların akademik yönetimle ilişki kurma biçimi farklı farklıdır. (Grupların geçirgen olduğu ve sürekli eleman alışverişinde bulunduğu gözetildiğinde, bir gruptaki bir hocanın, iş idareyle ilişkilere geldi mi kolayca konum değiştirebileceğini hesaba katıyorsunuz umarım.) Zaten grupları karşı karşıya getiren de bu farklılıktır.

Akademik yöneticiler söz konusu oldu mu da farklı gruplaşmalardan söz etmek gerekir. Bunlardan da birkaç örneğe dikkatinizi çekeyim. İlk grup, akademi bürokratlarıdır; hem gerçek anlamda, hem zihniyet anlamında kullanıyorum bunu. Akademi bürokratlarının ömrü çoğunlukla akademik yöneticilikle geçer. Siz lisans öğrencisiyken de dekan, doçent olduğunuzda da dekan hala odur. Siz fakülteye gelmeden önce bölüm başkanı olan kişi, siz öğrenci mezun etmeye başladığınızda da, hala bölüm başkanıdır. Akademik bürokratların bir bölümü her daim “görevlidir” ve artık akademi içindeki varlığı yalnızca bundan ibarettir. Onu oturduğu koltuktan kaldırın, sudan çıkmış balık gibi, yaşayamaz olur. Bu nedenle de çoğu, koltuktan olduktan hemen sonra, mümkünse emekliye ayrılırlar ya da yönetici oldukları dönemde, doğru yatırım yapmayı, yani doğru ata oynamayı becermişlerse, siyasete atılırlar. Yönetim zihniyetleri de zaten buna göre şekillenir.

Akademik bir yöneticiden, en azından 25 yıllık meslek hayatının tecrübesiyle söyleyebilirim ki akademik nitelikli bir iş beklemek kadar büyük bir saflık yoktur. Doğrudan akademiyle ilgili işler hep komisyona gider. Onlardan bekleyeceğiniz işler

inşaat, protokol, bürokratik gereklilikler ve belirli bir anlamda mali işlerdir. Örneğin fakültenizde kadro sorunu var; rektörlüğün YÖK’le görüşmesi mi gerekiyor? O görüşme asla olmaz; olursa da rektörün bunu bir sopa gibi kullanmak üzere işlevselleştirmesi biçiminde olur. Fakültenizin kitap sorunu mu var; unuttun. Bilgisayara mı ihtiyacınız var; unuttun ya da bir proje bulup oradan sağlayın. Akademik yöneticiler ellerindeki her tür olanağı akademisyenlerin kimliğine, ait olduğu gruba, kendileriyle kurdukları ilişkiye bakarak kullanırlar. Örneğin siz kadrosuzluktan geberseniz de rektörle aranız kötüyse, sırf siz o kürsüdesiniz diye, o kürsüye sittin sene ne asistanlık, ne yardımcı doçentlik kadrosu gelir. Sorduğunuzda “ne yapabilirler ki efendim, YÖK kadro vermiyordur.” YÖK, nedense sanki sizin fakültenizin bütün iç dengelerini yakından takip ediyormuş gibi (ki gerçekten edebilir de o ayrı), nedense rektörün yanından ayrılmayan, “sabah telefonla günaydın, gece yatarken iyi geceler rektörüm” diye telefonlaşanların kürsülerine ha bire kadro yağar ama size, bir tane bile kadro gelmez, asla. Oysa gerçekte, bırakın YÖK’ün kadro vermemesini, sizin kadro yazınız YÖK’e gitmemiştir ve hatta sağdan soldan kulağınıza haberler gelir; “onların taleplerini YÖK’e göndermiyorum bile” diye.

Akademik yöneticilerin büyük çoğunluğunun akademiye dair herhangi bir görüşlerinin, moda tabirle vizyonlarının, plan ve programlarının olduğu görülmemiştir. Bu yüzden, daha baştan bilin ki akademik yöneticilerden akademi lehine herhangi bir iş çıkmaz. Örneğin akademik niteliği yükseltmek için sözde, önkoşullar getirirler. Bu önkoşulların tümü keyfidir. Hiçbirinin anlamı ve sonuçları üstüne düşünülmemiş gibidir. Sanki bir gece, birinin aklına esmiş ve “içimden geldi, benim için de şöyle bir önkoşul koyar mısınız?” diye rica etmiş gibidir. Oysa sözüm ona bunun için anlı şanlı komisyonlar kurulmuştur. Hatta olur a, bazen o komisyonlar gerçekten işini ciddiye alan kişilerden oluşur ve bir-iki yıl oturur tartışır, çalışırlar ve sonunda bir öneri oluştururlar. Sonra ne olur? Ne olacak, o öneri en tepedeki aka-

demik yöneticinin isteğiyle kuşa çevrilir, oya sunulur ve bizzat o komisyonun üyeleri bile, diyelim rektörün oylamaya sunduğu o toplantıda, kuşa çevrilmiş kendi önerisinin kabulü için parmak kaldırıverir. Kaldı ki zaten buna gerek bile yoktur. Ömrü şu ya da bu komisyon üyeliğinde, şu ya da bu akademik yöneticilikte geçmiş kişilerin akademisyenliğe dair uzak ara bir fikri olmadığı için, böylesi ortamlarda bildikleri bir iki referansla fetva buyurmaları çok normaldir. Örneğin, uluslararası yayın yapmayı bir cemaatin içinde yer almak ve şebeke faaliyeti sayan biri ya da nasılsa söz konusu koşullar kendisine uygulanmayacak biri, aklına estiği gibi gürlür. “Efendim, yardımcı doçentlik için şu, şu, şu endekslerde taranan dergilerden en az 7 yabancı yayın isteyelim, kitaplara puan bile vermeyelim, yabancı dilde basılmamışsa; ayrıca en az üç tez yönetmiş olsun, yetmez, en az üç kredilik beş derse girmiş olsun...” Yağdır mevlam su... Nasılsa benim şemsiyem var! Yine de bu mesele akademik sayılır değil mi? En azından bu konuda şöyle böyle bir söz geliştirilmiş oluyor.

Akademik yöneticilerin içinde en tehlikelileri doğrudan politik angajman içinde olanlar, bir politikanın aktif militanı ya da bir muktedirler şebekesinin ayağını kaldırdığı yere basanlardır. Üniversite, içinde bulunduğu toplumsal-siyasal ortamdan beslenir ve onu besler. Ondan etkilenir ve onu etkiler. Bu doğaldır ama üniversitenin üniversite olarak varlığı bu karşılıklı ilişkinin filtrelenmesi, dengelenmesi, gerektiği hallerde kesilebilmesiyle ve çoğunlukla da bu ortama direnebilmesiyle mümkündür. (YÖK’ün varlığıyla ve yapısıyla ilgili hususlar, bu kitabın konusu değil.) Yani hükümet öksürdüğünde grip olan bir rektör üniversite yöneticisi değil, hükümet görevlisidir! Bunu daha aşağı doğru da indirebilirsiniz. Rektör grip olduğunda zatürreye yakalanan bir dekan, dekan değildir. Hele bir de bu angajman ya da misyonerlik ilişkisine akademik yöneticinin kendi karakteristik unsurları eklenirse, seyreyleyin gümbürtüyü... Artık üniversitede olduğunuzu unutabilirsiniz. Bir Türk filminin içine düşersiniz.

niz; kan, gözyaşı, intikam, alavere dalavere, kimin eli kimin cebinde, aşk, iş, yatırım, severim, sevmem, o benden, o değil, şu düşmanım, şuna dikkat edin, han, hamam, “apartuman”, “lüküs hayat ve sefalet”, “herkes akademisyen olamaz ya, dükkân açsınlar efendim”, “turist rehberliği yapsınlar, Mahmutpaşa’da kotçular daha çok kazanıyormuş”... Tekmili birden bu sahnede!

Bu grup içinde bir diğer kesim, akademideki bütün işleyişi hukuki-idari-bürokratik işleyişe indirgeyen kesimdir. Bunlar yönetimi dikkatle izlerler. Kendileri sorumluluk üstlenebilir de, üstlenmeyebilir de. Fark etmez. Mevzuattaki değişiklikleri ince ince takip ederler. Onlara göre, sorun hep hukuki-hep idari olduğundan her sorunun çözümü de mutlaka aynı yerde gizlidir. Örneğin, akademik nitelik üstüne bir tartışmada bile önünüze mevzuat sayfaları serilebilir. Bu kesim, kendisi sorumluluk mevkiinde değilse bile, yöneticilerle daima iyi ilişkiler içindedir. Hiçbir zaman onlarla kötü oldukları görülmemiştir; mahkemelik olsalar bile. Bir bakarsınız rektörle kol kola, bir bakarsınız “hocam hocam” diye rektörün akıl hocalığına soyunmuş. Hiç kimse-ler kampüse sokulmazken onun misafirleri elleri kollarını sallayarak kampüse girebilirler. Aynı grubun bir diğer bileşeninin görevi, üniversitede kimin, kim olduğunu takip etmektir. Bu kapsama öğrenciler de girer, akademisyenler de. Hangi öğrenci, hangi dönem, kimlerle mezun olmuş, şu anda nerede vali, nerede büyükelçi, hangi hoca hangi bakanlıkta danışman, “sahi o hocamız hangi seneler arası bakanlık yapmıştı”, bu ve benzeri soruların yanıtları onlardadır; her çevreye girer çıkarlar; hiçbir çevreyle ilişkileri bozuk değildir. Ama akademik yöneticiler dışında, kimseye diş dokunur bilgi verdikleri görülmemiştir. Onlar yöneticilerin başlıca istihbarat kaynağı ve akıl hocaları grubunu oluştururlar.

Akademik yönetici şebekesinin bir diğer eleman grubu tetikçilerdir. Bunların temel görevi (kendileri yöneticilik hırsıyla yapıp tutuşurlar; hatta arada bir bunlara yöneticilik de yaptırılır ama o iktidar hırsıyla öylesine zehirlenmişlerdir ki bir süre son-

ra, onlara bu görevi veren, geri almak zorunda kalır; çünkü bütün işleyişi ya açık, ya berbat etmektedirler) yönetici ne yaparsa yapsın daima onun yanında yer almak, yöneticiye alkış tutmak, yöneticiyi kimileyin kendi kişisel düşmanlarına ama çoğunlukla yöneticinin de düşman bellediği akademik gruplara ve kesimlere karşı kışkırtmak, yönetici için yeni hedefler icat etmek (tahmin edilebileceği gibi, bu konuda düpedüz beceriksizdirler ve ülkenin siyasal gündeminin gülünç replikalarını üniversite içinde üretmekten öteye gidemezler), yöneticinin hakaret edemediği yerde hakaret etmek, vs'dir. Bunlar için *provokatör* gibi bir terimi seferber etmek istemem. Çünkü aslında bunu becerebilecek bir tıynetleri yoktur. Tetikçilik sözünü de “hadi vur” denildiğinde “vurma cesaretine” sahip oldukları için kullanmıyorum. Bunlar, sözcüğün düz anlamıyla, silahın yalnızca tetiği olmak isterler. Tetiğe basan parmağı gizlemek, sanki tetik kendi kendine ateşleniyormuş gibi, “işte, işte ben ateş ettim, nasıl ateş ettim ama” yanılmasının uyuşturan bağımlılığıyla maluldürler.

Açıkça görülen tetikçilerin dışında, akademik yönetimin bir diğer grubu “kullanışlılar” grubudur. Bu grubun elemanlarının bir bölümü sevip saydığımız ya da adları kamuoyunda olumlu anlamda şuna buna çıkmış ya da bir hareketin şunu bunu sayılan hocalarımız olabilir. Gerçekten saf ya da iyi niyetli de olabilirler. Ama büyük çoğunluğu, ne öyledir, ne böyledir. Kamuoyuna sundukları imaj zaten ya bir pazarlama stratejisinin ürünüdür ya da şu ya da bu aidiyetlerini pazarlayarak bir yerlere gelmişlerdir ama her halükarda bu grup, açık risklerden korkan, meydan okumalara gelemeyen, sözüm ona sorunları diyalog ve uzlaşma yoluyla çözmeye çalışan, sürekli farklı gruplar arasında denge kurmaktan söz eden, akademik yöneticileri anlama ve onlara anlayış gösterme konusunda sonsuz bir hoşgörüyü ve anlayış marjına sahip ama asla onun muhaliflerini anlama çabasına girişmeyen, kendilerine ihtiyaç duyulduğunda görev verilen, rollerini tamamladıkları anda da tasfiye edilen (ve hatta bazılarına sonrasında disiplin soruşturması bile açılabilir; bu

sayede kahramanlık bile taslayabilirler ama ödöl olarak, yani hizmetlerinin karşılığı olarak, asla disiplin cezası almazlar, o ayrı ve bunu da akademik kamuoyundan saklamaya çalışırlar) bir gruptur. Akademisyenler topluluğu içinde bu gruba katılmaya istekli çok sayıda kişi bulunur. Çünkü bu sayede yönetime muhalif ve hem de yönetici olabilirsiniz. Hem yönetimden kadro alır, hem en radikal siz olursunuz. Hem hiçbir sorunda sesinizi çıkarmaz, hem de en kahraman sayılırsınız. Bu grubun biricik rahatsızlığı, akademik yönetimden değil, bu yönetimle ilgili sürekli “mızıldananlardan” yanadır. “Aman efendim, onların adı rektörlük nezdinde zaten kötüye çıkmıştır; zaten onların derdi makam, mevki, kendi kişisel hırslarıdır; efendim, siz bilmezsiniz onu, o iktidar peşindedir aslında; sürekli fakülteyi hedef haline getirmektedirler; oysa fakülteyi savunmak gerekir, değil mi; aman şu fırtına geçene kadar susalım, sonra konuşuruz, öldünüz mü?” Gerçekten de bu grubun fırtına sırasında konuştuğu görülmemiştir ama fırtınanın hızı kesilince güröl güröl konuşmaya başlarlar; ne de olsa “ah, ah, neler çekmiştir onlar.” Mesela, insanlar fakültelerinden atılmıştır, atılanların en önünde fotoğraf karelerine girenler onlardır. Bütün kameralar kendilerini çeksin isterler, bütün mikrofonlara konuşsunlar! Ülkede referandum mu var; yanlarına kendi isimlerini saygın kılıcağını düşündükleri büyük isimleri alıp hayırlı hayırlı fotoğraflar çektirsinler; yeter mi; bir de hem geride kalanlara, hem atılanlara akıl versinler; onlar akademik yönetimin ruhunu biliyorlar ya... Ama bu cevherlerini konuşturabilmek için, öncelikle yönetime (ve elbette kendilerine de) muhalif herkesin susturulması gerekmektedir: Bunları susturun diye çağrı çıkarmaktan da geri durmazlar.

Bu grubun alt bileşenlerinden biri de “araçlar” grubudur. Bunlar belirli kritik dönemlerde fakültelerde belirirler ve yönetimle, yönetimin ihtiyaç duyduğu kesimler arasında volan kayışı rolü üstlenirler. Fakülte koridorlarında bunların gezmeye başladığını gördüğünüz gün, anlayın, yeni gelişmeler kapıdadır ve hiç sekmez; mutlaka bir şey olur. Bu araçların özel olarak akade-

miyle bir bağları da yoktur. Dertleri, akademinin sunduğu olanaklardan yararlanarak olabildiğince tüketici bir hayat sürmektir. Onun için aslında “gelen ağam, giden pašamdır.” Bunların nasıl yardımcı doçent, doçent, profesör olduğunu da kimse bilmez. Sessizce olur, sessizce kadrolarını alır ve sessizce görevlerini icra ederler. O bakımdan, bunları pek kimse de ciddiye almaz ama siz siz olun, onları ihmal etmeyin: Fırtına kuşudurlar onlar! Fırtınadan önce uçarlar!

Akademik yöneticiler şebekesi içinde sayısı en az olan alt grup “perde arkasındakiler” grubudur. Bu grup tüm fakültede (bir kısmı eski yönetici) üç-beş kişiyi (hatta bazen bir kişiden ibarettir), tüm üniversitede ise beş-on kişiyi geçmez. Bunlar çoğu zaman, hatta hiçbir zaman aktif yöneticilik yapmazlar. (Eskiden yapanlar hariç) Güçlerinin sınırı yoktur ya da en azından öyle bir imaj sunarlar. Esasta fakülteleri, üniversiteleri yöneten bunlardır. Kim dekan olarak atanacak, hangi kurula kimler seçilecek, kim yurt dışına gidebilir, kim gidemez; kimlere teşvik ödeneği çıkmalı, kimlere çıkmamalı... Bu ve benzeri soruların yanıtları hep onlardadır. Bu kişilerin tahmin edebileceğiniz gibi, üniversite dışında, çeşitli iktidar odaklarıyla da ilişkileri vardır. Güçlerini kendi becerilerinden, niteliklerinden değil tam da bu bağlantılarından alırlar. Kriz dönemlerinde bu üç-beş kişi, kafa kafaya verir, sanki kamuoyuna açık bir çözüm önerisi sunuyormuş gibi yaparlar ama sundukları, sunma biçimleri öyledir ki zaten kimse bir şey deme gereği bile duymaz; bunun üstüne kendi istediklerini yaptırtır ve sonra da “ama ne yapalım, teklif getirdik kimse istemedi, mecburen onu atadı sayın rektörümüz de” diye gezinmeye devam ederler. Sanki sayın rektöre o ismi fısıldayan kendileri değilmiş gibi.

En azdan en çoğa ve artık sona gidelim. Bir fakültenin yönetiminde asıl söz sahibi olanlar, dünya yansa ortalarda gözükmeyen, hatta özellikle dünya yanarken ortalıkta gözükmeyen, sonrasında da hiçbir şey olmamış gibi koridorlarda dolaşan, hiçbir şey olmamış gibi herkesle selam alıp vermeye devam

eden, hiçbir şey olmamış gibi akademik hayatının rutinini sürdüren, üstelik kendilerine selam verilmemeye başlandığında şaşırarak, sinirlenen, anlayamayan ve hatta selam vermeyenin önüne geçip “ya, sen niye beni görmezden geliyorsun artık” diye sebep sorgusuna girişenlerdir. İşte en büyük akademik yönetici şebekesi budur. Bu çoğunluk şebekesinin iştahını hiçbir şey kesmez: Sürekli öğüten bir değirmen çalışır sanki içlerinde. İçine ne atsanız öğütür, un ufak olur, tanınmaz hale gelir, dönüşür ve çıkar. Biraz önce yaşanan olayın nasıl böyle yaşandığına, deneyimlendiğine; söylediğiniz sözün neye dönüşmüş olduğuna siz bile inanamazsınız. Kendinize mi acımalısınız, ona mı; karar veremezsiniz. Hayata, öğrencilerine, meslektaşlarına dokunmadan nasıl yaşayabilmektedir; bilemezsiniz. Sanki bütün bir akademik hayat bir obsesif kompulsifin tuvaletine ya da banyoya girip çıkma deneyimi gibidir. Siz onun kapılarını açmalı, önündeki kirli nesneleri kaldırmalısınız. Onun her şeye hakkı vardır; çünkü o temizdir, siz kirli! Siz onun karşısında bir vebalısınız. Vebanızı bulaştırabilirsiniz ama yine de selam vermekten de geri durmayın; incinirler, alınırlar ve lütfen, lütfen ama dokunmayın zülf-i yâre, kırılır! Sakın ama sakın, “saç kırılmalarına karşı şampuan var artık, hiç mi duymamış” demeyin. O duymaz, duymak istemez ama duyduğunun bilinmesini ve kabul edilmesini ister. Görmez, görmek istemez ama gördüğü onaylansın ister. Her şeyden habersizdir ama her şeyi bildiğini bilmenizi ister. Önemli olan onun bilip bilmediği değildir; onun bildiğini, sizin bildiğinizin onun bilmesidir. Sizin bilişinizle ve onayınızla yaşayabilir ve değirmen döner, döner, döner.... Şebeke sizsiniz!

SONUÇ

Genç akademisyen! Üniversiteye mi gidiyorsun? İşte buz burada; içinde ve dışında senin. Burada dans edeceksin. Buz patenlerini mi yanına alırsın, kızakları ve köpekleri mi, kar ayakkabılarını mı? Yoksa “gündelik ayakkabılarım yeter bana” diyecek bir kahraman mısın? Ama hala omuzunda kaleminden bir balta göremiyorum. “Umabilir miyim?”

Tüm toplumsal yaşam, özünde *prattiktir*. Teoriyi gizemciliğe saptıran bütün gizemler, ussal çözümlerini insan pratiğinde ve bu pratiğin anlaşılmasında bulurlar.

Karl Marx
Feuerbach Üzerine Tezler
8. Tez

“Yedi kat yerin altından uğultular geliyor.
Çok alametler belirdi, vakit tamamdır.
Haram sevap oldu, sevap haramdır.
Ak kurt, kara tahtayı daha bir yol kemir,
Çekin ki körükleri
Ateşe girdi demir.

Çok alametler belirdi, vakit tamamdır.
Duyuldu kim ölüm satılıp kar edile,
Kendi kendilerin reddü inkar edile
Ve duyuldu kabuğuna tık ettiği civcivin.
Duyuldu uykusundan uyandığı
Zincirinden başka kaybedecek şeyi olmayan devin.
(...)

Çekin ki körükleri
Ocağa girdi demir.
Bir ateş külçesi düştü buzların ortasına.
Alametler belirdi, kıyamet alametleridir.
Haberdır, erişmekte kaynayan su galeyan noktasına.”

Nazım Hikmet.
(Alametler Suresi)¹

¹ N. Hikmet, a.g.y., s.134.

Kaynakça¹

- “Akademisyene mesai kararı verildi”, <http://www.kamupersoneli.net/gundem/akademisyene-mesai-karari-verildi-h3731.html>, 19.03. 2017.
- Akal, Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, 2. Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003.
- Akalın, I. Sami, **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, 6. Baskı, İstanbul, Varlık Yayınları, 1984.
- Altıparmak Kerem, “Üniversiteler yarı açık cezaevleri”, <http://bianet.org/bianet/print/160177-universiteler-yari-acik-cezaevleri>, 21.03.2017.
- “Ankara Üniversitesi’ndeki protestoya polis müdahalesi”, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38930972>, 26.03.2017.
- Ataöv, Türkkaya, **Bilimsel Araştırma El Kitabı**, 2. Yazım, 2. Baskı, Ankara, Savaş Yayınları, 1989.
- Aziz, Aysel, **Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim**, Ankara, İletişim Araştırmaları Derneği (İLAD) Yayınları, 1990.

¹ Burada, metin içinde örnek olarak kullanılan tüm kaynaklara yer verilmiştir. Dipnotlarda alıntı ya da gönderme yapılan kaynaklarla sınırlı kalmıştır.

- Banon, David, **Le Messianisme**, (Que sais-je?), Paris, PUF, 1998.
- Baumann Zygmunt -David Lyon, **Akışkan Gözetim**, Çev. E. Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2016.
- Benjamin Walter, **Pasajlar**, Çev. A. Cemal, İstanbul, Yapı-Kredi Yayınları, 2008.
- Benli Mesut Hasan, “Siyaset hocası Barış Ünlü’ye terör davası”, <http://www.hurriyet.com.tr/siyaset-hocasi-baris-unluye-teror-davasi-40048123>, 28.03.2017.
- “Bilgi Üniversitesi 8 Mart etkinliğine bıçaklı saldırı”, <http://www.cnnturk.com/turkiye/bilgi-universitesi-8-mart-etkinligine-bicakli-saldiri>, 21.03.2017.
- “Bilgi Üniversitesi’nde 8 Mart etkinliğine tekbirli saldırı”, <http://www.abcgazetesi.com/bilgi-universitesinde-8-mart-etkinligine-tekbirli-saldiri-46240h.htm>, 21.03.2017.
- Bozkurt Ö., Ergun T., Sezen S., **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Ankara, TODAİE Yayınları, 1998.
- Brown, Dee, **Kalbimi Vatanıma Gömün**, Çev. C. Üster, İstanbul, E Yayınları, 1993.
- “Cahil kesime güveniyorum diyen profesör YÖK Denetleme Kurulu üyeliğine atandı”, <http://www.birgun.net/haber-detay/cahil-kesime-guveniyorum-diyen-profesor-yok-denetleme-kurulu-uyeligine-atandi-139491.html>, 21.04.2017.
- Cansever Edip, **Sonrası Kalır, I Bütün Şiirleri**, İstanbul, Yapı-Kredi Yayınları, 2016.
- Cemal Süreya, **Sevda Sözleri, Toplu Şiirler**, İstanbul, Can Yayınları, 1984.
- “Çanakkale 18 Mart Üniversitesi’nde 4 yıl içinde 53 mescit açıldı”, <http://odatv.com/universiteye-cami-degil-camiye-universite-yaptilar-0403151200.html>, 21.03.2017.

- Danişmend, İsmail Hakkı, ve d., **Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu**, İstanbul, Kanaat Kitabevi Yayınları, t.y.
- Denk, Erdem, “Güle Güle Uluslararası Hukuk: Cehenneme Kadar Yolun Var,” **AÜ SBF Tartışma Metinleri**, No. 74, Ankara, Temmuz 2004.
- Derrida, Jacques, **Marx’ın Hayaletleri, Borç Durumu, Yas Çalışması ve Yeni Enternasyonal**, Çev. A. Tümertekin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 16. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1999.
- “Diyanet İşleri Başkanı: her üniversite kampüsünde bir cami olmalı”, <http://t24.com.tr/haber/diyanet-isleri-baskani-her-universite-kampusunde-bir-cami-olmali>, 396214, 9.03.2017.
- Durak, Yasin, “Cadı avının sıradan bir uğraşı: KHK Tasfiyeleri”, <http://www.birgun.net/haber-detay/cadi-avinin-siradan-bir-ugragi-khk-tasfiyeleri-127814.html>, 11.04.2017.
- “Düşman ordusunun bayrağını çiğner gibi cübbe çiğniyorlar”, <http://www.abcgazetesi.com/dusman-ordusunun-bayragini-cigner-gibi-cubbe-cigniyorlar-43275h.htm>, 26.03.2017.
- Ece Ayhan, **Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997**, 4. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Edgü, Ferit, **Yazmak Eylemi/ Eylemi Yazmak, Bir Toplumsal/ Siyasal Olay Üzerine 101 Çeşitleme**, 2. Baskı, İstanbul, Ada Yayınları, 1980.
- Ekşi Sözlük, “Ödev ve öğrenci maddeleri,” <http://sozluk.sourtimes.org>, (19.7.2004).
- Erhan, Çağrı, “Elektronik Kaynakların Bilimsel Çalışmalarda Kullanımı,” **AÜ SBF Dergisi**, Ankara, No. 54(3), (Temmuz-Eylül 1999), s. 71-80.

- Etöz, Zeliha, Kamu Yönetimi Bölümü, 3. Sınıf, Güncel Toplumsal Sorunlar Dersi, **Yayınlanmamış Seminer Kılavuzu**, Ankara, AÜ, SBF, 2004.
- Fethi Naci, **Eleştiri Günlüğü**, İstanbul, Özgür Yayın-Dağıtım, 1986.
- Geniş, Arif, Çalışma Ekonomisi Bölümü, 3. Sınıf, Çalışma Sosyolojisi Dersi, **Yayınlanmamış Ödev Kılavuzu**, Ankara, AÜ, SBF, 2004.
- Gönenç, Levent, “Siyaset Bilimi ve Anayasalar,” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara, No 54(3), (Temmuz-Eylül 1999), s. 95-133.
- Gültekin Berkant, “Hayır dediği için Mülkiye’ye alınmayan gazeteci: meslektaşlarıma arazi ayakkabısı ve kamuflaj öneriyorum”, <http://t24.com.tr/haber/hayir-dedigi-icin-mulkiyeye-alinmayan-gazeteci-meslektaşlarıma-arazi-ayakkabısı-ve-kamuflaj-oneriyorum,392012>, 21.03.2017.
- Hassan, Ümit, **Osmanlı, Örgüt-İnanç-Davranış’tan Hukuk-İdeoloji’ye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.
- “Her üniversite kampüsüne bir cami geliyor”, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/her-universite-kampusune-bir-cami-geliyor-1236275/>, 29.03.2017.
- “Hocaların hocalarından akademisyenlere destek”, <http://www.muhalafet.org/haber-hocalarin-hocalarindan-akademisyenlere-destek-12-18216.aspx>, 29.03.2017.
- Infante, Guillermo Cabrera, **Şehirler Kitabı**, Çev. Z. Önal, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.
- İnce, Özdemir, **Mevsimsiz Yazılar**, (Deneme ve Eleştiri) İstanbul, Doğan Kitap, 2002.
- “İşler Güçler arşiv videoları”, <http://www.startv.com.tr/video/arsiv/dizi/isler-gucler>, 29.03.2017.
- “İşte polisin kampüse girmesine neden olan masa”, <http://mulkiyehaber.net/iste-polisin-kampuse-girmesine-neden-olan-masa/>, 21.03.2017.

- Jach, Antoni, **Şehrin Katmanları**, Çev. D. Denizci, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.
- Karasar, Niyazi, **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**, 11. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2001.
- Karasu, Bilge, **Öteki Metinler**, Yay. Haz. F. Akatlı, İstanbul, Metis Yayınları, 1999.
- Klein Richard, **Sigaranın Saltanatı**, Çev. T. Uyar, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- Koca, Şevki, **Ödeng Songung Gürgele, Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler**, İstanbul, Nazenin Yayınları, 2000.
- Koca, Turgut, **Bektaşî Alevî Şairleri ve Nefesleri, (13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar)**, İstanbul, Maarif Kitaphanesi Yayınları, 1990.
- Laclos Pierre Choderlos de, **Tehlikeli İlişkiler**, Çev. Ataç, İstanbul, Can Yayınları, 1992. “Tehlikeli İlişkiler”, http://www.imdb.com/title/tt0094947/?ref_=nm_knf_i2, 20.03.2017.
- Lautréamont, Comte de, **Maldoror’un Şarkıları, Poésies, Mektuplar**, Çev. Ö. İnce, Ankara, Gece Yayınları, 1989.
- LeGuin, Ursula K., **Yerdeniz Büyücüsü**, Çev. Ç. İpek Erkal, İstanbul, Metis Yayınları, 1994.
- “Mahkeme: Akademik personele mesai saati uygulanamaz”, <http://www.akademi-haber.com/mahkeme-akademik-personele-mesai-saati-uygulanamaz/12074/>, 19.03.2017.
- “Mehmet Fatih Traş için BAK ve UNİVDER’den açıklamalar”, <http://www.birgun.net/haber-detay/mehmet-fatih-tras-icin-bak-ve-univder-den-aciklamalar-148515.html>, 13.03.2017.
- Nazım Hikmet, **Kuvayi Milliye**, Bütün Eserleri 3, 2. Baskı, İstanbul, Adam Yayınları, 1989.
- Oğuz, Burhan, **Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri**, 3 c., İstanbul, Simurg Yayınları, 1997.

- Orhan Kemal, **Murtaza**, 26. Baskı, İstanbul, Everest yayınları, 2017.
- Özmen, İsmail, **Alevi-Bektaşî Şairleri Antolojisi**, 5 c., Ankara, Saypa Yayınları, 1994.
- Püsküllüoğlu, Ali, **Türkçenin Yazım Kılavuzu**, İstanbul, ABC Kitabevi Yayınları, 1991.
- “Rektör yardımcısı: Ülkenin en tehlikeli kesimi üniversite mezunları, cahil halka daha çok güveniyorum”, <http://t24.com.tr/haber/rektor-yardimcisi-ulkenin-en-tehlikeli-kesimi-universite-mezunlari-cahil-halka-daha-cok-guveniyorum,332991>, 21.03.2017.
- Sevinç Murat, “Duvar ve Bir Arka Bahçe Hikayesi”, <http://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/03/28/duvar-ve-bir-arka-bahce-hikayesi/>, 28.03.2017.
- Skocpol, Theda, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, Çev. E. Türközü, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004.
- Tamaro Susanna, **Yüreğinin Götürdüğü Yere Git**, Çev. Eren Yücesan Cendey, İstanbul, Can Yayınları, 1997.
- Toprak, Burhan, **Yunus Emre Divanı**, 5. Baskı, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi Yayınları, 1972.
- Uyar Turgut, “Efendimiz Acemilik”, **Arz-ı Hal ve Sonrası** içinde, yay. Haz. Tomris Uyar, İstanbul, Can Yayınları, 1999.
- Uygun Yurdağül, “Doçentlik için yeni düzenleme geliyor”, <http://www.sozcu.com.tr/2017/egitim/docentlik-icin-yeni-duzenleme-gelior-1758616/>, 28.03.2017.
- “Üniversitede büyük skandal: İhanet bildirisi sınav sorusu oldu”, <http://www.aksam.com.tr/guncel/universitede-buyuk-skandal-ihanet-bildirisi-sinav-sorusu-oldu/haber-482821>, 28.03.2017.
- Ünlü, Mahir, Özcan Ömer, **20. Yüzyıl Türk Edebiyatı**, c. 1, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi Yayınları, t.y.
- Ünsaldı Levent, “Bizden Biri: Çakal”, <http://www.gazeteduvar.com.tr/analiz/2017/03/27/cakal/>, 29.03.2017.

- “Valilik istedi, Ankara Üniversitesi emir telakki etti: İki akademisyene Twitter cezası”, <http://www.diken.com.tr/valilik-istedi-ankara-universitesi-emir-telakki-etti-iki-akademisyene-twitter-cezasi/>, 28.03.2017.
- “Whatsapp ile anında müdahale” <http://www.sabah.com.tr/ankara-baskent/2016/06/15/whatsapp-ile-aninda-mudahale#>, 21.03.2017.
- Wittgenstein, Ludwig, **Tractatus**, Çev. O. Aruoba, İstanbul, BFS Yayınları, 1985.
- Yaşar Kemal, **Akçasazın Ağaları 1, Demirciler Çarşısı Cınayeti**, 6. Baskı, İstanbul, Tekin Yayınları, 1980.
- Yaşar Kemal, **Akçasazın Ağaları 2, Yusufçuk Yusuf**, İstanbul, Tekin Yayınları, 1980.
- Yeni Yazım Kılavuzu**, 10. Baskı, Ankara, TDK Yayınları, 1980. Şık Ahmet, **Dokunan Yanar**, İstanbul, Postacı Yayınları, 2011.
- “YÖK’ten doçentlik şartı açıklaması”, <http://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-yokten-docentlik-sarti-aciklamasi-11-681-73349.html>, 01.04.2017.

Bu kitabın 4. Baskısı aynı zamanda son kez yeniden yazımıdır. Bu baskıda kitaba üçüncü bir kesim daha eklendi. Üçüncü kesim, serüvenleri lisanstan beri izlenen öğrencileri asistanlığın kapısından içeri sokuyor ve asistanların, akademisyenlerin dünyasını onlara açıyor. Asistan kimdir? Asistanlar ne iş yapar? Hocaların dünyasında bir asistan nasıl var olabilir? Çoktandır büyüğü bozulmuş olsa da, çoğu lisans öğrencisi için hala büyüğü bir dünyaymış gibi görünen akademik dünyanın, aslında öğrencilerin zaten içinde yaşadıkları dünyadan pek de farklı olmadığını göstermeyi deniyor.

Kitabın bu son yazımı Türkiye’de akademinin tümüyle bir yıkıma uğratıldığı, “tasfiye” sözünün yetersiz kalacağı ve belli ki yeni bir üniversite inşasına girileceği bir dönemde kaleme alındı. Akademik dünyamızın tüm bileşenleri, öğrenciler hariç değil, ağır bir sınavdan geçerken aynı zamanda bir tarihin nasıl yapıldığına ve yazıldığına da tanıklık ediyorlar. Bugünlerde yaşananlar elbette ileride çok farklı kitaplara konu olacak; ona şüphe yok. Şu an, akademinin, içinde yaşadıkları fakültelerinin tuğla tuğla sökülmesine ses çıkarmayanlar ve hatta ses çıkaranları susturmaya ve suçlamaya çalışanlar o kitaplarda tek tek yerlerini alacaklar, almalılar. Böylece üniversitenin ölüsü kokuşup kurtlanana kadar onların boyunlarında asılı kalmalı ki onlar siyasalı ve üniversiteyi öldürmenin ne olduğunu, hayatın öğretmediği bu şeyi, öldürdüklerinin ölüsünden öğrensinler ve mümkünse, sonra gelenler artık aynı şeyleri yaşayarak öğrenmesinler.

Genç akademisyen! Üniversiteye mi gidiyorsun? İşte buz burada; içinde ve dışında senin. Burada dans edeceksin. Buz patenlerini mi yanına alırsın, kızakları ve köpekleri mi, kar ayakkabılarını mı? Yoksa “gündelik ayakkabılarım yeter bana” diyecek bir kahraman mısın? Ama hala omuzunda taş bir kalemden balta görmüyorum!

www.siyasalkitap.com

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ
VE GENİŞLETİLMİŞ
4. BASKI